ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ 2

MARDI
2 JUILLET
1991

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

LE NUMERO : 4,00 F

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925·1957)

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.570 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 66e ANNEE — No 17.570

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՉԱՐԱԳՈՐԾԱԿԱՆ ՅԱՐՁԱԿՈՒՄ Լ. ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ ԿՆՈՋ ԵՒ ԶԱՒԿԻՆ ՎՐԱՅ

ՅԱՆՑԱԳՈՐԾՆԵՐԸ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԵՑԱՆ

Շաբաթ, Յունիս 29, ժամը 18·30–ի շուրջ է որ Զարենցաւանէն Ալափարս ճամբուն վրայ, աւելի ճիշդ Ալափարս գիւղի փոքրիկ ճամբաններուն վրայ, Լեւոն Տէր–Պետրոսեանի կինն ու տղան՝ Դաւիթը յարձակման ենթարկուած են: Գերագոյն Խորհուրդի նախագահին պաշտօնական կառքին մէջ տեղ գրաւած էին կինը՝ Լիւսի եւ տղան՝ Դաւիթ (16 տարեկան), թիկնապահն ու վարորդը եւ կ'ուղղուէին դէպի ամարանոցը՝ Աղուեբան, շաբաթավերջը անցընելու համար:

Ալափարսէն անցած ատեն է որ կառք մը սկսած է նեղել, մերթ ճամբան փակելով, մերթ ետ–առաջ խաղերով եւ սուլելով որ պաշտօնական կառքը կենայ: Չորս երիտասարդներ են –25 տարեկանի շուրջ– եւ ըստ տեղեկութեանց բաւական գինով որոնք յարձակում կը գործեն, եւ փոխադարձ ծեծկռտուքի ընթացքին, խոշտանգուած է թիկնապահը, դէմքին հարուածներէ ուռեցքներ ունի Դաւիթ, ձեռքին սկրտուքներ՝ Տիկին Տէր–Պետրոսեան, որ փորձած է միջամտել: Ապա, չորսն ալ յաջողած են կառքը տեղաւորել եւ խոյս տալ: Տիկին Տէր–Պետրոսեան եւ զաւակը խորքին մէջ ոչ մէկ լուրջ վնաս կրած են, խոշտանգուած է թիկնապահը, որ սակայն հիւանդանոց մնալու հարկադրութեան տակ չէ գտնուած: Նոյն իրիկունը հեռատեսիլը կը հաղորդէր յանցագործ կառքին թիւը եւ քիչ ետք երկու չարագործներ կը ձերբակալուէին, երկու ուրիշներ ալ՝ Կիրակի առտու: Մեր առած առաջին տեղեկութեանց համաձայն –Կիրակի իրիկուն– այն համոզումը կը տիրէր թէ չարագործի, պատահական արարք մըն է: Հայաստանի ներկայ ծանր եւ անախորժ մթնոլորտին մէջ, նախընտրելի է անշուշտ որ այդպէս ըլլայ, բայց, կարելի չէ նաեւ այլ վարկածներու ականջ չտալ, շշուկներ ինչպէս կ'ըսեն, քանի այլ աղբիւրներու համաձայն (Յուլիս 1–ի ցերեկին առած մեր լուրերը) ոչ թէ մէկ, այլ՝ երեք կառքեր եղած են, հետապնդողները ոչ թէ չորս այլ ութ հոգի էին: Կիրակի իրիկուն Մոսկուայի միութենական Վրէմիա (Ժամանակ) լրատուութեան յայտագիրը նաեւ «գինովի արարք» որակած է: Մտքերը չեն կրնար սակայն չպղտորիլ, տրուած ըլլալով որ դեռ վերջերս բաւական սպառնալիքներ կ'ընէին Ատրպէյճանի բանտերը գտնուող պատանդներու հարազատները (Նոյեմբերեանի շրջանէն) եւ թէ ընդհանրապէս մթնոլորտը լարուած է: Երկուշաբթի առտու (Յուլիս 1) Գերագոյն Խորհուրդի նիստին հարցումներ եղած են այս առընչութեամբ եւ Բաբգէն Արարքցեան պատասխանած է, թէ քննութիւն բացուած է եւ պէտք չէ անտեղի ենթադրութիւններու մասին խօսիլ:

× Լեւոն Տէր–Պետրոսեան Երկուշաբթի, Յուլիս 1–ին, Մոսկուա կը մեկնէր մասնակցելու համար յաջորդ օրուան ժողովին: Գորպաչով հրաւիրած է բոլոր Հանրապետութեանց նախագահներն ու վարչապետները: Վազգէն Մանուկեան, որ երկու օր է Կիեւ կը գտնուէր, ինք ալ Երկուշաբթի Մոսկուա կ'անցնէր:

× Առջի օր (Յունիս 25) հաղորդած էինք թէ գինուորականներ թանկերով շրջապատելով Ղարաբաղէն Հայեր կը փոխադրէին Հայաստանի սահմանակ շրջանները: Այդ Թուականին կը կարծուէր թէ անոնց թիւը 330–ի կը հասնի: Կիրակի առտու, Յունիս 30–ին, նման գործողութիւն մը եւս կատարուած է եւ Թառնը ինկած է Գորիս. բարեբախտաբար 25 ճամբորդները ողջ–առողջ են, բայց, կարելի չէ եղած կրկին ձեռք դնել այս տեղահանութիւնը կազմակերպողներուն վրայ, որպէսզի հարցը պարզաբանուի:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԼԺԵՐԻՈՅ մէջ մթնոլորտը շատ լարուած է եւ հրացանաձգութիւն ալ կայ մայրաքաղաքին մէջ: Գլխաւոր դէպքը որ պատահեցաւ շաբաթավերջին Ֆ·Ի·Ս·ի (Փրկութեան Իսլամական Ճակատ) երկու պարագլուխներուն՝ Պելհաճի եւ Մատանիի ձերբակալութիւնն էր ծանր մեղադրանքով: Անոնք կ'ամբաստանուին որպէս հեղինակները զինուորական ապստամբական դաւադրութեան մը իշխանութեան դէմ: Առճակատումը այլեւս բացայայտ է բանակին եւ իսլամական ծայրայեղ շարժումին միջեւ: Այս վերջինին զօրավիգ է Իրան: Կիրակի, Յունիս 30–ին, Հրապարակաւ արտայայտեց իր զօրակցութիւնը, մաղթելով «մահմետականներու յաղթանակը եւ Իսլամի ախոյեանութեան գալուստը»: Ձերբակալուած երկու պարագլուխներէն առաջինը –Մատանի– նախագահն է ճակատին, Պելհաճ ալ՝ թիւ երկուքը: Այս իմամը, զոր իսլամի «Սավոնարոլէ»ն կ'անուանեն դայն նմանցնելով 15–րդ դարու իտալացի քարոզիչին, իր ջերմեռանդ քարոզներով ամբոխներ կը խելագարէ: Մարմնաւորումն է անզիջող, մոլեռանդ իսլամի մը, որու համար՝ «ժողովրդավարութիւնը օտար ըմբռնում մըն է, բառ մը, որ արաբերէն ոչ մէկ բառարանի մէջ կայ, ոչ Գուրանին, ոչ ալ Սիւննային»:

ԵՈՒԿՈՍԼԱՒԻՈՅ նախագահ ընտրուեցաւ Խրուաթ մը՝ Սթիփէ Մէսիչ եւ կացութիւնն ալ բաւական հանդարտած էր Յուլիս 1–ին, որոշ չափով մտահոգիչ շաբաթավերջէ մը ետք: Արդարեւ, մինչ Ուրբաթ իրիկուն Եւրոպայի «եռորդութեան» (Հասարակապետութիւնը երեք արտաքին նախարարներ ղրկած էր՝ Լիւքսեմպուրկ, Իտալիա եւ Հոլանտա) առաքելութիւնը յաջողութեամբ պսակուած կը նկատուէր, գոնէ երեք ամսուան համար, Շաբաթ, Կիրակի կռիւները վերսկսած էին եւ քաղաքացիական պատերազմի սպառնալիքը չէր հեռացած, երբ Յուլիս 1–ի առաւօտը, փարիզեան թերթերը իրենց խորագրերը կը շարադրէին: Նախորդ գիշերն էր, որ կարելի եղած էր նոր եւ աւելի հաստատուն համաձայնութեան մը յանգիլ: Եւրոպայի երեք բանագնացները, այս անգամ, աւելի խոհեմ եղած էին եւ պահանջած էին որ գրաւոր կատարուի ամէն բան, այսինքն՝ բերանացին գրաւորի վերածուի: Ներկայիս ուրեմն եւ երեք ամսուան համար, կ'առկախուի Սլովենիոյ եւ Խրուաթիոյ անկախութեան հռչակումը:

ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ մէկ Թուղթիկը բաւական խրտուչիք ստեղծած է շարքերուն մէջ: Հարցը կը վերաբերի՝ «գաղթողներուն եւ համայնավարներու կարծիքին» եւ բառերը չեն ծամծմուած: Հոն կ'ըսուի.– «Նոյն քաղաքի մը մէջ գաղթած մեծաքանակ բնակչութեան մը գոյութիւնը շրջանի եկամուտներու գործածութեան մէջ անհաւասարակշռութիւն մը կը ստեղծէ, որ դժգոհ կը թողու բնակչութեան այլ խաւեր: Թմրեցուցիչ, բռնութիւն, չարագործութիւնը ու պէ՞տք է գոցել աչքերը, երբ խնդրոյ առարկայ են գաղթողները, որպէսզի ցեղապաշտ չըլլանք: Ո՛չ, բացարձակապէս ո՛չ»: Այս Թուղթիկին առթիւ եղած առարկութիւններուն, Իւմանիթէ կը պատասխանէ որ ան մեծ արժանիքն ունի շատ մօտ ըլլալու գաղթողներու վերաբերող այն հարցումներուն, զորս մարդիկ կ'ուղղեն: Համայնավար կուսակցութիւնը կը մաղթէ որ ներգաղթը դադրի, կը մաղթէ ընտանեկան վերամիացման հակակշիռ եւլն· եւլն·: Այս ընթացքով, Լը Փէնին նիւթ պիտի չմնայ իր ընտրապայքարին համար...:

ՅՈՒԼԻՍ ՄԷԿԷՆ ՍՄԻՔ–ը (նուազագոյն աշխատավարձք) 2,3% յաւելումով կը հասնի ժամական 32 Ֆր· 67–ի կամ 5522 Ֆր· ամսական: Ընկերային ապահովագրութեան ալ սահմանափակ սակը (որ հիմ կը ծառայէ ընկերային տուրքերու) 11·340 Ֆր·էն կ'անցնի 11·620–ի: Աշխատաւորին բաժինը, հիւանդութեան Սընտուկին 0,9% յաւելում կը կրէ: Հիւանդանոցին միանուագ այն գումարն ալ, որ հիւանդին վրայ կը մնայ, օրական 33 Ֆր·էն կ'անցնի 50 Ֆր·ի:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 31 հանքագործներ մեռած են, Յունիս 29–ին, Ուկրանիոյ Դոնպասի հանքին մէջ, հրդեհի մը հետեւանքով:

ԽՈՐՀ· ՄԻՈՒԹԵԱՆ ներքին նախարարը, առաջին անգամ ըլլալով, հրաւէր կարդացած է Լիթուանիոյ ՕՄՈՆ–ականներուն (յատուկ ուժեր) որ «յարգեն օրէնքը եւ խուսափին որեւէ չափազանցութենէ իրենց միջամտութիւններուն ընթացքին»:

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ երթալով պիտի խստացնէ օտարներու մուտքը Ֆրանսա, առաջքն առնելու համար գաղթի հոսքին: Մօտէն ուշադրութիւն պիտի դարձնէ մանաւանդ զբօսաշրջիկներու վիզաներուն, որպէսզի չահագործումներ չըլլան: Բազմակնութիւնն ալ աղէտ մըն է, բայց, ըստ նախարար Պիանքօի Ֆրանսա իրաւունքի պետութիւն մըն է եւ օրէնքը՝ օրէնք է:

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ Քոնկրէսին հովանաւորութեամբ «Ռ· Քէնըտի մարդկային իրաւանց կեդրոն»ին կողմէ կազմակերպուած հաւաքոյթի մը Թուրքիայէն ծա–

(Շար·ը Դ· էջ)

ԳԱՐԵԳԻՆ ՊԱՏՐԻԱՐՔ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Թուրքիոյ Հայոց Պատրիարքը՝ Գարեգին Արք· Վալանսէն եւ Մարսէյլէն ետք, Փարիզ ժամնեց Շաբաթ օր եւ Կիրակի, Յունիս 30–ին, պատարագեց ու քարոզեց Ս· Յովհ·–Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, հոծ բազմութեան մը ներկայութեան:

Յաւարտ պատարագի աջհամբոյր կատարուեցաւ, Առաջնորդարանի սրահը, ուր փութացած էին տեղւոյն կազմակերպութեանց եւ միութեանց ներկայացուցիչները բազմաթիւ պոլսեցիներու կողքին:

Գարեգին Պատրիարք իր Աթոռը կը վերադառնայ Երեքշաբթի Յուլիս 2–ին:

«Յառաջ» Երկուշաբթի օր Պատրիարքին հետ տեսակցութիւն մը կ'ունենար, զոր կը հրատարակենք յառաջիկային:

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԵՈՒԿՈՍԼԱՒԻՈՅ ՓՐԿՈՒԹԻՒՆԸ ԸՍՏ ԽՐՈՒԱԹ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ

Եուկոսլաւիոյ երկու Հանրապետութիւններուն անկախութեան հռչակումէն նախօրեակին Խրուաթիայի նախագահին հետ կատարուած հարցազրոյց մը կը պարզէ այդ անկախութեան հիմնական կէտերը: Ֆրանյօ Թուճման չեշտելով թէ Եուկոսլաւիոյ տագնապը կարելի չէ արտաքին միջամտութեամբ լուծել, այդ գործարքին հիմնակէտը կը նկատէ ժողովրդավար միջոցներու կիրարկումը: Կ'ընդունի թէ Ամերիկա ու Եւրոպա կողմնակից են երկրին ներկայ օրինավիճակին պահպանումին, բայց ուշադրութիւն կը հրաւիրէ նաեւ այն կէտին որ անոնք համաձայն են թէ բռնի ուժով չըլլար այդ պահպանումը:

Անկախութեան դիմելէ առաջ Խրուաթիա հասկցած ու ջանացած է հասկցնել Արեւմուտքին թէ ստիպուած են զինուիլ: Նոյնիսկ ինքը այս մասին ամերիկեան Քոնկրէսի պատուիրակութեան մը բացատրութիւններ տուած է:

Խրուաթիայի մէջ ստեղծուած է ազգ· պահակազօրք մը որ յետագայ խրուաթ բանակին կորիզը պիտի կազմէ: Այս կարգի միաւորներ ճիշդ է որ միայն բանակին հրամանատարութեան ենթակայ օրինավիճակ մը կրնան ունենալ ըստ եուկոսլաւ Սահմանադրութեան, ատոր համար խրուաթ պահակազօրքը ստեղծուած է ներքին գործածութեան պատրուակին տակ:

Անկախութեան հռչակումէն առաջ, խրուաթ իշխանութիւնը ջանացած է իր ժողովուրդին շահերը ներդաշնակել ժողովրդավար երկիրներու կացութեան հետ· ու նախագահ Թուճման կ'ըսէ թէ արդէն Խրուաթիոյ իրականութիւնը ճանաչում գտած է միջազգային կեանքին մէջ:

Ան Եուկոսլաւիան մասնատելու կեցուածքը հակասական չի նկատեր Եւրոպայի միաւորման շարժումին հետ· յետոյ, դիտել կու տայ թէ եւրոպական համայնքին երկիրները բոլորն ալ գերիշխան են, ինչ որ չէ պարագան ներկայիս եուկոսլաւ Հանրապետութիւններուն: Այս յատկանիշը այն աստիճան կարեւոր կը նկատէ խրուաթ նախագահը որ առանց Եուկոսլաւ Դաշնակցութեան քայքայումին երաշխիք չի տեսներ շրջանի խաղաղութեան համար: Յոյս կը յայտնէ որ աշխարհ պիտի հասկնայ գերիշխանութեան եւ անկախութեան իրենց ձգտումը ու իրաւունք պիտի տայ: Եթէ խաղաղութեամբ սկսի Դաշնակցութեան տարանջատումը, Խրուաթիա պատրաստ պիտի ըլլայ գերիշխան երկիրներու միութեան մը ստեղծումին մասին բանակցելու:

ՖՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 54-ՐԴ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

ԴԱՐՁԻ ՄՐՑՈՒՄՆԵՐ

Յունիս 27–ին, Հինգշաբթի, «Արարատ» իր դաշտին վրայ դարձի մրցումներու առաջինը կ'ունենար Մոսկուայի Սպարտակին հետ: Երեւանի խումբը 1–ի դէմ 2 կէտով յաղթեց Սպարտակի, որ 3–րդ տեղը կը գրաւէր ընդհ· դասաւորման մէջ (ինք՝ 4–րդ էր, նոյնքան կէտով): «Արարատ»ի կոլերը նշանակած են Բաբգէն Մելիքեան եւ Սարգիս Յովհաննիսեան:

ՆՈՐ ՏԱԳՆԱՊԻ ՊԷՏՔ ՉՈՒՆԻՆՔ

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդին Յունիս 18-ի նիստը անկիւնադարձ մը կը նշէ երկրին քաղաքականութեան ժողովրդավար հոլովոյթին մէջ: Այդ անկիւնադարձը կը յատկանշուի երկու ելոյթներով ու անոնց արեւուն բերած լուրջ հարցերով: Առաջին ելոյթը կը պատկանի ՀՀՇ-ի վարչութեան նախագահ՝ Վանօ Սիրադեղեանի, երկրորդը՝ վարչապետ Վազգէն Մանուկեանի: Ազգային ազատագրումի դատին նոյն յանձնառութեամբ նուիրուած այս անուններ մեկնեցան նոյն մտահոգութիւններէն, պայքար մղեցին նոյն դիրքերէն, եղան գաղափարակից, բախտակից, բանտակից, ապա նոյն իշխանութեան մէջ լրացուցիչ պաշտօններ բաժնեցին. իսկ այսօր կը յայտնուին սուր հակամարտութեան մը ոլորտին մէջ որ ամենածանր հետեւանքները կրնայ ունենալ թէ՛ իրենց պատկանած քաղաքական կառոյցին եւ թէ Հայաստանի ներկային ու ապագային համար: Այս վերջինը մտահոգութեան ամէնէն լուրջ պարագան կը ներկայացնէ երբ նկատի առնուի երկրին բազմազան տագնապներով ծանրացած ներկան ուր ապահովութեան գլխաւոր երաշխիք կը նկատուէր իշխանութեան միաձոյլ, գաղափարակից կորիզ մը:

Վանօ Սիրադեղեան հարկաւոր կը նկատէ բացայայտումներ ընել, քանի որ արդէն տարաձայնութիւններ սկսած են շրջիլ սա կամ նա խմբաւորումին մօտ: Ատոնց այլեւայլի իր խօսքին կը սկսի շեշտ ախտորոշումով մը. «Այսօր Հայաստանում իշխանութիւն չկայ. Գերագոյն խորհուրդն արդէն 7 - 8 ամիս է ոչ մի իշխանութիւն չունի հանրապետութիւնում, բայց այս վերջին 2 - 3 ամիսը պարզուեց որ իշխանութիւն չունի նաեւ Նախարարների խորհուրդը: Այդ անիշխանութեան, երկիշխանութեան վիճակում կայ մի ստուերային դահլիճ»: Այդ ստուերային դահլիճին բաղկացուցիչ մասերը կը նկատէ ան «Նախարարների կամայականութիւնը, պահեստապետերի իշխանութիւնը, մութ ճանապարհով փող աշխատած մարդկանց իշխանութիւնը»: Անիշխանութեան այս վիճակը ան կ'ընդարձակէ մինչեւ շրջանները, գլխաւոր պատճառ նկատելով լիազօրութիւններու սխալ հասցէագրում մը. «Գերագոյն խորհուրդը անխոհեմ գտնուեց ժամանակին, իր լիազօրութիւնները որով կարող էր ինչ որ ձեւով հսկել հանրապետութեան կեանքին, տալով Նախարարների խորհրդին, այսինքն մէկ մարդու»: Գերագոյն Խորհուրդի կարգադրութեան այս սխալը կը բացատրէ անով որ «ուզեցինք այնպէս անել որ գործադիր իշխանութիւնը յանկարծ չխառնուի օրէնսդիր իշխանութեան ու իր կամքը թելադրի այնպէս կամ այսպէս: Բայց պարզուեց որ գործադիր իշխանութիւնը միտք էլ չունի խառնուելու օրէնսդիր իշխանութեանը: Նա միանգամից վերցնում է իշխանութիւնը եւ արհամարհում է օրէնսդիր իշխանութիւնը: ... Դա պէտք էր որ աչքի առջեւ ունենայինք»:

Այս քննադատութիւնը կը կեդրոնանայ կառավարական քադրերու ընտրութեան պարագային վրայ. տրուած լիազօրութիւնները յանգած են այն կէտին որ «շեշտը դրւում է, ապաւէն է ընտրւում, ընկերային հիմք է վերցւում պուրժուազիա կոչուող այն շերտը որ առաջ էլ իշխանութեան գլուխ էր»: Ան կ'ըսէ ուղղակի թէ «այս կառավարութիւնը համայնավարների դահլիճ է, որովհետեւ իշխանութիւնը նախարարների ձեռքն է եւ բոլոր նախարարները համայնավարներ են եւ ոչ միայն համայնավարներ են, նախկին Նոմենկլատուրային աշխատողներ են»:

Այս կացութիւնը դարմանելու համար ան կ'առաջարկէ քոալիսիոն կառավարութիւն մը կազմել. «Ժողովրդավարական ուժերը իրաւունք ունեն պահանջելու որ ինչ - որ ձեւով մտնեն իշխանութեան մէջ, կառավարութեան մէջ»: Այս ուժերու կարգին Վանօ Սիրադեղեան կը նշէ ՀՀՇ-ը, ԱԻՄ-ը, Դաշնակցութիւնը, ապա նաեւ Ռամկավարական եւ Հանրապետական կուսակցութիւններու շարքերուն մտաւորականները: Այս բաղադրիչներով կազմելի կառավարութիւն մը ան անհրաժեշտ կը նկատէ որպէսզի ներկայ անիշխանութեան վերջ տրուի, Գերագոյն Խորհուրդը վերատիրանայ իր լիազօրութիւններուն եւ երկիրը պատրաստ ըլլայ Սեպտեմբեր 21-ի հանրաքուէին որ պիտի վճռէ ճակատագրական հարց մը:

Այս ելոյթէն քանի՛ մը օր ետք, Յունիս 25-ի նիստով գործադրուած է արդէն այս առաջարկը ու Գերագոյն Խորհուրդը կրկին իր վրայ վերցուցած է տարուան մը համար վարչապետին տրուած բացառիկ լիազօրութիւնները (տե՛ս «Յառաջ», Յունիս 27): Այսպէս, նախարարները նշանակելու կամ պաշտօնազրկելու իրաւասութիւնը նորէն կը վայելէ Գերագոյն Խորհուրդը:

Վանօ Սիրադեղեանի ամբաստանագրին պատասխան ելոյթ մըն է Վազգէն Մանուկեանի արտասանածը: Ան սկիզբէն իսկ կը շեշտէ պարագայ մը որ վերոյիշեալ առճակատումէն քաղուած եզրակացութիւնը կ'ըլլայ այսօր շատերու համար: Հայաստանի վարչապետը կ'ըսէ. «գտնում եմ որ ամենամեծ հարցը որը կայ ներքին քաղաքականութեան մէջ եւ կեանքում՝ դա առճակատումներն են եւ ամէն մի ելոյթ որ աւելացնում է առճակատումը, ի վնաս մեր ժողովրդի է. ի հարկէ կան անհատներ, կան մարդկային խմբեր որոնք ձգտում են իշխանութեան, ձգտում են իրենց ազդեցութեան ոլորտը մեծացնել եւ այդ խաղերի մէջ սուր առճակատումները մեր ժողովրդին միայն վնաս կը բերեն»:

Ապա ան կը յիշէ երկրին նոյեմբերեան կացութիւնը որ կը բաղդատէ նախարարները Գերագոյն Խորհուրդի բովէն անցընելու գործընթացով. կերպով մը կը խոստովանի որ իրեն տրուած լիազօրութիւնը չէ բաւած սխալներ կանխելու, որովհետեւ միշտ դէմ - յանդիման մնացած է «փրոֆեսիոնալիզմի եւ ազնւութեան միջեւ ընտրութիւն կատարել»ու ստիպողութեան: Հետեւեալ բացատրութիւնը՝ «անհրաժեշտ էր գտնել մարդիկ որոնք աշխատած լինէին պետական կառուցուածքներում, ծանօթ լինէին այդ կառուցուածքներին եւ միաժամանակ ազնիւ մարդու համբաւ ունենային» ուշադրութիւնները կը կեդրոնացնէ պարագայի մը վրայ որ ամենամեծ բաժինը ունի ստեղծուած կնճիռին մէջ, սակայն քօղարկուած կը մնայ: Ատիկա տուեալ պաշտօնին համար հարկաւոր ստորոգելիներու տէր անձերու անբաւարար թիւը կամ ուղղակի չգոյութիւնն է: Հայաստանի նման դժուարին կացութեան մատնուած երկիր մը անշուշտ առաւելագոյն փորձառութեան տէր մարդոցմէ պիտի յուսայ բարւոքում մը. հոս, ազնուութիւնը տեսակաբար նոյն կշիռը չունի, չի կրնար ունենալ: Մինչդեռ այդ, կամ առաւելաբար այդ յատկանիշով ընորոշուող անհատներ իշխանութեան աթոռներ գրաւած են այսօր Հայաստանի մէջ. շուրջ տասը ամսուան փորձառութենէ մը ետք, ո՞վ կրնայ ըսել թէ միս միայնակ մնացած ազնուութիւնը նկատառելի արժէք կրնայ նկատուիլ քաղաքական ասպարէզին մէջ: Արդէն այս չէ՞ եղած անցեալին եւս մեր ամէնէն խոցելի կէտը: Ու ի՞նչ կարելիութիւն կրնար ունենալ Վազգէն Մանուկեան, հաւանաբար խրատուած անցեալէն ու մանաւանդ մղուած՝ գիտական անեղծ մարդու սթափութենէն, նախամեծար չհամարելու համար փորձառու համայնավարները: Ինք ալ իր կարգին որոշ գանգատ մը կ'արտայայտէ թայֆայութենէն որ «իշխանութեան մէջ մտնելով փաղցկեղի պէս կ'ուտէ այս ամբողջ իշխանութիւնը եւ այդ պահը որ տրուած է մեր ժողովրդին, ստեղծային այս ժամը, մենք կարող է չկարողանանք օգտագործել, եթէ տրուենք այս խաղերին»:

Վազգէն Մանուկեանի ելոյթին մէջ մէկէ աւելի անգամներ կը տեսնուի սխալը ստանձնելու տրամադրութիւնը. անոր առաջին խոստովանութիւնը կը վերաբերի Գերագոյն Խորհուրդ – Նախարարներու Խորհուրդ յարաբերութիւններուն, որոնք «այնքան էլ լաւ չդասաւորուեցին» ու կ'աւելցնէ. «այդ տեղ մի զգալի մեղք իմն է»: Ապա կը շարունակէ նոյն անկեղծութեամբ. «բոլոր այն ասպարէզներում որտեղ մենք կեդրոնացում ստեղծեցինք, անյաջողութիւն ունեցանք»: Կ'ըսէ տակաւին թէ սխալած են նաեւ ամբողջ իշխանութիւնները նախարարութիւններու ձեռքը հաւաքելու միտումին մէջ: Վերոյիշեալ այս երեք պարագաները անուղղակի կերպով իրաւունք կու տան Վանօ Սիրադեղեանի քննադատութիւններուն, ինչ որ կրնայ յուսատու նախանշան մը նկատուիլ թէ անդարմանելիին պիտի չյանգի ստեղծուած առճակատումը:

Ինքնաքննադատութեան արտայայտութիւն կարելի է նկատել նաեւ ան զղջումը զոր կը յայտնէ Վազգէն Մանուկեան, վերահսկողութեան մարմիններու ջնջումին մասին: «Ժողովրդական վերահսկողութեան Կոմիտէի վրայ հսկայական դեր էր դրուած, իսկ մենք մի կողմ շպրտեցինք» կ'ըսէ ան, աւելցնելով որ կառավարութեան վերջին նիստին որոշուած է պետական վերահսկողութեան տեսչութիւն ստեղծել:

Վերջաւորութեան կ'արձագանգէ Վանօ Սիրադեղեանի բազմատարր կառավարութեան մը գաղափարին, յայտնելով. «Միշտ կողմնակից եմ եղել դրան որ տարբեր կուսակցութիւններ մասնակից լինեն կառավարութեան աշխատանքներին: Եւ եթէ Գերագոյն խորհուրդը նպատակայարմար կը գտնի եւ որոշում կ'ընդունի, մենք կարող ենք մտածել թէ ինչպէս իրականացնել այդ գործունէութիւնը»: Այս վերջին նախադասութիւնը աւելի կը շեշտէ բարւոք ու օգտակար լուծումի մը հաւանականութիւնը, քանի որ արդէն Վազգէն Մանուկեան Գերագոյն Խորհուրդի իրաւասութեան կը ձգէ ամէնէն խնդրայարոյց կէտին կարգադրութիւնը:

Այն չափով որ այս երկու ելոյթները ու երկրին քաղաքական կեանքին ներքին ծալքերուն մասին տեղեկութիւններ կը հասնին Սփիւռք, թոյլ կու տան նախ շեշտելու երեւոյթին դրական կողմը: Կարելի է առնուազն անվարան վստահ ըլլալ ժողովրդավար ընթացքին մասին, երբ նոյն ճակատի երկու անձնաւորութիւններու միջեւ այսքան սուր բնոյթով բախումի մը բեմ կ'ըլլայ երկրին բարձրագոյն ատեանը: Թերեւս ներկայ ճգնաժամուն մէջ նախամեծար պիտի համարուէր հարցին ոչ հրապարակաւ կարգադրութիւնը, սակայն ժողովրդավարութեան նման փորձաքարէ մը անցնելու երեւոյթն ալ արհամարհելի ձեռքբերում չէ:

Ինչ կը վերաբերի ելոյթներուն ընկերացող մտածումներու, կարծիքներու, երկու կէտ կը ներկայանայ գլխաւորաբար. ի՞նչպէս պէտք է արժեւորել այս բախումին ժամանակի յարաբերութիւնը, նախագահական ընտրութեան հարցին արծարծումին հետ: Նախագահութեան հեռանկարով հրահրուած ախորժակներ դեր ունեցա՞ն վէրքը պայթեցնելու արարքին մէջ: Կամ արդեօ՞ք Հայաստանի քաղաքական կեանքին անկոչ կամ ինքնակոչ բաղադրիչներ իրենց ստուերը չեն պտըտցուցած սա վերջին հանդիպումին երկայնքին ալ:

Ինչ որ ալ ըլլան երկրորդական հանգամանքները, պատահարին դրական կողմերը իրաւունք կու տան յուսալու որ անդարմանելին շրջանցել անկարելի պիտի չըլլայ: Ատոր երաշխիքն է նախ քաղաքական կեանքի հեռատես ու իրատես մարդու Վազգէն Մանուկեանի արդար համբաւը. յետոյ երկու ելոյթներուն այն անկեղծ շեշտը որ վստահութիւնը կը ներշնչէ թէ երկիրը տագնապներուն ամենածանրին պիտի չմատնուի «Ղարաբաղ» Կոմիտէի որոշ շրջանակներու կողմէ այնքան ցանկալի պառակտումով մը...

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՅԵՏԱԴԱՐՁ ՀԱՅԵԱՑՔ ՓԱՐԻԶԷՆ
ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆՆԵՐԻ ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՓԱՌԱՏՕՆԸ

Տեսնո՞ւմ ես, որ մենք դժբախտ
չենք միայն:
Համաշխարհային այս մեծ թատրոնը
Աւելի տխուր պատկերներ ունի,
Քան այն բաժինը, որ խաղում
ենք մենք:

«ԻՆՉՊԷՍ ՈՐ Կ'ՈՒԶԷՔ»
Ու. Շէքսփիր

Ա...

1991 թուի Մայիսի 15-ից մինչեւ 27, Գաբրիէլ Սունդուկեան Պետական Ակադեմիական Թատրոնի շէնքում ու նրանից ոչ շատ հեռու Դերասանի Տան մէջ, կազմակերպութեամբ Հայաստանի Թատերական Գործիչների Միութեան (Թ.Գ.Մ.): բեմ հանուեց սփիւռքահայ թատրոնների երեւանեան (*) անդրանիկ փառատօնի խաղացանկը:

Ութսունական թուերին ծրագրուած, բայց մինչեւ օրս անկատար մնացած սփիւռքեան արուեստի այս փառատօնը, քաղաքական պայմանների մասնակի բարելաւման բերումով, վերջապէս իրագործուեց Թատրոնի բաժնով: Երեւոյթն ուշագրաւ է դառնում երբ նկատում ենք, որ Հայաստանն իր ներկայ տնտեսական եւ քաղաքական դժուար կացութեան մէջ հանդերձ, մոռացութեան չի մատնում թատրոնի եւ այլ մշակութային երեւոյթների ստեղծագործ հնարաւորութիւնները եւ միակցելով Սփիւռքի մէջ գոյութիւն ունեցող ունակութիւններին, աշխատում է նոր միջոցներ որոնել: Ուսանելի եւ գովելի երեւոյթ, որ մեր մշակոյթի՝ մասնաւորապէս հայ թատրոնի համար, ուշադրութեան կարեւոր առարկայ է կարող դառնալ, քանզի այն լաւագոյն գործնական ճամբան է կենսական խնդիրներ շօշափելու եւ պարզաբանելու համար:

Բ...
ԱՌԱՋԻՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ

Սփիւռքահայ թատերական փառատօնի առաջին ընդհանուր հանդիպումը տեղի ունեցաւ Մայիս 14-ի առաւօտեան մամուլի եւ հեռատեսիլի ներկայութեամբ: Այդ օրը հիւրերը Հ.Թ.Գ.Մ.-ի վարչութեան եւ փառատօնի նախագահ՝ Խորէն Բ. Աբրահամեանի կողմից ներկայացուեցին թղթակիցներին ու պատասխանեցին իրենց ուղղուած հարցադրումներին: Հանդիպման օրը յայտարարուեց, որ հրաւիրուած խմբերն փառատօնին մասնակցելու բերումով ստանալու են յատուկ յուշանուէրներ ու վկայականներ:

Յաջորդ օրը, յիշուած հանդիպումից հատուածներ ներկայացուեցին հեռատեսիլով: Ցաւօք սրտի մասնակիցների մեծ մասը, չնչալի մոնտաժման պատճառով, չհաղորդուեց ժողովրդին:

Նոյն երեկոյեան, միեւնոյն Թատրոնի մէջ, բեմադրուեց «Հայերը Փարիզում» վերնագիրն կրող, ոչ ամբողջական մի բեմադրութիւն: Գ. Սունդուկեան Թատրոնի այս նոր աշխատանքը, իր հետ բեմ էր հանում հայ թատրոնին առնչուող մի շարք կարեւոր խնդիրներ, բայց քանի որ ուղղակի կապ չունէր փառատօնի ծրագրի հետ այդ մասին այստեղ աւելին չպիտի յիշատակեմ:

Գ...
ՓԱՌԱՏՕՆԻՆ ՀՐԱՒԻՐՈՒԱԾ ԽԱՂԱՑԱՆԿԸ

Երեւանում սփիւռքից ներկայացուած էին հայաշատ հետեւեալ քաղաքները՝ Լոս - Անճելըս, Նիւ - Եորք, Փարիզ, Հալէպ, Թեհրան եւ Մոսկուա. այսինքն ընդամէնը հինգ պետութիւն: Ինչ խօսք, որ մասնակիցներից ոչ մէկը իրաւասու էր իրեն իր գաղութի ներկայացուցիչ համարելու:

Երեւանի փողոցներում փակցուած որմազդների եւ թատրոններում ցրուող յայտագրի միջոցով - փառատօնի հանդիսատեսին հրամցւում էր տասնեւչորս վերնագիր: Վերնագրերից տասներկուսը ամբողջական բեմադրութիւններ էին՝ ութը հայ, չորսը օտար խաղացանկից: Հայ գրականութիւնից ներկայացուածները չորսը ժամանակակից գործեր էին, իսկ միւս չորսը ճանաչուած գրութիւններ լինելով հանդերձ, խմբերի հնարաւորութիւններին յարմարեցնելու համար, ենթարկուել էին կրկին մշակման կամ դասաւորման: Ցանկում կար նաեւ մէկ թատերաբանախօսութիւն եւ մէկ բանախօսութիւն:

Պահելով Երեւանի փառատօնի խաղացանկի ներկայացման հերթականութիւնը, պիտի աշխատեմ մէկ առ մէկ յիշել թատերական հարցերին առնչուող դիտողութիւններս:

Նրջան

Սփիւռքահայ անդրանիկ բեմադրու-

թիւնը Նիւ-Եորքի «Համազգային» Թատերախմբի մասնաճիւղի բեմադրած «Շրջան»ն էր: «Շրջան»ը միեւնոյն ժամանակ առաջին ինքնուրոյն հայերէն բեմական գրուածքն էր, որ ներկայացւում էր փառատօնում: Հրանտ Մարգարեանի այս գրութիւնը, բեմադրուած հէնց հեղինակի կողմից, թատերական տեսակէտից չարդարացուեց: «Շրջան»ը ցաւօք սրտի միայն մտահղուած էր «արդիական» պայմաններում հայերէն հնչեցնելու ցանկութեամբ եւ բովանդակութեան ու ձեւի տեսակէտից (թէ իբր գրութիւն, թէ բեմադրութիւն) յիշեցնում էր յիսունական թուականների ամերիկեան հոլիվուդեան երկերի ընթացքը: Մարգարեանի գրութիւնը աւելի թարգմանչական գործի տպաւորութիւն էր թողնում, քան՝ ինքնուրոյն. այն կարելի է հում նիւթ համարել թատերական փորձերի համար եւ դեռ հեռու է համոզիչ բեմական ամբողջացուած գործ համարուելուց:

«Շրջան»ի բեմադրութեան մէջ կայ մի պահ երբ հեղինակն սրահից բեմ բարձրանալով փորձում էր իր գրչին պատկան՝ մոռացուած ճշմարտութիւնն յիշեցնող, արթուն խիղճն հարցադրող խաւարից ծնուած մի տիպար մարմնաւորել: Այդ վայրկեանից, հեղինակի կիրառած միտումնաւոր շեշտի բերումով, «Շրջան»ը արհեստական ու յաւակնոտ էր դառնում եւ դադարում էր թատերայնօրէն ճշմարիտ ու ազատագրող գրութիւն լինելուց: «Շրջան»ի լեզուն արեւմտահայերէն էր:

եւ երկինքէն երեք աթոռ ինկաւ

Ինչպէս վերնագիրն է յուշում, այս երգիծախաղը (բեմադրուած թատերական ինստիտուտի ուսումնական թատրոնում) պարզունակ ու միամիտ կառոյցի տէր է: Արեւմտահայ մեր թատերական գրականութեան մէջ արդէն բազմիցս փորձըւած ու տեսնուած՝ Պարոնեանի եւ Օտեանի ոճին ու գրութիւններին նմանուող «Եւ երկինքէն...ը» իբր թատրոն արդէն եղածն ու ծանօթը աւելի հեռու սահմանների չի հասցնում: Այս խաղը, որ ընդամէնը մէկ փոքրիկ արարի տարողութիւն ունի՝ Նիկոլա Ծատուրեանի երաժշտականացուած բեմադրութեամբ, բարոյախօսական յաւելումներով ու թատերական ինստիտուտի դերասանական երրորդ կուրսի աշակերտների արեւմտահայերէնով տարած մանրակրկիտ թատերական աշխատանքի շնորհիւ, տեսանելի եւ ընդունելի բեմական կերպարանք էր ստացել: Ուրախալի եւ ողջունելի մի երեւոյթ է սա: Սփիւռքում դեռ ապրող ոչ մի հեղինակ, Հ. Մարգարեանի բախտն չի ունեցել նման պայմանների մէջ մայրենի բեմերի վրայ փորձուելու: Թատերական ինստիտուտի այս կեցուածքը խրախուսելի է, սակայն յիշուած գրութեան համար կիրառուած բեմական մօտեցումը քննարկման է արժանի, քանզի հակառակ այն պարագային, որ կարող է «Աճէմեանական» համարուել, իր էութեամբ, իբր թատերային լուծում, ոչ հայկական է ու խնդրայարոյց թատերական չափ/ձեւի տպաւորութիւն է թողնում: Դրա պատճառն ճապէս խրացուած, արդէն հնարոյր դարձած ղանադան թատերային հոսանքների մակերեսային ու ոչ յաջող օգտագործումն է: Հարց պիտի ծագի թէ ապա ինչպէ՞ս է Նիկոլա Ծատուրեանի բեմադրութիւնը ընդունելի բեմական կերպարանք ստացել: Պատասխանը պարզ է - այն նախ իր յաջողութիւնը պարտական է Հրանտ Մարգարեանի բնագիրն երաժշտականի վերածելու եւ ապա երիտասարդ սերունդի անմիջական բեմական անկեղծ կեցուածքն հմտօրէն օգտագործելու մէջ:

«Եւ երկինքէն երեք աթոռ ինկաւ»ի բեմադրութեան բերումով կարելի էր թատերական ինստիտուտի աշակերտութեան գծով սփիւռքեան ներկայ թատերային գրականութեան, նրա յաջողութիւնների, դժուարութիւնների եւ ընդհանուր առմամբ հայ բեմական արուեստի այլ նիւթերի մասին, փառատօնի մասնակիցների հետ, կարեւոր ու կենսական հարցեր շօշափել, որ աւաղ այդպիսին չեղաւ:

Ռոմանտիկ կոմեդիա

Լոս-Անճըլըսի «Վարդան Աճէմեան» թատերախմբի բեմադրած «Ռոմանտիկ կոմեդիա»ն (բեմադիր՝ Ժան Նշանեան) առաջին թարգմանչական թատերական գործն էր, որ բեմ հանուեց փառատօնի ընթացքին: Բեռնարդ Սլէյդի «Ռոմանտիկ կոմեդիա»ն ամերիկեան ժամանակակից գրականութեան մէջ, որեւէ գրական արժէք չի ներկայացնում: Բեռնարդ Սլէյդը երրորդ կարգի հեռատեսիլի գրականութիւն է մշակում: Թէ ինչո՞ւ է այսօր մի նման երկ թարգմանւում հայերէնի, խաղացւում սփիւռքում եւ ապա հրամցւում Երեւանի սփիւռքահայ թատրոնի փառատօնին՝ դրա ակունքները պիտի փնտռել, մինչ այժմ Հայաստանում գոյութիւն ունեցող միջազգային թատերական կրթութեան նեղ ու սահմանուած միջոցների ու Մոսկուա - Երեւան խեղդիչ գծով - միջազգային խաղացանկ ունենալու եւ ստեղծելու «աւանդ»ների մէջ: Բաւական է, մի թեթեւ ուշադրութիւն դարձնենք եւ անմիջապէս պիտի նկատենք, որ թարգմանուած վերնագրի երկու բառերն էլ հայատառ են բայց ոչ հայերէն: Նիւթն թերեւս կարելի է համամարդկային անուանել սակայն այն՝ պարզ ասաց, Փէյթոն - Փլէյսի կառոյցով կազմուած մի գործ է: Ափսոս է, որ «Վարդան Աճէմեան» թատերախմբի ընդունակ բեմադիրն ու դերասանական փարթ կազմը, իրենց ստեղծագործ ժամանակն վատնում են նման ոչ չինիչ գրական երկերի վրայ տքնելով:

Վարդան Աճէմեանի աշակերտներն ու նրա անունն կրող խումբը, եթէ երկրէց արտասահման են փոխադրում որոշ «աւանդներ» լաւ է, որ Աճէմեանի արուեստում փնտռեն ու վերադառնեն ճշմարտապէս վատնուածն ու կորածը եւ ոչ թէ հանրայայտ պախարակելին, որ այսօր արդէն լաւ գիտենք, այլեւս պէտք չէ դըբանով ոչ զբաղուել եւ ոչ էլ մտահոգուել: Իսկ սփիւռքում, նման մակարդակի գրականութեամբ հայերէն հնչեցնելն եւ ապա այն իբր սփիւռքեան թատրոնի մի բնորոշ կողմն ներկայացնող գործ, Հայաստան փոխադրելն խրապէս չփոթի եւ թիւրիմացութեան արդիւնք պիտի համարել, քանի որ այն ճշմարիտ մի պատկերն է սովետական Հայաստանից արտագրուած՝ արտադաղթի ճամբան բռնած հայութեան մի բեկորի եւ ոչ աւելին: «Ռոմանտիկ կոմեդիա»ն այս բերումով, կարեւոր երեւոյթ է այսօրուայ դաղթօջախների լեզուական բաղադրութիւնն, մշակութային ունակութիւններն ու դժուարութիւններն հասկանալու համար:

Լեւոն Շանթը եւ...

Մայիս 18-ի կէսօրուան ժամը 12-ին, միեւնոյն թատրոնում կայացաւ «Լեւոն Շանթը եւ թատերական մտածողութիւնը» թատերաբանախօսութիւնը՝ Փարիզից Արմինէ Գրիգորեանի եւ Ժիրայր Զոլաքեանի, Երեւանից Հենրիկ Մալեան կինոդերասանի թատրոն - Ստուդիայի եւ Կոմիտաս պետական կոնսերվատորիայի կամերային երգչախմբի մասնակցութեամբ: Թատերաբանախօսութիւնը, որ վարում էր տողերիս հեղինակը, կազմըւած էր արեւելահայերէն ու վերլուծելով Շանթի թատերային մտածողութիւնը՝ նրա իւրայատուկ բեմական լեզուի մէջբերումներով, հայրենիքի եւ սփիւռքի թատերական ուժերի միաւորումով զարգանում էր մինչեւ թատերային կատարում, մարմնաւորելով «Շղթայուածը» խաղի երրորդ արարի երկու մասերն ու Լեւոն Շանթի մշակոյթի օրուան առթիւ 1928 թուին Փարիզ արտասանուած եւ Կոմիտաս Վարդապետի «Ով մեծասքանչ դու լեզու» երգին կցուած խօսքը:

Այս ծրագրով փառատօնին մասնակցելու պատճառն այն էր, որ Սփիւռքի ընձեռնած ներկայ պայմաններում ինձ համար անհնար էր մէկ ամբողջական ներկայացում Հայաստան տանել: Գիտակցելով փառատօնի նշանակութիւնը, հրաժէրն ստանալուց յետոյ, առաջարկեցի յիշուած թատերաբանախօսութեան եւ բանախօսութեան ձեւերը:

Թատերաբանախօսութիւնը գործնական հիմքերի վրայ շօշափելի դարձրեց Սփիւռքի եւ Հայաստանի թատերական կապերին առընչուող մի շարք հարցեր, որոնց մասին հարկ լինելու դէպքում, կարող եմ արտայայտուել մի յարմար առիթով:

ԱՐԲԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

(Շար. 1)

(*) ... Եւ մասամբ՝ Կումայրիի ու Կիրովականի, քանի որ ծրագրուած խաղացանկից մի քանիսը ներկայացուեցին նաեւ յիշուած քաղաքներում:

ԼԻՍԷ՝
ԺՈՍՓԷՆԻ ԲԱՐԵՆՈՐՈԳՈՒՄԸ

Երկու տարիէն աւելի է որ պատրաստութեան մէջ էր լիսէներու բարենորոգումը:

Լիոնէլ Ժոսփէն, Լուսաւորութեան նախարարը, ներկայացուց զայն մամուլին շեշտելով նպատակակէտը՝ լաւագոյն կերպով հաշուի առնել աշակերտութեան այլազանութիւնն ու սեռի տարբերութիւնը եւ տալով հիմնական կէտերը՝ թեթեւացում ժամանակացոյցի, օժանդակութիւն աշակերտներուն եւ պաքալօրէայի «սեռի»ներուն պարզում:

Բարենորոգումին էական նորոյթը աշակերտութեան տրուած նեցուկն է: Շաբաթական երեք «մոտիւլ» երկրորդ եւ առաջին դասարաններուն համար եւ երկու ուսարտական դասարանին: «Մոտիւլ»ները պարտաւորիչ են եւ ընտրուած ուսուցչին կողմէ - մաթեմաթիք, ֆրանսերէն, պատմութիւն, աշխարհագրութիւն եւ կենդանի լեզու նիւթերուն մէջէն - Բ. եւ Ա. դասարաններուն համար, իսկ աւարտական դասարանին մէջ ձգուած է աշակերտին ընտրութեան համաձայն իր «սեռի»ին:

Այս պահերը պիտի ըլլան նեցուկ մը դժուարութիւններ ունեցող աշակերտներուն. իսկ միւսներուն համար պիտի ծառայեն առաւելաբար խորացնելու, ընդլայնելու իրենց ծանօթութիւնները: Այսպէս, նախարարը, կ'ըսէ՝ «անձնական դասերը միակ պատասխանը պիտի չըլլան իրենց զաւակներուն օգնել ուզող եւ կարելիութիւնն ունեցող ծնողքներուն»: Այս մոտիւլները պիտի ուսուցուին պզտիկ խումբերէ կազմուած աշակերտներու: Առիթը պիտի տան մանկավարժական նոր մօտեցումներու եւ եղանակներու ու զանազան թեքնիքներու գործածութեան, ինչպէս՝ համակարգիչ եւ լողատեսողական մեքենաները: Լաւագոյն կերպով առաջնորդելու համար աշակերտները լիսէի մուտքին պիտի ըլլայ գնահատում մը: Երկրորդ դասարանը կը մնայ հասարակաց բուն մը. նոյն ուսումնական ծրագիրը բոլոր աշակերտներուն համար:

Ընդհանուր պաքալօրէայի համար, այսօրուան բազմազան «սեռի»ները պիտի խտացուին երեք «սեռի»ներու մէջ: «Սեռի» ԷԼ. (գրական). «սեռի» ԷՍ. (գիտական) եւ «սեռի» Է. (տնտեսական եւ ընկերային): Թեքնոլոժիք պաքալօրէան նոյնպէս պիտի ունենայ երեք «սեռի»: Պաքալօրէայի մասին խօսելով Լ. Ժոսփէն յայտարարեց՝ «Պաքալօրէան այսօր ազգային վկայական մըն է որ կը ներկայացնէ առարկայականութեան եւ պահանջկոտութեան ապահովութիւնները, ընդունուած բոլորին կողմէ: Քննութիւն մըն է որուն խորհրդանշական արժէքը շատ մեծ է: Պիտի պաշտպանեմ այս պաքալօրէան, սակայն նոյն ժամանակ, համոզուած եմ որ պաշտպանելու համար պէտք է շարունակել, բարեշրջել եղանակը»:

Անհաւասիկ բարենորոգումին ընդհանուր ուղղութիւնները, որոնք պիտի սկսին գործադրուիլ, 1992-ի վերամուտէն սկսեալ:

Լիոնէլ Ժոսփէն պիտի յաջողի՞ հոն ուր իր նախորդները Ալէն Սավարի, Ժան Փիէռ Շըվէնըման եւ Ռընէ Մոնորի ձախողեցան:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԱՊՐՈՂ ՄԱՐԴԵՐ

Թ. ԹՈՐԱՆԵԱՆ

Պէյրութ, 1991

**

ՃԱՆՁՆԱՆՔ
ՎՐԱՍՏԱՆՆ ՈՒ ՎՐԱՑ
ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԸ

Պատրաստեց՝
ԹՈՐՈՍ ԹՈՐԱՆԵԱՆ

Հալէպ, 1991

ՄԵՐ ԲԱՐԵԿԱՄԻՆ՝
ՆՇԱՆ ՀԱՅԹԱՅԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Դեռ վերջերս արեւով ողողուած այդ Փրովանսէն երբ կ'անցնէի, յանկարծ գոզունի մտածում մը ունեցայ, որու ծընունդ կուտան հանդարտ տեսարանները:

Եւ, պահ մը, քեզ տեսայ, սիրելի Նշան, Աքաթներու այդ այգիներուն մէջ, այդ հողին վրայ, զոր ընտրած էիք դուն եւ կինդ եւ ուր, գիտեմ, լաւ կը զգայիր:

Լաւ կը զգայիր ոչ թէ առանձնանալու համար, ուրիշներէն հեռանալու ընդհակառակն, աւելի կը մտածէիր այդ ուրիշներուն, աւելի ամփոփուելու, որպէսզի կարենայիր գործել:

Գործել: Այդ էր հաւատոյ հանգանակդ:

Եւ, երբ այդ մտածումն ունէի, մտքէս չէր անցներ, որ քիչ ետք, վերջին ժամադրութիւն մը պիտի տայիր մեզի, փոսի մը շուրջ, ուր համեստութիւնդ պիտի նախընտրէր անկաշկանդ լռութիւնը քան այս քանի մը խօսքերը:

Բառեր, որքան աննշան, ջանալ արտայայտելու համար թէ ինչ էին ազնիւ սիրտ մը, քաջ ոգի մը, օրինակելի կեանք մը:

Քաջ եղար, Նշան, դեռ 12 տարեկանից: Օգնելու համար ընտանիքիդ, որ ինչպէս բոլոր Ֆրանսա ապաստանողները քառասնական թուականներուն, դժուարութիւններ ունէին, օգնելու համար հօրդ, որ արդէն զրկուած էր իր կեանքի ընկերուհիէն, կարճ տափատով դրամատան դուռը հրրեցիր եւ ըսիր քեզ ընդունողին թէ կ'ուզէիր տնօրէնին հետ խօսիլ:

Պատանեկան այդ սրտաձմլիկ համարձակութիւնը ճամբայ պիտի բանար արհեստի փայլուն ասպարէզիդ: Քու արժանիքներուդ շնորհիւ միայն, կրցար նուաճել դրամատան բոլոր աստիճանները:

Քաջ եղար նաեւ ֆրանսական բանակի համազգեստով, 39 - 40-ի մութ օրերուն, զօրաբաժնի մը մէջ, 60-րդը «Ռուսյալ - Մարին»ի, որ ուշադրութիւն գրաւեց իր խիզախութեամբ 1940-ի Սոմի ճակատամարտերուն: Արժանացար 39 - 45-ի պատերազմական խաչին:

Սրտի մարդ, հաւատարիմ արմատներուդ, միշտ ուշադիր եղար որ հայկական հարստութեան արժէքները չփոշիանան, ծանօթացուին եւ մանաւանդ անոնց գիտակցութիւնն ունենան Ֆրանսայի երիտասարդ Հայերը:

1958-ին, Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանի խնամակալութեան անդամ եղար եւ հոն, հրահրեցիր որ կրօնական դաստիարակութիւն տրուի աշակերտներուն: Ապա, նուիրուեցար անոնց, որոնք տարիքի բերմամբ այլեւս որպէս միակ ապաստան ունէին հանգստեան մեր տուները: Ցաւօրդաբար եղար գանձապահ, ապա մտահոգեալ Մոնմօրանսիի եւ Սէն - Ռաֆայէլի հանգստեան մեր տուներուն: Քիչ ետք, Փարիզի Տիկնանց Միութեան վարչութեան մէջ ես, որու նուիրումը մեր որբերուն ծանօթ է:

Վարուելակերպդ, ուղղամտութիւնդ մարդոց հետ յարաբերութեանց մէջ, բանալ տուին դուռներ, ինչպէս Կիւլպէնկեան հիմնարկութիւնը, որպէսզի ան բերէ իր օժանդակութիւնը քու ճգած հեռանկարներուդ: Քեզի մնացած ժամերուն, եղար նաեւ հնարիչ, կը յիշեմ կարգ մը հնարամիտ գիւտեր որոնք հիացում պատճառեցին հազարաւոր արհեստաւորներու:

Դեռ մեր աչքին առջեւն ես այդ ցուցահանդէսներուն, Փարիզի տօնավաճառին, ժպտադէմ եւ պարզ, աշխատելով սքանչելի եռանդով, կնոջդ ջերմ օժանդակութեամբ: Հոս ալ չուզեցիր մնալ գործնական եւ անմիջական արդիւնքով մը, պէտք էր աւելի հեռու երթալ եւ նոյնիսկ օժանդակեցիր արուեստ մը յայտարարելու՝ փիլոկրաֆին: Միշտ աւելի հեռուն տեսնել, ամրապնդել ինչ որ արժանի է մարդոց աշխարհին մէջ, այդ էր որ քեզ մղեց օր մը հիմնելու Հ. Բ. Ը. Մ.-ի երիտասարդաց ակումբը, որ առենին թերահաւատները դատապարտուած եւ գիրարեկ մանուկ որակեցին եւ որ չափահաս պիտի դառնար եւ ամուր: Մինչեւ վերջ, հաւատարիմ եղար մտքիդ, համոզումներուդ, բարեկամութիւններուդ:

Շնորհակալութիւն, Նշան այն օրինակին համար զոր կուտաս մեզի, այն կարելիութեան զոր ունինք զայն նշելու մեր զաւակներուն: Այս բոլորին համար է որ յիշատակդ միշտ պիտի մնայ մեր սրտերուն խորը:

ՌԸՆԷ ՁԱԳԸՃԵԱՆ

(Շար. Ա. էջէն)

գումով քիւրտ երկու երեսփոխան խըստիւ դատապարտած են Թուրք իշխանութիւններու հակաքիւրտ քաղաքականութիւնը։ Թուրքիոյ մէջ Քիւրտերու կիրարկուած խտրականութիւնն ու ճընշումները աւելի ծանր նկատած են քան Ս. Հիւսէյնի ոճիրները։ Երկու երեսփոխաններէն մէկը նոյնիսկ Քիւրտերու ցեղասպանութեան յանցանքով ամբաստանած է Թուրքիոյ իշխանութիւնները։ Պոլսոյ երեսփոխան Մ. Ալի Էրէնի արտայայտութիւնները մեծ գայրոյթ պատճառած են Թուրք քաղաքական շրջանակներուն մէջ։

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ հանրայնավար ղեկավարութեան ու ժողովրդական ճակատի խըզումը կատարեալ է։ Ժողովրդավարական ճակատին անդամ խորհրդարանականներ առաջին Ազգ. Ժողովը գումարած են անցեալ շաբթու։ Ժողովրդավար ճակատի 45 երեսփոխաններ քաշուած են ադրբեջանական Խորհրդարանէն ու մաս կազմած Ազգ. Ժողովին. անոնք խստիւ քննադատած են Այազ Մութալիբովի իշխանութիւնը։

ՇԻՐԱԿՈՑԻ քաղաքապետարանի շէնքին մուտքին 22 լեզուներով «Ծխելը արգիլուած է» գրուած ցուցատախտակ մը զետեղուած է. 22 լեզուներու կարգին է նաեւ Հայերէնը, հոգ չէ թէ ուղղագրական սխալով մը («Մի՛ ծխէր» է հայերէն արձանագրութիւնը). այս տառասխալը ներողամիտ ժպիտ մը կ՚արժանանայ շատ շատ, եթէ համեմատուի Թրքերէնին գլխուն բերուածին հետ. ոչ միայն Հայերէնէն ետք տեղ տրուած է Թրքերէն արձանագրութեան, այլ նաեւ ան գրուած է արաբական այբուբենով ինչ որ մեծ գայրոյթ պատճառած է Թուրք մամուլին։

ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ — ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՅՈՒՆԻՍ 18/28)

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Լ. Տէր-Պետրոսեան ընդունեցաւ ամերիկեան «Հանթսմէն Քէմիքըլ Քորփորէյշըն» ամերիկեան ձեռնարկութեան տէր, ծերակուտական Ճոն Հանթսմէնը, որուն կ՚ընկերանային ամերիկեան քաղաքական ոլորտի անձնաւորութիւններ։ Այս պատուիրակութիւնը Հայաստան կ՚այցելէր համագործակցութեան ծրագիրով մը որ կը վերաբերի երկաթ-պեթոնէ պատրաստի ծածքերու սալիկներ պատրաստող գործատան մը հիմնումին։ Գործատան շինութիւնը աւարտած էր ութ ամիսէն ու հանդիսաւոր բացումը կատարուեցաւ Յունիս 24-ին, մասնակցութեամբ վարչապետ Վազգէն Մանուկեանի որ իր կարգին ընդունեցաւ ամերիկեան պատուիրակութիւնը։ Ամերիկացի հիւրերը այցելեցին նաեւ Էջմիածին ուր զիրենք ընդունեցաւ Վազգէն Ա.։

Երեւանի մանկական հիւանդանոցին տրուած այցելութեամբ մըն ալ անոնք 200 հազար տոլարի չէք մը յանձնեցին տնօրէնութեան. այդ գումարը հանգանակուած էր Ամերիկայի մէջ, Լիանա Տուպինինայի կողմէ երբ ամուսինը Ամերիկայի խորհրդային դեսպանն էր։ Ան ներկայիս նոյն պաշտօնով կը գտնուի Ֆրանսա։

**

ՖՐԱՆՑ ՎԷՐՖԷԼԻ ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿ

Ֆ. Վէրֆէլի ծննդեան 100-ամեակին առթիւ երեկոյթ մը տեղի ունեցաւ Երեւանի Գրողներու տան մէջ։ Բացումը կատարեց Գրողներու Միութեան նախագահ Վահագն Դաւթեան։ Հ. Յովհաննիսեան խօսեցաւ «Մուսա լերան 40 օրեր»ուն հայերէն եւ ռուսերէն հրատարակութիւններուն մասին։ Արտասանող Կամօ Տէր-Պետրոսեան հատուածներ կարդաց Վէրֆէլի վէպէն։

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՎԷՆՍԷՆ.– Տիկին Սաթենիկ Սողոմոնեան 2000 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին ի յուշ իր ողբացեալ ամուսնոյն՝ Գրիգոր Սողոմոնեանի ծննդեան հարիւրամեակին։

ԻՍԻ.– Տիկին Աստղիկ Ճանիկեան 200 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին, իր զաւկին՝ Ժան-Փիէրի յիշատակին։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Իսիի Տ. Սերենկիւլեան մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները, իր ընդհանուր ժողովին առիթով.–

Տիկին Վիքթորիա Պէնկեանէ 300 Ֆր., Հայաստանի որբերու համար Տիկին Բարիս Գիրլեանէ 150 Ֆր., Մոնմօրանսիի ծերանոցի իր այցելութեան առիթով՝ Տիկին Վերգինէ Պօղոսեանէ 300 Ֆր., Պր. Վահան Պալեանէ 200 Ֆր. իր եղբօր՝ Խաչիկ Պալեանի մահուան առթիւ։

**

Կապոյտ Խաչի Պուլվար Օտոոյի Լէօյա Սասունի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները յաւէտ բաժնուած ընկերուհիներու յիշատակի հոգեհանգստեան առթիւ.–

Տէր եւ Տիկին Վահան Յակոբեան, Տիկին Ժիւլիա Կօթիէ, Օր. Մարի Պէրպէրեան, Տիկին Թագուհի Քէօսէեան, Սահակեան ընտանիք, Մանուկեան ընտանիք, Տէր եւ Տիկին Ժաք Պապասարեան, Օր. Անի Ճամուղեան, Այրի Տիկին Բարիս Արմաղանեան 100-ական Ֆր., Այրի Տիկին Կիւլիզար Մուրատեան, Տէր եւ Տիկին Վարդան Տէր-Կարապետեան, Տէր եւ Տիկին Կոնոյեան, Տէր եւ Տիկին Գալայճեան 50ական Ֆր., Տէր և Տիկին Վռամշապուհ Գերգերեան իրենց եղբօր մահուան քառասունքին առթիւ 50 Ֆր.։

ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Ս. Մեսրոպ Կրթարան

Մանկապարտէզի վերամուտը կը կատարուի
ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 12-ին, ԱՌԱՒՕՏԵԱՆ Ժ. 9-ին,

Արձանագրութիւնները՝ նոյն օրը, առաւօտեան 8-էն սկսեալ։
Յաւելեալ տեղեկութեանց համար հեռաձայնել Ժ. 8-էն սկսեալ

43 - 78 - 92 - 91
43 - 75 - 41 - 47

ԳՈՐԾ ԿԸ ՓՆՏՌԷ

Միջին տարիքի հայ տիկին մը պատրաստ է զբաղելու տարեց անձով մը Յուլիսին եւ Օգոստոսին։
Հեռաձայնել՝
39 - 64 - 33 - 10

ԱՄԱՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍ
ՍԷՆ - ԺԷՌՈՄԻ ՄԵՍՐՈՊԵԱՆ ԵՐԿՕՐԵԱՅ ԴՊՐՈՑԻՆ

Սէն - Ժէռոմի եւ Շրջակայքի Ս. Սահակ - Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Թաղական Խորհրդոյ հովանաւորած Մեսրոպեան երկօրեայ վարժարանի Ամավերջի հանդէսը Յուլիս 6, Շաբաթ իրիկուն ժամը 9-ին, Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ։

Աշակերտներուն կողմէն պիտի ըլլան խմբերգներ, շարականներ, արտասանութիւններ եւ վերջաւորութեան՝ աշակերտները կը ներկայացնեն ծիծաղաշարժ թատերախաղ մը (մէկ արար) ԴԴՈՒՄԻ ՎԱՃԱՌԱԿԱՆԸ ՎԱՐՏԱԱՊՕՆԴԱ։

Հանդէսը պատրաստեցին դպրոցիս ուսուցիչները. - ԵՂԻՇԷ ԱԽԱԳ ՔԱՀԱՆԱՅ ՓԱՆՈՍԵԱՆ եւ Պր. ԽԱՉԻԿ ԵԼՄԱՋԵԱՆ։

Տեղի կ՚ունենայ նաեւ հիւրասիրութիւն Սէն - Ժէռոմի Կապոյտ Խաչի մասնաճիւղի տիկիններուն կողմէն։

Ձեր ներկայութեամբ քաջալերեցէք աշակերտները։

ՎԱՐԴԱՎԱՌ

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Կիրակի, Յուլիս 7, տօն է «ՎԱՐԴԱՎԱՌԻ»։ Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի։

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8.45-ին։
Պատարագ ժամը 10-ին։
Քարոզ ժամը 11.15-ին։

ՇԱՐՎԻԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ

Յուլիս 7, Կիրակի ՎԱՐԴԱՎԱՌ։ Տօն Պայծառակերպութեան Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի։

Պատարագ ժամը 10.30-ին։

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, Բ. օր ՎԱՐԴԱՎԱՌԻ։ Յիշատակ է Մեռելոց, ժամը 10-ին կը կատարուի ժամերգութիւն, որու աւարտին հոգեհանգիստ կը կատարուի - վասն համօրէն ննջեցելոց։

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Թօփալեան 300 Ֆր. կը նուիրէ ԻՍՄԱՖ-ին փոխան ծաղիկի Տիկին Մարիամ Մամասի մահուան առթիւ (ստանալ «Յառաջ»էն)։

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ԴԻԷՊԻ ՊԵԼՖՈՆԹԷՆ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի «Պելֆոնթէն» կայանին այցելութիւնը տեղի պիտի ունենայ՝ Կիրակի, Յուլիս 21։ Այս առթիւ Կապոյտ Խաչի Քլիշի-ի մասնաճիւղը կը կազմակերպէ այցը հանրակառքով մը

- Մեկնում՝ Շաբաթ Յուլիս 20, ժամը 9-ին՝ Square Montholon։
- Պանդոկի ապահովութեան համար հեռաձայնել թիւ 47 - 99 - 41 - 19, մինչեւ Յուլիս 6։
- Երթեւեկութեան գին՝ երթ եւ վերադարձ 350 Ֆր.։
- Պանդոկի գին՝ 150 / 180 ֆրանք (երկու հոգիի համար)։

COMMUNIQUE DES ANCIENS COMBATTANTS ARMENIENS

COMPTES AU 21 JUIN 1991

DEBIT	
Associated Transports, frais d'export, taxes et traitement informatique douanier	13749,90
1560 kgs. de chocolat, Ste Chocofab	90000,00
3000 Kgs. de lait en poudre, Ste Colaitra	27902,10
1000 litres d'huile de tournesol, Huileries P. Dumortier Frères	5125,50
189 vestes cuir, 34 blousons cuir, 12 spencers cuir, 7 robes cuir, 6 pantalons cuir, 17 jupes cuir, 88 jupes d'enfant cuir, 1 gilet et 2 débardeurs cuir et 2 bustiers cuir (5000,00 et don de Pierrot Le Loup)	5000,00
	141777,50
CREDIT	
	178450,00
Reste à ce jour en caisse	36672,50

Durant les voyages organisés en Arménie, pour raison de place les expéditions sont momentanément suspendues. Les envois reprendront dès que possible.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Անիէռ Պուա - Գոլոմպի եւ Արժանթէօյի Ակնունի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է Տիկին Տիրուհի Քէօլէեանէ 500 Ֆր. իր սիրեցեալ զաւկին՝ Յակոբ Սերոբեանի մահուան քառասունքին առթիւ։ Նոյն առթիւ՝ Տիկին Գուլօն 200, Տիկին Սինանեան 300, Տիկին Պոնըմայեան 300, Տիկին Շէրոյեան 300։

ԲԱՆԱԿՈՒՄ

Մարսէյլի հայ-արենոյշներու սկաուտական բանակումը տեղի կ՚ունենայ Յուլիս 7-էն Յուլիս 30, ղեկավարութեամբ Դաշնակեան քոյրերու, Ժիզէլ Կասսեանի եւ Մարալ Տիրատուրեանի։ Խիստ օգտակար յայտագրով՝

Հայեցի դաստիարակութիւն
– մայրենի լեզու – Հայոց պատմութիւն – հայկ. պար եւ երգ։

Սկաուտական գիտելիքներ՝
– Մարզանք – Շինարարութիւն – Խաղ – Պար – Պտոյտ – Լողանք։

Մանրամասն տեղեկութիւններ ունենալու համար հեռաձայնել, ժամը 19-էն վերջ՝

խմբապետուհի Ժիզէլ	91 · 89 · 37 · 59
խմբապետուհի Մարալ	91 · 34 · 51 · 98
խմբապետուհի Շահմիրեան	91 · 93 · 36 · 30

U.G.A. ARDZIV - MARSEILLE

GRANDE FETE CHAMPETRE ANNUELLE

DIMANCHE 7 JUILLET, TOUTE LA JOURNEE

Parc des Loisirs de VALABRE

Concours de boules ● Jeux

Animation ● Ambiance et musique arménienne

Buffet ● Chich-Kébab

Entrée libre

Imprimé sur les Presses du Journal «HA RATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ 3

MERCREDI
3 JUILLET
1991

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում) 950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.571 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 66e ANNEE — No 17.571

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵՈՒԿՈՍԼԱՒԻՈՅ մէջ, Երեքշաբթի առտու (Յուլիս 2) կացութիւնը բարելաւուած չի թուիր, հակառակ Կիրակի օրուան նոր համաձայնագրին տուած յոյսերուն: Գլխաւոր պատճառը, ըստ հասած տեղեկութեանց, դաշնակցային –եուկոսլաւ– բանակին չկարենալ քաշուիլն է Սլովենիայէն: Պելկրատ կը մեղադրէ Սլովենները որ չեն յարգեր համաձայնագրին պայմանները, բայց սլովէն նախագահն ալ ճիշդ հակառակը կ'ըսէ: Այլ խօսքով շատ խախուտ հանդարտութիւն մը կը տիրէր, Երեքշաբթի, եւ մտահոգուելու պատճառները չէին վերցած: Կացութիւնը «ողբերգական» կ'որակուի Սլովենիոյ մէջ:

ԱԼԺԷԻ մէջ, Յուլիս 1-էն 2 լուսնալիք գիշերը հանդարտ անցած էր, բայց միջադէպեր պատահած էին Կոստանդին, ուր երեք մեռեալ կար: Իշխանութիւնները զանգուածային ձերբակալութիւններ բրած էին մահմետական ծայրայեղ շրջանակներու մէջ, որոնց բուն թիւն ալ կարելի չէր գիտնալ: Պաշտօնապէս, կառավարութիւնը 800-ի խօսք կ'ընէր, մինչ մահմետականները 2500-ի մասին կը խօսէին:

ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՀԱՐԱՒԸ շատ բուռն կռիւներ տեղի կ'ունենային դեռ Երեքշաբթի առտու (Յուլիս 2) լիբանանեան բանակին եւ Պաղեստինցիներուն միջեւ: Կառավարութիւնը կը ջանայ վերահաստատել իր իշխանութիւնը ամբողջ երկրին մէջ եւ այդ առընչութեամբ բանակը սկսած էր հարաւը «ազատագրել», բայց՝ կը թուի որ ամէնէն բարդ գործողութիւնն է քանի հոն են պաղեստինեան բերդերը: ՊԱԿ-ը կը մերժէ իր մարտիկները քաշել շրջանէն, ցորչափ համաձայնութիւն մը չէ գոյացած որ երաշխաւորէ Պաղեստինցիներու քաղաքացիական, ընկերային եւ քաղաքական իրաւունքները:

ՓՐԱԿԱՅԻ մէջ իր մահկանացուն կնքեց, Յուլիս 1-ին, Վարշաւայի Ուխտը: Ծնած էր 1955 Մայիս 14-ին եւ յատկանշական է, անկասկած, որ թաղումն ալ կատարուի քաղաքի մը մէջ, ուր այնքան ողբերգական դեր խաղաց: Թաղումին, ներկաներէն դամբանականներ խօսած են Վ. Հաւէլ, Լէք Վալեզա, Իլիէշկու, Ցելիւ: Այս վերջինը Ուխտին հետ, թաղած է համայնավարութիւնն ալ, վստահ որ ան այլեւս չի վերադառնար:

ՆԱԽԱԳԱՀ ՊՈՒՇ Փարիզ կու գայ Յուլիս 14-ին, նախքան Լոնտոն երթալը, Եօթներու ժողովին մասնակցելու համար (Յուլիս 17):

ԴԱՇՆԱԿՑԱՅԻՆ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ մէջ է, որ առաջին անգամ ըլլալով Խորհ. Միութեան տարածքին վրայ բացուեցան գործազրկութեան գրասենեակներ: Ըստ ԹԱՍ-ի, որ կ'արձագանգէ մասնագէտներու, Ռուսաստանի մէջ գործազուրկներու թիւը կրնայ 5 միլիոնը անցնիլ (155 միլիոն բնակիչի վրայ): Ըստ պարագաներու, գործազրկութեան նպաստը 150էն 200 ռուբլիի միջեւ պիտի ըլլայ:

«ԹԷՐՃԻՒՄԱՆ» օրաթերթը Յուլիս 2ի թիւին մէջ կը գրէ թէ Յունաստանի «Փաօք» կուսակցութեան նախկին պարագլուխը Ս. Փափաթէմէլիս որ ներկայիս Հիւսիսային Յունաստանի երեսփոխան է, պահանջած է որ Պոլսոյ Յունաց Պատ-

ԹՐՔԱՊԱՏՈՒՄ

ԹՈՒՐՔԵՐՈՒՆ «ԱՊՐԻԼ 24»Ը...

ԿԱՄ՝

ԵՐԲ ԴԱՇՆԱԿՆԵՐԸ ԿԻՆ ՈՒ ԵՐԱԽԱՅ ԿԸ ՋԱՐԴԷԻՆ ԿԱՐՍԻ ՄԷՋ 1918-ԻՆ

Մինչ մենք, Երեւանէն Սփիւռք կը ջանանք, եթէ ոչ մոռցնել տալ, գոնէ *առայժմ* մէկ կողմ դնել ցեղասպանութեան եւ Արեւմտահայաստանի մեր ցաւոտ թղթածրարը, յանուն *ռէալփոլիթիք*ի եւ պետական ըմբռնումի, անդին, Թուրքերը ճիշդ ժամանակը գտած են, *յարմարագոյն* ժամանակը Թուրքերու կիրքերը գրգռելու Հայերուն դէմ, ան ալ ոչ թէ սա կամ նա թերթին մէջ, այլ՝ ՊԵՏԱԿԱՆ հեռատեսիլէն: Յաւելեալ խորհրդածութիւններ պիտի չընենք: Կու տանք նոյնութեամբ *Մարմարայ*ի արձագանգը (Յունիս 21), առանց ծանրանալու այս նոր *մասալ*ին վրայ, ուր մեր գործած ջարդին բուական իսկ սեւ *հիւմուրի* թրքական նմոյշ մըն է...:

Թուրքիոյ հեռատեսիլը երկու օրէ ի վեր շարունակ հաղորդումներ կ'ընէ Կարսի եւ շրջակայքի մէջ անցեալին Հայերու ու Թուրքերու միջեւ պատահած դէպքերուն եւ Հայոց կողմէ Թուրքերու վրայ ի գործ դրուած զանգուածային ջարդերուն, նաեւ այս առթիւ գտնուած հաւաքական գերեզմաններու մասին:

Նախ Կարսի մէջ կայացաւ երկօրեայ գիտաժողով մը, որուն նիւթն էր «Մեր մօտիկ պատմութեան մէջ Կարսը եւ Արեւելեան Անատոլուն»: *Գիտաժողովին մասնակցեցան Թուրքիոյ զանազան համալսարաններէն գիտնականներ: Գիտաժողովին նպատակն էր երեւան հանել մօտիկ անցեալի մէջ մութ մնացած դէպքերու իրական երեսակը:*

Գիտաժողովի աւարտին ալ պիտի բացուէր Կարսի Սուպաթան գիւղի մէջ երեւան հանուած հաւաքական գերեզման մը:

Երէկ իրիկուն հեռատեսիլի գլխաւոր լուրերու բաժնին մէջ լայն հաղորդումներ կատարուեցան Կարսի Սուպաթան գիւղին մէջ երեւան հանուած սոյն հաւաքական գերեզմանին մասին: Այստեղ հաւաքուած էին բազմաթիւ գիտնականներ ու պատմաբաններ, որոնք պեղումներ ըրին ու երեւան հանեցին հաւաքական գերեզմանը: Պեղումները սկսան Կարսի միւֆթիւ Ալի Գէօզբէնի կողմէ կարդացուած աղօթքէն վերջ: Կը պնդուի թէ այդ գիւղին մէջ 1918 Ապրիլ 24-ին դաշնակցական Հայերու հրոսախումբեր յար-

ձակած են Թուրքերու վրայ եւ մօտաւորապէս 600 Թուրքեր սպաննած են, առանց խտիր դնելու կիներու ու երախաներու միջեւ: Եւ 73 տարի վերջ երեւան հանուած է այդ ջարդէն մնացած հաւաքական գերեզմանը:

Պեղումներու ընթացքին ներկայ գտնուեցաւ նաեւ Սի - էն - էն ամերիկեան հեռատեսիլը:

Կարսի կուսակալ Հասան Փաքըր երէկուան հաղորդումին մէջ ցոյց կու տար հաւաքական գերեզմանին վայրը եւ կ'ըսէր, որ Օսմանցիները ամէն իրաւունք ճանչցած էին Հայերուն եւ սակայն պատերազմի նեղ օրերուն Հայերը կռնակէն դաշունահարեցին Օսմանեան Կայսրութիւնը եւ այսպիսի դէպք մը պատմութեան մէջ իր նմանը չունի:

Պեղումներ կատարելու ու ոսկերոտիք երեւան հանելու աշխատանքին մասնակցութիւն բերած էին նաեւ Տոց. Ճէվադ Պաշարան եւ Տոց. Էնվէր Գոնուքճու: Առաջինը ցոյց կու տար պեղուած հողին մէջ յայտնուած ոսկերոտիքը, որոնք կը պատկանէին իրարու փաթթուած մօր մը եւ զաւկին: Գիտնականը կ'ըսէր թէ այստեղ բնաւ պատանք չէր գործածուած, կը նշանակէ թէ մեռեալները թաղուած են հաւաքաբար: Անկէ զատ մօր գանկին վրայ կը տեսնուէին երկու ճեղքեր, որոնք կը փաստէին թէ սպաննիչները երկու անգամ կացինի հարուածներ իջեցուցած էին զոհին վրայ:

Ցայտագրի ընթացքին բազմաթիւ ծերունիներ լալագին ու յուզումով ականատեսի վկայութիւններ բերին Հայոց կողմէ ի գործ դրուած ջարդերու մասին: 95 տարեկան ծերունի մը, Սըտըք Քայա, որ իր մերձաւորները կորսնցուցած էր յիշեալ ջարդի ընթացքին, կը պատմէր հետեւեալը.

«Փախստական Հայերը այս գիւղը եկած էին: Անոնք սուինահարեցին գիւղին երէցները, կիներն ու երախաները: Թուրքերու մէկ մասը լեցուցին ախոռներու մէջ ու հրկիզեցին: Երախաներ, որոնք խըլուեցան իրենց մայրերուն գիրկէն, սուինահարուելով սպաննուեցան: Հայրս, հօրեղբայրներս, մօրեղբայրներս, բոլորն ալ մեռան այս վայրագութեան ընթացքին: Զիս ալ վիրաւորեցին: Մեռեալները, վիրաւորեալները կրկին ու կրկին կը սուինահարուէին: Ես տեսայ ամբողջ այդ ըսպանդը: Ինծի հետ միասին երեք հոգի եւս փրկուեցաւ այդ սպանդէն»:

Տոց. Էնվէր Գոնուքճու եւս խօսեցաւ հեռատեսիլէն եւ ըսաւ որ դաշնակ հրոսախումբերու այս յարձակումը պատահած է 1918 Ապրիլ 24-ին, Կարսին Թուրքերու կողմէ ազատագրուելէն մէկ շաբաթ առաջ:

Երեւան հանուած հաւաքական գերեզմանին վայրը յուշարձան մը պիտի դրուի:

Կը պնդուի թէ ներկայիս Կարսի ու մերձակայքի զանազան գիւղերուն մէջ երեւան հանուած են աւելի քան հարիւր հաւաքական գերեզմաններ: Էրզրումի, Կարսի եւ Վանի մէջ 1986-էն ասդին հինգ հաւաքական գերեզմաններ բացուած են եւ հոնկէ հանուած են մեծ թիւով Թուրքերու ոսկորները:

Բայց ըստ երեւոյթին, այսքանը չէր բաւեր, քանի Յուլիս 2-ի *Թէրճիւմանը* այլ «յայտնաբերում» մը կ'աւելցնէ.–

Էրզրումի համալսարանին պատմութեան բաժնին նախագահը Տոց. Է. Գոնուքճու յայտնած է թէ հայկ. հողերու վրայ եւս Հայեր Թուրքերու զանգուածային կոտորածներ կազմակերպած են ու այս զոհերուն թաղուած վայրերը իրենք յայտնաբերած են: Ան ըսած է թէ Երեւան – Սեւան – Ախալքալաք եռանկիւնին մէջ Հայերու կողմէ սպաննուած Թուրքերու հաւաքական գերեզմաններ կան որոնց վայրերը յառաջիկային պիտի յայտնուին միջազգային հանրային կարծիքին:

րիարքարանը կապուի Եւրոպայի: Ան պնդած է որ Պոլսոյ մէջ Պատրիարքարանը ծանր ճնշումներու տակ է ու դերիի վիճակի մէջ կը գտնուի:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԱԹԼԷԹԻԶՄ

Եւրոպայի ախոյեանութեան Ռոպէր Էմմիեան 2-րդ տեղը գրաւեց 8 մեթր 01 ցատքելով:

ԵՐԵՒԱՆ ՀԵՌԱՏԻՊ ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»-ՅՈՒՆԻՍ 26/ՅՈՒԼԻՍ 1)

Լ. ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ «ԵՕԹՆԵՐՈՒՆ» ԿԸ ԴԻՄԷ

Լ. Տէր-Պետրոսեան դիմում մը ըրած է ճարտարարուեստականացած եօթը երկիրներու ղեկավարներուն, պարզելով վերջին շրջանին Հայաստանի նկատմամբ գործուած բռնութիւններու հետեւանքով պօրինի կերպով Ազրպէյճան բռնատրկըւած Հայերու պարագան: Նամակին մէջ նշուած է թէ երկրին ղեկավարները որեւէ աշխատանք չեն տանիր արգելափակուած հայ քաղաքացիները ազատ արձակելու կամ Ազրպէյճանի բանտերէն այլ տեղ փոխադրելու կապակցութեամբ: Գերագոյն Խորհուրդի նախագահը կոչ կ'ընէ Եօթներուն, որպէսզի Լոնտոնի իրենց մերձաւոր հանդիպումին միջնորդեն անպայման Գորպաչովի մօտ լուծելու համար այս կարեւորագոյն հարցը:

«ԽՈՐՀ. ՂԱՐԱԲԱՂ»Ը ՓԱԿԵԼՈՒ ՓՈՐՁ

Ազրպէյճանի դատախազը դատարան դիմած է պահանջելով փակել տալ Ստեփանակերտ լոյս տեսնող «Խորհ. Ղարաբաղ» թերթը –հայերէն եւ ռուսերէն–: Տրուած պատճառաբանութիւնն այն է որ թերթը «ազգամիջեան գժտութիւն կը սերմանէ»: Իսկ Խորհ. Միութեան գլխաւոր դատախազին եղած բողոքին մէջ ալ, կը պահանջուի չեղեալ հռչակել թերթին գըրանցման մասին Խորհ. Միութեան մամուլի պետական կոմիտէի որոշումը:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԻՐԱՒԱՆՑ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻՆ ՆԻՍՏԸ

Յունիս 18ին եւ 20ին Ռուսաստանի Գերագոյն Խորհուրդի մարդկային իրաւանց Յանձնախումբին օրակարգին վըրայ էր Հայաստանի ու Ազրպէյճանի իրադրութիւնը: Նիստերուն մասնակցեցան երեսփոխաններ Ռ. Պապայեան եւ Ս. Զոլեան:

Անոնք պատասխանելով «Արմէնփրէս»ի թղթակիցին հարցումներուն, ըսին թէ հարցին քննարկումէն ետք երկու հաւանականութիւն կայ. կամ բոլոր արդիւնքները կը ներկայացուին Ռուսաստանի Գերագոյն Խորհուրդին քննարկումին, եւ կամ տեղեկագիր մը կը ներկայացուի նստաշրջանին:

Յանձնախումբին նիստին մասնակից էին ազրպէյճանցի պաշտօնատարներ որոնք յերիւրածոյ տեղեկութիւններ հաղորդեցին. նոյնպէս, հերքուեցաւ զինուորական հրամանատարի մը յայտարարութիւնը թէ հայ զինեալներէ խարսխեան ու լիբանանեան զէնքեր գրաւուած են: Մարդկային իրաւանց Յանձնախումբը այս մասին պաշտօնական պատասխան պահանջած էր ու վերոյիշեալ նիստին Պաշտպանութեան նախարարութիւնը ըստիպուեցաւ յայտնելու թէ այդպիսի զէնք չէ գրաւուած:

Ունկնդրումներու ընթացքին յայտնըւեցաւ որ Գետաշէնէն ու Մարտունաշէնէն

(Շար.ը Դ. էջ)

ԳԱՐԵԳԻՆ ԱՐՔ. ԳԱԶԱՆՃԵԱՆ
ՊՈԼՍՈՅ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ ՄԱՐՍԷՅԼ

Պոլսոյ Հայոց նորընտիր Պատրիարքը կիսապաշտօնական այցելութիւն մը տըւաւ Մարսէյլի հայ գաղութին պատասխանելով Սրբոց Թարգմանչաց Եկեղեցւոյ հրաւէրին, եկեղեցւոյ 60-ամեակի նուիրուած տօնախմբութեանց շրջագծին մէջ, հետեւեալ յայտագրով՝ պատարագ, հացկերոյթ, այցելութիւններ հայկական հաստատութիւններուն եւ տեղական իշխանութիւններու, ընդունելութիւններ, հանդիպումներ։

Սոյն հանդիպումները վայելեցին հովանաւորութիւնը Գիւտ Արք. Նազգաշեանին՝ (Հայրապետական Պատուիրակ Եւրոպայի Հայոց), ինչպէս նաեւ Յակոբ Եպիսկոպոս Վարդանեանին եւ Հարաւային Ֆրանսայի Հայ Առաքելական Եկեղեցիներու ներկայացուցիչներու ժողովին։

Գարեգին Արք. Գազանճեան, որ Վալանս կը գտնուէր, կառքով ժամանեց Մարսէյլ, Շաբաթ, Յունիս 22-ին, ժամը 12-ին, եւ ուղղակի առաջնորդուեցաւ Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցին, ուր զինք դիմաւորեցին Շահան Տէօքեան, Եղիշէ Փանոսեան, Մովսէս Գալէնտէրեան աւագ քահանաները, Մակար Խչկր. քահանայ Նաճարեան եւ եկեղեցիներու վարչութեանց անդամներ։ Պատրիարքը մուտք գործեց «Հրաշափառ»ով։ Տեղի ունեցաւ, ըստ աւանդութեան «կանոնական աղօթք»։ Մովսէս Ա. Քահանայ Գալէնտէրեան բարի գալուստի խօսքեր արտասանեց ըսելով յատկապէս թէ Պատրիարքը իր ազնիւ ընտրութեամբ բարի անուն մը ժառանգած է արդէն, եւ օրհնաբեր որակեց գալուստը։ Գարեգին Արք. յայտնեց իր ուրախութիւնը անգամ մը եւս Մարսէյլ գտնուելուն որ, ըստ մեր համագաղութային կեանքին մէջ մասնաւոր տեղ մը կը գրաւէ։ Բերաւ ողջոյնները Պոլսոյ եկեղեցիներուն եւ հաստատութիւններուն։ Ակնարկեց շրջանի որոշ դժուարութիւններուն, որ ամէն տեղ են, աւելցուց, եւ յոյս յայտնեց որ զանոնք կը յաղթահարուին։

Նոյն օրը Պատրիարքը այցելութիւն մը տուաւ՝ ԻՒՔՖԱՖ եւ ԺԱՖ կազմակերպութիւններուն եւ ապա հասաւ ժամը 18·30-ին Հայ Մշակոյթի Տունը ուր զինք դիմաւորեցին վարչութեան անդամները, Տիկնանց մարմինը եւ բարեկամներ։ Հայ Մշակոյթի Տան զանազան բաժիններուն ծանօթանալէ յետոյ, ողջոյնի խօսքեր արտասանեց՝ Կարօ Յովսէփեան։ Հակիրճ պատմականը ըրաւ հաստատութեան եւ ներկայացուց անոր գործունէութիւններն ու նպատակները։ Յետոյ, խօսեցաւ Մարսէյլի հայ գաղութի անցեալի եւ ներկայի մասին, շեշտեց վերջին երկու - երեք տասնամեակներու միասնականութեան եւ հաւաքական ուժի պակասը, աւելնելով թէ նոյնիսկ եկեղեցին չեղաւ միացնող այդ տարրը եւ ուժը։ Ապա, Կարօ Յովսէփեան իր խօսքը վերջացուց ըսելով՝ "քանի մը ամիսներէ ի վեր կը գահակալէք Պոլսոյ Հայոց պատրիարքական դարաւոր Աթոռին վրայ, մեր նուիրապետական Աթոռներէն ամէնէն փափուկը, փշոտը, անհանգիստը եւ ապերախտը։ Սակայն, որքան մեծ ըլլան դժուարութիւնները այնքան վսեմ եւ ազնիւ կ՚ըլլայ առաքելութիւնը․ շեշտուած ըլլան սպառնալիքները այնքան հզօր կ՚ըլլայ տոկալու եւ պայքարելու կամքը։ Պատրիարք Հայր, մեր իմաստութեամբ, խոհեմութեամբ, համբերութեամբ, բայց նաեւ վճռակամութեամբ վստահ ենք որ պիտի յաղթահարէք խոչընդոտները եւ առաջնորդէք լաւագոյնս Պոլսոյ, Թուրքիոյ հայ համայնքը, երբեմնի մտաւորական եւ ազգային փառապանծ կեդրոնը արեւմտահայութեան"։ Գարեգին Արք. Գազանճեան վեր առնելով եկեղեցւոյ տխուր պատկերը այս վերջին 30 տարիներուն, ըսաւ թէ աշխարհականները կը փորձեն ամէն սխալ եկեղեցականներու եւ եկեղեցւոյ կռնակը դնել։ Սփիւռք մը ունինք, շարունակեց Պատրիարքը, որուն տարրերը 75 տարիներէ ի վեր չգիտցան իրարու միանալ եւ հոս Ապրիլ 24-ը կ՚ոգեկոչուի երեք - չորս տարբեր կազմակերպութիւններու կողմէ եւ աւելցուց՝ "այս փառաւոր սրբահերը պատճառ պէտք է ըլլան որ դուք նախ գիտնաք միանալ եւ միացնել այս ժողովուրդը ··· մէկ մտածել եւ մէկ գործել եւ ասիկա ի շահ այսօրուան Հայ-բենիին։ Իւրաքանչիւր իր չափանիշին մէջ, իր մտածողութեան մէջ, իրարու նախ ներել եւ մոռնալ գիտնանք, այդ կերպով է որ կրնանք գործ մը յառաջ բերել։ Ես, այս սքեմը չեմ հագած քրիստոնէութեան համար, ես իմ ժողովուրդիս համար հագած եմ որովհետեւ կը հաւատամ անոր անցեալ արժէքներուն, անոր մշակութային կեանքին, միութեանը․ ցաւ կը զգամ շատ անգամ երբ չենք կըրցած քով քովի գալ։ Ես կը մաղթեմ որ ասկէ յետոյ գիտակից տարր մը գայ այս փառաւոր կառոյցին մէջ, որ միայն շէնք չեմ նայիր, այլ իբրեւ մտքի եւ սրտի Հայու արտայայտութիւն, պտղաբերում։ Բայց ո՞ւր է նոր սերունդը, այսօր, եւ իրենց հետաքրքրութիւնը, ի՞նչ պիտի ըլլայ ասկէ 25 տարի վերջ, այս եւ միւս գաղութներու մեր վիճակը"։ Յետոյ, Գարեգին Արք. խօսելով Պոլսեցիին եւ Պոլսոյ մասին ըսաւ թէ հոն կան 26 վարժարան, 35 եկեղեցի, 6 հաստատութիւն, 7·000 աշակերտութիւն եւ դէթ երբ որ ժամանակը գայ, Պոլսեցիները գիտեն միանալ։ Իրաքի պատերազմը պատճառ եղած է որ 340 Հայ գաղթականներ Թուրքիա ապաստանին։ Այսօր, մէկ կողմով բոլորը քով - քովի եկած են այդ գաղթականներուն տէր ըլլալու։ Ամէն շաբաթ, 14-էն 15 հազար ուխտաւոր միայն ուխտատեղէնի ծախք մը կայ որ կը հոգան Պոլսեցիները, եւ ասիկա, շեշտեց Պատրիարքը հայ հոգիին արտայայտութիւնն է։ Հուսկ, խօսելով դրական կեանքի մը մասին, Գարեգին Արք. վերջացուց յայտարարելով՝ «կը մաղթեմ որ գիտակից մեր ժողովուրդին տարրը, մեր երէցները մանաւանդ գան քով - քովի եւ բռնեն այլեւս մէկ սեղանի վրայ նստինք, մոռնանք այս ամբողջը, մեր զաւակները թող խորթ չմեծնան իրարու նկատմամբ։ Մշակոյթը միայն գիր, գրականութիւն, երաժշտութիւն ··· չէ, այլ նաեւ հոգի է․ մշակոյթը հոգիէ մը կը բխի"։

Յետոյ, տեղի ունեցաւ ընդունելութիւն, մտերիմ խօսակցութիւն։ Հայ Մշակոյթի Տան Վարչութիւնը նուիրեց Պատրիարքին իր հրատարակած երեք հատորները «Հայ գիրքը դարերու ընդմէջէն», «Հայաստան երեք հազար տարուան պատմութիւն» եւ «Հայկական զարդերն ու հիւսուածեղէն - ները»։ Պատրիարքը մեկնելէ առաջ, հետեւեալ արձանագրութիւնը ըրաւ Հայ Մշակոյթի Տան Ոսկեմատեանին մէջ՝ "Բաւական ժամանակներ առաջ միայն լըսած էի Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան գեղեցիկ գործունէութեան մասին։ Այսօր երանելի բախտը ունեցայ այցելել եւ վըկան ըլլալ կատարուած արուեստի, մշակոյթի հայկական գեղեցիկ գործերու։ Հայ մշակոյթը դպրոցներու բաժանումէն առաջ հայ հոգիի իրա՛ւ արտայայտութիւնն է, եւ հոս անոր վկան եղայ, քանի տեսայ մեր բնաշխարհը եւ անոր ի կեանս տակաւին եղող անդամները։ Սրտի խորքէս կ՚աղօթեմ որ այս Մշակոյթի Տան բնակիչներուն մէջ երիտասարդներ գան, մեծնան, տէր դառնալու իրենց պարծանք կազմող Հայ մշակոյթին։ Տէրը անսասան թող պահէ այս Տունը"։

*

Կիրակի, Յունիս 23-ին, Պոլսոյ Հայոց Պատրիարքը պատարագեց Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ որ ծայրէ ի ծայր լեցուն էր։ Խորանին վրայ իր շուրջն ունէր Վաչէ Իգնատիոսեան եւ Տարօն Ճէրճեան Ծ. Վարդապետները։ Սարկաւագի պաշտօն կատարեցին Մակար Նաճարեան եւ Թեւեան քահանաները։ Պատարագի երգեցողութիւնը կատարեց Սահակ - Մեսրոպ երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Խաչիկ Երամեանի։

Քարոզի պահուն, Յակոբ Եպիսկոպոս Վարդանեան բացատրեց Պատրիարք Հօր ներկայութեան պատճառը, ողջունեց, բարի գալուստ մաղթեց եւ յայտնեց ներկաներուն հոգեկան ուրախութիւնը, վայելքը ստեղծուած գեղեցիկ պատեհութեան համար։ Ապա, հակիրճ կենսագրականը ըրաւ Գարեգին Արք. Գազանճեանին։ Ծնած է Պոլիս 1927-ին Երուսաղէմի Ժառանգաւորաց Վարժարանը կը մտնէ 1940-ին։ Կը ձեռնադրուի կուսակրօն եկեղեցական եւ անմիջապէս, որպէս Թրքահպատակ, Թրքական օրէնքները յարգած ըլլալու համար կը մեկնի զինուորական ծառայութեան։ Վերադարձին կը պաշտօնավարէ Ս. Խաչ Դպրեվանքին մէջ, որպէս ուսուցիչ։ 1960-ական թուականներուն կ՚անցնի Ամերիկա ուր կը ծառայէ որպէս հոգեւոր հովիւ։ 1967-ին, կը ձեռնադրուի Եպիսկոպոս, եւ կը դառնայ Աւստրալիոյ գաղութին Առաջնորդը։ Յետոյ, կը վերադառնայ Երուսաղէմ որպէս Ս. Յակոբայ Լուսարարապետ։ Հուսկ, 1990, Սեպտեմբեր 5-ին, կ՚ընտրուի Թրքահայոց Պատրիարք։

Պատրիարքը իր քարոզին նիւթը ընտրեց՝ «ԵԿԱՅՔ ՇԻՆԵՍՑՈՒՔ Ս. ՁԽՈՐԱՆՍ ԼՈՒՍՈՅ» եւ ըսաւ թէ հայ եկեղեցւոյ ամէն տօնակատարութիւն մեր միտքն ու հոգին կը տանի այն կեանքին որը Հայուն պահպանումին եւ փրկութեան լաստը եղաւ՝ Եկեղեցին։ Հայ եկեղեցին բխած Լուսաւորչի տեսիլքէն եւ յղացումէն, օժանդակուած եւ օրհնուած աստուածային լոյսով եւ իմաստութեամբ մնայուն է, որովհետեւ ունի զոհողութիւնը իբրեւ պատուար, զոհողութիւնը որ հայ կեանքին բաժնեկից մասն եղաւ։ Հայը զոհողութեան բեւեռներուն վրայ գիտցաւ թափել իր արիւնը, անցնիլ անապատներու տառապանքէն ու պահել կանգուն իր եկեղեցին։ Եւ Հայ Եկեղեցին, շարունակեց Պատրիարքը, որ փառահեղ Թագուհի մըն էր, գիտցաւ իր զաւակներուն վէրքերը իր պատմուճանին կտորներովը պատել, ըլլալով անոնց ցաւին եւ արցունքին սպեղանին, եւ զուգահեռ ընթացք մը պահել։ Վարդանանցէն մինչեւ Սարդարապատ, հայ հոգեւորականը իր ժողովուրդին կողքին կեցած, խաչ եւ սուր բռնած եղաւ անոր ուղեկիցը։ Ապա, միշտ խօսելով եկեղեցւոյ մասին Գարեգին Արք. Գազանճեան աւելցուց՝ "Հայուն եկեղեցին նիւթեղէն չէ, այլ հոգեղէն․ լոյսի խորան մըն է ուրուն պատերէն արձագանգը կուգայ 20 դարերու մեր նախատակներուն, որոնք գիտցան տալ իրենց արիւնը։ Լոյսի խորան մըն է որ իր ամբողջութեանը մէջ կ՚առնէ մեր մշակոյթը եւ պատմութիւնը։ Լոյսի խորան մըն է որմէ Հայը կ՚առնէ իր ներշնչումը, կը տեսնէ տողանցքը իր պատմութեան բոլոր սուրբերուն եւ հերոսներուն"։ Ապա, Պատրիարքը անդրադառնալով օրուան տօնակատարութեան, իր գերագոյն ուրախութիւնը յայտնեց մասնակից ըլլալու եկեղեցւոյ 60-ամեակի յիշատակութեան։ 60-ամեակներ, շեշտեց, ոչինչ կ՚արժեն եթէ անոնք չխօսին մարդուն սրտին, եթէ այսօր երախտագիտութեամբ չնայինք 60 տարիներ առաջ այն անձերուն որոնք աքնեցան կազմելու համար այս գաղութը, օժտելով զայն եկեղեցիներով, թէ անոնք կոչուին Պալաքեան Եպիսկոպոս կամ Վահան Խորասանճեան կամ ուրիշներ, որոնք ուզեցին նոր կեանք մը ստեղծել այս ափերուն վրայ։ Պատրիարքը իր քարոզը աւարտեց ըսելով՝ "Եթէ կեանքը շարունակութիւն մըն է շղթայի մը նման, այդ շղթային վրայ գիտնանք մենք ալ ոսկիէ օղակներ աւելցընել, այդ ժամանակ է որ իմաստ կ՚առնեն հանդիսութիւնները։ Իսկ եթէ տարին կամ տասը տարին անգամ մը յիշատակութիւն մը պիտի ընենք, այդ բոլորը կեղծիք կը դառնայ․ ես չեմ հաւատար որ մեր ժողովուրդը կեղծիքի ժողովուրդ է։ Այդ հաւատքը թող արթնայ մեր մէջ եւ այդ կերպով փառաւորենք զՏէր, մեր բոլոր նախնիքներուն հոգիով եւ լուսաւորուինք այն խորանին մէջ որ ըսաւ՝ «ԵԿԱՅՔ ՇԻՆԵՍՑՈՒՔ Ս. ՁԽՈՐԱՆՍ ԼՈՒՍՈՅ"։

Յաւարտ պատարագի, տեղի ունեցաւ հոգեհանգստեան պաշտօն Պոլսոյ երջանկայիշատակ Հայոց Շնորհք Պատրիարքի հոգւոյն։

Երեկոյեան, ժամը 21-ին, Սրբոց Թարգմանչաց Եկեղեցւոյ վարչութիւնը սարքեց հացկերոյթ մը, մշակութային կեդրոնի Ա. Զօրաչեան սրահին մէջ, ի պատիւ Պատրիարքին։

**

Երկուշաբթի, Յունիս 24-ին, Սրբոց Թարգմանչաց Եկեղեցւոյ վարչութեան կողմէ նախապէս պատրաստուած յայտագրի մը համաձայն, Պատրիարքը այցելեց Համազգայինի դպրոցը, ապա ժամը 11ին գնաց Թրքական հիւպատոսարան եւ ժամը 12-ին ընդունուեցաւ քաղաքապետարան։ Կէսօրէ վերջ, ժամը 14-ին Նահանգապետարան ընդունուեցաւ, ապա ժամը 16-էն 18, եկեղեցւոյ սրահը Պատրիարքը հանդիպում մը ունեցաւ Ֆրանսական տեղական մամուլին հետ, հուսկ ժամը 18-ին այցելեց Հ. Բ. Ը. Միութեան կեդրոնավայրը։

Այս յայտագիրը կը յուսանք լրիւ է եւ հարազատ։ Ոչ մէկ մանրամասնութիւն կրնանք տալ, քանի Սրբոց Թարգմանչաց Եկեղեցւոյ վարչութիւնը չէր տեղեկացուցած հայկական մամուլը, ինչպէս նաեւ չէր հրաւիրած հայկական մամուլը վերոյիշեալ հանդիպումին։

Վերջացնելով այս թղթակցութիւնը, յիշեցնենք միայն որ քանի Պատրիարքը այցելեց Մշակոյթի Տուն կամ կեդրոններ, միութիւններու հաւաքավայրեր եւ դպրոց, անոնց շարքին պէտք չէր անտեսուէր կամ մոռցուէր Անարատ Յղութեան Հայ Քոյրերու Դպրոցը, Հ. Մ. Ը. Մ.-ի Արծիւ Մարզական Համաձայնութիւնը, Սէն - Թ՚Անթուանի Երիտասարդականը, Կաթողիկէ եւ Աւետարանական համայնքները իրենց ժողովրդապետական եւ մշակութային կեդրոններով եւ նաեւ արուարձաններու Հայ Առաքելական եկեղեցիները։

Հաւանաբար իր յաջորդ այցելութեան, որ կը յուսանք համագաղութային, քանի Հարաւային Ֆրանսան օժտուած է քանի մը ամիսներէ ի վեր Եկեղեցիներու Ներկայացուցչական Ժողովով մը եւ Շրջանային Խորհուրդով մը, Պատրիարքը առաւելի մօտէն ծանօթանայ գաղութին իր բոլոր բաղկացուցիչ տարրերով։

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՅԵՏԱԴԱՐՁ ՀԱՅԵԱՑՔ ՓԱՐԻԶԷՆ
ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆՆԵՐԻ
ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՓԱՌԱՏՕՆԸ

Կայեան Արարատեան

Լոս Անճըլըսի «Երկու դերասանի Թատրոն»ի արդէն զանազան երկրներում դիտուած «Կայեան Արարատեան» վերնագիրն կրող ծրագիրը դժուարանում եմ ընորոշել իբր Թատրոն։ Պատճառը պարզ է․ այդ գործը աւելի բանաստեղծական երեկոյի բնոյթ ունէր քան Թատերականի։ Սակայն այն հեռու էր նաեւ բանաստեղծական համարուելու ունակութիւնից հետեւեալ պատճառներով։ Նախ Թիւրիմացաբար բանաստեղծական էր Թւում, որովհետեւ իբրեւ «խօսք բանի» օգտագործում էր հայ բանաստեղծների տողերը բոլոր ընտրուած տողերին տալով գլուխ կործողներ տիտղոսը) — բայց այն շատ չուտ շփոթում էր Թատերական «խօսք բանի» հետ, մի երեւոյթ, որ խանգարում էր որպէսզի երեկոյթը բանաստեղծական լիցք ստանայ։ Դերասաններ՝ Նորա Արմանի եւ Ժիրայր Փափազեան, հակառակ նրան, որ օժտուած են բեմական շընորհքով, յիշուած հում նիւթի ու Թիւրըմբռնումի բերումով իրենց կատարման մակարդակով միշտ մնում էին մակերեսային։ Նրանց կատարումն էլ աւելի աղքատացաւ երբ զոյգերն դիմեցին երգին, տհոլին ու պարին։ Այդ մարզում նրանք զարմանալի լոկ մեքենայական։ «Կայեան Արարատեան»ը խրախուսում «ֆլուտրաֆի» պատկերների միջոցով բանաստեղծութիւնների «պլակատային ոճի» մեկնաբանում ու ընթերցում էր որ փոր էր իջեցնում բնապաշտութեան մակարդակի։ Դրա լաւագոյն պարզաբանող օրինակը, Ուիլեըմ Սարոյեանի հրաշալի գլխի վեր, ուղղահայեաց լիցք ունեցող տողերի «մարմնաւորումն» էր հորիզոնական ուղղութեամբ։

«Կայեան Արարատեան»ը ունէր մի քանի կարճատեւ Թատերական վայրկեաններ, ինչպէս օրինակ՝ աթոռների միջոցով տեղահանման պատկեր ստեղծելը, մոռացութեան մատնուած գրքի վերադառնումը ··· Ափսո՜ս, շատ աւելին էր սպասում «Երկու դերասանի Թատրոն»ից։

Այժմ մի երկու խօսք «Կայեան Արարատեան»ի լեզուի մասին։ Ասում էր, որ այլուր խաղը տարուել էր հայերէն, անգլերէն կամ ֆրանսերէն՝ նայած երկրին կամ հանդիսատեսին․ սակայն հայերէն բնագիր բանաստեղծութիւնները (բացի Զարենցի մի քանի տողը «Ես իմ անոյշ···»ից) Հայաստանում լսեցինք անգ-

լերէնով... Երեւանում հանդիսատեսն հայերէն բնագրերին հաղորդակցելու համար, ընկալուչների միջոցով ունկնդրեց Գ. Սունդուկեան Թատրոնի դերասան՝ Աղատ Գասպարեանին։ Այս լուծումն եթէ Հայաստանի մէջ հայախօս դերասաններին կողմից թատերայնօրէն չինծու կեցուածք չհամարենք, գոնէ պիտի ասենք, որ չատ տեղ էր։ Այս հարցն ի նչպէս էլ, որ ոմանք պատճառաբանել ցանկանան, չատ հեռու է թատերական լուրջ ու անկեղծ միջոցառումներից։

Բանտարկեալը

Աղատ Շահինեանի «Բանտարկեալը» բեմադրութեամբ Յարութ Զէննոզեանի եւ մասնակցութեամբ Հալէպի Հ.Բ.Ը.Մ.ի «Ադամեան» Թատերախումբի ուժերի, սփիւռքեան Թատրոնների մի ուրիչ տըխուր պատկերն էր ներկայացնում։ «Բանտարկեալ»ի բեմադիրն ու բեմական ձեւաւորիչն կասկածելով, որ մենք կարող է լաւ ըմբռնած չլինենք վերնագիրը, Սունդուկեան Թատրոնի բեմը ծանրաբեռնել էին երկաթեայ ճաղերով։ Դերասանների կողմից բարեխղճօրէն աշխատուած «Բանտարկեալը» մի անարժէք, իրական բովանդակութիւնից զուրկ արեւմտահայերէն գրութիւն՝ էր։ Երեկոյթը իր աւարտին հասնելուց յետոյ միայն մի հարց էր մնում. ինչո՞ւ էր «Բանտարկեալը» մեծածախս կերպով բեմ հանւում։

Թատրոնը Հայ Սփիւռքում

Մայիս 22–ի կէսօրին, Դերասանի Տան դահլիճում տեղի ունեցաւ Արբի Յովհաննիսեանի բանախօսութիւնը։ Նիւթն էր «Թատրոնը Հայ Սփիւռքում (ԺԷ. դարից մինչեւ մեր օրերը)»։ Բանախօսութեան ընթացքում ցուցադրուեցին սահիկներ եւ ներկայացուեցին սփիւռքեան Թատրոնի մէջ գործօն Թէ ազգային եւ Թէ միջազգային դէմքերը՝ գրական, բեմադրական եւ կատարողական տեսանկիւններից։

Կիսատութիւն

Մայիս 23–ի կէսօրուայ ժամին, Գ. Սունդուկեան Թատրոնի փոքր բեմում տեղի ունեցաւ Երեւանի «Բեմ» Թատրոն–արուեստանոցի եւ սփիւռքահայ ուսանողների ուժերով Յովհաննէս Սահեփանեանի արեւմտահայերէնով չարադրուած «Կիսատութիւն» Թատերախաղի ներկայացումը հեղինակի ղեկավարութեամբ։ Իբր նիւթ «Կիսատութիւն»ը շօշափում է եօթանասունական Թուերի հայ ահաբեկչական գործունէութեան հարցը։ Ահաբեկչութիւնն իբրեւ բեմական նիւթ, հայ գրականութեան մէջ շօշափուել է մի չարք հեղինակների՝ Լեւոն Շանթի, Շիրվանզադէի, Թէքէեանի, Ղեւոնդ Մելոյեանի, Հրանտ Մարգարեանի, Պերճ Զէյթունցեանի եւ այլոց կողմից. սակայն այն դեռ չսպառուած մնալով, ժամանակակից երիտասարդ ուսանողի կեանքի ալեկոծ առանցքների հոլովոյթի մէջ է մնում։ Թէ սա, որքան է կարող առողջ համարուել, դեռ վաղ է այդ մասին խօսել, սակայն էական է նկատել, որ երեւոյթը դեռ Թատերայնօրէն չի սպառուած։ «Կիսատութիւն»ը ունէր բեմական ճաշակաւոր ձեւաւորում։

Մանրա Գ.

Միեւնոյն օրուայ երեկոյեան, նոյն բեմի վրայ ցուցադրուեց Ժիրայր Զոլաքեանի արդէն Փարիզ ու Լոնտոն իբր մենախաղ դիտուած, Գրիգոր Պըլտեանի «Մանրա Գ.» բանաստեղծական երկը։ Սփիւռքահայ Թատերական փառատօնի օրերին ներկայացուած, Թատերային կաբեւոր հարցադրումներ առաջադրող գործ է «Մանրա Գ.»ն, որ հակառակ Պըլտեանի բեմականօրէն ոչ հաղորդակից վերնագրին ու լեզուին, բեմադիր–դերասան Ժ. Զոլաքեանի կողմից ստացած լուծումներով, Թատերային, լեզուական եւ հասարակական լուրջ խնդիրներ շօշափող երեւոյթ է դարձել։ Ժիրայր Զոլաքեանի աշխատանքը վերջին երկու տարիների մէջ հայ Սփիւռքում կատարուած Թատերայնօրէն ամէնէն բովանդակալից քայլն է կարելի համարել։ Զոլաքեանը իբր մենակատար շարժւում, արտասանում, երգում, նուագում եւ հաղորդակցւում է հանդիսատեսի հետ, ոչ Թէ բեմական «իլլուստրացիա»ի միջոցով, այլ Թատերական արարմամբ։ Դժուար ու նրբին մի սահման, որ դերասանին յաջողուել է անցնել։

Այստեղ կարեւոր է յիշել, որ «Մանրա Գ.»ի կատարումը եւ «Կիսատութիւն» խաղի բեմադրութիւնը, միակ գործերն էին ուր մասնակիցներն ու փառատօնի կազմակերպիչները նկատի էին առել սըրահի եւ ներկայացուող նիւթի բովանդակութեան տարողութեան հարցն. նըրանք խաղավայր ընտրելով Գ. Սունդուկեան փոքր բեմը, հնարաւորութիւն էին ընձեռնել, որ բեմադրութիւններն յարմար ու խնամուած պայմանների մէջ անցնեն։

Մի խանգարեք որ տեսնեմ

Մայիս 25–ի երեկոյեան, Սունդուկեան Թատրոնի մեծ դահլիճում, տեղի ունեցաւ Թեհրանի «Հայ Փորձնական Թատրոն»ի առաջին ելոյթը՝ «Մի խանգարեք որ տեսնեմ»։ Բեմադրութիւնն օգտագործում է ր Լեւոն Շանթի եւ Վազգէն Շուշանեանի զանազան գրութիւնները։ Այս գաղափարը տարիներ առաջ բեմ էր հանուել Փարիզում մի ուրիչ վերնագրի տակ եւ այն այժմ վերնագրի եւ բնագրի Թեթեւակի փոփոխութիւններով, նախքան, որ բեմ հանուէր Թեհրանում ցուցադրւում էր Երեւանում։ Ցիչուածն իր էութեամբ Թէ իբր յղացում ու կառոյց եւ Թէ բեմադրութիւն ու բովանդակութիւն նախապէս յստակօրէն որոչակի ներչընչման ու ղեկավարման ակունքներ ունենալու բերումով, չեմ կարող Լուսանա Յովհաննիսեան – Աբրահամեանի Թատերական մաքուր աշխատանքն համարել եւ Երեւանի մէջ, խմբի վարիչների կողմից այն իբր «տարբերակ» ներկայացնելու պարագան խիստ պախարակելի համարելով՝ յարմար եմ համարում ներկայ պայմաններում աւելին չգրել։

Սիաւուշ եւ Սուդաբէ

Գէորգ Դարֆու «Սիաւուշ եւ Սուդաբէ»ն Թեհրանի Փորձնական Թատրոնի եւ նրա բեմադիր Լուսանա Յովհաննիսեան – Աբրահամեանի առաջին բեմադրութիւնն է։ Այն դեռ չունի ոչ նիւթին եւ ոչ էլ գրական ոճին համապատասխան բեմական լուծումներ։ Բնագիրը Դարֆու երկի մէկ խտացումը լինելով (երկն բեմադրի ժառանգական սեփականութիւնը լինելով ենթարկուել էր կրճատումների եւ «վերամշակուել» էր խմբի հնարաւորութիւններին յարմարցնելու համար) կարող էր իբր փորձնական նախապատրաստական կամ դասընթացքային բեմադրութիւն, ընդունելի համարել։ «Սիաւուշ եւ Սադաբէ»ն բեմի վրայ ապրում էր դերասանական կազմի Թարմութեամբ եւ ուսանողական աւիչի շնորհիւ։ Հանդիսատեսի համար մեծ չփոթ էր առաջացընում ընդհանուր բեմադրութեան մասն դարձած «կենտրոնացման փորձերը», որոնք խմբի լոկ խոհանոցային աշխատանքն լինելով, ոչ մի կերպ չէր առընչւում ընդհանուր բեմադրութեան հետ։ Ցատկապէս այդ երեւոյթն էլ աւելի նըկատելի ու խանգարիչ էր դառնում երբ «կենտրոնացման» բաժնի Զարենցեան հարուստ բանաստեղծական լեզուն չաղկապւում էր Գէորգ Դարֆու արեւելահայերէնի հետ։

Ցիչուած երկու բեմադրութիւններն էլ, ունէին բեմական ձեւաւորումներ, ուր մոմերի օգտագործումն միչտ մնաց ձեւական եւ ոչ էական։ Ընդհանուր առմամբ իր «դեկոր»ների կառոյցով եւ դերասանների դասաւորմամբ ու տեղաշարժով, Հայ Փորձնական Թատրոնի բեմադրութիւններն Սունդուկեան Թատրոնում անհաւասարակչիռ էին։

Թեհրանի Հայ Փորձնական Թատրոնի կազմը Երեւան եղած օրերին, միակ ըսփիւռքեան խումբն էր, որ բեմական պատրաստ կազմի մէջ մնալու համար, ամէնօրեայ կանոնաւոր փորձեր էր վարում։

Մարդկային Ձայն
Բաց Ծովում
Ծխածակիկները

Մոսկուայի Հայկական Դրամատիկ Թատրոն – Ստուդիան Երեւան հասաւ ծըրագրուած Թուականից ուշ, երբ արդէն փակուած էր փառատօնի խաղացանկը։ Մայիս 27–ի առաւօտեան, երբ Սունդուկեան Թատրոնում տեղի պիտի ունենար փակման հանդիսումը, ծրագրից դուրս Դերասանի տան մէջ, ռուսերէն լեզուով նախ ներկայացուեց Ժան Քոքթոյի «Մարդկային Ձայն»ը։ Մի արարից կազմուած այս երկը, որ միջազգային համբաւի տէր է, իբր խաղավայր ունի հեղինակի կողմից նչուած ննջարանը։ Բեմադրութեան համար խաղը տեղահանուելով ննջարանից փոխադրուել էր հիւրասրահ ու տեղ էր գտել մի դաչնամուրի մօտ։ Բեմադրութեան մէջ երեք հեռաձայնի վրայ խօսող մենախօսուհին (Քոքթոյի գրութեան մէջ նա խօսում է միայն մէկ հեռաձայնի վրայ), հակառակ հեղինակի ցանկութեան ու ցուցմունքին, անձնապաշտ լինելու փոխարէն լքում էր բեմը մի այնպիսի քայլուածքով, որ Թըւում էր Թէ զբօսանքի է գնում։ Մոսկուայի Հայկական Դրամատիկ Թատրոն–Ստուդիայի այս կեցուածքն, այնքան անպատասխանատու էր, որ այլեւս հնարաւոր չէր ժամանակ տրամադրել նրանց խաղացանկի երկրորդ բաժնին, որ ի մի էր բերել Սլաւոմիր Մրոժէկի «Բաց Ծովում»ը եւ Թենըսի Ուիլեամսի «Ծխածակիկները»։

...

Երբ փառատօնի խաղացանկն իր աւարտին հասաւ, մի բան ակնյայտ դարձաւ բոլորին. դա սփիւռքահայ Թատրոնների խաղացանկի որակի ու բովանդակութեան տխուր բայց իրական պատկերն էր։ Սփիւռքահայ թատրոնների խաղացանկը ընդհանուր առմամբ անորակ ու աղքատ է։ Սփիւռքեան խմբերի մեծ մասի Թոյլ կէտը հէնց այդ խնդրի մէջ է կայանում։ Այնտեղ բացակայ է բեմական գրականութեան ճանաչողութիւնն ու էական ճաշակը, որի բերումով խմբերն չեն սնւում առողջ սնունդով։ Երեւանում ստացուած համախմբումով մի անգամ եւս փաստըւում էր, որ Սփիւռքը հայ կամ միջազգային դասական Թատերական հեղինակներին խաղացանկից հանելով, ոչ մի կերպ չէր կարողացել իր կեանքն ապահովելու համար գտնել կամ զարգացնել, որակաւոր ճշմարտապէս ժամանակակից արժէք ու հարցեր շօշափող հայ կամ օտար հեղինակներ։ Պարզապէս սփիւռքեան խմբերն որեւէ հնարաւորութիւն չունեն զարգանալու քանի որ դերասանի ու բեմադիրի համար կենսական «խօսք բանին» գոյութիւն չունի իբր ուրոյն մտածողութիւն կամ օրինակ, որպէսզի բեմի վրայ մարմնաւորուելով վերածուի Թատերական արարման ու դադարի պատմողական գրականութիւն լինելուց ու դառնայ ազատօրէն շնչող ու ապրող, մեր խառնուածքին իւրայատուկ Թատերական կեանք ստացած էութիւն ու իրականութիւն։ Խմբերի մեծամասնութեան մօտ, ամէն ինչ հիմնուած է անցեալի խամրուած «աւանդոյթ»ների, ժամանակակից հոսանքների անիմաստ մակերեսային կատարումների եւ կամ էլ խորհրդային Հայաստանում մինչ այժմ կիրառուած արդէն յիչուած Թատերայնօրէն վատառողջ միջավայրի ազդեցութեանը։ Ցիչուածներն իբրեւ ի մի բերուած մչակութային խոչընդոտ ու փաստ, երեւանեան անդրանիկ փառատօնի ամէնէն նչանակալից ու դրական կողմն պիտի համարել։

ԱՐԲԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

(Շար. 2)

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԳԱԼԻՖՈՐՆԻՈՅ Ըրվայն քաղաքի համալսարանին Հայ աշակերտական միութեան կազմակերպութեամբ Իրանահայ Միութեան երգչախումբը Մայիս 5-ին համերգ մը սարքած է աշակերտական կեդրոնին մէջ։ Յայտագիրը որ սկսած է «Իմ հեռաւոր հայրենիք»ով, Ալֆրէտ Մարգոյեանի ղեկավարութեամբ եւ Ռիթա Յովհաննէսեանի դաշնակի ընկերակցութեամբ տեղ տուած է հայ երաժիշտներու գործերուն։ Մեներգած են Ռուբինա Սարգիսեան եւ Ռոմինա Սահակեան, եւ որպէս հիւր՝ Հրայր Սարեան եւ Էլիզ Թաչճեան։

ԼՈՍ - ԱՆՃԸԼԸՍԻ «Նոր Սերունդ» մշակութային Միութեան կեդրոնը Յունիս 8-ին միօրեայ գիտաժողով մը տեղի ունեցած է «Խորհրդահայ գրականութեան գլխաւոր փուլերը» նիւթով։ Բանախօսած են Յակոբ Կարապենց, Կարէն Սիմոնեան, Սրբուհի Հայրապետեան, Գառնիկ Գալըստեան։ Յակոբ Կարապենց ներկայացուցած է «Խորհրդային գրականութեան 1920 - 30 խարխափումի եւ ձեւաւորման չրջանը», Կ. Սիմոնեանի նիւթը եղած է «1930 - 40 բռնատիրութեամբ Թելադրուած գրականութիւնը», Ս Յայրապետեան խօսած է «Գրական քաղաքականութիւնը 1940 - 60 Թուականներուն» նիւթին մասին, իսկ Գ. Գալըստեան՝ «Ազգային հասարակական կացութեան գեղարուեստական արտացոլումը բանաստեղծութեան մէջ 1960 – 70 Թուականներուն»։ Գիտաժողովին մասնակցած են մեծ Թիւով ներկաներ որոնք իւրաքանչիւր զեկուցումէ ետք բազմաթիւ հարցումներ ուղղած են։

ՈՒՐՄԻԱՅԻ հայկական մանկապարտէզին «Արամ Մանուկեան» սրահին մէջ Մայիս 17-ին կատարուած է ամավերջի հանդէսը։ Մանուկներու գեղարուեստական ծրագիրը բաղկացած է երգերէ, արտասանութիւններէ, պարերէ եւ մանկական Թատրոնէ մը։ Նոյնատեն մանուկներու ձեռային աշխատութիւնները ցուցադրըուած են սրահին մէջ։

ՈՒԱԹԸՐԹԱՈՒՆԻ Հայ կեդրոնի սրահին մէջ Յունիս 2-ին տեղի ունեցած է Գէորգ Տօնապետեանի հանրային գործունէութեան քառասնամեակի նչումը։ Երեկոյթը հովանաւորուած է Թեմին առաջնորդ Մեսրոպ Արք. Աչճեանի կողմէ։ Դասախօսած են Սօնա Օհաննէսեան (հայերէն) եւ տօքթոր Ռապըրթ Մայրաք (անգլերէն)։ Ապա Գէորգ Տօնապետեանի աչակերտներէն Լիզա Եսայեան - Տուլկէրեան եւ Մայրամ Մելքոնեան արտայայտըւած են յոբելեարին արժանիքներուն մասին, որպէս կրթական, կուսակցական եւ մամուլի գործիչ։ «Կամխատս» երգչախումբին ելոյթէն ետք Թորգոմ քահանայ Յակոբեան կարդացած է Գարեգին Բ.ի Օրհնութեան գիրը, որմէ ետք Մեսրոպ Արք. ողջունած է յոբելեարը։ Աւարտին խօսք առած է Գէորգ Տօնապետեան։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ԱՐԵՆՈՅՇՆԵՐՈՒ ԲԱՆԱԿՈՒՄ

Հայութեան կրակը բոցկլտում է չարունակ օտարութեան մէջ։

Հայութեան կրակը վառ պահելու խըկական հնոց է Հայ արենոյշներու այս բանակավայրը։ Ցիսուն տարի է ինչ գոյութիւն ունին արենուչական - սկաուտական բանակումները, Ֆրանսիայի զանազան չրջաններում եւ տասնեհինգ տարիներէ ի վեր չարունակ իրենց սեփական հողի վրայ Պասիթա տէ Ժուրտանի Վօքլուզի նահանգին մէջ։

Արենոյշների «Այգեստան» բանակավայրում հայ լաւագոյն, ազգասէր, հայրենասէր քաղաքացիներ պատրաստելու միտումով դաստիարակւում են առնուազն յիսուն հայ մանկիկներ։ Այս գողտրիկ ճամբարը Թաքնուած է բնութեան խոր գրկում չրջապատուած կանաչազարդ անտառներով, դաչտերով, եւ լեռներով։ Ամէն ամրան Յուլիս ամսուն, լցւում է հայ մանկիկների ծիծաղի եւ բերկրանքի քրքիջներով, նման կարկաչուն աղբիւրների աղմուկի, որ առաւել է կենդանացնում բնութիւնը։ Այստեղ մէկ տանիքի տակ Ֆրանսիայի օտար հողի վրայ, զուարճանում, ուրախանում եւ սովորում են, հայրենի մեսրոպեան հազարբազմաճ Այբուբէնը, հայ գրողների որոչ բանաստեղծութիւնները, հայկական անոյշ մեղեդիները։

Հայաստանից հեռացած հայ զաւակները լիբանահայ, պոլսահայ եւ ֆրանսահայ մանուկները, յուչերի մի ողջ երամ, ոսկեթեւ մեղուների պէս պտտւում է եւ նրանցից իւրաքանչիւրի գլխում եւ միտնում ներկայի իրականութեան. յարատեւելով եւ վերստին յիչեցնելով իրենց հայ ծնունդը, իրենց հայ հոգին եւ ոմանց մէջ արթնցնելով, միւսների մէջ առ աւելի աւելացնելով հայ լինելու ցանկութիւնը, ինքզինքը հայ զգալու հպարտութիւնը։

ՎԻՔԹՈՐԻԱ ԷՔՄԷՔՃԵԱՆ

(Շար. Ա. էջէն)

Ներքին գործը հանելու հրամանը արձակուած է Շտալինի կողմէ:

«Արմէնփրէս»ի թղթակիցին պատասխանած է նաեւ Ռուսաստանի Գերագոյն Խորհուրդի երեսփոխան Մ. Մոլոստով: Ան պատմական անարդար կարգադրութիւն նկատելով Ղարաբաղի անջատումը Հայաստանէն, բնական կը գտնէ Հայաստանի վերամիանալու անոր ներկայ պայքարը: Ու ամէնէն մեծ արտայայտութեամբ «անադնիւ» կ՚որակէ զօրավարները, կեդրոնական դատախազութեան, պետական ապահովութեան կոմիտէին (ՔԱ - Կէ - Պէ) ու Ներքին նախարարութեան վարմունքը, հայ քաղաքացիներու անդամներու զինակահարումն ու խաղաղ բնակիչներու սպանութեան դիմաց: Որպէս գործնական արդիւնք, այլ երեսփոխան մը՝ Ս. Սիրոտկին կ՚ըսէ թէ հիմա երբ կեդրոնի եւ Հանրապետութիւններու միջեւ գտնուած առճակատումը մեղմանալու նշաններ ցոյց կու տայ, եթէ կարելի ըլլայ յատակ ու բոլորովին պատճառաբանուած արժեւորում մը տալ տեղի ունեցածին, կեդրոնին վրայ ազդելու իրական կարելիութիւն կը ստեղծուի:

⁂

ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Յունիս 13–20 Հայաստան գտնուած էր Եկեղեցիներու համաշխարհային Խորհուրդին հինգ հոգինոց պատուիրակութիւնը. անոնք ընդունուած էին Լ. Տէր-Պետրոսեանի եւ Վազգէն Ա.ի կողմէ: Յայտարարութեան մէջ որ հրապարակուած է նոյն պատուիրակութեան կողմէ կ՚ըսուի թէ մեծ տպաւորութիւն գործած են Հայկ. կառավարութեան ու Խորհրդարանին հաստատ քայլերը որոնք կ՚առնուին հաստատելու համար միջազգային եւ մարդկային իրաւանց պայմանագրեր ու յարաբերութիւններ հաստատելու դրացի երկիրներու հետ: Անոնք գոհունակութիւն կը յայտնեն նաեւ կնճիռները խաղաղ միջոցներով լուծելու Հայաստանի իշխանութեան տրամադրութեան: Պատուիրակութիւնը հանդիպած էր Ատրպէջանի սահմանամերձ գիւղերէն եւ Ղարաբաղէն աքսորուած Հայերու եւ ունկնդրած անոնց ողբերգական պատումները: Յայտարարութիւնը կ՚ըսէ թէ պատուիրակութիւնը պիտի դիմէ կառավարութիւններու, որպէսզի ջանքեր գործադրուին անմեղ մարդոց վրայ յարձակումները դադրեցնելու, պատանդները ազատ արձակելու համար:

⁂

«ԻՄ ԱԶԱՏ ՀԱՅԱՍՏԱՆ»

Այսպէս կոչուած էր Կումայրիի «Ընտանիք» մանկապատանեկան ստեղծագործական կեդրոնին հանդէսը: Կեդրոնը ուր 700 երախաներ կ՚ուսանին, վերջերս բացուեցաւ որպէս նուէրը ուրալցի եւ սիբիրցի շինարարներուն:

⁂

ՀԱՅԱՍՏԱՆ – ԹԱՅԼԱՆՏ

Հայաստանի մշտական ներկայացուցչութեան Մոսկուայի կեդրոնին մէջ Հայկական կառավարութեան մշտական ներկայացուցիչ Ֆելիքս Մամիկոնեան հանդիպում ունեցաւ Թայլանտի խորհ. դեսպանին հետ, այս վերջինին խնդրանքով: Հանդիպումը նիւթ ունեցաւ երկու երկիրներու առեւտրա–տնտեսական, մշակութային համագործակցութեան հարցեր: Թայլանտի դեսպանը յարմար ժամանակ մը Հայաստան պիտի այցելէ:

⁂

ՊԱՅՄԱՆԱԳԻՐ «ԼՈՅՍ»ԻՆ ՀԵՏ

Երեւանի բիւրեղապակեայ ջահերու գործատան արտասահմանեան առաջին յաճախորդները եղան արաբական միացեալ էմիրութիւնները: Այսպրանքին պայմանագիրը կնքուեցաւ վերջերս երբ «Լոյս» միաւորումին տնօրէնը Ամերիկա կը գտնուէր:

⁂

ՂՐԻՄԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԷՆ

Ղրիմի «Լոյս» հայկական ընկերութեան Եւպատորիայի բաժնին հիմնադիր ժողովը գումարուած է 150 անդամներով: Եւպատորիայի համայնքը բաւական գործ ունի ընելիք. պէտք է կարգաւորել կիրակնօրեայ դպրոցը, հայկ. յուշարձանները բարեկարգել եւլն.: Ղրիմի մշակոյթի հայկ. ընկերութեան բաժանմունքներ կան այսօր Սեւաստոպոլ, Եալթա, Թէոդոսիա եւ Ստարի Ղրիմ:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Տիկին Գառնիկ Մոմճեանի մահուան առթիւ, Տէր եւ Տիկին Տելեմաք Գավէզեան փոխան ծաղիկի 1000 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Փրոֆ. Ֆ. Ֆէյտիի մահուան քառասունքին ի յիշատակ «Յառաջ»ի բարգաւաճման 500 Ֆր. կը նուիրէ Տիկին Անիճա Ալեքսանեան:

⁂

Պ. Աշոտ Սերճանեան 150 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին, իր կնոջ մահուան Ե. տարելիցին ի յիշատակ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տունը ստացած է Տիկին Բարիս Արմաղանեանէն 100 Ֆր., Անթուանէթ Տօնապետեանի մահուան առթիւ:

⁂

Իսիի Ս. Մարիամ Աստուածածին եկեղեցին շնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղիկի Կարօ Քէիէյեանի մահուան առթիւ հետեւեալ նուէրները. – Տէր եւ Տիկին Ահարոն Պարսումեան եւ ընտանիքը 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Քիւչիւքեան 200 Ֆր.:

ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԴՊՐՈՑԱՍԵՐ ԵՐԿՍԵՌ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

Այս ծանուցումով բացուած կը յայտարարենք 1991 / 1992 տարեշրջանի արձանագրութիւնները:

Արձանագրութիւններ կը կատարուին մանկապարտէզէն մինչեւ 5-րդ դասարան:

Երթեւեկի լայն սպասարկութիւն (Իսի, Անուվիլ...): Ամսավճարը կը ներառէ ճաշը եւ երթեւեկը: Յառաջիկայ տարեշրջանին՝

ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶԻ ՄԷՋ
– Կ՚ընդունուին նախնական կարիքներու համար ինքնաբաւ մանուկներ՝ երկու ու կէս տարեկանէն սկսեալ:
– 4 տարեկանէն սկսեալ հայերէնի եւ ֆրանսերէնի կողքին, անգլերէնի հնչիւնային համակարգի հետ առաջին հանդիպում:

ՆԱԽԱԿՐԹԱՐԱՆԻ ՄԷՋ
– Կրթական Նախարարութեան ծրագրին կիրարկումը (Ակադեմիի հսկողութիւն):
– 6 տարեկանէն սկսեալ կը դասաւանդուին անգլերէն եւ տեղեկագիտութիւն (էնֆորմաթիք):
– Նոյնպէս՝ կը կատարուին թատերական, երաժշտական, նկարչական աշխատանքներ:
– Հայերէնի եւ ֆրանսերէնի անբաւարարութեան պարագային՝ (գաղթական ընտանիքներու զաւակներուն) մասնաւոր դասաւանդութիւն:
– Կրթական ծրագրի իրականացման գծով, ամբողջացուցիչ հանգամանքով, ժապաւէններու եւ լսողա–տեսողական միջոցներու օգտագործ:
– Գիտական նիւթերու կիրառական ուսուցումը արհեստանոցի մէջ:
– Արձակուրդի շրջաններուն, գիտելիքներու ամրապնդման եւ իւրացման յատուկ աշխատանք թերացող աշակերտներու հետ:
– Աշխատանքի այս բազմազանութիւնը կազմակերպել հնարաւոր կը դառնայ շնորհիւ՝
- Ուսուցչական լայն կազմին (18 ուսուցիչներ 127 աշակերտներու համար)
- Փոքրաթիւ դասարաններուն (առաւելագոյնը՝ 15 աշակերտ)

Յաւելեալ տեղեկութեան համար հեռաձայնել.–

43. 81. 01. 72 թիւին:

Հասցէ՝

1, Bld. du Nord — 93340 Le Raincy

ՏՆՕՐԷՆՈՒԹԻՒՆ

ԱՅՑՈՐՎԻԼ
Ս. Մեսրոպ Վարժարան

Մանկապարտէզի վերամուտը կը կատարուի ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 12-ին, ԱՌԱՒՕՏԵԱՆ Ժ. 9-ին,

Արձանագրութիւնները՝ նոյն օրը, առաւօտեան 8-էն սկսեալ:

Յաւելեալ տեղեկութեանց համար հեռաձայնել Ժ. 8-էն սկսեալ

43 - 78 - 92 - 91
43 - 75 - 41 - 47

ԱՄԱՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍ
ՍԷՆ - ԺԷՌՈՄԻ ՄԵՍՐՈՊԵԱՆ ԵՐԿՕՐԵԱՅ ԴՊՐՈՑԻՆ

Սէն - Ժէռոմի եւ Շրջակայքի Ս. Սահակ - Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ թաղական խորհրդոյ հովանաւորած Մեսրոպեան երկօրեայ վարժարանի Ամավերջի հանդէսը Յուլիս 6, Շաբաթ իրիկուն ժամը 9-ին, Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

Աշակերտներուն կողմէն պիտի ըլլան խմբերգներ, չարականներ, արտասանութիւններ եւ վերջաւորութեան՝ աշակերտները կը ներկայացնեն ծիծաղաշարժ գաւեշտ մը՝ (մէկ արար) ԴԴՈՒՄԻ ՎԱՃԱՌԱԿԱՆԸ ՎԱՐՏԱԼԱՊՕՆՊԱ:

Հանդէսը պատրաստեցին դպրոցին ուսուցիչները. - ԵՂԻՇԷ ԱԻՍԱԳ ՔԱՀԱՆԱՅ ՓԱՆՈՍԵԱՆ եւ Պր. ԽԱԶԻԿ ԵԸԼՄԱԶԵԱՆ:

Տեղի կ՚ունենայ նաեւ հիւրասիրութիւն Սէն - Ժէռոմի Կապոյտ Խաչի մասնաճիւղի տիկիններուն կողմէն:

Ձեր ներկայութեամբ քաջալերեցէք աշակերտները:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՎԱՐԴԱՎԱՌ

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Կիրակի, Յուլիս 7, տօն է «ՎԱՐԴԱՎԱՌԻ»: Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8.45-ին:
Պատարագ ժամը 10-ին:
Քարոզ ժամը 11.15-ին:

ՇԱՐՎԻԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ

Յուլիս 7, Կիրակի ՎԱՐԴԱՎԱՌ: Տօն Պայծառակերպութեան Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի:

Պատարագ ժամը 10.30-ին:

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, Բ. օր ՎԱՐԴԱՎԱՌԻ: Յիշատակ է Մեռելոց, ժամը 10-ին կը կատարուի ժամերգութիւն, որու աւարտին հոգեհանգիստ կը կատարուի - Վասն Համօրէն Ննջեցելոց:

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ԴԷՊԻ ՊԵԼՖՈՆԹԷՆ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի «Պելֆոնթէն» կայանին այցելութիւնը տեղի պիտի ունենայ՝ Կիրակի, Յուլիս 21: Այս առիթով Կապոյտ Խաչի Քլիշի-ի մասնաճիւղը կը կազմակերպէ այցը հանրակառքով մը.

- Մեկնում՝ Շաբաթ Յուլիս 20, ժամը 9-ին՝ Square Montholon:
- Պանդոկի ապահովութեան համար հեռաձայնել թիւ 47 - 99 - 41 - 19, մինչեւ Յուլիս 6:
- Երթեւեկութեան գին՝ երթ եւ վերադարձ 350 Ֆր.:
- Պանդոկի գին՝ 150 / 180 ֆրանք (երկու հոգիի համար):

U.G.A.B. COMITÉ SUISSE

SYMPOSIUM A GENEVE
du 7 au 10 NOVEMBRE 1991

LE ROLE DE LA FEMME ARMENIENNE A TRAVERS L'HISTOIRE

Conférenciers :
Dr. Akabie EKMEKDJIAN (Chypre)
Mme Silva GABOUDIKIAN (Arménie) *poétesse*
Mme Anahid PAYANDUR (Arménie)
Dr. Mariam TER-KRIKORIAN (Arménie)
Mme Martine HOVANESSIAN (France)
Dr. Dicran KOUYOUMDJIAN (France-U.S.A.)
Mme Rita BALIAN (U.S.A.)

PARTICIPATION: Prix forfaitaire (compris) 4 jours
Arrivée: 6/11 Départ: 10/11 (conf.-séjour-déjeuner-dîner-dîner gala)
Hôtel 5 étoiles: 1 pers. 1 400 F. suisse — 2 pers. 2 100 F. suisse
Hôtel 3 étoiles: 1 pers. 900 F. suisse — 2 pers. 1 600 F. suisse

IMPORTANT : DATE LIMITE DES INSCRIPTIONS : 15 AOUT

Renseignement : U.G.A.B. Genève/Suisse : Case postale 429
Tél. : 22-735-93-02 (de 14h à 18h)
Fax : 22-786-84-30
U.G.A.B. Paris/France : M. Arto Hampartzoumian. Tél: 40-50-88-09

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՌՈՒՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԶԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՀԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻԷ

Խնամուած աշխատանք — *Travail soigné*

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ 4
JEUDI
4 JUILLET
1991

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

LE NUMERO : 4,00 F

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
Directrice: ARPIK MISSAKIAN
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Tel. : 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. Paris 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.572 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 66e ANNEE — No 17.572

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՇՎԱՐՆԱՏԷ, Խորհ. Միութեան արտաքին նախկին նախարարը եւ քանի մը բարենորոգիչներ, նոր կուսակցութիւն մը հիմնեցին՝ «Ժողովրդավար միացեալ կուսակցութիւն»ը, որու հիմնադիր անդամներն են Շեվարնածէի կողքին՝ Արկադի Վոլսկի, Ալեքսանդր Եակովլեւ, Ա. Ռուտսկոյ, Իվան Սիլայեւ, Պոպով եւ Սոբչակ (Մոսկուայի եւ Լենինկրադի քաղաքապետները), Ստանիսլաւ Շատալին եւ Ն. Պետրակով: Դէտերու համաձայն, շարժումին յատկանշական երեւոյթն այն է որ ծնած է իշխանութեան ծոցն իսկ գտնուող անձերով: Այս հիմնադիրները կոչ մըն ալ կ՚ընեն ուղղուած՝ «Անոնց՝ որոնք մտահոգ են մեր Պետութեան ճակատագրէն, որոնց համար անհատական ազատութիւնը թանկագին է, որոնք իրենց ապագան կը տեսնեն իրաւունքի եւ ժողովրդավար ընկերութեան մը մէջ եւ որոնք կ՚ուզեն եւ գիտեն աշխատիլ»: Ընտրագրողները բացէ ի բաց կուսակցութիւն բառը չեն ուզեր գործածել, թողլով որ Սեպտեմբերին հրաւիրուած հիմնադիր համագումարը ճշդէ «շարժում»ին ապագայ բնոյթը: Ուշադրութիւն կը գրաւէ նաեւ Գորբաչովի մօտ երկու անձերու ներկայութիւնը: Մէկը՝ Եակովլեւն է, միւսը՝ Վոլսկի (երբեմնի նախագահը Ղարաբաղի կառավարական յատուկ մարմնին), որ մինչեւ իսկ ապագայ, հաւանական նախարարապետը կը նկատուի: Եակովլեւն ալ յօդուած մը ստորագրած է Իզվեստիայի մէջ, ուր կ՚ըսէ. — «Պէտք չէ խորամանկ խաղեր փորձել: Ցատկ կերպով ընդունինք, որ համայնավար կուսակցութեան դեմոկրատ վերածնունդը եւ մենատիրական իր անցեալին հետ խզումը տեղի չունեցան»:

ԵՈՒԿՈՍԼԱՒԻՈՅ մէջ, Յուլիս 3-ի առաւօտեան, կացութիւնը խիստ մտահոգիչ կը նկատուէր, քանի բանակը աւելի քան հարիւր զինակառքերով կը յառաջանար դէպի Սլաւոնիա: Գլխաւոր մտավախութիւնը կու գար անկէ որ բանակը սկսած էր ինքնագլուխ գործել եւ չհպատակիլ Պելկրատի իշխանութեան: Սպայակոյտը պետը յայտարարած է թէ՝ «Խաղաղութիւնը պէտք է ձեռք ձգել պատերազմով»: Սլաւոնիոյ իշխանութեանց միակողմանի հրաժարումի հրահանգը եւ այն որոշումը որ զինուորները զօրանոց քաշուին չըրաւեց եւ դաշնակցային բանակին սպայակոյտին պետին համար, այդ որոշումը յապաղած է: Անշուշտ դուրսէն ալ միջամտողներ կան, եւ առաջինը՝ Ամերիկա, որու դերը, նման գործերու մէջ, միշտ պղտոր կը մնայ: Պուշ մտահոգ է եւ կոչ կ՚ընէ կողմերուն, որ վերջ տան կռիւներու: Արտաքին Նախարարութիւնն ալ անկարելի չի նկատեր Սլաւոնիոյ եւ Խրուաթիոյ անկախութեան ճանաչումը:

ԼԻԲԱՆԱՆԵԱՆ ԲԱՆԱԿԸ կը շարունակէ տարածուիլ երկրին հարաւը եւ կը յաջողի հաստատուիլ, ըստ հասած լուրերուն: Պաղեստինեան ուժերը արդէն կորսնցուցած կ՚ըլլան իրենց հակակշռին տակ գտնուող գօտիին երեք քառորդը, այսինքն, ծանօթ է որ տարիներէ ի վեր Սայտայի այդ ամբողջ շրջանը Պետութեան մէջ պետութիւն մը ստեղծած էին: Հաւանական կը նկատուէր, Յուլիս 3-ին, որ Ալժերիա միջնորդէ Լիբանանի եւ ՊԱԿ-ի միջեւ:

ՎԱՐՇԱՒԱՅԻ մէջ, պաշտօնական բացումը կատարուեցաւ սակարանին Ֆրանսայի ելմտական նախարար՝ Պերեկովուայի ներկայութեան:

ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ պատժական օրէնքը փոփոխութիւններ կրեց: Պետութեան սեփականութեան դէմ «տնտեսական ոճիր» գործած ըլլալու ամբաստանութեան տակ գտնուող անձը այլեւս մահապատիժի չենթարկուիր: Գնդամահապատիժը այլեւս կը կարութեամբ մահապատիժը այլեւս կը գործադրուի միայն «բարձր դաւաճանութեան» պարագային:

ԵՐԵՒԱՆ ՀԵՌԱՏԻՊ ՓՈՐԻՁ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»-ՅՈՒՆԻՍ 26/ՅՈՒԼԻՍ 2)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՓԱՌԵՐԳԸ՝ «ՄԵՐ ՀԱՅՐԵՆԻՔ»

Յուլիս 1-ին Գերագոյն Խորհուրդի նստաշրջանը բուռն պայմաններու մէջ քննարկեց փառերգի ու զինանշանի նախագիծը: Ներկայացուեցան փառերգի երկու տարբերակ. «Մեր Հայրենիք»ը եւ 1944-ին Առնօ Բաբաջանեանի ու Ալ. Յարութիւնեանի կողմէ գրուածը: Մեծամասնութիւնը (146 թեր եւ երկու դէմ) կողմնակից գտնուեցաւ առաջինին, այն պայմանով որ երգին բառերը վերջնական ձեւով խմբագրուին յանձնաժողովին կողմէ: Իսկ պետական զինանշանի հարցը կը քննարկուի յաջորդ նիստին:

⁂

ԳՐԻՇԱ ՍԱՐԳՍԵԱՆ ԱԶԱՏ ԱՐՁԱԿՈՒԱԾ

«Խորհ. Ղարաբաղ» թերթը կը հաղորդէ որ Շուշիի բանտէն ազատ արձակուած է ազրպէյճանական քաղաքազօրքի կողմէ Մայիսին ձերբակալուած Բերդաձորի ենթաշրջանի Հին Շէնի տնտեսութեան նախագահ՝ Գրիշա Սարգսեանը: Մէկուէս ամսուան բանտարկութենէն ետք, առողջութիւնը բոլորովին քայքայուած է:

⁂

ՎԻՐԱՒՈՐ ՄԸ ՄԱՐՏԱԿԵՐՏ

Իր թրաքթէօրին վրայ աշխատած ատեն կրակոցէ վիրաւորուած է Մարտակերտի շրջանի Կարմիր աւանի բնակիչ՝ Վալերի Կարապետեանը: Կեանքը վտանգուած չէ:

⁂

Ստեփանակերտ ձերբակալուած է զինուորականներու կողմէ վարորդ Արթիւր Աբրահամեան: Պատճառը ծանօթ չէ:

⁂

ՏՈՒՐՔԻ ՋՆՋՈՒՄ

Նախարարներու Խորհուրդը որոշեց Յուլիս 1-էն ջնջել այն տուրքը որ կը գանձուէր ամէնօրեայ գործածութեան ապրանքներէն. այս տուրքը կեդրոնին կողմէ սահմանուած էր այս տարի. այլ Հանրապետութիւններ եւս հետզհետէ կը հրաժարին անոր գանձումէն:

⁂

ՆԱԽԱՐԱՐՆԵՐՈՒ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ ՄԷՋ

Յունիս 29-ի Նախարարներու Խորհուրդին քննարկուեցան քաղաքներու նըշանակման, հողի սեփականաշնորհումի, Հայաստանի տարածքին դիրք գրաւած խորհ. բանակի եւ սահմանապահ ուժերու փոխ-յարաբերութիւններու հարցերը: Մասնակից էին Գերագոյն Խորհուրդի փոխ նախագահ Գագիկ Յարութիւնեան, վարչապետ Վազգէն Մանուկեան ու Հայաստան գտնուող զօրաբաժնի զօրավար Ն. Պիչչեւ եւ ուրիշներ:

Վ. Մանուկեան ըսաւ թէ անկախութեան ուղիին հետեւորդ Հայաստանի համար ձեռնտու չէ առճակատիլ կեդրոնին եւ բանակին հետ: Սեպ. 21-ի հանրաքուէէն ետք միայն կը տրուին քաղաքական որոշումներ եւ փոխ համաձայնութեան ծրագրեր: Անկախութիւն ձեռք ձգելէ ետք եւս մենք որոշ թելերով թերեւս կապուած կը մնանք Խորհ. Միութեան եւ Ռուսաստանի հետ:

⁂

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻՆ ԴԻՄՈՒՄԸ

Ռուսաստանի Կարմիր Խաչը հայրենակիցներուն ուղղուած դիմումով մը մըտահոգութիւն յայտնած է ազգամիջեան յարաբերութիւններու լարումին համար, որ պատճառ կ՚ըլլայ խաղաղ բնակչութենէն ու զինուորական միաւորներէն զոհերու աւելնալուն: Ռուսաստանի Կարմիր Խաչը կոչ կ՚ուղղէ հակամարտ բոլոր խումբերուն -Կովկաս, Պալթեան Հանրապետութիւններ կամ այլուր- որ Յուլիս 1-ին դադրեցնեն դաժանութեան ու բռնութեան արարքները: Նոյն կոչը կ՚առաջարկէ նաեւ Յուլիս 1-ը յայտարարել «Ազգ. հաշտութեան պայքարի համազգային օր»:

⁂

ՈՒԿՐԱՆԻԱՅԷՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆԵՑՈՒԿ

Ուկրանացի քաղաքական բանտարկեալներու համամիութենական համաժողովի մասնակիցները (Յունիս 22) դիմում մը ղրկեցին Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան ու Մ. Գորբաչովի, բողոքելով ու դատապարտելով հայ ժողովուրդին դէմ ձեռնարկուած նոր ցեղասպանութիւնը: Դիմումը «Հայ ժողովուրդը հնազանդեցնելու եւ ստելի կայսրութեան մէջ ապրիլ ստիպել»ու միջոց կը նկատէ ԼՂԻՄ-ի ու յարակից շրջաններու Հայութեան աքսորումը, Ազրպէյճանի հայկ. գիւղերու բընակչութեան տեղահանութիւնը, հայ ոստիկաններու գնդակահարումը, պատանդ առնելու գործողութիւնները: Ուկրանական քաղաքական բանտարկեալները կ՚ըսեն թէ զօրավիգ են հայ ժողովուրդին, անոր արդարացի պայքարին մէջ ու կը բաժնեն Հայութեան ցաւը: Դիմումը կը պահանջէ անյապաղ դադրեցնել պատերազմական յարձակումները Հայաստանի դէմ, ինչպէս նաեւ դատարան ներկայացնել ցեղասպանութեան կազմակերպիչները:

⁂

ԼԻՏՈՒԱՆԻԱ ԱՐԹԻԿԻՆ ՕԳՆԱԿԱՆ

Լիտուանիացի շինարարներու կողմէ կառուցուած 170 բնակարան յանձնուեցան Արթիկցի ընտանիքներու, «Լըմբատ 2» թաղամասին մէջ: Քաղաքին մէջ տակաւին պէտք է կառուցուի 108 հազար քառ. մեթր բնակելի մակերես, որպէսզի ամբողջովին լուծուած ըլլայ բնակարանի հարցը:

⁂

ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐՈՒ ՀԱՒԱՔՈՅԹ

Երեւանի մէջ տեղի ունեցաւ ներքին Սփիւռքի ուսուցիչներու խորհրդակցութիւն, մասնակցութեամբ Մոսկուայէ, Լենինգրադէ, այլ քաղաքներէ հայ համայնքներու ներկայացուցիչներու: Երկու տարիէ ի վեր Երեւանի մէջ կը գործէ սփիւռքեան դպրոցներու գրասենեակ. 3-4 տարին անգամ մը Վրաստանի, Կրասնոդարի, Աբխազիոյ հայ դասատուները հնարաւորութիւն կը գտնեն մեթոտական օգնութիւն ունենալու: Այս տարի Հայաստանի ճամբարներուն մէջ պիտի հիւրընկալուին ներքին Սփիւռքէն պատանիներ:

⁂

ԳԻՐՔ ՆՈՒԻՐԵԼՈՒ ԿՈՉ

Սփիւռքահայութեան կապի Կոմիտէն կոչ կ՚ուղղէ օգնելու ներքին ու արտաքին Սփիւռքի դպրոցներուն: Կ՚առաջարկուի դրադարաններուն նուիրել արուեստի, հայագիտութեան, մանկական, երաժշտութեան եւ այլ կարգի գիրքեր, հայերէն, ռուսերէն ու այլ օտար լեզուներով: Գիրքերը պէտք է ղրկել կամ անձամբ տանիլ. Երեւան 10, Հանրապետութեան փողոց (Նախկին Ալավերդեան), թիւ 37, Սփիւռքահայութեան հետ մըշակ. կապի Կոմիտէի առաքման բաժնին:

⁂

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՆՇԱՆԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆ

Արտաշատի Այգեպատ գիւղէն Երջանիկ Աւետիսեան Մոսկուայի մրցրշարքէն վերադարձաւ ոսկէ մետալով: Մարզուհին համամիութենական եւ միջազգային երեք մրցումներու մասնակցեցաւ այս տարի, միշտ մրցանակներ շահելով: Ներկայիս ան կը նախապատրաստուի խորհրդային խումբին կազմով մասնակցելու Եւրոպայի առաջնութեան մրցումներուն:

ԹԵԹԵՒ ՄԱՐՄՆԱՄԱՐԶ

Ֆինլանտիայի թեթեւ մարմնամարզի միջազգային երիտասարդական մրցումներուն սկաւառակ նետելու մարզին մէջ Հայաստանէն խորհրդային կրկնակի ախոյեան Գենադի Բարսեղեան ա. տեղը գրաւեց 54.84 մ. արդիւնքով: Երեւանցի երկրորդ մասնակիցը Յովհ. Մկրտչեան 200 մ. վազքին չորրորդ հանդիսացաւ:

ՍԱՄԲՕ

Այս ճիւղին մէջ բարձր մակարդակի մրցավարութիւնը գնահատելով, Հայաստանի խումբին գլխաւոր մարզիչ Գուրգէն Գէորգեան ստացած է միջազգային մրցավարի կոչում:

ՄԱՐԶԻԿԻՆ ՄԱՀԸ

Երեւանի մէջ 58 տարեկանին յանկարծամահ եղաւ հայկ. ֆութպոլին ծանօթ անուններէն մարզիչ Հրաչեայ Խաչմանուկեան: Խաղացած էր «Դինամօ», «Սպարտակ» խումբերուն մէջ, ապա ձգելով մարզիկի ասպարէզը, աշխատած էր որպէս մարզիչ:

ԼԵԶՈՒ ԵՒ ՕՐԷՆՔ

ՅՈՎՀ. ԶԱՔԱՐԵԱՆ (*)

Ամէն մի քաղաքակիրթ ազգային պետութիւն իր հիմնական խնդիրներից է համարում իր ամրութիւնն ու կենսունակութիւնը մեծացնող, իր ժողովրդի ամբողջականութիւնն ու համախմբուածութիւնն ապահովող գործօնների ստեղծումը, որոնցից թերեւս ամենակարեւորը պետական կարգավիճակ ունեցող լեզուն է:

Լեզուն, որպէս հաղորդակցման միջոց, միաւորում է մարդկանց, բայց որպէս ազգային խորհրդանիշ եւ ընկերային տարբերանշան՝ մեկուսացնում է մարդկանց խմբերը, տարանջատում ազգեր ու ժողովուրդներ:

Բազմալեզու ազգաբնակչութեամբ, լեզուականօրէն պառակտուած հանրութեամբ ուժեղ ու կենսունակ պետութիւն ստեղծելը դժուար է, առաւել եւս խրթին է ազգային պետութիւն ստեղծելը: Ահա թէ ինչու ազգային լինելու յաւակնութիւն ունեցող ամէն մի պետութիւն ջանում է իր ժողովրդին միաւորել ու միասնացնել իր պետական լեզուով, այդ լեզուն դարձնել իր բոլոր քաղաքացիների սեփականութիւնը եւ կիրառել իր ներքին կեանքի բոլոր ոլորտներում: Ահա այս դէպքում է, որ պետական լեզուն համախմբում է տուեալ պետութեան սահմաններում ապրող ժողովրդին: Այդպիսով պետական լեզուն ոչ միայն ազգի ոգին է, այլեւ ազգային պետութեան հոգեւոր սոսինձը:

Երբ ստեղծւում է պետութիւնը եւ առկայ լեզուավիճակը չի բաւարարում վերջինիս պահանջները, հարկ է լինում վարել յատուկ լեզուաքաղաքականութիւն, դիմել օրէնսդրական միջամտութեան:

Նորահռչակ Հայաստանի Հանրապետութեան բնակչութիւնը, չնայած իր ազգային բացառիկ միատարրութեանը, լեզուականօրէն միասնական չէ, պառակտուած է հայախօս եւ ռուսախօս հատուածների, ընդ որում այդ բնակչութեան կէսից աւելին գործնականում չգիտի կամ վատ գիտի ռուսերէն, իսկ աւելի քան մէկ տասներորդը՝ չգիտի կամ խիստ անբաւարար գիտի հայերէն: Պետական եւ այլ հաստատութիւնների գրագրութիւնն ու պաշտօնական գործավարութիւնը գերազանցապէս ռուսերէն են: Ուսումնական հաստատութիւնների մօտ մէկ հինգերորդի դասաւանդման հիմնական լեզուն հայերէնը չէ: Հայաստանի ձայնասփիւռի եւ հեռատեսիլի ներհանրապետական հաղորդումների մի զգալի մասը հայերէն չէ: Պետական հռչակուած Հայոց լեզուն լիարժէք չի գործածւում նաեւ կեանքի այլ ոլորտներում: Անհարկի մեծ թիւ են կազմում տարբեր լեզուներից կատարուած փոխառութիւններն ու օտար ներթափանցումները գրաւոր եւ յատկապէս բանաւոր հայերէնում: Ամօթալի մեծ չափերի են հասնում օտար յատուկ անունները, յատկապէս արտադրական եւ սպասարկման ոլորտի հաստատութիւնների, փողոցների ու հրապարակների անուանումներում, աշխարհագրական փոքր տեղանուններում, անձնանուններում: Ոչ հայերէն է, եւ այն էլ լեզուական խայտառակ մեղանչումներով, տարբեր կարգի հաստատութիւնների ներքին ու արտաքին ցուցանակների, գնապիտակների, գովազդների պատկառելի մասը: Դեռեւս շատ ուժեղ է բնակարանների դռներին տիրոջ ազգանունը գրելիս եւ փաստաթղթեր ստորագրելիս ռուսերէնին դիմելու գայթակղութիւնն ու տասնամեակներով արմատացած արատաւոր սովորութիւնը: Պարզապէս զաւեշտի հասնող աւանդոյթ է դարձել այն, որ հայաստանցի բոլոր Հայերը, չնչին բացառութիւններով, շներին դիմում են ռուսերէն բացագանչութիւններով, եթէ անգամ այդ լեզուն գործնականում չգիտեն:

Ահա այսպիսի ոչ պատուաբեր լեզուավիճակը շտկելու համար քարոզչութիւնն ու գաղափարախօսական աշխատանքը անբաւարար են, մանաւանդ եթէ նկատի ունենանք արտաքին քաղաքական ու մշակութային ճնշումներն ու ներխուժումները, լեզուական ծաւալապաշտական նկրտումները, մեծ չափերի հասնող ներգաղթն ու արտագաղթը: Քարոզչութիւնը դրական արդիւնքներ, անշուշտ տալիս է, բայց եւ նպաստում է հակառակ լեզուական կողմնորոշումների բեւեռացմանը, կրքերի շիկացմանը, հանրութեան լեզուական պառակտման բացայայտմանը, ընդդիմադիր ուժերի աշխուժացմանը եւ հակաքարոզչութեան ծաւալմանը: Ուստի անհրաժեշտ է նաեւ օրէնսդրական միջամտութիւն, Հանրապետութեան սահմաններում լեզուական յարաբերութիւնները կարգաւորող օրէնքի հռչակում եւ հետեւողական կիրառում: Կոչերի, յորդորների ձեւով առաջարկուող գաղափարները կարող են վիճարկուել «սակարկուել» իսկ օրէնքի ուժ ստանալու դէպքում դրանք այլեւս քննարկման ենթակայ չլինելով՝ ընդունւում են անվերապահօրէն: Հետեւաբար, ներկայումս բորբոքուած բանավէճերին ու առճակատմանը կարող է վերջ դնել միայն ընդունելիք օրէնքը:

Հայաստանի Հանրապետութեան լեզուավիճակը շտկելու համար օրէնսդրական միջամտութիւնը բարոյապէս միանգամայն արդարացուած է: Եթէ խղճի ազատութեան մասին նորահռչակ օրէնքը պաշտպանում է հայ առաքելական Եկեղեցին՝ որպէս ազգապահպան կարեւոր գործօն, եւ սահմանափակում դրան ըսպառնացող այլ Եկեղեցիների ու աղանդների գործունէութիւնը Հայաստանում, ապա նոյն տրամաբանութեամբ ու իրաւունքով պէտք է պաշտպանենք Հայոց պետական լեզուն եւ Հայաստանում սահմանափակենք (եւ ոչ արգիլենք) այլ լեզուների գործառութիւնը: Մանաւանդ, որ Հայաստանում որեւէ կրօն պետական չէ, իսկ Հայոց լեզուն՝ պետական է:

Միանգամայն բնական եւ անհրաժեշտ է թւում այն հանգամանքը, որ պետական կենտրոնացուած խնամքի եւ կարգաւորման է ենթարկւում լեզուի ներքին կառուցուածքային կողմը, ներհամակարգային գործառութիւնը, գրական խօսքի մշակոյթը: Այդպիսի կարգաւորումը յայտնի է լեզուի կանոնարկում անունով եւ վերաբերում է քերականութեանը, ուղղագրութեանը, ուղղախօսութեանը, ոճաբանութեանը: Անհրաժեշտ է, սակայն ինչպէս տեսնում ենք, որ պետական կենտրոնացուած խնամքի եւ կարգաւորման ենթարկուի նաեւ լեզուի արտաքին գործառական կողմը, որը վերաբերում է կեանքի տարբեր ոլորտներում լեզուի կիրառութեան կարգին եւ այլ լեզուների հետ ունեցած փոխյարաբերութիւններին, լեզուներ գործածելու առումով մարդկանց եւ հաստատութիւնների իրաւունքներին ու պարտականութիւններին: Լեզուի արտահամակարգային կողմի այսպիսի կարգաւորում իրականացնելու նպատակ ունի Հայաստանի Հանրապետութեան օրէնքը լեզուի մասին, որի նախագիծը դեռեւս քննարկւում է Գերագոյն Խորհուրդը:

Այդ օրէնքը նախատեսում է Հայաստանի Հանրապետութեան տարածքում կարգաւորել լեզուների գործածութիւնը պաշտօնական, ուսումնական, զանգուածային լրատուութեան նպատակներով: Օրէնքի հայեցակարգը որոշող սկզբունքներն են լեզուական անկախութիւնն ու ազգայնացումը, Հայոց լեզուի կառուցուածքային եւ գործառական ինքնավարութիւնը, լեզուական գիտական ու լրատուական համակարգերի համազգային միասնականութիւնը, լեզուաստեղծագործական ազատութիւնը: Օրէնքի գործադրման միջոցներն են՝ Հայաստանի Հանրապետութեան քաղաքացիութիւն հայցողների, պաշտօնեաների եւ սպասարկման ոլորտի աշխատողների համար լեզուական արտօնակարգի սահմանումը, Հայոց լեզուի գործածութեան խրախուսումը հարկային քաղաքականութեամբ, օրէնքը խախտողների նկատմամբ վարչական պատասխանատուութեան սահմանումը, լեզուավիճակի համակարգուած հետազօտութիւնը եւ գիտական կանխատեսումը, լեզուի պետական խնամքն իրականացնող գործադիր յատուկ մարմնի եւ լեզուական ծառայութեան ու տեսչութեան կառուցուածքների ստեղծումը:

Օրէնքը հիմնւում է ազգային նոր լեզուաքաղաքականութեան վրայ, որի ըսկզբունքներն են ինքնուրոյնութիւնը, աւանդականութիւնը, ժողովրդավարականութիւնը, համապետականութիւնն ու համազգայնութիւնը:

Հայոց ազգային լեզուաքաղաքականութեան մէջ կարեւոր տեղ է տրւում Հայաստանի սահմաններից դուրս Հայոց լեզուի պահպանման ու տարածման, տարափիւռ հայ զանգուածների ազգային լեզուամշակութային պահանջների բաւարարման խնդիրներին: Այդ լեզուաքաղաքականութեամբ նախատեսւում է խրախուսել նոր գրական հայերէնի երկու ճիւղերի՝ արեւելահայերէնի եւ արեւմտահայերէնի փոխմերձեցումը, դրանք միմեանցից օտարացնող անջրպետների ու խոչընդոտների վերացումը: Որպէս այդպիսի կարեւոր քայլ է դիտւում համազգային աւանդական ուղղագրութեան վերահաստատումը, դրա գիտական կանոնարկումը ու միասնական կիրառումը: Օրէնքը հաստատում է արեւելահայերէնի եւ արեւմտահայերէնի՝ որպէս հայ նոր գրական լեզուի հաւասարազօր եւ համարժէք ճիւղերի կարգավիճակը եւ այդպիսով կանխում արեւմտահայերէն խօսողների նկատմամբ որեւէ խտրականութիւն Հայաստանի տարածքում: Նախատեսւում է ոչ միայն Հայաստանում, այլեւ նրա սահմաններից դուրս հետեւողականօրէն իրագործել ուծացած հայ զանգուածների լեզուական դարձը՝ վերստին հայացումը, նրանց համար հայալեզու լրատուական, կրթական, մշակութային եւ քարոզչական համակարգերի ապահովումը:

Լեզուն կարեւոր զէնք է ազգերի գոյութեան կռւում: Մեծ ազգերը իրենց լեզուներով ծաւալապաշտական քաղաքականութիւն են վարում, ճնշում, ձուլում, կլանում փոքր ազգերին, իսկ վերջիններս իրենց լեզուներով պաշտպանւում են այդ արտաքին վտանգներից, պահպանում իրենց ինքնութիւնն ու ամբողջականութիւնը: Լեզուների միջեւ մրցակցութեանը մարդասիրական բնոյթ հաղորդելու եւ ջունգլիների դաժան «օրէնքներից» զերծ պահելու գլխաւոր նպատակն են հետապնդում քաղաքակիրթ եւ ազգային արժանապատուութիւն ունեցող երկրների օրէնքները լեզուների մասին: Նոյն նպատակին է միտուած նաեւ լեզուի մասին Հայաստանի Հանրապետութեան ընդունելիք օրէնքը, որը կոչուած է պաշտպանելու նախ եւ առաջ Հայոց լեզուի շահերը ի նպաստ հայ ժողովրդի եւ համամարդկային մշակոյթի:

(*) Յովհ. Զաքարեան 40 տարեկան, լեզուաբան, բանասիրական գիտութիւններու թեկնածու է. կ'աշխատի Հայաստանի Գիտութիւններու Կաճառի լեզուաբանական հաստատութեան մէջ, որպէս բաժնի վարիչ: Լեզուի մասին Հայաստանի Հանրապետութեան օրէնքի այն նախագծին հեղինակն է զոր Գերագոյն խորհուրդի քննարկումին ներկայացուած է Գիտութեան եւ կրթութեան, լեզուի եւ մշակոյթի հարցերու մշտական յանձնաժողովին:

ՅԵՏԱԴԱՐՁ ՀԱՅԵԱՑՔ ՓԱՐԻԶԻՑ
ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆՆԵՐԻ ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՓԱՌԱՏՕՆԸ

Դ...

ԵՐԿՐՈՐԴ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ

Մոսկուայից բերուած յիշուած երեք բեմադրութիւններից անմիջապէս յետոյ, Սունդուկեանի բեմի վրայ տեղի ունեցաւ փառատօնի երկրորդ ընդհանուր հանդիպումը, որը միաժամանակ ծառայում էր փակման ծէսին: Հակառակ այն պարագային, որ խմբերն փառատօնին մասնակցելու համար իրենց բեմադրութիւնների երեկոյեան վկայականներ (դիպլոմներ) էին ստացել, պարզուեց, որ նրանց աշխատանքները դիտուել է նշանակուած մի «ժիւրի»ի եւ այլ հիմնարկների կողմից ու գնահատուելով՝ նրանք այժմ պիտի ստանան յատուկ մասնագիտական բնոյթ ունեցող մրցանակներ: Այսպիսով աչքաթող էր արւում այն փաստը, որ մասնակիցներն Երեւան էին հասել առանց նախապէս տեղեակ լինելու թէ երեւանեան սփիւռքահայ թատերական Փառատօնն մրցութեան բնոյթ է ունենալու:

Ինչպէս արդէն յայտնի է վերը յիշուած տողերից, խմբերից որեւէ մէկին հնարաւոր չէր ոչ մասնագիտական եւ ոչ էլ ինքնագործ թատրոնների չափանիշներից ելնելով, մէկը միւսին համեմատել: Խնդիրն պարզաբանելու համար կարելի է օրինակ բերել մարզական մրցոյթների ընթացքում կիրառուած պարզ խմբաւորումներին: Օրինակը ընտրեցի մարմնամարզութեան գծով, որովհետեւ հարցն այդպիսով աւելի հեշտ է կարելի ըմբռնել ու պարզաբանել, քան արուեստի նրբին ու բարդ շաւիղով: Խնդիրն հետեւեալն է. ի՞նչպէս է կարելի մրցոյթ յայտարարել վոլէ-պոլի, Ֆութպոլի եւ պասքէթպոլի խմբերի մէջ: Ճիշդ է, որ երեքն էլ մարզանքի բնագաւառին են պատկանում եւ բոլորն էլ գնդակի հետ գործ ունեն, սակայն նրանք իրենց ներքին օրէնքներով այնքան տարբեր են միմեանցից, որքան ըմբշամարտիկը լարախաղացից:

Ե...

ՄՐՑԱՆԱԿԱԲԱՇԽՈՒՄ

Մրցանակաբաշխութիւնը տեղի ունեցաւ Հայաստանի մշակոյթի նախարար՝ Պերճ Զէյթունցեանի, սփիւռքահայ թատրոնների Փառատօնի նախագահ՝ Խորէն Աբրահամեանի, մշակոյթի առաջին փոխնախարար՝ Մարատ Խարազեանի եւ այլ պատասխանատու անձանց ներկայութեամբ:

Առանց յիշելու «ժիւրի»ի անդամների անուանական կազմը Խորէն Աբրահամեանը հետեւեալ կարգով ներկայացրեց մրցանակակիրների ցանկը:

– Սփիւռքահայ Թատրոնների Փառատօնի (ՍԹՓ) Վահրամ Փափազեան գլխաւոր մրցանակ՝ «Վարդան Աճէմեան» Թատերախումբին (Լոս Անճըլըս),

–ՍԹՓ կանացի լաւագոյն դերի համար՝ Վ. Փափազեան մրցանակ՝ Նորա Արմանիին (Լոս Անճըլըս),

– ՍԹՓ-ի տղամարդու լաւագոյն դերի համար՝ Վ. Փափազեան մրցանակ՝ Ժիրայր Փափազեանին (Լոս Անճըլըս),

– ՍԹՓ-ի Վ. Փափազեան մրցանակ ամէնէն երկարամեայ թատերախումբին՝ «Ադամեան» Թատերախմբին (Հալէպ),

– Մշակոյթի Նախարարութեան կողմից՝ լաւագոյն ռեժիսորի՝ Սերգէյ Պարանովի մրցանակ՝ Հայ Փորձնական Թատրոնի ռեժիսոր Լուսինէ Յովհաննիսեան-Աբրահամեանին (Թեհրան),

– Հայաստանի Գրողների Միութեան կողմից՝ լաւագոյն ստեղծագործութեան ընտրութեան համար Հրանտ Մարգարեանին, «Համազգային Թատերախումբ» (Նիւ-Եորք),

– Հայաստանի Նկարիչների Միութեան կողմից՝ լաւագոյն ձեւաւորման համար՝ «Սիաւուշ եւ Սոդաբէ» ներկայացման ձեւաւորող Սմբատ Աբրահամեանին (Թեհրան),

– Հայաստանի Կոմպոզիտորների Միութեան կողմից՝ լաւագոյն երաժշտական ընտրութեան համար մրցանակ՝ Խաչիկ Խաչատրեանին եւ Յովիկ Ստեփանեանին (սփիւռքահայ ուսանողներ) «Կիսատութիւն» ներկայացման համար,

– Հայ Ճարտարապետների Միութեան կողմից՝ լաւագոյն կանացի կերպար ստեղծելու համար մրցանակ՝ Շաքէ Թուխմանեանին «Ռոմանտիկ Կոմեդիա» (Լոս Անճըլըս),

– Հայաստանի Կինօ Գործիչների Միութեան կողմից՝ կինոյի եւ թատրոնի լաւագոյն դերասանուհին եւ դերասանի մրցանակ՝ Նորա Արմանիին եւ Ժիրայր Փափազեանին «Կայան Արարատեան» (Լոս Անճըլըս),

– Մշակոյթի Հայկական Միութեան կողմից՝ պոէզիայի ինքնատիպութեան մրցանակ՝ «Կայան Արարատեան» ներկայացման (Լոս Անճըլըս),

– Երեւանի Քաղաքապետարանի կողմից մրցանակ՝ լաւագոյն քաղաքական թեմայի մարմնաւորման համար «Մանտրա Գ.» մենախօսութեան, Ժիրայր Զոլաքեանին (Փարիզ),

– Փառատօնի ժիւրիի կողմից մրցանակ՝ Շանթի բեմական լեզուի նորովի բեմադրութեան համար՝ Աբբի Յովհաննիսեանին (Փարիզ),

– Հայաստանի Թատրոնների Միութեան կողմից մրցանակ՝ Մոսկուայի Հայ

Թատրոնին Մոսկուայի մէջ Հայ Թատրոնի վերածնումեան եւ աւանդները շարունակելու համար,

– Հայաստանի Թատերական Գործիչների Միութեան կողմից մրցանակ՝ Հրանտ Մարգարեանի «Եւ երկինքն երեք խնձոր ընկաւ» թատերախաղին Հայրենի արուեստագէտներին բերած իր նպաստին համար:

Վերջում Մշակոյթի Նախարարութեան կողմից եւս յատուկ գնահատանքի վկայականներ տրուեցին մասնակից խմբերին:

Զ...

ԻՆՉՊԷ՞Ս ՏՆՕՐԻՆԵՑԻՆ

Եթէ մրցանակների ցանկը համեմատելու լինենք արդէն յիշուած գնահատութիւններին, յստակ է, որ թատերական արուեստի ստեղծագործական տեսանկիւնից առած, իմ եւ դատական կազմի մէջ չեչտի եւ որակի արժէքաւորման մեծ եւ հիմնական տարբերութիւններ կան: Սա բնական է կարող համարուել եթէ հարցը միայն ճաշակին է վերաբերում, որն միշտ կարող է վիճելի մնալ. սակայն երբ կարծիքների տարբերութիւնը եղնում է մասնագիտական հարցեր շօշափելու եակէտից, դատական կազմի ու իմ թատերական չափանիշները պէտք է, որ մէկ լինեն, քանի որ նրանք բոլորը ելնում ու յուշւում են, որոշակի ազգային եւ միջազգային օրէնքներից: Պարզ է, որ երկու ձեւի չափանիշ չի կարող լինել: Մեթրը միշտ մեթր է, կ'ուզես կերպասի չափիր կ'ուզես ճամբայ, կ'ուզես հասակ: Ամէն մի բան կչռելիս, կշռուող քարը միշտ միեւնոյն միաւորին պիտի ենթակայ լինի, կ'ուզես երկաթ կամ բամպակ կշռիր – հարցը ծաւալը չէ...

Եթէ մի շարք նման տարրական հարցեր նկատի չառնուեն անհնար է որեւէ գնահատանք կամ մրցանակ ճշմարիտ կըշիռ ու լիցք ստանայ՝ մի երեւոյթ, որ Երեւանի սփիւռքեան թատրոնի օրերին էական հարցադրման ենթարկուեց:

Բերեմ մի քանի հիմնական օրինակ. Մոսկուայի Հայ Թատրոնին Մոսկուայի մէջ հայ թատրոնի վերածնութեան եւ աւանդներն շարունակելու մրցանակ էր յատկացուում – բաւական էր միայն յուշել, որ Մոսկուայի խումբը միայն Հայկական Սղուտիս վերնագիրն ունի, նրա ներկայացումները եւ աւանդները ներկայիս ոչ հայկական են եւ ոչ էլ հայեցի: Իսկ մենք պատմական ու վաւերական առումով շատ լաւ գիտենք թէ Մոսկուայի Հայկական–Ստուդիայի աւանդներն ինչպիսին են եղել: Թէ ինչո՞ւ էր միայն անունն կարող մրցանակի արժանանալ պարզ չէ ոչ ոքի համար: Նոյն վերաբերմունքն էր ցուցաբերուած նաեւ «Վարդան Աճէմեան» եւ «Ադամեան» թատերախմբերի նկատմամբ, երբ նշանաւոր անուանումով մի մրցանակ, տրուում էր նշանաւոր արուեստագէտների անունը կրող խմբերին՝ նշանաւորների անունը վառ պահելու համար: Զաւեշտական երեւոյթ է երբ «իլուզիա» հիման վրայ, բովանդակութիւնից զրկուած անունը գրաւում է մի այլ բովանդակազուրկ մրցանակով:

Կրկին վերադառնալով Մոսկուայի թատրոն – ստուդիայի պարագային, անմիջապէս պիտի աւելցնել, որ այն իր բեմադրութիւններն բեմ հանեց փառատօնի ծրագիրների ամբողջացումից յետոյ –ուշացումով: Ժիւրին ե՞րբ ժամանակ գտաւ տեսնելու դատելու նրանց խաղերը, այս նոյնպէս մեզ բոլորիս համար մնաց մեծ առեղծուած: Գուցէ այս երեւոյթն եւս «աւանդ»ների շարքում է դասւում եւ մենք մինչ այժմ այս մէկից անտեղեակ էինք մնացել:

Յիշուած նման կեցուածքների բերումով կասկածի վերածուեցին բոլոր մրցանակների բնորոշումները: Փառատօնին ներկայացուած թատերական երեւոյթների մասին արդէն բաւական երկար է գրուել, սակայն պիտի ասեմ, որ այն ամբողջովին չի սպառուել:

Է...

ՇԷՔՍՊԻՐԵԱՆ

Քանի որ Թատերական Գործիչների Միութիւնը մտադիր է սփիւռքահայ թատրոնի փառատօնը ամէն երեք տարին մէկ աւանդական դարձնել եւ ապագայում այն իրագործելու է «Շէքսպիրեան» խորագրի տակ, նախքան «Շէքսպիրեան»ի կազմակերպուելը, պարտք եմ համարում փառատօնի պատասխանատուներին եւ

մեր մշակոյթի բոլոր մարմիններին (ըՍփիւռք եւ Հայաստան) մի քանի որոշակի մտահոգութիւններ ու հարցադրումներ ուղղել: Այս խնդրի հիմնական պատճառը հետեւեալն է՝ սփիւռքահայ թատրոնների երեւանեան անդրանիկ փառատօնի կենսական նշանակութիւն ունեցող փորձառութիւնները եւ նրա օրերին ներկայացուած ու դիտուած խաղացանկը, մասնակից խմբերի գեղարուեստական եւ ճիւթական ունակութիւնների սահմանները եւ «ժիւրի»ի կազմի հապճեպ կեցուածքըն ու միակողմանի դատումը(*) ինձ բերին այն եզրակացութեան, որ այսօր արդէն պատմութեան գիրկն անցած փառատօնը, իր էութեամբ ապագայում ըՍփիւռքի ու Հայաստանի թատերական կեանքի մէջ էական դեր է կարող կատարել, եթէ թատերամշակութային հարցերի լուծման մարզում մասնագիտօրէն եւ անաչառօրէն քննութեան նստեն:

Ը...

ՀԱՐՑԵՐ ԱՊԱԳԱՅԻ ՀԱՄԱՐ

Ա.– Ներկայիս ինչպէ՞ս է ընկալւում «Հայ Սփիւռք» ըմբռնումն ընդհանրապէս եւ ի՞նչ է այն էապէս իբրեւ կառոյց «հայ գաղթօճախներ»ի մշակութային կեանքն բնորոշելու համար:

Բ.– Հայաստանի սահմաններից դուրս բեմական խաղացանկի ընդհանուր պատկերն ի՞նչ է պարզաբանում ու արտայայտում թատերայնօրէն հրամցուած ծրագիրների մէջ:

Գ.– Ի՞նչպէս պիտի լուծուեն կամ տնօրինուեն խմբերի կամ անհատների նիւթական հնարաւորութիւնները, սփիւռքահայ թատրոնի փառատօնին կամ այլ փառատօններին մասնակցութիւն բերելու հարցում:

Դ.– Ի՞նչպիսին են հաւաքական եւ անհատական ձեռնարկները իբրեւ թատերական երեւոյթ եւ փառատօնին մասնակցելու համար նրանք ի՞նչ ելակէտից է, որ ընտրւում ու ապա Հայաստան են հրաւիրւում:

Ե.– Որո՞նք են Հայաստանի կազմակերպչական կառոյցների, ուժերի, թատերական շէնքերի, հիւրանոցների եւ այլ առընչուող հարցերի հնարաւորութիւնները եւ դրանց հետ կապուած տեղական դժուարութիւնները, նման մի թատերական փառատօն կազմակերպելու գործում:

Զ.– Ինչո՞ւ են Հայաստանի պատասխանատու մարմինները հետաքրքրուած սփիւռքահայ թատերական եւ մշակութային խմբերի, անհատների եւ երեւոյթների նկատմամբ:

Է.– Ո՞ւր է գտնւում, լոկ ժողովրդական մասսայական շարժում ստեղծելու եւ թատերական ու մշակութային հարցեր եւ մտահոգութիւններ շօշափելու դժուարին ու նրբին սահմանումների բնորոշումն եւ դրա իրագործումը:

Հարցումների շարքն առայժմ կարճ կտրելով, կ'ուզեմ իբր պարզ յիշեցում յուշել, որ փառատօնի օրերին կազմակերպիչները կարող էին համաձայն առաջին օրը եղած առաջարկներին, մասնակից խմբերին եւ անհատներին միաւորելով թատերական հարցերի կապակցութեամբ զրոյցներ վարել. մի բան, որ եթէ իրականանար թէ Սփիւռքում եւ թէ Հայաստանում տարուող թատերական աշխատանքների համար գործնական դրական ու շահաւէտ բազում արդիւնքներ էր կարող ի յայտ բերել:

Բեմ է ողջ աշխարհն
Ու բոլոր կանայք եւ տղամարդիկ
լոկ մի դերասան,
Իրենց յատկացուած ել ու
մուտքերով.
Եւ ամէն մի մարդ իր կեանքի
պահին շատ դեր է խաղում՝
Տարիների եօթ արարներում:

«ԻՆՉՊԷՍ ՈՐ Կ'ՈՒԶԷՔ»
Ու. Շէքսպիր

(*) Ինչո՞ւ «ժիւրի»ի կազմի մէջ ըՍփիւռքից ոչ ոք կար եւ եթէ կար ինչո՞ւ չյայտարարուեց:

ԱՐԲԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

Փարիզ, 19 Յունիս 1991 թ.

(Շար. 3 եւ վերջ)

ՀՈՂԱԳՐՏՈՒՔ

ԳԱՂԱՓԱՐԱՊԱՇՏ ՀԱՅԸ

ԸՆԿԵՐ ԳԵՂԱՄ ԽՈՍՐՈՎԵԱՆ

– Ծնած եմ 1905 Յունիս 5–ին, Էրզրում (Կարին): 1923–ին Ֆրանսա եկած եմ, նոյն տարին Դաշնակցութեան շարքերը մտած եմ կնքահայրութեամբ ընկ. Վահան Համբարձումեանի...:

Այս անպաճոյճ տողերով կը սկսին ողբացեալ Գեղամ Խոսրովեանի ինքնակենսագրական բնոյթի շատ կարճ էջերը՝ յանձնուած մեզի տարիներ առաջ, խնդրանքի մը ընդառաջելով:

Այդ օրերուն՝ 1985–ին, դեռ առոյգ, նոյնիսկ աշխոյժ, եռանդուն եւ միշտ զգաստ էր, հակառակ իր յառաջացեալ տարիքին:

Այս տարի՝ իր կողակից Տիկին Աստղիկի մահէն ետք, բառին ամբողջական իմաստովը դարձած էր այլեւս «համր պատմութիւն», խարշափ բեկորի տեսքով:

Գտանք բառը՝ բեկոր: Բարձր Հայքի կեդրոնէն բռնի պոկուած այդ պատանին, դեռ իր երեսին ազուամազ չեռած այդ պարմանին Թուրքին գիշատիչ կըլափին զոհ՝ 1915–ին տարագրութեան ճամբան կը սկսէր ակօսել...: Գլտորած ժայռակտորի մը նման գլխիվայր եւ աբազընթաց կը թաւալէր...: Դէպի ո՞ւր...: Բայց չէ՞ որ անորն ալ մանրանկար «պատմութիւն»ն էր զարմի մը, որ չեմ յիշեր ո՛վ օր մը զայն որակեց անապատի սերունդ:

Մահագոյժին առիթով վերստին կը թղթատենք ինքնակենսագրական էջերը՝ ամփոփուած մեքենագիր տետրակի մը մէջ: Եւ ահա՝ Կարինէն, բնտանեկան ներքին փայփայումներով, փաղաքշանքներով եւ գուրգուրանքներով ծիլ արձակած այդ տղան, մենք կը գտնենք արիւն հոտող եւ արիւնի ծարաւ թուրք–քիւրտ վոհմակներու դէմ յանդիման: Կը կարդանք թէ Մուսուլի մէջ հեռաւոր այդ ընծիւղը, ծթռած որդեգիր մըն է քրիստոնեայ ասորի ընտանիքի մը մօտ, մինչեւ 15–16 տարեկան: Այնուհետեւ Հալէպ, ապա Պոլիս իր խորթ եղբօր մօտ: Պեզազեան վարժարան, վերջը Արմաշական, հոնկէ նորազատ Սեւանի ափերը՝ որբանոցի տղաներու շարքին: Ցոյսի՛ հայրենիք, լոյսի՛ հայրենիք, ինչպէս պիտի ըսէր Ամենայն Հայոց բանաստեղծը: Աւաղ կարճ՝ քանի քիչ անց կը տեսնէր կարմիր սուիններու սպառնալիքով դէպի ցուրտ հովերը առաջնորդուող հայկական բանակի սպաներ, որոնց մէջ Մայիսեան Արշալոյսի ծերունազարդ ըսպարապետը՝ Զօր. Նազարբէկեան: Ականջը կը հասնին ժողովրդական պոռթկումին սրտմիտ կանչերը: Փետրուարեան համաժողովրդական յեղափոխութիւն: Բայց իր ճամբան կ'երկարի մինչեւ Բաթում: Կայք՝ Քորֆու, այնուհետեւ Ֆըրանսա՝ Մարսէյլ – Փարիզ, կրկին Մարսէյլ եւ ապա Նիս:

Եղած է հիմնադիր անդամներէն մէկը Նիսի Գէորգ Զաւուշ խումբին, որուն աշխատանքներու շրջագիծին մէջ կը մըտնէին տարիներ շարունակ Մայիս 28–ի տօնակատարութիւնները (ինչպէ՛ս չհըպարտանալ, որ այդ ջահը կը բոցավառի կրկին այս անգամ համազգութի տարողութեամբ), նաեւ Խանասորի արշաւանքին տարեդարձներու յիշատակումը ամէն Օգոստոսին, քիչ մը ուշ ճշգրիտ թուականէն, գործնական նկատումով, եւ այլն:

Հասկնալի գոհունակութեամբ կը յիշեցնէր, թէ մէկէ աւելի առիթներով եղած էր անդամ Պոմոնի Զաւարեան Ենթակոմիտէի, երբ կը գտնուէր Մարսէյլ, եւ զանազան առիթներով ընտրուի մասնակցած շրջանային ժողովներու:

Անդամ ընտրուած էր նաեւ Նիսի եւ շրջակայքի Հայոց Կրօնական Ընկերակցութեան, անցեալին, իբրեւ ատենադըպիր:

Խտացած «կենսագրութիւն», որուն իբրեւ բարենիշ իր անյագ սէրը հայ գիրին հանդէպ: Դեռ վերջերս էր, որ գոհունակութեամբ ցոյց կու տար սեղանին վըրայ տեղ գտած Ցառաջները, ափսոսալով, որ առենէ մը ի վեր այլեւս չէր կրնար կարդալ տկար տեսողութեան հետեւանքով: –Առաջին օրէն «գրուած եմ»,

ԳՈՂԹՈՒԹԻ ԳՈՂԹՈՒԹ

ԹԵՀՐԱՆԻ Սեւան երգչախումբին Յունիս 9-ի համերգը նուիրուած է երաժշտագէտ Ռուբէն Գրիգորեանի յիշատակին: Գուրգէն Մովսէսեանի ղեկավարած խումբը երգած է հայ եւ օտար երաժիշտներու գործերէն, Թինա Յովսէփեանի ու Մարօ Տէր - Յարութիւնեանի դաշնակի ընկերակցութեամբ:

**

ԿԼԻՆՏԷՅԼԻ «Նոր Սերունդ» մշակութային միութեան սրահին մէջ Մայիս 14 - Յունիս 3, դասախօսութիւններու շարք մը տուած է Հ. Լեւոն Զէքիեան, «Հայութեան գոյավիճակը իր ներքին եւ արտաքին վերաբերիչներով, Հող, պետութիւն, Սփիւռք» նիւթով: Եօթը դասախօսութիւններու համար գինքը հրաւիրած էր Ամերիկահայ միջազգային գոլէճը:

**

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Հ. Բ. Ը. Միութեան կեդրոնին մէջ Յունիս 6-ին «բանաստեղծական» կոչուած երեկոյթով մը Անի Եփրեմեան արտասանած է Պ. Սեւակ, Կ. Զարեան, Գ. Էմին, Վ. Թէքէեան. Ս. Կապուտիկեան, Յ. Շիրազ, Յ. Թումանեան, Սայեաթ Նովա, Ալիսիա Կիրակոսեան եւ Արամայիս Սահակեան:

**

ՀՈԼԻՎՈՒՏԻ Հայ կեդրոնին մէջ Մայիս 21-ին նշուած է Մայիս 28-ը: Անդրանիկ Ուրֆալեան դասախօսութեամբ մը նշած է այս թուականին իմաստը անկախ հանրապետութեան կերտումին մէջ: Իր եզրաթին աւարտին ան միասնութեան կոչ ուղղած է ներկաներուն, յանուն ստեղծուելիք Ազատ, Անկախ եւ Միացեալ Հայրենիքին անհրաժեշտութեան: Գեղարուեստական բաժնին մասնակցած են Հ.Օ.Մ.-ի շաբաթօրեայ վարժարանին սաները: Ժողովրդական երգերով ալ հանդէս եկած է Արփինէ Գօրչանեան:

**

ԿԼԻՆՏԷՅԼԻ «Համազգային»ի վարչութեան կազմակերպութեամբ Յունիս 8-ին Ս. Աստուածածին Եկեղեցիին «Բէնօ Պետրոսեան» սրահին մէջ դասախօսած է Հայաստանէն փիլիսոփայ Ստեփան Ալաջաջեան: Ան նիւթ առած է Հայաստանի գրողներուն դերը եւ մասնակցութիւնը վերջին տարիներու հայ ազատագրական շարժումին: Աւարտին, ներկաներու հարցումներուն պատասխանած է դասախօսը: Ձեռնարկը վերջ գտած է հիւրասիրութեամբ մը:

հիմա Արփիկը կը դրկէ, որպէսզի սեղանիս վրայ միշտ գտնուի սիրածս, շնորհակալ եմ:

Կմկմալով արտասանուած այս կըրկին անպաճոյճ խօսքերուն մէջ պէտք էր փնտռել եւ տեսնել Երկրէն պոկուած ու թաց թէ արեւոտ սալայատակները չափչըփած սերունդի մը «պատմութիւնը»:

Բոց մը եւս յանձնեցինք հողին, Հինգշաբթի, Յունիս 27–ին:

Բարձր Հայքէն փրցուած սաք սիրտ մը Նիսի գերեզմանատունը:

Երախտիքով աւլցուն:

Ժ. ՄԻՐԻՃԵԱՆ

Յ. Գ.– Մտերմիկ հանդիպումներու ընթացքին ողբացեալը յաճախ խանդաղատանքով կը խօսէր իր խորթ եղբօր մասին՝ Փ. Ամանաթեան, գրական ծածկանունով Փայլակ Սանասար, որ Պոլիս դեռ իր կրթական ասպարէզին զուգահեռ գիտական բնոյթի յօդուածներ կը ստորագրէր: Փարիզի մէջ է մանուանդ, որ այդ գրչանունը կշիռ կը ստանար, երբ կ'երեւէր գրախօսականներու, պատկերներու եւ նորավիպակներու տակ Ցառաջի եւ Հայրենիք ամսագիրի մէջ: Նիւթերը ընդհանրապէս կը հայէին մեր երէկի գաղթաշխարհի կեանքին: Ներքնեկ ինքնատպութիւն անկասկած: «Ցեղային մըտերմութեան ծաղիկ մը» պիտի ըսէր Շ. Նարդունի այդ սերունդի մարդոց գրչին մասին խօսելով:

Ժ. Մ.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տիկին Հերմինէ Ֆէյտի, Տէր եւ Տիկին Ժագ Ֆէյտի իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք փոխան ծաղկեպսակի նուէրներով, անձամբ, գրաւոր եւ իրենց ներկայութեամբ քառասունքի հոգեհանգստեան պաշտօնին մասնակից եղան իրենց սուգին՝

ՖՐ. ՖԷՅՏԻ

մահուան առթիւ։

ՏԱՐԵԼԻՑ

Այրի Տիկին Վիքթորիա Մկրեանի մահուան ա. տարելիցին առթիւ, իր թոռնիկը՝ Ֆրէտէրիք Տալաքիւփէեան կ'ոգեկոչէ իր յիշատակը։

ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Ս. Մեսրոպ Կրթարան

Մանկապարտէզի վերամուտը կը կատարուի ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 12-ին, ԱՌԱՒՕՏԵԱՆ Ժ. 9-ին,

Արձանագրութիւնները՝ նոյն օրը, առաւօտեան 8-էն սկսեալ։

Յաւելեալ տեղեկութեանց համար հեռաձայնել Ժ. 8-էն սկսեալ.

43 - 78 - 92 - 91
43 - 75 - 41 - 47

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ԴԷՊԻ ՊԵԼՖՈՆԹԷՆ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի «Պելֆոնթէն» կայանին այցելութիւնը տեղի պիտի ունենայ՝ Կիրակի, Յուլիս 21։ Այս առիթով Կապոյտ Խաչի Քլիշի-ի մասնաճիւղը կը կազմակերպէ այցը հանրակառքով մը

- Մեկնում՝ Շաբաթ Յուլիս 20, ժամը 9-ին՝ Square Montholon։
- Պանդոկի ապահովութեան համար հեռաձայնել թիւ 47 - 99 - 41 - 19, մինչեւ Յուլիս 6։
- Երթեւեկութեան գին՝ երթ եւ վերադարձ 350 Ֆր.։
- Պանդոկի գին՝ 150 / 180 ֆրանք (երկու հոգիի համար)։

ԱՄԱՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍ
ՍԷՆ - ԺԷՌՈՄԻ ՄԵՍՐՈՊԵԱՆ ԵՐԿՕՐԵԱՅ ԴՊՐՈՑԻՆ

Սէն - Ժէռոմի եւ Շրջակայքի Ս. Սահակ - Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Թաղական Խորհրդոյ հովանաւորած Մեսրոպեան երկօրեայ վարժարանի Ամավերջի հանդէսը Յուլիս 6, Շաբաթ երեկոյեան ժամը 9-ին, Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ։

Աշակերտներուն կողմէն պիտի բեմադրուին խմբերգներ, շարականներ, արտասանութիւններ եւ վերջաւորութեան՝ աշակերտները կը ներկայացնեն ծիծաղաշարժ գաւեշտ մը՝ (մէկ արար) ԴԴՈՒՄԻ ՎԱՃԱՌԱԿԱՆԸ ՎԱՐՏԱԼԱՊՕՆՊԱ։

Հանդէսը պատրաստեցին դպրոցիս ուսուցիչները. - ԵՂԻՇԷ ԱՒԱԳ ՔԱՀԱՆԱՅ ՓԱՆՈՍԵԱՆ եւ Պր. ԽԱՉԻԿ ԵԸԼՄԱՋԵԱՆ։

Տեղի կ'ունենայ նաեւ հիւրասիրութիւն Սէն - Ժէռոմի Կապոյտ Խաչի մասնաճիւղի տիկիններուն կողմէն։

Ձեր ներկայութեամբ քաջալերեցէք աշակերտները։

ՎԱՐԴԱՎԱՌ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կիրակի, Յուլիս 7, Վարդավառ, տօն է Պայծառակերպութեան Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի։

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8.45-ին, Պատարագ՝ ժամը 10.30-ին։

Ծանօթ.— Այսօր հոգեհանգիստ չի կատարուիր։

**

Երկուշաբթի, Յուլիս 8, Բ. օր Վարդավառի։ Յիշատակ է Մեռելոց։

Ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի, որուն աւարտին՝ Հոգեհանգիստ կը կատարուի վասն համօրէն ննջեցելոց։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Կիրակի, Յուլիս 7, տօն է Վարդավառի։ Այս առթիւ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 8.30-ին;
Պատարագ՝ ժամը 10-ին։

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Կիրակի, Յուլիս 7, տօն է «ՎԱՐԴԱՎԱՌԻ»։ Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի։

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8.45-ին։
Պատարագ ժամը 10-ին։
Քարոզ ժամը 11.15-ին։

ՇԱՐՎԻԼԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ

Յուլիս 7, Կիրակի ՎԱՐԴԱՎԱՌ։ Տօն Պայծառակերպութեան Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի։

Պատարագ ժամը 10.30-ին։

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, Բ. օր ՎԱՐԴԱՎԱՌԻ։ Յիշատակ է Մեռելոց, ժամը 10-ին կը կատարուի ժամերգութիւն, որուն աւարտին հոգեհանգիստ կը կատարուի - Վասն Համօրէն Ննջեցելոց։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Անիէռ Պուա-Գոլոմպ եւ Արժանթէօյի «Ակնունի» մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է Տէր եւ Տիկին Գիլիճեանէ 500 Ֆր.։

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE VILLEURBANNE

126, avenue Roger Salengro
69100 Villeurbanne

Tout comme l'an passé, aux beaux jours, la MCA de Villeurbanne a renoué avec la tradition des repas-kebab du samedi soir. Chaque samedi, vers 20 h une repas vous est proposé en plein air, dans une ambiance arménienne chaleureuse. Repas à partir de 30 F. Réservation au 78. 94. 37. 36, après-midi.

Venez en famille ou entre amis, vous serez servis !

•

L'activité chorale de la MCA Villeurbanne va prochainement débuter. Nous vous proposons d'explorer ensemble le répertoire classique et traditionnel arménien. L'encadrement prévu est à la hauteur de vos ambitions. Si vous êtes intéressés, veuillez nous contacter au plus vite au 78. 94. 37. 36 après-midi.

•

La MCA de Villeurbanne recherche sur la base d'un Contrat Emploi Solidarité (ex TUC), une jeune femme 20/25 ans pour effectuer diverses tâches ménagères à mi-temps (20 heures). Veuillez prendre contact au 78.94.37.36 après-midi.

U.G.A. ARDZIV - MARSEILLE

GRANDE FETE CHAMPETRE ANNUELLE

DIMANCHE 7 JUILLET, TOUTE LA JOURNEE

Parc des Loisirs de VALABRE

Concours de boules ● Jeux

Animation ● Ambiance et musique arménienne

Buffet ● Chich-Kébab

Entrée libre

ՄԻՒՌՈՆԻ ՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ՍՈՒՐԲ ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՄԷՋ

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ

Իր գահակալութեան 36-րդ տարեդարձին առթիւ, Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. ՎԱԶԳԷՆ Ա. Ամենայն Հայոց Վեհափառ Կաթողիկոսը, համաձայն մեր եկեղեցական աւանդական կարգի, Սեպտեմբեր 29-ին, Կիրակի օր, Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի մէջ, ՍՐԲԱԼՈՅՍ ՄԻՒՌՈՆ պիտի օրհնէ։

ՄԻՒՌՈՆՕՐՀՆՈՒԹԵԱՆ շնորհաբեր այս արարողութեան ներկայ գտնուելու առիթ ընձեռելու համար, ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱԿԱՆ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ կը կազմակերպէ ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ մը հետեւեալ կարելիութիւններով.

Սեպ. 26-էն Հոկ. 3, ՓԱՐԻԶ - ԵՐԵՒԱՆ - ՓԱՐԻԶ
ուղիղ թռիչքով, սակ՝ 6950 Ֆր.

Սեպ. 26-էն Հոկ. 10, ՓԱՐԻԶ - ԵՐԵՒԱՆ - ՓԱՐԻԶ
ուղիղ թռիչքով, սակ՝ 8750 Ֆր.

Սեպ. 26-էն Սեպ. 30, ՓԱՐԻԶ - ԵՐԵՒԱՆ ուղիղ թռիչքով
վերադարձ Մոսկուայի ճամբով, սակ՝ 7100 Ֆր.։

Վերոյիշեալ գիները կը պարփակեն օդանաւին տոմսը, առաջին կարգի պանդոկ, demi-pension, յատուկ շրջապտոյտներ, ապահովագրութիւն, վիզա։

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆԸ կը կազմակերպուի Փարիզէն SABERA-TOURS եւ Լիոնէն SEVAN ճամբորդական գրասենեակներու գործակցութեամբ։

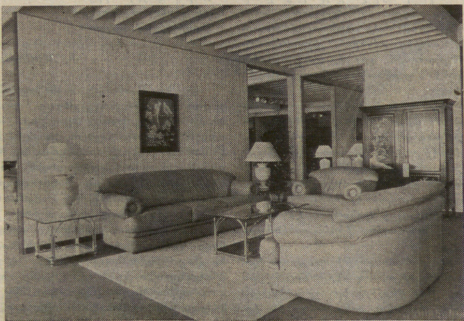
ՏԵՂԵՐԸ ՍԱՀՄԱՆԱՓԱԿ ԵՆ։ Վերջին պայմանաժամ՝ Յուլիս 31։

Արձանագրութեան եւ այլ տեղեկութիւններու համար դիմել Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ քարտուղարութեան՝ 15, Ռիւ Ժան-Կուժոն, Փարիզ 8, հեռաձայն՝ 43-59-67-03։

Meubles Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél.: 42. 89. 27. 47

“Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն”

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՈՒՐԲԱԹ
ՅՈՒԼԻՍ 5

VENDREDI
5 JUILLET
1991

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

LE NUMERO : 4,00 F

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.573 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 66e ANNEE — No 17.573

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵՈՒԿՈՍԼԱՒԻՈՅ դաշնակցային բանակին սպայակոյտին պետը ի վերջոյ համակերպեցաւ եւ յայտարարեց թէ կ'ենթարկուի նոր նախագահին՝ Սթիփէ Մէզիչի, որ վստահեցուցած էր առջի օր՝ «Յորչափ հոս ըլլամ, պետական հարուած տեղի չունենար», հերքելու համար բանակին ներկայացուցած սպառնալիքը: Արդարեւ, նախքան համակերպիլը (Յուլիս 4), զօր. Ատզիչ, որ Սերպ է եւ ուղղափառ համայնավար մը, չէր ուզեր տեղի տալ եւ միայն պատերազմով կը խորհէր խաղաղութիւն պարտադրել Սլաւոնիոյ: 58 տարեկան, Ատզիչ, տիպարը կը նկատուի Եուկոսլաւ հակասութեան: Ընտանիքը ջարդուած է Խրուաթներուն կողմէ վերջին աշխարհամարտին, իր երկրին «ազատագրումը» համայնավարութենէն, ողբերգութիւն մըն է իրեն համար: Նոր նախագահը -Խրուաթ Մէզիչը- յանձն առած էր պաշտօնազրկել զինքը, բայց զօրավարը ժամանակ չձգեց իրեն: Եւրոպական ճակատի վրայ, պառակտումի մտավախութիւն կայ, եթէ տեղւոյն վրայ կացութիւնը չբարելաւուի: Արդարեւ, մինչ մեծամասնութիւնը, Գերմանիոյ գլխաւորութեամբ, տրամադիր է ճանչնալու Սլաւոններու եւ Խրուաթներու անկախութիւնը, Ֆրանսա կը վարանի: Գերմանիոյ արտաքին նախարարին համար Եուկոսլաւիոյ դաշնակցային բանակը «գլուխը կորսնցուցած է» եւ եթէ այդպէս շարունակէ, անկախութեան ճանաչումէն այլ ելք չկայ: Ֆրանսա, յանուն եւրոպական կայունութեան նախընտրութիւն կու տայ հողային ամբողջականութեան, բարձի թողի ընելով ժողովուրդներու ինքնորոշման իրաւունքը:

ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԻԹԵՐԱՆ ընդունեցաւ Իրանի արտաքին նախարարին փոխանցած հրաւէրը եւ հաւանաբար Թեհրան երթայ աշնան: Ֆրանսա կ'ուզէ վերջնապէս բնականոն դարձնել իր յարաբերութիւնները Պարսկաստանի հետ, բայց գլխաւոր հարցը, որ դրամի հետ կապ ունի, չի կարգադրուիր: Ծանօթ է որ Ֆրանսա, Շահին օրէն, հսկայ պարտք մը ունի, զոր տրամադիր է վճարելու, բայց, նախատեսուած համաձայնագիրը չէր ստորագրուած Յուլիս 3-ին, արտաքին նախարար՝ Վելայաթիի հետ, այս վերջնոյն պայմանները անընդունելի ըլլալով, ինչպէս չեշտեց Ռոլան Տիւմա: Բոլորովին չէր անտեսուեր վերջին պահու կարգադրութիւն մը:

ԻՆՍԷ-ն (Վիճակագրութեան ազգ. հիմնարկը) յաւելեալ 250 հազար գործազուրկ կը նախատեսէ 1991-ի համար, ինչ որ աւելի քան 3 միլիոնի կը հասցնէ ընդհ. թիւը:

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԵԱՆ ծաւալումին առաջքն առնելու համար, համապատասխան նախարարը՝ Մարթին Օպրի շարք մը միջոցներու ծրագիրը ներկայացուց, ուր սակայն մեծ նորութիւն չկայ, այլ աւելի զարկ կը տրուի հին միջոցառումներու: Գլխաւորաբար կոչ կ'ըլլայ փոքր եւ միջին ձեռնարկութեանց, որպէսզի գործ հայթայթեն:

ԹՈՒՐՔ ԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ վերջապէս հաւանութիւն տուած են երկրին հարաւ-արեւելեան շրջանին մէջ զինուորական ճկուն ուժ մը պահելու ամերիկեան առաջարկին: Զին. այս ուժը պիտի բաղկանայ միջազգային միաւորներէ ու պատրաստ պիտի ըլլայ միջամտելու եթէ Իրաք Քիւրտերու ինքնավար նորահաստատ գօտիին մէջ զինեալ գործողութեան ձեռնարկէ: Խորհրդային Պաշտպանութեան նախարարութեան թերթն ալ ակնարկելով այս ուժին, գրած է թէ այդ կարգադրութեան բուն թիրախը Խորհ. Միութիւնն է:

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԱԿԱՆ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁԻՆ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ ՄԻՇԷԼ ՓԸԶԷԻ ՀԵՏ

Ի՞ՆՉ ԿԸ ՊԱՏՄԷ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆԸ

Յունիս 26-էն 28, ֆրանսական Ազգ. Ժողովի վեց հոգինոց պատուիրակութիւն մը, տեղեկութեան առաքելութեամբ մը, Հայաստան այցելեց: Պատուիրակութիւնը գլխաւորեց Ալֆորվիլի երեսփոխան - քաղաքապետ Ռընէ Ռուքէ եւ իրեն կ'ընկերանային ընկերվարական երեսփոխաններ՝ Միշէլ Փըզէ (Պուշ տիւ Ռոն), Փիէռ Հիառ (Սոն) եւ նաեւ Իւ - Տէ - էֆ-ի երկու երեսփոխան՝ Շառլ Հեռման (Նիս), Ռիշար Քազընաւ (Կրընոպլը) եւ Սէ - Տէ - էՍ-էն՝ Պերնատէթ Իսակ-Սիպիլ (Լիոն):

Պատուիրակութեան վերադարձի օրն իսկ (Յունիս 29) հանդիպեցանք երեսփոխան Միշէլ Փըզէի որ «Յառաջ»ի համար կատարեց ընդհանուր տեղեկատուութիւնը մեկնաբանութիւններով: Տուաւ իր տպաւորութիւնները, նաեւ՝ խորհրդածութիւններ:

Նախ, դիտել տուաւ որ շատ հազուադէպ է որ Ազգ. Ժողովի առաքելութիւն մը լիազօրուած ըլլայ հանդիպելու երեսփոխաններու որոնք ազգային երեսփոխաններ չեն, իրենց պաշտօնակիցները չեն, այսինքն չեն պատկանիր կեդրոնին, Խորհ. Միութեան Գերագոյն Խորհուրդին, այլ Հանրապետութեան մը եւ ունին միայն շրջանային հանգամանք: Մոսկուա նկատել տուած է այս պարագան եւ այցելութիւնը գտած անպատեհ, առանց սակայն արգելք հանդիսանալու:

**

Չորեքշաբթի, Յունիս 26-ին, յետ միջօրէի, Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահը՝ Լեւոն Տէր - Պետրոսեան, շրջապատուած իր երկու տեղակալներէն՝ Բաբգէն Արարքցեան եւ Գագիկ Յարութիւնեան, ընդունած է պատուիրակութիւնը շուրջ մէկ ու կէս ժամ: Խօսակցութեան գլխաւոր նիւթը եղած է Սեպտեմբեր 21-ի հանրաքուէն: Նախագահը կ'ուզէ որ առաւելագոյն թիւով օտար դէտեր (երեսփոխան, Պետութիւններու կամ միջազգային կազմակերպութիւններու, ատեաններու ներկայացուցիչներ, անդամներ, նոյնպէս լրագրողներ...) գտնուին Հայաստան, ականատես ըլլան քուէարկութեան բոլոր գործողութիւններուն, վկայեն անոր կանոնաւորութեան, ժողովրդավարական նկարագրին եւայլն: Լ. Տէր - Պետրոսեան երկարօրէն բացատրած է անկախութեան գործընթացը որուն համար կը նախատեսէ հինգ տարի: Չուզեր հապճեպ անկախութիւն մը: Չուզեր դուրս գալ խորհրդային սահմանադրական օրինաւորութենէն: Անցքը մէկ վարչակարգէն միւսը պէտք է կատարուի բնականոն կերպով: Արդէն, շեշտեց Միշէլ Փըզէ, Հայաստանը միակ Հանրապետութիւնն է որ կը գործադրէ, կէտ առ կէտ, ինչ որ գրուած է Խորհ. Սահմանադրութեան մէջ: Ապա, Լեւոն Տէր-Պետրոսեան տեղեկացուցած է որ Խորհրդարանը օրէնք քուէարկած է նախագահական ընտրութիւններու համար Հոկտեմբեր 16-ին, եւ թէ ինք թեկնածու է: Միշէլ Փըզէ շատ տպաւորուած էր Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահէն որ ունի, ըսաւ, անկաշառ պետական մարդու կերպարը: Գիտէ որ իր դիրքը դժուար է, եւ առաւել դժուար պիտի ըլլայ Սեպտեմբեր 21-ի վաղորդայնին: Դէպքերուն առջեւ, շարունակեց Միշէլ Փըզէ, Լ. Տէր - Պետրոսեան յստակատես է: Կը վերլուծէ պաղարիւնութեամբ, խոհեմութեամբ, հանդարտութեամբ, իմաստութեամբ եւ կը մնայ վճռակամ իր արարքներուն եւ որոշումներուն մէջ: Երկրին ապահովութիւնը իր գլխաւոր մտահոգութիւնն է: Ինչպէս նաեւ արտաքին աշխարհի հետ յարաբերութիւններու ստեղծումը եւ բազմապատկումը, կապերու հաստատումը հարեւաններուն հետ, մէջն ըլլալով Թուրքիան:

Լ. Տէր-Պետրոսեան յայտնած է որ միշտ յանձնախումբեր կ'աշխատին սահմանադրական իշխանութիւնները՝ Գեր. Խորհուրդը, նախագահութիւն, կառավարութիւն... ճշդելու: Այս կապակցութեամբ Միշէլ Փըզէ որ մաս կը կազմէ Ֆրանսական Խորհրդարանի օրէնքներու յանձնաժողովի, պիտի ղրկէ փաստաթուղթեր եւ յանձնառութիւն առած է ի հարկին վերադառնալու Հայաստան աշխատելու համար յանձնախումբին հետ սահմանադրական խնդիրներու վրայ:

Ապա, խօսակցութիւնը վերաբերած է մայիսեան վերջին ողբերգական եւ արիւնալի դէպքերուն: Լ. Տէր-Պետրոսեան յայտարարած է որ կարմիր բանակը, Ազերիները, Ներքին նախարարութեան ուժերը, ռուսական 4-րդ բանակը՝ բաղկացած 60% Ազերիներէ, միասնաբար, զիրար ամբողջացնելով յարձակած են Ատրպէջանի հայաբնակ գիւղերուն վրայ, Ղարաբաղի մէջ եւ Հայաստանի սահմաններուն վրայ: Սպաննուածներու թիւն է՝ 75: Ամբողջ գիւղեր տեղահանուած են: Կան շուրջ 5000 աքսորեալներ: Ատրպէջանի մէջ Հայերէ պարպուած գիւղերէն արդէն երեքը գրաւուած ու լեցուած են Ազերիներով: Դեռ կան 413 պատանդ: Մոսկուա ոչինչ կ'ընէ այս հարցը լուծելու համար: Հայաստանի իշխանութիւնները կը պահանջեն որ կեդրոնը քննէ թղթածրարները: Սակայն կատարեալ լռութիւն կը տիրէ: Փաստօրէն, կ'աւելցնէ Միշէլ Փըզէ, Մոսկուա կ'ուզէ նեղը դնել Հայաստանի իշխանութիւնները, անոնց անզօրութիւնը ցոյց տալու համար բնակչութեան, անոնց վարկը կոտրելու քաղաքականութիւն մըն է:

Լ. Տէր-Պետրոսեան յայտարարած է որ Հայաստանի մէջ չկան զինուած խումբեր. կան միայն օրինաւոր եւ օրինապահ ոստիկաններ երկրի բնակչութեան պաշտպանութեան համար, ու եթէ պատահին բռնութիւններ, պատասխանատուութիւնը կրնայ երթալ միայն կեդրոնին:

Իսկ, խօսելով արեւմտեան երկիրներու բերած օգնութիւններուն Խորհ. Միութեան, Լեւոն Տէր-Պետրոսեան ըսած է թէ ինչո՞ւ այդ օգնութիւնները ընողները չեն պահանջեր խորհրդային իշխանութիւններէն ազատութիւններու յարգանքը խորհ. կայսրութենէն ներս:

Միշէլ Փըզէ հարցում մը ըրած է Ղարաբաղի մէջ ձերբակալուած ու բանտարկուած Յովհաննիսեան անունով երիտասարդ լրագրողի մը մասին: Լ. Տէր - Պետրոսեան պատասխանած է թէ տեղեկացուցած է Մոսկուայի եւ միջամտած է քանի մը անգամներ ու կը շարունակէ հետապնդել այս հարցը եւս:

**

Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութենէն յետոյ, պատուիրակութիւնը հանդիպած է արտաքին գործոց յանձնախումբին, որուն մէջ բոլոր հոսանքներն ալ ներկայացուած են: Հոս եւս, վերջին ծանր դէպքերու մասին տեղեկութիւններ տրուած են, ինչպէս նաեւ յանձնուած է թղթածրար մը:

Պատուիրակութեան առջեւ եկած են Ոսկեպարէն փախած անձեր եւ վկայութիւններ բերած: Անոնցմէ մէկը, ըսած է թէ, իր փեսան որ հայկ. ոստիկանութեան անդամ էր, ձերբակալուած է Մայիս 6-ին, Ոսկեպար, եւ ցարդ ոչ մէկ լուր կայ:

Միշտ Ոսկեպարի բնակիչ, կին մը, պատմած է իր տեսածը, ապրածը: Ապրիլ 29-ի գիշերը հայկ. ոստիկաններ եկած են բնակիչները պաշտպանելու համար, որովհետեւ ամէն կողմէն կը լսուէր Ազերիներու արձակած գնդակներուն սուլոցը: Ձեն հակադարձած: Մայիս 5ի գիշերը կարմիր բանակը հրասայլերով պաշարած է գիւղը: Հրաման տրուած է մինչեւ յաջորդ առաւօտ ժամը 11-ին, վերջին պայմանաժամ, պարպել գիւղը: Ժամը 11-ին, հայ ոստիկաններ իրենց պետով վար դրած են իրենց զէնքերը եւ յանձնուած կարմիր բանակին, արիւնահեղութեան առաջքն առնելու համար: Սակայն, նոյն ատեն, գիւղին մէկ կողմը կրակ առած է: Յետոյ, ամէն կողմէն, հրացանաձգութիւններ: Ժամանակ մը յետոյ, բերած են վիրաւոր մը: Թռաններ սկսած են դառնալ եւ կրակել գիւղին վրայ: Իրիկունը իմացած են որ 18 մեռեալ կայ որոնց 14-ը հայ ոստիկաններ: Տասնեակ եւ տասնեակ անձեր պատանդ առնուած են: Շատ քիչեր վերադարձած: Այժմ, Ոսկեպարի բնակչութեան կէսը լքած է իր գիւղը եւ ապաստան գտած Երեւան կամ այլուր:

Ֆրանսական Խորհրդարանի պատուիրակութիւնը ըսած է թէ այս ամբողջ տեղեկութիւնները պիտի հաղորդէ Խորհրդարանին:

**

Հինգշաբթի, Յունիս 27-ին, ֆրանսացի երեսփոխանները, իրենց փափաքին համաձայն, թռանով մեկնած են Գորիս:

Միշէլ Փըզէ զմայլած է Զանգեզուրի տեսարաններուն, բնավայրերուն վրայ: Զքնաղ լեռնաշխարհ մըն է, ըսաւ ան: Ամէն կողմ կանաչութիւն, արօտավայրեր, մարգագետիններ ծածկուած կապոյտ եւ կարմիր ծաղիկներով: Ցորենի եւ գարիի դաշտեր: Երկրագործական մեծ գործունէութիւն: Ի՜նչ հակապատկեր Երեւանի եւ Երեւանէն Գորիս տանող չոր եւ քարոտ լեռնադաշտին հետ:

Պատուիրակութիւնը դիմաւորած է Գորիսի քաղաքապետը: Բացատրած է քաղաքին դժուարութիւնները գաղթականներու ճամբարներով: Առաջնորդուած է փոքր գիւղ մը ու տեսած է, կը վկայէ Միշէլ Փըզէ, տուներ գնդակներու ծակած հետքերով: Նախ եկած են Ազերիներ, ապա կարմիր բանակը եւ աւերներ գործած: Սակայն, հայ երկրագործը կ'ուզէ մնալ իր հողին վրայ, իր հողը մշակել, իր անասունները խնամել, իր հունձքը քաղել. ի վերջոյ իր երկիրն է:

Ապա, պատուիրակութիւնը այցելած է այլ շատ փոքր գիւղ մը Հադրութի գաղթականներով լեցուն, շուրջ 600 հոգի, հաւաքուած գիւղին թատրոնին մէջ: Շատեր մօտեցած են ֆրանսացի երեսփոխաններուն եւ պատմած իրենց ողբերգութիւնը: Ազերիները գիշերը կը խուժեն հա-

(Շար.ը Դ. էջ)

ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ ՃԱՆԱՊԱՐՀ՝ ՄԱՅՐՈՒՂԻՆԵՐ ԵՒ ՓԱԿՈՒՂԻՆԵՐ

Է. ԱԹԱՅԵԱՆ (*)

Քանի դեռ մենք համակուած էինք ժողովրդավարութեան յաղթանակի եւ մեր ժողովրդի անկախութեան երազանքի շօշափելի դարձած հնարաւորութեան գիտակցման երանութեամբ, թերեւս կարելի էր լռել եւ գլուխը կախ աշխատել: Սակայն այժմ, երբ նշմարւում է այն հակամարդկային ուժերի (յուսով եմ՝ ժամանակաւոր) վերահաստատման վտանգը, որոնք աշխարհի մէկ վեցերորդը դարձրել էին մարդկային հոգիների վրայ բռնանալու ասպարէզ, անհրաժեշտ եմ համարում ճշգրտել դիրքորոշումս ինչպէս փաստացիօրէն տեղի ունեցողի, այնպէս էլ, մանաւանդ, մի շարք աւելի ընդհանուր բնոյթ ունեցող խնդիրների վերաբերեալ:

Անձամբ ես Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի՝ Հանրապետութեան Գերագոյն Խորհրդի նախագահ ընտրուելու պահը թէ՛ քաղաքացիական, թէ՛ մարդկային առումով ընկալեցի որպէս բանտից ազատուելու պահ. բանտ, որում ես, շատերի նման, անց էի կացրել ոչ աւել, ոչ պակաս, քան ողջ գիտակցական կեանքս (բացառութեամբ Խրուշչովի ղեկավարութեան առաջին տարիների, երբ մենք ազատ էինք շնչում, թէեւ ըստ պատշաճի չէինք գնահատում այդ հանգամանքը, ըստ երեւոյթին համոզուած լինելով, որ ստեղծուած վիճակը կը յարատեւի յաւերժօրէն, եւ որ մենք դեռեւս հնարաւորութիւն կ'ունենանք լիուլի վայելելու ազատութեան բերկրանքը):

Ես բնականաբար կը գերադասէի կործանուել նոր ղեկավարութեան հետ միասին, քան վերստին ստիպուած լինել ապրելու հնի ինչ-որ նմանակի օրօք, քանի որ ինձ համար, բոլոր հնարաւոր վերապահումներով հանդերձ, ակնյայտ է նոր իշխանութեան ժողովրդական բնոյթը: Եւ քանի դեռ այն այդպիսին է, ես պատրաստ եմ օգնել այդ ղեկավարութեանը ուժերիս ներածին չափ՝ երախտապարտ լինելով նրան թէկուզ այն պատճառով, որ խորագոյն ճգնաժամի պահին ստանձնելով պատասխանատուութիւնը մարդկանց ճակատագրի համար՝ նա ժողովրդին փրկեց քաղաքացիական պատերազմի արհաւիրքից, որն անխուսափելի կը լինէր հին կարգերի պահպանման դէպքում, –նաեւ այն բանի համար, որ լաւագոյններից լաւագոյնները, զոհաբերելով ըստ էութեան ամէն բան, երկրի սահմաններում ստեղծեցին մեր ազգային ինքնահաստատումն ու պարզապէս ժողովրդի գոյութիւնն ապահովող պատնէշ, – բայց յատկապէս այն բանի համար (եւ հոգեբանօրէն դա, ըստ իս, հիմնականն է), որ ինձ, այնուամենայնիւ, վիճակուեց վերապրել մի պահ, որի հնարաւորութեանը գրեթէ ոչ ոք (այդ թւում՝ նաեւ ես) արդէն չէր հաւատում՝ ունենալ այն զգացողութիւնը, որ այժմ արդէն ոչ ոք չի յաւակնում մտածել կամ որոշումներ կայացնել քո փոխարէն (յիշո՞ւմ էք «Ստալինը մտածում է մեր մասին» պաշտամունքային դարձած բանաձեւը, որն ըստ էութեան նշանակում էր. «Ստալինը մտածում է մեր փոխարէն»): Մնացած բոլոր նկատառումները չնչին են թւում ազատութեան կայացման այն ցնծալի իրողութեան կողքին:

Ես անշուշտ, ի վիճակի չեմ (եւ ո՞վ է ի վիճակի) որեւէ պատնէշ առաջարկել զինուած ուժով «համեմուած» արտաքին ճնշման դէմ, բայց կը ցանկանայի, որ մենք բոլորս զգօն գտնուէինք սպառնացող ներքին վտանգի առջեւ: Դա բոլոր յեղափոխութիւններին զուգորդող այն յայտնի իրողութիւնն է, երբ զոհաբերական-լուսաւոր ուժերի հետ մէկտեղ գլուխ են բարձրացնում ժողովրդի հոգեբանօրէն բացասական «կրկնորդը» հանդիսացող մութ եսապաշտ ուժերը, որոնք իրենց համար նպաստաւոր իրավիճակ ստեղծուելու (մեզանում յատկապէս «ի վերուստ»՝ ամենավերեւից, սատարուելու) դէպքում կարող են մագլցել ընդհուպ մինչեւ իշխանութեան գագաթնակէտը, այնպէս որ հետք անգամ չի պահպանուի այն մարդկանց սխրանքից, որոնք ժամանակին իրենց ձեռքն էին առել իշխանութիւնը ժողովրդի անունից եւ յանուն ժողովրդի: Ես չեմ «կռւում» չեմ էլ կարծում, որ դա պարտադիր կերպով հէնց այդպէս էլ կը լինի, բայց, ինչպէս ասում են՝ «Զգուշութիւնը լաւ բան է»: Այդ ուժերը, այդ մարդիկ երկու տեսակի են՝ գիտակից (եւ յիմարացնող) եւ անգիտակից (ու յիմարացուող): Երկրորդները սովորաբար դառնում են առաջինների զոհը, նրանց գլխաւոր հարուածային ուժը: Առաջինները կարիէրիստներն են՝ նրանք, ովքեր ըստ իրադրութեան պահանջի կարող են ձեւանալ մե՛րթ կոմունիստներ, մե՛րթ ազգայնամոլներ, մե՛րթ որեւէ այլ բան: Դրանք կարող են յատկապէս վտանգաւոր դառնալ ժողովրդավարութեան համար անբարենպաստ պատմական շրջադարձերին. առանձնապէս մեծ խելքի տէր չլինելով հանդերձ (իսկական խելքն սկզբունքօրէն անհամատեղելի է բարոյական թերարժէքութեան հետ), նրանք բաւականին ճկուն են եւ ճարպիկ, ուստի եթէ անգամ օգտագործուեն յանուն ընդհանուր գործի յաջողութեան, ապա դա պէտք է արուի պարկեշտ մարդկանց սեւեռուն հսկողութեան ներքոյ: Երկրորդները՝ ֆանատիկոսները (պապիս խօսքերով ասած՝ «ազնիւ յիմարները»), ծայր աստիճան վտանգաւոր են իբրեւ մարտընչող տգիտութեան դրօշակակիրներ, ինչը թերեւս առհասարակ ամենազարհուրելի բանն է աշխարհիս երեսին: Այսպէս, նրանք պահանջում են անկախութիւն, բայց ընդունակ չեն ազատութեան, որպէս այդպիսին ընկալելով ու պարտադրելով սեփական քմահաճոյքը: Սրանք կոյրեր են, որ ոչ մի պարագայում չէին ցանկանայ տեսունակ դառնալ: Նման երեւոյթ գոյութիւն ունէր նաեւ մեր անցեալում. խօսքս այսպէս կոչուած «հին բոլշեւիկների» մասին է (նկատի ունեմ ոչ թէ տարիքը կամ անգամ կուսակցական պատկանելիութիւնը, այլ որեւէ դաւանանքի կուրօրէն հակուած լինելը): Այդ մարդկային տարատեսակի այժմեան ներկայացուցիչներից են, ասենք, նրանք, ովքեր լրջօրէն յայտարարում են, թէ մենք կարիք չունենք մաթեմատիկայի թարգմանական դասագրքերի, քանի որ կարող ենք բաւարարուել ... Շիրակացու գործերով (փոխարէն կազմելու այնպիսի դասագրքեր, որոնք վերացնէին թարգմանականների անհրաժեշտութիւնը, մի բան, որը թերեւս նրանց կարողութիւններից վեր է), ընդ որում մի ակնթարթ անգամ մտքով էլ չեն անցկացնում, որ ինքը՝ Շիրակացին, նման «գաղափարը» պարզապէս ցնդաբանութիւն կը համարէր: Փառք Աստծոյ, մենք այստեղ չունենք ինտերճակատ, այնինչ ֆանատիկոսն «ինտերճակատութեան» է մղում ռուսախօս փախստականներին, ընդ որում բացառուած չէ, որ նրան այդ գործում, յաճախ անգամ առանց իր գիտութեան, ճարպկօրէն ղեկավարում են ինչ-որ տեղից՝ օգտագործելով մեր պայմաններում կործանարար ներազգային պառակտում առաջ բերելու համար: Փախստականների եւ այլ ռուսախօսների առջեւ Հայոց լեզուի անզուգական գանձարանը՝ Բուշակի ու Թլկուրանցու լեզուական հրաշքը, սփռելու, այդ լեզուի, այդ մշակոյթի նկատմամբ նրանցում վեհ ակնածանքի զգացմունք սերմանելու փոխարէն, նա՝ նոյն ֆանատիկոսը, այդ մարդկանց ըստ էութեան վանում է հայ մշակոյթից եւ հասնում հետապնդածին հակառակ (ընդ որում նաեւ պետականօրէն անիմաստ, եթէ չասենք՝ վնասակար) արդիւնքի, երբ գերադասում է իր աղքատիկ բառապաշարով, իր ամենեւին էլ ոչ օրինակելի լեզուով հայհոյանքներ թափել նրանց գլխին եւ, Աստծոյ մենաշնորհն ստանձնելով, այդ բառապաշարի օգնութեամբ վճիռ կայացնում սրա կամ նրա ազգային պատկանելիութիւնը վաւերացնելու վերաբերեալ (ընդ որում, «ոչ Հայերի» շարքն այսպիսով կարող են դասուել ազգային-ազատագրական շարժման նշանաւոր դէմքեր եւ կամ հէնց հայ լինելու պատճառով յատկապէս շատ հալածուած ու աղէտալիօրէն տուժած քաղաքացիներ. «կենտրոնի» համար մի յոյժ ձեռնտու վարուելակերպ, որի շնորհիւ կասկած է առաջանում, թէ այս ինքնակոչ դատախազների գործունէութեան հիմքում արդեօք ընկած չէ՞ տարրական հերոստրատեան բարդոյթը): Ես բնաւ բարձր կարծիք չունեմ այն Հայերի մասին, որոնք զանց են առնում իրենց հայ լինելը՝ չգիտակցելով, որ այդ կերպ նրանք ինչ-որ առումով դադարում են մարդկային արժէք ներկայացնել, քանի որ ամէն մարդ կարող է ունենալ միայն մէկ՝ բնածին, ազգային ինքնութիւն, առանց որի զրկւում է մարդկութեան հետ իրեն կապող օղակից, ինքնաբերաբար յայտնւում մարդկութեան եզրամասում՝ դրանով իսկ դադարելով նաեւ բառիս բուն իմաստով անհատ (անհատականութիւն) լինելուց: Իսկ այդ ինքնութեան ձեւաւորման ու հաստատման գործում մեծ է լեզուի դերը, եթէ միայն վերջինս դիտւում է որպէս կենդանի միտք, գործողութիւն եւ գոյ, այլ ոչ թէ որպէս անմիտ կանոնների ու ոստիկանական կարգադրագրերի հաւաքածու: Բայց ես ամենեւին էլ աւելի բարձր չեմ դասում այն Հայերին, որոնք փակում են իրենց իսկ առջեւ եւ, ինչը վատթարագոյնն է, կը ցանկանային փակել ժողովրդի առջեւ պատմական ու մշակութային, կրօնական ու անդրբնութենական (մետաֆիզիքական) համաշխարհային հարստութիւնների մուտքը, ըստ երեւոյթին վախենալով այդ հարստութիւնների ովկէանում սեփական ինքնութիւնը դաւաճանելուց կամ այն ի սպառ կորցնելուց. մի բան, որն օբյեկտիւօրէն նշանակում է ժողովրդին պահել խաւարի մէջ՝ նրան փորձելով հաղորդել, այսպէս ասած, «քարանձաւային» հոգեբանութիւն (ինչի անխուսափելի հետեւանքը սեփական թերարժէքութեան կամ, պարզ ասած, խեղճութեան անհիմն ու խիստ անցկալի, յաճախ ագրեսիւ պոռթկումներով դրսեւորուող զգացողութիւնն է):

Մենք մեր խառնուածքով «ինքնադարձ» (ներամփոփ) ժողովուրդ ենք, մեզ միշտ սպառնում է ինքնապարփակման մէջ կարծրանալու վտանգը, ուստի մեզ անհրաժեշտ է մշտապէս բացուել աշխարհին եւ աշխարհը բացել մեզ համար: Տղամարդու արժանապատուութիւնը հաստատւում է ոչ թէ ամուսնութիւնից խուսափելու, այլ հէնց ամուսնութեան իրողութեամբ: Վայ նրան, որ երկիւղ է տածում տեխերքում հնարաւոր որեւէ ազդեցութեան հանդէպ (դրանք «սեփական խելքից զուրկ» անհատներ կամ ազգեր են). չմոռանանք նաեւ, որ մենք, իբրեւ հէնց մենք, կոփուել ու ճկունացել ենք ուրիշների հետ ունեցած անհամար շփումներում ու բախումներում: Իսկ նա, ով կեանքում ամէնից աւելի վախենում է իրեն կորցնելուց, այդ իսկ պատճառով առաջինը կը դատապարտուի կորցնելու ինքն իրեն:

Խօսքը բնաւ սեփական կամ այլազգի արժէքները լոկ «իմանալու» կամ «ուսումնասիրելու» մասին չէ: Նման արտաքին – ճանաչողական դիրքորոշման դէպքում անգամ հայրենասիրութիւնը վերածւում է անկենդան վերացական ինքնաներշնչման: Ազգի ներկայացուցիչ, ասենք՝ Հայ, հէնց հնարաւոր է լինել՝ անդադրում վերածնուելով որպէս այդպիսին եւ ինքն իրեն վերստեղծելով այդ բանի համար, ազգային ասպարէզում ամէն պահ վրայ հասնող նորանոր փոխակերպումների մէջ ինքն իրեն վերահաստատելով ներսից, «կենտրոնայնօրէն»: Ի դէպ, միայն այդպէս է բացայայտելի նաեւ մեր ինքնութեան առեղծուածը՝ մեր, իբրեւ ազգի, անհատական անկրկնելիութիւնը: Անցեալը կը վերակենդանանայ միայն այն դէպքում, եթէ մենք այն ոչ միայն վերյիշենք, այլեւ նորոգենք եւ ներկայի միջով ինքներս տանենք առաջ՝ դէպի ապագայ. եւ միայն այդ դէպքում նա՝ այդ անցեալը, մեզ իրաւունք կ'ընձեռի հպարտանալ իրենով (եւ մեզնով, որպէս նրա արժանաւոր ժառանգորդ – շարունակող – զարգացողներ): Ինչ վերաբերում է ուրիշներին՝ «այլազգայիններին», ապա նմանօրինակ մօտեցմամբ այն եւս ոչ թէ լոկ «կը ճանաչուի»՝ մեր իրազէկութեան շրջանակները քանակապէս ընդլայնելու նպատակով, այլ ներքնօրէն կը վերապրուի որպէս մերթ հոգեհարազատ, մերթ՝ հոգէօտար, բայց միշտ՝ սեփական եզրամաս: Եւ Աստուած գիտէ, թէ ինչքան կը լինեն այլոց աշխարհներում թաքնուած՝ մեզ համար հարազատ (ինչպէս եւ մեր աշխարհում՝ մեզ համար անհարազատ) այն տարրերը, որ կը յայտնաբերուեն ոգու ոլորտներում այդ կատարուելիք ճանապարհորդութեան ընթացքում: – Այնինչ նախկինում գերիշխած վերացական օտարամոլութիւնը (այդ թւում նաեւ՝ ռուսամոլութիւնը) նոյնքան վերացական ինքնամոլութեամբ (ինքնանպատակ ինքնասուզմամբ) անվերապահօրէն փոխարինելու դէպքում սոսկ լրացուցիչ հիմք կը ստեղծուի ճահճանակի օրէնքով դէպի հակառակ կողմն ուղղուած ոչ պակաս հզօր շեղման՝ մի նոր, «բարձրագոյն» մակարդակով իրականացուող օտարամոլութեան համար, եւ տայ Աստուած, որ այս անգամ դա չլինի աշխարհի կէսից աւելին վարակած անգլօ-(ամերիկա)մոլութիւնը, մի աշխարհակալ նորաձեւութիւն, որի միտումը ոչ թէ անգլոսաքսոնեան մշակոյթի ստեղծած իրական արժէքների, այլ վերջիններիս առաւել մակերեսային ու գռեհիկ արտայայտութիւնների իւրացումն է եւ, մասնաւորապէս, առեւտրական-զբօսաշրջիկային փիջին ինկլիշի իւրացումը, որը վաղուց ի վեր դարձել է այն ծնողների (ըստ էութեան, գրեթէ բոլոր մեր ծնողների) մոլուցքը, որոնք, աւաղ, մէկը միւսի հետ մրցակցելով՝ բոլոր հնարաւոր եւ անհնար միջոցների օգնութեամբ ձգտում են իրենց զաւակների ուղեղները հեղեղել մտային պարզունակութեան եւ գիմազուրկ պրագմատիկայի այդ լեզուական սաղմերով: Նման անգլերէնի նման պաշտամունքը ոգեղէն այլասերման ու նախկինից աւելի ահաւոր աղէտի ակունք է: Ուստի ես ինձ պարտաւոր եմ համարում ազդարարել այդ վտանգը եւ խնդրում եմ խորհել այստեղ ներկայ հետեւանքների մասին: Վերջ ի վերջոյ, գուցէ աւելի լաւ է լինել հերթերում մաշուող, ամէն բանից դժգոհ, քան ծամոն ծամող՝ ինքն իրենից աւելի քան գոհ ժողովուրդ:

Ամէն տեսակի, այդ թւում նաեւ սեփական կամ այլ ազգերին ուղղուած մերժողական վերաբերմունքով արտայայտուող ֆանատիկոսութիւնը ներդրուած է ամբողջատիրութեան մի տարր, որը տուեալ դէպքում հանդէս է գալիս մշակոյթի ու ոգու ոլորտում՝ որպէս վերջիններիս բացասում: Բայց չէ՞ որ մենք ամէնից քիչ կը ցանկանայինք, որ գալիք Հայաստանը վերածուէր Միութեան փոքրացրած կրկնապատկերի, այսինքն՝ մնար նոյն բանտը, որն անկախութիւն ձեռք բերելով ամբողջատիրութեան արտաքին ոտնձգութիւններից, այնուհանդերձ, կախուածութիւն կը պահպանէր այդ նոյն բնոյթն ունեցող ներքին ոտնձգութիւնների նկատմամբ (խօսքս չի վերաբերում անցման շրջանում ժողովրդավարութեան ստիպողական սահմանափակումներին, որոնց նպատակն է կանխել այդ պարագայում հնարաւոր անիշխանութիւնը տնտեսական ու քաղաքական յարաբերութիւնների բնագաւառում. խնդիրն այն է, որ նշուած սահմանափակումները կատարուեն միայն խիստ անհրաժեշտութեան դէպքում եւ ոչ մի պահ չդադարեն ընկալուելուց որպէս հարկադրեալ եւ ժամանակաւոր միջոցառումներ):

Երկու հարցում ես այժմ արդէն որոշակի ակնկալիքներ ունեմ մեր կառավարութիւնից: Առաջինն այն է, որ նա ծայրայեղ զգուշութիւն դրսեւորի ամէն տեսակի ֆանատիկոսների ու կարիէրիստների նկատմամբ, որոնց բարօրութեան առաւել նպաստաւոր կենսամիջավայրը հէնց ամբողջատիրութեան այս կամ այն տարբերակն է: Հարցի լաւագոյն լուծումն այն կը լինէր, եթէ յաջողուէր նրանց վերածնել (կամ ինքներն իրենց վերածնէին) իսկական սիրոյ եւ ստեղծագործութեան ոգով: Երկրորդն այն է, որ կառավարութիւնը գերագոյն հոգատարութիւն դրսեւորի պարկեշտ՝ ստորութեան ու դաւաճանութեան անընդունակ մարդկանց նկատմամբ, այն մարդկանց, որոնք անկասկած կազմել են 88-ի վերելքի նուիրեալների հիմնական զանգուածը, եւ որոնցից շատերը, ինքնամփոփ (համեստ) խառնուածքի բերումով կաշկանդուած լինելով իրենց արտաքին վարքագծում, առնուազն հոգեբանօրէն (եւ, կարծում եմ, դառնութեան որոշ զգացումով) այժմ ասես մնացել են անտեսուած, այնպէս որ կարող է հարց ծագել, թէ ո՞ւմ համար էր արւում այդ ամէնը: Այնինչ ակնյայտ է, որ հէնց նման մարդիկ, անկախ իրենց քաղաքական եւ առհասարակ քաղաքացիական ակտիւութեան կամ դրան ընդունակ լինելու աստիճանից, կարող են դառնալ այժմեան ղեկավարութեան միանգամայն վստահելի եւ կենսականօրէն անհրաժեշտ, թէեւ մինչեւ այժմ գործնականում անբաւարար ներգրաւուած, յենարանը. ի դէպ, հէնց այդ մարդիկ, որոնց համար բարոյական սկզբունքները դարձել են կենսաձեւ, արդէն իսկ հասունացած են ժողովրդավարութեան համար, ուստի եւ իրենց ու ողջ ժողովրդի նկատմամբ

ԱՐՈՒԵՍՏ

ԿԵՐՊԱՐՈՒԵՍՏԻ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

Լսեցի, որ Հ. Բ. Ը. Միութեան Փարիզի Ալեք Մանուկեան մշակոյթի կեդրոնին մէջ հայրենական նկարիչներու գործերուն ցուցահանդէսը կազմակերպուած է:

Բոլորս ալ գիտենք, որ Հայաստան հակառակ իր այս օրերու խիստ դժնդակ պայմաններուն կը մնայ արուեստի երկիր, ուր, տաղանդաւոր նկարիչներու թիւը կ'անցնի մէկ տասնեակը:

Ձեռնարկին հանդէպ լաւ տպաւորութիւն մը հոգիիս մէջ, ուղղուեցայ դէպի Ալեք Մանուկեան կեդրոն, ճամբան խորհրդածելով.– Փարիզը տասնեակ հազարաւոր նկարիչներ ունի եւ դուրսէն եկած որեւէ ցուցահանդէս քիչ մը դժուար կրնայ զարմանք յառաջացնել փարիզեան դիտորդներու մօտ:

Բայց քանի որ Հայաստան ունի տաղանդաւոր նկարիչներ, վստահ էի, որ անոնց գործերը, առնուազն ամօթով չէին թողուր մեզ այստեղ ցուցադրելու պարագային: Սակայն, շարունակեցի մտածել, մենք ինչո՞ւ, շարունակ, տուտուն խաղալը սովորութիւն դարձուցած ենք: Ինչո՞ւ, մեր արժէքները չենք ներկայացներ տեղական ցուցասրահներու մէջ: Դժուա՞ր է նման ձեռնարկ մը կազմակերպելը: Ծուտիկն անգամ հաւկիթէն դուրս կու գայ կոտրելով կարծր պատեանը, որ լոյս տեսնէ, օդ շնչէ: Այլապէս, երբ մենք կը խօսինք ու մենք կը լսենք, մենք կը գրենք ու մենք կը կարդանք. եթէ կարդանք, քանի որ անգամ մը, ֆրանսահայ Քերեսթէճեանը, երախտագիտութենէ հասկցող մարդ, տեղ մը դրած էր իր մէկ յօդուածին մասին – «Այս յօդուածը գրեց ու կարդաց Գեղամ Քերեսթէճեանը». ո՞ւր կրնանք հասնիլ այդ ձեւով:

Այս մտածումներով հասայ ցուցասրահ:

52 գործ ներկայացուած էր քիչ մը անխնամ շարուածքով: Ինչո՞ւ այս դիտողութիւնը, եթէ կ'ուզէք այդպէս կոչել, որոշ հեղինակներէ մէկէ աւելի գործեր կային տարբեր տեղեր զետեղուած: Դժուար չէր իրար մօտ դնելը: Եւ յետոյ, յանկարծ նկատեցի որ ֆրանսահայ նկարիչներու անուններ ալ կան. համբերելով գտայ, որ անոնց թիւը եօթն է: Կարելի չէ՞ր ցուցահանդէս մը կազմակերպել ֆրանսահայ նկարիչներուն համար, որոնց մէջ ֆրանսացի արուեստասէրներու սիրտերը գրաւողներ ալ կան:

Երբ իւրաքանչիւր նկարի առջեւ կենալով կը մտորէի արուեստագէտին ըսածներուն մասին, կամ քակել կը փորձէի գաղտնագրերը պաստառներուն, եկայ այն եզրակացութեան, որ անհաւասար արժէքներով գործեր մէկտեղուած են այս ցուցահանդէսին առիթով:

Եւ յետոյ, հոն գտայ անուններ, որոնք իրենց լաւագոյն գործերով չէին ներկայացած: Յակոբ Յակոբեանը հեռուէն կը ճանչնանք, նոյնպէս Բագրատ Գրիգորեանը, Խանճեանը, Էլիբէկեանը, Աղալեանը: Այս անուանի նկարիչներուն գործերը Փարիզ բերուած են ցուցադրուելու համար: Լաւ է որ բերուած են: Լաւ է, որ հայրենի նկարիչներու ցուցահանդէս մը կազմակերպուած է. բայց լաւ չէ, երբ նոյնիսկ մեր տաղանդաւոր նկարիչները հանրութեան չեն ներկայացուած իրենց լաւագոյն գործերով:

Մշակութային կապ Սփիւռքի եւ Հայրենիքի միջեւ: Լա՛ւ: Սքանչելի՛: Բայց միշտ լաւագոյնով, բայց միշտ լայն հասարակութեան հրամցնելու անհրաժեշտ ձիգով:

Եթէ Սփիւռք ենք, այո, մեր կամքէն անկախ, Սփիւռք ենք, ծանր եւ սրբազական պարտականութիւն մը ունինք – նախ հայրենի արժէքները ճանչնալն է այդ, եւ յետոյ, այդ արժէքները օտարին, օտարներուն ծանօթացնելը, մեր մշակութային պայծառ արժէքները պայծառութեամբ ներկայացնելը:

Տեղական լեզուն չե՞նք գիտեր, արուեստի գործիչներ չե՞նք ճանչնար, դրա՞մ չունինք, որպէսզի բարձր մակարդակով ցուցահանդէսներ կազմակերպենք:

Ունի՛նք: Ամէ՛ն ինչ ունինք: Բայց, մեր արժէքներուն լրիւ գիտակցութիւնը չունինք ու տակաւին կը վարանիմ գրելու, հոգիով դարձած ենք փերեզակ, մամոնայի եւեւէն վազելը դարձուցած ենք նպատակ: Որքա՛ն ճիշդ ըսած են մեր հայրերը. – մարդ կեցցէ ոչ միայն հացիւ... ո՞ւր պահուած է հոգեկան հացին կարեւորութեան զգացումը: Լոյսի այս քաղաքին մէջ ապրիլը մեզի պիտի չկարենա՞յ սորվեցնել, որ լոյսէն օգտուիլ պէտք է. թէ ոչ, այլազան երկիրներու միայն յոռի բարքերը ընդօրինակելը սովորութեան վերածած ենք:

Ըսի, ֆրանսահայ եօթը նկարիչներ ներկայացուած էին սրահին մէջ: Հետաքրքրական էր Սիր Լեւոնի «Փրակայի Հայուհին»: Կարօտ մը կար անոր նայուածքին մէջ: Ժիրայր Խաչիկեանի «Աղատութիւն» գործէն մեզի նայողը արտայայտիչ աչքերը էին: Փօլ Կանաչեան կ'երեւի իր պաստառով կ'ուզէր ըսել, որ այստեղ, մենք ամէն օր քիչ մը կը հեռանանք մեր Ա. Բ. Գ.էն, երբ այդ գիրերն են ապատարարները մեր: Հետաքրքրական էր Փաթրիք Սամուէլեանի գործը որպէս միացում ուր ներկայացուած էին մորթուած հաւերու գլուխները. նոյնը չէ՞ մարդոց ալ կացութիւնը: Պարգեւը «Նուագածու» մը ներկայացուցած էր արուեստի շունչով, Ժերանեանին գործը չէր յատկանշեր մեր ճանչցած նկարիչ՝ Խաչատուր Ժերանեանը: Զմռնամ Սիլվի Լառօշի «Հայ Մամիկները»:

Իսկ հայրենական նկարիչները մեծ թիւ մը կը կազմէին անշուշտ 34 հոգի: Ոմանք ներկայացած էին երեք, ուրիշներ երկու եւ մեծ մասը մէկ գործով: Բոլորս ալ գիտենք, որ մէկ գործով նկարիչ մը ճանչնալը դժուար է: Գաղափար մը կը կազմենք, բայց երբեմն ալ մէկ գործ դիտելով թիւրիմացութիւններու մէջ կ'իյնանք: Մեր թիւրիմացութիւնները անհաշիւ են: Ուրեմն, Աստուած մեզ հեռու պահէ թիւրիմացութիւններէ:

Ըսի, անհաւասար գործեր կան հայրենական նկարիչներու մեզի ներկայացուած պաստառներուն մէջ: Երբեմն նոյնիսկ ոչինչ բաղ գործեր: Խանճեանին «Պալքանեան բնանկար»ը կը ժպտէր մեզի հեռուէն քիչ մը յիշել տալով Իւթրիյոն: Սարգիսեան Սպարտակի «Նոյի Տապանը» հետաքրքրական յղացում էր: Յակոբ Յակոբեանի «Տեսարանը» կը յատկանշէ զինք բայց հեռու է իր վրձինին յաղթանակը ըլլալէ: Իւրայատուկ գործեր են Յասմիկ Սեւեանի «Թատրոն»ները: Ռուբէն Աղալեանի «Ջիերու կռիւը» մեզի կը յիշեցնէ այսօրուան գազազած մարդկութիւնը երբ ամէն տեղ կռիւ կայ եւ այդ ալ ըլլալ կռիւ: Ռուբէն Ղեւոնդեան, երանի չէ՞ր որ «Շուշաններ» ծաղկէին այսպէս ամէն երկրի մէջ: Բագրատի «Կիմրի»ն մերն ալ է: Եւ այսպէս ուրիշներ:

Որպէս ձեռնարկ կը շնորհաւորենք: Դուրս ելլելու պահուս, երիտասարդ մը ըսաւ. – «Հարիւրէ աւելի նկարներէ առանք միայն ներկայացուցինք, յաջորդին՝ մնացեալը»: Եկէք, գործ մը ըրէ՛նք, այո, ըրէնք ձեւով չմօտենանք հարցերուն, այլ գործէ մը առաւելագոյն արդիւնք առնելը նպատակ դարձնենք:

ԹՈՐՈՍ ԹՈՐԱՆԵԱՆ

Փարիզ, Յուլիս 1

Ամավերջի հանդէս Պուա Գոլոմպի մէջ

Կիրակի, Յունիս 23–ին, Պուա Գոլոմպի Ժան Ռընուար քաղաքապետարանի սրահին մէջ կայացաւ Գառնիկ Յովհաննէսեան միօրեայ վարժարանի ամավերջի հանդէսը, ծնողքներու եւ բարեկամներու կոկիկ շրջանակի մը մէջ, եկած վայելելու հայկականութեամբ չեչտուած կէսօրէ վերջ մը:

Կրթական մարմնի բացման խօսքին մէջ, շեչտուեցաւ այն երեւոյթը, որ մեր մտահոգութեան շարժառիթը հայ երախան հայ պահելն է:

Տիկին Մայտա Մարգարեանի եւ Տիկին Տէմիրճեանի հոգատարութեամբ, տարուան մը սնուցուած աւիշը տուաւ իր արդիւնքը: Երախաներ, որոնք դժուարաւ կը պատասխանեն հայերէնով հարցումի մը, զարմանալի առոգանութեամբ կ'արտասանէին հայերէն քերթուածներ:

Երգչախումբով, երգերու մեծամասնութիւնը հայրենասիրական, ընդունեցաւ ներկաներու կողմէ բուռն ծափահարութիւններով:

Դադարէ մը վերջ, ծնողքներու սրտաբուխ նուէրներով, կայացաւ գպրոցի տարեկան եկամուտը, որմէ վերջ հանդիսութիւնը շարունակուեցաւ թատերական տրամախօսութիւններով, ուր նոյնպէս երախաները ցուցաբերեցին լեզուական ճկուն արտայայտութիւններ եւ դերասանական ձիրքի ունակութիւն:

Ինչպէս միշտ, հանդիսութիւն մը առանց պարի չի վերջանար: Օրիորդ Վալերի Աբրահամեանի ղեկավարութեամբ տղաք եւ աղջիկներ ցուցաբերեցին սէր, հայկական տոհմիկ պարերու եւ խլեցին ներկաներու երկարատեւ ծափահարութիւնները:

Երախաներու ուրախութիւնը սահման չունէր երբ ողողեցին իրենց ուսուցչուհիները ծաղկեփունջերով:

Այս տարուան կրթական Մարմնի նուէրը աշակերտներուն՝ եղաւ շապիկ մը այբուբենով զարդարուած:

Հանդիսութիւնը վերջացաւ ուրախ մթնոլորտի մէջ, ժամադրուելով յաջորդ տարուան համար:

Մ. Ք.

ՓԱՐԻԶԷՆ ԵՏՔ «ԿԵԱՆՔԻ ԳՈՅՆԵՐ» ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԸ ՄԱՏՐԻՏ ԵՒ ՓՐԱԿԱ

Փարիզի Ազգ. Մատենադարանէն ետք, «Կեանքի գոյներ» ցուցահանդէսը ներկայացուեցաւ Փրակա (տե՛ս. «Յառաջ», Ապրիլ 26) Ապրիլ 23–էն Մայիս 20, հովանաւորութեամբ նախագահ Վացլաւ Հաւէլի, որ ներկայ եղած է նաեւ բացման, Փրակայի քաղաքապետին ընկերակցութեամբ: Երկու ելոյթներ նշած են ցուցահանդէսին կարեւորութիւնը: Ծանօթ է որ ան նուիրուած էր Հայոց ցեղասպանութեան 75–րդ տարելիցին: Այս առթիւ լոյս տեսած ֆրանքեւչեխ քաթալոկին մէջ տեղ գտած է նաեւ Վ. Հաւէլէն ուղերձ մը: Մատրիտի ցուցահանդէսը տեղի ունեցած էր աւելի առաջ (Յունուարին): Երկու ցուցահանդէսներն ալ լայն արձագանգ գտած են տեղական մամուլին մէջ:

Այս ցուցահանդէսներու աւարտին, կազմակերպիչ միութիւնը՝ էշանժ հրապարակած է նաեւ հաշուետուութիւնը, որ կը վերաբերի Փարիզի ցուցահանդէսին (Մատրիտի ցուցահանդէսին ամբողջ ծախքերը ստանձնած է տեղույն քաղաքապետարանը):

Յանուն էշանժի, Լեւոն Արատեան (ՍԻՐ. Լ.) կը յիշէ այն կազմակերպութիւններն ու անհատները որոնք իրենց բարոյական եւ նիւթական օժանդակութիւնը բերած են: 1990–ին ընդհ. եկամուտը հասած է 345.847 Ֆր.ի: Նոյն տարուան ծախքերը բարձրացած են 361.367 Ֆր., 91–ի: 1990–ի բացը, ուրեմն կ'ըլլայ 15.520 Ֆր., 91: Նախորդ տարուան 1989–ի բացն ալ ըլլալով 48.348, ընդհ. բացը 63.867 Ֆր., 91 է: Այս պատճառով դժուարութիւններ կը ծագին, կ'ըսէ Լ. Արատեան, նախատեսուած յաջորդ ցուցահանդէսներուն համար (Պէրլին, Մարսէյլ, եւլն.), որոնց համար սակայն ոչ–հայ եւ բարեկամ երկիրներու մեկենասութիւնը գտնուած է: Որոշ գոհունակութեամբ կ'արձանագրուի այս երեւոյթը, թէեւ հայ նուիրատուներու (միութիւն թէ անհատ) ցանկն ալ, Փարիզի ցուցահանդէսին առթիւ, բաւական պատկառելի է (աւելորդ նկատեցինք մանրամասն թիւումը):

ՄՕՆՄՈՐԱՆՍԻԻ «ՏԱԹԵՒ» ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ԱՄԱՎԵՐՋԻ ՀԱՒԱՔՈՅԹԸ

Յունիս ամսուան 20–ին հանդիպեցաւ մեր Աւագ Թարգմանիչ Ս. Սահակայ եւ Ս. Մեսրոպայ տօնը: Այս տօնը երկու մեծերուն առաջին անգամ Ռահ գետի ափին իրարու հանդիպման առթիւ կատարուած փառաւոր հանդիսութեան յիշատակումն է: Այս տօնակատարութեամբ իր ամավերջի խօսքը արտասանեց Մօնմօրանսիի եւ շրջակայից «Տաթեւ» վարժարանի տնօրէն եւ սուսուցչուհի Սօնա Մոմճեան իր աշակերտներու, ծնողքներու եւ համակիրներու կոկիկ բազմութեան մը ներկայութեան Կիրակի, Յունիս 23:ին, վարժարանի հաւաքատեղիին մէջ: Տիկին Մոմճեան բարի գալուստի խօսքերէն վերջ, բացատրելէ յետոյ վարժարանին աշխատութեան եղանակը ներկայացուց այս տարի պաքալօրէան հայերէնով ըստ Գէորգ Գըրքեաշարեանը, որուն յաջորդեց Օր. Արաքսի Աքեւլի ներկայացումը որ իր գործի ժամէն վերջ երիկուններ կու գար հայերէն սորվելու, գծի յոգնութեամբ ծանրաբեռն: Վարժարանի նորաբաց մանկապարտէզի առաջին աշակերտուհիները Սեւան Բարունակեան եւ Անահիտ Շիշմանեան կանոնաւորաբար հետեւեցան դասընթացքներուն ու կիրարկուող յայտագրի ընթացքին արտասանեցին ու երգեցին: Մեծերը, Մ. Աճէմեանէ, Ա. Իսահակեանէ, Յ. Շիրազէ Մ. Զարիֆեանէ, Դ. Վարուժանէ, Վ. Սօֆեանէ, Ա. Ծատուրեանէ քերթուածներով հանդէս եկան: Ապա Տիկին Մոմճեան, բացատրեց օրուան տօնին մեծ իմաստը, անդրադառնալով անգամ մը եւս Ս. Սահակի եւ Ս. Մեսրոպի կատարած վսեմ դերին ու խօսեցաւ անցեալ տարուան իր հայրենիք այցի առթիւ այցելած, Շահումեանի շրջանի մէջ գտնուող «Սեբաստիա»անուն մանկապարտէզին ու անոր տնօրէնուհիին Տիկին Վերոնիքա Լեւոնի մասին, վեր առնելով անոր օրինակելի աշխատանքը, աւելցնելով թէ այսպիսի մանկապարտէզի մը կարելի չէ հանդիպիլ նոյնիսկ Ֆրանսայի տարածքին մէջ: Ապա Տիկին Մոմճեան կարդաց «Հայրենիքի Ձայն»ին մէջ հրատարակուած Ս. Հ. Եափուճեանի ստորագրութեամբ գրութիւն մը, որ առնչուած էր վերոյիշեալ մանկապարտէզին ու Մեսրոպ Մաշտոցի Օշական գտնուող գերեզմանին այցին հետ:

Ապա Տիկին Մոմճեան յորդորեց իր նախկին աշակերտները թէ կրնային գրել «Ձահ» պարբերաթերթին մէջ չմոռնալու համար իրենց սորվածը: Վարժարանի նախկին սաներէն Օր. Անի Կէվըրէկեան իր փափաքին համաձայն կարդաց, հաւաքոյթին ներկայ եղող Տիկին Ալիս Վէրդինի –բանաստեղծ նորավիպագիր– երկու պատմուածքն ու երկու բանաստեղծութիւնը: Հաւաքոյթին ներկայ եղող փոքրիկ աշակերտուհի մը՝ Ա. Պապիկեան հասկացողութեամբ արտասանեց «Ես Իմ Անոյշ Հայաստանի» քերթուածը: Գեղարուեստական բաժնին մէջ Գ. Գըրքեաշարեան սաքսոֆոնի վրայ նուագեց գեղեցկօրէն. իսկ փոքրիկն Ա. Շիշմանեան դաշնակի վրայ նուագեց գողտրիկ կտորներ:

Հաւաքոյթը տեւեց մինչեւ ուշ ժամեր:

ՍՕՆԱ ՄՈՄՃԵԱՆ

կիրառուող ամբողջատիրական որեւէ միջոցառում ընկալում են որպէս միանգամայն յաւելուրդային ու անտանելիօրէն նուաստացուցիչ մղձաւանջ: Իմ համոզմամբ, եթէ նոր ղեկավարութեանը յաջողուի գոնէ ընդհանուր ձեւով միմեանցից զատել իսկական բարեկամներին եւ պոտենցիալ թշնամիներին, ապա դա պէտք չափով կ'ամրապնդի նրա դիրքերը՝ Հայաստանի ոգեղէն ապաստրկացման իր ձեռնարկած վեհ գործում:

(Մնացեալը յաջորդով)

(*) Էրիք Աքայեան լեզուաբանութեան ամպիոնի դասախօս է Երեւանի պետական համալսարանը, թղթակից անդամ է Գիտութեանց Ակադեմիայի, տոքթոր բանասիրութեան:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՃՊԻՏ

Նազօ մամը օգնութիւն է կանչում: Կուժիկը մտնում է հացատուն, հարցնում.
- Ի՞նչ է պատահել, մամ ջան:
- Գողերը երդիկն են ելել, ուր որ է տուն կը մտնեն, օգնէ օղուլ:
- Հիմի ձևնեմ երդիկը, իղոնց հախէն գամ, - ասում է Կուժիկն ու դուրս գնում: Քիչ անց մէկը երդիկից ցած է ընկնում:
– Կոտրուել մատաղ, Կուժիկ ջան, մէկին ցած գցեց, - ուրախանում է մամը:
- Մամ, էսիդ ես եմ, - տնքալով վեր է բարձրանում Կուժիկը:

(Շար. Ա. էջէն)

յարձակ տուներուն վրայ. տան բնակիչները անկիւն մը կը դնեն հրացանի ըսպառնալիքի տակ եւ կը խուզարկեն ու ամէն տեսակ բռնաբարութիւններու կը դիմեն, ինչքերու եւ անձերու վրայ: Աննկարագրելի տեսարաններ, կ՚ըսէ Միշէլ Փըզէ: Երիտասարդ մը պատմած է իր կրած չարչարանքները: Առեւանգուած է Ազերիներու կողմէ եւ բանտ նետուած: Հոն, բոլորովին մերկացուցած են զինքը, եւ պահակները կարգով ժամերով ծեծած ու ծեծած են երիտասարդ Հայը, մինչեւ որ, «հրաշք» վրայ հասած է ռուս բանակի սպայ մը եւ վերջ տուած այդ անմարդկային եւ անտանելի արարքներուն:

Միշէլ Փըզէ կ՚ըսէ թէ, հակառակ այս բոլորին, եթէ իրենց ֆիզիքական ապահովութիւն տրուի, բոլորն ալ կ՚ուզեն վերադառնալ իրենց գիւղերն ու տուները:

Այս նոյն օրը, Երեւան վերադարձին, պատուիրակութիւնը այցելած է քաղաքապետարան եւ հիւրը եղած փոխ-քաղաքապետ՝ Ալպէռ Պաղտասարեանին:

**

Իր եզրակացութեան մէջ, Միշէլ Փըզէ ըսաւ որ պատուիրակութեան այցելութեան նպատակը քաղաքական էր: Ֆրանսայի երեսփոխանները տեսան, լըսեցին, եւ այժմ իրենց կարգին պիտի տեղեկացնեն Ֆրանսական Խորհրդարանին եւ վկայեն: Լեւոն Տէր-Պետրոսեան նամակ մը յանձնած է ուղղուած Ֆր. Մեթերանին:

Միշէլ Փըզէ մեզի յայտարարեց՝ «տեսայ եւ հանդիպեցայ աշխարտիկ ուզող, պայքարելու կամք ունեցող ժողովուրդի մը: ժողովուրդ մը, որ լծուած է իր երկիրը վերակառուցելու, իր հաստատութիւնները ստեղծելու: Հայկական ընկերութիւնը, բոլոր մարզերուն մէջ, հսկայական փոփոխութիւններու մէջ է, մանաւանդ քաղաքական գետնի վրայ, ուր դերակատարները համեմատաբար երիտասարդներ են: Գտայ նաեւ ինծի արդէն ծանօթ Հայու վեհանձնութիւնը, հիւրասիրութիւնը, ըլլայ Երեւան, ըլլայ Զանգեզուրի լեռներուն մէջ, ուր արտակարգ սեղաններ սարքեցին ի պատիւ մեր պատուիրակութեան: Հայկական ըՍփիւռքը կարեւոր դեր ունի Հայաստանի վերելքին համար: Ֆրանսան եւս, որուն հանդէպ ես նկատեցի մեծ համակրանք մը եւ դրուած են շատ մը յոյսեր, պէտք է օգնէ հայ ժողովուրդին իր վերածնունդի ճամբուն վրայ: Հայաստանը կարիքն ունի փոխանակութիւններու, աշխարհի վրայ բացուելու, սորվելու աշխատանքի նոր եղանակներ, գործարար մարդոց օժանդակութեան:

Ճամբան երկար պիտի ըլլայ, դժուար եւ սպառիչ, բայց յարատեւութեան ծայրն է յաջողութիւնը եւ յաղթանակը»:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՎԱՐԴԱՎԱՌ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կիրակի, Յուլիս 7, Վարդավառ, տօն է Պայծառակերպութեան Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի:

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8·45-ին, Պատարագ՝ ժամը 10·30-ին:

Ծանօթ.— Այսօր հոգեհանգիստ չի կատարուիր:

**

Երկուշաբթի, Յուլիս 8, Բ. օր Վարդավառի: Յիշատակ է Մեռելոց:

Ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի, որու աւարտին՝ Հոգեհանգիստ կը կատարուի վասն համօրէն ննջեցելոց:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Կիրակի, Յուլիս 7, տօն է Վարդավառի: Այս առթիւ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 8·30-ին, Պատարագ՝ ժամը 10-ին:

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Կիրակի, Յուլիս 7, տօն է «ՎԱՐԴԱՎԱՌԻ»: Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8·45-ին:
Պատարագ ժամը 10-ին:
Քարոզ ժամը 11·15-ին:

ՇԱՐՎԻԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ

Յուլիս 7, Կիրակի ՎԱՐԴԱՎԱՌ: Տօն Պայծառակերպութեան Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի:

Պատարագ ժամը 10·30-ին:

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, Բ. օր ՎԱՐԴԱՎԱՌԻ: Յիշատակ է Մեռելոց, ժամը 10-ին կը կատարուի ժամերգութիւն, որու աւարտին հոգեհանգիստ կը կատարուի - վասն Համօրէն Ննջեցելոց:

ԱԼՖՈՐՎԻԼ
Ս. Մեսրոպ Կրթարան

Մանկապարտէզի վերամուտը կը կատարուի
ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 12-ին, ԱՌԱՒՕՏԵԱՆ Ժ. 9-ին,

Արձանագրութիւնները՝ նոյն օրը, առաւօտեան 8-էն սկսեալ:
Յաւելեալ տեղեկութեանց համար հեռաձայնել Ժ. 8-էն սկսեալ

43 - 78 - 92 - 91
43 - 75 - 41 - 47

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Մարսէյլի Վասպուրականի Հայր. Միութեան վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները.— Տէր եւ Տիկին Գուրգէն Ստեփանեան 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Վարդեվառ Ղամպերեան իրենց եղբայրներուն Կարապետի եւ Տօնիկի յիշատակին 200 Ֆր., Տիկին Ատրինէ Խէրոյեան (Փարիզ) 100 Ֆր.:

ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ԵՐԿՍԵՌ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

Այս ծանուցումով բացուած կը յայտարարենք 1991 / 1992 տարեշրջանի արձանագրութիւնները:

Արձանագրութիւններ կը կատարուին մանկապարտէզէն մինչեւ 5-րդ դասարան:

Երթեւեկի լայն սպասարկութիւն (Իսի, Առնուվիլ...): Ամսավճարը կը ներառէ ճաշը եւ երթեւեկը: Յառաջիկայ տարեշրջանին՝

ՄԱՆԿԱՊԱՏԵՁԻ ՄԷՋ
– Կ՚ընդունուին նախնական կարիքներու համար ինքնաբաւ մանուկներ՝ երկու ու կէս տարեկանէն սկսեալ:
– 4 տարեկանէն սկսեալ հայերէնի եւ ֆրանսերէնի կողքին, անգլերէնի հնչիւնային համակարգի հետ առաջին հանդիպում:

ՆԱԽԱԿՐԹԱՐԱՆԻ ՄԷՋ
– Կրթական Նախարարութեան ծրագրին կիրարկումը (Աքատէմիի հսկողութիւն):
– 6 տարեկանէն սկեալ կը դասաւանդուին անգլերէն եւ տեղեկագիտութիւն (էնֆորմաթիք):
– Նոյնպէս՝ կը կատարուին թատերական, երաժշտական, նկարչական աշխատանքներ:
– Հայերէնի եւ ֆրանսերէնի անրաւարարութեան պարագային՝ (գաղթական ընտանիքներու զաւակներուն) մասնաւոր դասաւանդութիւն:
– Կրթական ծրագրի իրականացման գծով, ամբողջացուցիչ հանգամանքով, ժապաւէններու եւ լսողա-տեսողական միջոցներու օգտագործ:
– Գիտական նիւթերու կիրառական ուսուցումը արհեստանոցի մէջ:
– Արձակուրդի շրջաններուն, գիտելիքներու ամրապնդման եւ իւրացման յատուկ աշխատանք թերացող աշակերտներու հետ:
– Աշխատանքի այս բազմազանութիւնը կազմակերպել հնարաւոր կը դառնայ շնորհիւ՝
● Ուսուցչական լայն կազմին (18 ուսուցիչներ 127 աշակերտներու համար)
● Փոքրաթիւ դասարաններուն (առաւելագոյն՝ 15 աշակերտ)

Յաւելեալ տեղեկութեան համար հեռաձայնել.—

43·81·01·72 թիւին:

Հասցէ՝
1, Bld. du Nord — 93340 Le Raincy

ՏՆՕՐԷՆՈՒԹԻՒՆ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

«Թաթեւ» Վարժարանը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները.– Տէր եւ Տիկին Ս. Զանդու 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Յ. Կէվրէկեան տպարանատէր Աւէտ Թելեանի մօր մահուան առթիւ 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Արա Գարթալեան նոյն առթիւ 300 Ֆր., Տիկին Ալիս Վերգին Պետրոս Քինյ. Տէր-Պետրոսեանի մահուան Ա. տարելիցին առթիւ 200 Ֆր.:

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ՄԵԿՆՈՂ ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներէն կը խնդրուի –նախընտրաբար– հասցէի առժամեայ փոփոխութիւնը կատարել իրենց թաղին թղթատարի գրասենեակին միջոցաւ, չծանրաբեռնելու համար «Յառաջ»ի վարչութեան աշխատանքը:

Անկարելիութեան պարագային, կարելի է անշուշտ, դիմել գրաւոր թերթիս վարչութեան, մեկնումի թուականէն 5 – 6 օր առաջ, տալով երկու հասցէները (ընթացիկ եւ նոր) եւ կցել 30 Ֆր.ի դրոշմաթուղթ Ֆրանսայի համար: Ամրան շրջանի թղթատարական յաւելեալ անկանոնութիւնները պատճառ են, որ արտասահման մեկնողներու հասցէի փոփոխութիւն չըկատարուի:

Արձակուրդի առթիւ, հասցէի փոփոխութիւն չի կատարուիր առկախ հաշիւ ունեցող բաժանորդներուն:

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի

ԱՄԱՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍ

ՍԷՆ - ԺԷՌՈՄԻ ՄԵՍՐՈՊԵԱՆ ԵՐԿՕՐԵԱՅ ԴՊՐՈՑԻՆ

Սէն - Ժէռոմի եւ Շրջակայքի Ս. Սահակ - Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Թաղական Խորհրդոյ հովանաւորած Մեսրոպեան երկօրեայ վարժարանի Ամավերջի հանդէսը Յուլիս 6, Շաբաթ իրիկուն ժամը 9-ին, Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

Աշակերտներուն կողմէն պիտի ըլլան խմբերգներ, չարականներ, արտասանութիւններ եւ վերջաւորութեան՝ աշակերտները կը ներկայացնեն ծիծաղաշարժ զաւեշտ մը՝ (մէկ արար) ԴԴՈՒՄԻ ՎԱՃԱՌԱԿԱՆԸ ՎԱՐՏԱԼԱՊՕՆՊԱ:

Հանդէսը պատրաստեցին դպրոցիս ուսուցիչները. - ԵՂԻՇԷ ԱԻՍԱԳ ՔԱՀԱՆԱՅ ՓԱՆՈՍԵԱՆ եւ Պր. ԽԱՉԻԿ ԵԸԼՄԱԶԵԱՆ:

Տեղի կ՚ունենայ նաեւ հիւրասիրութիւն Սէն - Ժէռոմի Կապոյտ Խաչի մասնաճիւղի տիկիններուն կողմէն:

Ձեր ներկայութեամբ քաջալերեցէք աշակերտները:

U.G.A. ARDZIV - MARSEILLE

GRANDE FETE CHAMPETRE ANNUELLE

DIMANCHE 7 JUILLET, TOUTE LA JOURNEE

Parc des Loisirs de VALABRE

Concours de boules ● Jeux

Animation ● Ambiance
et musique arménienne

Buffet ● Chich-Kébab

Entrée libre

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՌՈՒՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՁԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՀԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻԷ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՇԱԲԱԹ
ՅՈՒԼԻՍ 6

SAMEDI
6 JUILLET
1991

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

LE NUMERO : 4,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.574 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 66e ANNEE — No 17.574

ԵՐԵՒԱՆ ՀԵՌԱՏԻՊ ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՅՈՒԼԻՍ 3/4)

ԼՈՒՐԵՐ ԱՐՑԱԽԷՆ

Բերդաշէնցիները Յունիսին կորսնցուցին շուրջ 100 հեքթար հասունցած բերք. այդ բերքը հրկիզուեցաւ ուխրահուշակ «անյայտ անձեր»ու կողմէ: Զինուորական իշխանութիւնները նման հաւանական ձեռնարկումներ կասեցնելու համար մարզին կարգ մը վայրերուն մէջ պահակակէտեր զետեղած են:

Ստեփանակերտէն ստացուած տեղեկութիւններու համաձայն, Յուլիս 1-ին Մարզին գործադիր կոմիտէին շէնքին մօտ երկու զինուորական երեք հայ երիտասարդ ձերբակալած են, նախ տարած զինուորական հրամանատարութեան շէնքը, ապա անյայտ ուղղութեամբ:

Յունիս 29 եւ 30-ին ՕՄՈՆ-ականներ մտած են Հադրութի Ծամձոր գիւղը ու կորած կեդրոնին, Հին Թաղլարի ու Խրծաբերդի միջեւ հեռաձայնի գիծերը: Իսկ Զոր գիւղի հայ բնակչութիւնը վերադարձած է իր բնակավայրը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆԵՐՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ ԴԻՄՈՒՄԸ

Հայաստանի Ներքին Նախարարութիւնը դիմում մը ուղղեց կեդրոնական եւ Հանրապետութիւններու Ներքին Նախարարութիւններուն, մարզային ներքին գործերու վարչութիւններուն ուր կ՚ըսուի. «Մայիս 6-7-ին Հայաստանի Ատրպէյճանի սահմանակից տարածքին մէջ խորհ. ներքին զօրքին գործողութիւններուն հետեւանքով սպաննուած են Հայաստանի ներքին զօրքերէն 14 հոգի. կան 28 վիրաւորներ. 60 աշխատակիցներ ալ պատանդ տարուած են: Սպաննուածներ, վիրաւորներ ու պատանդներ կան նաեւ Արցախէն: Կը խնդրենք որ աջակցութիւն ցոյց տրուի, որպէսզի ազատ արձակուին ծառայութեան ընթացքին գերուած մեր ընկերները»:

ՀԱՅԵՐՈՒ ՏԵՂԱՀԱՆՈՒԹԻՒՆ

Ինքնաշխատ զէնքերու սպառնալիքով կամաւոր փոխադրութեան ստորագրութիւն առնելէ ետք ԼՂԻՄ-ի Հայերը ռազմական ուղղաթիռներով ապօրինի կերպով Հայաստան կը բերուին: Յուլիս 2-ի գիշերը, Հայաստան գտնուող եօթներորդ բանակի ուղղաթիռները պաշտպանող զինուորներու վրայ յարձակում գործեցին անյայտ անձեր ու զինուոր մը մեռաւ. զօրախումբէն զէնք յափշտակուած է: Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութիւնը դիմեց խորհ. Պաշտպանութեան նախարարութեան որպէսզի բացայայտուին եւ պատասխանատուութեան ենթարկուին այն անձերը որոնք հայ բնակչութիւնը տեղահանելու նպատակով անօրինական Թուիչքներ կը կազմակերպեն:

(Շար.ը Դ. էջ)

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵՈՒԿՈՍԼԱՒԻՈՅ մէջ, կացութիւնը շփոթ կը մնար Յուլիս 5-ին: Սլաւոնիա ընդհանուր ձեւով մերժած էր Պելկրատի դաշնակցային կառավարութեան ներկայացուցած պահանջքները: Համաձայնած էր միայն զերիները ազատ արձակելու պահանջին, բայց մնացեալը ամբողջովին անընդունելի կը գտնէր: Վերջնագիր նկատուած է Սլաւոնիոյ կողմէ եւ նախագահը Միլան Քուչան յայտարարած էր հեռատեսիլէն որ կարելի չէ խօսակցիլ սպառնալիքի տակ եւ թէ «Սլաւոնները ցոյց տուին թէ ի վիճակի են պաշտպանելու իրենց ինքնիշխանութիւնը»: Կէտերէն մէկը զոր անընդունելի կը գտնէին, այն էր որ սահմանակէտերը դաշնակցային իշխանութեան տակ անցնին եւ այդ կէտին պատասխանն է, արդէն վերոյիշեալ յայտարարութիւնը:

ՊԱՂԵՍՏԻՆՑԻՆԵՐԸ պարպեցին Սայտայի արեւելեան մասը, ուր հաստատուած էին դեռ երէկ, համաձայնութեան գալէ ետք Լիբանանեան կառավարութեան հետ: Մինչեւ այդ համաձայնութեան հասնիլը կռիւները բաւական բուռն եղած էին եւ երեք վերջին օրերուն, մեռեալներուն թիւը 45 էր եւ 157 վիրաւոր կար: Համաձայնութիւնը կը նախատեսէ որ պաղեստինցի մարտիկները պաղթակայանները քաշուին եւ զէնքերը պահեն մինչեւ Սեպտեմբեր:

ՇՎԱՐՆԱՁԷ իր հրաժարականը տուաւ համայնավար կուսակցութենէն: Կը կարծուի որ արտաքին նախկին նախարարը այս ձեւով առաջքն ուզած է առնել վտարումի մը, որովհետեւ երբ նոր շարժում մը ստեղծելու որոշումը յայտարարած էր, կանչուած էր կուսակցութեան հակակշռի կեդրոնական յանձնախումբին կողմէ բացատրութիւններ տալու համար եւ Շվարնածէ վճռած էր ընթացք չտալ հրաւէրին եւ հրաժարականի իր նամակին մէջ, կը ձաղկէ «հաւատաքննութիւնը», որ անցեալի վատթարագոյն պահերը կը յիշեցնէ եւ ուրեմն կ՚աւելցնէ.– «Ինծի ուրիշ ելք չէր մնար քան չենթարկուիլ նման գործելակերպի մը»:

ՄԵԹՐՈՅԻ առաջին կարգը վերջնապէս պիտի ջնջուի սակերու յաջորդ յաւելումին առթիւ: Արդէն, Փարիզի մեթրոն միակն էր աշխարհի մէջ որ երկու կարգ ունէր, իր ստեղծումէն՝ 1900-էն ի վեր:

«ԻՐԱՒՈՒՆՔՆԵՐ» խորագրուած էր, Յուլիս 5-ին, Անտրէ Ֆրոսարի տողը Ֆիկառօ-ի մէջ: Հոն, սապէս կը սահմանուէին այդ «իրաւունքները». – «Կացութիւնը մեզ կը մղէ առաջարկելու միջազգային լաւ կարգ ու կանոնի կարգադրութիւնը ըստ հետեւեալ սկզբունքներու. – 1.– Մեծ ազգերը իրաւունքն ունին իրենց ուզած կարգադրութիւնները ընելու փոքրերուն համար: 2.– Փոքր ազգերը չեն կրնար իրենց ճակատագիրը տնօրինել: 3.– Մեծ Պետութիւն մը որ իր շահերը կը պաշտպանէ իր իշխանութեան հետ կապուած առանձնաշնորհներէն մէկն է զոր կը գործադրէ: 4.– Փոքր ազգ մը որ նոյնը կ՚ընէ ցուցաբերած կ՚ըլլայ ծայրայեղ ազգայնամոլութիւն: 5.– Մեծ Պետութիւնները կանոնաւոր կերպով պիտի հրատարակեն անկախութեան իրաւունք ունեցող փոքր ազգերու ցանկը: Այս տարի ցանկը ոչ մէկ անուն կը կրէ»: Այս քանի մը տողով, Ֆիկառօ-ի աշխատակիցը ամէն բան ըսած է:

ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԻԹԵՐԱՆԻ եւ իր «նոր զարկ» տալու կոչուած նախարարապետուհին՝ Էտիթ Քրէսոն կը շարունակեն թաւալագլոր անկումներ արձանագրել հարցախոյզներուն մէջ: Նախագահը 6 կէտ կը կորսնցնէ 48%-ի իջնելով, է. Քրէսոն՝ 11 կէտ, 38%-ի հասնելով: Ճիշդ է որ Տիկին Քրէսոն յայտարարեց (Մաչի հարցագրոյց) թէ բնաւ հոգը չէ:

ՆԵՐՔԻՆ ՆԱԽԿԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐԸ՝ Փասքուա կ՚ըսէ թէ 70 հազար գաղթող որոնք գաղտնի մտած են եւ անկանոն վիճակի մէջ են ի մօտոյ կանոնաւորման պիտի արժանանան:

ՓԷՌ – ԼԱՇԷԶԻ գերեզմանատունը յարձակողական խուժում մը կատարուած է Չորեքշաբթի (Յուլիս 3) գիշեր ժամը 11-ի շուրջ: Աւելի քան 500 երիտասարդներ, անգլիացի, իրլանտացի եւլն., ուզած են իրենց ձեւով ոգեկոչել Ճիմ Մորիսոնի մահուան քսանամեակը: Կառքով խորտակած են մուտքի գլխաւոր դուռը, ապա կրակի տուած կառքը եւ բախումներու ընթացքին վիրաւորած ոստիկան մը: Կրկին միջադէպեր տեղի կ՚ունենային յաջորդ գիշերն ալ (Յուլիս 4) եւ բախումներ ապահովութեան ուժերու հետ: Հինգ գերման երիտասարդներ կը ձերբակալուէին հարցաքննութեան համար:

ԻՐ ԽՕՍՔԸ

ՏԱՐՕՆ

Վարդավառ է այսօր: Իսկ Վարդավառը, առանց Տարօնի, տժգոյն, աղօտ յիշատակ մը միայն:

Բառը ինքնին, –Տարօն– ամբողջ պատկեր մը կը ներկայացնէ: Թերեւս խորհուրդ մը:

Երբ կ՚ըսենք Մուշ –կը հասկնանք աշխարհագրական – վարչական բացատրութիւն մը:

Բոլորովին ուրի՛շ բան է Տարօնը: Գոնէ անոնց համար որ տեսեր ու ապրեր են, ճնչեր ու անցեր: Ամբողջ հեթանոսութիւն՝ իր սարերովն ու դաշտերովը: Նոյնիսկ եկեղեցիներով ու վանքերով:

– «Հէ՛յ Մշու Սուլթան Սուրբ Կարապետ...»:

Եւ պէտք է տեսած ըլլալ Վարդավառը՝ Ս. Կարապետի սարին վրայ, երբեմն հեթանոսական լերան մը կատարը, մինչեւ տասը հազար բազմութեամբ: Ս. Կարապետի Վարդավառը՝ իր աւանդական լարախաղացներով, բայց մանաւանդ իր իսկ եւ իսկ հայկական խանդավառութեամբ, – ծիծղուն, ծփուն եւ անարւեստ:

Անահիտի հովանին է – կ՚ըսեն – փռուած այդ ամբողջ տարածութեան վրայ, հեռուն, մինչեւ Մեղրագետն ու Արածանին, եւ աղին, մինչեւ Իննակեան լեռները: Այլեւ Վահագնի հողին: Եւ կը թուի թէ Գրիգոր Լուսաւորիչը այստեղ միայն պարտուած է, չկարենալով կործել գաղտնիքը Աստղի:

Հեթանոս քրմապետը չէ ուզած յանձնել Թանկագին գաղտնիքը, յանձն առնելով ծառայել վանքին մէջ, իբրեւ պարզ մշակ:

«Կաղ Դեւ»ն է այս, – իրեն յատուկ խրցիկով եւ գուրզով, որուն յատակը, – ո՛վ գիտէ – ապահովաբար կը պահէ մեր հեթանոսական շրջանի անծանօթ, անզըննահատելի հարստութիւնները: Թոնիրները կը վառին գիշերը, եւ առտուն կանուխ «Կաղ Դեւ»ը մաքրած կ՚ըլլայ ամէն բան: Մաքրած իր գուրը քաշուած, առանց մոխիրի հետք մը ձգելու...:

Ուրկէ՞ ուր այս միամիտ աւանդութիւնները՝ այս համայնակուլ ափերուն վրայ: Այն ալ օրուան այս ժամուն, երբ շատ – շատեր մոխիր ցանած իրենց գլուխներուն, կը հառաչեն ու կը յօրանջեն:

Անոր համար որ, ոչ միայն Վարդավառ է այսօր, այլեւ տարեդարձը Տարօն աշխարհի վերջին ջղաձգութեան:

Վարդավառի կիրակի մըն էր – 1915 Յունիս 28 – երբ Տարօնն ալ արիւնլուայ փռուեցաւ գետին, դաւադիր «եաթաղան»ը կուրծքին: Կամ ամբողջ բազմութիւններով ողջակէզ՝ բոցերու մէջ: Կամ ջարդուփշուր՝ բահով, բրիչով, կացինով, Թնդանօթով ու գնդացիրով...

Մա՛հ կ՚ոռնար Թշնամին, ամբողջ հայաշխարհին վրայ, գազանային մոլուցքով մը: Եւ դերանդին ձեռքը, ժանիքները ցից, դանակները սրած՝ չունէր առեր էր Տարօն:

Հայ չմնաց Մուշի մէջ: Բայց Թուրք ալ չմնաց, ինչպէս կը խոստովանէր Էնվէրը ինք:

Մինչ արթուն եւ ըմբոստ, սնած՝ Սեբօներու, Ջավուշներու, Հրայրներու, Մուրատներու, Անդրանիկներու, Տէր Քաջերու, Վահան Մանուէլեաններու եւ դեռ անհամար «անծանօթ զինուորներ»ու շունչով, Տարօն աշխարհը փլաւ ճակատագրական պահուն: Վրիպեցա՛ւ վերջին քառորդ ժամուն...:

Փլաւ՝ ֆիզիքական աշխարհը. բայց կ՚ապրի հոգեկանը:

Այսօր, ամէնէն հեռաւոր ափերուն վրայ իսկ, ո՛ղջ է Տարօնի ոգին: Ու թերեւս աւելի աշխուժացած, ինչպէս բոլոր այն մնացորդներուն մէջ որ համբանքով փրկուեցան հայաշխինջ սարսափներէն, եւ կ՚ապրին վաղուան համար:

Ո՛ղջ է Տարօնը՝ իր ոգիովն ու խօսքովն ալ:

Զուլանար առաւօտ, Տարօ՛ն, քանի դուն հաւատարիմ ես քու սարերուդ եւ անոնց փառքերուն, քու դաշտերուդ եւ անոնց արդար վաստակին:

Շ.

Յուլիս 12, 1931

ՎԱՂԸ

«ՅԱՌԱՋ – ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ»

Վաղը լոյս կը տեսնէ «Յառաջ – Միտք եւ Արուեստ»ի նոր (162) թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ.–

Տեսակցութիւն
Կ. Քորբեանի հետ — Ա. Թ.
La traversée d'Alex Berlian — L. DARONIAN
Œuvres sur papier dArshile Gorky — Ch. MATOSSIAN

ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ ՃԱՆԱՊԱՐՀ՝ ՄԱՅՐՈՒՂԻՆԵՐ ԵՒ ՓԱԿՈՒՂԻՆԵՐ

Է. ԱԹԱՅԵԱՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Սիրել սեփական ազգը, նշանակում է երբեք չշողոքորթել նրան, ոչ միայն չթաքցնել նրա թերի կողմերը, այլ ըրբեւ չափով նաեւ քոնը համարելով եւ դրանց համար պատասխանատուութիւն կրելով, ձգտել ամէն կերպ չեչտել դրանք՝ ոչ թէ ինքնանպատակ ինքնախարազանման (ինչը բարոյապէս անարժան եւ հոգեպէս մաշող, միանգամայն անպտուղ զբաղմունք է), այլ դրանք առաջացնող պատճառները փնտռելու, ի յայտ բերելու եւ, վերջին հաշուով, վերացնելու նպատակով: Մի գուցէ, յիրաւի, շատ բան ունենք այսօր յաղթահարելու, բայց մխիթարականն այն է, որ գիտակցական ինքնայաղթահարումն անխուսափելիօրէն յանգեցնում է նաեւ ինքնավեհացման: Հնարաւոր կը լինի՞, արդեօք, վերջ տալ մեր փոխադարձ անհանդուրժողականութեանը, նախանձին, նեղսրտութեանն ու նեղմտութեանը, յաղթահարել կուսակցականութեան մի այլ ձեւ հանդիսացող կաստայականութիւնը, մարդու թերամտութեան (չխառնել ասենք՝ յիմարութեան) չափը ներկայացնող ինքնագոհ ինքնավստահութիւնը (այսպէս ասած՝ լիարժէքութեան բարդոյթը), յաղթահարել նաեւ ամբոխավարների վտանգաւորութեան թերագնահատումը, նրանց նկատմամբ եղած դիջողականութիւնը կամ, գուցէ, պարզապէս վախը... Կը սովորե՞նք, արդեօք, գլխաւորը յստակօրէն սահմանազատել երկրորդականից, մարդկանց մասին դատել՝ ելնելով ոչ թէ նրանց շուրջը յաճախ յատուկ միտումով տարածուող քաղքենիական բամբասանքներից, այլ նրանց կատարած գործից (որի արդիւնքը միշտ չէ, որ տեսանելի է դառնում այսօր եւէթ), խրատողաբար մրթմրթալու փոխարէն ձգտել մինչեւ վերջ ինքնուրոյնաբար իմաստաւորել կատարուողը, փորձել հասկանալ, օգնել, նեցուկ լինել, որտեղ որ դա հնարաւոր է, իսկ եթէ քննադատութեան կարիք լինի, ապա քննադատել՝ ելնելով միայն գործի շահերից (իսկ քննադատուողին՝ սովորել անսալ քննադատութեանը...): Մի խօսքով, կը սովորե՞նք արդեօք միմեանց լսել... Շատ է խօսւում այդ ամէնի մասին, բայց ճիշդն, ըստ երեւոյթին, այն է, որ իւրաքանչիւր ոք, անսալով իր իսկ խղճի ձայնին, «թերութիւնների յաղթահարումը»՝ հոգեկան ինքնաստուգումը, ինքնամաքրումը, անյապաղ սկսի հէնց ինքն իրենից: Կամ թէ ի՞նչպէս սովորենք մէկս միւսին սատարել՝ մէկս միւսի աչքերի մէջ նայել ոչ միայն Հայաստանից դուրս գտնուելիս, արժանապատուութիւններս չկորցնել եւ չգաղաղել մեր վզին փաթաթուող քաղցից, ցրտից ու ծաղրուծանակից, այլ համախմբուել այնքան աւելի սերտօրէն, որքան աւելի է ծանրացւում մեր կեանքը՝ մեր խաչը, դրսից: Դժուար է խնդիրը, բայց որքա՜ն մեծ կը լինի դրա լուծմամբ պատճառած հպարտութիւնը... Եւ չմոռանանք. չկայ Հայաստան՝ Հայերից դուրս, այնպէս որ միայն ամէն մի առանձին Հայի ազատութեան ու արժանապատուութեան հաստատման պայմանով հնարաւոր կը դառնայ խօսել ողջ ժողովրդի ազատութեան մասին:

Մեր ներքին ազատութեան ամէնէն արդիւնաւէտ ուղիներից մէկը, անգամ (եւ յատկապէս) մեզ վիճակուած արտաքուստ ոչ այնքան էլ մխիթարական դրութեան մէջ, այլ ժողովուրդներին առաւել չափով (ի հարկէ, խելամտօրէն) օժանդակելն է՝ առանց նրանց կողմից երախտագիտութեան յատուկ քայլեր ակընկալելու, պարզապէս իբրեւ մեր իսկ հոգեկան ինքնահաստատման ու ինքնամրապնդման միջոց, ինչի լաւագոյն օրինակը վերջերս մեզ մատուցեցին մեր նախագահն ու Աշոտ Մանուչարեանը՝ լիտուական ճգնաժամի օրերին իրենց դրսեւորած վարքագծով: Նրանք, ովքեր հանդէս են գալիս «ուրիշների» գործերում մեր միջամտութեան կամ առհասարակ «ուրիշինի» նկատմամբ մեր ունեցած հետաքրքրութեան դէմ, գիտակցո՞ւմ են արդեօք, որ նեղ առումով սեփականից դուրս ոչինչ չտեսնելու այս միտումը, կուսակցական անհանդուրժողականութեան եւ պրոֆեսիոնալիզմի համատարած պակասի հետ միասին, մէկն է այն կործանարար յատկութիւններից, որ համամիութենական շրջանակներում մեզ 70 տարուայ ընթացքում յամառօրէն ներարկել են մեր աւելի քան հիւսիսային հարեւանների առաջնորդները «սոցիալիստական համակարգի առաւելութիւնները կապիտալիստականի համեմատ», Խորհրդային միկրոսխեմաները աշխարհում ամենամեծ միկրոսխեմաներն են», «Ինձ պէտք չէ ափը Թուրքական, պէտք չէ նաեւ Աֆրիկան» եւ այլ նման բանաձեւերի ոգով), եւ որը մենք այժմ փորձում ենք ուղղագծօրէն վերարտադրել ներազգային սահմաններում: Դա էլ իր հերթին մասնաւոր դէպքն է ըստ «ընդունելի չէ» բանաձեւի կիրառուող անիմաստագոյն արգելքների՝ եւս բռնի կերպով մեզ ներարկած հոգեբանութեան, որով ոչ միայն բացառւում է որեւէ ազատութիւն, այլեւ կեանքի փոխարէն մեզ հրամցւում է ապրելիս իսկ վրայ հասնող մահը (ըստ «Մեռած եմ՝ թաղած չեմ» բանաձեւի):

Ներքին ազատագրման՝ յատկապէս մեր ժողովրդի խառնուածքին ու կարիքներին ներդաշնակ թուացող մի այլ արդիւնաւէտ ուղի, որ տանում է դէպի ոգեղէնի ոլորտները, յունադերմանական (եւրոպական) մարդակենտրոն եւ հնդկական աստուածակենտրոն՝ մեզ այդքան հոգեհարազատ մեծ ոգեղէն աշխարհների ներդաշնակումն ու միահիւսումն է մեր ազգային ինքնութեան բեկանմամբ (հարցի լուծման այլ եղանակ պարզապէս չկայ), ինչով մէկ անգամ եւս կը հաստատուի այդ ինքնութիւնը, այս դէպքում արդէն՝ համաշխարհային բարձրագոյն մակարդակով: Այդ համադրումը, որի անհրաժեշտութիւնն ակնյայտօրէն հասունացել է, ներկայանում է մեզ ոչ թէ իբրեւ ինչ-որ պատգամ, այլ որպէս ամէնօրեայ լարուած աշխատանք եւ, միաժամանակ, դէպի առաջ ու դէպի վեր մղող գաղափար, որպէս մեր ժողովրդի պարտքը թէ՛ աշխարհի եւ թէ՛ իր իսկ առջեւ, եւ որը մեզ վրայ է դրուած ոչ միայն այդ երկու մշակութային ոլորտների միջեւ մեր միջանկեալ դիրքի բերումով, այլեւ առաջին հերթին այն նշանակալի չափով, ինչ չափով մեր ժողովուրդը օժտուած է մետաֆիզիքական մտահայեցողութեան՝ փիլիսոփայական սպեկուլացիայի բնածին տաղանդով, որի սոսկ այլասերուած եւ անցողիկ արտայայտութիւնն է սպեկուլացիան՝ առեւտրի եւ քաղաքականութեան բնագաւառներում: Նարեկացու երեւոյթը, որում նախանշուած, ասես դէպի ապագան է նախանետուած նման մշակութային փոխներթափանցումը, այդ ձեռնարկութեան յաջող ընթացքի ու իրագործման գրաւականն է: Մտածէք այն մասին, թէ մենք որքա՜ն կը զօրանանք հոգեպէս առ ոգեղէնի յաղթութիւնն ուղղուած այդ ազնիւ սխրանքով: Իսկ որպէսզի նման սխրանքի գաղափարը չմնայ որպէս լոկ տոնքիխոտային զառանցանք, անհրաժեշտ է թւում, ի հեճուկս ստեղծուած անմարդկայնօրէն դաժան պայմանների, եւ ոչ մի պահ չընդհատելով ստեղծագործ աշխատանքը նիւթական ոլորտում, դրա հետ մէկտեղ գիտակցել ոգեղէն հեռանկարի ողջ վեհութիւնը եւ յիրաւի ցանկալ, որ այն իրականութիւն դառնայ, ոչինչ աւելի, բայց եւ ոչինչ պակաս: Միշտ աչքի առաջ ունենանք նաեւ, որ այդ ամէնի կատարումը մեր փոխարէն ոչ ոք չի ստանձնի, եւ որ մեր ժողովրդի հոգեկան նկարագրի եւ գլխաւոր կենսագծի համար վաղուց պարտադրուող «քարանձաւային» (անգիտակցական ազգայինով սահմանափակուող) եւ վերից պարտադրուող «հարթավայրային» (բոլորին համահարթող՝ ապազգայնացնող) կաղապարներից բացի հնարաւոր է առաջարկել ու փայլուն կերպով կեանքում մարմնաւորել նաեւ «լեռնային» կամ «արծուային» (ազատօրէն ընտրուող, գիտակցականօրէն ազգային, մեզ համար առաւել չափով օրգանական, ուստի եւ սեփական խեղճութեան՝ բարդոյթի յաղթահարմանը նպաստող) կենսակաղապարը: Առաջին կաղապարի տարբերակիչ յատկութիւնը՝ ազգային, երկրորդինը ապազգային (կոսմոպոլիտական), սնապարտութիւնն է, այնինչ երրորդինը՝ ազգային հպարտութիւնը՝ ներքին արժէքաւորութիւնն ու աշխարհի նկատմամբ բաց-արձակութիւնը:

Մէկ լրացուցիչ դիտողութիւն եւս: Լեւոն Տէր-Պետրոսեանը միանգամայն հիմնաւոր կոչ արեց մեզ՝ դադարել յախուռն ռոմանտիկ ժողովուրդ լինելուց եւ դառնալ իրատես-պրագմատիկ ժողովուրդ: Դա իսկապէս հիմնաւոր պահանջ է այն չափով, որ չափով խօսքը վերաբերում է քաղաքականութեանը, քանի որ այս վերջին բնագաւառում մեզ բնորոշ է իրատեսութեան զգալի պակասը, ինչից անհրաժեշտ է խուսափել՝ նկատի ունենալով յատկապէս մեր այժմեան թուլութիւնը միջազգային ասպարէզում եւ նուազ չափով կշռադատուած մեր իւրաքանչիւր քայլի պոտենցիալ վտանգաւորութիւնը: Քաղաքականութեան ու տնտեսութեան բնագաւառներում մենք դեռեւս ծայր աստիճան յետամնաց ենք, ըստ մեր նորընտիր քաղաքագլխի դիպուկ դիտողութեան՝ դեռ նոր պիտի փորձենք հասնել միջին մակարդակը ներկայացնող ազգերին: Բայց ինչ վերաբերում է քաղաքակրթութեան ընդհանուր բարոյական հիմքերին եւ առհասարակ ոգեղէն կեանքին, ապա այս ոլորտում իբրեւ յաւերժական անհրաժեշտութիւն մնում է հէնց ռոմանտիկ պաթոսը, մղումների ազնուութիւնը՝ անհուն հետաքրքրութիւնն ու շահագրգռուածութիւնը մարդու, որպէս հէնց մարդու համար առաւել կարեւոր, թէեւ վերջնական լուծում սկզբունքօրէն չենթադրող մետաֆիզիքական – աստուածաբանական խնդիրներով, որոնք են Աստծոյ գոյութիւնը, հոգու անմահութիւնը, անհատի ազատութիւնը: Այդ շահագրգռուածութիւնը պարտադիր չէ, որ երեւան գայ փիլիսոփայական մտահայեցողութեան ձեւով. այն կարող է ունենալ զուտ անհատական կերպարանք, արտայայտուել մարդու ամէնօրեայ բարոյական վարքագծի, մերձաւորների նկատմամբ նրա վերաբերմունքի նուրբ երանգաւորման, այլեւ ոգեշունչ գեղարուեստական արարչութեան եւայլնի տեսքով: Նման շահագրգռուածութիւնից զուրկ ժողովուրդները դատապարտուած են բարոյալքման ու բարոյական քայքայման, այն վերստին նուաճողները լցւում են կենսական ուժով եւ դառնում անխոցելի: Նշուած եռակի խնդրին իրապէս բախուող ժողովուրդը ձեռք է բերում այնքան աւելի նշանակալի ոգեղէն կերպարանք, որքան աւելի վեհ է այդ խնդրի վերապրման ու լուծման՝ իր ընտրած եղանակը: Ոգեղէնի բնագաւառում, երբ նա իսկապէս առկայ է, չկան միջնակ անհատներ կամ ազգեր, քանի որ այն կամ նշանակելի է լինում, կամ առհասարակ գոյութիւն չի ունենում: Մենք կարիք ունենք մեր հոգիներում այդ վեհ աշխարհի գալիք զարթօնքի, եւ եթէ չկարողանանք դրան հասնել, ապա մեղքը ծանրանալու է միայն մեզ վրայ...

Ի դէպ, ռոմանտիզմով էր տոգորուած «Ղարաբաղ» կոմիտէի գործունէութեան ողջ պաթոսը, ինչը միւսներից ոչ պակաս չափով վերաբերում է նաեւ Լեւոնին (եւ նրան այդպէս եմ անուանում ոչ միայն եւ ոչ այնքան նախկին դասախօսի իրաւունքով, որքան այն պատճառով, որ Կոմիտէն, ընդհուպ մինչեւ շարժման ռակեհողի ասպետ, թէեւ պատկառելի, բայց յաւերժ երիտասարդ Ռաֆայէլ Ղազարեանը, հէնց մեր, որպէս ժողովրդի, զաւակներն են՝ «մեր երախաները», ճիշդ է, ոչ այնքան այն կենսաբանական իմաստով, որ այդ արտայայտութիւնը հաղորդել էր Գորբաչովը 1988-ի Յուլիսի 18-ի իր ելոյթում, որքան հէնց ռոմանտիկական իմաստով): Առանց ռոմանտիզմի մենք չենք կարողանայ հասնել այն բարձունքներին, որ այդքան յաճախ հայեացքներիս առաջ ուրուագծում է մեր վարչապետը, որն ի դէպ միշտ էլ յիշեցնում է մեզ, որ տնտեսական վերելքն ու քաղաքական ազատութիւնների նուաճումը ինքնին բաւական չեն եւ կարող են հեշտութեամբ կորսուել՝ առանց բարոյական հիմքի ու պաթետիկ հոգեկան տրամադրուածութեան: Իսկ վերջինս հէնց ռոմանտիկա է եւ երազանք, ազատութեան շունչ եւ մղում դէպի ազատութիւն՝ որպէս բացարձակ մարդկային-ոգեղէն արժէք:

ԱՌԱՆՑ ՍԱՀՄԱՆԻ ԼՐԱԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ՏԱՐԵԿԱՆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐԸ

Հրապարակուած է «Առանց սահմանի լրագրողներ»ու տարեկան տեղեկագիրը ուր 103 երկիրներու 1990-ի կացութիւնը տրուած է: Այս երկիրները կը յատկանշուին անով որ մամուլի ազատութեան սա կամ նա ձեւով զարկ տրուած է անոնց մէջ. իսկ այն երկիրները ուր կացութիւնը անփոփոխ կը մնայ եւ անոնք որոնք ծանօթ չեն մամուլի ազատութեան ըմբռնումին կամ նշելի զարգացում չեն արձանագրած այդ մարզին մէջ, դուրս ձգուած են հատորէն:

Անցնող տարուան մէջ իրենց աշխատանքին ընթացքին, կամ իրենց գաղափարներուն պատճառով, 40 լրագրողներ սպաննուած են. նոյնիսկ եթէ նկատի առնուի որ վերջին երեք տարիներու ամենափոքր թիւն է ասիկա, կարելի չէ ըսել թէ անբաղձալի նկատուած մամուլ մը լռեցնելու համար սպանութիւնը դադրած է արմատական միջոց մը ըլլալէ:

Լրագրողներու համար աշխարհի ամէնէն մահացու շրջաններէն մէկը կը շարունակէ մնալ Հարաւային Ամերիկան: 1990-ին հոն եօթը երկիրներու մէջ 14 լրագրող սպաննուած է: Հինգը սպաննուած են Գոլոմպիայի մէջ ուր այդ ասպարէզին ծառայութիւնը կը նշանակէ միշտ փուշի վրայ կեանք մը վարել: Հարաւային Ամերիկայի լրագրողները կը գտնուին կառավարական զօրքին ու զանազան կեռիլլաներու կրակներուն միջեւ. անոնք մանրուք դրամի նման կը գործածուին թմրեցուցիչի մաքսանենգներուն կողմէ կամ ծայրայեղ աջին զինեալ խմբակներուն որպէս թիրախ կը ծառայեն, ամենածանր տուրքը վճարելով տեղեկացնելու ազատութեան:

Ասիոյ մէջ ալ մեծ բարելաւումի կարօտ է կացութիւնը. Յունիս 2-ին Փաքիստանի մէջ երկու լրագրողներ որոնք կ'ուզէին Սինտի ազգայնական ղեկավարի մը մամուլի ասուլիսին հետեւիլ, սպաննուեցան:

Փիլիպպեաններու մէջ Յունուար 5-էն Յուլիս 10 եօթը լրագրողներ իրենց մահով վճարեցին այն հետաքրքրութիւնը որ զիրենք կը մղէր պրպտելու տեղական մաֆիային ու վարչարար փոքր ղեկավարներու կապերը: Ամէնէն ահաւոր այս սպանութիւններուն արժանացած հակազդեցութիւնն էր երկրին նախագահութեան մամլոյ կցորդին կողմէ որ գերիրապաշտ շեշտով մը կ'ըսէր. «Կեանքը այսպէս է...»:

Իրաքի մէջ Մարտ 15-ին կախաղան հանուեցաւ բրիտանական շաբաթաթերթի մը մէկ լրագրողը, խեղկատակ դատավարութենէ մը ու վեց ամսու բանտարկութենէ ետք: Իրեն ուղղուած է լրտեսութեան ամբաստանութիւնը:

Թուրքիոյ մէջ իսլամական համայնքներու խորհրդաւոր խումբի մը վերագրուեցան Մարտ 7-ին Չ. Էմէչի եւ Սեպ. 4-ին Թ. Տուրսունի սպանութիւնները:

Մահացածներուն կը յաջորդէ բանտարկուած լրագրողներու յատկացուած բաժինը: 1991 Յունուար 1-ին առնուազն 198 լրագրողներ կային 24 երկիրներու արգելարաններուն մէջ: Անոնցմէ 41-ը Իրանի, 32-ը Չինաստանի, 28-ը Թուրքիոյ, 25-ը Իսրայէլի, 15-ը Սուտանի մէջ են:

Թուրքիոյ մէջ ուր կանոնաւոր կերպով կը կիրարկուէին 141 եւ 142րդ յօդուածները որոնք կ'արգիլէին անջատողական կամ համայնավարական քարոզչութիւնը, պատճառ կ'ըլլային որ լրագրողներ բանտ

քանտերու ճամբան: Անոնց մէջ հարիւրաւոր տարիներու բանտարկութեան դատապարտուածներ կան:

Փէքինի մէջ այն պահուն երբ իշխանութիւնը կը բազմապատկէ միջազգային հաղորդներով ձեռք սեղմումներն ու ժըպիտները, 1989–ին ձերբակալուած լրագրողներ ծանր պատիժներու կը դատապարտուին:

Այս շարքին մէջ միայն սխալ կ'ըլլայ իշխանութիւնները ամբաստանել. Լիբանանի Տիւրզիներն ու Շիիները 1985 – 86 էն ի վեր իրենց ձեռքը կը պահեն առնուազն հինգ լրագրողներ, որոնցմէ մէկը ՄԱԿ–ի կողմէ ընդունուած լրագրողներու Ընկերակցութեան նախագահն էր եւ որուն սպանութեան լուրը (1986) հըրատարակուեցաւ:

Ներազգային մամուլի արգելքներու դափնեպսակը ունին Ափրիկեան կարգ մը երկիրներ (Քամըրուն, Քէնիա, Նիժերիա, Թոկօ մասնաւորապէս), Թունուզ եւ Թուրքիա, ինչպէս անցեալ տարիներուն:

Տարուան առաջին վեց ամսուան ընթացքին 6000 հրատարակութիւններ արգիլուած են Թուրքիոյ մէջ: Թունուզի ընդդիմադիր ճակատի նոր շաբաթաթերթերը նոյն ժամանակամիջոցին երեք անգամ փակուած ու երեք ամսով հրատարակութենէ արգիլուած են, կառավարութեան քաղաքականութիւնը քննադատած ըլլալու յանցանքով:

Ափրիկէն ու Մագրէպեան երկիրները կը յատկանշուին նաեւ օտար մամուլին սահմանուած իրենց արգելքներով, սեփական եւ օտար թղթակիցներու վտարումներով. նոյն բանը կարելի է ըսել նաեւ Ալպանիոյ, Չինաստանի, Գուպայի, Ռումանիոյ, Եուկոսլաւիոյ եւ յատկապէս Խորհ. Միութեան (Պալթեան երկիրներ, Ազրբէջան, Ղազախստան, Տաճիկիստան) համար ուր իշխանութիւնները դժուար կ'ընդունին որ օտար մամուլը գայ իրենց ներքին գործերուն միջամուխ ըլլալու: Հետեւանքը կ'ըլլայ մուտքի արտօնագրերու ջնջում, բնակութեան իրաւունքի մերժում, ձերբակալութիւններ, արտաքսումներ:

Ներկայիս երբ Խորհ. կայսրութիւնը կը ճարճատի, դժուար է լրագրողին գործը որ պիտի արտայայտէ կացութիւնը: Ռուս լրագրողը յաճախ մնացած է երբեմն բուռն կերպով ազգայնական ճակատին եւ կեդր. իշխանութեան միջեւ որ վարժութիւնը ունի այլախոհ ձայները լռեցնելու: Իսկ հայ, պալթ կամ ղազախ լրագրողը ենթակայ է Մոսկուայի զօրաբաժիններուն ու խորհրդամէտ քաղաքացիի մը:

Նուազագոյն հարիւրեակ մըն է թիւը այն երկիրներուն ուր լրագրողներ կանոնաւոր կերպով կը հարցաքննուին, նեղը կը դրուին, մահուան սպառնալիք կը ստանան ու դատարան կը կանչուին, որովհետեւ կը խանգարեն իշխանութիւնը, մաֆիան կամ զինեալ խումբեր:

Այս բռնութիւններէն ու բրտութիւններէն զատ, աշխարհի մէջ բազմաթիւ թերթեր դէմ յանդիման կը գտնուին նիւթական լուրջ դժուարութիւններու հետ: Ափրիկէի ու Արեւելեան Եւրոպայի մէջ թուղթի սովը որ երբեմն նաեւ Պետութիւններու կողմէ կը կազմակերպուի, ամէնէն առաջ ազդեցութեան տակ կ'առնէ անկախ մամուլը, որ յաճախ կը պարտաւորուի նուազեցնել իր էջերուն թիւը կամ տպաքանակը: Այս պարագային ամէնէն յատկանշական մէկ երեւոյթը տեսնուած է Քամըրունի մէջ ուր «Մէսաժէ» թերթը 80 հազարէն 15 հազարի իջեցուցած է տպաքանակը, չկարենալով դէմ դնել հրատարակչութեան ազգ. Ընկերութեան կողմէ պարտադրուած սեղմումներուն:

Ռումանիա որ թուղթ արտադրող ու արտածող երկիր է, Ապրիլ 1–ին Մշակոյթի նախարարութիւնը յայտնած է թէ 20% համեմատութեամբ պիտի զեղչուի տպաքանակը այն օրաթերթերուն որոնք կուսակցութեան մը կապուած չեն. կը սահմանափակուի նաեւ անոնց էջերուն թիւը. առաջին զոհը, անշուշտ, անկախ մամուլն է, ինչպէս միշտ:

Արեւելեան Եւրոպայի մէջ յաճախադէպ երեւոյթ է նաեւ վաղանցուկ թերթերու երեւումը. թերթեր լոյս կը տեսնեն, ապա յանկարծ կը դադրի անոնց հրատարակումը: Հոս եւս կը բանի շուկայի տնտեսութեան անողոք օրէնքը: Հունգարիոյ, Չեխոսլովաքիոյ, Լեհաստանի մէջ բազմաթիւ թերթեր որոնք կ'ուզեն ամէն գնով շարունակել իրենց կեանքը, դիւրութեամբ կ'իյնան միջազգային մամուլի խմբակներուն լայնաբաց թեւերուն մէջ:

Հետաքրքրական պարագայ մըն է այս բոլորին քով այն որ 24 երկիրներ, ինչպէս Գամպոճ, Ճիպութի, Կինէա եւայլն ազգ. օրաթերթ չունին: Այս կացութիւնը հետեւանք է մասամբ պահանջքի անբաւարարութեան եւ մասամբ նիւթական միջոցներու չգոյութեան:

Արեւմտեան բազմաթիւ ժողովրդավարութիւններու մէջ հետազօտող լրագրութիւնը սպառնալիքին տակն է արդարաթիւնը սպառնալիքին տակն է արդարադատութեան ընթացիկ գործընթացներու, որոնք աւելի զարգանալու հակումներ ցոյց կու տան: Այսպէս, Պելժիոյ մէջ, «Լը Սուար»էն Ռընէ Հաքէնի բնակարանէն 25 քկ. փաստաթուղթ գրաւուած է. ան ամէնէն լաւատեղեակ լրագրողն էր Պրիւքսէլի ոստիկանութեան կաշառակերութեան հարցերուն: Սպանիոյ մէջ, Ֆրանքոյի մահէն ի վեր առաջին անգամ ըլլալով լրագրողներու խօսք տրուեցաւ դատարանին առջեւ:

Գանատայի իշխանութիւններն ալ 1990ի ընթացքին լրագրողներուն առիթը տըւած են մամուլի ազատութեան իսկական սահմանները ճանչնալու երբ կըռիւի մը մէջ կողմերէն մէկն է բանակը, ինչպէս՝ կարմրամորթներու Մոհաուք ցեղախումբին հետ հողային ծանօթ վէճերուն պարագային: Այդ սահմանները շատ չեն տարբերած Կոլֆի պատերազմի օրերուն. ճակատէն լուրեր հաղորդելու զրկուած արեւմուտքցի լրագրողներուն դէմ ամէն օր քաշուած սահմանագիծերէն:

Ա. Թ. Թ.

ՔՈՒԷՅԹ ՊԷՏՔ ՉՈՒՆԻ ԺՈՂՈՎՐԴԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՊԵՐՃԱՆՔԻՆ

Ճիշդ է որ դաշնակից ուժերը «փըրկարար»ի օրինավիճակով մը չեն կրնար իրաւունք ունենալ Քուէյթի ներքին կեանքին շատ միջամուխ ըլլալու, սակայն եթէ ուզեն կրնան ազդեցութիւն բանեցնել կացութիւնը քիչ մը բարելաւելու համար:

Քուէյթ հարուստ երկիր էր պատերազմէն առաջ ու հարստութիւնը կը բաւէր նաեւ օտարներու որոնք հոն աշխատելու կ'երթային. մինչեւ 80–ական թուականները, արաբական չափանիշով, կարելի էր լայնախոհ երկիր մը նկատել զայն. խորհրդարան մը ունէր եւ աշխոյժ մամուլ մը: Սակայն երբ խորհրդարանականները այդ թուականէն սկսան նեղացուցիչ հարցումներ ուղղել գահակալ ընտանիքին մասին, ժողովրդավարութիւնը ծրարուեցաւ, մէկդի դրուեցաւ ու մամուլին բերանկապ մը անցուեցաւ:

Յետ պատերազմեան Քուէյթը աղէտալի վիճակի մէջ է. վերջացած է քարիւղի դիւրին եկամուտին դիզած տոլարներու արքայութիւնը ու մեծ ծախքեր կան. չէշտուած է օտարատեացութիւնը: Քուէյթցին չուզեր կրկին օտարներէ կախում ունենալ, յատկապէս Պաղեստինցիներէն, սակայն շատ լաւ չի գիտեր օձիքը անոնցմէ փրկելու կերպերը:

Ամերիկայի դեսպանը կը խօսի պատերազմական ատելավառ ատեաններուն մասին ուր պիտի դատուին 200 ամբաստանեալներ. արդէն քսան հոգի մահուան դատապարտուած են, ոմանք իրենց բացակայութեան: Անոնք Պաղեստինցիներ են, Իրաքցիներ կամ անհայրենիքներ. շատ քիչ Քուէյթցիներ կան: Ամբաստանուած են գրաւման շրջանին Իրաքցիներու կողմէ հրատարակուած թերթի մը համար աշխատած կամ անոր աշխատակցած ըլլալու յանցանքով: Շատեր չարչարանքներու տակ խոստովանութիւններ ըրած են:

Առաջին դատավարութենէ մը ետք ուր արդարադատութեան ուրուականն անգամ չկար, որոշ բարեփոխում մը կատարուեցաւ: Այսպէս, պաշտպան փաստաբաններուն արտօնուեցաւ մէկ երկու խօսք արտասանել, որոշ անձեր անպարտ արձակուեցան, մահավճիռներու կըրկնակի քննութեան յանձնախումբ մը կազմուեցաւ: Այս բոլորը կը նշանակեն թէ Արեւմուտքի, յատկապէս Ամերիկացիներու հակազդեցութիւնը բարերար ազդեցութիւն մը ունեցաւ: Սակայն կարելի չէ ըսել թէ բաւարար է ձեռք ձգուածը. ուրեմն, պէտք է շարունակել ազդուելը:

Ասոր քով, Քուէյթի ղեկավարները այնքան ալ տրամադիր չեն մտիկ ընելու արեւմտեան ամբաստանութիւնները որոնք կը վերաբերին խորհրդարանական կարգ վերահաստատելու իրենց չկամութեան: Այդ խորհրդարանը ճիշդ է որ վերին խաւի (1921–էն առաջ Քուէյթ հաստատուած ընտանիքներ) արական ներկայացուցիչներէ բաղկացած խօսքի ատեան մըն էր միայն, սակայն նախընտրելի էր քան բացարձակ չգոյութիւնը:

Ենթարկուելով կատարուած ճնշումին էմիրը ընդունեցաւ ընտրութիւններու սկզբունքը, որոնք սակայն տեղի պիտի չունենան 1992 Հոկտեմբերէն առաջ:

Քուէյթի դրացիները որոնք ինչպէս Սաուտի Արաբիան, ընտրութիւնը անհարկի բեռ մը կը նկատեն, գոհ են էմիրին ժամանակ շահելու քաղաքականութենէն. իսկ երկրին ժողովուրդը, հաւանական չի թուիր որ աշխարհի համակրանքը շահած ըլլալու, երկիրը գոնէ որոշ չափով մը փոխուած տեսնելու յոյսերուն արդարացում գտնէ:

ԳՈՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԼՈՍ - ԱՆՃԸԼԸՍԻ «Բէնօ Պետրոսեան» սրահին մէջ, Մայիս 16-ին, Հ. Ց. Դ. «Ահարոնեան» Կոմիտէին դաստիարակչական յանձնախումբին կազմակերպութեամբ նշուած է Սողոմոն Թեհլիրեանի արարքին 70-ամեակը: Արմէն Տոնոյեանի բացման խօսքէն ետք, Սեդա Սիմոնեան կենսագրական տեղեկութիւններ տուած է Սողոմոն Թէհլիրեանի մասին, յիշելով որ ան կռուած էր Անդրանիկի ու Սեպուհի կամաւորական խումբերուն հետ, յետոյ Եղեռնի տարիներուն կորսնցնելով իր ընտանիքը լեցուած է վրէժի զգացումով: Օրուան բ. դասախօսը Անդրանիկ Ուրփալեան մանրամասնօրէն ներկայացուցած է Թալէաթի ու այլ հայասպաններու ահաբեկումի պարագաները: Արմէն Գերասիմեան ու Գլարիս Թահմազեան հատուածներ ներկայացուցած են Թէհլիրեանի դատավարութենէն:

**

ՈՒԱԹԸՐԹԱՈՒՆԻ «Պայքար» հաստատութեան սրահին մէջ Յունիս 7-ին Թէքէեան մշակութային Միութեան Երիտասարդացը կազմակերպած է գինեձօն մը Սարգիս Գավլաքեանի «Քարքարոտ երկրի ազօթքները» հատորին նուիրուած: Հեղինակը Հայաստանէն վերջին տարիներուն հաստատուած է Պոսթըն: Գործը ներկայացուցած է տոքթոր Էլլի Անդրէասեան: Ապա Սարգիս Գավլաքեան եւ կինը կտորներ արտասանած են վերոյիշեալ հատորէն:

**

ՊՈԼՍՈՅ Ս. Երից Մանկանց եկեղեցիին (Պօյաճըգիւղ) 155ամեակը տօնուած է Յունիս 18–ին: Միսաք Ամիրա Միսաքեանի կողմէ 1836–ին կառուցուած տաճարին մէջ հանդիսաւոր պատարագին նախագահած ու քարոզած է Շահան Եպիսկ. Սվաճեան: Յաւարտ պատարագի կրօնաւորներու թափօրը այցելած է Միսաք Ամիրային շիրիմը:

**

ՆՈՐ ՋՈՒՂԱՅԻ եւ Շահինշահրի մէջ Մայիս 28–ի տօնը նշուած է շարք մը ձեռնարկներով. Մայիս 17–ին ՀՄՄ «Արարատ» Միութեան ազատ խումբերու միջեւ մրցաշարք մը սկսած է, յետոյ Մայիս 24–31 Նոր Ջուղայի Ս. Ամենափրկիչ վանքին «Ս. Ներսէս Շնորհալի» գրադարանին մէջ բացուած է 1918 – 20 շրջանին նուիրուած ցուցահանդէս մը: Իսկ Մայիս 30–ին ՀՄՄ «Արարատ»ի բակին մէջ հոծ թիւով Հայեր մասնակցած են ուրախ երեկոյթի մը:

**

ԱՀՎԱԶԻ (Պարսկաստան) Գարուն վարժարանին ամավերջի հանդէսը տեղի ունեցած է Մայիս 16–ին: Մանուկներու երգերէն, պարերէն ետք Խուզիստանի Հայութեան հոգեւոր հովիւը Մեսրոպ Քհնյ. բաշխած է աշակերտներու վըկայականները. Ծնողական խորհուրդին ուսուցչութեան ուղղուած շնորհակալութեան խօսքէն ետք հանդէսը աւարտած է «Կարմիր գլխարկ»ի բեմադրութեամբ:

**

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ մէջ, Յունիս 15–ին տեղի ունեցած է Պապայեան մանկապարտէզի ամավերջի հանդէսը:

ՊԱՆԵԷՕՅԻ «ՍԻԱՄԱՆԹՕ» ԴՊՐՈՑԻ ԱՄԱՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍԸ

Կիրակի, Յունիս 23–ին տեղի ունեցաւ Պանեէօյի հայկական միօրեայ «Սիամանթօ» վարժարանի աշակերտութեան տարեվերջի հանդիսութիւնը: Ներկայ էին մեծ թիւով ծնողքներ եւ շրջանի կըրթասէր հայ հասարակութիւնը: Հանդէսի բացումը կատարեց վարժարանի քաջակորով եւ եռանդուն տնօրէնուհի՝ Տիկին Թասսումեանը, որ բարի գալուստ մաղթելէ ետք ամփոփ կերպով անդրադարձաւ վարժարանի ներկայ վիճակին եւ ապագայի բաղձալի հեռանկարներուն: Յանուն ծնողական միութեան եւ դպրոցի վարչութեան, շնորհակալութիւն յայտնեց մշակութային միութեան եւ Կապոյտ Խաչին: Շնորհակալութիւն յայտնեց նաեւ Պանեէօյի քաղաքապետուհի Տիկին Ժանին Ժամպիւի, որ երբեք չի մերժեր ներկայ գտնուիլ որեւէ հայկական, ի մասնաւորի դըպրոցական ձեռնարկի, փոխ–քաղաքապետ՝ Պ. Պետանեանին, որուն շնորհիւ դպրոցըս կը վայելէ շարք մը առանձնաշնորհումներ:

Հանդէսին ներկայ էր նաեւ Պանեէօյի Ֆրանս. մշակ. Տան տնօրէն Պ. Մորէլը:

Այնուհետեւ վարժարանի նախկին աշակերտուհի Օր. Անահիտ Տոսիկեան ֆրանսերէն ներկայացուց հանդէսի օրուան ծրագրի մանրամասնութիւնները. իր խօսքի աւարտին բեմ հրաւիրեց Տիկին Ժամպիւէն:

Յարգելի քաղաքապետուհին նախ եւ առաջ շնորհակալութիւն յայտնեց որ ամէն անգամ կը հրաւիրուի նման հայկական ձեռնարկներու, վայելելով դեղարուեստական հաճոյքը հայ մանուկներու կատարումներուն: Իր խօսքին մէջ անկեղծօրէն մտահոգութիւն յայտնեց, յիշելով հայ կեանքի այս վերջին երեք տարիներու հայակործան աղէտներուն՝ Հայերու կրած ցաւալի կորուստները՝ ըսկսեալ երկրաշարժէն մինչեւ վերջին հայ – ազրբէջանական ընդհարումները: Ուստի յարգելի քաղաքապետուհին յայտնեց որ ճիգ ու ջանք պիտի չխնայէ իր կարելիութիւնները հայանպաստ ձեռնարկներուն համար: Այդ կապակցութեամբ ներկաներուն տեղեկացուց որ մօտ ապագային Պանեէօ քաղաքի կողմէ որպէս նուէր՝ թէքնիքային նորագոյն սարքաւորումներ կ'ուղարկուին Կիրովականի Թաղային հիւանդանոցին:

Այնուհետեւ ներկայացուեցաւ մանկական գեղարուեստական բաժինը, –այս անգամ ծրագրային տարբեր բնոյթով, որն միանգամայն նոր անակնկալ մըն էր դպրոցական նախկին հանդէսներուն հետ բաղդատելով: Այդպէս, բեմի վրայ ներկայացուեցաւ հայկական աւանդութիւն դարձած ժողով մը, որուն կը մասնակցէին խումբ մը աշակերտներ: Մեր փոքրիկները խմուրի բարձր ձեւերով ու գաւեշտական արտայայտութիւններով վարպետօրէն կրցան ներկայացնել հայկական աւանդական ժողովներու անթերի պատկերացումը:

Երկրորդ բաժնին մէջ աշակերտները կը ներկայացնէին Ֆրանսական հեռատեսիլի ծրագիր մը, որուն կը մասնակցէին իրենց երգերով, արտասանութիւններով, պարերով ու հեռատեսիլային ծանուցումներով, որոնք համեմուած էին զաւեշտական արտակարգ խաղերով:

Այս ուղղութեամբ յոյժ գովելի էր ուսուցչուհի Օր. Զեփիւռի տարած տըքնաջան աշխատանքը, որ վեր է ամէն գընահատութենէ:

Չմոռնանք ըսել որ կատարումներուն դաշնակով կ'ընկերանար ուսուցչուհի Օր. Սալբի Գասպարեանը:

Կարճ ընդմիջումէ վերջ տեղի ունեցաւ վիճակախաղ, այնուհետեւ հանդէս եկաւ երգչուհի՝ Եղսօն իր ազգայնաշունչ եւ ոգեւորիչ երգերով, որմէ յետոյ ժողովրդական երգերով հանդէս եկաւ Բիւզանդ Ֆնտըքեան:

Հանդէսի վերջին ելոյթ ունեցողը եղաւ Ռոզին Թաշճեանը, խանդավառութիւն ստեղծելով հայ երաժշտասէր հասարակութեան մէջ:

Ընդհանուր առմամբ հանդէսը պատրաստուած էր խնամքով ու մեծ հոգատարութեամբ:

Յաջողութիւն կը մաղթենք բոլոր կատարողներուն եւ հանդէսին օգտակար եղողներուն:

Դ. ԵՐԻՑԵԱՆ

(Շար. Ա. էջէն)

ԱՐՑԱԽԵԱՆ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆ

ԼՂԻՄ-ի իրավիճակը կրկին լարուեցաւ Յուլիս 3-ի առաւօտեան երբ շարք մը Հայկական բնակավայրերու մէջ ազերի ՕՄՈՆ-ականներ խորհ. ներքին զօրքերու մասնակցութեամբ նոր ստուգումներու սկսան: Մարդային զործադիր կոմիտէն հեռագիր ուղարկեց Խորհ. Միութեան Նախագահին ու փոխ-Նախագահին, Գերագոյն Խորհուրդի ու ՊԱԿ-ի նախագահներուն, պաշտպանութեան ու ներքին գործերու նախարարներուն, ինչպէս նաեւ ԼՂԻՄ-ի խորհ. Գերագոյն Խորհուրդի երեսփոխան Հենրիկ Պօղոսեանին:

ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԻՄՆԱԴՐԱՄ ՍՏԵՂԾՈՒԱԾ

Երեւանի կենսանիւթերու գործատունը սահղծեց պաշտպանութեան հիմնադրամ, 1 միլիոն ռուբլի փոխանցելով բացուած հաշիւին: «Հայաստանի Հանրապետութիւն» թերթն ալ Յուլիս 3-ի թիւով կը յայտնէ թէ Նախարարաց Խորհուրդին առընթեր պաշտպանութեան Կոմիտէ հիմնուած է: Գումարներ կարելի է փոխանցել Հայաստանի պետական դրամատան վարչութեան 6910418 թիւ հաշիւին:

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ՄԵԿՆՈՂ ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներէն կը խնդրուի -նախընտրաբար- հասցէի առժամեայ փոփոխութիւնը կատարել իրենց թաղին թղթատարի գրասենեակին միջոցաւ, չծանրաբեռնելու համար «Յառաջ»ի վարչութեան աշխատանքը:

Անկարելիութեան պարագային, կարելի է անշուշտ, դիմել գրաւոր թերթիս վարչութեան, մեկնումի թուականէն 5 – 6 օր առաջ, տալով *երկու* հասցէները (ընթացիկ եւ նոր) եւ կցել 30 Ֆր.ի դրոշմաթուղթ Ֆրանսայի համար: Ամրան շրջանի թղթատարական յաւելեալ անկանոնութիւնները պատճառ են, որ արտասահման մեկնողներու հասցէի փոփոխութիւն չըկատարուի:

Արձակուրդի առթիւ, հասցէի փոփոխութիւն չի կատարուիր առկախ հաշիւ ունեցող բաժանորդներուն:

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՔԱՆՆ.– Արշակ Գարագոշ 200 Ֆր.:

ՓԱՐԻԶ.– Պ. Գէորգ Ղազարեան 200 Ֆր.:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Կրընոպլի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է իր գլըրոցին ի նպաստ, Յունիս 23-ի ճաշատեհանդէսին առթիւ.– Յակոբ Յակոբեան 500 Ֆր., Ժաք Քիւրաճեան 300 Ֆր., Տիկին Վարդուհի Ինճէեան 700 Ֆր., Տիկին Սեդա Քեւոյեան 200 Ֆր., Ժան Ալյանեան 200 Ֆր., Տիկին Ազատ Կիւմիւշեան 250 Ֆր.:

ՎԱՐԴԱՎԱՌ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կիրակի, Յուլիս 7, Վարդավառ, տօն է Պայծառակերպութեան Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի:

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8.45-ին,
Պատարագ՝ ժամը 10.30-ին:

Ծանօթ.– Այսօր հոգեհանգիստ չի կատարուիր:

Երկուշաբթի, Յուլիս 8, Բ. օր Վարդավառի: Յիշատակ է Մեռելոց:

Ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի, որու աւարտին՝ Հոգեհանգիստ կը կատարուի վասն համօրէն ննջեցելոց:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Կիրակի, Յուլիս 7, տօն է Վարդավառի: Այս առթիւ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝
ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 8.30-ին,
Պատարագ՝ ժամը 10-ին:

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Կիրակի, Յուլիս 7, տօն է «ՎԱՐԴԱՎԱՌԻ»: Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8.45-ին:
Պատարագ ժամը 10-ին:
Քարոզ ժամը 11.15-ին:

ՇԱՐՎԻԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ

Յուլիս 7, Կիրակի ՎԱՐԴԱՎԱՌ: Տօն Պայծառակերպութեան Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի:

Պատարագ ժամը 10.30-ին:

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, Բ. օր ՎԱՐԴԱՎԱՌԻ: Յիշատակ է Մեռելոց, ժամը 10-ին կը կատարուի ժամերգութիւն, որու աւարտին Հոգեհանգիստ կը կատարուի - Վասն Համօրէն Ննջեցելոց:

ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ի նպաստ
ՇԱՐՎԻԷՕ Ս. ՆՇԱՆ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ
Յուլիս 14, Կիրակի
ժամը 12.30-էն մինչեւ 22.30

1.– Արեւելեան եւ եւրոպական ճաշեր,
2.– Վիճակահանութիւն՝ մեծ պարգեւներով,
3.– Զանազան հետաքրքրական խաղեր ու ժամանց,
4.– Ընտանեկան հաճելի եւ ջերմ մթնոլորտ
5.– Գեղարուեստական ճոխ յայտագիր:

Մասնակցութեամբ՝
Ա Ն Ի ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲԻ
– Մուտքը ազատ է –

ԱՅՑՈՐՎԻԼ Ս. Մեսրոպ Կրթարան

Մանկապարտէզի վերամուտը կը կատարուի
ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 12-ին,
ԱՌԱՒՕՏԵԱՆ Ժ. 9-ին,

Արձանագրութիւնները՝ նոյն օրը, առաւօտեան 8-էն սկսեալ:

Յաւելեալ տեղեկութեանց համար հեռաձայնել ժ. 8-էն սկսեալ

43 - 78 - 92 - 91
43 - 75 - 41 - 47

SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté
69003 LYON
Tél.: 78.60.13.66 Fax: 78.60.92.26.

SABERATOURS
31, Rue d'Argenteuil
75001 PARIS
Tél.: 42.61.51.13 Fax: 42.61.94.53

VOUS PROPOSENT

Voyages Arménie 91

PROGRAMME

1er jour : ● PARIS - EREVAN (vol direct)
● accueil et transport à l'hotel

2ème au 14ème jour :
● séjour en demi-pension à l'hôtel ARMENIA ou similaire
● 4 excursions guidées : visite de la ville de Erevan, Etchmiadzine et Zvartnotz, Garni et Gueghart, lac Sevan et Haghartzine

15ème jour :
● transfert à l'aéroport; assistance à l'enregistrement.
● envol pour PARIS

PRIX PAR PERSONNE : **8 800 FFR**
● supplément chambre individuelle **1 950 FFR**
● réduction enfant de 2 à 12 ans partageant la chambre des parents —40 %

NOTRE PRIX COMPREND
● transport aérien par le vol Charter direct PARIS — EREVAN — PARIS
● l'hébergement dans un hôtel de 1ère catégorie, en demi-pension
● les transferts aéroport / hôtel / aéroport
● les visites guidées mentionnées dans le programme
● l'assurance, assistance, annulation

NOTRE PRIX NE COMPREND PAS
● les frais de visa **par personne** **200 FFR**
● les frais de nature personnelle

CALENDRIER DES DEPARTS

Du 18 juillet au 01 août 1991
Du 08 août au 22 août 1991
Du 29 août au 12 septembre 1991
Du 19 septembre au 03 octobre 1991
N.B.: Départ garanti pour un groupe minimum de 16 participants.

VOL DIRECT EN CHARTER PARIS - EREVAN - PARIS

DEPART ALLER ET RETOUR : TOUS LES JEUDIS

Nous consulter pour les conditions d'utilisation
PRIX PAR PERSONNE : **4 600 FFR**
Réduction enfant de 02 à 12 ans —50% soit **2 300 FFR**
Réduction bébé de 0 à 02 ans —90% soit **460 FFR**
Frais de visa en supplément

Ce prix (comprenant le vol uniquement) est réservé aux détenteurs de visas d'invitation et de passeport soviétique.

U.G.A. ARDZIV - MARSEILLE

GRANDE FETE CHAMPETRE ANNUELLE

DIMANCHE 7 JUILLET, TOUTE LA JOURNEE

Parc des Loisirs de VALABRE

Concours de boules ● Jeux

Animation ● Ambiance et musique arménienne

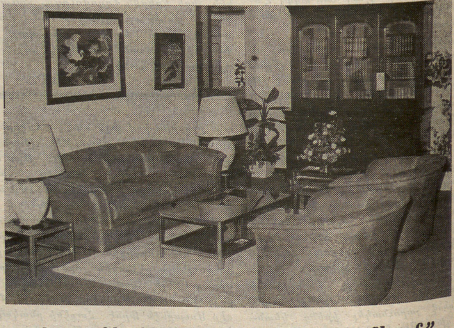
Buffet ● Chich-Kébab

Entrée libre

Meubles Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

“Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն”

ԿԻՐԱԿԻ
ՅՈՒԼԻՍ 7
DIMANCHE
7 JUILLET
1991

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Թիւ 162

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

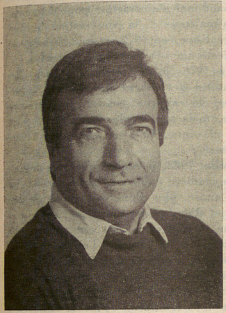
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX.: HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆ ր ա ն ս ա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.575 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 66e ANNEE — No 17.575

«ՅԱՌԱՋ»ի տեսակցութիւնները

ԿԱՐՊԻՍ ՔՈՐԹԵԱՆԻ ՀԵՏ

Հայաստանի -յատկապէս քաղաքական- ներկայ կեանքը կ'արժեւորենք առօրեայ պատահարներով, իշխանութեան կողմէ տրըւած որոշումներով, արտաքին աշխարհի զարգացումներէն ստացուած տպաւորութիւններով. այս արժեւորումներով կը ջանանք բացատրել կատարուածը, կամ գոնէ հասկնալ: Մեր հետաքրքրութիւնը գրեթէ միշտ կը սահմանափակուի ու կը գոհանայ դէպքերու տեղեկատուութեամբ. կը զայրանանք, կը խանդավառուինք կամ կը յուզուինք, մնալով գրեթէ միշտ յարաբերութեան այս առաջին մակարդակին վրայ: Շատ քիչեր միայն կ'անդրադառնան ու պահանջքը կը զգան պեղելու յարաբերութեան անդրագոյն խաւերը:

Ճիշդ է որ նորութիւններու խայտաբղէտ ու խիտ շրջան մը կը բոլորէ Հայաստան դէպի նոր հեռանկարներ դիմող իր ընթացքին մէջ. անով գրաւուած են հետաքրքրութիւնները ու կը մոռնանք որ ներկայի շրջանին բուն կերտիչը ու յաջողութեան երաշխիքը ըմբռնումներու, կեցուածքներու, գաղափարներու յեղաշրջում մըն է. նոյնիսկ նոր բառամթերք մը հայկ. լրափիռներու, զանազան շրջանակներու մնայուն էատարրը կը կազմէ: Անարգել, ու աւանդականի տպաւորութիւն գործող հանգստութեամբ մը կը գործածենք այդ բառապաշարը որ իրականութեան մէջ նոր յղացքներ, նոր մտածումներ բերած է մեր ազգային կեանքին:

Դէպքերու, ժամանակագրութեան, յուզող կամ խանդավառող պարագաներու առօրեայէն անդին, յետագայ զրոյցը մեկնած է նորութիւններու ենթախորքը եւս ուշադրութեան առարկայ դարձնելու փորձէ մը: Ատոր համար յարմարագոյն անձը նկատեցինք փիլիսոփայութեան ու քաղաքական գիտութիւններու դասախօս Կարպիս Քորթեանը. ան 50ական թուականներու կէսերուն Պէյրութի Ճեմարանը աւարտելէ ետք բարձրագոյն ուսումը ստացած է եւրոպական համալսարաններու մէջ. ներկայիս գերմանական փիլիսոփայութիւն ու քաղաքական գիտութիւն կը դասաւանդէ Մոնրէալի համալսարանին մէջ: Վերջերս գտնուեցաւ Հայաստան ուր համալսարաններու եւ Գիտութեան Ակադեմիային մէջ դասախօսութիւններ տուաւ ժամանակակից փիլիսոփայութեան հարցերուն, արուեստի, արդի փիլիսոփայութեան մէջ մարդաբանութեան արժեւորման մասին: Այս առիթը եւ զանազան շփումներ կարելիութիւն տուած են իրեն մօտէն ծանօթանալու Հայաստանի քաղաքական, տնտեսական, գիտական իրավիճակին: Այս փորձառութիւնը իրեն նկատել կու տայ որ վերջին երեք տարիներու դժբախտութիւններուն քով էական ձեռքբերումը անկախ պետականութեան գաղափարն է, որուն Հայութիւնը մինչեւ հիմա հարկ եղած կարեւորութիւնը չէ տուած:

Հ.– Հայաստանի նոր օրինավիճակը իր հետ բերաւ մեր իրականութեան համար նոր եզրերու -պետականութիւն, անկախութիւն, գերիշխանութիւն- գործածութիւնը. սակայն յաճախ զանոնք կը գործածենք առանց անդրադառնալու անոնց խնկական իմաստներուն. ի՞նչ պէտք է հասկնանք անոնցմէ:

Պ.– Պետականութեան ըմբռնումը եթէ նկատի ունենանք մասնաւորաբար Արեւմուտքը, ինքն իր մէջ միատարր չէ. ան տեւական զարգացումի մէջ գտնուած է, համաձայն՝ քաղաքական, տնտեսական, ընկերային հոլովոյթներու:

Արեւմուտքի մէջ պետականութեան գաղափարը դրոշմուած է ֆրանսական Յեղափոխութեամբ:

Ֆրանսական եւ նաեւ ամերիկեան Յեղափոխութեամբ արեւմտեան մտքին մէջ հետզհետէ արդիական պետականութեան գաղափար մը զարգացած ու արտածուած է դէպի այլ շրջանակներ: Ժողովուրդներու իրենք իրենց տէր ըլլալու այս գաղափարն է պետական-քաղաքական անկախութիւնը որ ինքզինքը կը պատշաճեցնէ տեղի ու վարչաձեւերու տարբերութեան:

Բռնակալութիւն, միակուսակցականութիւն եւն. եւն. յաճախ, վարչաձեւեր եղած են. բայց Արեւմուտքի համար ընդհանրապէս այս ձեւերուն խտէալը մնացած է ժողովրդավարութիւնը. ան կը պահանջէ որ օրէնսդիր ու գործադիր մարմինները անջատուին իրարմէ և իր բարոյական ընթացքին մէջ պետականութիւնը իրաւական ըլլայ: Ուրեմն իրաւականութեան հարց մը կը ծագի: Այս կարգի պետականութեան մը քաղաքացին օրինավիճակ մը ունի որ ուրիշի մը մօտ բացարձակ լռութեան մատնուած է: Այս պարագան մենատիրութիւնն է որուն լաւագոյն օրինակը Ի. դարուն եղաւ Խորհ. Միութիւնը որպէս անիրաւական պետութեան մարմնացումը: Ան արդիական էր ու անիրաւական: Հոն օրէնսդրութեան կաղապարները կան բայց օրէնքը բացակայ է որպէս իրաւական ուժ: Պատժամիջոցը, բիրտ ուժն է բացարձակապէս:

Հ.– Գերիշխանութեա՞ն հարցը...:

Պ.– Պետութիւն մը որ գերիշխան է, անպայման իրաւական չէ. իրաւականը կը ծագի մարդկային իրաւանց հարցէն զոր կը պարտինք Եւրոպայի վերջին 400 տարուան հասարակական եւ քաղաքական մտքի զարգացումներուն:

Արդի շրջանի բնական իրաւունքներու վարդապետութիւնները, ձեւապաշտ կամ իրողական, պայմանադրական հիմ մը ունէին որոնք ցոյց կու տային որ Արեւմուտքի բանական կոչումը ինչպէս իր քաղաքական արտայայտութիւնը կը գտնէր իրաւունքի ու մարդու իրաւունքներու հասկացութեան մէջ: Այս պարագան ֆրանսական եւ ամերիկեան յեղափոխութեամբ հաստատուեցաւ. մտաւ քաղաքացիական օրէնսդրութեան մէջ ուր անհատը, անհատի իրաւունքը կարեւոր տեղ կը գրաւեն: Հոս օրինական իրաւունքը ապահովուած է օրինական պատժամիջոցներով:

Այս կէտէն մեկնելով, մինչեւ այսօրուան եղափոխութիւնը մեզ կը տանի այն եզրակացութեան որ ճարտարարուեստականացած հասարակութիւններու մէջ պետականութիւնը անհրաժեշտ գործիք մըն է հասարակութիւններու իրաւունքները թէ իր հասարակութեան եւ թէ միջազգային բեմի վրայ յօդաւորելու համար:

Ընդհանրապէս ամէն հասարակութիւն ձեւական ճանաչումի սկզբունքներէն ու պետականութեան գաղափարէն մեկնելով, քաղաքական գերիշխանութեան վրայ հիմնուելով կրցած է միջազգային մարմիններ ստեղծել: Անոնց ամէնէն կարեւորը ՄԱԿ-ն է ուր քաղաքականօրէն գերիշխան պետութիւններ (քաղաքական միաւորներ) մուտք կը գործեն եւ միջազգային օրէնքով իրարու հետ իրաւական յարաբերութիւններ կը ստեղծեն, անկախ այն բանէն որ այդ պետութիւնները իրենց ներքին վարչաձեւերով ժողովրդավար կամ բռնատիրական ըլլան:

Հ.– Հայաստանի՞ պարագային:

Պ.– Հայաստան կը պատկանի ոլորտի մը որ Ի. դարուն ստեղծուած արդիականութիւնները արտայայտել ուզող գաղափարական մը ունեցաւ. ատիկա մարքս - լենինեան վարդապետութիւնն էր որուն պատմական հոլովոյթը վերջին 70 տարուան ընթացքին ոչ թէ ազգերու, մարդու իրաւունքին պաշտպանութիւնն ու յարգանքը այլ ամբողջատիրական միջոցներով ծրագիրներու հետապնդումը եղաւ:

Այսօր, այդ համաստեղութիւնը իր խոստումներուն սնանկութիւնը կ'ապրի եւ Հայաստան կը գտնուի այդ սնանկութեան սեմին առջեւ: Հայութիւնը հարց կու տայ այսօր թէ որպէս ժողովուրդ ո՞րքանով կը գտնուի այդ սնանկութիւնը բաժնելու երեւոյթին առջեւ, թէ չի՞ կրնար ինքն իր ճակատագիրը որոշել. չի՞ կրնար ստանձնել պատասխանատուութիւններ որոնց իրագործումը այս ժողովուրդին թէ՛ զարգացումին, թէ՛ իրաւունքներուն լաւագոյն գոհացումը կարենայ տալ: Հայաստան եւս այսօր կ'ուզէ ինքզինքը տարբեր ձեւով սահմանել Խորհ. Միութեան 15 Հանրապետութիւններէն, որոնց համար այսքան տարի իրական պետականութեան մը գործադրութիւնը տեղի չունեցաւ:

Հիմնական հարցը այն է թէ Հայաստանի համար անհրաժեշտութի՞ւն է պետականութիւն ունենալ, թէ ոչ:

Ներկայիս մեր իրականութեան, մամուլին մէջ այս հիմնական հարցը չի դրուիր: Փոխանակ քաջութիւնը ունենալու տեսնելու թէ հարցը ո՛ւր է, փերեզակօրէն կը շարժինք:

Այս հարցումին տարողութիւնը կ'առաջնորդէ պետականութեան հասկացութեան այն ըմբռնումին որ գործիքը ըլլայ պատասխանատուութիւններ ստանձնելու: Այս կամ այն կախումնաւորութիւնը պատասխանատուութենէ խուսափիլ է: Եթէ Հայաստանի մէջ այսօր քաղքենիութիւն մը կայ, քաղաքական տհասութեան արդիւնք է անոր վախը եւ փերեզակի մտայնութիւնը որ կայսրութեան մը անհատները նկատուելու կեցուածքը կը թելադրէ, առանց մտածելու իր հաւաքականութեան մասին:

Այս երեւոյթը կայ թէ՛ Հայաստանի եւ թէ Սփիւռքի մէջ: Ատիկա բազմաթիւ պատճառներ կրնայ ունենալ, ինչպէս ցեղասպանութիւնը, եւլն. բայց ամէն պարագայի մէջ աններելի է: Ցեղասպանութենէ անցած ժողովուրդ մը Հրեաներու քաջութիւնը պէտք է ունենայ. «անգամ մըն ալ, ո՛չ» կ'ըսէին անոնք: Ցեղասպանութեան ընկալումը այս պէտք է ըլլայ, եւ ատիկա չի կրնար իրագործուիլ առանց պետականութեան գաղափարի մը համապատասխան ընկալումին: Ան գործիք մըն է որ նաեւ պահանջքներ կը կազմաւորէ. ամէնէն առաջ այն հասարակութեան համար որուն քաղաքական արտայայտութիւնն է: Կ'ըլլայ այն մարմինը որ իր հաւաքականութեան առաւելագոյն իրաւունքները իրագործելու կոչուած է:

Հ.– Հոս կարելի՞ է խօսիլ Հայութեան պահանջքներուն մասին:

Պ.– Ընդհանրապէս Հայերը Թուրքէն կամ Ռուսէն որեւէ պահանջք ունենալէ առաջ, պէտք է իրենք իրենցմէ պահանջք ունենան:

Թէ ի՛նչ պահանջք:

Ստեղծելու բոլոր այն միջոցները որոնք մեզ բանակցելի պիտի դարձնեն պետական որեւէ ամբողջականութեան դիմաց որ մեր շահը կ'ոտնակոխէ: Օրինակ Թուրքին հետ, եթէ ան իմ պահանջքս չըկատարէ, պէտք է կարենամ պատժամիջոցներու դիմել որոնք կրնան արտայայտուիլ մինչեւ մտաւորական մակարդակի անուղղակի միջոցներով:

Այս անուղղակի միջոցներուն որքան ոյժ եւ միջազգային կշիռ կարենանք տալ, մեր պահանջատիրութիւնը այնքան կը զօրանայ, կը դիւրանայ: Բանակցելի կը դառնանք, այլեւս մուրացկանի դիրքին չենք մատնուիր:

Պէտք է տեսնել թէ հրեայ պետութիւնը ինչպէս կը գործածէ անուղղակի այդ միջոցները:

Ինչ կը վերաբերի օրինակ Թուրքիոյ, շատեր այսօր կ'առարկեն թէ պէտք չէ գործակցիլ ցեղասպանութեան պատճառով: Ինծի այնպէս կը թուի որ ճկուն մըտածումով մը կարելի է թէ՛ ցեղասպանութիւնը հետապնդել, եւ թէ առեւտրական յարաբերութիւններու անհրաժեշտութենէն չխուսափիլ: Մտքի գործողութիւն մըն է ատիկա:

Ես չեմ կրնար հասկնալ որ Խորհ. Մի-

(Շար.ը Գ. էջ)

la traversée d'Alex Berlian

Du 16 mai au 8 juin dernier, Alex Berlian a exposé ses peintures à la Galerie Les Cent, à Paris. Des discussions venaient, presque quotidiennement, rompre la présence silencieuse des toiles. Elles se prolongeaient, souvent, après la fermeture de la galerie, aux terrasses des cafés avoisinants où nous nous rendions avec le jeune peintre d'Arménie, Arman Krikorian. Nous avons retenu, pour les lecteurs de «Haratch», ces fragments de nos conversations qui montrent combien, intimement, la destinée d'Alex est liée à l'art pictural contemporain, et comment et avec quelle ferveur, il en a parcouru tous les domaines, comme si sa vie elle-même en était la longue traversée.

LILIANE DARONIAN.- A quel moment as-tu décidé de devenir peintre ?

ALEX BERLIAN.- Mon souvenir est très précis. Je n'avais pas encore dix ans. C'était un dimanche du mois de janvier ou de février 1956. Ce jour-là, j'ai observé attentivement mon père. Il dessinait la cathédrale d'Etchmiadzine. J'ai observé sa façon de travailler et j'ai ressenti le désir de faire la même chose, le même dessin, de copier la même reproduction. Mon père aimait dessiner. Il était adroit. C'était un bon artisan. J'ai copié moi aussi, la même reproduction. J'étais alors trop jeune pour expliquer mon attachement pour l'art mais j'ai ressenti, ce jour-là, comme un engagement de ma part. Jusqu'alors, je dessinais, tout comme les autres enfants. Je dessinais par exemple, les emblèmes sportifs des clubs arméniens.

L. D. - Quelque chose s'est transmis d'un père à son fils ?

A. B. - Je dirais plutôt que je me suis retrouvé en présence d'un exemple à imiter. Un exemple à domicile...

L. D. - C'est comme si ton père avait été, à un moment donné, cet exemple dont tu avais besoin pour éveiller ce qui était déjà en toi.

A. B. - Si cette scène est importante pour moi, ce n'est pas tant à cause du lien psychologique qui unit un enfant à son père, mais c'est parce que mon père, ce jour-là, occupait la place de celui qui montre, de celui qui donne l'exemple. Et cette place, après tout, quelqu'un d'autre aurait pu l'occuper...

L. D. - Où est née ta vocation de peintre ?

A. B. - En Syrie. Je suis né à Alep où j'habitais un quartier arménien. J'ai fréquenté des écoles arméniennes. Je copiais les portraits de personnages historiques arméniens dans les livres d'histoire ou de littérature. Je copiais des animaux. Tout comme à l'école où nous faisions des exercices d'écriture où il fallait imiter au plus juste la calligraphie du maître. J'adorais la calligraphie, surtout la calligraphie arabe. Ma première commande fut une liste de prix pour un café oriental !

Fin 1959, je commence à travailler la peinture à l'huile. Je copiais tout ce qui m'intéressait : Rembrandt, Ayvazowski, Corot, Van Gogh et aussi Sarian et d'autres...

Je faisais aussi des portraits à partir de photographies. A 15 ans, j'ai vendu le portrait de l'acteur Jack Palance !

A 16ans, on me commande une première toile, «La dernière nuit de Komitas» de Sarkis Mouradian. Par la suite, j'ai copié cette toile 8 ou 9 fois ! J'ai copié pendant longtemps, surtout sur commande. A Alep, je vivais dans un milieu où la copie était un moyen, pour les gens, d'avoir chez eux, leurs œuvres préférées. C'est une période où le travail est sans complexe, où tout est permis.

L. D.- Peux-tu expliquer cette importance de la copie ?

A. B.- La copie était pour moi, surtout à Alep, où il n'y avait pas d'Ecole d'art à proprement parler, un lieu d'apprentissage essentiel. Finalement, les classiques avaient fait la même chose, Matisse avait fait la même chose : des copies au musée du Louvre. Bien sûr, je rêvais d'être en contact direct avec les œuvres, dans les musées. Je copiais à travers des reproductions et non des originaux qui se trouvaient loin d'Alep. Je copiais les œuvres de Sarian d'après un livre que mon oncle possédait. Je regardais les reproductions, des heures durant. J'y pensais avant de m'endormir. C'était une sorte de voyage dans l'inconnu, comme l'art tout entier. A partir de la reproduction, j'essayais d'imaginer l'épaisseur de la couche de peinture. L'analyse texturelle que je faisais, celle de la texture de l'œuvre, la compréhension du mécanisme du travail, étaient le produit de mon imagination, de mes représentations mentales. Cela correspondait probablement à mon côté introspectif, introverti, mes tendances intellectuelles me portant davantage vers le mental que vers le sentimental. Tout cela a accentué chez moi une sensibilité qui permet, souvent, de sentir l'épaisseur d'une couche picturale d'après une reproduction plate, photographique de l'œuvre, de deviner la matière, de sentir la touche picturale.

L. D.- Tu nous fais bien comprendre qu'il n'y a rien de passif dans le travail de copie, comme on pourrait communément le penser, mais que c'est un travail actif d'intégration de données techniques et un fantastique effort d'imagination lorsque entre celui qui copie l'œuvre d'un grand maître et l'original il n'y a qu'une reproduction plus ou moins bonne. As-tu toujours fait ton apprentissage à partir de la copie, dans la solitude ?

A. B.- Il y avait, à Alep, quelques peintres connus qui ne pouvaient s'adonner à la peinture qu'en dehors de leur travail. Vers 13-14 ans, j'ai rencontré mon premier maître, un paysagiste et portraitiste, Ezéchiel Toros. C'était le père d'un ami. Il m'a beaucoup appris.

L. D.- A partir de quel moment ton travail est-il devenu vraiment personnel ?

A. B.- A partir de 17 ans, je commence à faire des dessins d'après nature : le portrait de ma sœur, une nature morte. Je peignais aussi des natures mortes et des paysages d'après mon imagination, et aussi des scènes de la ville d'Alep et, des scènes villageoises.

Ma difficulté principale était la représentation de la figure humaine. J'ai essayé d'apprendre dans les livres. J'étais un réaliste : il fallait que mon travail soit aussi fidèle qu'une photographie. A vingt ans, je maîtrisais suffisamment la question des proportions, de la ressemblance, de la couleur.

L. D.- A vingt ans, tu te rends à Venise où tu deviens élève à l'Académie des Beaux-Arts...

A. B.- Oui, mais j'attends cinq ans avant de pouvoir m'y rendre. Avec quelle impatience ! J'avais quinze ans, nous étions au mois de mai 1961. Le directeur de notre lycée m'appelle dans son bureau. En me présentant à Saroukhan, le caricaturiste, il lui dit qu'il projette de m'envoyer en Italie pour y faire des études artistiques. De ce jour, le lycée me devient lourd à supporter. Mais cinq ans plus tard, le rêve se réalise.

L. D.- Comment est-ce, un rêve qui se réalise ?

A. B.- Cela commence par un décalage ! Je veux encore peindre des paysages et des portraits. En fait, je n'avais accepté la peinture que jusqu'à Van Gogh ! Je constate qu'à l'Académie je ne peux pas faire ce que je veux. Il fallait aller vers l'abstraction et je n'y étais pas prêt...

Lors du premier cours, on nous demande de faire le dessin d'un nu. Mon professeur, Guiseppe Santomaso, me dira: «Tu sais dessiner ce que tu vois, tu dois maintenant apprendre à dessiner ce que tu ne vois pas». Durant la première année, je fais des nus et des portraits au fusain. Pour chercher une issue vers la modernité, je travaille à la «pointe Bic» dans le style de Carzou.

A la fin de la première année, je retourne à Beyrouth durant les vacances. L'un de mes amis de l'Académie se rend à Salzbourg pour suivre des cours de Vedova. Lorsque nous nous retrouvons à Venise, il me montre des photos en noir et blanc des œuvres qu'il a réalisées sous l'influence de Vedova. Et c'est pour moi un véritable coup de foudre. J'ai le sentiment d'une grande découverte qui ouvre des portes nouvelles. Cela a laissé une trace profonde dans ma sensibilité artistique. Lorsque je commence à travailler, mon entourage remarque le saut que j'ai fait vers l'abstraction. J'ai commencé à faire des dessins inspirés des lignes du corps du modèle que j'avais en face de moi, tout en allant dans le sens de Klee, de Miro...

Mais durant la deuxième année de mes études, je rencontre un étudiant arménien venu des U.S.A., de Chicago. Dans les années 60, le Pop Art était à son apogée aux U.S.A., et lui nous apporte tout cela, l'idée d'un art figuratif, réaliste, comme réaction à l'Expressionnisme Abstrait.

L. D.- A peine t'éveilles-tu à l'abstraction, que déjà tu réagis contre cette tendance et plonge corps et biens dans le Pop Art !

A. B.- Avec un autre ami yougoslave, nous formons un petit groupe. Le Pop Art, c'était l'idée d'introduire sur la toile des images courantes, de la publicité, des faits divers. Mais nous voulions aller plus loin encore vers le réalisme. Nous ressentions très fort cette envie de faire de la peinture réaliste. Nous étions au courant de ce qui se passait aux U.S.A. et nous travaillions dans le même sens, vers l'Hyperréalisme. Nous étions en 1968-69. L'Hyperréalisme n'allait être introduit, en tant qu'école, si ma mémoire est bonne, qu'en 1972. A l'Académie, en tout cas, personne ne travaillait comme ça. La présentation de la dernière œuvre que j'ai réalisée à l'Académie —une grande toile allégorique ayant pour sujet la société de consommation— a été considérée comme un événement. Travailler dans le sens du Pop Art, de l'Hyperréalisme, c'était être à l'avant-garde et représenter l'esprit de l'époque. Nous essayions de donner une nouvelle expression à la peinture figurative. C'était comme un retour aux sources. Cela entrait dans la représentation réelle du monde vu. Mais en même temps, c'était un piège. Cela limitait les possibilités créatrices. Notre imagination ne fonctionnait plus que dans une seule direction. Je m'en suis rendu compte plus tard. Peindre est un chose et faire de la peinture en est une autre. Pour moi, la création est toujours en relation avec le passé et le présent, à la fois. Cela se sent dans mon travail. Il y a toujours une relation consciente par rapport à ce qui se faisait avant et ce qui se fait actuellement. Il faut aller vers le passé pour créer quelque chose de nouveau. Cézanne a été vers le Moyen-Age et vers Poussin, pour faire un pas de plus que l'Impressionnisme. Matisse a été vers l'art islamique, la miniature persane, Picasso, vers l'art dit «primitif», africain ou océanien.

L. D.- Après l'Académie ?

A. B.- Après l'Académie, je ne m'enferme pas dans une direction donnée. Je peins des œuvres abstraites et des œuvres figuratives. Je donne libre cours à mon instinct pictural. C'était encore pour moi une période de formation. Je devais perfectionner mon étude du figuratif et expérimenter en même temps l'abstraction, dont je ressentais les bienfaits.

L. D.- Combien de temps dure-t-elle cette période où figuratif et abstraction coexistent ?

A. B.- De 1970 à la fin de l'année 1974. J'abandonne l'abstraction pour deux raisons majeures : la consécration de l'Hyperréalisme, en 1972, et mon besoin de perfectionner la technique figurative.

En 1976, je me retrouve à Paris. Mes peintures deviennent moralisantes, porteuses de critique sociale, un peu satiriques, mais sur le plan esthétique, c'est très classique. Cela me conduisait à une impasse.

Début 1982, je réalise quelques dessins, à la manière cubiste et puis, vers la fin de l'année, plus d'une soixantaine de dessins et d'œuvres en acrylique, en noir et blanc et abstraites, qui ont préparé le terrain vers un retour à l'abstraction.

Ce qui a permis le passage du figuratif à l'abstraction a été un élément du réel: l'ombre. Je me suis intéressé aux ombres. L'ombre, c'est la silhouette. L'ombre représente la silhouette de quelque chose de réel. C'est seulement par quelques détails superficiels qu'une forme peut acquérir une nature figurative. Un jour, j'avais chez moi des morceaux de papier noir qui m'ont donné l'impression d'être des ombres. Au début, j'ai eu l'idée d'en faire des compositions que je dessinerais par la suite. Puis, j'ai pensé qu'en photographiant ces compositions, je gagnerais du temps. Finalement, ce qui s'est offert à moi, c'est une possibilité de variations presqu'à l'infini, une expérience très riche. Et ces études pour de futurs tableaux me sont apparues, au vu du résultat, comme des œuvres achevées. Ce qui a donné, à partir de 1984, la série de photo-peintures et des photo-dessins. Je faisais en même temps des centaines de dessins et de pastels qui me donnaient encore l'impression d'évoquer diverses tendances picturales déjà abordées dans les décennies précédentes, dans le domaine de l'abstraction. Ce n'était pas suffisamment personnel.

L. D.- On en arrive à la période actuelle, celle qui a donné lieu à ta dernière exposition à la Galerie Les Cent.

A. B.- Durant cette dernière période, je redécouvre les œuvres de Seurat et de Klee. Elles me permettent de repenser la peinture en des termes qui ne sont pas très courants de nos jours. Et c'est le point de départ de mon travail actuel, depuis presque 3 ans et demi maintenant. La rencontre avec l'œuvre de Seurat m'a poussé à aborder à la fois la question de la lumière et du volume, à travers une trame, un tissage qui couvre toute la surface de l'œuvre. Cela concerne la question du langage personnel. Arriver à un langage personnel signifie se libérer des influences, autant que possible. Ce n'est pas une rupture totale. L'important est d'essayer d'ajouter quelque chose, d'amplifier une possibilité plus large que ce qui se faisait avant. On ne peut pas y arriver artificiellement. C'est l'ouverture d'une nouvelle porte par le truchement d'une nouvelle technique picturale ou par une nouvelle conception de l'organisation de la surface de l'œuvre. C'est la création d'un nouveau filtre, qui est toujours un filtre intellectuel, en fin de compte.

Ce que je fais maintenant s'oppose donc

ԿԱՐՊԻՍ ՔՈՐԹԵԱՆԻ ՀԵՏ

(Շար. Ա. Էչէն)

ութեան յետոյքը եւ Թուրքին քմահաճոյքը մեր ամբողջ քաղաքական մտածումի հորիզոնը դառնան:

Ազատագրումը կը կայանայ հոն ուր ես կը յաջողիմ նախ ինքս իմ ապուշութիւններէս ազատագրուիլ:

Պէտք է լրջօրէն վերաբերիլ հարցին հետ, օրինակ, երբ Լ. Տէր-Պետրոսեան կ'ըսէ թէ ռուսական բանակը կրնայ Կովկասէն հեռանալ:

Հ.- Ի՞նչ պիտի ըսէիք Հայաստանի մէջ նոր հիմնաւորուող վարչաձեւին մասին:

Պ.- Եթէ պետականութեան հարց կայ, երբ ժողովուրդ մը կ'ուզէ բնականոն վարչաձեւով մը սահմանուիլ, ժողովրդավարութիւնը պիտի ըլլայ տիրող:

Հոս կարեւոր է որ ընդդիմութիւնը (opposition) կենսական դեր մը ունենայ վարչակարգի կայունութեան մէջ: Միայն նախնական ժողովուրդ մը ընդդիմութիւն չի սիրեր: Ասիկա այլընտրանք մը կու տայ. անհրաժեշտութիւն մըն է:

Այսօր ՀՀՇ-ն քննադատողները պէտք է այլընտրական (alternatif) պարագայի մը կառոյցը տան: Կազմակերպուած, կառոյցի տէր ընդդիմութիւն մը ստեղծելուն մէջ է հարցը:

Հայաստան այսօր խորհրդարան ունի. ո՞վ կ'արգիլէ որ ընդդիմութիւն մը ձեւաւորուի:

Հ.- Եթէ այդ կարողութեան տէր խմբաւորումներ չկան...

Պ.- ՀՀՇ-ն թող ինքն իր մէջ բաժնուի այդ պարագային. ժողովրդավարական եւ ազգ. կուսակցութիւն մը թող ստեղծուի: Մեր իրականութեան մէջ յաճախ միասնականութեան գաղափարը կը հոլովուի. ես այն Հայերէն եմ որ բացարձակ համաձայն չեմ նման միասնականութեան, որովհետեւ վտանգը կայ յիմարութեան շուրջ միասնական ըլլալու: Ի՞նչ է շահը միասնականութեան երբ ան յիմարութեան մը շուրջ է օրինակ: Հետեւաբար, կարեւոր է լաւ ընդդիմութիւն մը կարենալ ըլլալ: Առողջ ժողովրդավարութիւնը այն է որ երկրի մը նախագահը ամէն օր կ'ըսէ ընդդիմութեան թէ երէկ ի՛նչ ըրաւ: Ատոր բացակայութեան պարագային ահաւոր խեղճութեան մը կը մատնուի երկիրը:

Հ.- Իսկ մե՞նք:

Պ.- Մենք որ Եւրոպա կամ Ամերիկա կ'ապրինք, չենք ուզեր հասկնալ որ տարրական այս բաները Հայաստանի համար անհրաժեշտ ըլլան: Ասիկա կը նշանակէ թէ մենք կէթթօներու մէջ կ'ապրինք. եթէ կարենայինք ապրիլ մեր գտնուած երկիրներուն մէջ, մեծ նուէր մը պիտի ընէինք Հայաստանի: Ամօթ է մեզի որ խափանարարութեան գործ կ'ընենք երբ առաւելագոյն կարելիութիւնը ունինք քաղաքական ներդրում ընելու:

Կը նշանակէ որ հակառակ մեր բոլոր յաւակնութիւններուն, Արեւմուտքին մասնակից չենք:

Յարգանքի պակաս մը ունինք մեր ժողովուրդին հանդէպ, քանի որ գոյութիւն ունեցող լաւագոյն արժէքներուն մասնակից չենք կրնար դարձնել զայն, ինչ որ բանակցելի պիտի ընէր մեզ:

Հայապահպանումի ահաւոր սխալ ըմբռնում մը ունինք:

Երեք սերունդ ետք Սփիւռքը այդ հասունութիւնը, իսկ մեր կազմակերպութիւնները տարբեր բնոյթ պէտք է ունենային: Այսօր ապարժեւորում մը կայ. լոզունգներու թիւը մեծ է. պոռոտախօսութիւնը ահաւոր չափերու հասած է:

Դառն է այս իրականութիւնը: Տհաճ հաստատում մըն է ըսել ասոնք: Տհաճ, երբ կը տեսնես որ հոն մարդիկ սորվելու պատրաստակամութիւնը ունին, իսկ մենք անդիմակից խափանարարութիւն մը կ'ընենք:

Հ.- Ի՞նչ կարեւոր տարբերութեան մասին կարելի է խօսիլ մեր եւ Հրեաներուն միջեւ. ի՞նչ էր որ անոնք կրցան ընել ու մենք չյաջողեցանք:

Պ.- Նախ պէտք է նկատի ունենալ երկար ատեն անոնց Արեւմուտք գտնուելու պարագան, ինչ որ իրենց մեծ կարելիութիւն տուաւ ազատութիւններու մասնակից ըլլալու: Ազատութիւններ, թէ՛ մշակութային, թէ՛ քաղաքական եւ թէ տնտեսական կեանքի մէջ: Իրենք կրցան որպէս որակ ներկայ ըլլալ իրենց գտնուած պետութիւններուն մէջ:

Սիոնիզմը ԺԹ.-Ի. դարերուն կրցաւ որակի եւ գործադրելի արժէքի վերածուիլ: Առարկայական հիմ մը ունէին. ժողովուրդին մէջ կար քաղաքական, մշակութային մակարդակը:

Մենք Արեւելքի մէջ էինք, Եւրոպայէն բացակայ: Օսմանեան աշխարհին մէջ գտնուիլ մեզ համեմատելի չէր դարձըներ: Երբ փոքր ազատութիւններ ունեցանք, ունեցանք պատիժներն ալ. ցեղասպանութիւնը, խորհրդային պատիժները...: Բայց Հրեաներէն այն տարբերութեամբ որ անոնք նման պատիժներու ազդեցիկ ձեւով պատասխանել գիտցան:

Մերը միակողմանի –տնտեսական– ուժականութիւն մըն է, բայց չունինք մտաւորական մեծ աշխարհ: Կրօնական մշակոյթն ալ խեղճութիւն մըն է:

Երկրորդ կէտը՝ եղած ազատագրումը մեծ արժէքի չէ վերածուած: Չունինք մտաւորական դասակարգ մը որ միջազգային բեմ հանենք: Միջազգային մտաւորական որակ չունինք: Նոյնիսկ յանձնառութիւնը չկայ ստեղծելու: Ներքին դրդապատճառի (motivation) տկարութեան հետեւանք է: Նոյնն է նաեւ Հայաստանի պարագան. մէկ-երկու հոգիի հանդէպ մեծ յարգանք ունինք, բայց միջազգային արժէքով բանակցելի որակ չկայ:

Երրորդը՝ նոյնիսկ ցեղասպանութիւնը մտաւորական, գիտական հարց է. քաղաքական է անշուշտ, բայց քաղաքական արժէքը կ'որոշուի երբ հորիզոնը բացուած է ատոր:

Տարբեր պիտի ըլլար եթէ վերջին 50 տարուան մէջ միջազգային չափանիշով պատմաբաններ ունենայինք. միայն այդ մարդոց մակարդակը կրնար կացութիւնը փոխել: Զո՞վ պէտք է մեղադրել ատոր համար. Թուրքիա՞ն:

Հրեաները ըրած են ատիկա. լրջութիւն է ատիկա:

Առնենք գրականութիւնը. Յ. Օշականով սկսաւ ցեղասպանութիւնը համամարդկային նշանակութիւն ունենալ. բայց այսօր ո՞վ կը կարդայ Օշականը: Ո՞վ է յանցաւորը:

Նոյնն է պարագան արուեստի միւս ճիւղերուն մէջ: Շարժանկարը օրինակ, զոր առաւելագոյնս կարելի էր օգտագործել: Մամուլը. ո՞ւր է մեր տեղը միջազգային մամուլին մէջ: Ասիկա՝ նաեւ ընկերային գիտութիւններու, փիլիսոփայութեան մէջ. յաջողած ես երբ ներկայութիւն ըլլաս:

Հրեաներուն համար կ'ըսենք թէ յաճախ ասկէ անկէ կ'առնեն. սակայն պէտք է տեսնել թէ որքան կու տան: Մարդկութեան կու տան. այս մասնակցութիւնը մեզ մէկուսացումէն կը հանէ:

Ամերիկայի մէջ, համեմատական ձեւով, կ'ըսուի թէ մենք Հրեաներէն աւելի հարուստ ենք. բայց մեր ունեցածը փոխարինելի (convertible) չենք կրցած ընել:

Հ.- Ուրե՞մն:

Պ.- Ներքին դրդապատճառի պակաս մը մեծ դեր կը խաղայ քաղաքական մեր տհասութիւնը մշտական դարձնելու: Պէտք չէ լքել հայութեան պետականութեան ըմբռնումը. անիկա սերունդներու հիմնական մեկնակէտը պէտք է ըլլայ: Անկախութիւնը ստեղծելը չէ հարցը, այլ զայն պահելը: Որպէսզի անկախանանք, մեր նախապաշարումներէն պէտք է անկախանալ:

Պէտք է լիիրաւ ընկերակից դառնալ աշխարհին եւ հոս Սփիւռքը մեծ առաւելութիւն մըն է: Ան կարելիութիւն կը ստեղծէ աշխարհի բոլոր բնագաւառներուն մէջ միջազգային մեծագոյն չափանիշով ներկայութիւն դառնալու: Յատկապէս Արեւմուտքի մէջ, ուր կ'առնուին բոլոր կարեւոր որոշումները: Այս առումով, Եւրոպայի եւ Ամերիկայի մէջ մեծ Հայութիւն ունենալ, մեզի համար մեծ կարելիութիւն է: Համաձայն չեմ որ միայն Արեւելքի մէջ կարելի է Հայ մնալ:

Արտասահմանի կազմակերպութիւններուն շուրջի Հայութիւնը օսմանեան խեղճ ու կրակ աշխարհ մը կը ձեւացնէ որ մեր քաղաքական մտածումի ապատումի (amputation) գլխաւոր պատճառներէն մէկն է: Արեւելք մը մեր ուղեղներուն մէջ զօրաւոր կերպով նստած է. մեր մտահորիզոնին վրայ նստած է, ազատութիւնները արգիլելու իմաստով: Ասկէ լոյս չի գար:

Արեւմուտքը ուժականութիւն մը ունեցած է ուրկէ լոյսը կու գայ. մեզի համար Պոլիսը, Թիֆլիսը որակ էին որովհետեւ Արեւմուտքին բացուած էին:

Հ.- Ժողովրդավարութեան յաջողած սկիզբ մը կը նկատէ՞ք Հայաստանի մէջ:

Պ.- Մեր պետութիւնը ժողովրդավար պէտք է ըլլայ. Իսրայէլի մասին խօսիլ տուողը ժողովրդավարութիւն մը ըլլալու պարագան է:

Երբ Լ. Տէր-Պետրոսեան արեւմուտքցի լրագրողներու ներկայութեան խօսեցաւ, պատմեցին թէ որքա՛ն տպաւորուած էին հանդիպելով խորհ. վարչաձեւին մէջ նորման ճկուն միտքի տէր ղեկավարի մը որ կ'ուզէր ժողովրդավար վարչաձեւ մը բերել: Միակ խօսք մը քանի դուռներ կրնայ բանալ:

Ասիկա մեզի համար բանակցութեան լաւ խաղաքարտ մըն է եւ ողջունելի է այն երեւոյթը որ Հայաստանի ղեկավարութեան մէջ ժողովրդավարութիւնը լուրջի առնուած ըմբռնում մըն է ու Հայաստան վեց Հանրապետութիւններէն ամէնէն ժողովրդավարն է. ժողովրդավար ըմբռնումի ամէնէն հաստատ հիմերը ունի Խորհ. Միութեան չափերով:

Այս պարագան մեզի տարբեր դիմագիծ մը կու տայ եւ մեզ աւելի յարգանքի առարկայ կը դարձնէ:

Հ.- Իսկ անկախութեա՞ն հարցը:

Պ.- Ինչ կը վերաբերի անկախութեան գաղափարին, դատումս որեւէ ազգի նըկատմամբ ընդհ. ձեւով այն է որ անկախութիւնը գերիշխանութեան եւ միջազգային ճանաչումի կարեւոր տարածք մը կը ներկայացնէ ուր ժողովուրդի մը մեծ պատասխանատուութիւն կը վիճակի:

Երբ կը խօսուի անկախութեան մասին, խորհ. շրջանակէն ելլելու մասին, Հայաստանի ղեկավարութեան մօտ առաւելագոյն գործողութիւն մըն է ատիկա. կը նշանակէ ձերբազատիլ քեզ արգելակող ազդակներէն: Չի նշանակեր դըռեհկանալ, հակառուս ճառեր խօսիլ. ընդհակառակն, հասարակաց պատմութիւն մը ունինք այդ ժողովուրդին հետ, մտաւորականութիւն մը ապրած է այդ լեզուին ու մշակութային արժէքներուն հետ. ատոնց փլուզումը չի նշանակեր անկախանալ:

Բայց անկախութեան գաղափար մը առողջ հիմերու վրայ դնել նշանակալից քայլ է եւ լաւ պիտի ըլլայ երկխօսութեամբ կարենալ առաջնորդուիլ, փոխանակ հարցերը հրասայլերով լուծելու:

Ուժերու յարաբերութեանց փոփոխութիւնը կրնայ Հայութեան համար տխուր հետեւանք ունենալ: Պէտք է այս մասին ալ մտածել. սակայն անկախութիւնը հիմնականօրէն ապագաղութացումին մէջ է. արգելքներէ անկախանալ է ու առաւել կապեր հաստատել խորհրդային դաշնակցութեան, դրացի երկիրներու հետ: Ասիկա քաղաքական ամէն ղեկավար պէտք է կարենայ հասկցնել իր ժողովուրդին, փոխանակ անձկութիւնը ներշնչելու թէ Թուրքերը մեզ պիտի կոտորեն անկախութեան պարագային:

Հ.- Ճիշդ այդ կէտը շատ խնդրայարոյց էջ մը կը կազմէ ներկայիս քաղաքական մեր վէճերուն մէջ:

Պ.- Պէտք է խելացութիւնը ունենալ Թուրքերու հետ անհրաժեշտ երկխօսութիւնը հաստատելու եւ տնտեսական յարաբերութիւններով օգտուելու արգելքներու վերացումէն առանց մոռնալու մեր ցեղասպանութիւնը եւ անոր քաղաքական դրամագլուխը: Ասիկա մէկ օրէն միւսը ըլլալիք բան չէ անշուշտ, բայց իշխանութիւնը մատակարարելու համար ուժի մը արտադրութեան կարող ըլլալ պէտք է թէ՛ տնտեսական եւ թէ՛ մշակութային կեանքով, որպէսզի կարելի ըլլայ ինքնավստահ ու հզօր ըլլալ. պէտք է կարենալ արթուն ըլլալ այս հոլովոյթին մէջ երկիր մը ոտքի պահելու համար:

Անկախութիւնը ունենալու այս պահէն աւելի կարեւոր է պահելու կառոյցները ստեղծելու գործը: Խելքը հոս կրնայ աւելի միջոցներ տրամադրել, քան ուղղակի պաշտպանութիւնը:

Ուրեմն, անկախութիւն կը նշանակէ ժողովուրդին կարելիութիւն տալ որ ընկերակից ըլլայ ամբողջ աշխարհին:

Միայն Մոսկուայէն փրթիլ չէ անկախութիւնը:

Երբ ժողովուրդ մը կը սկսի առանց թշնամիներ փնտռելու, երկխօսութիւններով ինքզինքը հաստատել, այդ պարագային ինչո՞ւ նման կարելիութեան մը իրագործումը խանգարել:

Հ.- Դուք Հայաստանի մէջ մօտիկ շփում ունեցաք մտաւորական դասակարգին հետ. մտաւոր կեանքին մասին ի՞նչ պիտի ըսէիք:

Պ.- Ինչ կը վերաբերի Հայաստանի մտաւորական եւ զարգացումի վիճակին, քաղաքական դէմքերու, գրողներու, արուեստագէտներու հետ շփումներէս կրնամ ըսել թէ նոր սերունդին մէջ մտաւորական մեծ հետաքրքրութիւն կայ Արեւմուտքի մտաւորական աշխարհին հանդէպ:

Փիլիսոփայութեան մարզին մէջ մարքսլենինիզմը աւեր գործած է: Մտաւոր հորիզոնը տոկմաներով, լոզունգներով խեղդթիւրուած է եւ բնականոն յարաբերութիւն չկայ Արեւմուտքի աշխարհին հետ: Բացառութիւններ կան անշուշտ. օրինակ Էրիք Աթայեանի եւ քանի մը ուրիշներու համար կարելի է անվարան ըսել թէ միջազգային արժէքներ են: Գրականութեան մէջ կայ Հրանդ Մաթեւոսեանը, երաժշտութեան՝ Տ. Մանսուրեանը որ արդէն միջազգային համբաւի տիրանալ սկսած է: Հպարտութեան առիթներ են ասոնք: Բայց ասոնց քով պէտք է ընդունիլ որ Երեւանի համալսարանը շատ ցած մակարդակ ունի եւ մեծ բարենորոգում անհրաժեշտ է ակադեմական մակարդակը բարձրացնելու համար: Գիտելիք թըլմել, մտածում արգիլել, համալսարանի

●►

à quelque chose de préexistant; aux surfaces unies, banales, que l'on rencontre souvent dans les œuvres actuelles, aux acrobaties démesurées des bras peignants, à la peinture que le peintre laisse couler sur la toile comme si bientôt il allait y avoir une inondation ! Ce sont les raisons fondamentales qui m'ont incité à penser au travail de la surface de la toile, à ce tissage des couleurs et à l'introduction physique de la lumière. C'est une période qui est une synthèse de toutes mes expériences pendant toutes ces longues années. C'est une conception du corps de l'œuvre, que l'on peut appeler non figurative, mais la réalisation technique répète la technique de la peinture classique avec ses couches superposées et transparentes.

L. D.- Peux-tu nous expliquer ce que signifie pour toi être peintre ?

A. B.- La peinture, c'est une manière de vivre. J'ai choisi d'être peintre encore enfant, et les choix faits durant l'enfance sont toujours basés sur des élans instinctifs parce qu'on n'a pas les connaissances suffisantes pour donner des explications philosophiques à nos choix. Cela m'a sans doute procuré un grand plaisir, et en même temps, c'était un travail magique. C'est ce qui m'impressionnait quand je voyais mon père dessiner; la magie du jeu du crayon. Mon imagination était-elle peut-être débordante et le dessin me donnait la possibilité de la concrétiser. L'imagination, à travers sa concrétisation par le dessin, c'est peut-être le désir d'avoir un certain pouvoir sur l'inconnu. C'est peut-être une auto-affirmation de l'enfant.

Quand on devient adulte, le sens que l'on donne à sa pratique, change selon la période que l'on vit, selon les influences que l'on subit. Mais cela concerne, à mon avis, la surface, les apparences. Le fond reste le même, un besoin instinctif.

ŒUVRES SUR PAPIER D'ARSHILE GORKY

DEUX ETAPES FRANCAISES D'UNE EXPOSITION EUROPEENNE: MARSEILLE ET SAINT-ETIENNE

Le public européen n'a pas souvent eu l'occasion d'apprécier les œuvres du grand artiste américain d'origine arménienne, Arshile Gorky. Il revient au Musée Cantonal des Beaux-Arts de Lausanne d'avoir présenté l'exposition des œuvres sur papier (1929-47) du 21 septembre au 11 novembre 1990 et d'avoir organisé un circuit européen marqué par cinq étapes. Ainsi la célèbre Albertina de Vienne aura accueilli les œuvres (Janvier-Février 1991) avant le Musée Cantini de Marseille (15 Mars - 30 Mai 1991), le Musée d'Art moderne de Saint-Etienne (20 Juin - 2 Septembre 1991), les villes allemandes de Francfort (Frankfurter Kunstverein, Octobre - Novembre 1991) et de Brême qui clôturera ce parcours en 1992 (Kunsthalle Bremen, Janvier-Février 1992).

Accompagnant l'exposition, un très beau catalogue (202 p., bilingue français-allemand), édité par le Musée Cantonal de Lausanne, reproduit les 117 œuvres et inclut, outre la tragique biographie de Gorky, des textes d'Erika Billeter (directrice du Musée Cantonal des Beaux-Arts de Lausanne), André Breton, Frank O'Hara, Matthew Spender, Konrad Oberhuber et Bernard Blistène.

Dans son avant-propos, E. Billeter rappelle combien Gorky, à la suite de Cézanne, éprouve le besoin de se situer devant la nature ou, mieux, en elle («within», «into the grass»). S'il est possible de voir dans la production de l'artiste le rôle qu'ont joué Ingres ou Uccello, de même que Kandinsky, de Chirico, Picasso et particulièrement Miro avec ses biomorphies, il reste que nous ne pouvons pas vraiment parler d'influence, ce qui entraîne E. Billeter à intituler son texte final «Arshile Gorky l'inclassable» (p. 115). Billeter interroge, à la suite de William Rubin, le rôle de charnière attribué à Gorky qui opérerait la transition entre le surréalisme vieillissant (celui d'un Matta) et la jeune peinture américaine des expressionnistes abstraits (en particulier l'œuvre de son ami de Kooning). En fait, loin de recourir à la méthode surréaliste (utilisant l'inconscient et l'automatisme), Gorky travaille le souvenir vécu, il interprète la nature à travers le filtre de la mémoire. La dynamique de son geste, le fait qu'il ne juge jamais une toile achevée, le rapproche de la philosophie de l'expressionnisme abstrait mais de façon purement passagère, dès lors que l'orientation autobiographique s'avère essentielle chez lui. Eminemment personnelle (ce qui ne l'mpêche pas de prétendre à l'universalité) l'œuvre de la maturité artistique de Gorky révèle l'une des «grandes personnalités solitaires de l'art moderne qui ont marqué les sommets de notre siècle» (p. 119). Il convient dès lors d'éviter ici l'usage du terme «influence», ce qui ne manque pas de nous indiquer une note du texte de M. Spender. Gorky ne se dit pas «influencé par» un artiste, il affirme qu'il «est avec», c'est-à-dire qu'il fait corps avec lui, forme un réseau, un groupe, une tribu. Par là, Gorky soulignerait aussi que l'histoire linéaire, la plate chronologie, ne peut que tuer l'art qui, pour lui, est le vivant, à l'instar de la nature que l'on regarde avec les yeux marqués par la mémoire. Le passé se réincarne, nous nous mouvons dans l'interprétation, non dans la copie ou dans la glose. Gorky perturbe l'historien de l'art car il échappe aux classements, n'entre pas vraiment dans les catégories rassurantes que l'on nomme courants ou écoles. Il surgit tantôt comme le «dernier grand peintre surréaliste», ainsi que le dira André Breton, tantôt comme l'un des personnages clefs de la New York School ou de l'abstraction lyrique ou encore, et surtout, de l'«expressionnisme abstrait», termes par lesquels Alfred Barr définissait l'œuvre de Kandinsky dans les années 30, et dont Barbara Rose dénonce l'utilisation erronée pour ce qui concerne le groupe d'artistes auquel appartient Gorky, groupe qui se voulait plutôt «impressionniste abstrait» ou «subjectiviste» (1). Aussi, en 1962, Frank O'Hara avait-il raison de considérer Gorky non pas comme un point fixe sur la carte de l'histoire de l'art mais bien plutôt comme un *moteur*, «un des moteurs *de ce groupe hétérogène* de peintres qui, plus tard, fut alternativement appelé «The New York School», «Abstract Expressionnisme», «American-type Painting» ou «Action Painting» (p. 13). Ce que soulignait également André Breton en 1945, dans le texte du catalogue de l'exposition à la Julien Levy Gallery, lorsqu'il décrivait Gorky comme un «fil conducteur». Pour Breton, Gorky s'apparente au mécanicien, à celui qui démonte et remonte ce qu'il appelle, en reprenant la métaphore très classique de l'horloge, «le ressort caché». L'art de Gorky ressortit donc au ductile, il travaille l'hétérogène, élabore un monde «analogique», celui des formes hybrides définies par Breton: «j'entends désigner par hybrides les résultantes qu'est amenée à produire la contemplation d'un spectacle naturel en se composant avec le flux des souvenirs d'enfance et autres que provoque l'extrême concentration devant ce spectacle pour un observateur pourvu, au degré le plus rare, du don d'émotion» (p 11). Dans un texte stimulant, Bernard Blistène se penche sur le problème phénoménologique de «l'advenue de l'œuvre d'Arshile Gorky». Il repère, dans le style de Gorky, marqué par l'excès et l'altérité, la question du sujet liée à celle de la dette (qui nous rappelle encore la dette de Cézanne envers la peinture et en peinture: «je vous dois la vérité en peinture»), à cette confrontation infinie avec les tableaux du passé, avec la mémoire, à cet étirement entre l'Europe et l'Amérique. La ductilité signalée par Breton, devient, chez B. Blistène, «dilution», «état dérélictoire» (p. 111) que Gorky atteint avec l'œuvre *The Pirate 1*. La «porosité» (p. 112) propre au travail de Gorky nous mène au silence post-langagier, ce n'est plus une image que le tableau révèle mais bien une façon d'être au monde.

par
Chaké MATOSSIAN
Docteur en philosophie et théorie de la communication
Professeur à l'Université Nouvelle de Lisbonne

Dans son essai intitulé «Arshile Gorky et l'Arménie», Konrad Oberhuber écarte Gorky du groupe surréaliste comme du groupe expressionniste abstrait et affirme l'existence d'un style original et insolite dont il cherche les sources que l'on dira «structurelles». K. Oberhuber prend la série «Atre en Virginie» pour avancer son idée concernant la structure spatiale propre à Gorky. Sans craindre les contradictions, il écrit, d'une part, que «les figures planent, absolument libres dans l'espace, dans un équilibre autoportant» («in einer sich selbst tragenden Balance» p. 98). et ajoute, d'autre part, «Les formations [en fait, «Gestalten», c'est-à-dire les «formes», dans le texte allemand] à l'intérieur du tableau se caractérisent, il est vrai, par des signes extrêmement mobiles et vivants, mais leur répartition ne répond pas aux lois d'un équilibre intrinsèque: elles s'ajoutent les unes aux autres avec une sorte de rigidité si l'on considère l'ensemble de la composition» («... nicht nach den Gesetzen einer ihnen innewohnenden Gewichtsbalance, sondern fast starr un im Hinblick auf das Ganze der Komposition zusammengefügt»(p. 99). Dans cet équilibre autoportant qui n'est pourtant pas un équilibre mais un assemblage, l'auteur cherche ce qui fonde la «structure spatiale»du tableau chez Gorky. Il en trouve la source dans l'art arménien qui se distingue de la clarté et de l'équilibre grecs par l'importance accordée aux ornements «éparpillés au hasard». Nous nous trouvons dans l'atmosphère mystérieuse de l'Orient dans laquelle baignerait l'œuvre de Gorky. Avec K. Oberhuber, ce n'est plus la question du rapport prédominant de l'œuvre de Gorky à l'Europe ou à l'Amérique qui importe mais celle du partage entre l'Orient et l'Occident. En somme, Gorky pense arménien mais parle européen-américain: «Gorky est européen et américain par son langage formel et sa manière de travailler, mais il est arménien de par sa structure mentale, déterminée par son rapport à l'espace et au monde objectif, qui révèle du domaine asiatique plus vaste» (p. 105). On reste pantois. L'expression «structure mentale» nous entraîne ici dans un champ tout opposé à celui du structuralisme, dans lequel l'auteur oublie superbement tant l'universalité de la structure langagière que la grande leçon de Lacan [pour aller vite: l'inconscient est structuré comme un langage; le réel (impossible) est inséparable de l'imaginaire (l'image, l'illusion, la Gestalt) et du symbolique (le langage, le Nom du père)]. C'est-à-dire que si Gorky tient un «langage formel» américain et européen, il est absolument impossible à K. Oberhuber comme à quiconque, de découvrir une «structure mentale arménienne» puisqu'il n'y a pas d'indices. Réciproquement, si Oberhuber lit de l'arménien dans l'œuvre de Gorky, cela signifie que son langage formel est arménien. Ensuite, à supposer que la question de la race ou de l'origine ethnique soit pertinente concernant la lecture d'une œuvre d'art, la langue et la culture arméniennes faisant partie de la famille indo-européenne, la structure mentale de Gorky est indo-européenne (2). Il suffit du reste de lire Baltrusaitis (dont les études prennent justement pour point de départ les ornements des églises arméniennes) pour saisir l'émergence et la récurrence de certains motifs dans toutes les cultures.

Le texte richement documenté de Matthew Spender, «Origines et développement de l'œuvre dessinée de Arshile Gorky», démontre de façon intéressante les sources multiples de l'inspiration de Gorky. Parmi elles, et outre celles que tous ont citées (œuvres de Picasso, Miro, Masson, Matta, de Chirico ou encore Le miracle de l'hostie d'Uccello....), Spender signale l'intérêt de Gorky pour l'écorché, celui de Cézanne, mais aussi cette étude anatomique du XVIIème (Amé Bourdon), illustrant un article de Michel Leiris, «L'Homme intérieur», paru dans la revue *Documents* en 1930. Et encore, les tissus péruviens, coptes, égyptiens ou le *Grand Verre* de Duchamp. L'auteur rappelle la technique perspectiviste de Gorky rapportée par Julien Levy: «Sa méthode consistait à relier toutes les distances entre lui et les objets, en un point imaginaire; il élevait une boite d'allumettes devant ses yeux (littéralement et non pas figurativement) et de là il fixait un point auquel il reliait tout ce qu'il avait devant lui, plutôt que la ligne d'horizon» (p. 34). Spender, insistant sur l'originalité de Gorky, en relève le caractère vivant lié à son éclectisme; on peut alors regretter qu'il fasse, in fine, cette concession un peu surprenante à la mode en voyant Gorky comme «le premier héros du post-modernisme» (p. 40).

(1) *ROSE Barbara;* La peinture américaine, *Genève, Skira,* 1986, *p.* 73.

(2) *Il faut également tenir compte de l'attitude même de Gorky dans le contexte américain: «Gorky, qui était obsédé par l'idée que la culture était européenne par définition, qui en revenait toujours aux maîtres anciens et modernes, et qui portait sur lui en permanence un petit livre de reproductions d'Ingres, déclara un jour à la ronde qu'il serait comblé s'il pouvait atteindre «un petit peu» de la qualité de Picasso». Cf. GREENBERG Clement;* Art et Culture, *Paris, Macula,* 1988, *p.* 254.

●►

որակ չէ: Չեմ ըսեր թէ մտաւորական որակ չկայ, բայց եղածները բացառութիւններ են:

Մեր ժողովուրդը շատ բան չունի. բայց պէտք է խելքը առաւելագոյնս զարգացնէ ու մրցակցութեան մակարդակի հասցնէ: Ասիկա պահանջատէր ըլլալու ձեւ մըն է որ պատճառ կը դառնայ որ ազդու միջոցներով մեր պահանջքները գոհացնենք, փոխանակ պահանջատիրութեան մասին միայն խօսելու:

Հետեւաբար կատարուելիք գործը նախ հարցերուն, հարցադրումներուն բնոյթը փոխել է. ատով աշխարհը տարբեր կը տեսնուի, բայց պէտք է ուզել ատիկա. պէտք է ուզեմ արգելքներս ջնջել: Որքան հորիզոնս լայնցնեմ, արգելքներէս անկախանամ, պահանջողի ռէալ դիրքին աւելի կը մօտենամ. հարցերուն որակը կը փոխուի:

Այս գործողութիւնները նախ գլխու մէջ պէտք է տեղի ունենան: Որակը իր ուժականութեամբ մեզ նոր յարաբերութիւններու մէջ կը դնէ եւ որակ մը չի կրնար չգնահատուիլ: Վճռակամութեամբ մը որակ հետապնդելը անպայման իր արդիւնքը կ'ունենայ. այդ արդիւնքներուն մէջ կան նաեւ քաղաքական դրական հետեւանքներ:

Այն դրամագլուխը զոր Հայութիւնը այսօր պարտաւոր է արագօրէն զարգացնելու, իր մտաւոր կարողութիւնն է: Ատով, թէ՛ Հայաստան թէ՛ Սփիւռք նոր վիճակի մը կ'ենթարկուին:

Արեւելեան ճակատագրապաշտութիւնը ոչինչ կը բերէ. դուն որքան ալ խնդրես Ռուսէն որ քեզ պաշտպանէ, չի պաշտպաներ: Դուն պիտի ստեղծես տալիքդ, որպէսզի ուզես:

Հ.— Գործնական ի՞նչ քայլեր կարելի է նկատի ունենալ այս մարզին մէջ:

Պ.— Փրակայի, Պուտափէշթի եւ Վարշաւայի մէջ ամբողջ 12 տարի Արեւմուտքի մտաւորականներ, յատկապէս փիլիսոփաներ, հսկայ աշխատանք տարին, հոն դիտաժողովներ ընելով: Բայց պէտք է ըսել որ հոն կար պատրաստ գետինը եւ հետաքրքրութիւն: Ատիկա այսօր տուաւ իր արդիւնքը: Մեզի կը մնայ նոյն բանը ընել: Ամէնէն կարեւոր ներդրումն է ասիկա:

Անհրաժեշտ է, եւ այս մէկը առանց էլիթիսթ ըլլալու էլիթ ունենալ թէ՛ Հայաստանի, թէ՛ Սփիւռքի մէջ: Անհրաժեշտ պարտականութիւն է ամէն բնագաւառի մէջ էլիթ ունենալ ու ատոր ստեղծման հոլովոյթին մէջ ի վիճակի ըլլալ կեթթոյէն դուրս գալու:

Հաւանաբար ամէնուն համար ակներեւ է որ հայկական կազմակերպութիւններու անդամը անձեռնհաս ձեւով բոլոր մարզերուն կը տիրէ: Մարզերու ինքնիշխանութեան ըմբռնումը բացակայ է մեզմէ: Տնտեսագէտը երբ տնտեսագէտ է, դերձակը դերձակ, մտաւորականն ալ պէտք է մտաւորական ըլլայ: Էլիթը պէտք է նաեւ միջազգային չափանիշ ունենայ: Կը կարծեմ որ ահա, հո՛ս է Հայութեան ներդրումի մարզը, մինչ մենք այլ տեղ հարցադրումներու կը մտնենք:

Մեր ժամանակին լաւագոյն մարտահրաւէրներն են ասոնք, որոնցմով կրնանք քարացած կաղապարներէ դուրս ելլել. անօգուտ է այդ կաղապարներուն դէմ պայքար մղելը. պարզապէս պէտք է ուրիշ գործ կատարել:

Տեսակցեց՝
Ա. Թ.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris Commission Paritaire: N° 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ 9

MARDI
9 JUILLET
1991

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.576 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 66e ANNEE — No 17.576

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՕՍՄԱՆԵԱՆ ԴԻՒԱՆՆԵՐՈՒ տնօրէնը զանգատած է որ 1989-ին բացուած դիւանները ուսումնասիրելու համար մինչեւ այսօր ոչ մէկ հայ պատմաբան դիմում կատարած է: Փրոֆ. Հալաչօղլու ըսած է որ 1989-էն մինչեւ այսօր աւելի քան երկու հազար հոգի զանազան պրպըտումներ կատարած է օսմանեան դիւաններուն վրայ, սակայն ատոնց մէջ ոչ մէկ հայ կամ ոչ հայ օտարական գտնուած է: Այս բացակայութիւնը Թուրք պատմաբանի մը կողմէ կը բացատրուի Հայերու վախով. Ճ. Եուրթսէվէր կ'ըսէ թէ Հայերը մինչեւ այսօր պատահարները իրենց ձեւով բացատրած են աշխարհին ու այսօր կը խուսափին ճշմարտութիւններ յայտնաբերելէ որոնք իրենց հաճելի չեն։

ՊԵԼԿՐԱՏԻ եւ Սլովենիոյ միջեւ համաձայնութիւն մը գոյացած էր, 16 ժամ խորհրդակցութիւններէ ետք, Կիրակիէն Երկուշաբթի (Յուլիս 7/8) լուսնալիք գիշերը եւրոպական հովանիին ներքեւ: Դեռ Կիրակի, բոլոր յոյսերը կորսուած էին եւ անել կացութեան ու իբրեւ հետեւանք ալ քաղաքացիական պատերազմի վախը կար, բայց եւրոպական երրեակը կը յաջողէր լուծում մը գտնել: Գլխաւոր հարցը կը վերաբերէր Սլովենիոյ սահմաններու պահպանման: Նոյնը կարելի չէր ըսել, սակայն, Խրուաթիոյ համար, ուր ծանր բախումներ տեղի ունեցած էին Խրուաթներու եւ Սերպերու միջեւ եւ 5 մեռեալ կար:

ՓԱՐԻԶ, ուր տը Շաթօտէօն 9-րդ թաղամասը զօրաւոր պայթում մը տեղի ունեցած է Յուլիս 7-ի առաւօտեան 1ի շուրջ Ազգ. Կրթութեան անձնակազմի տընօրէնութեան շէնքին դէմ: Զոհ չկայ, բայց նիւթական վնասները մեծ են: Կիրակի օր, «էֆ - էլ - էն - Սէ, պատմական ճիւղ»ը տէր եղաւ արարքին, ցոյց տալու համար, որ ցամաքամասին վրայ ալ Քորսիքացիները կրնան իրենց ուզածը ընել:

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ կուսակցութեան տընօրէն ժողովը գումարուեցաւ շաբաթավերջին եւ Փ. Մօրուա յաջողեցաւ քէնեը բարձի թողի ընել տալ, որպէսզի կուսակցութիւնը միացեալ դիմագիծով ներկայանայ եւ պառակտումներու առաջքն առնուի: Ռէննի համագումարը լեղի համ մը ձգած է տակաւին: Մօրուա յաջողեցաւ նաեւ կանխել տալ համագումարի թուականը եւ զայն գումարել Դեկտեմբերի կէսերուն: Մինչ այդ անհատական կռիւները պէտք է մարած ըլլան կամ գոնէ՝ մոռցուին:

ԻՍՐԱՅԷԼԻ վարչապետը՝ Շամիր յայտարարեց թէ իսրայէլեան ուժերը միտք չունին քաշուելու Լիբանանի հարաւէն, եթէ նոյնիսկ Պաղեստինցիք զինաթափ ըլլան: Իսրայէլ կրնայ նման հարցի մը մասին մտածել, այն պարագային միայն, երբ օտար բոլոր ուժերը, ներառեալ սուրիական, պարպեն Լիբանանը:

ՄԱՐԱՇԻ շրջանը եօթը հոգի սպաննըւած է Քիւրտիստանի աշխատաւորներու կուսակցութեան զինուորեալներուն կողմէ Յուլիս 5-էն 6-ի գիշերը:

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՍԼԱՒՈՆԻԱ ԿԸ ՀԱՒԱՏԱՑ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ

«Քուրիէ էնթէրնասիոնալ»ի Յուլիս 4-ի թիւը լայն տեղ տուած է Եուկոսլաւիոյ տագնապին: Լուպլիանայի երկու թերթերէ առնուած երկու գրութիւններ կը շեշտեն Սլաւոններու անկախութեան ընտրութեան արդար ու տեղին հանգամանքը, յատկապէս անդրադառնալով Եւրոպայի Համարակապետութեան բռնած դիրքին:

Եւրոպա այսօր չի կրնար անտարբեր մնալ, կամ անգիտանալ իր սրտին վրայ կատարուածը: Այս իրողութեան գլխաւոր ապացոյցը այն ջանքն է որ կը թափուի առաջին օրէն, լուծում մը գտնելու եւ արիւնալի բախումներու արգելք ըլլալու համար: Անկէ զատ, 12-երու Եւրոպան այս առիթով կրնայ ցոյց տալ թէ դէպքերու վրայ ազդելու կարողութեան տէր է եւ թէ դիւանագիտական կարեւոր դեր կատարելու տրամադրութիւնը ունի Եւրոպայի յետագայ հաւանական տագնապներուն:

Հակառակ անոր որ բոլոր մեծերը յայտարարեցին թէ պիտի չճանչնան երկու Հանրապետութիւններու անկախութիւնը, կան պարագաներ որոնք կը մատնեն ընդհանուր մտահոգութիւններ: Նախ, 12-ներու եռանդամ պատուիրակութեան այցը Պելկրատ, Զագրէպ ու Լուպլիանա, ցոյց կու տայ թէ հարցը միայն Եուկոսլաւիոյ ներքին քաղաքականութեան վերաբերող պարագայ մը չի նկատուիր: Յետոյ, ուշագրաւ կէտեր են Հրադադարի առաջարկը, Մեզիչի նախագահ նշանակումը ու Լիւքսանպուրկի արտաքին նախարարին արտայայտութիւնը թէ երկու Հանրապետութիւնները պատրաստ են անկախութեան իրենց հռչակումը երեք ամիս կասեցնելու. ամէնէն կարեւորը կը նկատուի այս վերջին կէտը. յստակ դիրքորոշում մըն է ատիկա որ ցոյց կու տայ թէ երեք նախարարներն ու անոնց հետ ամբողջ Համարակապետութիւնը անկախութեան յայտարարութիւնը քաղաքական քայլ մը կը նկատեն: Այս առկախումը հարցը թաղելու իմաստ չունի, այլ ժամանակ կու տայ Եւրոպայի որ լաւագոյնս արժեւորէ երկու Հանրապետութիւններուն կեցուածքը:

Մինչեւ այսօր Եւրոպայի Համարակապետութիւնը չէր ընդունէր անկախութեան յայտարարութիւններ. այսօր, Եուկոսլաւ տագնապին իր միջամտութեամբ փոխադարձ համաձայնութիւններու դուռ մը բացած է, ինչ որ ըսել կու տայ թէ Սլաւոնիոյ անկախութեան երկար ճամբան քայլ մը կրճատուած է այսօր:

Երկրորդ գրութիւնը եւս որոշ լաւատեսութիւն մը կ'արտայայտէ Սլաւոնիոյ ապագային հանդէպ: Ան կ'ըսուի թէ Եուկոսլաւիա կորսնցուցած է պայքարը եւ թէ ատոր ապացոյցն է Սլաւոնիայէն քաշուելու պատրաստութիւնները:

Սլաւոնիա դժուարին օրեր ունի, անշուշտ, ապրելիք սակայն քիչեր միայն կը նախատեսէին այսօրուան կացութիւնը, քանի որ բանակը հակառակ ամէն բանի, գլխաւոր դերակատարը կը մնար միջազգային չափանիշներով: Ու Եուկոսլաւիոյ մէջ ոչ ոք անոր հետ բացայայտ առճակատումի մը համարձակութիւնը ունեցաւ մինչեւ այսօր:

Կանուխ խանդավառութեամբ մը տեղ հասնիլ կարելի չէ անշուշտ, ու միջազգային դետնի վրայ տեղ ունենալու համար ամէն ինչ աւընչուած է դիւանագիտական ճանաչում գտնելուն: Եուկոսլաւ զօրքին նահանջէն ետք Սլաւոնիա կը պատրաստուի իր ձեռքն առնելու «զօրծադիր իշխանութիւնը». այսինքն՝ զինուորականը, ինչ որ քիչեր կրնային երեւակայել:

Եւրոպա բացայայտօրէն կեցուածք պիտի չփոխէ մօտ ապագային. պիտի փորձէ տակաւին փրկել դաշնակցային զօրքին ու վարչապետին պատիւը: Սակայն այդ զօրքը տկարացած է ու Սլաւոնիա խաղաղութեան պայմաններու սակարկութեան մէջ որոշ խաղաքարտեր ունի:

Առանցմէ գլխաւորը կը թուի վճռակամութիւնը որով սլաւոն լրագրողը կը վերջացնէ իր յօդուածը, ըսելով թէ Մեզիչ Եուկոսլաւիոյ նախագահ ընտրուի կամ ոչ իրենց համար ոչ մէկ նշանակութիւն կ'ունենայ, քանի որ հարցը իրենց երկրին չի վերաբերիր, ապա վարչապետ Մարքովիչ Լուպլիանա կրնայ այցելել միմիայն ներողութիւն խնդրելու համար եւ ոչ թէ Սլաւոնիոյ եւ Եուկոսլաւիոյ միջեւ որեւէ բան կարգադրելու: Այլ կերպի մտածում ծանր թերագնահատում կը նկատուի վերջին օրերուն ձեռք ձգուածին որ եուկոսլաւ միաւորներուն եւ զօրքին դէմ մղուած պայքարի մը արդիւնքը եղաւ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ՝ ՎԱԶԳԷՆ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ ՓԱՐԻԶ ԺԱՄԱՆԵՑ ՅՈՒԼԻՍ 8-ԻՆ

ԾԱՆՐ ԲԱԽՈՒՄՆԵՐ ՇԱՀՈՒՄԵԱՆԻ ՇՐՋԱՆԸ

ՀԱՅԿ. ԿՈՂՄԸ՝ ՄԷԿ ՄԵՌԵԱԼ ԵՒ ԵՐԵՔ ՎԻՐԱՒՈՐ

Հայաստանի վարչապետը՝ Վազգէն Մանուկեան Փարիզ ժամանեց Երկուշաբթի, Յուլիս 8-ին, 24 ժամուան յապաղումով, իբրեւ հետեւանք այն ծանր կացութեան որ յանկարծ կը ստեղծուէր Շաբաթ (Յուլիս 4) վաղ առաւօտեան Շահումեանի շրջանը (Ղարաբաղի հիւսիսը, սահմանէն դուրս) պատճառ դառնալով ճամբորդութեան անմիջական առկախման: Կիրակի, որոշ հանդարտութիւն մը վերահաստատուած ըլլալով, Վազգէն Մանուկեան, որու կ'ընկերանայ Հրանդ Բագրատեան կ'որոշէին չջնջել այցելութիւնը: Երկուշաբթի իսկ, Յուլիս 8-ին, նախատեսուած էին երկու ժամադրութիւններ, առաջինը՝ ժամը 16.30-ին Ազգ. Ժողովի նախագահ Լօրան Ֆապիուսի հետ, ապա՝ ժամը 17.30-ին Տիկին Էտիթ Քրէսոնն է որ պիտի ընդունէր Հայաստանի վարչապետը:

Վազգէն Մանուկեան Փարիզ կը մնայ մինչեւ Հինգշաբթի միայն:

Շաբաթ, Յուլիս 6-ին է, առաւօտեան 6-ին որ յանկարծ զօր. Ժուկովի խորհ. զօրքը քաշուած է Շահումեանի շրջանէն, անպաշտպան թողլով հայաբնակ գիւղերը: Յարձակում գործած են Ազրբէջանի ՕՄՈՆ-ականները (Ներքին նախարարութեան յատուկ ուժեր) եւ ՔԱ-ԿԷ-ՊԷ-ի ուժերը քանի մը գիւղերու վրայ (Էրքէջ, Մանաշիթ եւլն.) բայց, անակնկալի եկած են դիմադրութեան հանդիպելով: Բախումներու ընթացքին մէկ Հայ սպաննուած է երեք ուրիշներ վիրաւորուած: Վիրաւորները նոյն օրը, Շաբաթ, Երեւան փոխադրուած էին:

Ազերիները ունեցած են երեք մեռեալ եւ 7 վիրաւոր, որոնց 4-ը՝ ծանր: Հայերը յաջողած էին նաեւ շրջապատել, ձեւով մը պատանդ բռնել ազրբէջանական ուժերէն 30 հոգի, ներառեալ Ներքին նախարարութեան տեղակալը տխրահռչակ՝ Մեմետովը: Երեւանէն Մոսկուա եղած անմիջական դիմումներու հետեւանքով, Ժուկով անձամբ փութացած է Շահումեանի այդ շրջանը, զօրքն ալ վերադարձած է: Ժուկով նաեւ միջամտած ու «ազատագրած» է 30 ազերի պատանդները:

Շաբաթ, Կիրակի եւ Երկուշաբթի մընայուն կապ պահելով Երեւանի հետ, տեղեկացանք նաեւ թէ Շաբաթ օր, Յուլիս 6-ին երեկոյեան 18-ին (Երեւանի ժամով) Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութիւնը արտակարգ նիստ կը գումարէր: Առաջարկ կ'ըլլար արտակարգ խառն յանձնախումբ մը կազմել ստեղծուած կացութեան պատճառով, բայց նախընտրելի կը գտնուէր, ի վերջոյ, Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահութեան եւ Նախարարաց Խորհուրդին յանձնել այդ իրաւասութիւնները:

Յուլիս 8-ի առաւօտեան, կացութիւնը համեմատաբար հանդարտած էր, բայց, ոչինչ ապահով է, միշտ կուտակուած ուժեր կան եւ մէկ վայրկեանէն միւսը զօրքը կրնայ կրկին քաշուիլ եւ նոյն «խաղը» կրկնուիլ: Բաղդատմամբ Ապրիլի վերջաւորութեան եւ մայիսեան օրերու դէպքերուն (Գետաշէն, Մարտունաշէն) այս անգամ խորհ. զօրքը չէ միացած ՕՄՈՆ-ականներուն:

Կիրակի օր, Ղարաբաղ ալ միջադէպեր պատահած էին եւ Երկուշաբթի առտու (Յուլիս 8) մեր առած լուրերու համաձայն, կ'ըսուէր թէ չորս Ազրբէջանցի մեռած էր:

ԵՐԵՒԱՆ — ՀԵՌԱՏԻՊ — ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» - ՅՈՒԼԻՍ 1/2)

«ՄՈՍԿՈՎԵԱՆ ԱՄՊԻՈՆ»Ի ՆԻՍՏԸ

Յունիս 29-ին կայացաւ «Մոսկովեան ամպիոն»ի նիստ, նուիրուած՝ Միութեան դաշնագրին հրապարակուած նախագիծին: Կ. Պոնէր, Լէոնիտ Պատկին, Անտրէ Նույկին եւ ուրիշներ բազմաթիւ անհեթեթ կէտեր բացայայտեցին նախագիծին մէջ. կէտեր որոնք նպատակ ունին նոր եզրաբանութեամբ մը քօղարկելու կեդրոնին աշխարհակալական ջանքերը:

Մասնակիցները կրկին դատապարտեցին Հայաստանի ու ԼՂԻՄ-ի մէջ մարդու իրաւունքներու ոտնահարման դէպքերը ու հեռագիր ղրկեցին Մ. Գորբաչովին:

(Շար.ը Դ. էջ)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ՊՈԼՍՈՅ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻՆ ՀԵՏ

Սփիւռքեան խայտաբղէտ համայնապատկերին մէջ Պոլիսը որպէս ամէնէն աւելի դրականներ համախմբող անկիւն առանձնացնելու ամէն փորձ, պոլսեցիի «մոլեռանդութիւն» կը նկատուի ոչ պոլսեցիներու կողմէ: Չափազանցութի՞ւն է Պոլիսը եզակի պարագայ նկատելու հակումը, երբ այնքան խօսուն են փաստերը. այդ գաղութը որուն թիւը 50 հազարի շուրջ կը գնահատուի, կը պահէ հինգը լիսէի աստիճանով 20 վարժարան (4639 աշակերտութեամբ), երկու օրաթերթ, հիւանդանոց մը, 41 եկեղեցի (35-ը Պոլիս, 6-ը գաւառի մէջ), Ուսուցչաց Միութիւն մը, եկեղեցական երգչախումբեր, Սանուց միութիւններ եւլն., եւլն.: Մոլեռանդութի՞ւն պիտի նկատուի աւելցնել այս բոլորին նաեւ այն թէ այդ հիւանդանոցը քաղաքին ամէնէն արդիականներէն մէկն է, իսկ հայկ. լիսէները իրենց շրջանաւարտներուն ձեռք ձգած արդիւնքներով, ամէն տարի, երկրին հազարաւոր լիսէներէն լաւագոյններուն ցանկին վրայ տեղ կը գրաւեն: Մարդ կը տարուի հարցնելու թէ ի՛նչպէս կարելի կ'ըլլայ այդ հրաշքը որ փոքրացած այդ գաղութին ուժը կու տայ Սփիւռքեան համատարած հոսանքն ի վեր թիավարելու: Այս ու նման հարցումներու ամէնէն իշդ հասցէատէրը այդ գաղութին գլխաւոր ղեկավարը կրնար ըլլալ ու ան՝ Պոլսոյ նորընտիր Պատրիարքը Գարեգին Արք. Գազանճեան սիրով ընդառաջեց զրոյցով մը այդ հրաշքը պարզելու մեր հրաւէրին երբ Փարիզ կը գտնուէր Յունիս 29 – Յուլիս 2:

**

Հ.– Ամէն բանէ առաջ պիտի ուզէինք գիտնալ թէ ի՛նչ թիւ պէտք է նկատի ունենալ երբ կ'ըսենք Պոլիսի հայ գաղութ: Հայկ. հաստատութիւններու, կազմակերպութիւններու այնքան հարուստ այլ ծանր ցանցը քանի՞ ուսերու վրայ զետեղուած է: Կարելի՞ է ճշգրիտ թիւ մը ունենալ:

Պ.– *Պոլսահայութեան թիւը ճշգրտօրէն մարդ չէր գիտեր. ոմանք մինչեւ 40 հազարի կ'իջեցնէին, ուրիշներ մինչեւ 65–70 հազարի կը բարձացնէին. սակայն Դեկտեմբերին երբ պաշտօնական այցելութեամբ Անգարա կը գտնուէի, նախագահ Էօզալ ըսաւ թէ Հայերու թիւը 82 հազարի վրայ է: Գիտենք որ գաւառներու մէջ միայն մենք ունինք 4 հազարի մօտ Հայութիւն մը: Երբեմնի Տիգրանակերտի, Կեսարիոյ 7–8 հազարնոց Հայութիւնը իջած է 7–10 հոգիի: Տիգրանակերտի մօտ կայ Տէրէքը ուր 600 հոգի կայ, Սեբաստիա ունինք մօտ 400, Մալաթիա շուրջ 160 հոգի, Վաքըֆ գիւղը միայն 34 ընտանիք մնացած է, Իսկէնտէրուն 28–30 ընտանիք կայ, ինչ որ 100 հոգիի չափ կ'ընէ:*

Պոլիսի Թաղային խորհուրդներու վերջին ընտրութիւններուն ի յայտ եկաւ արդէն որ ունինք 70–72 հազարի Հայութիւն մը, արձանագրուողներու թիւին համաձայն:

Հ.– Ուրեմն, ըսէք խնդրեմ, 80 հազարնոց գաղութը ի՞նչպէս կը հասնի նիւթապէս ու անձնակազմով մատակարարելու այնքան վարժարան ու համայնքի այլ կազմակերպութիւններ, հաստատութիւններ:

Պ.– *Պոլսեցին հինէն ի վեր ճանչցուած է որպէս նիւթականով զոհուող, նիւթական կարելիութիւնները յատկապէս կրթական հաստատութիւններու տրամադրող. իրեն համար ատիկա այլեւս վարժութիւն մը, աւանդութիւն մը եղած է:*

Այսօր մեր վարժարաններուն պիւտճէն ճիշդ է որ կը մատակարարուի իրենց կողքին գտնուող եկեղեցիներուն կողմէ. աշակերտներէն, այս պիւտճէին հազիւ 20–25%–ն է որ կը ստացուի: Մնացեալը կը հայթայթուի եկեղեցական կալուածներու եկամուտէն եւ մասնաւոր նուիրատուութիւններու հասոյթէն: Ժամանակին, 40 տարի առաջ, Ղալաթիոյ եկեղեցին կից Կեդրոնական վարժարանը միայն Մեծ պահքի, արեւագալի մոմի եկամուտով տարեկան պիւտճէն կ'ապահովէր. այսօր ատիկա չէ մնացած: Չէ մնացած նաեւ այն հին պոլսեցին որ առաւօտեան կանուխ ժամերէն մինչեւ իրիկուն Ղալաթիոյ եկեղեցին կը յաճախէր:

Դպրոցներու նիւթականը մեր ամէնէն կարեւոր հարցն է այսօր Պոլսոյ մէջ: Եկեղեցիներու եկամուտներով ու նուիրատուութիւններով հայթայթուածը անշուշտ բաւական չըլլար. կ'աշխատինք տարբեր գետնի վրայ եւս: Արդէն երեք բարերարներ գտած ենք որոնք ամերիկեան դրամով 120–150 հազարի գումարներ տուած են, որոնցմով հաստատած ենք հիմնադրամներ, Պատրիարքարանի հսկողութեան տակ. ասոնց տարեկան եկամուտին 50%–ը վարժարաններուն պիտի բաժնենք: Համալսարանի ուսանողներ ալ ունինք որոնց կրթաթոշակ կու տանք. այս գետնին վրայ Կիւլպէնկեան հաստատութիւնն ալ որոշ օգտակարութիւն մը կ'ունենայ, սակայն տարեկան 500 տոլարը միայն գիրքի ծախքին հազիւ կը բաւէ:

Եթէ կարողանանք այս բարերարներուն թիւը աւելցնել, 20 հոգի մը ճարել, կը հաւատամ որ այլեւս մատաղի սեղաններուն եկամուտին նոյնքան պէտք պիտի չունենանք. որովհետեւ խորքին մէջ նոյն ժողովուրդն է որ տարին 22–25 մատաղի սեղանի կը մասնակցի ու նուիրատուութիւն կ'ընէ: Ի վերջոյ ճանճրանալի կը դառնայ միշտ ճառ մտիկ ընել, գեղարուեստական բաժինները լսել եւլն.: Իրենք իսկ կ'ըսեն թէ պատրաստ են իրենց տարեկան նուէրները մէկ անգամէն տալու: Պէտք է ըսեմ որ Պոլսոյ մեր ժողովուրդը անցեալէն շատ աւելի առատաձեռն է իր դպրոցներուն հանդէպ: Կ'ուզէ տալ, ոչ միայն որպէսզի անունը երեւի, այլ նաեւ որովհետեւ գիտէ, կը զգայ թէ անհրաժեշտութիւն է պահել մեր վարժարանները:

Հ.– Պիտի ուզէինք որ խօսիք նաեւ անձնակազմի, յատկապէս ուսուցչական կազմերու մասին, քանի որ մտահոգութեան գլխաւոր առարկան վարժարաններն են. օրինակ, Կեդրոնականի պարագային, շատ ուշագրաւ է վերջին տարիներուն անոր շրջանաւարտներուն արձանագրած յաջողութիւնը, ինչ որ կը վկայէ թէ ուսուցման լաւագոյն մակարդակ մը կարելի եղած է իրականացնել. այս պատկերը սակայն գիտական ճիւղերուն մէջ կը յայտնուի որուն դժբախտաբար չի հետեւիր հայերէնի մարզը...:

Պ.– *Գիտական ճիւղերու համար ուսուցիչ ճարելու դժուարութիւն չենք ունենար: Բայց հայերէն լեզուին համար դժբախտաբար նոյն կարելիութիւնը չունինք, որովհետեւ համալսարանը գրական ճիւղ մը հետեւելու պարագային ալ ատիկա հայերէնը չըլլար: Պոլիս ժամանած առաջին օրէս այս պարագան խնդրոյ առարկայ ըրինք եւ եկանք այն եզրակացութեան որ տոքթ. Վ. Կոմիկեանին հետ սեմինարներ հաստատենք աւելի մեթոտի մասին: Յետոյ դասագիրքի մեծ հարց ունինք: Ուսուցչաց հիմնարկին պատրաստածները ճիշդ ձեւով չեն պատրաստուած: Օշականի կամ Մ. Իշխանի դասագիրքերուն մէջ մեթոտ մը կայ. ատիկա պէտք է ուսուցիչը գիտնայ ու ըստ այնմ դասաւանդէ: Այս մարզին մէջ տարուելիք աշխատանքով կը յուսանք օգտակար ըլլալ մեր ուսուցիչներուն: Մեր միակ ցաւն է ատիկա, քանի որ անցեալին պէս չեն հասնիր աշակերտները, հայերէնին տիրապետող գիտութեամբ մը: Ամէն Ուրբաթ «Ժամանակ» եւ «Մարմարա» իրենց Գ. էջերը աշակերտական գրութիւններու կը յատկացնեն, բայց «կը հոտի» թէ ատոնք գրուած են յաճախ ուսուցչին կողմէ, կամ թարգմանուած եւայլն:*

Ասոր մէջ ընտանիքներն ալ մեծ դեր կ'ունենան. այսօրուան Պոլսոյ Հայութեան 70% գաւառէն եկածներ են ու թրքախօս: Անշուշտ մեր ժողովուրդն են ու սիրով կ'ուզեն որ իրենց զաւակները հայկական վարժարան յաճախեն, հայերէն սորվին: Անցեալին, ես գիտեմ որ կարգ մը գաւառներէ Պոլիս հաստատուածներու զաւակները երբ հայերէն կը սորվէին, ծնողքներն ալ կը փորձէին անոնցմէ հայերէն սորվիլ. այսօր դժբախտաբար այդ երեւոյթը չկայ. այդ տղաքը տունը կրկին թրքերէն խօսելու պարտաւոր կ'ըլլան իրենց ծնողքին հետ: Եւ երբ ծնողքը եւ դպրոցը զուգահեռ գործ չեն կատարեր, գործը ետ կը մընայ:

Հ.– Կ'ուզէինք որ անդրադառնաք հետեւեալ երեւոյթին եւս. հակառակ անոր որ Պոլսոյ հայկական բոլոր կազմակերպութիւնները, հաստատութիւնները պետական հակակշռի տակ են, ներազգային նախանձելի ամբողջականութիւն մը կայ հոն, ինչ որ պարագան չէ այլ գաղութներու. դուք գտնուած էք նաեւ տարբեր հորիզոններու Հայութեան մէջ, բաղդատութեան եզրեր ունիք. ի՞նչ կ'ըսէք այս մասին:

Պ.– *Այն սքարքու–քուօն որ 1923-ին դրուած է, նոյն ձեւով կը շարունակուի. սակայն ատիկա արգելք մը չէ որ եկեղեցին նիւթապէս նպաստէ հայկական կազմակերպութիւններու: Ատիկա բնական ձեւով մաս կը կազմէ մեր գործունէութեան:*

Յետոյ, Պոլիս մենք քաղաքական, կուսակցական որեւէ կազմակերպութիւն չունինք. Պոլսոյ ժողովուրդը տակաւին կը յարգէ եկեղեցական նուիրապետութիւնը: Այս ձեւով է որ հնազանդ է անոր գլխաւորութեան, տուած ուղղութեան, եթէ անշուշտ այդ վստահութիւնը ներշնչուած է եկեղեցական իշխանութեան կողմէ: Օրինակ, ամէն անգամ որ համայնքէն անձի մը կը դիմենք փափաքելով որ այսինչ գումարը յատկացնէ այնինչ նպատակին, երբեք չենք մերժուիր. սիրով կու տան: Այդ անձը վստահ է թէ այդ գումարը ա՛յդ նպատակին կը յատկացուի:

Արտասահմանի մէջ գտնուած միջոցիս, մանաւանդ հոս, Մարսէյլ, երբ այցելեցի զանազան կազմակերպութիւններ, միութիւններ, կարգ մը տեղեր ինծի ցաւով յայտնեցին թէ մտահոգ էին Պոլսոյ հայ գաղութին ապագային մասին: Ես ծիծաղեցայ եւ ըսի որ Պոլսոյ հայ գաղո՛ւթը ձեր վիճակին մասին մտահոգ է, քանի որ դուք հոս նախ բաժնուած էք, մէկ չէք: Մենք գոնէ մէկ ենք մեր հոն ու աւելի ամուր կեցած ենք. մեր բոլոր աւանդութիւնները տակաւին հոն միայն կը պահուին: Այսօր ժողովուրդները որքան իրենց մշակոյթով կ'ապրին, կ'ապրին նաեւ աւանդութիւններով. եւ երբ ժողովուրդի մը մէջ կը դադրի աւանդական գիծը, այդ ժողովուրդը չի կրնար երկար կեանք ունենալ:

Տեսակցեց՝
ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ԱՐՁԱԳԱՆԳՆԵՐ ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼԷՆ

«ԱԶԱՏԱՄԱՐՏ»
ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ
ՀԱՅ ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ
(Երեւան, Յունիս 20)

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ Հ. Յ. Դ. ԲԻՒՐՈՅԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑՉԻ ՀԵՏ

Կիրովականի Ց. Աբելեանի անուան թատրոնի դահլիճում Հ.Յ.Դ. Բիւրոյի ներկայացուցիչ Հրայր Մարուխեանը հանդիպում ունեցաւ քաղաքի հասարակայնութեան հետ: Ընկ. Մարուխեանին ուղեկցում էին Հ.Յ.Դ. Բիւրոյի անդամներ ընկեր Ռադիկ Մատենչեանը եւ Հանրի Փափազեանը: Թատրոնի 400 տեղանոց դահլիճը լեցուն էր քաղխորհրդի պատգամաւորներով, հասարակական–քաղաքական կազմակերպութիւնների, մտաւորականութեան եւ այլ խաւերի ներկայացուցիչներով: Ընկեր Մարուխեանը համառօտ ելոյթ ունեցաւ, որից յետոյ պատասխանեց ներկաների հարցերին: Թէեւ հանդիպումը աւարտուեց բաւականին ուշ, մասնակիցները դրսում, չնայելով անձրեւին, չէին ցրւում եւ քննարկում էին հանդիպման ժամանակ իրենց ստացած տպաւորութիւնները:

Հիստերիայի ալիք էին բարձրացրել ՀՀՇ-ի քաղաքային «առաջնորդները», որոնք մի կերպ «փախան» ժողովրդի ուղղակի հարցադրումներից:

«ՀԱՅՔ»
ՊԱՇՏՕՆԱԹԵՐԹ
ՀԱՅՈՑ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՇԱՐԺՄԱՆ
(Յունիս 26)

ՎԵՑ ՀԱՐՑ ԵՒ ՄԷԿ ՊԱՏԱՍԽԱՆ Պ. ՀՐԱՅՐ ՄԱՐՈՒԽԵԱՆԻՆ

ՀԱՐՑԵՐ ՈՒ ԽՈՀԵՐ՝ ԾՆՈՒԱԾ ԿԻՐՈՎԱԿԱՆՈՒՄ ԿԱՅԱՑԱԾ ՀԱՆԴԻՊՄԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿ ԵՒ ՅԵՏՈՅ

Յարգարժան Պ. Մարուխեան, Ձեր կուսակցութեանը 10 օրուայ ընթացքում երկու անգամ սիրով տրամադրուած դահլիճում Դուք յայտարարեցիք որ Հայաստանում ժողովուրդը գրկարաց չի ընդունում դաշնակցութեան եւ դաշնակցութեան մէջ հաւաքագրումը այնպէս չի ընթանում, ինչպէս դուք էիք սպասում:

Երեք եւ կէս տարուայ պայքարի ընթացքում Հայաստանի ազատագրական միտք կրողները ըստ ակտիւութեան եւ ըստ ուղղուածութեան, մտան հասարակական – քաղաքական այն կազմակերպութիւնների մէջ, որոնք այսօր Հայաստանը միասնական, քայլ առ քայլ տանում են դէպի անկախութիւն, չնայած նրանց մէջ եղած որոշակի տարաձայնութիւններին: Դուք ի՞նչ էք կարծում, չէ՞ք ուշացել Ձեր հաւաքագրման գործընթացի կազմակերպման մէջ, եթէ Հայաստանի ժողովրդի ազատատենչ սերուցքը արդէն ընդգրկուած է այլ կազմակերպութիւնների մէջ: Թող վիրաւորական չհնչի, բայց մնացել են լիպե-

թաները, նեղացածները, տատանուողները, այսինքն՝ ոչ յեղափոխականները: Եւ արամները, նժդեհները, ռուբէնները, դրօները այլեւս Ձեր մէջ լինել չեն կարող:

Հայ ժողովուրդը եօթանասուն տարի սպասել է Ձեզ՝ յեղափոխականներիդ, եւ Ձեր մէջ տեսել Մհերին, որը պիտի փրկի իրեն: Բայց այս նեղ ու ծանր պահին եկաք ու Կիրովականում նոր հանդըրձանում, յայտարարեցիք, որ Դուք եղել էք ու կաք ամէնա, ամէնա, ամէնա կուսակցութիւնը եւ դրան գումարեցիք, որ Դուք գտնում էք պայքարի «նոր» հանդըրուանային տարբերակ այն պահին, երբ Մոսկուան ամէն օր մեզ ներքաշում է մի նոր եւ հանդրուանային սադրանքի մէջ, եւ նրանից մէկ օր առաջ ազատուելն է մեր փրկութեան ճանապարհը:

Ինչ էք կարծում, յարգարժան Պ., Ձեր նոր հանդրուանային կուսակցութեամբ չէ՞ք փչրում արդեօք հայ մարդու մէջ ստեղծուած դաշնակցութեան խաչը եւ ինքներդ ձեզանից վանում ազգային – ազատագրական պայքարի եռանդ հայ ժողովրդին ու նսեմացնում ՄԵՐ դաշնակցութեան վեհ կերպարը:

Բարձր ամպիոնից Ձեր մի ոտքը յետ, միւսը առաջ դրած եւ աջ ձեռքի ցուցամատը ցցած, Դուք յայտարարեցիք, որ դառի կը տաք «Հայք» թերթի յօդուածագրին, եւ Յովհ. Արեւեանի անուան թատրոնի դահլիճում հաւաքուած, հիմնականում այսօրուայ իշխանութիւնից դժգոհ, խոովւած մասսայից ծափերի տարափ կորզեցիք:

Ձերդ Մեծութիւն, ո՞ր դատարանին էք դիմելու. որպէս հայցուոր. արտասահմանի՞, թէ՞ Մոսկուայի: Դուք չէ՞ք կարծում, որ ամենամեծ դատաւորն այսօր Հայաստանն է ու մեր ժողովուրդը:

Բեմի շքեղ լոյսերի տակ Դուք պայծառ ու փայլուն էիք: Հռետորական Ձեր բարձր ամպիոնից յայտարարեցիք, որ ընդունում էք մարտահրաւէրը Լեւոն Տէր-Պետրոսեանից եւ կը պայքարէք իշխանութեան համար:

Ո՞րն է Ձեր հիմնական զէնքը, միութենական պայմանագի՞րը, Մոսկուայի ու Ազերիների ձեռքի խաղաքարտ մեր ցաւ Արցա՞խը, թէ՞ անտեսական անկախութեան Ձեր հանդրուանային ծրագիրը:

Գերագոյն Խորհուրդում ստեղծել էք դաշնակցական պատգամաւորական թեւ: Դա յայտնի է: Կիրովականում գեղեցիկ տառատեսակով կասկածելի հրաւիրատոմսեր էիք ուղարկել քաղխորհրդի համարեա բոլոր պատգամաւորներին, եւ նրանց մի մասը ներկայ էր Ձեր հանդիպմանը:

Ի՞նչ հանդրուանային նորոյթ էիք նախապատրաստել Կիրովականի համար. գուցէ պատգամաւորական թեւ մե՞ր Խորհրդարանում: Ձեր հաշուարկներում Դուք մի բան երեւի մոռանում էք: Պատգամաւորների մեծ մասը նախընտրական իրենց ծրագրերում հանդէս են եկել ոչ դաշնակցական հիմնադրոյթներով, եւ ժողովուրդը նրանց ձայն է տուել ոչ որպէս դաշնակի: Այսօր թէ՛ հանրապետական, թէ՛ քաղաքային խորհրդարանից ժողովուրդն այլ բան է ըսպասում:

Դուք պատմեցիք դահլիճին, որ եօթանասունամեայ պայքարի հսկայական փորձ ունէք (արտասահմանի զանազան երկըրներում): Ակնարկեցիք, որ վեց ամիս բանտ նստելը հերոս չի դարձնի մարդուն, հեռահար եւ քօղարկուած Ձեր խօսքը ուղղելով «Ղարաբաղ» կոմիտէի անդամներին՝ այսօրուայ իշխանութեան ղեկավարներին:

Յարգարժան քաղաքագէտ Պ. Մարուխեան, Դուք չէ՞ք կարծում, որ Դուք քաղաքական լուրջ պայքարի մէջ արտասահմանում չէք եղել, եւ դա թուլացրել է Ձեր պայքարի յեղափոխական ոգին, եւ դուք՝ «փորձառուներդ», շատ բան կ'ունենանք սովորելու մեր պայքարի դաժան փորձից, որն այնքան հզօր էր, որ նրա թափից փլուեցին նոյնիսկ խորհըրդային բռնապետութեան բանտ Արեւելեան Եւրոպայի երկրների պարիսպները: Դուք չէ՞ք մտածում արդեօք, որ 3,5 տարուայ մեր պայքարի փորձից որոշ բան ունէք սովորելու, եթէ ի հարկէ ցանկութիւն ունենանք հայ ժողովրդին այս բռնապետութիւնից ազատելու:

Յարգարժան Պ. Մարուխեան, թոյլ տուէք երկու խօսք՝ վերջում. բարով, Աստծոյ բարին էք եկել Հայրենիք: Հանէք Ձեր միջից կուսակցական վիրաւորուածութիւնը, որ անկախութեան Դուք չէք տանում, այլ մենք ենք դնում՝ հայաստանցիներս: Մտէք ժողովրդի ոչ թէ գրպանը (ինչպէս Դուք յայտարարեցիք), այլ հոգին, միացէք մեզ ոչ թէ կարգախօսներով, այլ, իրօք, գործով: Սովորենք. դուք մեզանից, մենք՝ ձեզանից: Եւ միասնական մեր ուժերով, մեր խելքով, մեր ոգով փրկենք Հայաստանը՝ տանելով այն անկախութեան եւ ոչ ստրկութեան:

Ամէն...

ՎԱՆԻԿ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ
ՀՀՇ Կիրովականի միութեան
վարչութեան նախագահ

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ մէջ, կազմակերպութեամբ Ս. Դ. Հնչակեան Կուսակցութեան Գանատայի վարիչ մարմնին, Յունիս 16-ին ՀԲԸՄ-ի Ալեք Մանուկեան մշակութային կեդրոնին մէջ, տեղի ունեցած է 20 կախաղաններու (1915, Յունիս 15, Պայազիտի հրապարակ) ոգեկոչումը: Բանախօսած է Լոս – Անճըլըսէն բժիշկ Վիգէն Ա. Կիւլվարդեան: Ցանուն Հ. Ց. Դ.-ի խօսք առած է Յակոբ Զադմադեան:

**

ՄՈՆՐԷԱԼԻ մէջ Յունիս 15-ին, տեղի ունեցած է Ս. Յակոբ չաբաթօրեայ վարժարանի ամավերջի հանդէսը: Տնօրէնը՝ Յակոբ Տէր-Խաչատուրեան ներկայացուցած է տարեկան տեղեկագիրը: Յաջորդ օրն ալ տեղի ունեցած է երկրորդական վարժարանի ամավերջի հանդէսը, ներկայութեամբ շուրջ 1000 հոգիի: Ցանուն տնօրէնութեան խօսած է Յակոբ Պուլկարեան: Այս տարեշրջանին վարժարանը ունեցած է 68 շրջանաւարտ նախակրթարանէն եւ 23՝ երկրորդականէն:

**

ՄՈՆՐԷԱԼԻ մէջ, Յունիս 1-ին տեղի ունեցած է Համազգայինի տեղւոյն մասնաճիւղին Քնար երգչախումբին 1990 – 91 տարեշրջանի երկրորդ երգահանդէսը, ղեկավարութեամբ խմբավար – երաժիշտ Պետրոս Շուժումեանի: Համերգին առաջին բաժնի յայտագիրը ամբողջովին նուիրուած էր Կոմիտասին հարսանեկան երգերուն: Երկրորդ բաժնին մէջ պատանի Արա եւ Սարօ Ակներեան եղբայրներ դաշնակով ելոյթ ունեցած են (Շուպէրթ եւ Խաչատրեան): Երգչախումբը կրկին երգերու փունջ մը ներկայացուցած է:

**

ՌՈՒՍԷԻ «Երեւան» կազմակերպութեան սրահին մէջ Յունիս 1 եւ 2-ին Լեւոն Փէհլիվանեանի ղեկավարած թատերախումբը ներկայացուցած է Ալ. Շիրվանզադէի «Ազգային գործիչ»ը: Դերստանձնած են Սարգիս Կիւրեղեան, Կարապետ Յակոբեան, Կարապետ Սարգիսեան, Վերոնիկ Տաքէսեան, Մարի Խաչիկեան, Ֆլորա Տիւլկէրեան, Էրվին Զաքրեան, Յակոբ Թադէոսեան, Սիւզան Յակոբեան, Արմենակ Մեսրոպեան: Ներկայացումը մեծ խանդավառութիւն ստեղծած է Ռուսէի հայ համայնքին մօտ որ երկար տարիներէ ի վեր զրկուած էր թատերական կեանքէ:

**

ՍԱՆ ՖՐԱՆՍԻՍՔՈՅԻ մէջ Մայիս 19-ին Համազգայինի «Ազբալեան» մասնաճիւղին կազմակերպութեամբ համերդ – զրոյց մը տեղի ունեցած է Ժողովրդային տան «Վասպուրական» սրահին մէջ: Հայաստանէն Արմէն Մանդակունեան համապարփակ զրոյցով մը անդրադարձած է հայ երաժշտութեան հին եւ նոր շրջաններուն եւ կարեւոր յաջողութիւններուն, քամանչայի ու դաշնակի վրայ նմոյշներ նուագելով:

**

ԳՈՔԻՆԻՈՅ (Ցունաստան) քաղաքապետական պարտէզի բացօթեայ թատրոնին մէջ, Յունիս 17-ին տեղի ունեցած է տեղւոյն ազգ. «Զաւարեան» միացեալ վարժարանին ամավերջի հանդէսը: Նախակրթարանի ընթացաւարտ աշակերտուհիներէն՝ Եղիս Սրապեանի բացման խօսքէն ետք, մանկապարտէզի եւ նախակրթարանի երկսեռ աշակերտութիւնը գործադրած է գեղարուեստական ճոխ յայտագիր մը: Վարժարանի տնօրէնը՝ Կիրակոս Մկրտիչեան եւ թեմին առաջնորդ՝ Սահակ Արք. Այվազեան իրենց ելոյթներուն ընթացքին շեշտած են ազգային վարչութեան եւ ուսումնական խորհուրդին թափած ճիգը:

**

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Սահակեան – Լ. Մկրտիչեան դոլէճին մէջ Մայիս 18-ին նշուած է Սահակեանի օրը, խօսքի ու մարզական բաժինով մը: Տնօրէն Պէպօ Սիմոնեան պատմական ակնարկով մը Սահակեանի օրուան իմաստը բացատրած է, ապա աշակերտութեան կողմէ մարզական անհատական ու խմբական մրցում – խաղեր տեղի ունեցած են: Յայտագիրը փակուած է պասքէթպոլի մրցումով մը: Ապա յանձնուած են յաղթականներու բաժակներն ու մետալները:

**

ՕՐԷՆՃ ՔԱՈՒՆԹԻԻ ՀՅԴ «Արմէն Գարօ» կոմիտէութեան կեդրոնի շինութեան տնտեսական յանձնախումբին կազմակերպութեամբ ճաշ մը տեղի ունեցած է Մայիս 25-ին: Կոմիտէին կողմէ խօսք առնելով Յակոբ Պատըլեան շեշտած է ըսփիւռքի պայմաններուն մէջ Հայ կեդրոնի մը կարեւորութիւնը երիտասարդութեան համար: Ապա Արամ Ալաճաճեան ներկայացուցած է շինութեան ծրագիրներ: Գառնիկ Սարգիսեանի երգերէն ետք կատարուած հանգանակութեամբ մը գոյացած է 44 հազար տոլար:

**

ՊՈԼՍՈՅ Արամեան – Ունճեան միջնակարգի ամավերջի հանդէսները տեղի ունեցած են Յունիս 13 եւ 14-ին: Առաջինը յատկացուած է նախակրթարանի շրջանաւարտներուն, երկրորդը՝ միջնակարգի: Աշակերտներու ուղերձներէն ետք խօսք առած են վարժարանին տնօրէնն ու փոխ տնօրէնը, ապա վկայականներու եւ մրցանակներու բաշխում կատարուած է: Արամեան – Ունճեանի նախակրթարանէն եւ միջնակարգէն շրջանաւարտ եղած են 20-ական աշակերտներ:

**

ՊՈԼՍՈՅ Էսաեան վարժարանի տարեվերջի հանդէսը տեղի ունեցած է Յունիս 17-ի իրիկունը Սանուց Միութեան սրահին մէջ: Շրջանաւարտներու հրաժեշտի խօսքէն ու տնօրէնուհի Սաթենիկ Նշանի ելոյթէն ետք վկայականներու բաշխումը կատարուած է: Էսաեանի լիսէի բաժինը այս տարի տուած է 34 շրջանաւարտ:

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ

Թ Է Ո Դ Ի Կ

ԱՐՄԱՇ

Խել – խօլ երթեւեկներ եւ գաղթականներու հետ յաճախակի տեսակցութիւնք իրեն պէս դեռատի սքեմաւորի մը կողմէ՝ աննշմար չեն մնար ոստիկանէ մը, որ օրին մէկը ծանր լեզու կը գործածէ անոր: Սարկաւագը նորէն անխոհեմու - թիւնը կ'ունենայ իրաւունքի եւ արդարութեան քարոզներ կարդալու Օրէնքի այդ ապիրատ պաշտօնէին որ, իր կարգին, կեալուր եւ կէնճ Հոգեւորականին խօսքերը չմարսելով՝ խկոյն կը ձերբակալէ զայն եւ կը նետէ չոգիի վրայ սպասող եւ անհամար տարագիրներով լեցուն կառաշարը: Երբ երկաթուղիի գիծը կը հասնի, այսինքն Պօզանթիէն անդին, եղերական է իր ուղեւորութիւնը մինչեւ Տէր Զօր, ծեծի ու քաղցի սարսափներուն տակ, շատերու նման մահը քանիցս ողջունած: Ամիսներ ապրած է ան այդ վերջին աքսորավայրին մէջ, անտուն, անտէր եւ անսուաղ, մինչեւ հոն ժամանումը Սալիհ Զէքի հրէշին որ բոլոր Հայոց ցանցաւածային կոտորածը կազմակերպեց եւ ոսկորներով շէնցուց աւազուտ դաշտերն անսահման: Լեւոն սարկաւագ մին է բիւրաւոր այդ անշիրիմ զոհերէն: Հօրեղբօրը՝ Բանիկեան Լեւոնի քով են աքսորականի իր նամակները, որոնց մէջ ազդին օգտակար ըլլալու իր նախքայլին՝ երազներուն յանկարծական բեկումը կ'եղեբերգէ սրտառուչ տողերով:

Նարոյեան Սրբազանի կենսագրութեանը մէջ յիշուեցան գպրոցական արձակուրդի առթիւ մենաստան մնացող 15 աշակերտներ: Ասոնք Պոլիս հասնելնուն, Ս. Պատրիարք Հօր կողմէ թէեւ կը զետեղուին Պէզազեան վարժարան, բայց յետոյ 13 հոգի կ'աքսորուին նոյնպէս Երուսաղէմ, այսինքն երկու հոգի պակասով (Պետրոս Մանուկեան եղբօրը տունը կ'ապաստանի, Մանուկ Գասպարեանն ալ՝ մօրաքրոջը): Այդ 13 ընծայացու աշակերտները կը գինուորագրուին Երուսաղէմ:

Արմաշեցիք վանահօր տարագրումէն 10 օր վերջ տեղահան կ'ըլլան նոյն հրէշին՝ Իպրահիմ Խայրիի կողմէ: Միասին էին հետեւեալ երեք եկեղեցականները. -

Յովհաննէս վարդապետ Մավեան. - Ծնած 1858-ին, Նախադպրեվանքեան շըրջանի միաբան, վարդապետ ձեռնադրուած 1892-ին:

Շատերու պէս իրե՛ն ալ կը վիճակուի աքսորի ամէնէն տաժանելին ծեծով փէտով, մինչեւ Աֆիոն - Գարահիսար, ուր փորհարութենէ կը վախճանի: Իր անշուք թաղումը կը կատարէ աքսորական Կարապետ Եպիսկոպոս Մայըլեան:

Պօղոս Քահանայ Գապուզճեան, 68 տարու: Իր հօտին հետ աքսորի դառն տարիներ բոլորելէ վերջ, 1918 Դեկտեմբերին, Հայ Ազատագրութեան արշալոյսին վախճանած «Սիմէոն Ծերունի»ի երանութեամբ:

Ղեւոնդ Քահանայ Ղուկասեան. - 55 տարու: Տարագրութեան ընթացքին կը մնայ Աստ Փազար՝ ուր կ'ապրի, ի գործ դընելով աշխարհականութեան առենի արհեստը (թիթեղնագործութիւն):

Տ. Ղեւոնդ 1921-ի գարնան Արմաշէն վերադարձաւ Պոլիս, Քէմալականաց ոտրնձգութեանց պատճառաւ:

Երեք հարիւր տնուր ժողովուրդէն 120-ը կը քշուին Միջագետք՝ անվերադարձ, իսկ 180-ը կը ցրուին Արմաշու շըրջակայ թուրք գիւղերը, լուտանքի եւ զրկանքի բովերէ անցնելու դատապարտեալ: Երիտասարդութիւնն ամբողջ փճացած, իսկ իգական սեռէ բեկորներ միայն երեւան ելած՝ պատերազմէն յետոյ:

Զինադադարէն վերջ, երբ աքսորական Արմաշցիներու խլեակներ կը դառնան իրենց բոյնը, կ'ունենան իրենց նորընտիր երէցը՝ յանձին

Խոսրով Քահանայ Տէր - Մկրտիչեանի, ընիկ, 1919 Նոյեմբեր 2-ին ձեռնադրուած Մեսրոպ Եպիսկոպոս Նարոյեանէ, իր հօտին հետ կրկին խաղալիկ դարձած Քէմալական հորդաներու:

ՀԱՅ ԳԻՒՂՕՐԷՔ ԱՐՄԱՇՈՒ

1. - Խասկալ. - Արմաշէն մէկ ժամ հեռու, Թուրք յորջորջմամբ ՓԻՐ ԱՀՄԷՏ, զուտ հայաբնակ գիւղ 180 տուն, որուն ժողովուրդը չորս դարու չափ առաջ գաղթած է Ակնայ համանուն գիւղէն: Խասկալէ վեց ժամ հեռու է «Երեւման Խաչ» ուխտատեղին: Ժողովրդեան մեծ մասը Տէր Զօր աքսոր եւ հոն ջարդուած, մնացածն ալ բախտակից արմշեցւոց:

(Շար. 248)

(Շար. Ա. էջէն)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԶԻՆԱՆՇԱՆԸ ԿԸ ՈՒՇԱՆԱՅ

Յուլիս 2-ի առաւօտեան նիստին Գերագոյն Խորհուրդը քննարկեց Մ. Սարեանի պատրաստած զինանշանին նորոգուած տարբերակները եւ 1918 – 20-ի զինանշանը: Երկուքէն ոչ մէկը անհրաժեշտ քուէները ստացաւ ուստի որոշուեցաւ հարցը վերադարձնել յանձնաժողովին քննարկումին:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆԱԳԻՐ

Յունիս 28-ին Մոսկուայի հայկական ներկայացուցչութեան մէջ խորհ. արտաքին կապերու Նախարարութեան եւ Հայաստանի Նախարարներու Խորհուրդին միջեւ ստորագրուած պայմանագիրը կը վերաբերի տնտեսական արտաքին յարաբերութիւններու կարգաւորումին: Այս մարզը տեղ գտած է Հայաստանի կառավարութեան ծրագրին մէջ ու կը նախատեսէ արտասահմանեան երկիրներու հետ յարաբերութիւնները ընդլայնել եւ միջազգային շուկաներու վրայ տեղ գրաւել: Պայմանագիրը ստորագրեցին խորհ. արտաքին տնտեսական կապերու նախարար Կ. Կատուշեւ եւ Հայաստանի ներկայացուցիչ Ֆ. Մամիկոնեան

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՆԻՒԹԸ ԽՈՐՀ. ՄԱՄՈՒԼԻՆ ՄԷՋ

Ինչպս Բուրկովա «Ժողովրդավարական Ռուսիա» թերթին մէջ մանրամասն կը պատմէ Սախարովի յիշատակին նուիրուած առաջին համագումարի ներկայացուցիչներուն Հայաստան եւ ԼՂԻՄ կատարած այցին, տարագրուածներու հետ հանդիպումներուն մասին: Գրութեան մէջ կը պատմուին իրենց ընիկ գիւղերէն աքսորուած Հայերու կրած չարչարանքը, Ատրպէջանցիներու գործադրած խժդժութիւնները եւլն.: Ի. Բուրկովայի գրութիւնը արտատպուած է Հայաստանի «Գոլոս Արմէնի» թերթին մէջ:

ՀԵՐՔՈՒՄ «ՊՐԱՒԴԱ»ՅԻՆ

«Պրաւդա»յի Յունիս 26-ի թիւին մէջ գրոյց մը հրատարակուած էր Հայաստանի եւ Ատրպէջանի սահմանային դէպքերուն մասին, խորհ. Ներքին Նախարարութեան, ՊԱԿ-ի եւ դատախազութեան բարձրաստիճան պաշտօնատարներու հետ: Զրոյցին առընչութեամբ միացեալ յայտարարութիւն մը հրապարակուած է Հայաստանի մամուլին մէջ, Հայաստանի գլխաւոր դատախազ Ա. Գէորգեանի, Ներքին գործոց նախարար Ա. Մանուչարեանի եւ ՊԱԿ-ի նախագահ Ե. Ցարուկեանի ստորագրութեամբ:

Հոն ներկայացուած են Հայաստանի տարածքին վրայ խորհ. զինեալ ուժերու եւ ադրբեջանական ՕՄՈՆ-ականներու ապօրինի գործողութիւնները որոնց ընթացքին ինչպէս ծանօթ է, Հայաստանի Ներքին նախարարութեան 14 աշխատակիցներ սպաննուեցան, 28 հոգի վիրաւորուեցաւ եւ 60 հոգի պատանդ տարուեցաւ: Հերքումը կը շեշտէ յատկապէս որ խորհրդային ու ադրբեջանական ապահովութեան կոմիտէները պէտք է տեղեակ ըլլան երկրին մէջ «Գորշ գայլեր» պանթուրքական ահաբեկչական կազմակերպութեան գոյութեան, որուն անդամները ոչ միայն չեն ծածկեր իրենց գործունէութիւնը, այլեւ Հայաստանի սահմանամերձ շրջաններուն մէջ բանակցութիւններ կը վարեն պատանդները վերադարձնելու հարցին մասին:

ԳԱՌՆԻԻ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

Կիրովականի կերպարուեստի թանգարանին մէջ Գառնիի 40 պատառներու ցուցահանդէս մը բացուած է: Քաղաքին նուիրուած այդ հաւաքածոն հոն հասցուած է Հայաստանի ազգ. պատկերասրահի տնօրէն՝ Շահէն Խաչատրեան:

ԿՈՒՄԱՅՐԻԻ ՀՈԳԵԲԱՆԱԿԱՆ ԿԵԴՐՈՆԸ

Դեկտեմբերեան ողբերգութենէն ետք կումայրեցիներու առաջին ձեռք մեկնողներէն եղան «Առանց սահմանի բժիշկներ»ը: Անոնք քաղաքին մէջ սաեղծեցին դեռահասակներու հոգեբանական կեդրոն ուր բուժուեցան 3 – 17 տարեկան 600 երախաներ: Ներկայիս, անոնց պատրաստած տեղացի մասնագէտները կը շարունակեն գործը ու կեդրոնը յանձնուած է Հայաստանի Լուսաւորութեան նախարարութեան:

ՀԱՅ ՀՈԳԵԲԱՆԸ ՆԻՒ-ԵՈՐՔԻ ՄԷՋ

Կիրովականի «Արալէզ» մանկական կեդրոնի ղեկավար «Անահիտ Ազարեան աշնան կը մասնակցի Նիւ-Եորքի ընկերային հետազօտութիւններու համագումարին ու զեկուցում կու տայ «Արալէզ»ի աշխատանքներուն մասին: Ա. Ազարեան ընտրուած է հոգեբաններու միջազգային Խորհուրդի անդամ, միանալով Հայաստանէն չորս գիտնականներու՝ Գլարա Սանթրոսեանի, Սեդրակ Սեդրակեանի, Ալպէր Նալչաճեանի եւ Հայաստանի հոգեբաններու Միութեան նախագահ Գուրգէն Վարդանեանի:

ՄԻՒՌՈՆԻ ՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ՍՈՒՐԲ ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՄԷՋ

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ

Իր պահկալութեան 36-րդ տարեդարձին առթիւ, Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. ՎԱԶԳԷՆ Ա. Ամենայն Հայոց Վեհափառ Կաթողիկոսը, համաձայն մեր եկեղեցական աւանդական կարգի, Սեպտեմբեր 29-ին, Կիրակի օր, Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի մէջ, ՍՐԲԱԼՈՅՍ ՄԻՒՌՈՆ պիտի օրհնէ:

ՄԻՒՌՈՆՕՐՀՆՈՒԹԵԱՆ շնորհաբեր այս արարողութեան ներկայ գտնուելու առիթ ընձեռելու համար, ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱԿԱՆ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ կը կազմակերպէ ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ մը հետեւեալ կարելիութիւններով.

Սեպ. 26-էն Հոկ. 3, ՓԱՐԻԶ – ԵՐԵՒԱՆ – ՓԱՐԻԶ
ուղիղ թռիչքով, սակ՝ 6950 Ֆր.

Սեպ. 26-էն Հոկ. 10, ՓԱՐԻԶ – ԵՐԵՒԱՆ – ՓԱՐԻԶ
ուղիղ թռիչքով, սակ՝ 8750 Ֆր.

Սեպ. 26-էն Սեպ. 30, ՓԱՐԻԶ – ԵՐԵՒԱՆ ուղիղ թռիչքով
վերադարձ Մոսկուայի ճամբով, սակ՝ 7100 Ֆր.:

Վերոյիշեալ գիները կը պարփակեն օդանաւին տոմսը, առաջին կարգի պանդոկ, demi-pension, յատուկ շրջապտոյտներ, ապահովագրութիւն, վիզա:

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆը կը կազմակերպուի Փարիզէն SABERA-TOURS եւ Լիոնէն SEVAN ճամբորդական գրասենեակներու գործակցութեամբ:

ՏԵՂԵՐԸ ՍԱՀՄԱՆԱՓԱԿ ԵՆ: Վերջին պայմանաժամ՝ Յուլիս 31:

Արձանագրութեան եւ այլ տեղեկութիւններու համար դիմել Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ քարտուղարութեան՝ 15, Ռիւ Ժան-Կուժոն, Փարիզ 8, հեռաձայն՝ 43-59-67-03:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կիրակի, Յուլիս 14, Բ. Կիրակի զկնի Վարդավառի:

Ֆրանսայի ազգային Տօնն է այսօր:

Սուրբ Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ շրջանը պաշտօնական տօնացքին պատճառաւ փակուած ըլլալով, միայն Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, բացառաբար, պատարագը կը մատուցուի ժամը 8·30-ին:

Միւս բոլոր եկեղեցիներուն պաշտամունքները կը կատարուի ըստ սովորականին:

ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Ս. Մեսրոպ Կրթարան

Մանկապարտէզի վերամուտը կը կատարուի
ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 12-ին,
ԱՌԱՒՕՏԵԱՆ Ժ. 9-ին,

Արձանագրութիւնները՝ նոյն օրը, առաւօտեան 8-էն սկսեալ:

Յաւելեալ տեղեկութեանց համար հեռաձայնել Ժ. 8-էն սկսեալ

43 - 78 - 92 - 91
43 - 75 - 41 - 47

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ՄԵԿՆՈՂ ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներէն կը խնդրուի –նախընտրաբար– հասցէի առժամեայ փոփոխութիւնը կատարել իրենց թաղին թղթատարի գրասենեակին միջոցաւ, չծանրաբեռնելու համար «Յառաջ»ի վարչութեան աշխատանքը:

Անկարելիութեան պարագային, կարելի է անշուշտ, դիմել գրաւոր թերթիս վարչութեան, մեկնումի թուականէն 5 – 6 օր առաջ, տալով երկու հասցէները (ընթացիկ եւ նոր) եւ կցել 30 Ֆր.ի դրոշմաթուղթ Ֆրանսայի համար: Ամրան շրջանի թղթատարական յաւելեալ անկանոնութիւնները պատճառ են, որ արտասահման մեկնողներու հասցէի փոփոխութիւն չըկատարուի:

Արձակուրդի առթիւ, հասցէի փոփոխութիւն չի կատարուիր առկախ հաշիւ ունեցող բաժանորդներուն:

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի

ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ի նպաստ
ՇԱՐՎԻԼԷՕ Ս. ՆՇԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ
Յուլիս 14, Կիրակի
ժամը 12·30-էն մինչեւ 22·30

1.– Արեւելեան եւ եւրոպական ճաշեր,
2.– Վիճակահանութիւն՝ մեծ պարգեւներով,
3.– Զանազան հետաքրքրական խաղեր ու ժամանց,
4.– Ընտանեկան հաճելի և ջերմ մթնոլորտ
5.– Գեղարուեստական ճոխ յայտագիր:

Մասնակցութեամբ՝
Ա Ն Ի ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲԻ
– Մուտքը ազատ է –

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE VILLEURBANNE

126, avenue Roger Salengro
69100 Villeurbanne

Tout comme l'an passé, aux beaux jours, la MCA de Villeurbanne a renoué avec la tradition des repas-kebab du samedi soir. Chaque samedi, vers 20 h une repas vous est proposé en plein air, dans une ambiance arménienne chaleureuse. Repas à partir de 30 F. Réservation au 78. 94. 37. 36, après-midi.

Venez en famille ou entre amis, vous serez servis !

●

L'activité chorale de la MCA Villeurbanne va prochainement débuter. Nous vous proposons d'explorer ensemble le répertoire classique et traditionnel arménien. L'encadrement prévu est à la hauteur de vos ambitions. Si vous êtes intéressés, veuillez nous contacter au plus vite au 78. 94. 37. 36 après-midi.

●

La MCA de Villeurbanne recherche sur la base d'un Contrat Emploi Solidarité (ex TUC), une jeune femme 20/25 ans pour effectuer diverses tâches ménagères à mi-temps (20 heures). Veuillez prendre contact au 78.94.37.36 après-midi.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

U.G.A.B. COMITÉ SUISSE

SYMPOSIUM A GENEVE
du 7 au 10 NOVEMBRE 1991

LE ROLE DE LA FEMME ARMENIENNE A TRAVERS L'HISTOIRE

Conférenciers :

Dr. Akabie EKMEKDJIAN (Chypre)
Mme Silva GABOUDIKIAN (Arménie) *poétesse*
Mme Anahid PAYANDUR (Arménie)
Dr. Mariam TER-KRIKORIAN (Arménie)
Mme Martine HOVANESSIAN (France)
Dr. Dicran KOUYOUMDJIAN (France-U.S.A.)
Mme Rita BALIAN (U.S.A.)

PARTICIPATION: Prix forfaitaire (compris) 4 jours
Arrivée: 6/11 Départ: 10/11 (conf.-séjour-déjeuner-dîner-dîner gala)
Hôtel 5 étoiles: 1 pers. 1 400 F. suisse — 2 pers. 2 100 F. suisse
Hôtel 3 étoiles: 1 pers. 900 F. suisse — 2 pers. 1 600 F. suisse

IMPORTANT : DATE LIMITE DES INSCRIPTIONS : 15 AOUT

Renseignement : U.G.A.B. Genève/Suisse : Case postale 429
Tél. : 22-735-93-02 (de 14h à 18h)
Fax : 22-786-84-30
U.G.A.B. Paris/France : M. Arto Hampartzoumian. Tél: 40-50-88-09

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ 10

MERCREDI
10 JUILLET
1991

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.577 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 66e ANNÉE — No 17.577

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՄԻԱՅՆ ԹԷ ԱՆՈՒՆԸ «ՉԱՐԹԸՐ» ՉԴՐՈՒԻ...

Էտիթ Քրէսոն հեռատեսիլի Ա. կայանէն տուած հարցազրոյցի մը ընթացքին յայտնեց թէ բոլոր այն օտարականները, որոնք ապօրինի կերպով Ֆրանսա կը գտնուին պիտի վերադարձուին իրենց երկիրները, յատուկ օդանաւի հաւաքական մեկնումներով, որոնց անունը սակայն պէտք չէ չարթըր դրուի, չյիշեցնելու համար ներքին նախկին նախարար՝ Շ. Փասքուայի 101 Մալիցիներու ծանօթ չարթըրը: Այլ խօսքով ձախը կը պարտաւորուի աջին ըրածը ընել, պայմանաւ որ նոյն անունով չմկրտուի: Եւ որպէսզի անունը չարթըր չդրուի, նախարարապետը կը բացատրէ.— «չարթըրները մարդոց համար են, որոնք արձակուրդի կը մեկնին ցած գիներով: Հոս, բոլորովին ձրի է եւ արձակուրդի մեկնում չէ, այլ մարդիկը իրենց երկիրը առաջնորդելու հարց է, երբ արդարադատութիւնը հաստատէ որ իրաւունք չունին հոս ըլլալու»: Էտիթ Քրէսոն չադգուիր իր գործած ոճին նկատմամբ եղած դիտողութիւններէն, ընդհակառակն կը շարունակէ ազդարարելով.— «Կամ նախարարները կը հնազանդին որոշումներու զօրս տալու համար հո՛ս եմ, կամ չեն կրնար մնալ...»:

Էտիթ Քրէսոնի յայտարարութիւնները որոշ խրարանցում առեղծեցին իր իսկ կուսակցական շրջապատին մէջ: Փիէր Մօրուա յուզուած է, ինք կը նախընտրէ որ խիստ պատիժներու ենթարկուին օտարները գաղտնաբար Ֆրանսա մտցնողները եւ ճեկրիէները (գաղտնաբար աշխատցնող): Հարլէմ Տէզիր ալ կը խորհի թէ այս ձեւով չէ որ առաջքն կ'առնուի գաղտնի մուտքերուն: Ինչ որ կը խանգարէ առաւելաբար այն է որ Էտիթ Քրէսոնի այս որոշումը կը յաջորդէ Շիրաքի, Սէկէնի, Փասքուայի, Փանտրոյի նման (աջ) անձնաւորութեանց նոյնիմաստ յայտարարութեանց: Մնաց որ գաղթի այս պատմութեան մէջ, ընկերվարականները միշտ նեղը մնացած են: Աւելի նեղը կը ձգէ զիրենք Տիկին Քրէսոն իր յայտարարութեամբ, որուն խորքին մէջ, անկասկած համաձայն են: Կը մընայ սակայն գլխաւոր պայմանը՝ անունը չարթըր չդնել...

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՅՈՒԿՈՍԼԱՒԻՈՅ մէջ մթնոլորտը միշտ լարուած կը մնայ: Պելկրատ կը մեղադրէ Սլաւոնիան, որ չի յարգեր յանձնառութիւնները եւ ազատ չարձակեր գերիները: Պրիոնի ստորագրուած համաձայնագիրը երեք Եւրոպացիներու հովանիին տակ տասը կէտերէ բաղկացած էր, որոնց գլխաւորներն էին.— Յուկոսլաւիոյ ժողովուրդները միայն կրնան որոշել իրենց ապագան: Յուկոսլաւ նախագահութիւնը ամբողջական հեղինակութիւն պէտք է ունենայ բանակին վրայ: Սահմանային (Աւստրիոյ, Իտալիոյ, Հունգարիոյ) անցքերու հակակշիռը կ'ապահովուի սլաւոն ոստիկանութեան կողմէ, ըստ դաշնակցային կարգադրութեանց: Քաղաքային եւ զինուորական դէտերու միջազգային առաքելութիւն մը (30-էն 50 հոգի) կը ղրկուի որպէսզի հսկէ կացութեան Սլաւոնիոյ եւ ի հարկին Խըրուաթիոյ մէջ: Յուլիս 9-ին, հասած լուրերու համաձայն, հրադադարը խզուած է եւ կրակ բացուած է դաշնակցային ուժերու վրայ:

7000 ՔԻՒՐՏ, գլխաւորաբար երախաներ, մեռած կ'ըլլան Ապրիլին, Իրաքէն Թուրքիա փախուստի ընթացքին, ըստ հիւանդութեանց հակակշռի ամերիկեան կեդրոնի պատասխանատու բժիշկին:

ՍԻՒԶԻ ՓՐԻՄ ֆրանսական շարժանկարի ընտանի դէմք մը, մանաւանդ անցեալ ունեցող սերունդի մը համար, մեռաւ 95 տարեկանին: Բացառիկ խառնուածքի տէր, խաղացած է մեծերու կողքին, ինչպէս՝ Շ. Վանէլ, Հարի Պօռ, Ռէմիւ եւլն: Անմոռանալի էր Ռընուարի «Պաֆոն»ին մէջ Ժուվէի կողքին:

ՄԱԿ-ի ԸՆԴՀ. ՔԱՐՏՈՒՂԱՐԸ Փէրէզ տը Քուէյար Պոլիս կը գտնուի. հոն հանդիպում մը ունեցած է Թուրքիոյ վարչապետ Մ. Եըլմազի հետ: Յառաջիկայ օրերուն հաւանական է որ օրակարգի նիւթ ըլլայ Կիպրոսի հարցը: Ընդհ. քարտուղարը հանդիպում մը պիտի ունենայ նաեւ նախագահ Էօզալի հետ:

ՔԻՒՐՏ պատասխանատուի մը (աշխատանքի կուսակցութիւն, ՓՔՔ) դիակը գտնուած է Շաբաթ օր Տիարպէքիր: Կուսակցական ղեկավարներու համաձայն սպաննուելէն առաջ չարչարուած է:

ԱՇԽԱՐՀԻ ԱՄԷՆԷՆ ՀԱՐՈՒՍՏ մարդը 87 տարեկան Ճափոնցի մըն է, որ 15 միլիառ տոլար (93 միլիառ Ֆր.) «կը կշռէ»: Ամերիկեան պարբերականին դասաւորման մէջ Ֆրանսայի ամէնէն հարուստ ընտանիքը՝ Սէյտու – Շլէօմպէրժէ 40-րդ դիրքի վրայ կը հանի:

ԵՐԵՒԱՆ — ՀԵՌԱՏԻՊ — ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՅՈՒԼԻՍ 3 / 5)

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԻՒՆ

Յուլիս 2-ի նստաշրջանի լիագումար նիստէն ետք տեղի ունեցաւ նախագահութեան ընդլայնուած նիստ որուն հրաւիրուած էին զինեալ ուժերու 7-րդ բանակի հրամանատարութեան ներկայացուցիչներ: Հրամանատար Պիշչեւ տեղեկութիւն հաղորդեց Յուլիս 2-ի գիշերը Սիսիան պատահած միջադէպին մասին, որուն ընթացքին զինուոր մը մեռած, ուրիշ մըն ալ վիրաւորուած էր: Քննարկումէն յայտնի դարձաւ որ զինուորականութեան կողմէ Հայաստանի որոշ շրջաններու մէջ լայնածաւալ խուզարկութիւն ընելու պատրաստութիւն կը տեսնուի, զէնք գրաւելու համար: Մտքերու փոխանակումէն ետք որոշուեցաւ որ Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութիւնը մասնաւորապէս դիմէ 7-րդ բանակի հրամանատարութեան որպէսզի ան առանց Հայաստանի իշխանութիւններուն հետ համաձայն ըլլալու որեւէ գործողութեան չձեռնարկէ:

Յաջորդ օրուան նիստին տեղեկութիւն տրուեցաւ Արցախի մասին որ կը պահպանէ լարուած վիճակը յատկապէս Մարտակերտի ու Մարտունիի շրջանին մէջ: Ապա քննարկուեցան աղէտի գօտիին, գաղթականներու եւ փախստականներու վերաբերող հարցեր:

ԱՐՑԱԽ

Արցախի մէջ անձագրի ստուգումներու պատրուակով կրկին նեղութիւն կը պատճառեն հայկ. գիւղերու բնակչութեան: Շուշիի շրջանին մէջ Յուլիս 3-ին ներքին զօրքերն ու ազերի ՕՄՈՆ-ականները շըրջապատեցին Քարինտակ գիւղը ու պատանդ առին 30 այրեր, 12 հոգի ալ ձերբակալուեցաւ. անոնք փոխադրուած են Լաչին կամ Շուշի: Գիւղին մէջ տուներ հրդիզուեցան ու լայնատարած կողոպուտ կատարուեցաւ:

Մարտակերտի շրջանին մէջ Յուլիս 4-ին շրջապատուեցան Վաղուհաս, Ցարուբթինագոմեր, Ծմակահող, Գառնաքար, Վանք, Շահմասուր, Առաջաձոր հայկ. գիւղերը: Վանք գիւղը գնդակոծուեցաւ զրահակառքերէ եւ ուղղաթիռներէ:

Ասկերանի շրջանի գրեթէ բոլոր գիւղերէն զատ, Մարտունիի շրջանի Նորաշէն, Մուշկապատ, Սպիտակաշէն, Աշան եւ այլ գիւղեր եւս շրջապատուած են ներքին զօրքերու եւ Ազրպէյճանցիներու կողմէ:

ՆԱԽԱՐԱՐՆԵՐՈՒ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

Յուլիս 4-ին վարչապետ Վազգէն Մանուկեան ընդունեցաւ Կումայրիի խտալական բուժարանին բացումին համար Հայաստան ժամանած պատուիրակները: Ան հիւրերը ողջունելով ներկայացուց աղէտի գօտիին վիճակը, տարուած աշխատանքը: Ապա յոյս յայտնեց որ կարելի պիտի ըլլայ տնտեսական փոխ-յարաբերութիւն հաստատել Հայաստանի ու Իտալիոյ միջեւ:

ԳՈՐԾԱԴՈՒԼԸ ՎԵՐՋԱՑԱԾ

Երեւանի թաղքիններու շարժավարները չորս օրուան գործադուլէ մը ետք վերսկսան աշխատիլ: Ինքնաշարժներու փոխադրութեան նախարարութիւնը գոհացում տուաւ շարժավարներու պահանջներուն:

ԲԱԺԱԿԸ ԳՈՂՑՈՒԱԾ

Հայաստանի ֆութպոլի արծաթեայ բաժակը որ 2,5 քկ. կը կշռէր եւ որ նոյնիսկ Կումայրիի երկրաշարժին չկորսուեցաւ, Յուլիս 4-ի գիշերը գողցուեցաւ. ան պահուած էր Մարզական Կոմիտէի ֆութպոլի վարչութեան պահարանին մէջ:

Է. ՔՐԷՍՈՆ - Վ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Ի՞ՆՉ Կ'ԸՍԷ ՊՈՒԿՕ ՎԵՐՋԻՆ ԴԷՊՔԵՐՈՒՆ ՄԱՍԻՆ

Ինչպէս գրած էինք մեր նախորդ թիւով, Երկուշաբթի Յուլիս 8-ին, ժամը 11.15-ին Ռուասի-Շառլ տը Կոլ օդակայանը ժամանեց Հայաստանի Հանրապետութեան վարչապետը՝ Վազգէն Մանուկեան, որու կ'ընկերանար իր ա. տեղակալը՝ Հ. Բագրատեան:

Այս անգամ ալ, այն յատուկ հիւրանոցին մէջ ուր հաւաքուած էին 10-15 դիմաւորողներ, նախատեսուած չէր բարի գալուստի քանի մը խօսք ընել ժամանող նախարարապետին: Տարրական կենցաղավարութեան այս անըմբռնելի թերացումը նախընթաց մը ունեցած էր, զոր մատնանշած էինք նախագահ Լ. Տէր-Պետրոսեանի ժամանած օրը (Մայիս 20), բայց, ըստ երեւոյթին կարեւորութիւն տուող ալ չկայ եւ ինչ որ ըսուի կը մնայ ձայն բարբառոյ յանապատի: Ուրեմն, այս անգամ ալ, Հայաստանէն ժամանողն էր, Վազգէն Մանուկեանը որ բարի գալուստի քանի մը խօսք արտասանեց ներկաներուն: Շեշտեց թէ իր այցելութեան գլխաւոր նպատակն է տնտեսական յարաբերութեանց հարցը, բայց կ'ուզէ նաեւ հանդիպում ունենալ գաղութին բոլոր հոսանքներուն հետ:

Նոյն օրը, Յուլիս 8, ժամը 17-ին, Վազգէն Մանուկեան 45 վայրկեան տեւող տեսակցութիւն մը կ'ունենար նախարարապետ՝ Էտիթ Քրէսոնի հետ:

Հայաստանի Հանրապետութեան վարչապետը Ֆրանսայի իր պաշտօնակիցին պարզած է Հայաստանի անկախութեան գործընթացը որ օրինաւոր ճամբով պիտի կատարուի ըստ խորհրդային Սահմանադրութեան: Բացատրած է արդէն սեփականացման քաղաքականութիւնը, որ արդէն կը կիրարկուի հողագործութեան մէջ: Փաստ յայտնած է որ Ֆրանսա խորհրդարանականներու պատուիրակութիւն մը ղրկէ Հայաստան Սեպ. 21-ին, հանրաքուէի առեն, եւ ծանրացած այն իրողութեան վրայ որ Հայաստան մեծ ակնկալութիւններ ունի Ֆրանսայի հետ տնտեսական գործակցութեան մարզին մէջ:

Ղարաբաղի եւ Շահումեանի շրջանը պատահած վերջին դէպքերուն առընչութեամբ, ներքին նախարար՝ Պուկօ յայտարարութիւն մը ըրած է Մոսկուայի Գերագոյն Խորհուրդին առջեւ եւ անգամ մը եւս պատահածին «մեղքը» ձգած է Հայերուն վրայ, քանի պարզուեր է որ Շաբաթէն Կիրակի, յայտնուած է թէ Էրքէջ գիւղը վերածուած էր բերդաքաղաքի մը, ուր 500-էն 1000 զինեալ մարտիկներ կային, գնդացիր, զինակառքեր եւլն. եւլն.: Այս ամբողջն ալ հետեւանք է եղեր Գորբաչովի որոշումին, վերցնելու շրջանի արտակարգ վիճակի դրութիւնը, ինչ որ պատճառ եղած է խորհ. զօրքին քաշուելուն: ՕՄՈՆ-ականներն ալ «ինքնութեան քննութեան» ձեռնարկեր են: Զոհերու թիւը 4 մեռեալ եւ 16 վիրաւոր է Ազերիներուն կողմը:

Այսպէս կը գրուի պատմութիւնը:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ՊՈԼՍՈՅ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻՆ ՀԵՏ

(Բ. եւ վերջ)

Հ.— Երբ կը խօսէիք Պոլսոյ Հայութեան միասնականութեան մասին, յիշեցինք պատրիարքական ընտրութեան նախօրեակին պարզուած պատկերը որ կը հակասէ ձեր արտայայտութեան· որքան որ տեղական մամուլը կը ցոլացնէր, երկու բեւեռացումով, զօրաւոր հակամարտութեան մը բեմը եղաւ Պոլիս: Սակայն անգամ մը ընտրութիւնը տեղի ունենալէ ետք, տիրապետեց աւանդական գիծը, նուիրապետութեան հանդէպ յարգանքը, ու հակամարտութիւնը վերջ գտած ըլլալ կը թուի այսօր:

Պ.— Առաջ ամէնէն մեծ փաստը եղաւ այն որ Շնորհք Պատրիարքի յիշատակի ոգեկոչման հանդէսին Պ. Ռ. Հատտէճեան ինք ըսաւ թէ վեց ամսուան ընթացքին պատրիարքը կրցաւ բոլորը համախմբել եւ բոլորին սէրն ու համակրանքը շահիլ: Ատիկա սապէս եղաւ· խորհրդակցական ժողովին երեք անդամ ես անձնապէս պիտի որոշէի: Երեքը որ որոշեցի, ինծի քուէ տուած անձեր չէին: Երբ այս ոգին ցոյց կու տաս, այդ պառակտումը կը վերնայ արդէն: Այսօր Պոլսեցին կը հաւատայ թէ իրարու դէմ ըլլալով ոչ մէկ տեղ կրնանք հասնիլ:

Դժբախտաբար այլ գաղութներու քաղաքական կազմակերպութիւնները, աւելի ճիշդ՝ կուսակցական կազմակերպութիւններն են որ կը ջլատեն ժողովուրդը, ինչ որ մեզի համար դժբախտութիւն է արդէն: Մենք որ այսքան տարիներու Սփիւռք մը ունինք, չենք կրցած Հրեաներուն ձեւով կեդրոնացում մը ստեղծել:

Հ.— Այս իրականութեան մէջ ընդունինք նաեւ թէ անձեռնհաս ու անգիտակից եկեղեցական ղեկավարներ որոշ դեր կ'ունենան: Կ'օգնեն այդ վիճակին: Մինչդեռ կացութեան ու իր պարտականութեան գիտակից կրօնական պետ մը կրնայ –գոնէ որոշ չափով– սահման մը դնել կուսակցութիւններով ստեղծուած հատուածականութեան:

Պ.— Եթէ նման եկեղեցականներ կան, անոր ալ պատճառը ես աշխարհական կազմակերպութիւնները կը նկատեմ:

Հ.— Ի՞նչպէս:

Պ.— Որովհետեւ անոնց թիկունք կը կանգնին եւ զանոնք սխալ ճամբու մէջ կը դնեն: Պէտք չէ մոռնալ որ բոլորս ալ հողեղէն ենք, մեր սխալներն ու առաւելութիւնները ունինք· աշխարհականները եթէ գիտակից են, պէտք է տեսնեն անոնց առաւելութիւնները, ոչ թէ տկարութիւններէն օգտուելով զանոնք դէպի խորխորատ քաշեն:

Հ.— Չէ՞ք կարծեր որ ճիշդ հոս է գիտակից կրօնականին դերը· աշխարհականը որ յաճախ քաղաքական հակումի մը մարդն է, կարելի է ըսել թէ իր դերին մէջ է փորձելով ազդեցութեան շրջանակը լայնցնել: Ատո՛ր է որ պէտք է սահման դնէ կրօնական ղեկավարը: Աշխարհական ղեկավարներու կեդրոնախոյս գործելակերպին դէմ եկեղեցին պէտք է յայտնըւի որպէս կեդրոնաձիգ ուժ եւ ասիկա է որ կը բացակայի: Եկեղեցին չի կրնար հաւաքողի, համախմբողի իր դերը կատարել:

Պ.— Քանի որ հայկ. եկեղեցին ազգ. եկեղեցի է, կ'ըսուի, մեր աշխարհականները ազգ. եկեղեցի ըսելով կը կարծեն թէ իրենց բոլոր ազգ. հոսանքները, կամ մտածողութիւնները եկեղեցի կրնան բերել եւ ատիկա կը ստեղծէ արդէն դժբախտութիւնը: Ես որեւէ կազմակերպութեան դէմ չեմ, դէմ ըլլալու իրաւունք ալ չունիմ· նախ Հայ մըն եմ, ժողովուրդիս կը պատկանիմ, բայց այդքան պէտք չէ որ եկեղեցին աշխարհականացնեն· մեր եկեղեցին կաթողիկէ եկեղեցիին բռնատիրութիւնը չունի· լայնախոհ է, վարչական գետնի վրայ ամէն ինչ ձգուած է աշխարհական դասուն, բայց ատիկա ըսել չէ որ աշխարհական դասը իրաւասու պիտի ըլլայ նաեւ եկեղեցական կեանքը կառավարելու· հոս է որ դժբախտութիւններ կը ստեղծուին:

Հ.— Երբ կ'ըսենք հայկ. եկեղեցին, երկատի կ'ունենանք Հայաստանի ու Սփիւռքի զոյգ թեւերը: Ներկայիս, Հայաստանի մէջ ուր չկայ Սփիւռքի սահմաններուն շփոթը, կայ պետականութիւն ու եկեղեցական իշխանութիւն, այս վերջինին տկարութեան, անզօրութեան մասին մտածելու կը մղէ ներկայի ոչ շատ առողջ պատկերը:

Հոն ազատ ասպարէզ գտած են ընդունելի, անընդունելի ամէն տեսակի աղանդներ· կան մորմոններ, հեթանոսներ, հարի-քրիշնայականներ եւլն., եւլն.: Եօթը տասնամեակի արգելքներէն ետք, ըսենք թէ բնական է այս պոռթկումը, բայց միւս կողմէն այս պատկերը չի՞ մատներ նաեւ կացութեան տիրապետելու եկեղեցական իշխանութեան անզօրութիւնը:

Պ.— Այսօր, ըսենք նախ որ Խորհ. Միութեան Հանրապետութիւններ կան ուր արգիլուած է աղանդներու մուտքը, ինչպէս Վրաստան: Հայաստանի կառավարութեան ազատախոհութիւնը որոշ չափով այս բոլորին պատճառ է: Մեր ժողովուրդը ոչ թէ 70, այլ 170 տարի ալ եթէ համայնավար վարչակարգով մնայ, չի մոռնար իր կրօնքը· ընդհակառակն, ատիկա մեզի ի նպաստ եղաւ: Որքան որ եկեղեցւոյ, կրօնքի դէմ քարոզչութիւն ըրին, անաստուածութիւն ուզեցին մտցնել, հակազդեցութիւնը այնքան զօրաւոր եղաւ:

Միայն թէ այս աղանդաւորներուն դէմ Էջմիածին հարկաւոր պատրաստութիւնը չունէր ու անակնկալի եկաւ այս խուժանին դէմ: Բայց ես կը հաւատամ որ ասիկա ժամանակաւոր է: Յետոյ մի՛ մոռնանք որ այս աղանդաւորները արտասահմանէն բերուած մեծ գումարներ կը ծախսեն հոն· ատիկա որոշ տեղ մը մինչեւ կը շարունակուի ու կը կենայ: Այն ատեն այս բոլորը պիտի վերջանան:

Այս ուղղութեամբ արդէն Վազգէն Կաթողիկոսին հետ ալ խօսած եմ, սկսած են լաւ կազմակերպուիլ: Օրինակ, սկսած են չափահասներու կրօնական դաստիարակութիւն տալ, դպրոցներու մէջ հայ եկեղեցւոյ պատմութիւն, կրօնք դասաւանդել: Ուսուցիչներ կը պատրաստուին: Կարելի չէ ըսել թէ ձեռնածալ նստած են:

Հ.— Վերադառնալով ձեզի, ինչ որ ըսուեցաւ կը վերաբերէր դրական երեսակներու· սակայն, հաւանօրէն, դուք նաեւ դժուարութիւններ կ'ունենաք որպէս Պոլսոյ պատրիարքական աթոռի գահակալ:

Պ. Ամէն պատասխանատու իր դժուարութիւնները ունի· սակայն երբ ատոնք պիտի առնենք իբրեւ բեռ եւ պիտի մտածենք թէ դժուարութիւններու տակ ենք, ոչ մէկ գործ կրնանք ընել: Այսօր Թուրքիոյ մէջ ես դժուարութիւն չեմ զգար որովհետեւ նախ տեղացի եմ, մեր ժողովուրդը կը ճանչնամ· շատ լաւ գիտեմ Թուրք ժողովուրդը· տեղւոյն լեզուն շատ լաւ կը խօսիմ, պաշտօնավարած եմ ասկէ առաջ, բանակին մէջ պահեստի սպայ եղած եմ...: Այս ամբողջը իրենց որոշ դերը ունին եւ իմ գործս կէսով կը դիւրացնեն: Մէկը որ իր գործէն չի քաշուիր անկարելի է որ նեղութեան մէջ ըլլայ: Ասիկա ըսել չէ որ ես շատ հանգիստ աթոռի մը վրայ նստած եմ. ոչ: Բայց ամէն բան աշխատանքի կը կարօտի եւ ես ուր որ գտնուած եմ աշխատանքէ չեմ փախած:

Հ.— Վերջերս Պոլսոյ հայ մամուլին մէջ կարդացինք Գընալըի եկեղեցիին յարակից սրահին փլուզումին լուրը: Այս տեսակի պատահարներ նեղութիւն չե՞ն պատճառեր:

Պ.— Այդպիսի բաներ անցեալին ալ պատահած են· օրինակի համար, երկու անգամ Պալըքլըի գերեզմանատան մէջ շինուած մատուռը քանդուած է որովհետեւ առանց արտօնութեան ճամբայ ելած են: Գիտէք որ Լօզանի դաշնագրին համաձայն փոքրամասնութիւնները նոր շէնք շինելու իրաւունք չունին, թէեւ նոր շէնքեր շինուած են: Անհրաժեշտ էր կանխաւ յատակագիծ ներկայացնել քաղաքապետութեան եւ դիմումնագիր տալ: Մինչդեռ քաղաքապետին բարեկամութեան վստահելով ուղղակի շինութեան ձեռնարկեցին: Քաղաքապետարաններուն մէջ միայն մէկ կուսակցութեան պատկանող պաշտօնատարներ չկան: Ընդդիմադիրներ որպէսզի նեղեն քաղաքապետը, նման միջոցներու կը դիմեն:

Հ.— Բոլորովին այլ ոլորտի հարցում մը· Հայաստանի եւ Թուրքիոյ ներկայի փոխ-յարաբերութիւնները ի՞նչ անդրադարձ կ'ունենան Թրքահայ գաղութին վրայ:

Պ.— Շատ լաւ արդիւնք կրնայ ունենալ ատիկա ի նպաստ նաեւ մեր գաղութին: Կրնան Պոլսոյ հայ վաճառականները, գործատէրերը շատ լաւ քալեցնել այդ յարաբերութիւնները:

Ճիշդ է որ արտասահմանեան որոշ կազմակերպութիւններ այս պարագան իրենց տարիներու քարոզչութեան դէմ կը նկատեն, բայց եթէ կ'ուզեն որ Հայաստան ազատ առեւտուրի աշխարհին մաս կազմէ, միակ ճամբան Թուրքիան է: Թուրքիա այսօր արդէն Ախուրեանի կամուրջը բացած է. նոյնիսկ օտար երկիրներէ հասած օժանդակութիւնը Ռիզէի նաւահանգիստէն այդ ճամբով Հայաստան մուտք գործած է: Երբ Մայիսին Հայաստան գացի, հայ առեւտրականներ կային Պոլիսէն որոնք պայմանագրեր ստորագրեցին, անշուշտ արտօնութիւնը ունենալով Թուրքիոյ կառավարութեան:

Հ.— Կարելի է յուսալ, կ'ենթադրենք որ առեւտրական այս յարաբերութիւնները պիտի յանգին նաեւ մշակութային յարաբերութիւններու Թրքահայութեան եւ Հայաստանի միջեւ:

Պ.— Այո, ատիկա պիտի նպաստէ մանաւանդ մեր դպրոցական կեանքին· աւելի պիտի ըլլայ որ մեր հայերէնի ուսուցիչները երթան ու իրենց մասնագիտութիւնը Հայաստան ընեն:

Հ.— Հայաստան ալ առիթը պիտի ունենայ աւելի յարաբերելու արեւմտահայ լեզուին ու մշակոյթին հետ զոր բաւական չափով չի ճանչնար:

Պ.— Թուրքիա այսօր մշակութային յարաբերութիւն ստեղծած է Խորհ. Թուրք Հանրապետութիւններու հետ· մասնագէտներ, լեզուաբաններ եւլն. կը ղրկէին հոն: Մեզի համար ալ երկկողմանի օգուտ կ'ունենայ Հայաստանի հետ նաեւ մշակութային կապերու հաստատումը:

* *

Գաղութ մը որուն ղեկավարութիւնը գիտակից է իր գրաւած աթոռին ոչ միայն բարձերուն ու թիկնոցին փափկութեան, այլեւ անոր ծանրութեան· ու համայնք մը որ հաւատք եւ յարգանք ունի այդ ղեկավարութեան: Յստակ չէ՛ «հրաշք»ին տարազը· այսուհանդերձ, ոչինչ կ'արգիլէ «մոլեռանդութեան» վարկածին ծագումը շարունակել, երբ ուխտերը կը հրամայեն աթոռներու միայն բազմոցները նկատի ունենալ...:

Տեսակցեցաւ՝
ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՎԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ՈՒՇ, ԲԱՅՑ ՈՉ ՈՒՇԱՑԱԾ

Սփիւռքահայ իւրաքանչիւր արուեստագէտի համար բնական երազանք է հայրենի բեմահարթակին կանգնելը, հայաստանցի հայրենակիցների գնահատանքին արժանանալը: Այս իմաստով բացառութիւն չէր կարող լինել նաեւ ֆրանսահայ կոմպոզիտոր, խմբավար, Փարիզի Սիփան – Կոմիտաս երգչախմբի երկարամեայ ղեկավար Կարպիս Աֆրիկեանը, որի այդ երազանքը, ցաւօք, չափազանց ուշ իրականացաւ: Պատկանելով անցած տարիներին երկրի իշխանութիւններին ոչ ցանկալի քաղաքական հոսանքի, Աֆրիկեանի արուեստը երկար ժամանակ չնկատուեց ըստ արժանւոյն չգնահատուեց հայրենիքում, եւ միայն վերջին տարիներին, ազգային զարթօնքի բերած բարեբեր հոսանքի շնորհիւ կատարուող մեր արժէքների վերագնահատման ընթացքը հնարաւոր դարձրեց նաեւ Կարպիս Աֆրիկեանի հանդիպումը հայրենի ունկնդրի հետ:

Ծնունդով եգիպտահայ է Կարպիս Աֆրիկեանը: Նախնական կրթութիւնն ստացել է Աղեքսանդրիայ Պօղոսեան ազգային վարժարանում, ապա տեղի ամերիկեան քոլէջում: Արդէն իսկ վարժարանում ի յայտ եկած նրա երաժշտական տուեալները նախանշում են կեանքի յետագայ ընթացքը: Ուսմանը զուգահեռ իտալացի երաժիշտ-մանկավարժ Ֆրափչինիի մօտ երաժշտական կրթութիւն ստանալով՝ նա դառնում է հէնց նոյն՝ Պօղոսեան վարժարանի երգեցողութեան ուսուցիչ, ապա եւ Աղեքսանդրիայում Համազգային մշակութային միութեան հիմնած երգչախմբի ղեկավարը: Երգչախումբը շատ շուտով լայն համբաւ է ձեռք բերում եգիպտահայ համայնքում, եւ Գահիրէում, պետական ղեկավարների պատուին տրուած մի հրաշալի համերգից յետոյ, Համազգային մշակութային միութեան եւ «Յուսաբեր» ընկերակցութեան ղեկավարները որոշում են Աֆրիկեանին գործուղել Ֆրանսիա՝ երաժշտական բարձրագոյն կրթութիւն ստանալու, պայմանով, որ նա վերադառնայ Եգիպտոս եւ շարունակի իր գործունէութիւնը ի շահ համայնքի:

Սակայն, երբ 1953-ին Աֆրիկեանը Փարիզ է գալիս, այստեղ գործող յայտնի Սիփան – Կոմիտաս երգչախումբը կորցրած է լինում իր նշանաւոր ղեկավարին՝ Գուրգէն Ալէմշահին, եւ Աֆրիկեանը ստանձնում է երգչախմբի ղեկավարութիւնը՝ միաժամանակ ուսանելով Փարիզի երաժշտանոցի փիլիսոփայութեան եւ գեղագիտութեան բաժնում՝ Օլիվիէ Մեսիանի դասարանում, իսկ նուագավարական ունակութիւնները կատարելագործում է Էքոլ Նորմալ սուփէրիէօր տը լա միւզիք բարձրագոյն դպրոցում:

Երաժշտանոցն աւարտելուց յետոյ, հաւատարիմ իր խոստմանը, նա ուզում է վերադառնալ Եգիպտոս, սակայն ֆրանսահայ համայնքի ղեկավարները անհրաժեշտ նկատելով Եւրոպայի կենտրոնում հայկական ազգային որակեալ երգչախմբի գոյութեան կարեւորութիւնը՝ դիմում են եգիպտահայ ազգայիններին՝ Աֆրիկեանին Փարիզում պահելու խնդրանքով:

Այսպէս նրա կենսագրութիւնը մէկ-

ընդմիշտ միահիւսուում է Սիփան – Կոմիտասի կենսագրութեանը:

Այսօր Սիփան – Կոմիտասը ոչ միայն սփիւռքահայ ամէնէն երկարակեաց երգչախմբերից է, այլեւ ամէնէն գործունը եւ կատարողական իր բարձր մակարդակով բազմիցս հիացրել է ոչ միայն Փարիզի ու Ֆրանսիայի այլ քաղաքների ունկնդիրներին, այլեւ ելոյթներ է ունեցել Պրիւսէլում, Ամսթերտամում, Մոնիխում, Պեռնում, Ժընեւում, Ցիւրիխում, Վենետիկում եւ այլուր՝ տարածելով եւ ըստ արժանւոյն ներկայացնելով հայ երգը:

Երգչախմբի երգացանկը կազմուած է հայ դասական ու ժամանակակից կոմպոզիտորների ստեղծագործութիւններից (Կոմիտաս, Ալէմշահ, Էդգար Յովհաննիսեան, Խաչատուր Աւետիսեան եւայլն): Զգալի տեղ ունեն նաեւ Կարպիս Ափրիկեանի ստեղծագործութիւններն ու երգչախմբային մշակումները: Որպէս ստեղծագործող Ափրիկեանին յատուկ է քնարական–լաւատեսական հէնքը, որի հիմքը յատկապէս հայկական ժողովրդական երգարուեստի հիմնական սրակներն են:

Սակայն ամբողջական չէ Ափրիկեանի վաստակը միայն երգչախմբային գործունէութեամբ շրջանակելը: Ստեղծագործական մի յարկի տակ ի մի հաւաքելով հայ երգի աւելի քան 75–80 երկրպագուների (երգչախմբում կան նաեւ մի քանի Ֆրանսիացիներ), Ափրիկեանը կարողանում է Սիփան - Կոմիտասը դարձնել ազգային մշակոյթի խրատեսակ կենտրոն, որն իրականացնում է հայրենանուէր բազմաթիւ այլ ձեռնարկներ:

Երգչախմբի ջանքերի շնորհիւ Ալֆորվիլի քաղաքապետարանը քաղաքի փողոցներից մէկը կոչեց Կոմիտասի անունով, որի բացման արարողութիւնը կատարեց Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Առաջինը:

Մի քանի շաբաթ առաջ գտնուելով հայրենի հողի վրայ եւ հանդիպելով հայրենի գործընկերների, արուեստագէտների ու լրագրողների, Ափրիկեանը իրեն յատուկ բացառիկ համեստութեամբ բոլոր զրոյցների ընթացքում հեռանում էր սեփական անձից. Նրա մտքի ու խօսքի առանցքը հարազատ երգչախումբն էր, որի հետ հայրենիք գալը իր համար մընում է նուիրական երազանք:

Այս անգամ Երեւանի Ա. Խաչատրեան համերգային մեծ սրահում Սիփան – Կոմիտասին փոխարինեցին Հայաստանի երգչախմբային ընկերութեան Արամ Տէր-Յովհաննիսեան երգչախումբը, Երեւանի պետական երաժշտանոցի օփերային ստուդիայի սիմֆոնիկ նուագախումբը եւ Ալ. Սպենդիարեան պետական օփերային թատրոնի մեներգչուհի Արաքս Մանսուրեանը

Ունկնդրի ուշադրութեանը ներկայացնելով սփիւռքահայ կոմպոզիտորների ստեղծագործութիւնների մի հրաշալի փունջ, Ափրիկեանը հայրենիքում հնչեցրեց նրանց առաւել անյայտ ստեղծագործութիւնները՝ «քիչ մը աւելի ծանօթութիւն բերելու նպատակով»:

– Ուրախ եմ, որ առիթը ունեցայ մասնաւորաբար Կանաչեանի եւ Ալէմշահի քիչ երգուած երգերը լսելի դարձնել հայրենի ժողովուրդին, – համերգից յետոյ կայացած մեր զրոյցի ընթացքում ասաց յուզմունքից փոքր-ինչ շփոթուած մաէստրօն: –Զգացուած եմ մանաւանդ պարզ ժողովուրդէն, որ այս դժուարին, կարելի է ըսել «ոչ համերգային» օրերուն ժամանակ գտած էր զիս պատուելու իր ներկայութեամբ:

Դարձեալ իրեն բնորոշ բացառիկ համեստութեամբ ասուած այս խօսքերը մի տեսակ մեղաւորութեան զգացում են ծընում իմ մէջ, մեղաւորութեան զգացում բոլոր նրանց հանդէպ, որոնց չենք կարողացել պատուել աւելի «համերգային ժամանակներում», որոնց չենք «նկատել» աւելի հանգարտ պայմաններում:

Բարեբախտաբար, Կարպիս Ափրիկեանի պարագայում հանդիպումը այնուամենայնիւ կայացաւ՝ թէեւ ուշ, բայց ոչ ուշացած՝ ապագայ նոր հանդիպումների սկիզբը դնելով:

ՍԵՑՐԱՆՈՒՀԻ ԳԵՂԱՄԵԱՆ

ՁԱՅՆԵՐ
ԳԱՒԱՌԷՆ

ԱՆԱՐԱՏ ՑՂՈՒԹԵԱՆ ՀԱՅ ՔՈՅՐԵՐՈՒ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ ԱՄԱՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ («Յառաջ»).–

Ուսումնական տարին վերջացաւ:

Դպրոցական հաստատութիւնները դռները փակելէ առաջ յաճախ կը կազմակերպեն՝ տօնավաճառ, գեղարուեստական յայտագիր, ցուցահանդէս, մարզական մրցումներ եւլն...: Այս ձեռնարկները առիթը կու տան աշակերտներուն արտայայտելու իրենց ընդունակութիւնները, երբեմն թաքուն մնացած կարելիութիւնները, ձիրքերն ու ինչու չէ տաղանդը: Նոյն ատեն կապ մըն է որ կը ստեղծուի դպրոցին եւ ծնողքներուն միջեւ, դպրոցին եւ արտաքին աշխարհին միջեւ:

Այսպէս, Կիրակի, Յունիս 30-ին, տեղի ունեցաւ «Ժիւփթիս» թատրոնին մէջ, լեցուն ծայրէ ի ծայր, Անարատ Ցղութեան Հայ Քոյրերու Վարժարանի ամավերջի հանդէսը: Նշան Ծ. Վրդ. Գարաքէհայեան ժողովրդապետը հայ կաթողիկէ համայնքին իր ներկայութեամբ կը պատուէր ձեռնարկը:

Վարժարանը կը բոլորէ իր 31-րդ տարին: Տեսչուհին է Քոյր Արտեմիս Աչըքեան, օգնական ունենալով Քոյր Մատլէն Տապաղեանը: Վարժարանը ունի միշտ մանկապարտէզի եւ նախակրթարանի լըրիւ կառոյցը: 1990–91 տարեշրջանին յաճախած են 228 աշակերտ որոնցմէ 72ը ծագումով հայ: Կը պաշտօնավարեն 8 ուսուցչուհի: Քոյրերը եւս կը դասաւանդեն: Ուրիշ անգամ ալ գրած ենք, եթէ 228 հայ ծնողք ներկայանան իրենց զաւակները արձանագրելու համար, վարժարանը կ'ունենայ 228 հայ աշակերտներ: Հայ Քոյրերու ուխտը, ջերմ փափաքն է ծառայել, նուիրուիլ հայ մանուկներու ազգային, տոհմային դաստիարակութեան: Վարժարանին դռները բաց են նախ հայ աշակերտներուն առջեւ, ե ւ սակայն...: Նիւթ մը որ յաճախ ընդլայնած ենք. կրկնութիւններ չընենք:

Հանդէսը բացաւ տեսչուհի՝ Քոյր Արտեմիս Աչըքեան: Շնորհակալութիւն յայտնեց բոլոր անոնց՝ աշակերտ, ուսուցչուհի, ծնողք որոնք ջանք եւ ժամանակ չխնայեցին այս օրուան կազմակերպութեան համար, ամրապնդելով ընտանեկան մթնոլորտը որ կը տիրէ հաստատութենէն ներս: Դիտել տուաւ որ Յունուարէն ի վեր, ըստ բարենորոգման ծրագրին, դպրոցը շրջաններու գործընթացի փորձը կը կատարէ: Պատկերագրութիւնը, մարզախաղերը, ընթերցումը եւ դպրոցին այս հանդէսի պատրաստութիւնը կազմած են երեք շրջաններու աշխատանքի նիւթերը: Աւելցուց նաեւ որ գալ տարի անգլերէնի դասընթացքներ պիտի տրուին տարրական դասընթացքին Ա. եւ Բ. տարիներուն, միջին դասընթացքի Ա. եւ Բ. տարիներու աշակերտներուն: Քոյր Արտեմիս Աչըքեան աւարտեց իր ճառը ըսելով՝ «Կը յուսամ որ միասին, փոխադարձ հասկացողութեան եւ գործակցութեան ոգիով մը պիտի շարունակենք աշխատիլ մեր սիրելի զաւակներուն լաւագոյն ապագային համար: Պատրաստել բերրի հողը, ունենալ Աւետարանը որպէս ուղեցոյց, կաթողիկէ դպրոցին առաքելութիւնն է»:

Յայտագիրը սկսաւ հայկական բաժինով մը՝ պար, երգ, խմբերգ, արտասանութիւն: Նախակրթարանի աշակերտները երգեցին՝ «Մենք մանուկ Հայոց ազգի», «Ախ ինչքան ինչքան կարօտել եմ քեզ», «Գարուն բացուեց մեր նոր աշխարհ» խմբերգները: Միջին դասընթացքներու աշակերտներ վարժ, սահուն հայերէնով եւ լաւ շեշտով արտասանեցին «Կարդա՛» (Սարմէն), «Ուր էլ որ գնամ» ((Յովհ. Շիրազ), «Ո՛չ որբուկը չեմ» (Յովհ. Շիրազ) քերթուածները: Իսկ խմբովին աշակերտները արտասանեցին Պ. Սեւակի նշանաւոր դարձած տողերը՝ «...Կանք, պիտի լինենք եւ դեռ շատանանք»: Տարրական դասընթացքներու աշակերտներ հանդէս եկան պարերով: Իսկ մանկապարտէզի աշակերտները միասնաբար երգեցին եւ արտասանեցին:

Հայ աշակերտութեան կողմէ ներկայացուած այս համակրելի եւ գօտեպընդիչ յայտագրէն յետոյ ելոյթ ունեցան մանկապարտէզի աշակերտները: Երաժշտութեան կշռոյթով ներկայացուցին՝ նորոյթներու տողանցք մը, նոր ձըգտումներ եւայլն...: Բ. շրջանի աշակերտները երեք տեսարաններով բեմադրեցին «Կղէոպատրայի ճամբորդութիւնը» երաժշտական կատակերգութիւն մը: Դադարին, խօսք առաւ, աշակերտներու ծընողաց դաշնակցութեան (Ա. Փ. Է. Լ.) ներկայացուցիչը որ արտայայտուեցաւ գնահատական խօսքերով հայ Քոյրերու դպրոցին եւ օրուան ձեռնարկի մասին: Յայտագրի Բ. մասը դարձեալ երաժշտական կատակերգութիւն մըն էր ներշընչուած՝ «Փէթըր Փան»էն: Հանդէսը վերջ գտաւ խմբերգով մը մասնակցութեամբ բոլոր աշակերտներու:

Հաճելի յերեկոյթ մը, որուն յաջողութեան համար ուսուցչուհի, աշակերտութիւն, ծնողք լըջօրէն աշխատած էին: Իրենց խանդավառութիւնը, եռանդը եւ ուրախութիւնը փոխանցեցին ունկնդիրներուն:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ԵՐԵՒԱՆ — ՀԵՌԱՏԻՊ — ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՅՈՒՆԻՍ 1991)

ՆՈՐ ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶ

Կումայրիի Անի թաղամասի երկյարկանի նոր մանկապարտէզը որուն տրըւած է Յասմիկ անունը, լաւագոյն պայմանները ունի մանկական առողջութեան պահպանման, դաստիարակման ու հանգիստին համար: Շինարարները մանուկներուն որպէս բարեկամութեան խորհըրդանիշ, մանկապարտէզի բակին մէջ զետեղած են խաչքար մը: Նորակառոյց թաղամասին մէջ բացուած երկրորդ մանկապարտէզն է այս մէկը. մինչեւ տարեվերջ կը բացուի նաեւ երրորդը:

*

ՏԻԿՆԻԿՆԵՐՈՒ ԹԱՏՐՈՆԻՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄՆԵՐԸ

Դոնի Ռոստովի եւ քաղաքին հայ փոքրիկներուն «Ոսկէ Ծուտիկ»ի 18 ներկայացում տուած է Կումայրիի տիկնիկային թատրոնին խումբը: Անցեալ տարի Հայկական մշակոյթի օրերուն անոնք բեմադրած էին «Քաջ Նազար»ը, ինչ որ պատճառ եղած էր ներկայ հրաւէրին: Խումբը նաեւ Զալտիր գիւղին մէջ օգնած է հայկական տիկնիկային թատրոնի մը հիմնումին:

*

ԻՐԱՆԱՀԱՅ ՆԿԱՐԻՉԻՆ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԸ

Հայաստանի Ազգ. պատկերասրահին մէջ բացուած է Սմբատ Կիւրեղեանի գործերու ցուցահանդէսը. ողջոյնի խօսքով հանդէս եկած են պատկերասրահի տնօրէնը Շահէն Խաչատրեան, Պարսկաստանէն ներգաղթած նկարիչ Արշալոյս Աղայեան եւ Երեւանի Թէքնիք համալսարանի դասախօս Ստեփան Զարգարեան: Շնորհակալութեան արտայայտութիւն ունեցած է 78-ամեայ նկարիչը եւ Միացեալ Նահանգներու մէջ համալսարանի դասախօս զաւակը:

*

ՎՃԱՐՈՎԻ ՈՒՍՈՒՄ

Հայաստանի կառավարութիւնը որոշած է բարձրագոյն ուսման հաստատութիւններուն մէջ վճարովի ուսանողներ եւս ունենալ յաջորդ դասաշրջանէն սկըսեալ: Ընդունելի 7070 ուսանողներէն 2255ը վճարովի օրինավիճակ պիտի ունենան տարեկան ընդհ. առմամբ ութ հազար ռուբլիով: Կը նախատեսուի վճարովի դարձնել նաեւ Սփիւռքէն ուսանողներու ուսուցումը, որուն եկամուտը պիտի մընայ Հայաստանին:

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ

ԹԷՈԴԻԿ

ՀԱՅ ԳԻՒՂՕՐԷՔ ԱՐՄԱՇՈՒ

1834-ին կառուցուած եկեղեցին Ս. Յակոբ՝ ուր կը պաշտօնավարէին

Յակոբ Քահանայ, 75 տարու, տաժանագին աքսորէ մը վերջ հայրենադարձ ըլլալով՝ իր երկրաժեշտը տուած:

Խորէն Քահանայ, 35 տարու, Տէր Զօր խողխողուած:

Զինադադարէն յետոյ, երբ տեղւոյն բնակչութենէն խլեակներ հայրենադարձ կ'ըլլան, կ'ունենան իրենց նորընծայ երէցը՝ յանձին

Սմբատ Քահանայ Ասլանեանի, 1919 Նոյեմբեր 2-ին ձեռնադրուած Մեսրոպ Եպիսկ. Նարոյեանէ: Շատ չանցած՝ իր հօտին հետ կրկին խաղալիկ դարձած Միլլիճիներու շահատակութեանց:

2.– Խաչ Գիւղ.– Արմաշու մօտ գիւղակ՝ 1895-ին կազմուած հայ-լազերէ, 45 տընուոր, որոնք մեծամասնութեամբ կը քըշուին Գոնիա եւ Հալէպ, ոչ ոք մնալով վերապրող: Զինուորի քանի մը ընտանիք միայն կ'արտօնուին մնալ շրջակաները: Գիւղն ունէր համանուն մատուռ մը՝ որուն հոգեւոր հովիւներն էին

Ներսէս Ծ. Վարդապետ Տէր-Բարթողիմէոսեան.– Ծնած 1845-ին, Նախադպրեվանքեան շրջանի միաբան, վարդապետ ձեռնադրուած 1870-ին: Ատեն մը Պըչըզը Տէրէի իր ագարակը կ'առանձնանայ, ուր ապա կը հիմնէ այս գիւղը, վարելով հոն ճգնաւորական խաղաղաւէտ կենցաղ մը: Ծերունազարդ հասակին մէջ՝ կ'անցնի տարագրութեան ճանապարհի բոլոր հանգրուաններէն ու տառապանքներէն, մինչեւ Պապ՝ ուր կը վախճանի հիւծեւկոծ:

Յուսիկ Քահանայ Թէրզեան.– Ծնած 1871 Մարտ 18-ին եւ ձեռնադրուած Ստեփաննոս Արքեպիսկոպոսէ 1909 Ապրիլ 19-ին:

Հակառակ բացարձակ օրէնքին՝ որ զինուորութենէ զերծ կը կացուցանէ կղերական դասը, սքեմը հանել տալով՝ կը տանին զինք իբր հասարակ զօրք: Այդ օրէն ի վեր ո՛չ մէկ լուր իրմէ:

ԳԱՐԱՄՈՒՍԱԼ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅՔ

Նիկոմիդիոյ ծոցին հարաւակողմը՝ Հէրէքէի դիմաց, Գ. կարգի գայմագամութիւն, զուտ թրքաբնակ, որ յոյն գիւղերէ զատ՝ ունի հետեւեալ հայաբնակ գիւղերը:

(Յունաբնակներէն 350 տնուոր Ֆուղլաճըքը /որ մէկուկէս ժամ հեռու է Մէրտէկէօզէն/ 1920 Յուլիս 10-ին հրդեհեցին Միլլիճիք եւ հարիւրաւորներ ջարդեցին):

1.– Մէրտէկէօզ, քաղաքին հարաւ դին՝ 18 քիլոմեթր վերօք, 1,400 հոգի հայ բնակչութեամբ՝ որմէ 450 հոգի միայն վերապրող: Եկեղեցին Ս. Կարապետ՝ որ 1896-ի ժաժէն 2 տարի ետք վերաշինուած է եւ ուր կը պաշտօնավարէին

Կարապետ Քահանայ Կասկամեան.–Ծընած 1864, Յունուար 2-ին, ընիկ, աշխարհական անուամբ Վրթանէս Գըզըլօղլըեան, ուսած անդ, օծակից Տ. Յովհաննէս Տէր-Վրթանէսեանի: Կ'աքսորուի նախ Աֆիոն Գարահիսար:

(Շար. 249)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՓԱՐԻԶ. – Տէր եւ Տիկին Համազասպ Մոմճեան 2000 Ֆր.:

Տիկին Վարդուհի Շիրինեան 1000 Ֆր. Վարդավառի (Շ.ի խմբագրական) առթիւ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Վիէնի մասնաճիւղի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները Լեւոն Մուրատեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկի.– Տիկին Արփինէ Մուրատեան 1000 Ֆր., Դրացիներ 940 Ֆր., Կապոյտ Խաչի Կրընոպլի մասնաճիւղ, Վիէնի Մշակոյթի Տուն, Պ. Ռուբէն Սապունճեան, Պ. Ռոպէր Զոպոյեան 500–ական Ֆր., Պ. Փաթրիք Զոպոյեան 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Սեդրակ Թաղէոսեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս Սապունճեան 300, Պարան, Մոնծիքեան, Կարապետեան 350 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Սարգիս Ռստիկեան 400 Ֆր., Օր. Իվէթ Մուրատեան, Տէր եւ Տիկին Ժոզէֆ Գըլումճեան, Տէր եւ Տիկին Ա. Տէրտէրեան 300–ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Արտաւազդ Մանուկեան, Տիկին Մարի Մանուկեան 250–ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Փոլ Տէր–Կարապետեան, Տէր եւ Տիկին Սուքիաս Սուքիասեան, Տէր եւ Տիկին Գօգօ Բալըյեան, Տէր եւ Տիկին Սարգիս Տէրմիճեան, Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս Ղազարեան, Տէր եւ Տիկին Աստուր Մաղաքեան 200–ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Սիմոն Մուրատեան 150 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Սարգիս Անայեան 100 Ֆր., Կարսէն հաստատութիւն 250 Ֆր.: Նաեւ Տիկին Սառա Աւոյեան, Տիկին Ալթունեան, Տիկին Գալուստեան, Պ. Սարգիս Էթոյեան 100–ական Ֆր.:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Իսիի Ս. Մարիամ Աստուածածին եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները փոխան ծաղկի Հայկանոյշ Գասապի մահուան առթիւ.– Պ. Մէսիս Թաշճի 1000 Ֆր., Պ. Բլուր 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Մուրատ Բլուր 500 Ֆր.:

«ՅԱՌԱՋ»ի ընթացիկ ազդերու սակագինը

Մահազդ	400	(474,40)
Հոգեհանգիստ	300	(355,80)
Շնորհակալիք	300	(355,80)
Հարսնիք–Նշանտուք	300	(355,80)
Ծնունդ	300	(355,80)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% Թէ.Վէ.Ա. (տե՛ս փակագծի մէջ ընդհ. գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ի նպաստ
ՇԱՐՎԻԷՕ Ս. ՆՇԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

Յուլիս 14, Կիրակի

ժամը 12.30–էն մինչեւ 22.30

1.– Արեւելեան եւ եւրոպական ճաշեր,
2.– Վիճակահանութիւն՝ մեծ պարգեւներով,
3.– Զանազան հետաքրքրական խաղեր ու ժամանց,
4.– Ընտանեկան հաճելի և ջերմ մթնոլորտ
5.– Գեղարուեստական ճոխ յայտագիր:

Մասնակցութեամբ՝
Ա Ն Ի ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲԻ

–Մուտքը ազատ է–

ANTENNE 2

Կիրակի, Յուլիս 14, ժամը 8.50–ին՝

Ժ. Սթեփանեանի յայտագիրը՝
«ԵՐԵՔ ՕՐ ԳԻՒՏ ԱՐՔ.Ի ՀԵՏ»

ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ Դ Պ Ր Ո Ց Ա Ս Է Ր ԵՐԿՍԵՌ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

Այս ծանուցումով բացուած կը յայտարարենք 1991 / 1992 տարեշրջանի արձանագրութիւնները:

Արձանագրութիւններ կը կատարուին մանկապարտէզէն մինչեւ 5-րդ դասարան:

Երթեւեկի լայն սպասարկութիւն (Իսի, Առնուվիլ...): Ամսավճարը կը ներառէ ճաշը եւ երթեւեկը: Յառաջիկայ տարեշրջանին՝

ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶԻ ՄԷՋ
– Կ'ընդունուին նախնական կարիքներու համար ինքնաբաւ մանուկներ՝ երկու ու կէս տարեկանէն սկսեալ:
– 4 տարեկանէն սկսեալ հայերէնի եւ ֆրանսերէնի կողքին, անգլերէնի հնչիւնային համակարգի հետ առաջին հանդիպում:

ՆԱԽԱԿՐԹԱՐԱՆԻ ՄԷՋ
– Կրթական Նախարարութեան ծրագրին կիրարկումը (Աքատէմիի հսկողութիւն):
– 6 տարեկանէն սկեալ կը դասաւանդուին անգլերէն եւ տեղեկագիտութիւն (էնֆորմաթիք):
– Նոյնպէս՝ կը կատարուին թատերական, երաժշտական, նկարչական աշխատանքներ:
– Հայերէնի եւ ֆրանսերէնի անբաւարարութեան պարագային՝ (դաղթական ընտանիքներու զաւակներուն) մասնաւոր դասաւանդութիւն:
– Կրթական ծրագրի իրականացման գծով, ամբողջացուցիչ հանգամանքով, ժապաւէններու եւ լսողա–տեսողական միջոցներու օգտագործ:
– Գիտական նիւթերու կիրառական ուսուցումը արհեստանոցի մէջ:
– Արձակուրդի շրջաններուն, գիտելիքներու ամրապնդման եւ իւրացման յատուկ աշխատանք թերացող աշակերտներու հետ:
– Աշխատանքի այս բազմազանութիւնը կազմակերպել հնարաւոր կը դառնայ շնորհիւ՝
● Ուսուցչական լայն կազմին (18 ուսուցիչներ 127 աշակերտներու համար)
● Փոքրաթիւ դասարաններուն (առաւելագոյն՝ 15 աշակերտ)

Յաւելեալ տեղեկութեան համար հեռաձայնել.–

43. 81. 01. 72 թիւին:

Հասցէ՝
1, Bld. du Nord — 93340 Le Raincy

ՏՆՕՐԷՆՈՒԹԻՒՆ

EXPOSITION D'ÉTÉ
les artistes de la galerie les cent

du Jeudi 11 au Samedi 20 Juillet

ARMAN KRIKORIAN
ACHOD BAYANDOUR
VAHAN ROUMELIAN
ALEX BERLIAN
FOUROUGH AZIZI

Vernissage le Jeudi 11 Juillet
à partir de 18 h 30

GALERIE LES CENT
8, rue de Jouy 75004 Paris
Tél. : 42. 77. 30. 00
du Mardi au Samedi de 14h à 18h30

LA LIBRAIRIE BOGHOSSIAN

présente

1.- LA FETE DE LA MUSIQUE ARMENIENNE
— Nouveautés de K7 et disques
— Նոր ստացուած ձայներիզներ ու ձայնապնակներ

2.- DES LIVRES «ARMENIENS»
en anglais, arménien et français
Անգլերէն, հայերէն ու ֆրանսերէն գիրքեր

3.- ENCYCLOPEDIES ET DICTIONNAIRES
Հանրագիտարաններ ու բառարաններ

4.- LIVRES ET JEUX EDUCATIFS - ENFANTS
Մանկական գրքեր ու մանկավարժական խաղեր

et à partir de la rentrée scolaire : «*Le Vidéotzayn*» se met en route avec des cours d'arménien.
Վերամուտէն սկսեալ հայերէն վիտէօ ժապաւէններ ու հայերէնի դասեր:

VISITEZ ou ECRIVEZ
à la LIBRAIRIE BOGHOSSIAN
117, avenue Jean-Jaurès, 94110 ARCUEIL
RER — Gentilly ou Laplace

Tél: 47. 40. 81. 32 Fax: 47. 40. 34. 22

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կիրակի, Յուլիս 14, Բ. Կիրակի զկնի Վարդավառի:

Ֆրանսայի ազգային Տօնն է այսօր:

Սուրբ Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ շրջանը պաշտօնական տօնակատարութեանց պատճառաւ փակուած ըլլալով, միայն Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, բացառաբար, պատարագը կը մատուցուի ժամը 8.30–ին:

Միւս բոլոր եկեղեցիներուն պաշտամունքները կը կատարուին ըստ սովորականին:

ԱԼՖՈՐՎԻԼ
Ս. Մեսրոպ Կրթարան

Մանկապարտէզի վերամուտը կը կատարուի
ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 12-ին,
ԱՌԱՒՕՏԵԱՆ Ժ. 9-ին,

Արձանագրութիւնները՝ նոյն օրը, առաւօտեան 8-էն սկսեալ:
Յաւելեալ տեղեկութեանց համար հեռաձայնել Ժ. 8-էն սկսեալ

43 - 78 - 92 - 91
43 - 75 - 41 - 47

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ՄԵԿՆՈՂ ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներէն կը խնդրուի –նախընտրաբար– հասցէի առժամեայ փոփոխութիւնը կատարել իրենց թաղին թղթատարի գրասենեակին միջոցաւ, չծանրաբեռնելու համար «Յառաջ»ի վարչութեան աշխատանքը:

Անկարելիութեան պարագային, կարելի է անշուշտ, դիմել գրաւոր թերթիս վարչութեան, մեկնումի թուականէն 5 – 6 օր առաջ, տալով երկու հասցէները (ընթացիկ եւ նոր) եւ կցել 30 Ֆր.ի դրոշմաթուղթ Ֆրանսայի համար: Ամրան շրջանի թղթատարական յաւելեալ անկանոնութիւնները պատճառ են, որ արտասահման մեկնողներու հասցէի փոփոխութիւն չը կատարուի:

Արձակուրդի առթիւ, հասցէի փոփոխութիւն չի կատարուիր առկախ հաշիւ ունեցող բաժանորդներուն:

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՌՈՒՑԻԿ, ՏՈՍՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԶԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՍՑԷԱԳԻՐ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՀԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻԷ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ 11

JEUDI
11 JUILLET
1991

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925 · 1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.578 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 66e ANNEE — No 17.578

«LIBERATION»

ՎԱԶԳԷՆ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆԻ ԱՅՑԵԼՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻՒ

Յուլիս 10-ի Լիպերասիոնը բաւական երկար կ'անդրադառնայ Հայաստանի վարչապետին այցելութեան, ծանրանալով մանաւորաբար այն երեւոյթին վրայ, որ Հայաստան ինք իրեն հաշւոյն կ'ուզէ գործել: Կը խորագրէ արդէն՝ «L'Arménie joue perso»:

Կ'արձագանգէ Վազգէն Մանուկեանի յայտարարութեանց եւ այն «նուրբ խնդրանք»ին զոր կ'ընէ Արեւմուտքի՝ «Նախընտրաբար ուղղակի օգնեցէք այն Հանրապետութեանց, որոնք ձեռնարկած են բարենորոգումներու ամուր ծրագրերու»: Վ. Մանուկեան դեռ կ'ըսէ .— «Խորհ. Միութեան կառոյցը այնքան քայքայուած է որ նոր վարկեր տալ պիտի նշանակէր ծովը դրամ նետել: Ընդհակառակն, այն պարզ յայտարարութիւնը, որ արեւմուտեանները իրենց օգնութիւնը կը վերապահեն բարենորոգ Հանրապետութեանց պիտի քաջալերէ յապաղածները որ արագցնեն փոփոխութիւնը: Դրամ ղրկել փոքրիկ Հանրապետութեանց թոյլ կու տայ աւելի լաւ հակակշռել գործածութիւնը»:

Եւ, տրամաբանական եզրակացութիւն, կ'ըսէ թերթին աշխատակիցը, Հայաստանը, այդ տեսակէտով, լաւագոյն դիրքի վրայ է: Նախարարապետը չուզեր բոլոր կամուրջները կտրել Մոսկուայի հետ. -«Երկխօսութիւնը կը շարունակուի խորհրդային իշխանութեանց հետ տնտեսական բայց նաեւ քաղաքական հարցերու շուրջ»:

Հայաստանի քաղաքական ապագային առնչութեամբ, Վ. Մանուկեան կ'ըսէ թէ ան կը հետեւի իր գծած ճամբուն. - անկախութեան հանրաքուէ Սեպտեմբեր 21-ին, ապա՝ «հինգ տարիներու փոխանցման շրջան մը, Միութենէն դուրս ելլելու համար, համաձայն խորհ. ներկայ օրէնքին»:

Ղարաբաղի մասին խօսած ատեն, կ'ըսէ Լոռէն Միյլօ (թերթին թղթակիցը), Վ. Մանուկեանի չափաւորութիւնը յանկարծ կ'անհետի .— «Հայաստան տրամադիր կը մնայ բոլոր հարցերը կարգադրելու բանակցութեան ճամբով: Այս երկու ամիսներու փորձառութիւնը ցոյց կու տայ սակայն որ բանակցելու այդ կամքը ոչ մէկ բանի կը յանգի: ԼՂԻՄ-ի Հայերուն կը պարտադրուի առանց պայմանի անձնատուութիւն մը: Միաժամանակ կը շարունակուի այդ Հայերուն տեղահանութիւնը կազմակերպուիլ: Վերջին դէպքերը շատ յստակօրէն ըրին Ազրպէյճանի Հայերը. իրենց կը մնայ տուն ու ընտանիք զէնքով պաշտպանել: Նոյնիսկ եթէ համաձայնութեան մը գայինք, ոչ Մոսկուայի, ոչ ալ Ազրպէյճանի կը վստահինք զայն յարգել տալու համար»:

**

«Յառաջ» Երեքշաբթի օր, Յուլիս 9-ին, Հայաստանի վարչապետին հետ հարցազրոյց մը ունեցաւ, որ լոյս կը տեսնէ քանի մը օրէն:

**

«ԱԶԴԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ»

Այս խորագրին տակ, Իւմանիթէ (Յուլիս 10) կը գրէ թէ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան ազդարարութիւն մը ըրած է Ապահովութեան պետին, յայտնելով թէ իր կառավարութիւնը կը պատրաստուի ազդու միջոցներ ձեռք առնել հայկ. գիւղերը հաստատուած Ազրպէյճանի յատուկ ուժերու (ՕՄՈՆ) դէմ:

Նոյն օրուան Ֆիկարօ կ'արձագանգէր Շահումեանի վերջին դէպքերուն, «500էն 1000 հայ զինեալ մարտիկներու» առանց ճշդելու որ այդ չակերտուած տեղեկութիւնը տուողը ներքին նախարար Պուկօն էր: Քոթիտիէն ալ Ղարաբաղի դէպքերուն կ'անդրադառնար շեշտելով թէ հայաբնակ երեք գիւղեր ներխուժած էին ապահովութեան ուժերը «ինքնութեան ստուգման» համար:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԷՏԻԹ ՔՐԷՍՈՆԻ «չարթեր»ները կը շարունակեն զբաղեցնել քաղաքական շրջանակները: Կառավարութեան անդամները, ընդհանրապէս չուարած են եւ տեղի-անտեղի կը խօսին: Այսպէս, Երեքշաբթի Յուլիս 9-ին, միջնախարարական նիստ մը (10 նախարարներով, որոնք գաղթի հետ կապ ունին) գումարուած էր, ուրկէ եաք .ոչ ոք ուզեց բան մը ըսել, մինչ էլիզէի բաները կը հերքէր համարկումի նախարար՝ Ժ.-Լ. Պիանքոյի յայտարարութիւնը, ըստ որուն «ամբողջական ծրագիր» մը պիտի ուսումնասիրուէր Յուլիս 10-ի Նախարարաց Խորհուրդի հերթական նիստին: Նախարարապետին յայտարարութիւնը անընդունելի գտած են Մարի - Նոէլ Լինման (ընկերվարական երեսփոխան), Ֆ. Ֆիթերման (համայնավար), «Կարմիր եւ կանաչ այլընտրանք» (ծայրայեղ ձախ), կանաչները: Ընդհակառակն, Էտիթ Քրէսոնը ծափահարելի կը գտնեն, թէեւ որոշ վերապահութեամբ որոշումին գործադրութեան նկատմամբ (Լը Փէն), Շ. Փասքուա, Էրիք Ռաու, Ժ. Լոնկէ: Ազգ. Ճակատի նախագահին համար տեղ մը պատրաստ 100 ապօրինի վիճակի մէջ օտարներ կան որոնք պիտի դուրս նետուին, անդին ալ 100 հազար ուրիշներու ապօրինի վիճակը պիտի օրինականացուի: Է. Քրէսոնի համար, սակայն, իր խօսքերը դադրած են կափ նըկատուելէ, քանի հարցախոյզը ցոյց կու տայ թէ Թէ - էՖ - 1-ի ունկնդիրներէն 66%-ը համաձայն էր իրեն հետ:

ՅՈՒԼԻՍ 14-ին, նախագահ Միթերան հաւաքական ներում կը շնորհէ 1200 դատապարտեալի, ուրիշներ ալ հետզհետէ կը յաջորդեն: Այս ներումները աւելի շատ են քան անցեալ տարի պիտի ծառայեն նաեւ թեթեւցնելու բանտերը, որոնք շատ խճողուած են: Արդարադատութեան նախարարը յայտարարեց թէ բոլոր դատապարտեալները (բացի աճարեկիչներէն) ամիս գլուխ տասը օրուան զեղչ մը պիտի վայելեն, պայմանաւ որ 90 օրը չանցնի: Առաջին առթիւ, ուրեմն, Յուլիս 22-ին, 1200 դատապարտեալ ազատ պիտի արձակուի, ասոնց մէջ 150 օտարական պէտք է անմիջապէս արտաքսուին: Բանտարկեալներու ընդհանուր թիւը, Յուլիս 1-ին, 52.218 կը հասնէր, մինչ բանտերու ընդունման կարողութիւնը 41 հազար 200 է:

ԳՈՐԲԱՉՈՎ, ինը Հանրապետութիւններու լիազօրութիւնն ունենալով է որ Լոնտոն կ'երթայ, ուր կը հաւաքուին աշխարհի եօթը ամէնէն հարուստ Պետութիւնները, Յուլիս 15-էն 17: Այս լիազօրութիւնը թոյլ կու տայ խորհրդային ղեկավարին, որ աւելի վստահութիւն ներշնչէ, երբ պիտի ներկայացնէ տնտեսական իր ծրագիրը:

ՔԱՐԻՄ ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ, քաջածանօթ լիբանանեան քաղաքականութեան և խորհրդատու բազմաթիւ ղեկավարներու «Ծուղակը» խորագրուած հատորով մը շատ կարեւոր փաստաթուղթ մըն է, զոր կը հրատարակէ անոնց համար, մանաւանդ, որոնք կ'ուզեն խնկապէս հասկնալ թէ ի՞նչ պատահեցաւ Լիբանան եւ թէ ինչպէ՛ս քաղաքական քրիստոնեայ ղեկավարները իրենք իսկ օժանդակեցին իրենց տկարացման: Բագրատունի մանրամասն կը պատմէ պատմութեան ծալքերը եւ դատողութիւններու սխալները որոնք առաջնորդեցին քրիստոնեայ լիտըրշիփին անհետացման: Հիմնական սխալը եղած է, ըստ իրեն, զինակցութիւնը Իսրայէլի հետ, քանի Իսրայէլացիք կը գործեն միայն ըստ իրենց շահերուն: Երկրորդ սխալն էր՝ հաւատք ունենալ Ամերիկացիներու նեցուկին: Երկար ամբաստանագիր մըն է ամերիկեան քաղաքականութեան դէմ ու Բագրատունի չի վարանիր գրելէ .— «Ըստ ինծի Ամերիկան է որ ամէնէն ծանր պատասխանատուութիւնը կը կրէ Լիբանանի պատերազմին 1975-էն ի վեր: Լիբանան զոհն է ամերիկեան ծուղակին»:

ԵՐԵՒԱՆ — ՀԵՌԱՏԻՊ — ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» - ՅՈՒԼԻՍ 9)

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

Յուլիս 6-ին արտակարգ նիստ գումարուեցաւ, Արցախի եւ Շահումեանի մէջ կացութեան լարումին պատճառով, նիստը ղեկավարեց Լ. Տէր-Պետրոսեան: Ան յայտնեց որ Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութիւնը երեսփոխանական խումբ մը ղրկած է Շահումեան. խումբը կը բաղկանայ Ալ. Պաղտասարեանէ, Երջանիկ Արգարեանէ եւ Սմբատ Այվազեանէ: Նիստին ելոյթ ունեցաւ նաեւ վարչապետ Վազգէն Մանուկեան:

Յաջորդ օրը տեղի ունեցաւ Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան նիստ զոր կը վարէր Լ. Տէր-Պետրոսեան: Ան նախ տեղեկութիւն հաղորդեց Արցախի եւ Շահումեանի վերջին օրուան կացութեան մասին. ըսաւ թէ լուրջ բախումներ չկային բայց լարուած վիճակին մէջ բարեփոխում չէր նկատուած, յատկապէս Մարտակերտի շրջանը:

Յետոյ որոշուեցան փախստականներու եւ գաղթականներու ընկերատնտեսական իրավիճակը բարելաւելու միջոցառումներ:

Նախագահութիւնը յարմար նկատեց Գերագոյն Խորհուրդի վարչական շէնքին առջեւի պարտէզը ամէն օր ժամը 8-էն 22 տրամադրել քաղաքացիներու հանգիստին: Հոն արգիլուած պիտի ըլլան հանրաժողովներ, ցոյցեր եւլն.:

**

ԱՐՑԱԽ

Անձնագրի ստուգման պատրուակով խուզարկութիւններն ու ձերբակալութիւնները կը շարունակուին ծաւալուն կերպով: Մարտունիի շրջանի Հաղորտի, Մուշկապատ, Աշան, Սպիտակաշէն, Քարահունջ, Ննգի, Ասկերանի Ցոխծփանւ, Մարտակերտի Վանք, Առաջաձոր գիւղերը նման արշաւանքներու ենթարկուեցան. ձերբակալուեցան Գանձասարի վանքին պահակն ու իր ընտանիքը:

Յուլիս 4-ին ՕՄՈՆ-ականներն ու զինուորները կը խուժէին Ննգի գիւղի տուները, թալանելով ամէն արժէքաւոր առարկայ: Մարտակերտի Առաջաձոր գիւղէն տասը հոգի ձերբակալեցին. Նոյն օրը Հաղրութի Սարիշէն գիւղը մէկ հոգի վիրաւորուեցաւ, երեք հոգի ալ ձերբակալուեցաւ: Յուլիս 5-ին Հաթերքի մէջ ձերբակալուեցան այն բնակիչները որոնց անձնագրերուն մէջ հայերէն արձանագրութիւններ կային: Ընդհանուր առմամբ Յուլիս 3-էն ի վեր 61 հոգի ձերբակալուած է Արցախի մէջ: Բոլոր գիւղերէն կը քշուին անասունները, ցորենի արտերը կրակի կը տրուին:

**

Անձնագրային ստուգումներու պատրուակով հայ բնակչութիւնը տեղահանելու փորձերը կրկնուեցան նաեւ Շահումեանի Բուզլուխ, Մանաշիդ եւ Էրքէջ գիւղերուն մէջ ուր սակայն Յուլիս 8-ին յարձակողները հակահարուած ստացան ու չկրցան իրագործել իրենց ծրագիրը: Ընդհարումներու ընթացքին սպաննուեցաւ Էդիկ Յարութիւնեանը. տասը հոգի ալ վիրաւորուեցան:

Օր մը առաջ ՕՄՈՆ-ականները եւ ներքին զօրքերը շրջապատեցին Մարտակերտի Զագլիկ գիւղը եւ փորձեցին գիւղէն տանիլ բոլոր այրերը. սակայն գիւղի կիները պառկեցան զրահակառքերուն առջեւ ու թոյլ չտուին որ յելուզակները գործադրեն իրենց մտադրութիւնը: ՕՄՈՆ-ականները այսուհանդերձ սպաննեցին Զապանեան երկու եղբայրներէն մէկը որ կ'աշխատէր դաշտին մէջ:

**

ՍԵՐԳԷՅ ՓԱՐԱՃԱՆՈՎԻ ՅԻՇԱՏԱԿԸ

Մոսկուայի «Նոր Ժամանակ» քաղաքական հանդէսը մահուան տարելիցին առթիւ հարցազրոյցով մը ոգեկոչած է Ս. Փարաճանովի յիշատակը: Հարցազրոյցը կատարուած է բեմադիր, մշակոյթի գործիչներու միջազգային ընկերակցութեան փոխ-նախագահ Ալ. Աթանէսեանի հետ որ Թիֆլիսի մէջ ծանօթացած էր հայ արուեստագէտին: Ան կը պատմէ թէ իշխանութիւնները չէին սիրեր Փարաճանովը իր անսանձ բնաւորութեան համար: Կը խօսի անոր առատաձեռնութեան մասին. կ'ըսէ թէ ան հին, թանկարժէք կարասիներ նուիրած էր քանդակագործ Միկիտաձէին, որովհետեւ երբ ինք բանտէն ելած էր, վերարկու մը նուիրած էր իրեն:

Ալ. Աթանէսեան կը պատմէ Ս. Փարաճանովի ի նպաստ արտասահմանի մէջ ֆրանսացի արուեստագէտներու կատարած դիմումներուն մասին:

Ներկայիս որոշուած է հիմնադրամ մը հաստատել ու հատորներ հրատարակել անոր գրութիւններով:

**

ՎԿԱՅԱԿԱՆՆԵՐՆ ԱԼ ԳՐԱՒՈՒԱԾ

Ստեփանակերտի օդակայանը Ազրպէյճանի քաղաքագործքի ոստիկաններ գրաւեցին մարզին դպրոցներու շրջանաւարտներուն Երեւանէն ղրկուած 2400 վկայականները, արծաթէ 80 մետալները, թէքնիք վարժարաններու եւ ուսումնարաններու վկայականները:

(Շար.ը Դ. էջ)

ԱԻԵԼՈՐԴ ՁՕՆ ՀԱԿԱՆԿԱԽԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ

Քանի՛ կը մօտենայ Սեպտեմբեր 21 թուականը, այնքան աղմկալի կը դառնան վէճերը Հայաստանի անկախութեան հարցին մասին: Այս վէճերուն գլխաւոր տեղը անշուշտ երկրին Գերագոյն Խորհուրդն է ուր խմբուած են զանազան մտայնութիւններու եւ հոսանքներու նախայայտ եւ յետնայայտ ներկայացուցիչները: Վէճերու, կարծիքներու երկրորդ դետին մըն է մամուլը, Հայաստանեան եւ Սփիւռքեան թեւերով:

Մեծ տարբերակումներ կամ երանգաւորումներ չկան յայտնուած կարծիքներուն ու վէճերուն մէջ. երկու բեւեռացումներով կը ներկայանան անոնք: Կայ անկախութեան կողմնակիցներու խումբը ու անոր դէմ կարծիք պաշտպանողներ:

Հետաքրքրական փաստարկումները կը պատկանին երկրորդ ճակատին. ի վերջոյ, աշխարհի ամէնէն յետամնաց, կիսավայրենի ցեղերն անգամ այսօր անկախութեան ի նպաստ կը քուէարկեն. ոչ իսկ քաղաքական հետաքրքրաշարժ երեւոյթ է անկախութեան կողմնակից Հայաստանի մը յայտնութիւնը:

Հետաքրքրականը հանդիպակաց կարծիքն է. այն որ դէմ կ'ելլէ անկախութեան գաղափարին: Տուեալ կացութեան մը հրամայականները կրնան անշուշտ անհրաժեշտ դարձնել մարդկային այնքան բնական ձգտումի մը իրագործումը. ընդունելի այս միակ պարագային վրայ կ'ուզեն հիմնաւորել Հայաստանի հականկախներն ալ իրենց առարկութիւնները, քիչ մը համոզումէ, շատ մըն ալ անխոստովանելի երազներ քօղարկելու ջանքէն մղուած:

Անկախութեան ընդդիմացող կեցուածքին միակ արդարացումը ապահովութեան հարցը կրնար ըլլալ. այդպէս ալ ցոյց տալ կ'ուզեն Հայաստանի ընդդիմադիրները, իրենց աչքն ու ականջը ամուր փակած. ոչ կ'ուզեն իրականութիւնները տեսնել, ոչ ալ տրամաբանութեան ձայնը լսել: Խորհրդային զօրքին հովանոցէն զրկուած Հայաստան մը ամենադիւրին որս մը կ'ըլլայ զէնքը շրջապատած կլլափներուն. ու վե՛րջ: Ուրկէ՞ն հոդ թէ այդ զօրքը վերջին երեք տարուան ընթացքին գործնական հակափաստեր տուած է այդ խիկայէս կոյր վստահութիւնը հեգնող: Անոնք կը կոչուին Սումգայիթ, Կիրովապատ, Բաքու, իսկ աւելի ետք Ոսկեպար, Հադրութ...: Անոնցմէ ամէն մէկուն մանրամասնութիւնները մամուլի, հատորներու էջեր լեցուցին, սարսափեցնող նոյնիսկ ընթերցողները:

Հետեւեալ մէջբերումը այդ հակափաստերուն թարմ էջերէն է.

«...Մեկնելու կը ստիպէին ինքնաշխատ զէնքին փողը մօտեցնելով երախային քունքին: Տարեց կին մը արցունքը աչքին կը պատմէր թէ ինչպէս զինք տակառի մէջ պահած ու գլխուն ատրճանակով զարկած էին, ծաղրանքով սպառնալով գլուխը կտրել: Ուրիշ մը ամբողջ մարմնով դողալով կը նկարագրէր թէ Գետաշէնի մէջ ինչպէս յատուկ ջոկատի զինեալները իր աչքին առջեւ կտոր-կտոր րրին 75ամեայ խաչիկ Դաւթեանը, իսկ քիչ ետք չորս այրեր եւս դուրս բերին ու նոյնպէս կացինահարեցին: Հրասայլերը անցան դիակներուն վրայէն եւ փանոնք ձգեցին թրթուրներուն տակ:

90ամեայ Հոռոմ Մինասեանը գնդակահարած էին անկողնին մէջ. 80ամեայ ծանր հիւանդ Յովհաննէս Հախումեանը զինուորները ծակծկած էին ինքնաշխատի կրակահերթով: Ծեր գետաշէնցին՝ պատերազմի հաշմանդամ, որուն մէկ ոտքը արմատէն անդամահատուած էր, դժուարութեամբ կրնար վերյիշել երկու մղձաւանջային օրերը երբ ինքը տղուն հետ յայտնուեցաւ 43 պատանդներու շարքին մէջ: Պատերազմի հաշմանդամը կը ծեծէին մահակներով, մոյկերով, ինքնաշխատ զէնքերուն կոթով, սեփական զաւազանով: Նոյն ձեւով կը ծեծէին մնացած 28 համագիւղացիները որոնք անջատուած էին գերիներէն: Հանրակառքին մէջ փակուած, արնաքամ մարդիկը կը ստիպէին յատակի արիւնը լիզել. կը հարկադրէին գլանակներ ուտել, իսկ յետոյ՝ սեփական փսխունքը:

Պատերազմի վեթերանին աչքին առջեւ կը տանջէին անոր 34ամեայ որդին. անոր մարմինը կը ծակծկէին դանակով, գետին պառկեցնելով վրան կը ցատքռտէին ու կը պարէին երեքով, ջարդելով կողերը, մերկացնելով զայն, վրան վառուող թուղթեր կը նետէին, կուրծքին վրայ գլանակներ կը մարէին ու շիշերով գլխուն կը խփէին: Գիտակցութիւնը կորսնցուցած որդին զետնէն մազերէն բռնելով կը բարձրացնէին, դանակով կտրտելով մազերը, գլխու մաշկին հետ միասին: Սատիստները երկու օր տանջեցին 29 պատանդներու ամէն մէկը. երրորդ օրը վերադարձուցին Գետաշէն: 43 գերիներէն 14-ը անհետացաւ. նիւաղները անոնցմէ երկուքը ծեծեցին ցմահ, անճանաչելիօրէն այլանդակեցին եւ նետեցին պատերազմի զոհերու յուշարձանին մօտ. թոյլ չէին տար թաղելու, զնդակոծելով հրապարակը»:

Այս տողերը որոնք վկայութեան արտայայտութիւններն են օտար այցելուի մը, բան մը կ'ըսե՞ն հականկախականներուն. վստահաբար ո՛չ:

Անոնք ամենայն հաւատքով կը սպասեն լայնարձակ կլափներու յաղթանակին, որպէսզի իրե՛նք իրաւացի եղած ըլլան:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՓՐՈՖ. ՖՐԷՏԷՐԻՔ ՖԷՅՏԻ ՄԵԾԱՎԱՍՏԱԿ ՈՒՍՈՒՑԻՉԻՍ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Գրեց՝ ՆՈՒԱՐԴ ՄԱՏՈՅԵԱՆ–ՏԱՐԱԳՃԵԱՆ

Ընդհանրապէս ժողովուրդներու պատմութեան մէջ մեծութիւնները չեն մեռնիր, այլ կ'ապրին պատմութեան մէջ իրենց ձգած հետքերով, տուեալ ժամանակաշրջանին իրենց արծարծած հայեացքներով ու տեսութիւններով, գիտութեան ու գրականութեան անդաստանին իրենց տուած բերքով:

Այդպիսի մեծութիւն մըն էր Փրոֆ. Ֆրէտէրիք Ֆէյտին: Այսօր, ոչ միայն լեզուագիտութիւնը զինք պիտի յիշէ որպէս մեծ հայագէտ, այլեւ Հայերը պէտք է յիշեն այս գիտնականը, որպէս հայ ժողովուրդի անկեղծ բարեկամը, ճշմարիտ հայասէր մը, որ կրցաւ Հայոց ազգային պատմութեան մէջ գրաւել իր իւրայատուկ տեղը:

Եւ իրօք, Փր. Ֆէյտին այն հայագէտն է, որ Հայոց լեզուն ուսումնասիրեց ոչ միայն ելլելով լեզուի տեսութեան պահանջքներէն, այլեւ փորձեց ճանչնալ Հայոց դարաւոր մշակոյթը, գիրն ու գրականութիւնը, պատշաճ արժեւորումը տալու հայ ժողովուրդին:

Հետեւաբար, կրնանք ըսել, թէ Փրոֆ. Ֆէյտիի ջերմ հայասիրութիւնն ու հայ ժողովուրդի հանդէպ տածած մեծ յարգանքը, ձեւով մը մեզ կը ստիպեն զինք առանձնացնել օտար լեզուաբաններու փաղանգէն:

Թերեւս բաղդներ ըլլան, թէ տաղանդի գնահատումը չնոյնացնենք հայասիրութեան զգացումին հետ, բայց միւս կողմէն չմոռնանք, թէ երբ կը խօսինք մէկու մը մասին, ըլլայ գրող, ուսուցիչ, արուեստագէտ կամ հանրային գործիչ, ամէն բանէ առաջ պարտինք զինք գնահատել իբրեւ մարդ:

Ուրեմն, հարկաւոր է յիշել, թէ հայագէտը իր գիտական մեծութեան կողքին օժտուած էր մարդասիրական լաւագոյն յատկութիւններով, որուն համար արժանացած է հայրենի գիտնականներու եւ Սփիւռքահայոց բուռն համակրանքին:

Յիրաւի, ան ոչ միայն մեծ հաւատքով ու համոզումով մօտեցած է Հայոց արժէքներուն, այլ երբեւիցէ թերացած չէ իր բարձր գնահատանքն ու սքանչացումը արտայայտելու սխրագործ եւ ազատատենչ ժողովուրդի մը հանդէպ, յատկապէս Հայոց ցեղասպանութեան մասին գրած իր յօդուածներով: Իր թարգմանութեամբ լոյսին եկած է «Սասունցի Դաւիթ» դիւցազնավէպը, եւ Երուանդ Օտեանի «Ընկեր Փանջունի» երգիծավէպը:

Արդարեւ, մեծավաստակ հայագէտը, ոչ միայն գրաւած է գիտահետազօտական աշխատանքով, այլ իբրեւ ազնիւ ու անխոնջ ուսուցանող Սորպոնի Արեւելեան Կենդանի Լեզուներու Հաստատութեան մէջ կը փայլէր հայ եւ օտարազգի աշակերտներուն ակնածանքն ու մեծ համակրանքը, եւ տակաւին, ան երբեք չէր զլանար աշակերտները առաջնորդելու մինչեւ Հայոց լեզուի հսկայ գանձարանը, պարզապէս անոնց հիացում ներշնչելու մեսրոպաշունչ հայերէնին նկատմամբ:

Փրոֆ. Ֆէյտիի հետ մեր հանդիպումները տեղի կ'ունենային իր տան աշխատասենեակը, եւ ընդհանրապէս մեր զրոյցը կ'ընթանար հայերէնով, հայագէտին անկաշկանդ, յստակ ու սահուն առոգանութիւնը զարմանքի ու հիացումի արտայայտութիւններ կը խլէր մեզմէ:

Ու մեր զարմանքը կը շարունակուէր, երբ զրոյցի տեւողութեան, ան բոլորովին կը խուսափէր օտար բառեր օգտագործելէ, ըսելով թէ Հայոց լեզուն օժտուած է բառաշինութեան լաւագոյն միջոցներով, ուր ոչ միայն հնարաւոր է, այլեւ մեծ դիւրութեամբ կարելի է բաղադրել օտար բառերու համազօր հայերէն բառեր: Այս խօսքերով, հայագէտը կարծէք կ'ուզէր մեզի յիշեցնել, թէ մեր լեզուն ունի այնպիսի իւրայատկութիւններ, որոնք երբեմն վրիպած են մեր տեսադաշտէն:

Պէտք է ըսել, որ Փրոֆ. Ֆէյտիի իւրացուցած հայկական մտածելակերպը կու գար հայազգի իր կեանքի ընկերուհի՝ Տիկին Հերմինէէն, որ հակառակ շրջապատի օտար բարքերուն, պահած էր իր հայկական ինքնատիպութիւնը, հայկական սովորութիւնները, եւ մանաւանդ հայկական սրտաբաց հիւրասիրութիւնը:

Իսկ անոնք որ պատեհութիւնը ունեցած են այցելելու Ֆէյտիի բնակարանը, դժուար թէ նկատած չըլլան անոնց յարկէն ներս տարածուած հայկական բոյրն ու Մաշտոցի շունչը, աշխատասենեակի գրասեղանին վրայ տարածուած բոլոր թուղթերը կը խօսէին հայերէնի մասին, իսկ ճաշասեղանին շուրջ կը հնչէր հայերէն լեզուն:

Եւ ահա, այս օրերուն, ժամանակի թաւալքը իր հետ կը բերէր մահուան բօթը սիրելի ուսուցիչիս, այն օրը, երբ Ֆրանսա կու գայ եւ առիթ պիտի ունենայի զինքը տեսնելու, հեռաձայնի լափողէն կը լսեմ Տիկին Ֆէյտիի մեղմ հեծկլտոցը, մէջ ընդ մէջ վերյիշելով հայագէտին ազնիւ զգացումները եւ աշակերտներուն հանդէպ ունեցած հոգատարութիւնը:

Այսպէս, յետադարձ ակնարկ մը նետելով անցած տարիներուն, պահ մը յիշեցի 1971 թուականը, երբ Երեւանի Պետ. Համալսարանէն շրջանաւարտ դառնալէ ետք, հայրենի լեզուական Փրոֆ. Գէորգ Ջահուկեանի (համեմատական լեզուաբանութեան մասնագէտ) յանձնարարութեամբ եկած էի Փարիզ Փրոֆ. Ֆր. Ֆէյտիի ղեկավարութեամբ Սորպոնի Արեւելեան Կենդանի Լեզուներու Դպրոցին մէջ պատրաստելու «Արեւելահայերէնի եւ Արեւմտահայերէնի Ձեւաբանական Տարբերութիւնները» վերնագրով գիտական աշխատանքը:

Շատ ջերմ էր Փրոֆ. Ֆէյտիի ընդունելութիւնը, մանաւանդ զգալի էր հայրենի լեզուաբանին հանդէպ ունեցած իր մեծ յարգանքը:

Եւ դեռ, մի քանի տարի առաջ իր ձեռագիրով մեզի գրած մէկ նամակին մէջ կ'ըսէր.—

«...Հիմա, որ Երեւան պիտի երթաք, կ'աղաչեմ որ բարեկամներուս տանիք իմ ամենասրտագին բարեւները, ի մասնաւորի Գէորգ Ջահուկեանին եւ Եդուարդ Աղայեանին»:

Այո, սիրելի ուսուցիչ, ձեր բարեսիրտ պատկերը, Սահակ–Մեսրոպեան զանձով սքանչացած ձեր հոգին, Ջահուկեանները ու Աղայեանները եւ համայն հայ ժողովուրդը, սիրով ու երախտագիտութեամբ պիտի յիշեն միշտ:

Բիւր յարգանք մեծ հայագէտին ու հայասէրին անթառամ յիշատակին:

Մարսէյլ

ՎՐԱՑԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ ՃՆՇՈՒՄԻ ԵՆԹԱԿԱՅ

Յունիսի վերջին շաբաթը խորհ. դատարանը փորձեց չորրորդ անգամ ձեռք առնել Կոնստանդէն Պիրձխալավայի թղթածրարը բայց ամբաստանեալը ներկայացած չըլլալով, ստիպուեցաւ դատը յետաձգել աշնան: Կ. Պիրձխալավա 30 տարեկան նախկին դատաւոր մըն է որ մաս կը կազմէր Գդլեանի խումբին. ան ներկայիս Վրաստանի Գերագոյն Խորհուրդին երեսփոխաններէն է: Ձի ներկայանար դատարան, յարգելով իր խորհրդարանին նախագահութեան որոշումը որ իրեն հրահանգած է չմասնակցիլ վերալիշեալ դատավարութեան ու շարունակել երեսփոխանի գործունէութիւնը: Վրաստանի Խորհրդարանը մերժած է նաեւ նախկին դատաւորին դէմ դատական հետապնդումի ձեռնարկելու խորհ. Գերագոյն Խորհուրդին մտադրութիւնը, ինչպէս որ դաշնակցային Խորհրդարանը պաշտպանած էր Թելման Գդլեանի եւ Նիքոլա Իվանովի անձեռնմխելիութեան իրաւունքը:

Այս պատուարին դէմ խորհ. Գերագոյն դատարանը դիմեց Վրաստանի Ներքին Նախարարութեան, թելադրելով որ ապրստամբի իր իսկ Գերագոյն Խորհուրդին դէմ ու ամբաստանեալ երեսփոխանը ձերբակալելով Մոսկուա ղրկէ: Պիրձխալավայի դէմ ներկայացուած ամբաստանութիւնը այն է որ Ուզբեկիստանի պաշտօնավարութեան շրջանին երեք անգամ ապօրինի կերպով Ներքին Նախարարութեան մէջ պահած է վկաները. անոնցմէ մէկը երեք տարի ետք «յիշած է» որ դատաւորը իր գործին ծառայելիք խոստովանութիւն մը կորզելու համար իրմէ, ապօրինի միջոցներու դիմած է: Մինչդեռ ոչ մէկ ապացոյց կայ այս մասին ու դժուար չէ հետեւցնել որ ոչ գայթակղութի, ոչ ալ այլ զգացումի արդիւնք է ձեռնարկուած հետապնդումը, այլ պարզապէս ունի քաղաքական պատճառներ:

Իր պարզային ծանօթանալէ ետք, Գիտութեան խորհ. Ակադեմիայէն, Մոսկուայի Իրաւագիտական Հիմնարկէն մասնագէտներ միաձայնութեամբ յայտնած են թէ խորհ. երեսփոխաններու օրինաւիճակին վերաբերող օրէնքը լրջօրէն բռնաբարուած է Պիրձխալավայի դատավարութեան հարցով:

Այսօր, նոյնիսկ խորհ. Գերագոյն ատեանի կարգ մը անդամներ դիտել կու տան թէ հարցը լուծումի հեռանկար չունի. ատոր հետապնդումը վրացական Խորհրդարանին վրայ ճնշում բանեցնելու միջոց մըն է պարզապէս, քանի որ դերիշխան Հանրապետութեան մը խորհրդարանին դէմ գինեալ միջամտութիւնը իրաւունքի ծանր սահմանազանցում ու քաղաքական գործողութիւն կը նկատուի:

Այս երեւոյթը կը համապատասխանէ Խորհ. Միութեան Գերագոյն ատեանի նախագահ Եւկէնի Սմոլենցեւի տրամադրութիւններուն որ այդ ատեանին համար կը նախատեսէր որ անդամները ընտրուին երկրին նախագահին կողմէ եւ հաշուետու ըլլան միայն անոր:

Բռնութիւնն ու կողմնակալութիւնը արդէն ահաւոր չափերու հասած են երկրին ամէն կողմը, սակայն ա՛լ աւելի սարսափելի պիտի ըլլայ եթէ այդ բոլորին վրայ տարածուի արդարութեան քօղը:

Հ.Բ.Ը.Մ. ԹԷՆԻՍԻ ՄՐՑԱՇԱՐՔ

ԼԻՈՆ.–

Գիտէ՞ք, որքան գոհունակութիւն կը պատճառէ Հայու հոգիին, երբ ականատես կ'ըլլայ հայկականութիւնը պահելու համար առանց ընդմիջումի չարունակուող միութենական ձեռնարկներուն, մանաւանդ երիտասարդներու ասպարէզին ներս...

Ահա, «Յառաջ»ի հայկական թանկագին սիւնակները, յաջորդաբար, 5–րդ տարին ըլլալով արձագանգ կը հանդիսանան, Լիոնէն, «գժուար քաղաքէն», հայ երիտասարդութեան նոր մէկ յաղթանակին եւս:

Եղածը, երեւոյթով, թէնիսի համեստ մրցաշարք մըն էր, թէնիսի գնդակի մը շուրջ... բայց խորքին մէջ, խաղացող եւ ծափահարող, Ֆրանսայէն եւ Զուիցերիայէն, շուրջ 200 հայ երիտասարդ – երիտասարդուհիներու ի մի հաւաքուելով, դարձեալ հայկականութեամբ տողորուիլն էր:

Արդարեւ, վեց տարիներ առաջ, Միութեան պատուիրակ գործիչին, Ա. Քէչիչեանի յամառ հետապնդումներուն անսալով եւ հաւատք ընծայելով, Տէր եւ Տիկին Ժագ եւ Անի Էքմէքճեան, երբ անսակարկ նուիրումով «ամէն դուռ կը զարնէին» ու ճիգ չէին խնայեր ի մի հաւաքելու Լիոնի եւ շրջակայից «կորսուած» հայ երիտասարդութիւնը, շատեր, հեգնանքով դիմաւորեցին այդ «համարձակութիւնը»...:

Այսօր, որքա՜ն ուրախութիւն եւ հպարտութիւն է Հ.Բ.Ը.Մ.ի ղեկավարներուն՝ որ կարեւոր մէկ հանգրուանով, կրցան Ֆրանսայի մաս մը հայ երիտասարդութեան «եա տուն դարձ»ը յաջողցնել մասամբ, որոնք հաւանաբար, իրենք իրենց կարգին պիտի ծառայեն հայկականութեան:

Թէնիսի մրցաշարքը տեղի ունեցաւ Յունիս 29 եւ 30, Շաբաթ եւ Կիրակի օրերը, Լիոն – Տարտիյիի «Թէնիս – Քլէօպ տէ Ֆաթրը Սէզոն»ի դաշտերուն վրայ:

Մասնակցեցան 30 տղաք եւ աղջիկներ: Տղոց անհատական մրցաշարքին ախոյեան հանդիսացաւ Ժ. Նիկողոսեան, իսկ երկրորդ՝ Մ. Յովհաննէսեան: Զոյգերու մրցաշարքին, Եսթեր Պօղոյեան եւ Վարդիկ Մինասեան զոյգը յաղթական եղաւ Վալերի Ադըլեան եւ Դանիէլ Սանճեան զոյգին դէմ:

5–րդ մրցաշարքին, առ ի քաջալերութիւն, կը նախագահէին Տէր եւ Տիկին Յակոբ եւ Անի Գասպարճեան (Նախագահ՝ Հ.Բ.Ը.Մ.ի Եւրոպայի Երիտասարդաց Յանձնախումբի):

Մրցաշարքին առթիւ, Յունիս 29–ին, Շաբաթ գիշեր, ճաշ – խրախճանք մը տեղի ունեցաւ, որուն ներկայ եղան մեծ թիւով երիտասարդներ եւ ղեկավարներ:

Կիրակի, Յունիս 30–ի իրիկունը, դարձեալ մեծ թիւով բազմութեան մը ներկայութեան, Լիոնի մասնաճիւղի նախագահուհի Տիկին Էմմա Տօնիկեանի ձեռամբ տեղի ունեցաւ բաժակներու յանձնումը, որոնք տրամադրուած էին Անդրանիկ Քէչիշեանի կողմէ:

Մրցաշարքի ընդհանուր յաջող կազմակերպման համար, շնորհաւորելի են Վ. Ադըլեանը, Գ. Պաթապաթեանը, Գ. Շըխըրտըմեան, Մ. Ֆէլահեան եւ իրենց այլ ընկերները: Նաեւ... յանձնարարելի է որ՝ Լիոնի երիտասարդները, իրենց միութենական ձեռնարկներուն ընթացքին գէթ որքան աւելի լաւ պիտի ըլլայ, հայերէն լեզուն երբ աւելի գործածեն...:

Ա. Ք.

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ԱՅՆՃԱՐԻ (Լիբանան) մէջ, Հայաստանի անկախութեան հռչակման 73–րդ տարեդարձին առթիւ, Հալէպանի դաստիարակչական խորհուրդը և Հ.Մ.Ը.Մ.ի մասնաճիւղը գաղափարն ունեցած են «մարզական օրեր» կազմակերպելու, որոնք իրենց աւարտին հասած են դրօշակի արարողութեամբ եւ տողանցքով: Մայիս 26–ին՝ պասքէթի եւ Մայիս 28–ին ալ ֆութպոլի մրցումներ տեղի ունեցած են:

**

ՄՈՆՐԷԱԼԻ մէջ, Մայիս 24 – 26–ին տեղի ունեցած է Հայց. Առաքելական Եկեղեցւոյ Գանատայի թեմի ութերորդ պատգամաւորական ժողովը: Մասնակցած են թեմին եօթը ծուխերը ներկայացնող 30 պատգամաւորներ, Ծխական խորհուրդներու ատենապետներ եւ յարակից մարմիններու ներկայացուցիչներ: Թեմական խորհուրդի եւ առաջնորդին գործունէութեանց տեղեկագիրը գնահատանքի արժանացած է: Թեմական խորհուրդի նոր կազմն է, լրացուցիչ ընտրութիւններէ ետք.–Յովնան Եպիսկ. Տէրտէրեան (նախագահ), Տոքթ. Արշաւիր Կէօնճեան (ատենապետ), Արթօ Պասմաճեան (փոխ–ատենապետ), Արարատ Վրդ. Գալթագճեան (ատենադպիր), Ժագ Ստեփանեան (գանձապահ) եւ չորս խորհրդականներ:

**

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Սահակեան – Լեւոն Մկրտիչեան գոլէճի շրջափակին մէջ, Յունիս 16–ին ոգեկոչուած է հնչակեան քսան կախաղաններու յիշատակը, Փարամագի կիսանդրիին առջեւ: Բացման խօսքը արտասանած է Սարգիս Եարալեան, ելոյթ ունեցած են նաեւ Ս.Դ.Հ. կուսակցութեան Լիբանանի շրջանի ղեկավարներէն՝ Տոքթ. Եղիկ Ճէրէճեան եւ կեդր. վարչութեան անդամ՝ Պէպօ Սիմոնեան:

**

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Յ. Տէր–Մելքոնեան թատերասրահին մէջ Յունիսի կէսերուն յաջորդական ելոյթներ ունեցած է Հայաստանի երգչապարի Մարաթուկ խումբը մեծ ոգեւորութիւն ստեղծելով: Յայտագրին մաս կը կազմէին փետայական երգեր ու պարեր:

**

ՊԷՅՐՈՒԹԻ ազգ. առաջնորդարանին մէջ, Յունիս 20–ին, Արամ Արք.ի հրաւէրով յատուկ ընդունելութիւն մը տեղի ունեցած է ի պատիւ Հայաստանի երգի ու պարի «Մարաթուկ» համոյթի անդամներուն: Ներկայ եղած են ազգային եւ կուսակցական մարմիններու ներկայացուցիչներ, ազգ. վարժարաններու տեսուչներ եւ մամուլի ներկայացուցիչներ: Եզրափակիչ խօսքը արտասանած է Լիբանանահայոց առաջնորդը:

**

ԵՇԻԼԳԻՒՂԻ նախակրթարանի ամավերջի հանդէսը տեղի ունեցած է Յունիս 19–ին, վարժարանի սրահին մէջ: Հանդիսութեան ընթացքին խօսք առած են վարժարանի տնօրէնուհին՝ Սոնա Թորոսեան, փոխ–տնօրէնուհի՝ Կիւլաէն Աթէշ, հիմնադիր՝ Տէրպապելլոըղ: Աշակերտները գեղարուեստական բաժին մը գործադրած են:

**

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Մարխանոփոլիս գոլէճի մատրան մէջ, Յունիս 7–ին, իր անդրանիկ նուագահանդէսը տուած է Լը Քլավինօ երրեակը կազմուած՝ Տիկին Ժանէթ Վարդազարեանէ (դաշնակ), Տիկին Լուսինէ Պալըքեանէ (ջութակ) եւ Զաւէն Զաքարեանէ (քլարինէթ): Յայտագրին առաջին մասը նուիրուած էր Մոցարթի, երկրորդը՝ չորս հեղինակներու՝ Կոմիտաս, Առնոլտ, Ռաւէլ, հուսկ՝ Արամ Խաչատրեան:

**

ՂԱԼԱԹԻՈՅ եկեղեցւոյ մէջ, Յունիս 20–ին, պատարագ եւ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուած է Կեդրոնական վարժարանի առաջին տնօրէն, գրագէտ եւ մտաւորական Մինաս Զերազի մահուան 62–րդ տարելիցին առթիւ: Այս առընչութեամբ, կը յիշուի որ անցեալին Կեդրոնականցիները Թարգմանչաց տօնը կը համարէին նշանակալից եւ կարեւոր տօնական օր եւ վարժարանէն եկեղեցի կ'երթային ու կը յիշատակէին իրենց ազգային վարժարանին հին ու նոր արժէքները: Այս աւանդութիւնն է զոր ուզած է վերակենդանացնել պատրիարքական փոխանորդ՝ Շահան Եպիսկ. որ քարոզած է եւ սիրոյ սեղանի փակման խօսքին մէջ ալ պանծացուցած է Կեդրոնականի տնօրէններու, ուսուցիչներու յիշատակը:

**

ՄՈՆՐԷԱԼԻ մէջ, Յունիս 16–ին, տեղի ունեցած է Արմէն – Քէպէք Հ.Բ.Ը.Մ. Ալեք Մանուկեան վարժարանի 21–րդ ամավերջի հանդէսը հոծ բազմութեան մը ներկայութեան: Բացման խօսքը արտասանած է դպրոցին տեսչուհին՝ Տիկին Վարդուհի Պալեան, ներկայացնելով տարուան մը արդիւնաւոր աշխատանքը: Աշակերտները արտասանութիւններով ապահոված են գեղարուեստական յայտագիր մը: Ապա կատարուած է վկայականներու յանձնումը: Վերջին խօսքը արտասանած է դպրոցին հիմնադիր եւ Արմէն–Քէպէք Հիմնարկի նախագահ՝ Տոքթ. Արշաւիր Կէօնճեան: Պար, երգ եւ թատերական ներկայացումով փակուած է հանդիսութիւնը:

**

ՄՈՆՐԷԱԼԻ մէջ, Յունիս 8–ին, Մարաշի Հայրենակցական Միութեան նախաձեռնութեամբ մեծարանքի հանդիսութիւն մը տեղի ունեցած է ի գնահատութիւն կրթական մշակ՝ Նազարէթ Սէֆէրեանի յիսնամեայ վաստակին: Դաւիթ Էվերեկլեան իր բացման խօսքով ներկայացուցած է մեծարեալը, իրեն յաջորդած է Մարաշի Հայրենակցական Միութեան ատենապետ՝ Ֆերտին Զաքմաքեան: Գնահատանքի խօսքեր արտասանած են Տիկին Քնարիկ Ճինպաշեան–Սէֆէրեան, Տոքթ. Գէորգ Պաղճեան: Մէջ ընդ մէջ գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը: Վերջաւորութեան խօսք առած է յոբելեարը շնորհակալութիւն յայտնելով:

**

ԼՈՍ – ԱՆՃԸԼԸՍԻ Համազգայինի Հովիտի մասնաճիւղի գրական խմբակը, Յունիս 10–ին, հանդիպում մը կազմակերպած է գրագէտ Յակոբ Կարապենցի հետ: Խմբակին անունով Սարգիս Մաճառեան բարի գալուստ մաղթած է, շնորհակալութիւն յայտնելով Կարապենցի իր ներկայութեան համար: Հանդիսութիւնը սկսած է գեղարուեստական բաժինով, ապա Ս. Մաճառեան ներկայացուցած է Յակոբ Կարապենցի կեանքն ու գրական վաստակը: Կարապենց յայտնած է իր ուրախութիւնը գտնուելով «Համազգային»ի իր տան մէջ եւ խօսած է հայ գրական եւ մտաւորական անցեալի ականաւոր դէմքերուն մասին, որոնցմէ իբր ժառանգութիւն իր սերունդին մնացած է հայ գրականութեան ու արուեստին ծառայելու մղումը: Ան ներկայացուցած է ամերիկահայ գրողներու առաջին սերունդը (1920 – 60), ապա, անոր յաջորդողը, որ բոլորովին ձերբազատած չէ Եղեռնի ցաւէն: Դասախօսը անդրադարձած է նաեւ գրական պարբերական մամուլին եւ հանդիսութեան աւարտին պատասխանած հարցումներու:

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ

ԹԷՈԴԻԿ

ԳԱՐԱՄՈՒՍԱԼ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅՔ

Հոնկէ Օսմանիէ քշուելուն, հըրդեհի եւ սուիններու մէջէն սարսափահար՝ կը փախչի Իսլահիէ, ուր երկու աղջիկները կը կորսնցնէ, նաեւ Սիսակ որդին՝ զոր ձեռքովը կը թաղէ. Հոնկէ Գաթմա եւ Ազազ, որ տարագիր Հայութեան «Յովսափաթու ձոր»ը եղաւ եւ ուր կորան 95 առ 100: Ազազէն կրկին ճանապարհ, վերջին հանգրուանը Տէր Զօր, հոն նահատակուելով բրածեծ, երկու տղոցը, կարգուկ աղջկանը, փեսին ու թոռներուն հետ: Գիւղէն տեղահան եղած ատեն, Տ. Կարապետ հետը կը տանի եկեղեցական բոլոր անօթներն ու ծանրագին շուրջառները՝ որոնք յափշտակուած են ճամբան:

Յովհաննէս Քահանայ Տէր–Վրթանէսեան.– Ծնած 1859 Ապրիլ 1–ին, ընիկ, Տ. Վրթանէս Տէրտէրեանի որդի, աշխարհական անուամբ Գարեգին, ուսած անդ եւ Արմաշու Ղեւոնդեանը, ուսուցիչ Եէնի Շէհիր եւ Մէրտէկեօզ, պահ մըն ալ տասնորդի տրոց հաւաքիչ: 1899 Յունուար 17–ին ձեռնադրուած Ստեփանոս Արք. Յովակիմեանէ, 1907–ին առաջնորդական փոխանորդ Գարամուսալի, 1910–ին եւ 1911–ին երկիցս անդամակցած Իզմիթի նահանգային ժողովոյ, շինարար եւ եռանդուն երէց՝ որ 1910–ին վարժատուած է Դուրեան Պատրիարքէ ծաղկեայ փիլոնով: 1911 Դեկտեմբերին քահանայագործելու համար կը հրաւիրուի Կիւմիւլճինէ՝ զոր յաջորդ տարին կը գրաւեն Պուլկարք: 1914–ի սկիզբ կը վերադառնայ ծննդավայր, կարծես ճակատագրուած ըլլալով բոլորելու հալածանքի եւ մահատարնապ անդոհներու երկար շրջան մը 1915–ի ամրան:

Յուլիս 1–ին գիւղը կը պաշարուի. ոստիկանապետ Րիֆաթ խստօրէն կը սկսի զէնքերու խուզարկութեան. այրեր՝ բանտի մէջ բրածեծ: Ամխուէկս ետք, ամբողջ ժողովուրդը խարազաններով տեղահան Լէֆքէի կայարան, ուր, մէկտեղուելով եալադ տէրէցիներու աքսորախումբին՝ չոգեկառքով կ'ուղարկուին Գոնիա: Ամիս մը չանցած, Տ. Յովհաննէս իրեններուն հետ կը քշուի Պօզանթի ուր առաջին շունչով՝ արջառաջիլի հարուածներ կ'ընդունի գլխուն –իբր հաւատչեայ բարի գալստեան– անոպայ տասնապետէ մը: Հնտեւինք հիմա 63 հայրենակիցներու հետ հանգրուաններուն իր խաչակրութեան որ գրեթէ շատերունն է եղած, առաւել կամ նուազ սաստկութեամբ: Պօզանթիէն կաչառքով մեկնում դէպի Զամ Ալան, յետոյ Գավագըը Խան (Տարսոնէն երկուքուկէս ժամ վեր), ապա Տարսոնի կայարան՝ ուր կը գտնէ Օվաճըգի Արսէն Քահանան: Հոկտեմբեր 9–ին, Պրուսայի շրջանէն Յովնան Քահանայ վախճանած ըլլալով՝ ինք եւ Տ. Արսէն կը թաղեն զայն արտին մէջ: Իրիկուան չոգեկառք, դէպի Օսմանիէ, ուր կը տեսնէ 40 հազարէ աւելի վրաններ: Հոկտեմբեր 17–ին ճամբայ կ'ելլեն դէպի Գանըը Կէչիտ: Գետեզրը ցրուած եւ ունեցածնին ծախած կամ գողցուած թըշուառներ մացառներու մէջէն դուրս սողոսկելով՝ կը միանան իրենց: Սոսկալի վայր, մինչեւ լոյս հրացանաձգութիւն: Հոդ կը գտնէ Պարտիզակի Մատթէոս Քահանան: Հոկտեմբեր 19–ին Հասան Պէյլի, 21–ին Էնթէլլի՝ ուրկէ ճամբայ կ'ելլեն 15 կառք եւ 200 հոգի հետիոտն. բաց դաշտին մէջ կողոպուտ հըրոսներէ: Իրիկուան՝ Իսլահիէ, ուր կը հանդիպի Պարտիզակի Կարապետ եւ Բարթող Քահանաներուն (հայր եւ որդի), 2 օր վերջն ալ Պարտիզակի Մատթիա քահանային եւ Գրիգոր Անգութի: Հոկտեմբեր 30–ին օծակից Կարապետ քահանան կը ժամանէ: Նոյեմբեր 7–ի առտուն սոսկալի ծեծ եւ «եալլահ, եալլահ», այսինքն աքսորի մէջ աքսոր: Իրենց կայքէն քիչ հեռու, բլուրի մը կողին, հանգչած էր Պանտըրմայի Կարապետ Եպիսկոպոսը իր խումբով: Հոնկէ Թահթա Քէօփրիւ, հազարումէկ կոպտութեանց նշաւակ: Նոյեմբեր 13–ին Գաթմա՝ ուր կը նշմարէ 20 հազարէ աւելի վրաններ. կողոպուտ, ծեծ, թիֆիւս եւ անծայր թըշուառութիւն: Արհեստաւորները կը պատուէին Գաթմայի մէջ. իր տղան կօշկակար ըլլալուն, միասին կը մեկնին Հալէպ, յետոյ Դամասկոս, ինչ որ փրկութիւնը կը դառնայ, վասնզի միւսները կը քշուին Ազազ եւ Ախթէրին, իսկ եւ իսկ փճանալու:

(Շար. 250)

(Շար. Ա. էջէն)

ՀԱԶԱՐԵՐՈՐԴ ԲԱՆԱԼԻՆ

Կումայրիի Անի Թաղամասին մէջ հազարերորդ բնակարանին բանալին յանձնուեցաւ շինարար Մկրտիչ Մկրտչեանի ընտանիքին: Կուրգանի մարզի շինարարներուն պետը յայտնեց թէ իր ընկերութիւնը նպատակ ունի մինչեւ տարեվերջ հազար բնակարան եւս կառուցանելու:

ՎԱԶԳԷՆ Ա. ՊԱՏՈՒԱԿԱԼ ԱՆԴԱՄ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ

Հայկ. իմաստասիրական Ընկերութեան նախագահն ու խումբ մը անդամներ այցելեցին Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին ու յանձնեցին զինքը ա. պատուակալ անդամ ընտրելու ընկերութեան որոշումը: Անոնք հիմնած են նաեւ Սեւանի իմաստասիրութեան կաճառը որուն անդամակցութեան վկայականն ալ յանձնուած է Վազգէն Ա.ի:

ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԺՈՂՈՎ

Գրողներու տան մէջ, բ. աշխարհամարտին մասնակից գրողներու ժողովին քննարկուեցաւ ռազմահայրենասիրական թեմաներով ստեղծագործողներու Ընկերակցութիւն հիմնելու հարցը: Ժողովը ընտրեց կազմակերպիչ կոմիտէ մը, գրող Սասուն Գրիգորեանի նախագահութեամբ:

ՈՒՍՈՒՄԻ ՀԱՍՑԷՆ ԵՐԵՒԱՆ

Ստեփանակերտի Սայաթ Նովա երաժըշտանոցի շրջանաւարտներէն վեցը քննական յանձնաժողովին երաշխաւորութեամբ իրենց ուսումը պիտի շարունակեն Երեւանի երաժշտանոցին մէջ: Նոր դասաշրջանին հոն պիտի բացուի քանոնի, ժողովրդական երգեցողութեան եւ էստրատային խումբերու ղեկավարի բաժին:

ՍՊԻՏԱԿԻ ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԱՄԱՌԸ

Յուլիս 14-ին բացումը կը կատարուի Սպիտակի մշակոյթի նորակառոյց կեդրոնին. այդ առիթով տեղի կ'ունենայ երաժշտական տօնակատարութիւն, Մշակոյթի նախարարութեան եւ պետական ֆիլհարմոնիայի նուագախումբին նախաձեռնութեամբ:

Եւա Գուրպէթեան,
Տէր եւ Տիկին Ժաք Գուրպէթեան
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց հօր՝
ԳՐԻԳՈՐ ԳՈՒՐՊԷԹԵԱՆԻ
մահը, որ պատահեցաւ Յուլիս 8-ին, 82 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երկուշաբթի, Յուլիս 15, ժամը 14-ին, Փարիզի Ս. Յովհ.-Մկրտիչ եկեղեցին՝
15, rue Jean Goujon — Paris 8e

Որեւէ մահազդ դրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տէր եւ Տիկին Արման Եոփղարտաշեան 1000 Ֆր. կը նուիրեն ԻՄԱՖ-ին (ստանալ «Յառաջ»էն) Տոքթ. փաթրիք Խուպէսէրեանի Թարմ յիշատակին:

Chaussures CETA

3, Place Jean-Jaurès
93200 St. Denis

RECHERCHE

Vendeurs même débutants

tél : 48 20 14 28

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Իսիի Ս. Մարիամ Աստուածածին եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները փոխան ծաղկի Զարուհի Թոքթոյեանի մահուան առթիւ.— Պ. Կրէկուար Թոթոյեան 500 Ֆր., Տիկին Արենդնազ Սահակեան, Գալաճեան ընտանիք, Տէր եւ Տիկին Գարաճեան 200-ական Ֆր.:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ի նպաստ
ՇԱՐՎԻԷՕ Ս. ՆՇԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

Յուլիս 14, Կիրակի

ժամը 12.30-էն մինչեւ 22.30

1.– Արեւելեան եւ եւրոպական ճաշեր,
2.– Վիճակահանութիւն՝ մեծ պարգեւներով,
3.– Զանազան հետաքրքրական խաղեր ու ժամանց,
4.– Ընտանեկան հաճելի և ջերմ մթնոլորտ
5.– Գեղարուեստական ճոխ յայտագիր:

Մասնակցութեամբ՝
Ա Ն Ի ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲԻ

–Մ ո ւ տ ք ը ա զ ա տ է–

ANTENNE 2

Կիրակի, Յուլիս 14, ժամը 8.50-ին՝

Ժ. Սթեփանեանսի յայտագիրը՝
«ԵՐԵՔ ՕՐ ԳԻՒՏ ԱՐՔ.Ի ՀԵՏ»

ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ Դ Պ Ր Ո Ց Ա Ս Է Ր ԵՐԿՍԵՌ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

Այս ծանուցումով բացուած կը յայտարարենք 1991 / 1992 տարեշրջանի արձանագրութիւնները:

Արձանագրութիւններ կը կատարուին մանկապարտէզէն մինչեւ 5-րդ դասարան:

Երթեւեկի լայն սպասարկութիւն (Իսի, Առնուվիլ...): Ամսավճարը կը ներառէ ճաշը եւ երթեւեկը: Յառաջիկայ տարեշրջանին՝

ՄԱՆԿԱՊԱՏԷԶԻ ՄԷՋ
– Կ'ընդունուին նախնական կարիքներու համար ինքնաբաւ մանուկներ՝ երկու ու կէս տարեկանէնէ սկսեալ:
– 4 տարեկանէն սկսեալ հայերէնի եւ ֆրանսերէնի կողքին, անգլերէնի հնչիւնային համակարգի հետ առաջին հանդիպում:

ՆԱԽԱԿՐԹԱՐԱՆԻ ՄԷՋ
– Կրթական Նախարարութեան ծրագրին կիրարկումը (Աքատէմիի հսկողութիւն):
– 6 տարեկանէն սկեալ կը դասաւանդուին անգլերէն եւ տեղեկագիտութիւն (էնֆորմաթիք):
– Նոյնպէս՝ կը կատարուին թատերական, երաժշտական, նկարչական աշխատանքներ:
– Հայերէնի եւ ֆրանսերէնի անբաւարարութեան պարագային՝ (գաղթական ընտանիքներու զաւակներուն) մասնաւոր դասաւանդութիւն:
– Կրթական ծրագրի իրականացման դծով, ամբողջացուցիչ հանդամանքով, ժապաւէններու եւ լսողա-տեսողական միջոցներու օգտագործ:
– Գիտական նիւթերու կիրառական ուսուցումը արհեստանոցի մէջ:
– Արձակուրդի շրջաններուն, գիտելիքներու ամրապնդման եւ իւրացման յատուկ աշխատանք թերացող աշակերտներու հետ:
– Աշխատանքի այս բազմազանութիւնը կազմակերպել հնարաւոր կը դառնայ շնորհիւ՝
- Ուսուցչական լայն կազմին (18 ուսուցիչներ 127 աշակերտներու համար)
- Փոքրաթիւ դասարաններուն (առաւելագոյն՝ 15 աշակերտ)

Յաւելեալ տեղեկութեան համար հեռաձայնել.–
43 · 81 · 01 · 72 թիւին:
Հասցէ՝
1, Bld. du Nord — 93340 Le Raincy
ՏՆՕՐԷՆՈՒԹԻՒՆ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կիրակի, Յուլիս 14, Բ. Կիրակի զկնի Վարդավառի:

Ֆրանսայի ազգային Տօնն է այսօր:

Սուրբ Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ շրջանը պաշտօնական տօնակատարութեանց պատճառաւ փակուած ըլլալով, միայն Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, բացառաբար, պատարագը կը մատուցուի ժամը 8.30-ին:

Միւս բոլոր եկեղեցիներուն պաշտամունքները կը կատարուին ըստ սովորականին:

ԱԼՖՈՐՎԻԼ
Ս. Մեսրոպ Վարժարան

Մանկապարտէզի վերամուտը կը կատարուի
ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 12-ին, ԱՌԱՒՕՏԵԱՆ Ժ. 9-ին,

Արձանագրութիւնները՝ նոյն օրը, առաւօտեան 8-էն սկսեալ:
Յաւելեալ տեղեկութեանց համար հեռաձայնել Ժ. 8-էն սկսեալ

43 - 78 - 92 - 91
43 - 75 - 41 - 47

EXPOSITION D'ÉTÉ

les artistes
de la galerie
les cent

du Jeudi 11 au Samedi 20 Juillet

ARMAN KRIKORIAN
ACHOD BAYANDOUR
VAHAN ROUMELIAN
ALEX BERLIAN
FOUROUGH AZIZI

Vernissage le Jeudi 11 Juillet
à partir de 18 h 30

GALERIE LES CENT
8, rue de Jouy 75004 Paris
Tél. : 42. 77. 30. 00
du Mardi au Samedi de 14h à 18h30

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ՄԵԿՆՈՂ ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներէն կը խնդրուի –նախընտրաբար– հասցէի առժամեայ փոփոխութիւնը կատարել իրենց քաղին թղթատարի գրասենեակին միջոցաւ, չձանձրացնելու համար «Յառաջ»ի վարչութեան աշխատանքը:

Անկարելիութեան պարագային, կարելի է անշուշտ, դիմել գրաւոր թերթիս վարչութեան, մեկնումի քսանակէն 5 – 6 օր առաջ, տալով երկու հասցէները (ընթացիկ եւ նոր) եւ կցել 30 Ֆր.ի դրոշմաթուղթ Ֆրանսայի համար: Ամրան շրջանի թղթատարական յաւելեալ անկանոնութիւնները պատճառ են, որ արտասահման մեկնողներու հասցէի փոփոխութիւն չը կատարուի:

Արձակուրդի առթիւ, հասցէի փոփոխութիւն չի կատարուիր առկախ հաշիւ ունեցող բաժանորդներուն:

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»ի

FETE CHAMPETRE
DE LA COLONIE DE LA CROIX BLEUE
DANS LE CADRE RENOVE DE LA COLONIE

DIMANCHE 21 JUILLET
A BELLEFONTAINE

La Croix Bleue des Arméniens de France
Section Lyon Villeurbanne
organise un voyage en car

DEPART : 7h30 devant l'église arménienne
40, rue d'Arménie, 69003 Lyon

PRIX DU VOYAGE : Adultes : 80 Frs.

Enfants moins de 5 ans gratuit.

Le nombre de places est limité.
Réservations : Tél : 78. 17. 08. 81
78. 01. 79. 90
78. 76. 31. 11

ՈՒՐԲԱԹ
ՅՈՒԼԻՍ 12

VENDREDI
12 JUILLET
1991

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահմանի : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.579 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 66e ANNÉE — No 17.579

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ կառավարութիւնը կարգ մը որոշումներ տուաւ օտարականներու եւ մանաւանդ գաղթի վերաբերեալ, որոնք գլխաւորաբար պիտի դժուարացնեն առնուազն նոր օտարներու Ֆրանսա մուտքն ու հաստատումը: Այս առնչութեամբ նախ միջոցներ ձեռք պիտի առնուին անոնց համար, որոնք կամովին կ'ուզեն իրենց երկիրը վերադառնալ, Ֆրանսա մուտքի վիզաներու հակակշիռը պիտի խստանայ (ուշադրութեան յանձնուելիք ցանկեր պիտի տրամադրուին հիւպատոսարաններուն), հիմնովին պիտի փոխուին հրաւէրի վկայագիրներու պայմանները, պիտի խստանայ հակակշիռը Ֆրանսա մուտքի սահմանագլուխներուն վրայ: Անոնց հետ հարկ էր որոշումներ տալ նաեւ անոնց հանդէպ, որոնք արդէն ներսն են: Անոնց նկատմամբ կան տարբեր կարգադրութիւններ: Անոնք որոնք 1989 Յունուար 1-էն առաջ «ապաստանի իրաւունք» ուզած են եւ անկէ ի վեր աշխատանքի կեանքի գետնի վրայ լաւ ընթացքի մէջ եղած են «մարդասիրաբար» կանոնաւորում պիտի վայելեն: Շատ խիստ պատիժներու պիտի ենթարկուին սակայն, այն գործատէրերը որոնք գաղտնի աշխատանք կը հայթայթեն: Ձեռք առնուած միջոցները մեծ հակազդեցութիւններ չեն ստեղծած, քանի ընդհանրապէս «նորութիւն չկայ» կ'ըսուի, մինչ Ժ.-Մ. Լը Փէնի համար՝ «ասփիրին մըն է խլիրդ խնամելու համար»:

ՄԱՐՈՔՅԻ ԸՆԴԴԻՄԱԴԻՐԸ՝ Տիւրի, որ Յունիս 20-ին «բացարձակ ստիպողական» բնոյթի կարգադրութեամբ Ֆրանսայէն արտաքսուեցաւ դէպի Կապոն, հաւանաբար օրերս վերադառնայ: Արդարեւ, Փարիզի վարչական դատարանը ընդառաջ գնաց Տիւրիի պաշտպան փաստաբաններուն դիմումին արտաքսման հրամանագրին՝ «գործադրութեան յետաձգման», երեք ժամ խորհրդակցութիւններէ ետք: Մնաց որ, «կառավարութեան քննիչը» որ հակառակ իր տխրութեան ամենակալ մըն է, որու պարտականութիւնն է իրաւախոհութիւնը ձրչդել վարչական նման հարցերու մէջ, ժամ մը, կէս առ կէս «քակեց» Պետութեան ամբողջ պատճառաբանութիւնը, ցոյց տալով որ Տիւրիի գործունէութիւնը որեւէ ձեւով չէր արդարացներ «բացարձակ ստիպողականութիւնը»: Նոյնիսկ, կ'ըսէ քննիչը, եթէ Տիւրիի գործունէութիւնները չեն համապատասխաներ իր վայելած կանոնագրին սահմաններուն, Թղթածրարը իր ներկայ վիճակին մէջ չարդարացներ արտաքսումը: Կառավարութիւնը վերաքննութեան կը դիմէ «Պետութեան խորհուրդին» առջեւ, բայց մինչ այդ ենթական պէտք է կարենայ վերադառնալ: Այս որոշումը ծանր ապտակ մըն է ոչ միայն Ներքին նախարարութեան այլեւ ամբողջ կառավարութեան համար: Դեռ կայ Հանրապետութեան նախագահը, որ յայտարարած էր թէ արտաքսումը ամէն ձեւով արդարացի էր:

ԵԼՑԻՆԻ նախագահի պաշտօնը նուիրագործուեցաւ, Յուլիս 11-ին, իր երդման արարողութեամբ եւ Մոսկուայի եւ բոլոր Ռուսաստաններու պատրիարք Ալեքսէյ Բ.ի օրհնութեամբ, նաեւ, ինչ որ նուազ կարեւոր չէ՝ Գորբաչովի մաղթանքներով: Կրեմլինի այս սրահէն անհետացած էր Լենինի նկարը եւ փոխարինուած Ռուսաստանի դրօշակով, ուրկէ սակայն դեռ չեն անհետացած մուրճն ու մանգաղը: Պատրիարքը ըսած է իրեն՝ «Թող հանդուրժողութիւնն ու իմաստութիւնը ձեզ առաջնորդեն»: Ռուսաստանի առաջին նախագահն է ընտրուած ժողովուրդին կողմէ եւ առաջին ոչ-համայնավարը: Գորբաչով ալ գոհունակութիւնը յայտնելով, շեշտած է.- «Երկրին որպէս նախագահ, կողմնակից եմ Ռուսաստանի ժողովրդավար, ուժեղ եւ արդիական դաշնակցութեան մը: Առանց անոր, չի կրնար վերանորոգման հարց ըլլալ բազմազգեան մեր խորհ. Պետութեան»:

ՏԻԱՐՊԷՔԻՐԻ քիւրտ. պարագլուխին (ՓՔՔ-ի տեղւոյն նախագահը) յուղարկաւորութեան մասնակցած են աւելի քան 50.000 հոգի եւ թաղումը վերածուած է ցոյցի ապահովութեան ուժերու դէմ: Ոստիկանութիւնը հինգ հոգի սպանած է, ըստ կարգ մը աղբիւրներու:

ԵՐԵՒԱՆ ՀԵՌԱՏԻՊ ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՅՈՒԼԻՍ 10)

ԱՐՑԱԽ

Յուլիս 8-ին անյայտ անձեր հրկիզած են Մարտունիի Աշան գիւղի ցորենի արտերը. կարելի չէ եղած փրկել 50 հեկտար ցորենը: Վերջին օրերուն ինքնաւոր մարզի տարածքին կրակի տրուած են հայկ. գիւղերու պատկանող գրեթէ 500 հեկտար ցորենի արտեր: Նոյն օրը Ստեփանակերտ – Մարտակերտ ճամբուն վրայ ինքնաշխատ զէնքով ինքնաշարժ մը գնդակոծուած է ու վիրաւորուած վարորդը: Յարձակում գործողները այրած են նաեւ ինքնաշարժը:

**

ՊԱՏԱՆԴՆԵՐՈՒ ՓՈԽԱՆԱԿՄԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

Իջեւանի Կայան աւանին մօտ տեղի ունեցաւ Ներքին նախարարութիւններու, ապահովութեան կոմիտէներու Իջեւանի, Նոյեմբերեանի եւ Ղազախի շրջանային բաժիններու պետերու հանդիպում. քննարկուեցան երկու կողմի պատանդները վերադարձնելու հարցերը. Համաձայնութիւն գոյացաւ որ փոխանակումը կարելի կ'ըլլայ ամենամօտ օրերուն:

**

ՀԱՅԱՍՏԱՆ «ՓՈՔՐԻԿ ԱՇԽԱՐՀ»ԻՆ ՄԷՋ

Աւստրիոյ «Մինի մոնտուս» թանգարանէն պատուիրակութիւն մը Հայաստան այցելեց որպէսզի ընտրէ հայկ. յուշարձան մը որուն մանրաքանդակը պիտի զետեղուի թանգարանին մէջ: Որպէս նրմոյշ ընտրուեցաւ Էջմիածնի Մայր տաճարը: Տուֆի անհրաժեշտ քանակը ստանալէ ետք պիտի սկսի մանրակերտին կառուցումը որ պիտի տեւէ 1,5 – 2 տարի:

**

ՄԱՄՈՒԼԻ ԱՍՈՒԼԻՍ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ

Յուլիս 8-ին Հայաստանի մշտական ներկայացուցչութեան մէջ մամուլի ասուլիս մը կազմակերպած էր ռուս մրտաւորականներու Ղարաբաղ կոմիտէն որուն մասնակցեցան է. Պոնէր, Անտրէ Նույկին, գրող Վ. Օսկոցկի, խորհ. Գիտութիւններու ակադեմիայէն Կիրիլ Ալէքսէնկի, ինչպէս նաեւ ԼՂԻՄ-էն ըՍտեփանակերտի քաղաքային խորհուրդի գործադիր կոմիտէի նախագահ Մաքսիմ Միրզոյեան եւ Շահումեանի շրջանային գործադիր կոմիտէի նախագահ Վլ. Աղաջանեան: Այս վերջինս ըսաւ թէ Ադրբեջանի ղեկավարութեան առաջին նպատակն է բռնի տեղահանել Շահումեանի աւելի քան 16 հազարնոց հայութիւնը: Իսկ Մ. Միրզոյեան յայտարարեց որ ԼՂԻՄ-ի հայ բնակչութեան լիազօր նոր խորհուրդ ստեղծուած է որ գլխաւոր պարտականութիւնը կը նկատէ երկխօսութեան սկիզբ ադրբեջանական իշխանութիւններու հետ: Ապա խօսք առին Ա. Նույկին եւ Վ. Օսկոցկի:

**

ԲԱՐԵՍԻՐԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

«Հայ մտաւորական կին» մշակութային, բարեսիրական խորհուրդը Ա. Խաչատրեանի տուն – թանգարանին մէջ հանդիպումի մը հրաւիրած էր արուեստագէտներ, երեսփոխաններ, հանրութեան ներկայացուցիչներ: Ցուցահանդէս-վաճառքին իրենց գործերով մասնակցած էին նկարիչներ՝ Առաքել Առաքելեան, Միքայէլ Կիւրճեան, Եդ. Արծրունեան, Ա. Գրիգորեան, Վլ. Աթանեան, Տ. Թոքմաջեան եւ քանդակագործ Բ. Պետրոսեան: Գնահատանքի արտայայտութիւններ ունեցան երգահան Լ. Զաուչեան, արձակագիր Վ. Պետրոսեան, գեղանըկարիչ Եդ. Արծրունեան, չարժարուեստի քննադատ Ու. Մատոյեան, ապա երեսփոխաններ Ա. Բլէեան, Ա. Նաւասարդեան, Երեւանի փոխ-քաղաքապետ Կարինէ Դանիէլեան եւ ուրիշներ: Ներկաները մէկ վայրկեանի լռութեամբ յարգեցին մարտիկ Սիմոն Աչիքգէօզեանի յիշատակը ու ցաւակցեցան անոր այրիին: Հանդանակութեան ամբողջ հասոյթը կը յանձնուի ինկած մարտիկներու ընտանիքներուն:

**

ԵՐԵՒԱՆ ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆ ՌԱՏԻՕԿԱՄՈՒՐՋ

«Ամերիկայի ձայն» ռատիոկայանին հայկ. բաժնին հիմնադրութեան 40ամեակին առթիւ, տնօրէն Բարգէն Վարդանեան այցելեց Երեւան ու «Արմէնփրէս»ի տրուած հարցազրոյցի մը ընթացքին ըսաւ թէ որոշուած է ռատիոյի կամուրջ մը ստեղծել Երեւանի ու Ուաշինկթընի միջեւ: Ծրագրին համաձայն, հոկտեմբերին կը սկսի համատեղ հաղորդումներու ամսական շարքը:

ԵՐԵՒԱՆ ՎԵՐԱԴԱՌՆԱԼԷ ԱՌԱՋ

ՎԱԶԳԷՆ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆԻ ՎԵՐՋԻՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐԸ.- ԼԱՆԿ, ՓՈՀԷՐ, ՊԱՌ

Հայաստանի վարչապետը Երեւան վերադարձաւ Հինգշաբթի օր, Յուլիս 11ին, չորս օրուան այցելութենէ մը ետք Ֆրանսա:

Արդէն արձանագրած էինք իր կարգ մը հանդիպումներուն, ինչպէս՝ Էտիթ Քրէսոն, Լորան Ֆապիւս: Աւելցնենք թէ հասած օրն իսկ, Յուլիս 8-ին, «Մոնտ»ի, «Լիպերասիոն»ի թղթակիցներէն զատ, վարչապետը տեսակցած էր «Լը Փուէն»ի եւ «Ֆիկառօ»ի աշխատակիցներուն հետ:

Երեքշաբթի, Յուլիս 9-ին, մշակոյթի նախարարն էր՝ Ժաք Լանկ, որ կ'ընդունէր Վազգէն Մանուկեանը եւ երկար –մէկ ժամ քառորդ– տեսակցութիւն մը կ'ունենար, որու ընթացքին կը շօշափուէին երկու երկիրներու մշակութային կապերու հարցերը: Ժ. Լանկ կ'անդրադառնար իրեն եղած դիմումին, ցուցահանդէս մը կազմակերպելու Փարիզ եւ Երեւան եւ որու մասին կը յայտնէր իր դրական պատասխանը: Ծրագրուած ցուցահանդէսը, որու խորագիրը կրնայ ըլլալ՝ «Հայաստան եւ Ֆրանսա աշխարհներու քառուղին» տեղի կ'ունենայ Երեւան՝ Մատենադարանը եւ Փարիզ Ազգ. Մատենադարանը (Bibliothèque Nationale): Ժ. Լանկ փափաք յայտնած է նաեւ Հայաստան այցելելու:

Երեքշաբթի –Յուլիս 9-ին– GIA-ն էր որ հանդիպում մը կազմակերպած էր Հ.Բ.Ը.Մ.ի Ալեք Մանուկեան Մշակութային Կեդրոնին մէջ, ուր ներկայ եղած են գլխաւորաբար գործարար շրջանակի պատկանող անձեր:

Չորեքշաբթի –Յուլիս 10– առտու, Վազգէն Մանուկեան Կրընոպլը գ նաց (իր «կնքահայրութիւնը» ստանձնող քաղաքն էր՝, բանտարկութեան առեն) եւ նախ տեսնուեցաւ քաղաքապետ – երեսփոխան՝ Քառինեոնի հետ, որու ճաշի հիւրն ալ էր ցերեկին:

Կէսօրէ ետք, վարչապետը կ'այցելէր Քելեանի եւ Ալէն Մանուկեանի գործատուները (Ռոման), նախքան Փարիզ վերադառնալը նոյն իրիկունը եւ հանդիպում ունենալը Փարիզի Հայ մշակոյթի տունը Հ.Յ.Դ.ի հրաւէրով:

Հինգշաբթի, Յուլիս 11-ին, Փարիզ – Երեւան թռիչքով կը մեկնէր: Նախքան այդ, առաւօտուն յաջորդաբար կ'ընդունուէր Թիէրի տը Մոնպրիալի կողմէ նախագահ «Միջազգային Յարաբերութեանց Ֆրանսական Հիմնարկ»ին (IFRI), Ծերակոյտի նախագահ՝ Ալէն Փոհէրի, նախկին վարչապետ՝ Ռէմոն Պառի: Ցերեկին կը ճաշէր երեսփոխան – քաղաքապետ՝ Փաթրիք Տէվէճեանի հետ:

**

«Լը Մոնտ» (Յուլիս 11) կ'արձանագրէր Վազգէն Մանուկեանի այցելութեան եւ անոր կարգ մը արտայայտութեանց մասին, իր գրութեան եզրակացութիւնը, սակայն, այն ալ չակերտաւոր (այսինքն Վ. Մանուկեանի բերնով), քիչ մը երկդիմի բնոյթ ունէր, քանի հոն կ'ըսուէր.- «Նախարարապետի եզրակացութիւն.- "կը վիճինք բայց կը ստորագրենք"»:

ԱՆՑԵԱԼԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԱՐՍԷՅԼԸ

ՆՈՐ ԿԵՆՑԱՂԻՆ ԹԵՐԽԱՇ ՀԱՃՈՅՔՆԵՐԸ

Հայրենակցական միութիւններուն կողմէ կազմակերպուած հանդէսներուն հաճոյալից հաւաքոյթներէն զատ, Նորահաս հայ գաղթականները առիթը չէին փախցներ յաճախ շաբաթ իրիկունները, բայց անպայման կիրակի օրերը իրարու հանդիպելու իրենց պանդոկներուն անձուկ սենեակներուն մէջ: Առօրեայ հրատապ կենցաղին շուրջ կարծիքի փոխանակութիւնները, աշխատանքի եւ առեւտուրի պէսպիսուն հոգերը, մնալով հայկական մամուլէն հաղորդուած ազգային լուրերուն՝ անոնց ըմպած սուրճերու գոլորշիին եւ գլանիկի ծուխերու ոլորտին միացած՝ կ'արձագանգէին այդ նեղլիկ բնակարաններուն չորս պատերուն միջեւ, շատ ծանրագոյն պարագային ալ թափանցելով մինչեւ դուրսի սանդուխներու երկայնքին:

Բայց, երբ քանի մը տարի չանցած, սկսան անոնք Մարսէյլի զանազան արուարձաններուն մէջ անձնական տուներ կառուցանել, փոքրիկ կանաչազարդ պարտէզներով շրջապատուած, այն ատեն, այլեւս Փրանսացի դրացիները խանգարելու մտավախութենէն ձերբազատած՝ իրենց երեկոյթները կը վերջանային նորանոր կրամաֆոնի հայկական երգերու ունկնդրութեամբ, եւ որոնց թրթռուն եղանակները կը փոխադրէին ամէն մէկը իր անմոռանալի ծննդավայրին ծոցը, ուր ժամանակին կորուսեալ հարազատներով էին շրջապատուած...

Երբ ներկայիս, այլեւս արդիականութեան պարտադրած անխուսափելի հետեւանքին առջեւ ամէն ոք արձանացած, ընտանիքի անդամները, մանուկէն մինչեւ ծերունին, նոյնիսկ եկող հիւրերու ալ ներկայութեան, սառնային մնջութեան ենք դատապարտուած, կրնանք այլեւս անոյշ երանութեամբ մը երեւակայել մեր խնկելի երկրին մէջ զուարճութեամբ եւ հաճոյքով ընթացող իրիկնային հաւաքոյթները, մանաւանդ ձըմեռնային երկար գիշերներու տեւողութեան: Էննէս կը պատմէր թէ ինչպէս, ամէն առաւօտ, հարկ էր մարդու հասակի չափ ձիւնէ պատերը բահ ու բրիչով տապալել եւ ճախարելով դրան առջեւը մաքրելով ճամբայ բանալ, իրիկուան լապտերով եկող դրացի հիւրերը ընդունելու համար: Շատ հասկնալի է որ այդ գեղջկական հաւաքոյթները միմիայն հիմնուած էին ընդհանուրին կարծիքներուն եւ պատմածներուն վրայ, երբեմն ալ պատկից ախոռի կենդանիներու բառաչին անձնատուր:

Այս սրտայոյզ վերյիշումէն ետք, վերադառնանք Մարսէյլի մեր նորակերտ տունը: Հազիւ իրիկուան ճաշէն վերջին պատառը ծամած, դուռ-դրացի հիւրերը, շատեր առանց իսկ բախելու, մեր մեծ խոհանոցը կը մտնէին, որ թէ՛ ճաշարահ էր թէ՛ հիւրանոց: Եւ մայրիկս ալ, դեռ ամանները չլուացած, կը սկսէր նախ եկողներուն սուրճերը եփել:

Ներկայիս, այլեւս սովորութիւն դարձած է սուրճը պատրաստելէ առաջ, հարցում ուղղել ամէն մէկ հիւրին՝ շաքարին շատ, քիչ, չափաւոր, առանց չափերը իմանալու համար: Բայց աչքը կուշտ եւ ճէօմէրտ մայրիկիս համար, ո՛չ միայն պարզ սուրճի մը այլ հիւր մըն ալ սեղան կանչելու համար, առաջուընէ անոր կամքը հարցնելը ամօթներէն մեծագոյնն էր:

– Ի՞նչ, միսաֆի՛ր, հաց կ'ուտե՞ս, – հարցնեմ եկողին, կ'ըսէր:

Շատ պարզ է որ ան պիտի մերժէր: Իսկ տանտիկինին պարտքն էր կրկնակի պնդումներով նորեկը սուֆրային առջեւ նստեցնել: Մեր մօր համոզումովը, դուրսէն եկող մը չէր կրնար անօթի չըլլալ: Այս վերջինին մերժումը ամօթխածութեան պատճառով է միայն: Եւ ան, մինչեւ խոր ծերութիւն, իր յարկին տակ եկող հիւրի մը ռէժիմի եւ ուրիշ յարակից արգելքներուն բնաւ հաւատք չէր ընծայեր:

Թո՛ղ ներուի խոստովանիլ, որ իր զաւակներուն իսկ կը զօրէր: Իմ կարգին, այլեւս փոլքլորի սիրոյն՝ չէի ուզեր անոր սիրտը կոտրել: Եթէ իր տունը եկողը բերանը բան մը չդրած մեկնէր, ինքզինքը թէ՛ յանցաւոր թէ՛ անպատուուած կը զգար: Մեր այս դարու երիտասարդները չկարծեն որ մեր մայրը բացառիկ կին մըն էր այս յատկութեան մէջ, այլ մեր ժամանակուան, մանաւանդ գաւառացի հայ մայրիկները, ամէնքն ալ այս առաքինութեամբ էին օժտուած:

Նոյնն էր պարագան ինծի պէս մանուկներուն, երբ ուրիշի մը տան մէջ անոնց բան մը հրամցուէր: Իսկական չորս արարնոց թատերական գործողութիւն մը: Առաջին փորձի հրաւէրին, պէտք էր տղան անտարբեր մնար, նոյնիսկ դէմքը անդին դարձնէր, ագահութեան նշան ցոյց չտալու համար: Տանտիկնոջ երկրորդ պնդումին վրայ, ան ամօթխած նայուածք մը կ'ունենար եւ գլուխը կախ քըթին տակէն մօրը կը նայէր: Երրորդ պնդումին, տղեկը միշտ նոյն վիճակին մէջ կը կենար, բայց ներկաները աջէն ձախէն մօրը կ'ուղղուէին.

– Դէ՛, զաւալլը չօճուխին սիրտը մի՛ մարեցներ. հրաման տո՛ւր որ առնէ:

Չորրորդ պնդումին, մայրը իր շրթներուն թեթեւ ժպիտ մը կը գոյացնէր ի նշան արտօնութեան, եւ տղեկն ալ, ամօթէն կարմրած, երկու քայլ կ'առնէր եւ ձեռքը երկարելով կամացուկ մը կը վերցնէր հրամցուած աղանդերը եւ մեկուսի դառնալով կը ճաշակէր:

Թերեւս մեր երիտասարդ ընթերցողներուն համար այս նկարագրութիւնը չափազանցութեան սահմաններուն մօտեցող անխիղճ բռնութիւն մը համարուի: Եթէ մեր այս օրերու կենցաղի կշիռին նժարով դատուի մեր անցեալը, ո՞վ գիտէ ինչպիսի տարօրինակ եւ այլանդակ համեմատութիւններ երեւան պիտի գան: Գաւառացի տղոց նիստ ու կացին համապատասխանող՝ ընկալեալ սովորութիւն մըն էր ասիկա, եւ մենք ալ դոյզն իսկ կաշկանդուած չէինք անկէ:

Բնականաբար, ամէն մէկ մօր խառնուածքի տեսակները զգալապէս տարբեր էին իրարմէ: Օրինակ, Էննէս, լայնամիտ եւ ազատական, չէր կրնար խստապահանջ վարմունք մը ունենալ: Բայց մայրիկս, ընդհակառակն, անաչառ սկզբունքով մը սնած՝ անդառնալի էր ուրիշէ մը բան ընդունելու մէջ: Այդ «շնորհ»ն ալ ան ժառանգած էր Արաբկիրի ազնուաբարոյ Կարապետ Տէրտատուրեան վարժապետին քըրոջ՝ իր մօր Տարտանիկէն, որ քաղաքէն հարս բերած էին Ամպրկա գիւղը, համբաւոր Հաննեսկանց տանը մէջ: Ան, իր մօրեղբօր՝ վարժապետի ջանքերով էր որ գիւղէն քաղաք փոխադրուած էր, նըշանաւոր Աղջկանց վարժարանը յաճախելու համար: Եւ երբ տասներեք տարեկանին կը նշանեն եւ յաջորդ տարին ալ կ'ամուսնացնեն, «չորս տարի դպրոց, եօթն ալ ախոռ» կը կրկնէր մեզի, «քթին մուխը դուրս տալով»:

Կրկնակ այս ակամայ սայթաքումէն ետք, վերադառնանք Մարսէյլի մեր իրիկնային հաւաքոյթներուն, որոնց ընթացքին, անխուսափելիօրէն ամէնուս կորուսեալ երկրի առաւել դառնագին քան զուարճալի դրուագները մէջտեղ թափելով՝ գոնէ մէկ ժամուան մը համար ամէն մէկս այնտեղ փոխադրուած կը զգայինք: Մայրիկիս պատմածին վրայ Էննէս մանրամասնութիւններ կ'աւելցնէր, իսկ հայրիկս ալ միշտ պատրաստ էր այս ու այն պատահարին առթիւ, ընդդիմախօսի դերին մէջ գտնուիլ եւ յղփանալ: Արդէն անոր սեւը՝ սեւ, ճերմակը՝ ճերմակ պիտի ըլլար: Մեծ ու պըզտիկ, քաջ տեղեակ անոր այդ բնաւորութեան գիծին, մեր պնդումին մէջ չէինք երկարեր:

Իմ պարագային, հայրիկիս ներկայութեան, բնաւ չէի համարձակօրէն ընդդիմախօսեր եւ այս իմ ակնածանքի կեցուածքս տեւեց մինչեւ իր մահը: Անպարկեշտութիւն կը համարուէր իր հօրը դէմ կենալը: Արդէն, գաւառի մէջ, հայրերուն հանդէպ յարգանքի զգացումը իր լրումին հասած վիճակ մըն էր: Որո՞ւ մտքէն կ'անցնէր մեծերու ներկայութեան՝ ձեռքերը ետեւը կապել կամ ոտքը ոտքին վրայ նստիլ: Իսկ ծխելը, նոյնիսկ հասուն տղամարդու մը համար իր հօրը առջեւ՝ աներեւակայելի տեսարան մը:

Միւս կողմէ, ինծի համար, այս «ըստըրկական» համարուած սկզբունքներուն անտեսումը կարծես մեր հայրենի աշխարհի մթնոլորտէն բաժնուիլ կը նշանակէր եւ իմ ներքին ցանկութիւնն ալ բընաւ այդ չէր որոներ արդէն: Նախապատուութիւնը տուած էի Անցեալին:

Իսկ երբ նկատի կ'առնէի մեր տարեցներուն պատմութիւնները անցեալը նկարագրող՝ յաճախ կը խուսափէի խօսուածը ընդմիջելէ կամ բացատրութիւն պահանջելէ, վախնալով շարահիւսութեան թելը յանկարծ փրթելուն պատասխանատուն դառնալէ: Անոնցմէ լսած Թուրք եւ հայ դրացիներուն անունները, անոնց տուներուն դիրքերը, պոստաններուն եւ արտերուն արտադրութիւնները, տեսակ տեսակ ծառերուն պտուղները, ընկոյզի, խաղողի, խնձորի պէսպէս համերը, նոյնիսկ ամէն մէկ աղբիւրի ջուրին ճաշակը, այս բոլորէն յափշտակուած՝ սուսիկ-փուսիկ մտիկ կ'ընէի, որեւէ մանրամասնութիւն չփախցնելու ցանկութեամբ:

Մեր ամէնօրեայ իրիկնային հաւաքոյթներու ընթացքին, հազար ու մէկ գիշերներու հետեւողութեամբ պատմութիւններ կը լսէինք եւ ամէնքս ալ անյագօրէն մտիկ կ'ընէինք զանոնք: Հայրիկս, օրերով, թերթօնի նման կը պատմէր հայերէնով Քէօռօղլուին արկածները եւ տաղաչափեալ երգերն ալ կ'երգէր թրքերէնով, առաջուընէ անոնց նշանակութիւնը տալէ ետք: Վա՜յ թէ մէկը զինքը ընդմիջէր կամ տարբեր նիւթ մը մէջտեղ նետէր եւ կամ «բան չհասկցայ» ըսէր, իսկոյն քացախի պէս կը թթուէր: Բայց անոր բռնկումը միայն հրաբուխային ըլլալուն, շուտով զայրոյթը կը փարատէր, եւ իր հէքեաթին կտրած թելը կապելու կ'ելլէր:

ՍԱՐԳԻՍ ՊՕՂՈՍԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

«ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՈՐՈՇՈՒՄՈՎ...»

1930-1950Ի ԱՔՍՈՐՆԵՐԸ

Բնակչութեան տեղահանութիւններ միշտ կատարուած են Խորհ. Միութեան մէջ, սակայն 1930-էն ետք այդ պատիժը տըրւեցաւ առաւելաբար քաղաքական եւ տընտեսական յանցանքներու:

Այս սահմաններուն մէջ, այնպէս կը թուի թէ պատժուած առաջին ժողովուրդը եղած է Լեհերը. 1920-էն սկսեալ Բելոռուսիոյ լեհ ազգ. շրջանները ջնջուած էին: 1936-ին Ժողովրդական կոմիսարներու կոմիտէն գաղտնի փաստաթուղթով մը վճռեց Ուկրանիայէն Ղազախստան աքսորել Լեհերը որոնք կը նկատուէին քաղաքականապէս անօրինական տարր: Իսկ 1939-ին լեհական նախկին շրջաններէն դէպի Վոլկայի ու Սիբիրի շրջանները նոր աքսորներ որոշուեցան. այսպէս, 1941 Սեպտեմբերին 400 հազար լեհ քաղաքացիներ տարագրուած էին դէպի յատուկ գօտիներ:

1937-ին Ստալին այն ատենուան ԲՍ. – ԿԷ – ԳԷ-ի ղեկավարութեան հետ կատարուած ժողովով մը որոշեց այս անգամ տարագրել արեւելեան սահմանամերձ գօտիի Քորէացիները, Գուրխթները եւ Մոնղոլները դէպի Ղազախստան ու Միջին Ասիա: Նոյն տարուան աշնան Ծայրագոյն Արեւելքէն տարագրուեցաւ եւս 120 հազար հոգի, զոհերուն թիւը շուրջ 200 հազարի հասցնելով: Նոյն ժամանակամիջոցին աքսորի ճամբան բռնեցին նաեւ 8 հազար Չինացիներ:

1921-ին Համայնավար կուսակցութեան Ժ. համագումարին նախօրեակին Ստալինի ու Լենինի ղեկավարութեամբ կեդր. կոմիտէի յանձնախումբ մը ազգութիւններու հարցին մէջ կուսակցութեան դերին մասին տեսակէտներ զարգացուց: Հոն, յատուկ դեր մը կը վիճակէր Ստալինի որպէս ազգութիւններու ժողովրդական կոմիսար: Այդ տեսակէտները կը լուսաբանէին իր կեցուածքը այն ժողովուրդներուն հանդէպ որոնք պիտի տարագըրուէին 1930 – 50 տարիներուն: Ան Կովկասի ազգախումբերը կը կոչէր «լեռնայիններ». անոնք յետամնացներ կը նկատուէին քանի որ պահած էին հայրապետական կեանքի ձեւը: Լեհերը, Ցոյները, Հրեաները, Գերմանացիները, Պուլկարները, Քիւրտերը եւ Լազերը նկատուած էին «անկայուն ազգախումբեր» որոնք յաճախ ոչ դասակարգի կառոյց ոչ ալ որոշ հողատարածք ունէին: Այս մօտեցումը լայն հնարաւորութիւն կու տար առանց տաղտուկի տեղափոխելու այդ զանգուածը, մէկ շրջանէն որեւէ ուրիշ մը:

ԺԲ. համագումարին (1923) նախօրեակին Ստալին հետեւեալ դասաւորումը առաջարկեց Խորհ. ժողովուրդներուն համար. ա. խումբը կը բաղկանար զարգացած ճարտարարուեստ ունեցողներէ, բ.ը՝ անոնցմէ, որոնք չեն հասած դրամատիրութեան հանգրուանին ու արմատապէս կը տարբերին կեդր. Ռուսիոյ բնակչութենէն. գ. խումբը կը կազմէին այն ցեղախումբերը որոնք տակաւին ծանօթ չէին հողամշակութեան: Այս դասաւորումը բնաւ տեղ չէր տար ազգութիւններու մշակոյթին, հաւատքին եւն.: Միակ չափանիշը տնտեսական ցուցանիշներն էին:

1941 Օգոստոսին Խորհ. Գերմանացիները իրենց բնակավայրերէն քշուեցան: 1941 – 42-ի միջեւ աւելի քան միլիոն մը Գերմանացիներ աքսորուեցան Նովոսիպիրսկ եւ Օմսկ ուր հաստատուած էին «աշխատանքի բանակներ»ը:

1944-ին Ղրիմի Թաթարները, Չէչէնները, Ինկուշները, Պալքարները աքսորուեցան Ղրիմէն եւ Հիւսիսային Կովկասէն:

1944 Նոյեմբերին Համշէնցիներու, Լազերու, Քիւրտերու եւ Վրաստանի Մեսխէթ Թուրքերուն դէպի Կեդր. Ասիա աքսորը ակնյայտօրէն կը բացատրուի Թուրքիոյ հետ պատերազմի մը վախով. Նման պարագայի մը անշուշտ սահմանակից շրջաններու Թուրք բնակչութիւնը զօրավիգ պիտի կանգնէր Թրքական զօրաբաժիններուն:

Պատերազմէն ետք ընտրովի աքսորներ սկսան, ազգութեան մը մէկ մասը միայն հարուածելով. հոս դեր կը խաղային անհատներու նիւթական կացութիւնը, քաղաքական եւ աշխարհագրական չափանիշեր: Այդպէս եղած է Հայերու, Պուլկարներու, Թուրքերու եւ Ղրիմի Ցոյներուն պարագան: Ապահովութեան ուժերու ղեկավարները Ստալինի ուղղուած գրութիւններով հետեւեալ ձեւով կ'արդարացնէին այս արարքները. «գերմանական գրաւման տակ, պուլկար բնակչութեան նկատելի մէկ մասը լծուած է հացհատիկներու մթերումի որպէսզի օգնէ գերման բանակին»..., «Հայկ. ազգ. կոմիտէները անկախ Հայաստանի քարոզչութիւն կ'ընեն»:

Դաշնակցութեան նախկին անդամ Հայեր, Իրանցիներ, Թուրքեր ու կրկին Ցոյներ վտարուեցան Վրաստանէն: Նոյնպէս, համայնավար այն Ցոյները որոնք Յունաստանի 1945 – 46-ի ապստամբութեան ձախողելէն ետք Խորհ. Միութիւն հաստատուած էին, Ուրալէն անդին ղըրկուեցան:

1947-ին, Իրանի քրտական ապստամբութեան ընթացքին 499 հոգինոց քիւրտ զօրաբաժին մը Ատրբեջան հասաւ, Մուսթաֆա Պարզանիի ղեկավարութեան տակ: Քիւրտերը զինաթափուեցան ու ցրուեցան զօրանոցներու մէջ ուր կը մարզուէին: Տարի մը ետք Մ. Պարզանի առաջարկեց զօրաբաժնին գտնուած շրջանին մէջ Խորհ. Միութեան կապուած քըրտական իշխանապետութիւն մը կազմակերպել: Այն ատեն «կասկածելի Քիւրտեր»ը Ուզբեկիստան աքսորուեցան, Ատրբեջանի Համայնավար կուսակցութեան առ. քարտուղար Բաղիրովի առաջարկով: Պարզանի – Ստալին տեսակցութենէ մը ետք այդ Քիւրտերը Ուզբեկիստանի հեռաւոր անկիւնները ցրուեցան որպէսզի չկարենան իրարու հետ շփում ունենալ:

Պալթեան Հանրապետութիւնները 1941-ի, 1948-ի եւ 1949-ի աքսորներու զոհ դարձան:

Այդ աքսորներուն տարողութիւնը յարմար կազմակերպութիւն կը պահանջէր: 1920ական թուականներուն Ռուսիոյ գործադիր կեդրոնական կոմիտէին կից գաղթերու յանձնախումբ մը կազմուած էր: Երբ աքսորները սրբագրիչ միջոցներու վերածուեցան, կազմակերպումը կ'ապահովուէր Ներքին նախարարութեան ուժերուն կողմէ: Երբ այս Նախարարութիւնն ու Պետական ապահովութեան նախարարութիւնը միաձուլուեցան, աքսորներու կազմակերպութեան գործը ստանձնեց յատուկ բաժանում մը որուն գոյութեան վերջ տրուեցաւ 1959 Մարտին:

ՄԱՆՈՒՍՔԻ ԵԿԵՂԵՑԻՆ ԵՒ ԳԱՌԶՈՒ

Քանիցս գրած ենք արդէն Մանուսքի (Հարաւային Ֆրանսա) եկեղեցիին մասին, որու պատերուն նկարազարդումը յանձնուած էր Գառզուի: 666 քառակուսի մեթրի վրայ, նկարիչը կը ներկայացնէ մեր ժամանակաշրջանի իր տեսիլքին վկայութիւնը: Տարիներու հսկայ, տքնաջան աշխատանք մը:

Բացումի վերջնական թուականը որոշուած է Սեպ. 20-ին: Այս առթիւ լոյս տեսած նաշակաւոր քաթալոկին մէջ, Գառզու կը խօսի «իր յայտնութեան» մասին.—

ԻՄ «ՅԱՅՏՆՈՒԹԻՒՆ»Ս

Յայտնութիւնը ուզեցի ներկայացնել ոչ միայն ո՛չ Ս. Յովհաննէսի Յայտնութեան տառացի պատկերազարդումը— այլ մեր շրջանի կլիմայէն ներշնչուածը: Աշխատանքիս որպէս առաջն առի 1957-ին փարիզի ցուցահանդէսս որ խորագրուած էր «Յայտնութիւնը»: Այդ ցուցահանդէսը կը բաղկանար պաստառներու շարքէ մը որոնք ներշնչուած էին ատոմական գործառոններէ, մեքենական քաղաքակրթութենէն, նշանաւորութեան հրապարակներէ, հրթիռներէ, անտառներու անյայտացումէն, ապականութենէն եւայլն. ...վերջապէս Թուիչք մըն էր ան տիեզերքին մէջ, խորհ. աստղանաւորդներու անջրպետի ա. Թուիչքէն առաջ:

Նպատակս պատկերացնել է 2000 թուականին վախը, ինչպէս՝ քիչ մը հազար թուականինը: Թէքնոլոժիի աչքառու զարգացումը, երկրագունտին անմարդկայնացումը, քիմիական եւ հիւլէական զէնքերու սարսափազդու բազմացումը, մարդկային սեռին աճը, ծովերու մակարդակին բարձրացումի վտանգը, կենդանական սեռերու շարունակական անյայտացումը, Մարդը որ կը փակուի արուեստական շրջանակի մը մէջ ... այս բոլորը երկրագունտը կ'ընեն չապրուելիք ու անապատային:

Նկարներս եկեղեցիին պատերուն 666 քառ. մեթրէն քիչ մը աւելի կը ծածկեն:

Մուտքին, ճախակողմը կը տեսնուին Յայտնութեան չորս հեծեալները, ներկայացուած՝ գերժայնային չորս սատանակներով որոնք ժամանակին եւ միջոցին մէջ կատարուելիք ապագայ աղէտներու ահազանգը կը բերեն: Բնութեան տեսարան մը կը ներկայացնէ հիւլէական հրթիռներու դաշտ մը, որոնք արձակուելու պատրաստ են: Յետոյ կու գան ծանր փորձութիւնները. մեռած քաղաքները, մեծ ցեղասպանութիւնները, 1915ը՝ Թալաաթ փաշայի կողմէ Հայերու կոտորածով, Հրեաներու ողջակիզումն ու Հիթլերը, ապա Ստալին ու Փոլ Փոթ:

Հեռուն կարելի է նշմարել Վանտէյներու ջարդին ողեկոչումը, Ամերիկայի կարմրամորթերուն բնաջնջումը, Ատտիլասը որ արհաւիրք կը սփռէ չորդին: Կեդրոնական դէմքը կը ներկայացնէ մեծ պոռնիկը որ կ'իշխէ ամբողջ այս մասին վրայ. աւերակուած պալատներ, անհետացած քաղաքակրթութիւններու բեկորներ, Վէրտէօն եւլն.:

Յետոյ կը հասնինք եկեղեցիին խորանին. հոն նկարուած է զոյգ մը, շղթայազերծ բարքերու պաշտօնութեամբ թաթաւուն: Ամբողջ այս քաոսէն կը բարձրանայ «Կոյս»ը՝ մերկ կինը իր լուսածիրով որ կը պատկերացնէ անրծութեան յաղթանակը: Յետոյ կը յայտնուին սիրահարները, հողամշակութեան գործիքներ կը ծածկեն հողը ու կը փոխարինեն թնդանօթներն ու կործանիչ զէնքերը: Յարդանք Միյէին. մարդկութիւնը կը վերակառուցէ աշխարհը: Կեդրոնական տիպար մը՝ կին-ծառը իր տերեւներով, պտուղներով ու բուսականութեամբ մը ուր բնութիւնը կը փթթի, կ'ըլլայ Երկրագունտին վերածնունդի խորհրդանիշը: Կ'երեւին թռչուններ:

Մարդիկ անջրպետային ճամբորդութիւններու կը ձեռնարկեն. կը մեկնին դէպի անծանօթ ափեր: Նոր աշխարհն է աս ու «Երկնաւոր Երուսաղէմ»ը: Իրարու փաթթուած զոյգը պիտի վերաշինէ քանդուած պալատները: Նաւեր կը սպասեն մեկնելու դէպի երազներու Կիթերան: Մարդկութիւնը պիտի գտնէ վերջապէս կարգ ու կանոնը, հանդարտութիւնն ու խաղաղութիւնը, հոգեկան պայծառութիւնը ուր ամէն բան կը միանայ Պօտլէռին սիրելի «պերճանքին, հանդարտութեան ու բերկրութեան»: Վերջապէս կը յաղթանակեն Գառնուկը եւ Երկրային Դրախտը, Ադամն ու Եւան: Սակայն, թերեւս դրախտը տիեզերքին մէջ այլ տեղ մը կը գտնուի...:

Երկրային բոլոր այս արկածախնդրութիւններէն, բազմաթիւ փորձութիւններէն ետք, Մարդկութիւնը վերջապէս կը գտնէ խաղաղութիւնն ու երջանկութիւնը: Մարդկային արկածախնդրութեան ամբողջ այս Շրջանին ընթացքին Երկինքը միշտ կապոյտ է ու այդպէս ալ կը մնայ. պայծառ ու անսասան: Ամբողջ այս վրդովումը մարդուն գործն է ու այս բոլորը արդեօ՞ք միմիայն մղձաւանջ մը ու գէշ երազ մը չեն:

ԳԱՌԶՈՒ

Ապրիլ 1991

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՀԱՍԿ

Պաշտօնական ամսագիր
Կաթողիկոսութեան Հայոց
Մեծի Տանն Կիլիկիոյ

Թիւ 5-6-7 Մայիս, Յունիս, Յուլիս 1990: Անթիլիաս, Լիբանան:

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԵՐԿԻՐՆԵՐԸ ԵՒ ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՇՈՒԿԱՆ

Հակառակ քաղաքական կարեւոր բարեփոխումներու, Արեւելեան Եւրոպայի կացութիւնը բաւական փափուկ է: Տնտեսական տագնապով ստեղծուած դժգոհութիւնը կը սպառնայ ջնջել քաղաքական կեանքին բերած ուրախութիւնները: Հունգարիոյ մէջ վերջերս կատարուած հարցախոյզ մը երեւան բերած է որ պատասխանողներու 75%-ը գոհացած չէ ժողովրդավարութենէն: Անհրաժեշտ է որ Վարշաւայի, Պուտափէշթի եւ Փրակայի կառավարութիւնները ազդեցիկ միջոցներով տիրեն տնտեսական մարզին:

Արեւմուտքը կրնար լայն օժանդակութիւն բերել այդ մարզին բարւոքումին, սակայն աւելի հետամուտ է պաշտպանութեան նոր դրութեան մը կազմակերպութեան ու ՕԹԱՆ-ի, Եւրոպական հապութեան ու ՕԹԱՆ-ի, Եւրոպական Համարակապետութեան մասնակից դառնալու արեւելեան երկիրներու ջանքերը միշտ անարձագանգ կը մնան:

Այսուհանդերձ, Հունգարիա եւ Չեխոսլովաքիա չեն դադրիր Պրիւսէլի մէջ դետին շօշափելէ. բայց հակառակ անոր որ խորհ. վերջին զինուորն ալ հեռացած է այս երկիրներէն, անոնք զիրենք տակաւին «չլամարտի որբեր» կը նկատեն Լ. Վալեսայի բացատրութեամբ. որբեր, որոնք լքուած են ու վտանգի մէջ:

Այս երկիրներուն Ատլանտեան Ուխտին մաս կազմելով Արեւելք – Արեւմուտք նախկին սահմանագիծը պիտի տեղափոխուի Էլպայէն Պուգ որ Լեհաստանի եւ Խորհ. Միութեան սահմանագիծն է: Ու պէտք չէ մոռնալ որ ներկան կը յատկանշուի նաեւ Խորհ. Միութեան լուսանցքային իր կեցութենէն դուրս գալու ջանքերով: Այս պատճառով ՕԹԱՆ-ի արտաքին նախարարները միայն առաձգական կապ մը առաջարկեցին իրենց ու Եւրոպայի նոր ժողովրդավարութիւններուն միջեւ, Յայտարարութիւն մը հրապարակելով «Կեդրոնական Եւրոպայի ու Արեւելեան Եւրոպայի մասին»: Աւելին ընել կարելի չէր այսօր:

Ասկէ զատ, Եւրոպական Համարակապետութեան մաս կազմելով Արեւելեան Եւրոպայի երկիրները ոչ փափաքելի ապահովութիւնը պիտի գտնեն, ոչ ալ Արեւմուտքի շուկաներուն մուտքի ճամբայ: Ճիշդ է որ եւրոպական երկիրներու գրեթէ ամբողջութիւնը կը յայտնէ թէ Արեւելեան Եւրոպայի երկիրները պէտք է Համարակապետութեան մաս կազմեն օր մը, սակայն բանակցութիւնները կրնան տարիներ տեւել ու միջանկեալ հանգրուանները տասնամեակներ կրնան դըրաւել:

Երկու անկատար պատասխան կարելի է տալ Արեւելքի տագնապին. Նախ՝ ամբողջ Եւրոպայի համար պէտք է հզօրացնել պաշտպանութիւնը. ապա, արեւմտեան շուկաները պէտք է բանալ արեւելեան ապրանքներու:

Եւրոպական յանձնախումբը ներկայիս բանակցութիւններ կը վարէ Լեհաստանի, Հունգարիոյ եւ Չեխոսլովաքիոյ հետ, որպէսզի անոնց արտադրութիւնները հասնին Համարակաց շուկայ. սակայն, օրինակ՝ գերմանացի վաճառորդներ արդէն խմբաւորումներ կազմած են դէմ դընելու համար հաւանական մրցակցութիւններու: Այնպէս որ երկկողմանի հաշիւներէ դուրս մասնաւոր կարգադրութիւններ եւս խանդարիչ դեր կ'ունենան տարուած բանակցութիւններու մէջ:

Եւլթայէն ետք ամբողջ 45 տարի երկաթեայ վարագոյրէն սադին բոլոր ճաները կ'աւարտէին Եւրոպայի ամբողջական միութեան կանչով ու անոնք ոչ մէկ պարտաւորութիւն կը բերէին: Այսօր Չեխոսլաւաքիա, Հունգարիա, Լեհաստան ազատ են, իսկ Եւրոպա զանոնք ներառնելով իր դէմը պիտի ունենայ նաեւ խորհ. գաղութատիրութեան կէս դարու ընթացքին կուտակած բոլոր խնդիրները:

Արեւելեան Եւրոպայի ապահովութեան նախապայմանն է տնտեսական կայունութիւն մը. եթէ ձախողի այս քայլը կը վտանգուին քաղաքական բարեշրջումներն ալ, Արեւելեան Եւրոպայի կայունութիւնն ալ, ինչպէս նաեւ Արեւմուտքինը: Ու պէտք չէ մոռնալ որ, ինչպէս կ'ըսէր Վալեսա, առանց հարուստ երկիրներու համագործակցութեան, Արեւելքի միլիոնաւոր պաստառներ պիտի գան մեր դռները բախելու:

Ա. Թ. Թ.

ԵՐԵՒԱՆ — ՀԵՌԱՏԻՊ — ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ – ՆԻՒ-ԵՈՐՔ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԱՊԵՐ

Երեւանի սենեկային երաժշտութեան տան մէջ տեղի ունեցաւ Կոմիտաս երաժշտանոցին եւ Նիւ-Եորքի «Ճուլիըրտ» երաժշ. ակադեմիային միջեւ համագործակցութիւնը հաստատող արարողութիւն: Պայմանագիրը ստորագրեցին «Կոմիտաս»ի փոխ-տնօրէն Արմէն Սմբատեան եւ «Ճուլիըրտ»ի տնօրէն Պրուս մաք Քոմպին: Երեկոյթին ներկաներուն մէջ էին դաշնակահարուհի Լիւսի Իշխանեան (Ամերիկա) եւ խմբավար Օհան Տուրեան (Ֆրանսա) որոնք հիմնադրամներ սահմանեցին խրախուսելու համար տաղանդաւոր ուսանողները:

«ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ» 1500ԱՄԵԱԿԸ

Աշնան ծրագրուած է մեծ շուքով նշել Մովսէս Խորենացիի «Հայոց պատմութիւն» գործին 1500-ամեակը: Յոբելենական հանդիսութիւնները պատրաստելու համար կազմուած է յանձնաժողով մը, Լ. Տէր-Պետրոսեանի նախագահութեամբ: Նախատեսուած է «Հայոց պատմութեան» յոբելեանին հանդիսաւոր ժողովը կատարել Հոկտեմբեր 4-ին Երեւանի օփերայի եւ պալէի թատրոնի շէնքին մէջ. իսկ Հոկտեմբեր 1-4 Մատենադարանի ու պետական համալսարանի գործակցութեամբ տեղի կ'ունենայ միջազգային գիտաժողով մը շուրջ 60 գիտականի մասնակցութեամբ: Լոյս կը տեսնեն Խորենացիի Պատմութիւնը ու շարք մը այլ հատորներ: Ի յիշատակ Խորենացիի ծննդավայրին, որոշուած է Հայաստանի գիւղերէն մէկը կոչել Խորենաւան կամ Խորոնք: Պատմահօր անունը կը տրուի դպրոցներու, Կիրովականի մէջ փողոցի մը:

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ ԹԷՈԴԻԿ

ԳԱՐԱՄՈՒՍԱԼ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅՔ

Տ. Յովհաննէս 1916 Յուլիս 29-ին կը սկսի պաշտօնավարել Դամասկոսի եկեղեցին՝ իբր լուսարարապետ եւ ժամարար: Երեք տարի վերջ կը վերադառնայ Պոլիս եւ խոհեմութիւնը կ'ունենայ չհաստատուելու ծննդավայրը որ Թատր եղաւ կրկին՝ վերջին դէպքերու: Տ. Յովհաննէս 1919 Յուլիս 21-էն կը քահանայագործէ Եէնիքէօյի (Վոսփոր) եկեղեցին: Յետոյ մեկնած Վառնա՝ ուր վախճանած 1926 Մայիսին:

Զինադադարէն յետոյ, երբ Մէրտէկէօզի Հայութեան բեկորներ կը դառնան գիւղերնին, կ'ունենան իրենց նորընծայ երէցը՝ յանձին

Թէոդորոս Քահանայ Փըչըքեանի.—Ծընած 1894 Փետրուար 28-ին եւ ձեռնադըրուած աքսորադարձ Ստեփաննոս Արքեպիսկոպոսէ 1920 Փետրուար 16-ին: Տարի մը վերջ իր հօտին հետ նշաւակ Միլլիճիներու շահատակութեանց:

2. Եալաճ Էրէ.— Մէրտէկէօզի արեւմըտակողմը, 1 քիլոմեթր հեռու, իսկ Գարամուսալէն 3 ժամ հեռու՝ 1,400 հոգի հայ բնակչութեամբ որ գրեթէ փճացաւ ամբողջ՝ տարագրութեան հետեւանօք:

Գիւղս առենօք կը գտնուէր կէս ժամ անդին՝ անտառի մը մէջ եւ կը կոչուէր Հին Գիւղ. ձմրան խստութեան պատճառաւ ապա փոխադրուած համանուն ձորը: Եկեղեցին Ս. Հրեշտակապետ՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Նշան Քահանայ Ղազարեան.— Ծնած 1870 Օգոստոս 3-ին եւ ձեռնադրուած Ստեփաննոս Արքեպիսկոպոսէ 1900 Մայիս 7-ին: Տէր Զօր նահատակ:

ԵԱԼՈՎԱ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅՔ

Ադաւադում Եալը Օվայի: Ա. կարգի գայմագամութիւն, իր ջերմուկներովը համբաւեալ, Գարամուսալի արեւմտակողմը, ընդարձակ եւ արգաւանդ հովիտի մը մէջ տարածուած: Գիւղաքաղաքս—հին անուամբ Տրեփանոն եւ Հելենոպոլիս, Հեղինէ կայսրուհիէն վերստին կառուցուած—, նշանաւոր է մանաւանդ պատմական տեսակէտով. Սարակինոսք հոն մղած են պատերազմներ Բիւթանիոյ փոքրիկ պետութեան եւ Խաչակրաց դէմ: Բնակչութիւն՝ ամբողջ Թուրք: Ունի յետադայ 4 հայաբնակ գիւղերը:

1. Շագշագ կամ Շախաշէն.— Եալովայէն 2 ժամ հեռու՝ 110 տուն: Եկեղեցին Ս. Նիկողայոս՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Նիկողոս Քահանայ Տէր-Նիկողոսեան.— Ծնած 1860 Մարտ 6-ին եւ ձեռնադրուած Ստեփաննոս Արքեպիսկոպոսէ 1893 Դեկտեմբեր 12-ին:

Տեղահանութեան բօթը ստանալուն պէս, 1915 Օգոստոս 15-ին, ամբողջ ժողովուրդը դերեզմանատուն հրաւիրելով՝ հանգստեան պաշտօն կը կատարէ, երբ ամէն ոք արտասուալից կ'ունկնդրէր սատուեծաղերս մրմունջներուն: Վաղորդայնին, տօն Ս. Աստուածածնայ, գիւղացիք երէցին հետ կը բռնեն տարագրութեան ուղին, չարաթներ տեւող այն ճանապարհը որ մինչեւ Պօզանթի՝ երկաթուղիի գիծ է, իսկ անկէ անդին՝ հետիոտն գնացք: Զրկանքի, կողոպուտի եւ խոշտանգումի բովերէ անցնելով՝ կը հասնի վերջապէս Տէր Զօր, որուն օգոստոսեան կոտորածին կը նահատակուի իրեններուն հետ միատեղ:

(Շար. 251)

Պ. Գէորգ Եանպէկեան եւ զաւակները՝ Էրիք եւ Անի,
Այրի Տիկին Մարօ Եանպէկեան,
Տէր եւ Տիկին Սագօ Եանպէկեան (Եգիպտոս),
Տէր եւ Տիկին Մէչեան եւ զաւակները (Լոնտոն),
Այրի Տիկին Լիլեան Եանպէկեան
եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները
խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց կնոջ, մօր, հարսին՝

ՄԱՐԻԷԹԱ ԵԱՆՊԷԿԵԱՆ-ի

մահը, որ պատահեցաւ Շաբաթ, Յուլիս 6-ին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Ուրբաթ, Յուլիս 12, ժամը 14·45-ին Ալֆորվիլի Հայ Աւետարանական Եկեղեցին

Rue du Groupe Manouchian

եւ մարմինը կ'ամփոփուի Ալֆորվիլի գերեզմանատունը՝

184, Rue Etienne Dolet

Որեւէ մահազդ դրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

**

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները տարաբախտ՝ Գէորգ Եանպէկեանի, որ տարիներէ ի վեր լուռ կը տառապի, ինք որ հայմակ կեանք, եռանդ ու երգ էր:

Եւա Գուրպէթեան,
Տէր եւ Տիկին Ժաք Գուրպէթեան
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց հօր՝

ԳՐԻԳՈՐ ԳՈՒՐՊԷԹԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Յուլիս 8-ին, 82 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երկուշաբթի, Յուլիս 15, ժամը 14-ին, Փարիզի Ս. Յովհ.-Մկրտիչ եկեղեցին՝

15, rue Jean Goujon — Paris 8e

Որեւէ մահազդ դրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ի նպաստ

ՇԱՐՎԻԼԻՕ Ս. ՆՇԱՆ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ

Յուլիս 14, Կիրակի

ժամը 12·30-էն մինչեւ 22·30

1·– Արեւելեան եւ եւրոպական ճաշեր,
2·– Վիճակահանութիւն՝ մեծ պարգեւներով,
3·– Զանազան հետաքրքրական խաղեր ու ժամանց,
4·– Ընտանեկան հաճելի և ջերմ մթնոլորտ
5·– Գեղարուեստական ճոխ յայտագիր:

Մասնակցութեամբ՝
Ա Ն Ի ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲԻ

– Մ ո ւ տ ք ը ա զ ա տ է –

ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԴՊՐՈՑԱՍԵՐ ԵՐԿՍԵՌ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

Այս ծանուցումով բացուած կը յայտարարենք 1991 / 1992 տարեշրջանի արձանագրութիւնները:

Արձանագրութիւններ կը կատարուին մանկապարտէզէն մինչեւ 5-րդ դասարան:

Երթեւեկի լայն սպասարկութիւն (Իսի, Առնուվիլ...): Ամսավճարը կը ներառէ ճաշը եւ երթեւեկը: Յառաջիկայ տարեշրջանին՝

ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶԻ ՄԷՋ

– Կ'ընդունուին նախնական կարիքներու համար ինքնաբաւ մանուկներ՝ երկու ու կէս տարեկանէնէ սկսեալ:
– 4 տարեկանէն սկսեալ հայերէնի եւ ֆրանսերէնի կողքին, անգլերէնի հնչիւնային համակարգի հետ առաջին հանդիպում:

ՆԱԽԱԿՐԹԱՐԱՆԻ ՄԷՋ

– Կրթական Նախարարութեան ծրագրին կիրարկումը (Աճատէմիի հսկողութիւն):
– 6 տարեկանէն սկսեալ կը դասաւանդուին անգլերէն եւ տեղեկագիտութիւն (էնֆորմաթիք):
– Նոյնպէս՝ կը կատարուին թատերական, երաժշտական, նկարչական աշխատանքներ:
– Հայերէնի եւ ֆրանսերէնի անբաւարարութեան պարագային՝ (զաղթական ընտանիքներու զաւակներուն) մասնաւոր դասաւանդութիւն:
– Կրթական ծրագրի իրականացման գծով, ամբողջացուցիչ հանդամանքով, ժապաւէններու եւ լսողա-տեսողական միջոցներու օգտագործ:
– Գիտական նիւթերու կիրառական ուսուցումը արհեստանոցի մէջ:
– Արձակուրդի շրջաններուն, գիտելիքներու ամրապնդման եւ իւրացման յատուկ աշխատանք թերացող աշակերտներու հետ:
– Աշխատանքի այս բազմազանութիւնը կազմակերպել հնարաւոր կը դառնայ շնորհիւ՝
● Ուսուցչական լայն կազմին (18 ուսուցիչներ 127 աշակերտներու համար)
● Փոքրաթիւ դասարաններուն (առաւելագոյն՝ 15 աշակերտ)

Յաւելեալ տեղեկութեան համար հեռաձայնել.–

43·81·01·72 թիւին:

Հասցէ՝
1, Bld. du Nord — 93340 Le Raincy

ՏՆՕՐԷՆՈՒԹԻՒՆ

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

Ամառուան շրջանի պատարագներ.–
Յուլիս 14

Յաւարտ պատարագի, հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի եկեղեցւոյ հանգուցեալ բարերարներու եւ հոգաբարձութեան անդամներու հոգւոց հանգստեան համար

եւ ի մասնաւորի՝

ԱՐՄԵՆԱԿ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ-ի
ՍԱՐԳԻՍ ՊԱԼԱՊԱՆԵԱՆ-ի
ՏԷՐ ԵՒ ՏԻԿԻՆ ՍԱՐԳԻՍ ՄԱՏԱԹ-ի

հոգւոց հանգստեան համար:
Օգոստոս 11.– Աստուածածին:

ԼՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տիկին Նազելի Ապունայեան, Պ. Պաթիսթ Ապունայեան, Պ. Ժան Ապունայեան, Օր. Մարի Ապունայեան կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Յուլիս 14-ին, Իսիի Ս. Մարիամ Աստուածածին եկեղեցին իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝

ԳԱՍՊԱՐ ԱՊՈՒՆԱՅԵԱՆ-ի

մահուան 10-րդ տարելիցին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

**

Այս առթիւ Տիկին Ն. Ապունայեան 600 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կիրակի, Յուլիս 14, Բ. Կիրակի զկնի Վարդավառի:

Ֆրանսայի ազգային Տօնն է այսօր:

Սուրբ Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ շրջանը պաշտօնական տօղանցքին պատճառաւ փակուած ըլլալով, միայն Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, բացառաբար, պատարագը կը մատուցուի ժամը 8·30-ին:

Միւս բոլոր եկեղեցիներուն պաշտամունքները կը կատարուին ըստ սովորականին:

Chaussures CETA

3, Place Jean-Jaurès
93200 St. Denis

RECHERCHE

Vendeurs même débutants

tél : 48 20 14 28

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ՄԵԿՆՈՂ ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներէն կը խնդրուի –նախընտրաբար– հասցէի առժամեայ փոփոխութիւնը կատարել իրենց թաղին թղթատարի գրասենեակին միջոցաւ, չծանրաբեռնելու համար «Յառաջ»ի վարչութեան աշխատանքը:

Անկարելիութեան պարագային, կարելի է անշուշտ, դիմել գրաւոր թերթիս վարչութեան, մեկնումի թուականէն 5 – 6 օր առաջ, տալով երկու հասցէները (ընթացիկ եւ նոր) եւ կցել 30 Ֆր.ի դրոշմաթուղթ Ֆրանսայի համար: Ամրան շրջանի թղթատարական յաւելեալ անկանոնութիւնները պատճառ են, որ արտասահման մեկնողներու հասցէի փոփոխութիւն չըկատարուի:

Արձակուրդի առթիւ, հասցէի փոփոխութիւն չի կատարուիր առկախ հաշիւ ունեցող բաժանորդներուն:

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի

ANTENNE 2

Կիրակի, Յուլիս 14, ժամը 8·50-ին՝

Ժ. Սթեփանեսքուի յայտագիրը՝
«ԵՐԵՔ ՕՐ ԳԻՒՏ ԱՐՔ.Ի ՀԵՏ»

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՄԻՒՌՈՆԻ ՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ՍՈՒՐԲ ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՄԷՋ

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ

Իր գահակալութեան 36-րդ տարեդարձին առթիւ, Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. ՎԱԶԳԷՆ Ա. Ամենայն Հայոց Վեհափառ Կաթողիկոսը, համաձայն մեր եկեղեցական աւանդական կարգի, Սեպտեմբեր 29-ին, Կիրակի օր, Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի մէջ, ՍՐԲԱԼՈՅՍ ՄԻՒՌՈՆ պիտի օրհնէ:

ՄԻՒՌՈՆՕՐՀՆՈՒԹԵԱՆ շնորհաբեր այս արարողութեան ներկայ գտնուելու առիթ ընձեռելու համար, ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱԿԱՆ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ կը կազմակերպէ ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ մը հետեւեալ կարելիութիւններով.

Սեպ. 26-էն Հոկ. 3, ՓԱՐԻԶ – ԵՐԵՒԱՆ – ՓԱՐԻԶ
ուղիղ թռիչքով, սակ՝ 6950 Ֆր.
Սեպ. 26-էն Հոկ. 10, ՓԱՐԻԶ – ԵՐԵՒԱՆ – ՓԱՐԻԶ
ուղիղ թռիչքով, սակ՝ 8750 Ֆր.
Սեպ. 26-էն Սեպ. 30, ՓԱՐԻԶ – ԵՐԵՒԱՆ ուղիղ թռիչքով
վերադարձ Մոսկուայի ճամբով, սակ՝ 7100 Ֆր.:

Վերոյիշեալ գիները կը պարփակեն օդանաւին տոմսը, առաջին կարգի պանդոկ, demi-pension, յատուկ շրջապտոյտներ, ապահովագրութիւն, վիզա:

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆը կը կազմակերպուի Փարիզէն SABERA-TOURS եւ Լիոնէն SEVAN ճամբորդական գրասենեակներու գործակցութեամբ:

ՏԵՂԵՐԸ ՍԱՀՄԱՆԱՓԱԿ ԵՆ: Վերջին պայմանաժամ՝ Յուլիս 31:

Արձանագրութեան եւ այլ տեղեկութիւններու համար դիմել Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ քարտուղարութեան՝ 15, Ռիւ Ժան-Կուժոն, Փարիզ 8, հեռաձայն՝ 43-59-67-03:

FETE CHAMPETRE DE LA COLONIE DE LA CROIX BLEUE

DANS
LE CADRE RENOVE DE LA COLONIE

DIMANCHE 21 JUILLET
A BELLEFONTAINE

La Croix Bleue des Arméniens de France
Section Lyon Villeurbanne
organise un voyage en car

DEPART : 7h30 devant l'église arménienne
40, rue d'Arménie, 69003 Lyon

PRIX DU VOYAGE : Adultes : 80 Frs.

Enfants moins de 5 ans gratuit.

Le nombre de places est limité.

Réservations: Tél: 78. 17. 08. 81
78. 01. 79. 90
78. 76. 31. 11

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՅՈՒԼԻՍ 13-14
SAMEDI-DIMANCHE
13-14 JUILLET
1991

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.580 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 66e ANNÉE — No 17.580

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Լ. ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ ԵՐԵՒԱՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁԱՒ

ՄՈՍԿՈՒԱ - ԵՐԵՒԱՆ ՕԴԱՆԱՒԻՆ ԱՐԿԱԾԻՆ ԱՌԱՋՔԸ ԿԱՌՆՈՒԻ

Լ. Տէր-Պետրոսեան, որ Մոսկուա կը գտնուէր Չորեքշաբթի օր, Յուլիս 10ին, ներկայ ըլլալու համար Ելցինի նախագահական պաշտօնի անցնելուն հանդիսաւոր արարողութեան եւ տեղ գրաւած էր Վրաստանի նախագահ Զ. Գամսախուրդիայի կողքին, 24 ժամով երկարաձգած էր Երեւան իր վերադարձը, կարենալ առանձին տեսնուելու համար Ելցինի հետ, ինչ որ եղած է Հինգշաբթի, Յուլիս 11-ին: Լ. Տէր-Պետրոսեան նոյն իրիկունը վերադարձաւ Երեւան:

Տեսակցութեան ընթացքին, ինչպէս կը հաղորդէ Արմէնփրէս, Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահը շնորհաւորած է Ելցինը եւ յաջողութիւն մաղթած իր նոր եւ պատասխանատու պաշտօնին գլուխը: Այս խօսակցութիւնը տեղի ունեցած է բարեկամական շատ ջերմ մթնոլորտի մը մէջ եւ քննարկուած են ներկայի քաղաքական եւ տնտեսական հարցեր: Կողմերը ընդգծած են, որ Հանրապետութիւններու ինքնիշխանութեան հաստատումը նոր հնարաւորութիւններ կու տայ պատմական խոր արմատներ ունեցող երկկողմ փոխ շահաւէտ համագործակցութեան, այդ գործակցութեան ամրապնդման, ինչպէս նաեւ բոլոր բնագաւառներու մէջ եւ ամէն մակարդակի վրայ շփումներու համակողմանի զարգացման: Շեշտուած է նաեւ, երկրի կացութեան քննարկման ատեն, որ անհրաժեշտ է որոնել գոյութիւն ունեցող խնդիրներու քաղաքական լուծումներ, բացառել ուժի գործածութիւնը:

Յուլիս 10-ին, Չորեքշաբթի «հայկական աւիաուղերթներ» հանրապետական ընկերութեան (տես՝ քիչ անդին Արմէնփրէսի լուրը) Մոսկուա - Երեւան թիւ 909 թռիչքի «տու - 154» օդանաւը Վնուկովոյի օդակայանէն երկինք բարձրանալէն յետոյ, պարտաւորուած է նոյն տեղը էջք կատարել: Բարձրանալէն ետք, յայտնուած է որ շասիի թերութիւն կայ եւ անձնակազմին հրահանգ տրուած է ընդհատել թռիչքը եւ վերադառնալ: Օդակայանի սպասարկութիւնները նախապատրաստական միջոցներ ձեռք առած են, եւ շնորհիւ Պաւէլ Կարապետեանի ղեկավարած անձնակազմի ձեռնհասութեան օդանաւը կրցած է էջք կատարել: Քանի մը վայրկեանէն հրշէջները կրցած են մարել հրդեհը եւ ոչ ոք վնաս կրած է:

Վազգէն Մանուկեան Յուլիս 11-ին Փարիզ - Երեւան ուղղակի թռիչքով վերադարձաւ:

Չորեքշաբթի օր, Յուլիս 10-ին, Կրընոպլի մէջ ստորագրած էր երկու պայմանագրութիւններ: Մէկը ԻՆՌԱ-ի հետ (Institut National de Recherche Agronomique) զարկ տալու համար լեռնային գիւղատնտեսութեան, երկրորդը կը վերաբերի ֆրանսերէնի արագընթաց ուսուցման հայ ճատրքերու համար:

Աւելցնենք թէ Վազգէն Մանուկեանի մեկնումէն ճիշդ առաջ, երբ վերջին հանդիպում մը կ'ունենայինք, անհրաժեշտ նկատեցինք իմէ ստուգել Մոնտի մէջ լոյս տեսած թղթակցութեան այն վերջին նախադասութիւնը («Նախարարապետին եզրակացութիւնը.— "Կը վիճինք, բայց կը ստորագրենք"», տե՛ս «Յառաջ» Յուլիս 12) որ առնուազն տարօրինակ տպաւորութիւն մը բրած էր: Վազգէն Մանուկեան ուղղակի պաշտած գոչեց.— «Ես ո՞նց էդպիսի բան կ'ասեմ»...:

Կը մնայ ուրեմն թարգմանին անձեռնհասութեան վերագրել նման «վրիպակ» մը, որ անպատասխանատու թերացումի ընոյթ կը ստանայ մանաւանդ երբ ան կը վերաբերի վարչապետի մակարդակի պատասխանատուի մը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՔԻՒՐՏԵՐՈՒ եւ Թրքական ապահովութեան ուժերու միջեւ բախումներու հետեւանքով, Տիարպէքիրի մէջ, մեռեալներու թիւը 12-ի հասած է եւ 162 վիրաւոր կայ ըստ Թրքական աղբիւրներու:

ՆԱԽԱԳԱՀ ՊՈՒՇԻ Թուրքիա այցելութիւնը արդէն սկսած է զբաղեցնել երկրին մամուլը: Յուլիս 12-ի «Թէրճիման»ը յունական աղբիւրներէ կու տայ այն լուրը թէ Միացեալ Նահանգներու նախագահը փափաք յայտնած է Ֆէնէրի Յունաց պատրիարքարանը այցելելու եւ հանդիպում ունենալու Դիմիտրիոս Պատրիարքին հետ, սակայն Թուրք իշխանութիւնները մերժած են այցելութեան ծրագրին մէջ տեղ տալ Պատրիարքարանին: Ճ. Պուշ Յուլիս 18-19-ին Աթէնք պիտի գտնուի ուրկէ պիտի անցնի Թուրքիա:

ՓՕԼ ԹՈՒՎԻԷԻ ազատ արձակումը (չարագործակցութեան խլիրդէ կը տառապի) մեծ վրդովում առեղծած է ամէն կողմ եւ մանաւանդ հրէական եւ տարագրեալներու շրջանակներուն մէջ: Այսօր 79 տարեկան, Թուվիէ բանտարկուած էր «մարդկութեան դէմ ոճիր»ի ամբաստանութեամբ եւ ձերբակալուած 1989 Մայիսին: Ամբաստանութիւնը կը վերաբերի իր գործունէութեան, գրաւման շրջանին Լիոնի միլիսին մէջ եւ տարագրած Հրեաներուն: Ազատ արձակման որոշումը տուաւ Փարիզի վերաքննիչ ատեանի ամբաստանութեան սենեակը, որու համար Թուվիէի բանտը մնալը անհրաժեշտ չէ ճշմարտութեան յայտնաբերման համար: Մէթր Ժուֆա (մարդկային իրաւանց ֆրանսական Լիկայի նախագահ) կը զարմանայ ու կը խորհի թէ «գործակցութեան» դատավարութեան հարցն է որ խնդրոյ առարկայ է: ԼԻՔՐԱ, ծիրանաւոր Տըքուրթրէ, ՍՕՍ - Ռասիզմ, Միշէլ Նուառ եւն. եւն. վրդոված են: Մէթր Վերժէս միայն տարբեր կարծիք ունի: Արդարեւ Պարպիի փաստաբանը կ'ըսէ.— «Որպէս փաստաբան, շատ ուրախ եմ որ Թուվիէ ազատ արձակուեցաւ, բայց կը հաստատեմ որ ազատ կ'արձակուին Թուվիէ, Փափոն, Պուսքէ եւ թէ Քլաուս Պարպի բանտը կը մնայ: Պատճառն այն է որ Պարպի ստորադաս ցեղի մը կը պատկանի, որովհետեւ Պոշ մըն է: Ծանօթ է որ Պարպի խլիրդէ կը տառապի, բայց, Գերմանացիի մը քաղցկեղը կարեւոր չէ»: Արդարադատութիւնը `բեկանիչ բարձրագոյն ատեանին դիմեց ջնջել տալու համար ազատ արձակման որոշումը: Յիշենք որ Թուվիէ երկու անգամ մահուան դատապարտուած էր ի բացակայութեան, ներումի արժանացած 1971-ին նախագահ Փոմփիտուի կողմէ, կրկին հետապնդուած 1981-էն, պահուըտած կ'ապրէր Նոթր - Տամի ասպետներու միաբանութեան պաշտպանութեան տակ, բայց, Քանառ - Անշէնէի յայտնութիւնը, այդ առընչութեամբ, 1989-ին պատճառ եղաւ ձերբակալութեան:

ԼԱՆՏԸՍՊԵՐԿԻՍ, Լիթուանիոյ նախագահը որ Սթրազպուրկ է, հարցազրոյց մը տուած է Լիպերասիոնի, ուր բաղդատականը կ'ընէ Սլաւոնիոյ եւ Խրուաթիոյ անկախութեան կամքին եւ Պալթեան երկիրներուն: Կը հաստատէ սակայն թէ աւելի դիւրին է ընդդիմանալ Պելկրատի քան՝ Կրեմլինի, քանի արեւմտեաններուն համար, նուազ վտանգաւոր է հակաճառել Եուկոսլաւիոյ իշխանութեան քան՝ Գորբաչովի: Միւս տարբերութիւնն ալ այն է որ Պալթեան Հանրապետութիւնները կ'ուզեն պարզապէս վերագտնել իրենց տեղը (1920-էն 40) Եւրոպայի ծոցը:

«ՍԱՏԱՆԱՅԱԿԱՆ ՏՈՒՆԵՐ»ու ճափոն թարգմանիչը սպաննուած գտնուած է առջի օր: Ս. Ռըշտիի «անիծուած» գիրքին իտալացի թարգմանիչն ալ անցեալ շաբթու յարձակման ենթարկուած էր:

Ե Ր Ե Ւ Ա Ն Հ Ե Ռ Ա Տ Ի Պ Փ Ա Ր Ի Զ

Ե Ր Ե Ւ Ա Ն
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» - ՅՈՒԼԻՍ 5 / 11)

ՄԻԱՍՆԱԿԱՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՍՏՈՐԱԳՐՈՒԵՑԱՒ

Յուլիս 10-ին Երեւանի մէջ միասնական յայտարարութիւն մը ստորագրուեցաւ Սեպտեմբեր 21ի հանրաքուէին մասին: Ստորագրողները՝ ՀՀՇ, ԱԻՄ (Ազգ. Ինքնորոշման Միաւորում), Հանրապետական կուսակցութիւն, ՌԱԿ, Ազգ. պահպանողական կուսակցութիւն եւ Հայոց քրիստոնեայ - ժողովրդավարական միութիւն, կը յայտարարեն.

«Մեր վճռական «այո»-ն զգալիօրէն կը բարելաւի մեր դիրքերը միջազգային ասպարէզում, այլ երկրների հետ քաղաքական, տնտեսական սերտ կապերի հաստատման հնարաւորութիւններ կ'ընձեռի, կը ստիպի խորհրդային ղեկավարութեանը հաշուի նստել հայ ժողովրդի կամքի հետ»:

Ինչ կը վերաբերի ԼՂ-ին, ան պիտի մասնակցի միայն Ատրպէյճանի ինքնիշխանութեան ու արտակարգ վիճակի պայմաններու տակ, ենթակայ՝ համայնավար ղեկավարութեան զօրաւոր ճնշումին. իսկ հանրաքուէի արդիւնքները կեղծուած են: Դիմումին մէջ կ'ըսուի որ նախագահական ընտրութիւնը պէտք է կատարուի միայն արտակարգ վիճակին վերջ գտնելէն ետք, ՄԱԿ-ի դէտերու եւ խորհ. ժողովրդավարական հանրութեան ներկայացուցիչներու մասնակցութեամբ:

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Գերագոյն Խորհուրդը յայտարարութեամբ մը դատապարտեց այն սադրիչ միտքերը որոնց համաձայն Գետաշէնի, Մարտունաշէնի մէջ չկար խաղաղ բնակչութիւն, այլ հայ զինեալներ որոնք շրջանը կը խռովէին իրենց գործողութիւններով: Յայտարարութիւնը անգամ մը եւս խորհ. Գերագոյն Խորհուրդի ուշադրութեան կը յանձնէ այն հանգամանքը որ մինչեւ հիմա անպատասխան մնացած են վերջերս յիշեալ վայրերէն տարագրուած մօտ 5000 Հայերու բողոքներն ու իրենց բնակավայրերը վերադառնալու պահանջքը: Յայտարարութիւնը երկրին նախագահին եւ Գերագոյն Խորհուրդին կը դիմէ, պահանջելով որ յատուկ յանձնաժողով ուղարկուի Շահումեանի հայկական գիւղերը:

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ՀԱՆՐԱՔՈՒԷՆ

Ատրպէյճանի Գերագոյն Խորհուրդի 26 երեսփոխաններ որպէս բողոքի ցոյց, չեն մասնակցիր իրենց երկրին Խորհրդարանին աշխատանքներուն. անոնք կը բողոքեն նախագահական ընտրութիւն կատարելու մասին ադրբեջանական օրէնքին ու միութենական նոր դաշնագիրը ստորագրելու որոշումին դէմ: Բոլոր խորհրդարաններուն, պետութեան ու կառավարութեան ղեկավարներուն, զանգուածային լրատուներուն ուղղուած դիմումով մը անոնք կը յայտնեն թէ Խորհ. Միութեան պահպանման հանրաքուէն Ադրբեջանի մէջ կատարուած է բռնութեան ու արտակարգ վիճակի պայմաններու տակ, ենթակայ՝ համայնավար ղեկավարութեան զօրաւոր ճնշումին. իսկ հանրաքուէի արդիւնքները կեղծուած են: Դիմումին մէջ կ'ըսուի որ Նախագահական ընտրութիւնը պէտք է կատարուի միայն արտակարգ վիճակին վերջ գտնելէն ետք, ՄԱԿ-ի դէտերու եւ խորհ. ժողովրդավարական հանրութեան ներկայացուցիչներու մասնակցութեամբ:

ՕԴԱՅԻՆ ՆՈՐ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Քաղաքացիական օդային գիծերու վարչութիւնը վերակազմուեցաւ «Հայկ. օդուղիներ» անունով: Նոր կարգավիճակը աւելի ինքնուրոյն, աւելի լայնօրէն իրաւատէր կը դարձնէ ընկերութիւնը որ այսօր կրնայ օտար ընկերութիւններու, կազմակերպութիւններու օդանաւեր վարձու տալ կամ վարձել անոնցմէ, արտաքին տնտեսական գործունէութիւն ծաւալել: Այս շրջանակին մէջ, արդէն գնուած է ԻԼ 86 օդանաւ մը որ Յուլիս 3-ին էջք կատարեց «Զուարթնոց» օդակայանը: Ծրագրուած է 4-5 օդանաւ եւս գնել:

ԶՕՐԻ ԲԱԼԱՅԵԱՆԻ ԴԻՄՈՒՄԸ

Խորհ. Գերագոյն Խորհուրդի երեսփոխան Զօրի Բալայեան դիմում մը յղած է խորհ. Լրագրողներու Միութեան նախագահ Էտուար Սախալաեւին, խնդրելով հետաքրքրուիլ ադրբեջանական զըրտանները նետուած նոյն միութեան անդամ Վարդան Յովհաննիսեանի ճակատագրով:

ՄՈՍԿՈՒԱԲՆԱԿ ՀԱՅԵՐՈՒ ԴԻՄՈՒՄԸ

Շահումեանի շրջանէն արտակարգ վիճակը ջնջելու Գորբաչովի Յուլիս 4-ի հրամանագիրը մոսկուաբնակ հայ մտաւորականները նկատած են ոչ միայն զայրոյթի դրդապատճառ, այլ նաեւ հայ-եւռուս ժողովուրդներու բարեկամութեան միջնաբերդ Արցախի համար վախի պատճառ: Անոնց նամակով նշուած է որ այդ հրամանագիրը կրնայ պատերազմ սանձազերծել. կը պահանջուի հայ ժողովուրդին հանդէպ արիւնալի չարագործութեան վերջ տալ ու դատապարտել ազերի ջարդարարները, զանոնք յանձնել դատարան: Դիմումը ղրկուած է Գորբաչովին, Լուկիանովին, Եանաեւին, Ելցինին, Լ. Տէր-Պետրոսեանին:

ԱՆՑԵԱԼԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԱՐՍԷՅԼԸ

ՆՈՐ ԿԵՆՑԱՂԻՆ ԹԵՐԽԱՇ ՀԱՃՈՅՔՆԵՐԸ

(Բ. եւ վերջ)

Ընկէս ալ ունէր իր սրամիտ պատմութիւնները, մասնաւորաբար Նահապետական Ջաղացքի կապակցութեամբ, վարը ձորին մէջ դարձող Տրիկանց Ջաղացքը վերի կալերէն վար վազող ջուրին ուժովը կը դառնար: Մէյ մըն ալ տեսար, դեռ պարկ մը ցորենը չվերջացած, չարխը կանգ կ'առնէր ջուրի պակասին պատճառաւ: Իսկոյն թեւերը սոթտելով Ընկէն դուրս կը վազէր եւ վերը՝ իր բանջարանոցը ջրող Հիւսէյնին կը պոռար, կը պաղատէր որ ջուրը առուներէն ետ դարձնէ, մինչեւ որ պարկին ցորենը վերջանայ:

Յանկարծ Թոփալ Հիւսէյնը վերէն վար կը ձայնէր հայերէնով (մեր գիւղը խառն ըլլալուն, շատեր երկու լեզուներն ալ գիտէին):

– Մարթա խալա, եթէ իմ ձեռքերս ըլլին, թո՛ղ կոտրուին անոնք:

Եւ Ընկէս ալ մեզի կ'աւելցնէր. – Ձեռքերուն վրայ ինչո՞ւ երդում չընէ, քանի որ առուին ջուրը ոտքերովը կը դարձընէր ան: Եւ ամէնքս ալ քահ-քահ կը խնդայինք:

Դեռ ասոր նման քանի քանի դրուագներով կը զուարճանայինք: Ընտանեկան ըսի-ըսաւներ, պարտէզներու սահմանային վէճեր, անձնական հաշիւներ, աղջիկ տալու չտալու խոստումներ, որոնք ժամանակին այնքան կիրքեր ու քէներ էին յարուցած, այժմ երանութեամբ կը պատմուէին, իբրեւ այլեւս պատմութեան անցած դէպքեր՝ գուժ եւ յուզում չարժող:

Կրկին անգամ վերադառնալով Մարսէյլի մէջ յայտնուած նոր հաճոյքներուն, հայրիկս անգամ մը մեզ առաջնորդեց սինեմա: Թանձր մթութիւնը այնքան պատած էր իմ եւ մայրիկիս աչքերը, որ ամբողջ մէկ ժամ, հեռուն, պաստառին վրայ, արագաշարժ աղօտ պատկերներուն դողդղալը միայն զգացինք: Բայց 1930-ի Մարտին, երբ դունդ առ դունդ, Մարսէյլի բոլոր Հայերը երկու-երեք օր վրայ վրայի Քասթելլանի հրապարակին վրայ գտնուած սինեման գացին Շահխաթունիի «Անդրանիկ» ֆիլմը տեսնելու, բոլորովին ուրի՛շ բան էր, ուրիշ: Նախ մեր հերոսին աշակերտութիւնը Տաւրին Գարահիսարի մէջ, Վասպուրական Բիլարեան Քահանայի կողքին, յետոյ խրոխտաբար իր ճերմակ ձիուն վրայ նստած՝ լեռներ ու ձորեր սուրալը՝ «Զէյթունցիներ» մարտական եղանակին անվերջանալի կրկնութեամբ՝ հայրենասէր հոգիներուն ծափահարութիւններով կը դղրդացնէր ընդարձակ սրահին պատերը: Ես այն ատեն, ինը տարեկան տղեկ, երկու անգամ ընկերացայ հայրիկիս:

Նման ազգային համախմբումներէ զատ, կիրակի օրերը մեր հայ երիտասարդները հանրակառքով մէկուկէս ժամ տեւող Մարսէյլի արեւելքը գտնուող Օպանեը քաղաքը կ'երթային, գիւղացիներու պարտէզներուն մէջ կեռաս հաւաքելու եւ ուտելու: Կիրակի մըն ալ, Օննօս եւ եղբայրս խօսք մէկ ընելով գացած էին եւ կեռաս ալ բերին մեզի: Իսկ ամառուան կիզիչ օրերուն, անոնք քաղաքին ամենամօտիկ Փլաժ տէ Քաթալան կ'երթային լողալու համար, եւ անկէ ալ կ'անցնէին անոր կողքին՝ Ֆառոյի անկիւնային ծովեզերքը, զոր մկրտած էին Նափոլէոնի պարտէզը, ճեմելու համար մինչեւ իրիկնային մթնշաղը:

Բնականաբար, կիրակի օրերը, մանաւանդ Զատիկին առաւօտը, հագուիլ շքեղ ու հիւրընկալ եկեղեցի երթալը՝ կրօնական տեսակէտէն աւելի՝ ազգային հաւաքականութիւնը բնորոշող՝ ամէնէն կատարեալ երեւոյթն էր բոլոր հայ երիտասարդներուն համար: Իսկ մայրիկիս նման հարսանիքներէ խրտչող, բայց թաղումներուն չորս փէշերը սոթտելով վազողներուն համար՝ պատարագէն անմասն չմնալն ալ մեր հնամեայ աւանդութեանց հաւատարմութեան ապացոյցն էր մանաւանդ: Մեր միակ տասը ամսուան Հալէպ բնակութեան ընթացքին, ամէն կիրակի մայրիկս զիս Քառասուն Մանկանց եկեղեցին կը տանէր: Նոյնիկ լաւ կը յիշեմ, 1927-ի գարնան, այդ եկեղեցիին մէջ վախճանեալ քահանայի օծումին ալ տարաւ զիս, եւ ես ալ, ամէնքին հետեւողութեամբ, անոր դագաղէն դուրս ցուցադրուած ձեռքը համբուրեցի:

Բայց, շատ հասկնալի է, որ նման մթտարանդի տարիներուն, հարսանիքներու հրաւէրը ամենամեծ հաճոյքներու շարքին դասուած էր: Հիանալի առիթ մը՝ տարեցներուն իրար հանդիպում, լուրերու փոխանակութիւն, անցեալի անոյշ օրերու վերյիշում, ժպիտն ու արցունքը նոյն դէմքերու վրայ յաջորդող: Իսկ հարսնեւորներու ոտքերուն ճռուող տղաքն ալ հարս-փեսին վրայ նետուած լումաները հաւաքելու մրցումէն տարուած էին: Ինծի ալ՝ հազիւ երկու տարիներու հայկական վարժարանի յաճախումը շնորհած ըլլալով բաւականաչափ համարձակութիւն, մեր գացած հարսանիքներու սկիզբին, հայրիկս զիս առաջ կը քշէր արտասանելու համար.

«Բարի եկաք ազնիւ հիւրեր,
Մենք ենք փոքրիկ հայ որդիներ,
Ապագայի քաջ զինուորներ,
Հայաստանի փայլուն աստղեր...»:

Վերը յիշուած այն հատուկտոր հաճոյքներէն շատ տարբեր զուարճութեան առիթ մըն ալ ամէն աշնան սկիզբին կը շրջէր 1930-ի տարիներուն բերնէ բերան, «խաղողի երթալ, խաղողի դրուիլ»: Բնականաբար ատիկա հազուագիւտ առիթ մըն էր պանդուխներուն մէջ ապրող Հայերուն համար ինքզինքնին բնութեան ծոցը նետելու: Այսպէս, քաղաքին մէջ չաթ-փաթ Ֆրանսերէն խօսող քանի մը ձեռներէց անձեր, կապ հաստատելով Մոնփըլիէի եւ Նիմի շրջաններու այգետէրերուն հետ, քսան - երեսուն հոգինոց խումբերու առաջնորդ կարգուելով՝ այգեկութքի ճամբան կը բռնէին չարան չարան:

Օգափոխութեան պատրուակին տակ, մեր տան մէջ ալ որոշուեցաւ որ եղբորս հետ երթանք խաղողի: Ան՝ իբրեւ աշխատաւոր, իսկ ես՝ հազիւ տասը տարեկան, պիտի ընկերանայի անոր: Այսպէս, 1929-էն մինչեւ 1934, հինգ անգամ խաղողի գացինք. երկու անգամ եղբորս հետ, երեք անգամ ալ մայրիկիս: Առնուազն երկու շաբթուան արմտիք հարկ էր տանէինք հետերնիս, որովհետեւ մեկուսացած գիւղին մէջ նպարավաճառ չկար եւ հացագործն ալ երկու օրը անգամ մը կ'անցնէր:

Լքեալ տուներու մէջ երկու սեռէ Հայեր, պատերուն տակ առատօրէն թափած յարդերուն վրայ մեզի հետ տարած սաւաններով ու թեթեւ վերմակներով գիշերը կ'անցընէինք: Հնամեայ լայն փուխերիկներ կային որոնց մէջ իրիկուններ ամէն ոք իր կերակուրը կ'եփէր եռոտանիներու վրայ չոր որթատունկերէ գոյացած կրակներու բոցին: Կերակուրն ալ ընդհանրապէս արմտիքներ էին դաւուրմայով եփուած, բոլորն ալ արդէն Մարսէյլէն բերուած սակառներու մէջ, որոնք ետքէն խաղող փոխադրելու պիտի ծառայէին: Կերակուրն ալ հարկ էր շատ եփել որպէսզի մաս մըն ալ միւս օրուան այգիին մէջ ուտելու ծառայէր:

Թերեւս առարկուի որ գնչուական կենցաղին մօտեցող պայմաններ էին ասոնք, բայց շատ շատեր կը փափաքէին խաղողի երթալ, օգափոխութեան անուան տակ -թէեւ ոմանք ալ «էշափոխութիւն» մակդիրով կ'որակէին զայն-, գոնէ զուլալ ջուր կը խմէին եւ մաքուր օդ կը շնչէին, առատօրէն խաղող կ'ուտէին, օրական մէկ լիթր գինի նուէր, դեռ դրամ ալ պիտի շահէին եւ իրենց վերադարձին խաղող ու գինի պիտի բաժնէին իրենց բարեկամներուն...

Արդարեւ, այնքան ալ դիւրին բան չէր խաղող քաղելը: Գիշերը յարդին վրայ պառկիլ, առտուները «ա՛խ վիզս, վա՛խ մէջքս» հառաչելով կանուխ արթննալ, երթալ գիւղի հրապարակին վրայ վազող աղբիւրէն լուացուիլ, աճապարանքով նախաճաշել, խումբով հետեւիլ այգեպանի սայլերուն մինչեւ հեռաւոր այգին եւ բարձրացող արեւին կիզիչ ճաճանչներուն ենթակայ օրն ի բուն:

Եւ ահա կիները իրենց հետ պտըտցուցած թիթեղէ դոյլերուն մէջ մկրատով կտրած ողկոյզները կը նետեն, այրերը կու գան զանոնք պարպել տակառներու մէջ, եւ հուժկու մարդիկ ալ այս վերջինները ուսերնին առած՝ կը տանին մինչեւ ճամբուն եզերքը գտնուող կառքի ամբարին մէջ լեցնել: Իսկ իրիկուան, տուն դարձին, հարկ էր ոտնամաններուն ցեխերը մաքրել, գուլպաներուն եւ փէշերուն կպած վայրի խոտերը քերել, աղբիւրէն ջուր կրել ճաշին համար, վառած չվառած կրակին համար վէճ յարուցանել... Նման աշխատանքներու մէջ բոլորին ալ մասնակցութիւնս չէի գլանար, «Ջուր բե՛ր, փայտ բե՛ր, պատուհանները բա՛ց, մուխը երթայ...»:

Դաշտի երես չտեսնող հայ կիներուն քով, մայրիկս «աշխատանքի հերոս» մըն էր: Բնաւ յոգնիլ չէր գիտեր: Իր Ամատունիի այգիները այնքան քաղած եւ եղբորս հետ շալակով երեք քիլոմեթր ճամբու երկարութեամբ տուն փոխադրած, դեռ ցորենի ատեն ալ՝ այնքան չարքաշօրէն մանգաղով ցորեն քաղած եւ խուրձեր կազմած էր, որ իրեն համար Ֆրանսայի այգիներուն մէջ խաղող քաղելը հորէն ջուր քաշելու պէս բան մըն էր:

Իսկ ինծի համար ալ խաղողի երթալը համապատասխան էր իմ մանկութեան երկիրը երթալու: Ինձմէ երջանիկը չկար: Ձեռքիս կտրած ճիւղէ դաւազան մը յարմարցուցած, սար ու ձոր ման կու գայի, ջուրի ակեր կը փնտռէի, դաշտ ու լեռ կը չափէի, հովանոտ կաղնիներու տակ կ'ապաստանէի, միայն կորուսեալ երկրիս կարօտին հուրով վառուած: Նշենիի մը որ հանդիպէի, անմիջապէս կուրծքս ու գրպաններս կը լեցնէի, իրիկուան ալ մայրիկս ճշի մէջ կը հանէր մերիններուն տանելու համար: Պզտիկ ճերմակ թուզեր կը հաւաքէի որոնցմով մայրս անոյշ կ'եփէր առատօրէն, իբրեւ մեր տան ձմրան պաշար:

Անկուշտօրէն մորմեր կը հաւաքէի, սեւ սեւ ու խոշոր: Թութերուն վերջաւորութեան շրջանը ըլլալուն, ճիւղերուն ծայրերը դեռ կանգուն մնացած կամ առուին չոր խոտերուն մէջ խռիկ դարձածները ագահօրէն կը ճաշակէի, մեր երկրի թթենիներու բուրմունքը փնտռելու համար: Նոյնիսկ բանջի մանրիկ կուտով պտուղներուն ալ համը չէի անտեսեր: Բայց երբ պատահարար ալուճենիի մը հանդիպէի, ամէն ինչ թուփին տակ թողած, առանց վախնալու փուշերէն, խոյն վրան կը բարձրանայի եւ նախ հատիկ հատիկ համտեսելէ ետք, մնացածն ալ կուրծքիս մէջ կը լեցնէի մեր երկրի սովորութեան համաձայն: Բայց դժուար թէ քաղաքացիները իմանան թէ ինչ բան է ալուճը: Գիւղացիի մը համար դժբախտային ինչ պտուղ ալ որ ճաշակէ, ալուճին համը տարբեր է:

Աճառեանը հետեւեալ կերպով կը սահմանէ ալուճին իմաստը. «Արաբկիր, Մուշ, Զէյթուն, Սըվազ, վայրի փշոտ թուփ մըն է, որ կաղինի մեծութեամբ պտուղ մը կու տայ, դեղնակարմիր գոյնով եւ քաղցր համով»: Մալխասեանը ազնուական հայերէն անունն ալ կու տայ սնձնի: (Չըլլամ մեղադրուիմ իբրեւ նարգոնիխականութեան հետեւորդ):

Բայց մեր Արաբկիրի ալուճը թուփ չէ, այլ նշենիի չափ ծառ մը, չոր տեղեր աճող, յաճախ ամայի բարձունքի մը վրայ, միս մինակը, իսկ պտուղներն, ո՛չ թէ կաղինի չափ, այլ փոքրիկ ընկոյզի մեծութեամբ, Վանեցիներու կոզը (աւելի խիղոտ եւ համեղ): Իսկ այս Լանկըտոքի ալուճը աւելի խոշոր էր եւ աւելի անոյշ: Ծառին վրայ հրճուանքս կը ցընծայի: Վար իջնալս չէր գար: Կորսուած հարազատ մը գտած ըլլալու վիճակին մէջ էի արդէն եւ անգամ մըն ալ ո՞ւր պիտի հանդիպէի անոր...

Սակայն, հարկ չկայ այնքան յուսահատութեան: Քանի որ մեր յաջորդ հանգրուանը Պոմոնը պիտի ըլլայ, տառացի հայերէնով ալ Գեղ - սար, թերեւս այդ սարի կողքին, բախտաւորութիւնը ունենանք հանդիպելու անփառունակ եւ համեստ ալուճին, եթէ ոչ հանուր ընթերցողներու՝ գոնէ ի խնդիր Պոմոնցիներու հաճութեան:

ՍԱՐԳԻՍ ՊՕՂՈՍԵԱՆ

Փարիզ, Յուլիս 4

ԽՈՐՀ. ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ԾԱՆՕԹԱՆԱՅ ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԵԱՆ

1930 Նոյեմբեր 7-ին «Պրաւդա» կը յայտարարէր թէ Խորհ. Միութիւնը մի անգամ ընդ միշտ փակած է գործազրկութեան հարցը: Իսկ 1991 Յունուարին երկրին Գերագոյն Խորհուրդը կը խոստովանի որ չէր յաջողած անհետացնել դրամատիրութեան այդ «սկզբնական մեղք»ը: Այս առիթով կը յայտնուէր թէ գործազուրկներու արձանագրութիւնը պիտի սկսէր Յուլիս 1-ին:

Տարուան երեք ամիսներուն մայրաքաղաքին ծրագրող գրասենեակներն ու գիտական հիմնարկները շուրջ 3500 հոգիի գործին վերջ տուին: Սակայն անմիջապէս հրահանգուեցաւ կասեցնել գործազրկումները մինչեւ Յուլիս 1: Առաջին արժեւորումներով կ'ենթադրուի որ 57 հազար հոգի անմիջապէս պիտի դիմէ գործազրկութեան գրասենեակները ու մինչեւ տարեվերջ 300 հազարի պիտի հասնի նիւթական օժանդակութեան պէտք ունեցողներու թիւը:

Վերա անգործ կին մըն է. ամուսինը երկրորդ աշխատանք մըն ալ կը կատարէ որ պաշտօնապէս չէ յայտարարուած, առիթ տալու համար կնոջը որ ըստիպուած չըլլայ որեւէ գործ ընդունելու եւ գտնէ իրեն ամէնէն յարմարը: Վերջին ամսուան իրենց միակ գնումը 25 ռուբլիի զոյգ մը մարզական կօշիկ ու զուլպայ եղած է: Վերա տակաւին երջանիկ կը նկատէ ինքզինքը, քանի որ կրնայ հին զգեստներէ նորեր յարմարցնել:

Իր ամուսնին հետ 63 տարուան աշխատանքի անցեալ մը ունին անոնք. ատիկա ոչ տաչայի մը, ոչ ալ ինքնաշարժի մը տէր ըրած է զիրենք. չեն ալ կրցած արձակուրդներու երթալ: Լուացքի մեքենան, սառնարանը եւ հեռատեսիլը 7 տարի առաջ գնուած են. այսօր նման գնումներու մասին մտածելն իսկ անկարելի է իրենց համար:

Վերա ձայնասփիւռէն լսած է թէ աշխատանքի զօրակցութեան հիմնադրամ մը ստեղծուած է որ կրնայ իրեն 50 ռուբլի վճարել: Այդ գումարը կը պահանջուի որ նուազագոյն 200 ռուբլի ըլլայ, նկատի առած մայրաքաղաքին կենսամակարդակը: Մոսկուայի նորաբաց սակարանին ընդհանուր տնօրէնը կը յիշեցնէ թէ երկիրը այս մարզին մէջ փորձառութիւն մը ունի որմէ կարելի է օգտուիլ. օրինակ, 1920-ին անգործներու կատարուած օժանդակութիւնը շատ փոփոխական էր. տրուած գումարով կարելի էր սնունդ, բնակարան, փոխադրամիջոց եւ նուազագոյն զգեստեղէն մը վճարել: 1923-ին տասը ոսկի ռուբլի էր ան, ինչ որ բանուորի մը ամսավճարին 45 - 60%-ը կը կազմէր:

Մոսկուայի նախկին սակարանին տեղը պիտի բացուի աշխատանքի նոր սակարանը ուր մարդիկ պիտի գան տրամաբանական գինով մը իրենց միտքն ու բազուկը վարձելու. Ներկայիս ամէնէն աւելի բազուկներու պէտք կայ: Շինութեան եւ ճարտարարուեստի բանուորներու վերջին տօնավաճառին ձեռնարկատէրերը աշխատող բազուկներ հմայելու համար կ'առաջարկէին բնակարաններ, սննդեղէն հայթայթելու կարելիութիւն եւ Սեւ Ծովու ափին արձակուրդներ:

Գործազուրկներու բազմութեան համար բարեբար կարգադրութիւն մըն է կատարուածը, որ անկասկած, ծանր ազդեցութիւն պիտի ունենայ երկրին տնտեսութեան արդէն ոչ փայլուն կացութեան վրայ:

ՔԱՂՀԱՆ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՄԱՐԴԱՍԻՐԱԿԱՆ ՀՈԳԱԾՈՒԹԻՒՆ ՔԱՆՆ

ՔԱՆՆ («Յառաջ») .– Այս երկրորդ անգամ է, որ Քաննի քաղաքապետարանին կարգադրութեամբ 10 երախաներ եւ երեք բժիշկներ Հայաստանէն կը ժամանէին քաղաքս, վերջինը՝ Ուրբաթ գիշեր, Յուլիս 5-ին:

Երբ կ'ըսենք Քաննի քաղաքապետարան, ինքնաբերաբար հասկնալի կը դառնայ թէ բժշկական խնամքին հետ առընչուող բոլոր ծախքերը կ'ապահովուին անոր կողմէ: Այսպէս, պատասխանատու բազմանդամ խմբակի մեկնում հոսկէ Հայաստան, կեցութիւն թէ՛ Երեւան, թէ՛ Մոսկուա, վերադարձ բուժումի – վիրահատումներու կարօտ երախաներով, անոնց ընկերացող բժիշկներով. ուրեմն՝ նաեւ հիւանդանոց եւ սոր հետ աղերս ունեցող ամէն ինչ: Տը Ա ա Զէտ, ինչպէս պիտի ըսէր տեղացին: Եւ, մէկ ու կէս ամիս:

Ժամանողները 4-էն 15 տարեկան մանկտիներ են, բացի մէկէն, յարաբերաբար աւելի հասուն տարիքի մանկամարդուհի մըն է: Այս հաշուով վեց տղայ եւ 4 աղջիկ:

Ընկերացող երեք բժիշկները՝ երիտասարդներ, անկասկած կը մասնագիտանան իրենց ընտրած ճիւղերուն մէջ, ծանօթանալով Ֆրանսայի մէջ կիրարկուող առանձնայատկութիւններուն, անշուշտ՝ բժշկագիտական: Օգտակար մեր մայր հայրենիքին համար, անպայման:

Երկուքը՝ Բագրատ Պալոյեան եւ Կարապետ Մոմճեան, ոսկորներու հետ կապ ունեցող հիւանդութիւններու, կոտրուքներու բուժումով կը զբաղին, իսկ երրորդը՝ ակնաբոյժ է:

Քաննի քաղաքապետարանի հիւրասրահը, ուր հաւաքուած էին փոքրաթիւ համայնքիս երկու սեռէ ազգայիններ, քաղաքապետ Միշէլ Մույօ-ի անունով բարի ժամանում մաղթեց բժշկուհի Ժանն Մեսլիէ տը Ռոքան, փոխ-նախագահուհին Քանն Սոլիտարիթէի:

Բաշխուեցան նուէրներ: Երախաներէն վեցը առաջնորդուեցան Քաննի, իսկ չորսն ալ Նիսի գլխաւոր հիւանդանոցներէն մէկը:

Մարդասիրական հոգածութիւն, արդարեւ:

Ժ. Մ.

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՄՈՆԹԷՎԻՏԷՕ, ապա՝ Սան Փաւլօ այցելած է, Յունիսի սկիզբը, Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի երեսփոխան (Հ. Յ. Դ.) Ռուբիկ Յակոբեան: Ան նախ ընդունուած է Ուրուկուէյի փոխ-նախագահ՝ տոքթ. Կոնսալօ Ակիռէի կողմէ: Ռ. Յակոբեան մամուլի ասուլիս մը տուած է, այցելած կրթական հաստատութիւնները, տեսնուած Խորհրդարանի արտաքին հարցերու յանձնախումբի անդամներու հետ եւ ելոյթ ունեցած Կոմիտասի ռատիօժամէն: Սան Փաւլոյի մէջ ալ, Ռ. Յակոբեան, որու միշտ կ'ընկերանար հարաւային Ամերիկայի Հ.Յ.Դ. կ. կոմիտէի մէկ ընկերը, ներկայ եղած է իրեն ի պատիւ տրուած ճաշի մը: Հուսկ՝ վերադարձած է Պուէնոս – Այրէս:

**

ՄՈՆԹԷՎԻՏԷՕՅԻ մէջ, Յունիս 8ին տօնուած է Հայաստանի Հանրապետութեան անկախութեան հռչակման 73րդ տարեդարձը: Հանդիսավարները եղած են Արմինէ Բենա-Պարտաճեան և Կարօ Հէքիմեան: Օրուան գլխաւոր բանախօսը՝ Հայաստանի Գերգ. Խորհուրդի երեսփոխան՝ Ռուբէն Յակոբեան ծանրացած է Հայաստանի մէջ տարուող պայքարին՝ յանուն Արցախի վերամիացման եւ անկախութեան: Գործադրուած է գեղարուեստական բաժին մը եւ ներկայացուած են տեսերիզներ Գերագոյն Խորհուրդի կողմէ Եռագոյնի պաշտօնական որդեգրման եւ անկախութեան հռչակման 73ամեակի տեսարաններուն նուիրուած:

**

ՊԷՅՔՈԶԻ Ս. Նիկողայոս եկեղեցւոյ մէջ մատուցուած է հանդիսաւոր պատարագ, որու յաջորդած է սիրոյ սեղան մը Յունիս 26-ին: Գործադրուած է գեղարուեստական բաժին մը:

**

ՊՈԼՍՈՅ Մխիթարեան Սանուց Միութիւնը, Յունիս 28-ին, ընդունելութիւն մը կազմակերպած էր հիւրաբար Պոլիս գտնուող Արթօ Խաչատուրեանի ի պատիւ, որ երկար տարիներ եղած է Միութեան ատենապետը եւ հիմնադիրը: Բարի գալուստի խօսքը արտասանած է Միութեան այժմու նախագահը՝ Ռազմիկ Մենգիլճեան:

ՆՈՐ ՋՈՒՂԱՅԻ Ս. Ամենափրկչեան վանքի Թանգարանէն գողցուած են (Յունիս 4-ին կամ 5-ին բաւական արժէքաւոր առարկաներ: Սպահանի եւ հարաւային Իրանահայութեան Թեմական խորհուրդը հաղորդագրութիւն մը հրապարակած է Յունիս 22-ին, ուր կու տայ ցանկը գողցուած են երկու եպիսկոպոսական պանակէ, մէկ ոսկեայ ականազարդ խաչ, մէկ պատարագի գդեստի արծաթեայ գօտիի ճարմանդ, մէկ քարէ դանակ, մէկ կաւէ եւ երկու պրոնզեայ փոքրիկ հին արձանիկներ, երկու կաւէ հին խըղակնթեղ, 52 հին եւ նոր իրանական մետաղադրամներ: Պետական իշխանութիւնները քննութիւն բացած են:

**

ԴԱՄԱՍԿՈՍԻ Հ.Մ.Մ.ի տան բակը, Յունիս 16-ին, նախաձեռնութեամբ տեղւոյն Նոր Սերունդ Մշակութային Միութեան ոգեկոչուած է հնչակեան քսան կախաղաններու յիշատակը: Հանդիսավարը՝ Անի Գազանճեան բացումը կատարած է Գ. Աղզարեանի մէկ քերթուածով նուիրուած 20 կախաղաններուն, ու շարունակած իր բացման խօսքը ընաբան առնելով Եղիշէի խօսքը՝ «Մահ իմացեալ՝ անմահութիւն է»: Գլխաւոր բանախօսը եղած է Տիրան Ակինեան: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը:

**

ԳԱՆՏԻԼԼԻԻ (Պոլիս) Սրբոց Երկոտասան Առաքելոց եկեղեցին, որ վերանորոգուած է Տէր եւ Տիկին Արէտ Երկանեանի բարերարութեամբ օծուած ու կրկին պաշտամունքի բացուած է Յունիս 29-ին, պատրիարքական փոխանորդ Շահան Եպիսկ. Սվաճեանի ձեռամբ:

**

ԿԼԷՆՏԷՅԼԻ Հայ Սքուլի հանդիսասրահին մէջ տեղի ունեցած է Լուսին Քէթէնճեանի դաշնակի աշակերտուհիներու ելոյթը բազմահարիւր հանդիսականներու ներկայութեան: Աւելի քան 40 արհեստավարժ նուագածուներէ կազմուած նըւագախումբը Արմէն Կարապետեանի ղեկավարութեամբ դասական երաժշտութեան վայելք մը ապահոված է:

ԱՍԿԷ – ԱՆԿԷ

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՀԻՒՐԵՐԸ

Երկար ամիսներ բանակցելէ ետք, Ի – Պէ – ԷՄ ամերիկեան ընկերութիւնը կը ծանուցանէ թէ մասնաճիւղ մը կը բանայ Մոսկուայի մէջ. տոր դրամագլուխը 100% ընկերութեան պիտի պատկանի: Խորհ. Միութեան մէջ առաջին օրինակ մը պիտի ըլլայ ասիկա, որովհետեւ մինչեւ այսօր օտար ընկերութիւնները միայն համատեղ ձեռնարկներ կը ստեղծէին հոն: Ի – Պէ – ԷՄ 1974-ին գրասենեակ մը բացաւ Մոսկուա. այդ շրջանին կը դոհանար համակարգիչներ զետեղելով «Կամազ» մակնիշով բեռնատարներու վրայ: 1989-ին երբ պայմանները աւելի ձեռնտու դարձան, դպրոցներու համար 13 հազար համակարգիչ ծախեց նոյն ընկերութիւնը: Անկէ զատ, աշխատանք կը տարուի որ ան խորհ. օդային գիծերու –«Աէրոֆլոթ»– եւս համակարգիչներ հայթայթէ:

**

ՀՈԼԱՆՏԱ ԻՆՔՆՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ԿԸ ՓՆՏՌԷ

Հոլանտական զբօսաշրջութեան գրասենեակը մտահոգ է. կակաչներու եւ հողմաղացներու երկիրը դրամ չի շահիր այլեւս: Այդ գրասենեակին բանբերը կ'ըսէ թէ Ֆրանսա իր Էյֆէլը ունի, Անգլիան Պիկ-Պէնը, իսկ Հոլանտա պէտք է աւելի արտայայտիչ խորհրդանիշ մը ճարէ: Այս նպատակով մրցում մը յայտարարուած է 30 հազար Ֆրանք պարգեւով մը: Հոլանտա կը փափաքի աշխարհին յիշեցնել թէ ինք առաջնակարգ ծովուժի մը տէր եղած է անցեալին ու զարկ կու տայ ծովեզերեայ զբօսաշրջութեան, մինչ արտասահմանցի զբօսաշրջիկները կը նախընտրեն հին Եւրոպայի հմայքը վայելել. այս նպատակով կակաչները աւելի ընելիք ունին, քան ծովը:

**

ԱՆԴՐՄԱՆՐԻՇԱԿԱԳՈՅՆ ՃԱՌԱԳԱՅԹՆԵՐՈՒ ՄՈՒՏՔԸ ԱՐԳԻԼՈՒԱԾ Է

Ճիշդ է որ գեղեցիկ գոյն մը կու տան մորթին, բայց նոյն ատեն վտանգաւոր են արեւուն անդրմանիշակագոյն ճառագայթները: Անոնցմէ պաշտպանուելու համար մինչեւ հիմա ամառնորդները յատուկ իւղեր կամ օծանելիքներ միայն ունէին: Ճափոնի մէջ վերջերս անոնց աւելցան արեւարգել հովանոցներ, արեւու ակնոցներ եւ նոյնիսկ փէշեր ու շապիկներ որոնք մարմինը կը պահպանեն անդրմանիշակագոյն ճառագայթներու դէմ: Ճափոնական «Ռոշիմուրա» ձեռնարկութիւնը գարունէն ի վեր վաճառքի հանած է շապիկներ որոնք անդրամանիշակագոյն ճառագայները 97,9% համեմատութեամբ «կը ծծեն»: Հրապարակ հանուած է նաեւ դերձանի տեսակ մը որ արտաքին ջերմութենէն կը պաշտպանէ մարդկային մարմինը: Այդ դերձանէն պատրաստուած կերպասներէն հագուստ հագուող մը մինչեւ 5 աստիճանի ջերմութեան նուազում պիտի ունենայ:

**

ԽԵԼԱՑԻ ՀԵՌԱՁԱՅՆՆԵՐ

Պէտք է աճապարե՞ք. վերցուցէք հեռաձայնին ընկալուչը ու ըսէք. «փրկարար ինքնաշա'րժ» ժամ «ստիկանութի'ւն»: Քանի մը երկվայրկեանէն համապատասխան թիւերը ինքնաբերաբար պիտի կազմուին գործիքին վրայ: Ձայնական այս հեռաձայնները հաւանաբար հրապարակ հանուին գալ տարի, ամերիկեան ընկերութեան մը կողմէ: Փորձերը ցոյց տըւած են որ այս սպասարկութիւնը մեծ պահանջարկ ունի յատկապէս տարեցներու եւ տեսողութեան լուրջ հարց ունեցողներու մօտ:

**

ԵԼԵԿՏՐԱԿԱՆ ԻՆՔՆԱՇԱՐԺԵՐԸ

«Նիսան» ձեռնարկութիւնը յայտնած է թէ կը յուսայ 1993 Մարտին հրապարակ հանել ինքնաշարժ մը որ պիտի քանի ելեկտրականութեամբ ու ժամական մինչեւ 100 քմ. արագութիւն ունենայ:

ԳՈՂԳՈԹԱ
ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ

ԹԷՈԴԻԿ

ԽԱԼՈՎԱ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅՔ

Աբէլ Քահանայ Դաւիթեան (Ս. Ստեփանոս).– Ծնած 1861 Մարտ 15-ին եւ ձեռնադրուած 1906 Նոյեմբեր 23-ին:

Ամբողջ ընտանեօք վտարուելով դէպի Տէր Զօր, ճամբան բազմիցս կ'ենթարկուի կողոպուտի եւ ծեծի: Մուսուլի հեռաստաններուն վրայ, 1916 Փետրուարին, Թուրքեր դիմացը կ'ելլեն եւ կը հրամայեն որ ընէ վերջին աղօթքը, զոր հազիւ թէ աւարտած՝ Տ. Աբէլ կը նահատակուի սիրելիներուն աչքին առջեւ, իրմէ վերջն ալ երեցուհին: Զարդարարները կը խըլնային Նուէր անուն իր աղջկան, ծախելով զայն Արաբներու՝ որոնց մօտ կը մընայ ցարդ նոյն տարաբախտ Հայուհին, անունէն եւ ազգանունէն բռնի հրաժարած: Օրիորդ Նուէրի բախտակից վերապրողներէ՝ կարելի է հազարաւորներ հաշւել:

Ռափայէլ Քահանայ Մշակեան (Ս. Լուսաւորիչ).– Ծնած 1869 Փետրուար 28-ին եւ ձեռնադրուած 1912 Սեպտեմբեր 2-ին:

Տարագրութեան շրջանը կը բոլորէ Պոլիս, ինքնակամ վարելով տեղւոյն գերեզմանատան պահակի եւ մեռելաթաղի պաշտօնները:

Աքսորավայրին մէջ հանել տուած իր լուսանկարին մէջ կը տեսնենք մահարձան մը՝ վրան քանդակուած. «Աստ հանգչին անգլիացի, ռուս, սերպ եւ եւրոպացի նահատակները, մեռած 1915 – 1918-ին Պոլիս, աղօթարար Ռափայէլ Քահանայ Մշակեան, Աստ Փազար»: Վերապրող:

Դաւիթ Քահանայ Դպիրեան (Ս. Կարապետ).– Ծնած 1866 Օգոստոս 27-ին, աշխարհական անուամբ Կարապետ (դերձակ): Ձեռնադրուած 1912 Դեկտեմբեր 23ին:

Քաղաքին տեղահանութենէն առաջ, 1915 տարուան Մայիսին, երբ յեղափոխական ամբաստանուելով՝ կարգ մը յայտնի ազգայիններու հետ կ'աքսորուի Սուլթանիէ եւ հոնտեղի դաղթական Հայութեան օգտակար հանդիսանալու իր եռանդին պատճառաւ՝ տարի մը վերջ, Օգոստոսին, կը փոխադրուի Էրէյլիի բանտը: Զորս օր վերջ գիշերանց դուրս կը հանուի զաւառացիներու չըթայակապ խումբով մը: Հետերնին էր այս տղերը գրողը: Ճամբան Տէր Հայրը կը յաջողի փախչիլ Զիֆթէ Խան, բայց շաբաթներ վերջ կրկին ձերբակալուելով՝ կ'առաջնորդուի իր նախկին աքսորավայրը, Սուլթանիէ, հոն չարունակելով բոլորել երիցուհւոյն եւ յայտնի դրագէտ Երուանդ Օտեանի հետ թշուառ կեանք մը մինչեւ Զինադադար: Այժմ Աստ Փազար:

Աստ Փազարի 250 տուն բողոքական համայնքը մինչեւ Խսկի Շէհիր տարագրուելէ վերջ՝ բախտաւորութիւնը կ'ունենայ իր խաչակրութիւնը չշարունակելու անկէ անդին, կեդրոնէն բխող վերջին հրահանգով մը: Հետերնին էր վերապատուելի Յարութիւն Կարապետեան, 60 տարու, մարաշցի, Մարաշի եւ Մարզուանի ճեմարաններէն ընթացաւարտ, պաշտօնավարած Բիւթանական Միութեան շրջանի եկեղեցիներէն չատերուն մէջ:

Ժողովուրդին հետ կ'աքսորուի Էսկի Շէհիր, երբ կը հասնի Էնվէրի վերին հրամանը, որուն համաձայն՝ զինուորի ընտանիքներ եւ կաթոլիկ ու բողոքական համայնք իրենց տեղերը պիտի վերադարձուէին: Կառավարական պաշտօնէութիւն եւ ոստիկանութիւն ամէնուրեք կը սկսին չահագործել այդ հրամանը՝ կաչառքով, որուն շնորհիւ քիչեր միայն բախտաւորութիւնը կ'ունենան հայրենադարձ ըլլալու կամ աւելի հեռուները չքշուելու: Վերապատուելի Յարութիւն ատոնց չարքին էր ահա: Զինադադարէն վերջ միենոյն պաշտօնատեղին իր քարոզչութիւնն ալ երկար կեանք չունենար, քեմալականներու արշաւանաց հետեւանօք: Այժմ Պոլիս:

(Շար. 252)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՏՐԱՆՍԻ.— Տիկին Մազմանեան 200 Ֆր.։

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Տէր եւ Տիկին Յակոբեան 100 Ֆր.։

ՓԱՐԻԶ.— Գ. Նիկողոսեան 200 Ֆր.։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցին շնորհակալութեամբ ստացած է Տէր եւ Տիկին Կ. Տէր-Գալստեանէ 200 Ֆր. վախճա Թրքէեանի մահուան առթիւ եւ Կապոյտ Խաչի Շաւիլի մասնաճիւղէն 1000 Ֆր. Շաւիլի Զորեքշաբթի օրուան դպրոցին ի նպաստ։

**

Կապոյտ Խաչի Անիէռ, Պուա-Քոլոմպ և Արժանթէօյի «Անկունի» մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է Տիկին Տիրուհի Քէշպաշեանէ 100 Ֆր., Տիկին Միշէլ Նօէլէ 100 Ֆր. Յակոբ Սերոբեանի մահուան քառասունքին ի յիշատակ։

Chaussures CETA

3, Place Jean-Jaurès
93200 St. Denis

RECHERCHE

Vendeurs même débutants

tél : 48 20 14 28

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

LA LIBRAIRIE BOGHOSSIAN

présente

1.- LA FETE DE LA MUSIQUE ARMENIENNE

— Nouveautés de K7 et disques

— Նոր ստացուած ձայներիզներ ու ձայնասփռակներ

2.- DES LIVRES «ARMENIENS»
en anglais, arménien et français
Անգլերէն, հայերէն ու ֆրանսերէն գիրքեր

3.- ENCYCLOPEDIES ET DICTIONNAIRES
Հանրագիտարաններ ու բառարաններ

4.- LIVRES ET JEUX EDUCATIFS - ENFANTS
Մանկական գրքեր ու մանկավարժական խաղեր

et à partir de la rentrée scolaire : «*Le Vidéotzayn*» se met en route avec des cours d'arménien.
Վերամուտէն սկսեալ հայերէն վիտէօ ժապաւէններ ու հայերէնի դասեր։

VISITEZ ou ECRIVEZ
à la LIBRAIRIE BOGHOSSIAN
117, avenue Jean-Jaurès, 94110 ARCUEIL
RER — Gentilly ou Laplace

Tél: 47. 40. 81. 32 Fax: 47. 40. 34. 22

METRO HOCHE
Appartement à louer

2 pièces, cuisine, salle d'eau, W.C.
Loyer mensuel T. ch. c. 3000 Frs.
Sur place le Samedi de 11h à 15h
28, rue Carnot (Pré St. Gervais)
Tél. : (après 20h) 42. 45. 45. 37

ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ի նպաստ

ՇԱՐՎԻԼՕ Ս. ՆՇԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

Յուլիս 14, կիրակի

ժամը 12·30-էն մինչեւ 22·30

1.— Արեւելեան եւ եւրոպական ճաշեր,
2.— Վիճակահանութիւն՝ մեծ պարգեւներով,
3.— Զանազան հետաքրքրական խաղեր ու ժամանց,
4.— Ընտանեկան հաճելի և ջերմ մթնոլորտ
5.— Գեղարուեստական ճոխ յայտագիր։

Մասնակցութեամբ՝
Ա Ն Ի ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲԻ

— Մուտքը ազատ է —

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

Ամառուան շրջանի պատարագներ.— Յուլիս 14

Յաւարտ պատարագի, հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի եկեղեցւոյ հանգուցեալ բարերարներու եւ հոգաբարձութեան անդամներու հոգւոց հանգստեան համար

եւ ի մասնաւորի՝
ԱՐՄԵՆԱԿ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ-ի
ՍԱՐԳԻՍ ՊԱԼԱՊԱՆԵԱՆ-ի
ՏԷՐ ԵՒ ՏԻԿԻՆ ՍԱՐԳԻՍ ՄԱՏԱԹ-ի
հոգւոց հանգստեան համար։

Օգոստոս 11.— Աստուածածին։

ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Ս. Մեսրոպ Կրթարան

Մանկապարտէզի վերամուտը կը կատարուի
ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 12-ին,
ԱՌԱՒՕՏԵԱՆ Ժ. 9-ին,

Արձանագրութիւնները՝ նոյն օրը, առաւօտեան 8-էն սկսեալ։

Յաւելեալ տեղեկութեանց համար հեռաձայնել Ժ. 8-էն սկսեալ

43 - 78 - 92 - 91
43 - 75 - 41 - 47

FETE CHAMPETRE DE LA COLONIE DE LA CROIX BLEUE

DANS LE CADRE RENOVE DE LA COLONIE

DIMANCHE 21 JUILLET
A BELLEFONTAINE

La Croix Bleue des Arméniens de France
Section Lyon Villeurbanne
organise un voyage en car

DEPART : 7h30 devant l'église arménienne
40, rue d'Arménie, 69003 Lyon

PRIX DU VOYAGE : Adultes : 80 Frs.

Enfants moins de 5 ans gratuit.

Le nombre de places est limité.

Réservations: Tél: 78. 17. 08. 81
78. 01. 79. 90
78. 76. 31. 11

SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté
69003 LYON
Tél.: 78. 60. 13. 66 Fax: 78. 60. 92. 96.

SABERATOURS
31, Rue d'Argenteuil
75001 PARIS
Tél.: 42. 61. 51. 13 Fax: 42. 61. 94. 53

VOUS PROPOSENT

Voyages Arménie 91

PROGRAMME

1er jour : ● PARIS - EREVAN (vol direct)
● accueil et transport à l'hotel

2ème au 14ème jour :
● séjour en demi-pension à l'hôtel ARMENIA ou similaire
● 4 excursions guidées : visite de la ville de Erevan, Etchmiadzine et Zvartnotz, Garni et Gueghart, lac Sevan et Haghartzine

15ème jour :
● transfert à l'aéroport; assistance à l'enregistrement.
● envol pour PARIS

PRIX PAR PERSONNE : 8 800 FFR
● supplément chambre individuelle 1 950 FFR
● réduction enfant de 2 à 12 ans partageant la chambre des parents —40 %

NOTRE PRIX COMPREND
● transport aérien par le vol Charter direct PARIS — EREVAN — PARIS
● l'hébergement dans un hôtel de 1ère catégorie, en demi-pension
● les transferts aéroport / hôtel / aéroport
● les visites guidées mentionnées dans le programme
● l'assurance, assistance, annulation

NOTRE PRIX NE COMPREND PAS
● les frais de visa par personne 200 FFR
● les frais de nature personnelle

CALENDRIER DES DEPARTS

Du 18 juillet au 01 août 1991
Du 08 août au 22 août 1991
Du 29 août au 12 septembre 1991
Du 19 septembre au 03 octobre 1991
N.B.: Départ garanti pour un groupe minimum de 16 participants.

VOL DIRECT EN CHARTER PARIS - EREVAN - PARIS

DEPART ALLER ET RETOUR : TOUS LES JEUDIS

Nous consulter pour les conditions d'utilisation

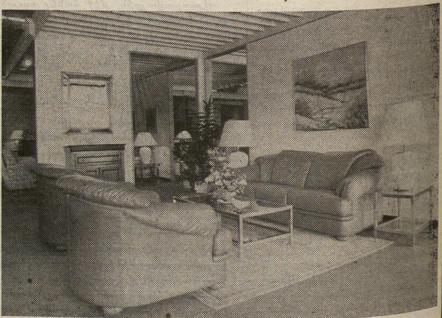
PRIX PAR PERSONNE : 4 600 FFR
Réduction enfant de 02 à 12 ans —50% soit 2 300 FFR
Réduction bébé de 0 à 02 ans —90% soit 460 FFR
Frais de visa en supplément

Ce prix (comprenant le vol uniquement) est réservé aux détenteurs de visas d'invitation et de passeport soviétique.

Meubles Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél.: 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ 16

MARDI
16 JUILLET
1991

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

LE NUMERO : 4,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.581 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 66e ANNEE — No 17.581

ՅՈՒԼԻՍ 14

ՄԻԹԵՐԱՆ ԿԸ ՋԱՏԱԳՈՎԷ ԻՐ ՎԱՐՉԱՊԵՏՈՒՀԻՆ

ՈՒ ՊՈՒՇԻ ՀԵՏ ՏԵՍՆՈՒԵԼԷ ԵՏՔ, ԲՈԼՈՐՆ ԱԼ ԼՈՆՏՈՆ ԿԸ ՀԱՒԱՔՈՒԻՆ

Ըստ աւանդութեան, նախագահը Յուլիս 14-ի տողանցքէն ետք (այս տարի գըլխաւորաբար նուիրուած Տակէ զօրաբաժինին, որ մասնակցած էր Ծոցի պատերազմին), Էլիզէի պարտէզներուն մէջ պատասխանեց չորս լրագրողներու հարցումներուն: Պարզ է որ անոնք կը շօշափէին օրուան հրատապ հարցերը եւ անոնց մասին, նախագահը հաստատեց ինչ որ կ'ըսուէր եւ կը կատարուէր, առանց մասնաւոր նորութիւն մը աւելցնելու, բացի այն խոստումէն, որ նոր տուրք պիտի չդրուի: Միթերան չափազանց ներբողը հիւսեց Էտիթ Քրէսոնի, որու քիչ մը անտեղի արտայայտութիւնները որակեց յստակ խօսիլ, վասնզի, ըստ 15 տարիներու «թեքնոքրաթ ոճ»է մը ետք, որ միշտ չէ յարմարած, այս խօսելակերպը աւելի տեղին է: Մնաց որ, լրագրողները շատ կը պնդեն այս գովաբանական խօսքերուն վրայ, այն տպաւորութիւնը տալով թէ նախագահը կրնար տարբեր բան ըսել, ինչ որ առնուազն զարմանալի է: Եթէ ճառի մը ընթացքին, Միթերան, յանկարծ նման ներբող մը արտասանէր կարելի էր մասնաւոր ուշադրութիւն դարձնել, բայց, երբ այդ մասին եղած հարցումի մը կը պատասխանէ, տրամաբանօրէն կարելի չէ տարբեր բան ակընկալել: Երբ կ'ըսուի իրեն՝ «Չէ՞ք խորհիր որ քիչ լաւ գաղափար մըն էր Էտիթ Քրէսոնի նշանակումը», պարզ է, որ այո՛ սխալ գործ մը տեսայ պիտի չըսէ...:

Միթերան խօսեցաւ անշուշտ գաղթի մասին, թերի նկատելով օրէնքը, Ժոքս օրէնքը՝ Փասքուա օրէնք չէ ըսաւ: Գաղտնի մտած օտարները պէտք է վերադարձուին: Հարքիներու մասին, կը խոստովանի որ Ֆրանսա ապերախտ գտնուած է: Կողմնակից է որ տեղական ընտրութիւններուն գաղթողները մասնակցին, բայց, գիտակից է որ Ֆրանսա պատրաստ չէ: Նախագահութեան երրորդ շրջանի մը ակնարկելով, կ'ըսէ թէ 75 տարեկանին, մարդ ծրագիր չի կազմեր: Գորբաչովի նկատմամբ, աւելի զիջող է քան Պուշ. ըստ իրեն անմիջապէս պէտք է օգնել, առանց վարանումի, մինչ Պուշ դժգոհ է որ հարկ եղած բարենորոգումները չեն կատարուած տակաւին: Եուկոսլաւիոյ հարցը կարեւորագոյնը կը նըկատէ եկող կէս դարուն համար: Եւրոպա կրկնակ բաղձանք մը ունի, գրեթէ հակասական, միութեան բաղձանք եւ միաժամանակ ազգութեան, ուրեմն՝ մասնատման: Տիւրքի մասին, յստակ է՝ կրնայ վերադառնալ: Եզրակացութիւնն այն է որ Ֆրանսայի համար կարեւորագոյն թուականը՝ 1993 Յունուար մէկն է:

Ընդհանուր ձեւով, ամէն բանի մասին խօսեցաւ բացի՝ Յուլիս 14-ի...:

Նոյն օրը, քանի մը ժամ ետք, Միթերան կ'ընդունէր նախագահ Պուշը, Ռամպույէի դղեակը եւ մամուլի ասուլիս մը կու տային տեսակցութենէն ետք: Երկուքն ալ պատրաստ են պատերազմի եթէ Ս. Հիւսէյն փորձէ զինուիլ հիւլէական ռումբով:

**

Փարիզի Ս. Յովհ.-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ դիւանը կը հաղորդէ որ Փարիզի Հայոց առաջնորդ եւ կաթողիկոսական պատուիրակ՝ Գիւտ Արք. Նագգաշեան Յուլիս 14-ի առթիւ նամակ մը ղրկած է նախագահ Միթերանի, լաւագոյն մաղթանքներ ներկայացնելով Ֆրանսայի եւ իր ժողովուրդին:

**

Երկուշաբթի օր, 7 «մեծահարուստները» կը հաւաքուէին Լոնտոն, ուր Չորեքշաբթի, Յուլիս 17-ին ալ Գորբաչով կը հասնէր:

ՎԱԶԳԷՆ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ ԵՒ ՄԱՄՈՒԼԸ

«LE POINT»

Վերոյիշեալ շաբաթաթերթի վերջին թիւին մէջ (Յուլիս 13 / 19) փոքր հարցազրոյց մը լոյս տեսած է Հայաստանի վարչապետին հետ, որու կ'ընկերանայ նկար մը:

Եուկոսլաւիոյ մասին եղած հարցումին պատասխանելով Վ. Մանուկեան կը յիշեցնէ թէ անցեալ տարի, երբ Փարիզ էր, ֆրանսացի երեսփոխաններու ուշադրութեան յանձնած էր թէ պէտք է լրջօրէն նկատի առնել անկախութեան ոգին որ կը ցնցէ Եւրոպայի ամբողջ արեւելեան շրջանը: Բուն պայքարը, կ'աւելցնէ վարչապետը, կը մղուի տնտեսական գետնի վրայ: Հոս է որ արեւմտեան Եւրոպան կրնայ մեծ դեր խաղալ: Մոսկուան ունենալ որպէս առանձնաշնորհեալ խօսակից չի բացառեր Հանրապետութեանց հետ բանակցիլը:

Հայաստանի համար, վարչապետը լաւատես է: Կը շեշտէ որ առաջին Հանրապետութիւնը եղաւ Հայաստան, որ խզեց հաւաքականութեան դրութեան հետ եւ իբրեւ օրինակ կու տայ մշակելի հողերու սեփականացումը, որ նոր եռանդ տուած է գիւղացիներուն:

**

Ինչ կը վերաբերի Մոնտի, որու աշխատակիցը իր պղտոր տողերով եւ մանաւանդ Վ. Մանուկեանի բերնով չակերտած եզրակացութեամբ բաւական շփոթութիւն ստեղծած էր, ճշդենք որ թարգմանութիւնը եղած է նոյնինքն լրագրողին կողմէ, որ հարցազրոյցը կատարած էր ռուսերէն:

ՀԱՅԱԲՆԱԿ ԳԻՒՂԵՐՈՒ ԲՌՆԱԳԱՂԹԸ ՍԱՍՏԿԱՑԱՒ

ԿԻՆԵՐՆ ՈՒ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐԸ ՊԱՐՊԵՑԻՆ ԲՈՒԶԼՈՒԽ, ԷՐՔԷՃ, ՄԱՆԱՇԻԹ ԳԻՒՂԵՐԸ

ԵՒ ՔԱ-ԿԷ-ՊԷ-Ի ՊԵՏԸ ԿԸ ՀԵՐՔԷ...

Երկուշաբթի (Յուլիս 15) Երեւանէն մեր առած լուրերը հեռաձայնով թէ Արմէնփրէսով (նախորդ օրուան) կը հաստատէին թէ Ազրպէջանի հայաբնակ գիւղերու վիճակը յանկարծ շատ սուր ընոյթ ստացած է Շաբաթ օր, Յուլիս 13-ին, վաղ առաւօտեան:

Այսպէս, արշալոյսին Շահումեանի շրջանի Էրքէճ, Բուզլուխ եւ Մանաշիթ հայաբնակ գիւղերու բնակիչները արթնցած են թանկերու աղմուկէն եւ ռազմական մեքենաներու դղրդիւնէն: Այդ գիւղերու խաղաղ բնակչութեան դէմ հերթական պատժիչ գործողութիւններ ծայր առած են Ազրպէջանի յատուկ ջոկատներու (ՕՄՈՆ), խորհ. ներքին զօրքերու, ինչպէս նաեւ խորհ. բանակի զօրամասերու կողմէ: Էրքէճի վրայ պտըտող թանկերէն բարձրախօսով վերջնագիր տրուած է բնակչութեան.– Եթէ անմիջապէս չհեռանան, ապա՝ բոլոր բնակիչները կը գնդակահարուին: Իրիկուան կողմ (Յուլիս 13, Շաբաթ), կացութիւնը աւելի սուր բնոյթ ստացած է: Էրքէճի դիմաց գտնուող ազրպէջանական Տողան գիւղը նկատուած են հրասայլերու մեծ կուտակում եւ փողերն ալ ուղղուած հայկական գիւղին վրայ: Բուզլուխ (330 բնակիչ) եւ Էրքէճ գիւղերէն կիներն ու երախաները հեռացած են, Կիրակի օր, նաեւ Մանաշիթէն (210 բնակիչ) եւ ապաստանած շրջակայ անտառները: Տըղամարդիկ վճռած են տեղւոյն վրայ մընալ: Պայմանաժամ տրուած էր ժամը 16 (Կիրակի): Խորհ. Միութեան թանկերն ալ կը շրջին գիւղերուն վրայ եւ բարձրախօսներով կը սպառնան բնակչութիւնը ոչնչացնել եւ ամէն բնակիչ զինեալ տարր նկատել: Նախապէս ալ Բաքուէն բերուած են մեծ թիւով լրագրողներ եւ լուսանկարիչ թղթակիցներ:

Հայաստանի տարածքին վրայ գտնուող խորհ. 7-րդ բանակի հրամանատար զօր. Պիչչեւին, որ Պաշտպանութեան նախարար Եազովի հրահանգով Յուլիս 13-ին թռանով մեկնած էր հայկ. գիւղերը –իրեն կ'ընկերանար Դաւիթ Վարդանեան– արտօնութիւն չէ ստացած վայրէջք կատարելու Շահումեան եւ պարտաւորուած է Կիրովապատ իջնել:

Մանաշիթն ալ պարպելու հրահանգ տրուած էր մինչեւ Յուլիս 15 (ինչպէս վերը գրեցինք Կիրակի իրիկուն պարպուած էր):

Կիրակի, Յուլիս 14, ժամը ճիշդ ու ճիշդ 14.20-ին (Երեւանի ժամով) Լեւոն Տէր-Պետրոսեան այս ամբողջ տեղահանութիւնը մանրամասնօրէն կը պարզէր Խորհ. Միութեան ՔԱ – Կէ – Պէ-ի պետ՝ Կրիուչկովի, որ... կը հերքէր: Լ. Տէր-Պետրոսեան կը յայտնէր իրեն թէ իր այդ հերքելը պիտի դրուի պաշտօնապէս մամուլի մէջ (ինչ որ կը կատարուէր Յուլիս 15-ին Երկուշաբթի առտու): Երկուշաբթի առտու, կը տեղեկանայինք նաեւ թէ այդ գիւղերը մտած ու թալանի տուած են ՕՄՈՆ-ականները: Կիրակի իրիկուն հեռատեսիլէն, ներքին նախարար՝ Աշոտ Մանուչարեանն ալ իր կարգին հաղորդած է Կրիուչկովի հերքումը եւ աւելցուցած թէ ժամն է որ Հայերը ինքնապաշտպանութեան անցնին եւ այդ պիտի ըլլայ, եթէ այս գործողութիւնները շարունակուին: Հայաստանի զինեալ օրինաւոր ուժերը կը համախմբուին Վարդենիս եւ Սիսիան:

Այս էր տիրող ծանրակշիռ վիճակը, Յուլիս 15-ի առաւօտեան ժամը 9.30-ին (Երեւանի ժամով):

**

Մոսկուա ժամանած էր, առջի օր, Անգլիոյ Լորտերու Ժողովի նախագահուհի՝ Տիկին Քոքս, այս անգամ անձնական հրաւէրով Լուկիանովի: Մոսկուա են նաեւ Սախարով համագումարի մասնակցող 13 օտար անձնաւորութիւններ եւս: Այս բոլորը կրկին ուզած են (անցեալ անգամ չէին կրցած) Արցախ այցելել եւ Կիրակի Երեւան պիտի ժամանէին: Վերջին պահուն, հաղորդուած է որ Մութալիբովի պահանջով, Արցախ երթալու համար պէտք է Բաքուէն անցնիլ ու պատուիրակութիւնը իջած է Բաքու, ուրկէ առաջնորդուած է Ստեփանակերտ, բայց անդամները մերժած են Ազերիներու կազմակերպած հանդիպումները եւ վճռած տեսնուիլ բնակիչներուն հետ եւ այցելել Հադրութ, Բերդաձոր, Շահումեան: Երկուշաբթի օր, սկզբունքով, պէտք է Երեւան ժամանէին:

× Բռնագաղթի ենթարկուած է նաեւ Հայաբնակ Վերիշէն գիւղը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՈՒՐՔ ԸՆԴԴԻՄԱԴԻՐ ՄԸ՝ Փաշա Կիւլէն սպաննուեցաւ Փարիզի 10-րդ թաղամասի մէկ փողոցը, օր ցերեկով, Հինգշաբթի, Յուլիս 11-ին: Քաղաքական ապաստանեալ, Կիւլէն ծայրայեղ – ձախ՝ Տեւ-Սոլի մէկ պատասխանատուն էր: Երեք տարի առաջ ալ փորձ մը եղած էր, բայց ձախողած էր: Այս սպանութեան զուգահեռ ոստիկանութիւնը յայտնաբերած է դրամաշորթութեան մեծ ցանց մը Սանս (Եոնի նահանգ): Շուրջ 40 Թուրքեր ձերբակալուած են: Ասոնք տարիներէ ի վեր դրութիւն մը ստեղծած էին, կեղծ ընկերութիւններ կազմելով եւ աշխատավարձքի շինծու փաստաթուղթեր տալով, ապա՝ գործազուրկ ըլլալով, որպէսզի ամսականներ գանձուին ԱՍԵՏԻՔ-էն (գործազրկութեան նպաստ): Կողոպուտը 10 միլիոն Ֆրանքի կը հասնի եւ այդ դրամը կը տրամադրուէր Տեւ – Սոլի: Պոլսոյ մէջ ալ, միշտ վերոյիշեալ դէպքերու առընչութեամբ, 11 հոգի (մէկը՝ կին), որոնք Տեւ – Սոլի կը պատկանէին, սպաննուած եւ երեք ուրիշներ ալ ձերբակալուած են Ուրբաթէն Շաբաթ, ոստիկանական լայնածաւալ գործողութեան մը հետեւանքով: Փարիզի Թրքական հիւպատոսարանին (պուլվ. Մալզերպ) դէմ ալ մոլոթով – քոքթէյլ մը նետուած է Կիրակի ժամը 16-ին: Ականատեսներու համաձայն քառասուն երիտասարդներ մօտեցած են շէնքին եւ ռումբը նետելէ ետք անմիջապէս փախած: Մէկը միայն հարցաքննման տարուած է:

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ «Ժողովրդական Ճակատ»ը շաբաթավերջին Բաքուի մէջ գումարած է իր համագումարը. հասած տեղեկութիւններու համաձայն Ճակատը երկու խումբի բաժնուած է. մէկը կը պահանջէ որ երկիրը անմիջապէս անկախութիւն հռչակէ, իսկ երկրորդը կողմնակից է ժողովրդավար ճամբաներով անկախութեան դիմելու: «Ժողովրդական Ճակատ»ի 243 անդամ կը մասնակցի համագումարին, ուր որպէս ունկնդիր ներկայ են արտասահմանեան ու խորհրդային երկիրներէ 150 դէտեր:

ՓԱՐԻԶԻ մէջ Տեւ – Սոլ կազմակերպութեան նախկին մէկ ղեկավարին ու Պոլսոյ մէջ ալ 11 ձախակողմեան շարքայիններու սպանութենէն ետք Քիւրտերու բանուորական կուսակցութիւնը (ՓՔՔ) որ զինեալ պայքար կը մղէ երկրին հարաւ – արեւելեան շրջանը, խստացուցած է յարձակումները: Շաբաթավերջին Անատոլուի զանազան անկիւններուն մէջ անոնք 18 հոգիի մահուան պատճառ դարձած են: Արտասահմանի Քիւրտերն ալ Թուրքիոյ դեսպանատուներուն

(Շար.ը Դ. էջ)

Ի՞ՆՉ ՊԷՏՔ Է ԸՆԵԼ ԱՐՑԱԽԻ ՀԱՄԱՐ

Հայաստանեան լրատուները հաղորդած էին թէ ԼՂԻՄ-ի Մարզային Խորհուրդի գործադիր կոմիտէի նախագահը Սիմէոն Բաբայեան իր փափաքով ազատ կացուցուած է իր պաշտօնէն ու զինք փոխարինելու կոչուած է փոխ նախագահ Լէոնարդ Պետրոսեան (տե՛ս. «Յառաջ Յունիս 19)։ Անոր հետ կատարուած հարցազրոյցով մը «Խորհ. Ղարաբաղ» (Յունիս 27) կը ջանայ պատասխան մը ունենալ «արդեօք դա նշանակո՞ւմ է նոր քաղաքականութեան սկիզբ եւ ի՞նչ նոր քաղաքականութիւն է դա» հարցումին։

Լ. Պետրոսեան նախ կը բացատրէ իր ընտրութեան մասին կեցուածքը. «Երբ ընտրութիւնը կանգ է առել իմ վրայ, ուրեմն պարտաւոր եմ ներկայ քաղաքական բարդ իրավիճակում այնպիսի քայլերի դիմել որպէսզի արդարացնեմ այն վստահութիւնը որ ցուցաբերուել է իմ նկատմամբ»։ Ապա շատ համառօտ կերպով կը պարզէ իր գործունէութեան ուղղութիւնը, զոր պաշտպանած են նաեւ շատեր. «այն արտակարգ ու արտասովոր թէզեր չի պարունակում, այլ ելնում է կեանքի դաւերից ու նպատակ ունի խաղաղ ճանապարհով, որքան դա թոյլատրում է ստեղծուած իրադրութիւնը եւ բխում է երկրի սահմանադրութեան ընձեռած հնարաւորութիւններից, նպաստել հարցի կարգաւորմանն ու լուծմանը»։

Այս կարգաւորումը եւ լուծումի հնարաւորութիւնն ու բանալին ան կը տեսնէ միայն երկխօսութեան մէջ, «քանի որ առանձնատման քաղաքականութիւնը բերել է միայն մահ, աւերածութիւններ. երկու կողմերին ոչ թէ մերձացրել, այլ աւելի է հեռացրել փոխըմբռնման նշակէտից»։ Ուրեմն, ամէնէն հրատապ խնդիրը լարումը մեղմացնող շօշափելի քայլերու անհրաժեշտութիւնն է։

Որպէսզի բնականոն դառնայ մարզային կեանքը, ազերի ՕՄՈՆ-ականները անոր տարածքէն դուրս բերելուն հետ, Լ. Պետրոսեան կը շեշտէ անյետաձգելի պահանջը օրինականութիւնը հաստատելու եւ պահպանելու. կ'ըսէ թէ իրաւական յանցանքներու բազմաթիւ չբացայայտուած պարագաներ կան եւ յանցագործները պէտք է պատժուին։ Նոր ղեկավարը չի բացատրեր թէ ի՛նչ յանցագործութիւններու մասին է խօսքը. բայց ուշագրաւ է այն պարագան որ մարզին գլխուն փորձանք ՕՄՈՆ-ականներէն ազատելու մասին մէկ նախադասութիւն է անոր արտասանածը, իսկ շատ աւելի երկարօրէն կանգ կ'առնէ յանցաւորները պատժելու ախորժակին վրայ։

Աւելի զարմանալի է բռնութեամբ տարագրուած գիւղացիներու հարցին մասին ըսածը. անոնց ճակատագիրը շատ կը յուզէ զինք, յատկապէս՝ պատասխանատու պաշտօն ստանալէն ի վեր։ Որպէսզի դարմանուի կացութիւնը, ահա իր ճիշդ նկատածը. «մենք համաձայն ենք պաշտօնական այն յայտարարութիւններուն որ պէտք է վերականգնել ԼՂԻՄ-ի սթաթու քուօն՝ համաձայն խորհ. Գերագոյն Խորհրդին 1989 թուականի Նոյեմբերի 28-ի որոշման բոլոր կէտերի»։ Ինչպէս ծանօթ է, այդ թուականին Մոսկուան անտեսելով ու արհամարհելով արցախահայութեան տրամադրութիւնները, բողոքը, պահանջքը, կը յայտարարէր թէ, Ղարաբաղ Ազրպէյճանի մաս կազմող հողամաս է։ Այս որոշումին մասին է որ Լ. Պետրոսեան կ'ըսէ. «հարցի լուծման բանալին պէտք է նշուած փաստաթղթերում տեսնել եւ գործել դրանց տառին եւ ոգուն համապատասխան»։

Ապա կրկին շեշտելով երկխօսութեան կարեւորութիւնը, Գործադիր Կոմիտէին նախագահը կ'աւելցնէ թէ «հանդիպումներին պէտք է ներգրաւուեն նաեւ նոր մարդիկ, նոր գաղափարի գործօն կողմնակիցներ»։

Քաղաքական, վարչական կնճիռներէն զատ, ազրպէյճանական կանգունով կը չափուի նաեւ տնտեսական մարզը. «պէտք է պարզ պատկերացնել որ առանց Ադրբեջանի Հանրապետութեան համաձայնութեան, հնարաւոր չէ որոշել այն տնտեսական հարցերը, որոնք այսօր ծառացած են մարզի առջեւ»։ Ամէն անոնք որոնք անցնող երեք տարուան ընթացքին Արցախի հարցին մէջ վերամիացումի դրական քայլ մը նկատած էին Հայաստանի հետ տնտեսական կապը, պէտք է հիմա համոզուին հակառակին, կարդալով «Խորհրդային Ղարաբաղ»ի հարցազրոյցը ուր Լ. Պետրոսեան կ'ըսէ. «տնտեսական կապերի վերահաստատումը (Ազրպէյճանի հետ) անհրաժեշտութիւն է»։

Զարմանալի է որ թերթին խմբագիրը չէ հարցուցած այս պնդումներուն վրայ, թէ իւրացնելէ ետք Մոսկուայի Նոյեմբեր 28-ի պատգամը, մարզը յանցագործներէ մաքրելէ, տնտեսութիւնը, քաղաքական իշխանութիւնը Ազրպէյճանի ենթարկելէ ետք, ալ ի՛նչ կը մնայ զոր կարելի ըլլայ կոչել արցախեան հարց։

Շահումեաններու կարգին կը նկատուէր նաեւ «Խորհ. Ղարաբաղ»ի «ազատագրումը»։ Ան նախապէս կը հրատարակուէր որպէս «մարզային խորհուրդի եւ կուսակցութեան մարզային կոմիտէին օրկան»ը. յետոյ դարձած էր պարզապէս «մարզային հասարակական – քաղաքական օրաթերթ»։ Լ. Պետրոսեան կ'ըսէ որ թերթը պէտք է վերադառնայ իր նախկին կարգավիճակին, աւելցնելով հանդերձ թէ պէտք չէ անոր համար արգիլուած թեմաներ գտնուին։

Ղարաբաղի հարցին մէջ գոհացնող զարգացումներու կը սպասենք բոլորս։ Լ. Պետրոսեանի պատասխաններէն յայտնուած ետ-դարձի տրամադրութիւնը կրնա՞յ արդեօք օգնել որ նոր յուսախաբութիւններ խնայուին նախ մարզին ու ապա անկէ դուրս անոր ցաւով ցաւող Հայութեան։

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԲԱՅՑ Ո՞ՒՐ ԵՆ ՄԱՐՔՍ – ԷՆԿԷԼՍ ՀՐԱՊԱՐԱԿՆԵՐԸ

Փրակայի մէջ այսօր այլեւս յաճախ չի խաղացուիր «ի՞նչ կոչենք ասկէ ետք» խաղը։ Նոր անունները որոնք տեղաւորուած են միտքերու մէջ, հասարակաց դարձած են, իսկ անոնք զորս դժուար կ'ըլլայ յիշել, չեն յաջողիր մոռցնել տալ հինը։ Անուններու փոփոխութիւնը սկսաւ 1989-ի Նոյեմբերեան յեղափոխութեամբ։ Փափաքը զօրաւոր էր ժամ առաջ ձերբազատելու ամբողջատիրական վարչաձեւին խորհրդանիշ դարձած անուններէն։ Վէնչէսլաս հրապարակին վրայ մինչ հարիւր հազարաւորներու բազմութիւն մը ցոյց կ'ընէր, անդին, փոքրիկ վրանի մը տակ զետեղուած սեղանին վրայ մարդիկ ստորագրութիւն կը հաւաքէին «Կարմիր զինուորներ» կոչուած հրապարակը վերանուանելու համար «Եան Փալաչ»։ Ուրիշ օր մը մարդիկ կը հրաւիրուէին ստորագրելու դիմում մը որով կը պահանջուէր հարազատ անունը վերադարձնել Զլին քաղաքին որուն նախկին նախագահի մը (Համայնավար կուսակցութեան ընդհ. քարտուղար ու վարչապետ միեւնոյն ատեն) անունը պարտադրուած էր։

Առաջին անուանափոխումները կատարուեցան ընդհ. խանդավառութեան մէջ, ծաղիկներով ու պաշտօնական անձնաւորութիւններու ներկայութեան։ Անկէ ի վեր հրապարակները վերամկրտելու համար գործածուեցաւ նախնիքներու անուններու հսկայ պաշար մը։ Թաղամասերը կը մրցէին իրարու հետ որոշելու համար թէ ո՛ր վայրը պիտի կոչուի Թոմաս Մասարիքի անունով որ չեխ պետութեան առասպելական հիմնադիրն ու նախագահն է։ Այսօր Փրակայի կայարաններէն մէկը կը կրէ անոր անունը։

Կարօտէն զատ հոս դեր ունեցաւ նաեւ քաղաքականութիւնը։ Կեդրոնական մեծ կայարանը չէր կրնար անանուն մնալ ու անոր տրուեցաւ նախկին անունը՝ Ուիլսըն, ոգեկոչելու համար Միացեալ Նահանգներու նախագահին յիշատակը որ կողմնակից գտնուած էր չեխ պետութեան ստեղծումին։ Պաշտօնական արարողութիւնը տեղի ունեցաւ նախագահ Պուշի այցելութեան ընթացքին։ Յետոյ, Տիկին Թաչըրի այցելութեան օրերուն ալ համայնավար վարչապետի մը անունով Զափոթոսկի կոչուած հրապարակին տրուեցաւ Չըրչիլի անունը։ Ֆրանսա եւս անբաժին չմնաց այս բաշխումէն. Ֆ. Միթերանի այցելութիւնը թելադրեց որ 1917-ի պոլշեւիկ ղեկավար Սվերտլովի անունը տրուած փողոցը դառնայ «Տը Կոլ» փողոց։ Նոյնիսկ չպահուեցաւ Էնկէլս քարափին անուանումը ու այսօր Չեխոսլովաքիոյ նախագահ Հաւէլի բնակարանը որ նոյն քարափին վրայ կը գտնուի որպէս հասցէ ունի «Ռասին» քարափը որով կ'ոգեկոչուի ելմտական նախկին նախարարի մը յիշատակը։ Հասած տեղեկութիւններու համաձայն, միայն «Կարմիր բանակ» պողոտան է որ տակաւին կը տոկայ անուանափոխութեան յորձանքին։

Պեռլինի մէջ ալ տարբեր չէ պատկերը. Մարքս եւ Էնկէլս այլեւս նուազագոյն յաճախականութեամբ կ'երեւին քարտէսին վրայ։ Հոնէքըրի շրջանին այս երկու փիլիսոփաները այնքան սիրելի էին ղեկավարութեան որ իրենց գրասենեակներուն շրջակայքի բոլոր հրապարակները անոնց անուններով մկրտեցին։ Այսօր արդէն մեծ մասը վերադարձած է նախկին անուանումը։

Անոնց քով գրեթէ զուարճալի բարդութիւններու պատճառ եղան Ֆրանսական Պավլօֆ եւ Թէլմօ անունները. քանի մը տարի առաջ գերման իշխանութիւններ ուզեցին ժողովրդական բնակարաններու նոր թաղի մը մէջ գործածել զանոնք, բայց որովհետեւ այդ շրջանի փողոցները շատ ցեխոտ էին, պէտք էր կացութիւնը փրկել ու կուսակցութեան Պեռլինի ա. քարտուղարը դիմեց հարուածով մը քաղաքին կեդրոնական երկու փողոցներուն տուաւ երկու Ֆրանսացիներուն անունները։ Այսօր անոնց բնակիչները կը պահանջեն նախկին անունները, բայց հարցին լուծումը այնքան ալ դիւրին չէ։ Ֆրանսա ընկերվարական պարտուած երկիր մը չէ ի վերջոյ, ու կը բողոքէ։ Այսուհետեւ միացուած Գերմանիաները պէտք է ուշադիր ըլլան նախկին ցաւեր չարծարծելու համար։

Ռումանիոյ մէջ տարիէ մը ի վեր հանդարտած է վայրերու անուանափոխութեան կիրքը. առօրեայ աւելի ծանրակշիռ հարցեր նուազ կարեւոր դարձուցած են ատիկա։ Արդէն 1989-ին քակուեցան այն բոլոր ցուցատախտակները որոնք կը յաւերժացնէին Լենինի, Մարքսի, Էնկէլսի, Ճէորճիու Տէժի, Փէթրու Կրոզայի անունները, Կարմիր բանակի յաղթանակը, ժողովրդական բանակը կամ ընկերվարական յաղթանակը, ինչպէս նաեւ կարեւոր թուականներ։ Տեղերէն հանուեցան նաեւ այն ցուցատախտակները որոնք Խորհ. Միութեան քաղաքներու անուններ կը կրէին։ Առաջ բոլոր քաղաքներուն գլխաւոր հրապարակները «Հանրապետութեան» կը կոչուէին. այսօր վերածուած են «Յեղափոխութեան» կամ «Ազատութեան»։

Մինչեւ 1990 Մայիս 20 անուանափոխումները կը կատարուէին ազգ. դաշնակցութեան առժամեայ խորհուրդին կողմէ. այսօր զայն կը փոխարինեն քաղաքապետարանները։ Սկզբունքով, ամէն քաղաքացի, ամէն խումբ կամ կուսակցութիւն կրնայ փողոցի անունի փոփոխութիւն մը առաջարկել. քաղաքապետարանի գործադիր յանձնախումբը եթէ ընդունի զայն ու հարկաւոր արտօնութիւնը տայ, նոր ցուցատախտակը կ'ապսպրուի որոշուած հաստատութեան, անկէ անդին կը մնայ արարողութիւնը կազմակերպել ժապաւէններով ու ծաղիկներով։

ՔԱՂՀԱՆ

ԷՋՄԻԱԾՆԷՆ ԻՐ ՎԵՐԱԴԱՐՁԻՆ՝

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՆԱԽԱԳԱՀԵՑ ՀԱԼԷՊԻ ՔԱՐԷՆ ԵՓՓԷ ՃԵՄԱՐԱՆԻ ՏԱՐԵՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԻՍԻՆ

ՀԱԼԷՊ (Յառաջ).–

1947-ին, Դանիոյ հայասէր – բարերարուհի Օր. Քարէն Եփփէի կողմէ Հալէպի Հայութեան կտակուած հողաշերտի մը վրայ իր գոյութիւնը սկզբնաւորող սուրիահայ անդրանիկ երկրդ. վարժարանը՝ Ճեմարանը, Կիրակի, Յունիս 22ին կայացած տարեվերջի աւանդական հանդէսով, տօնեց շրջանաւարտներու 39-րդ իր հունձքը։

Հաստատութեան շրջափակին մէջ տեղի ունեցած վկայականաց բաշխման սոյն հանդէսին, այս տարի, բարեբաստ ներկայութեամբ մը, նախագահեց Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոս Գարեգին Բ., որ նոյն օրն իսկ Երեւանէն Հալէպ ժամանած էր, Ս. Էջմիածին կատարած պաշտօնական իր այցելութենէն (Յունիս 8-22) Անթիլիաս վերադարձի ճամբուն վրայ։

Երեկոյեան ժամը 9-ին էր, որ Գարեգին Բ. Բերիոյ Թեմի Առաջնորդին հետ հասաւ Ճեմարանի շրջափակը, ուր համախմբուած ժողովուրդը, շուրջ 2000 հոգի, ծափողջոյններով դիմաւորեց զինք։

Հանդէսը սկսաւ սուրիական փառերգով, որմէ ետք շրջանաւարտներու կողմէ գործադրուեցաւ գեղարուեստական պատշաճ յայտագիր մը։ Ողջոյնի խօսք մը կարդաց հաստատութեան պետական նշանակեալ տնօրէնը՝ Իպրահիմ Խաթիպ։ Աւարտական կարգէն՝ Սարգիս Պաղտասարեանի (հայերէն) եւ Թալին Մկրտիչեանի (արաբերէն) հրաժեշտի ուղերձներէն ետք՝ Ճեմարանի տնօրէն Վարդգէս Նալպանտեան ներկայացուց դպրոցի 1990-91 տարեշրջանի նիւթա-բարոյական ամփոփ մէկ տեղեկագիրը, որմէ ի յայտ կու գար, թէ Ճեմարանը անցնող այս տարեշրջանին ունեցած է 1109 ուսանողներ, 114 ուսուցիչ-պաշտօնեաներով։ 80 աշակերտներ եկած են Քուէյթէն, Իրաքի կողմէ երկրին բռնակցումին յաջորդող օրերուն խոյս տալով անկէ ու առժամաբար հաստատուելով Հալէպ։ Ներ-դպրոցական մարզական եւ ընկերային կեանքը ընթացած է իր բնականոն հունով, հրատարակուած են «Ծիլեր» պարբերաթերթի երկու թիւեր։ Այս տարեշրջանին է, որ Ճեմարանը օժտուած է Կիւլպէնկեան հաստատութեան կողմէ նուիրուած չորս համակարգիչներով։

Տնօրէն Վ. Նալպանտեան, իր խօսքի վերջին բաժնով ընդգծեց Ք. Ե. Ճեմարանի կատարած ու կատարելիք փրկարար դերը հայապահպանման մեր հաւաքական ճիգին մէջ ու դիտել տուաւ, թէ այս տարեշրջանէն սկսեալ իւրաքանչիւր տարուան աւարտականներու հունձքը պիտի կոչուի խորհրդանշական անունով մը։ «39-րդ այս հունձքը, ըստ ան, մկրտուած է Արցախի Սերունդ»։

Տեղեկագրի ընթերցման աւարտին, Ճեմարանի Շրջանաւարտից Միութեան կողմէ ոսկեայ յատուկ մետալներով պարգեւատրուեցան նախանցեալ տարեշրջանի (1989-90) սուրիական պետ. քննութեանց մասնակցած ու բարձրագոյն նիշեր ապահոված ճեմարանական երկու ուսանողուհիներ՝ Զեփիւռ Քէօսէեան (պրըվէ) եւ Մարալ Ուրֆալեան (պաքալօրէա)։

Հուսկ, այս տարուան աւարտական կարգէն 99 շրջանաւարտներ (29 մանչ եւ 70 աղջիկ) կարգաւ ստացան իրենց վկայականները, ձեռամբ՝ Թեմակալ Առաջնորդ՝ Սուրէն Արք. Գաթարոյեանի։ Հայերէն լեզուի մէջ ջանասիրութիւն ցուցաբերող ուսանողներ գնահատանքի արժանացան Համազգայինի կողմէ տրամադրուած յուշանուէրներով։

Գարեգին Բ. Կաթողիկոս, հանդէսը եզրափակող իր «հուսկ բանք»ին մէջ նախ դիտել տուաւ, թէ 14 տարիներու կաթողիկոսական իր կեանքին մէջ առաջին անգամն է որ Դպրեվանքէն տարբեր վարժարանի մը ամավերջի հանդէսին ներկայ կ'ըլլայ ու խօսք կ'ուղղէ ժողովուրդին։ Անդրադարձաւ Հայաստան կատարած իր

Յուղարկաւորութեան կազմակերպիչներու ճարերը

Ամերիկայի մէջ գործերը լաւ չեն ընթանար յուղարկաւորութեան կազմակերպիչներուն համար ու 23 հազար հաստատութիւններ՝ օրէ օր նոր ծառայութիւններ կ'առաջարկեն իրենց յաճախորդներուն. այս նորութիւններուն մէջ կան հանգուցեալին ընտանիքին համար տեսագրըւած յարգանքի տուրքեր, նեցուկ կանգնող խմբակներ եւ նոյնիսկ յուղարկաւորութեան տարելիցները նշող քարտեր:

Երկարաձգելով այս կապին նպատակը ապագայ գործեր ապահովել է, ինչպէս նաեւ փոխարինել մրցակցութեան հետեւանքով պակսած յաճախորդները: Գործերն ու շահերը պակսած են մահերու համեմատութեան նուազումով ու աւանդական արարողութիւններու օրէ օր անհետացող փափաքով: Կայ նաեւ յուղարկաւորութեան կազմակերպիչներու ներշնչած վերապահութիւնը: Անոնք լաւ համբաւ մը չունին. կատարուած հարցախոյզի մը ընթացքին անոնցմէ մէկը կը խոստովանի որ նոյնիսկ իր զաւակները մահագոյժ բան մը կը նշմարեն իր վրայ. անոնք հարցուցած են թէ կը սպասէ՞ ամէն օր որ մարդիկ մեռնին:

Գալիֆորնիայէն հոգեբոյժ մը հակելով հարցին վրայ նկատած է որ յատուկ պատրաստութեան ու նրբավարութեան խնդիր է թաղումէն ետք եւս հանգուցեալին ընտանիքին ծառայութիւն առաջարկելու գործը: Այն տպաւորութիւնը պէտք է ձգել որ մարդիկ կան որոնք տրամադիր են օգնելու, նեցուկ կանգնելու:

Վերջին տարիներուն, յուղարկաւորութեան որոշ ընկերութիւններ յատուկ տնօրէններ վարձած են յետ մահու ծառայութիւնը յաջողութեամբ կատարելու համար: Անոնցմէ մէկը որ համալսարանի նախկին դասախօս մըն է, կ'ըսէ թէ պաշտօնը ընդունած է որովհետեւ նշմարած է որ մարդիկ իրենց ընտանիքին մէկ անդամին կորուստէն ետք իրենց պէտք ունեցած օգնութիւնը չեն գտներ, Ան թաղումէն ետք կ'այցելէ այրիին կամ ընտանիքի մէկ անդամին, մտիկ ընելու համար անոր խնդիրները: Կ'ըսէ թէ մարդիկ մեծ պահանջք ունին ընտանիքէն դուրս անձերու հետ խօսելու:

Ուրիշ ընկերութիւն մը ամիսը երկու անգամ հանդիպումներ կը կազմակերպէ այրիացած ամուսիններու միջեւ: 1987ին այրիացած կին մը ըսած է թէ երկու տարի մասնակցած է այս հանդիպումներուն ու մեծ նեցուկ վայելած իր ընկերներուն կողմէ: Անոնք օգնած են որ կարգադրէ ապահովագրութեան ու ընկերային ապահովութեան բոլոր հարցերը:

Կան ընկերութիւններ որոնք մահուան տարելիցներու քարտեր կ'ուղարկեն ընտանիքներու, ցոյց տալով որ իրենց սիրելին կը յիշուի նաեւ ուրիշներու կողմէ:

Ընկերութիւն մըն ալ գտած է տեսերիզներու դրութիւնը. հանգուցեալին լուսանկարներով պատրաստուած ժապաւէն մը որուն ընկերացուած է երաժշտութիւն մըն ալ, 700–1200 Տր.ի փոխարէն կը «մասնակցի» յուղարկաւորութեան, անոր աւելի մտերմական հանգամանք մը տալով:

Հեթանոսական շրջանի եղերամայրերը արդեօք հպարտ պիտի ըլլայի՞ն իրենց յաջորդներով...:

վերջին ճամբորդութեան, յատկապէս կեդրոնանալով Գորիսի շրջանի Խնձորեսկ գիւղին տուած իր այցելութեան վրայ ու այնտեղ իր սրտառուչ հանդիպումին՝ Հադրութի շրջանէն վայրագօրէն վտարուած արցախցիներուն հետ, «անոնց խօսքին ունկնդիր ու տառապանքին մասնակից»:

Ակնարկելով շրջանաւարտները «Արցախի Սերունդ» մկրտելու Ճեմարանի տնօրէնութեան գաղափարին, Գարեգին Բ. իրաւամբ դիտել տուաւ, թէ այս անունը շալկել դիւրին բան չէ, յատկապէս ճակատագրական այս օրերուն, երբ մեր հայրենիքը կ'ապրի իր պատմութեան բախտորոշ մէկ շրջանը: «Այս անունը կրելով, անոնց հոգի՛ն պէտք է ճառագայթէ ձեր մէջ» ըսաւ Գարեգին Բ. ու այս առթիւ իր խօսքը ուղղելով շրջանաւարտներուն, անոնց նկատողութեան յանձնեց Սփիւռքի գոյութիւնը կրծող յոռի երեւոյթ մը, շեշտելով, թէ վերջին տասնամեակներուն մեր ժողովուրդին արձանագրած ընկերային եւ տնտեսական բարգաւաճման կողքին՝ նոյն համեմատութեամբ նկատելի եղաւ ոգեկանին սովը ու վաւերական արժէքներէ մեր հաւաքական նահանջը...:

Իր խօսքին վերջին բաժնով, Գարեգին Բ. ընդգծեց այն իրողութիւնը, թէ վկայականները, տիտղոսներն ու դիրքերը չե՛ն որ կ'արժեւորեն անհատը, այլ այդ բոլորին թարգմանութիւնը՝ իբրեւ ծառայութիւն, զոհողութիւն եւ ազգային նուիրաբերում, «որովհետեւ, շեշտեց Գարեգին Բ., կեանքի մէջ մարդուն վաւերականութեան փաստաթուղթը ԳՈՐԾՆ է»:

ԼԵՒՈՆ ՇԱՌՈՅԵԱՆ

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ ՄՏԱՀՈԳ Է

Եուկոսլաւիոյ տագնապը որ քաղաքացիական պատերազմի մը յանգեցաւ, լուրջ մտահոգութիւն կը պատճառէ դրացի երկիրներու եւս: Ասոնցմէ է Յունաստանը: Ան երկու տեսակ խնդիրի դէմ յանդիման է. առաջինը ճամբու հարցն է. յոյն շարժավարները դէպի Եւրոպայի շուկաները ապրանք տանելու համար պարտաւոր են Եուկոսլաւիայէն անցնելու. թէեւ ներկայիս կ'ըսուի թէ մտահոգութեան լուրջ պատճառներ չկան, բայց եթէ կացութիւնը շուտով չբարելաւի, Յունաստան պիտի պարտաւորուի Իտալիայէն եւ Հունգարիայէն նոր ճամբայ փնտռելու: Այդ պարագային փափուկ ապրանքներու վաճառքը բաւական ծանր հարուած պիտի կրէ: Ասոր քով կայ նաեւ ճամբու կացութենէն զբօսաշրջութեան կրելիք վնասը:

Այսուհանդերձ, ասոնք չեն ամենածանր հաւանական խնդիրները որոնց ուշադիր կը հետեւի Յունաստան: Ան նախ յայտարարեց թէ Սլովենիոյ եւ Խրուաթիոյ անկախութեան հարցը Եուկոսլաւիոյ ներքին հարցն է: Ասկէ զատ, Յունաստան կրկնեց նաեւ թէ ինք զօրավիգ է Եուկոսլաւ կեդրոնական կառավարութեան:

Յունաստանի գլխաւոր վտանգը ազգայնական շարժումներու անհակակշռելի զարգացում մըն է որ կրնայ յորդիլ Եուկոսլաւիոյ սահմաններէն ու վարակել պալքանեան դրացի երկիրներ:

Կացութիւնը անհակակշռելի կը դառնայ եթէ ազգայնականութեան «համաճարակ»ը եւ անկախութեան ձգտումը ազդեցութեան տակ առնեն նաեւ Եուկոսլաւիոյ հարաւակողմը ուր կան Քոսովոյի արդէն բաց վէրքը, միլիոնաւոր Ալպանացիները եւ Մակեդոնիոյ Հանրապետութիւնը:

Պալքաններու խռովութիւնը ներկայիս Եուկոսլաւիայով սահմանափակուած է ուր սակայն շատ հաւանական է ներքին սահմաններու փոփոխութիւն մը ազգային զանազան խմբաւորումներու ճնշումներով ու մարտավարութեամբ: Եւ պէտք չէ մոռնալ որ Ալպանիայէն մինչեւ Սկիւպ ցրուած մահմետական փոքրամասնութիւնը Յունաստանի հիւսիսակողմը պարզուած կամար մը կը ձեւացնէ: Եթէ անպատասխանատու մարդիկ փորձեն այս բարդ համայնապատկերին մէջ խաղ մը խաղալ, շատ հաւանական է որ Պալքանեան թերակղզին ինքզինքը գտնէ սաստիկ փոթորիկի մը մէջ որ պիտի չըխնայէ նաեւ Յունաստանի:

ԵՐԵՒԱՆ — ՀԵՌԱՏԻՊ — ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» ՅՈՒՆԻՍ 1991)

ՓԱՌԱՏՕՆԷՆ ԵՏՔ

Երեւանի Օփերայի ու պալէի թատրոնը մեծապէս գնահատուեցաւ Վիսպատէնի փառատօնին բերած մասնակցութեամբ: Իտալական փառատօններու կազմակերպիչներ Վիսպատէն գացին խումբը Իտալիա եւս հրաւիրելու համար: Այս վերջիններս յայտնեցին որ իրենք տարիներով դիմած էին Հայկ. խումբը ընդունելու համար, սակայն Մոսկուայի մշակոյթի պատասխանատուները ամէն անգամ մերժած էին քննարկումի առարկայ դարձնել անոնց հրաւէրները: Իտալիայէն զատ, հաւանական է որ խումբը ներկայացումներ տայ Հոլանտայի մէջ:

**

ԳՆԱՀԱՏԱՆՔ «ՈՐՈՆՈՒՄ»ԻՆ

Հայաստանի հեռահաղորդակցումի տեղեկատուական «Որոնում» կեդրոնը գնահատական նամակ ստացաւ Խորհ. Միութեան Քուէյթի դեսպանատունէն: Հայաստանի երկրաշարժէն ետք հիմնուած «Որոնում»ը Քուէյթի գրաւման շրջանին մանրամասն տեղեկութիւն հաղորդած է ելեկտրոնային ռատիօհաղորդիչի շնորհիւ: «Որոնում»ին սարքաւորումները երկրաշարժէն ետք նուիրած է Ամերիկայի Արկածներու միջազգային ընկերակցութիւնը որպէսզի անյայտացած անձերու փնտռտուքը դիւրութեամբ շարունակուի:

**

ՄԵԾ ՄՐՑԱՆԱԿԸ ՀԱՅԿ. ԽՈՒՄԲԻՆ

Բաշկիրի Նեւթակամսկ քաղաքին մէջ տեղի ունեցաւ բանահիւսական խումբերու փառատօն մը որուն ոսկէ մետալը եւ գլխաւոր մրցանակը շահեցաւ 40 մրցակիցներէն Արովեանի «Գեղարդ» պարախումբը: Ալբերտ Կիզիրեանի ղեկավարած խումբը քանի մը համերգներ տուաւ նաեւ շրջակայ քաղաքները, մեծ գնահատանքի արժանանալով:

**

ԳԱՍՊԱՐՈՎԻ ՄՐՑԱՆԱԿԸ

Ծանօթ է որ Գասպարովի շահած յաղթանշանը պիտի վաճառուէր ի նպաստ 1990–ին Պաքուէն աքսորուած Հայերու: Փարիզ ծրագրուած աճուրդը որոշ պատճառներով յետաձգուած է ու ան հաւանաբար տեղի ունենայ ամրան շրջանին Գալիֆորնիայի մէջ:

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ ԹԷՈԴԻԿ

ԵԱԼՈՎԱ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅՔ

Դարձեալ, Ատա Փազար, Ակետարանյական Հայոց հովիւն էր

վերապատուելի Կարապետ Գ. Ատանալեան, կեսարացի: 15 տարեկանին՝ պահ մը կառավարական քարտուղար եւ ապա ուսուցիչ անդ: 1889–ին Մարզուանի Գոլէճը կը մտնէ եւ երկու տարի վերջ կ'աւարտէ դասընթացքը: 4 տարի քարոզիչ Հէրէքէի, ուրկէ կը հեռանայ հալածանքի հետեւանօք եւ կ'ապաստանի Ա. Գոլէճ՝ իբր ուսուցիչ: 1895–ին հրաւէր կ'ընդունի Թալասէն, 1898–ին ալ կը ստանձնէ հովուութիւնը Մարզուանի, հոն ձեռնադրուելով եւ պաշտօնավարելով 6 տարի: Նախագահ՝ քաղաքին Քրիստոնէական Ընկերութեան: 1904–ին կ'ուղեւորի Ամերիկա՝ ուսումը կատարելագործելու: Երկու տարի վերջ պսակաւոր կրօնական մանկավարժութեան, իսկ 1907–ին «Վարդապետ մանկավարժութեան» տիտղոսով ընթացաւարտ Նիւ Եորքի համալսարանէն: 1908 Յուլիս 31ին կը կարգուի հովիւ Իզմիրի եւ մանկավարժութիւն կը դասաւանդէ տեղւոյն պետական վարժապետանոցի իսլամ ուսանողաց: Ատա Փազար եղած է իր աշխատութեան վերջին դաշտը՝ պատերազմի օրերուն, ուրկէ Պրուսա անցած: Վերապրող: Այժմ Ամերիկա:

ՀԱՅ ԳԻՒՂՕՐԷՔ ԱՏԱ ՓԱԶԱՐԻ

Ատա Փազարի շրջակայքն են հետեւեալ գիւղերը.–

1. Սապանճա.– Նիկոմիդիայէն երկաթուղիով 2 ժամ հեռու՝ պզտիկ գիւղ, որուն բնակչութեան 65 տունը կը պատկանէին Հայոց: Ասոնցմէ բողոքականի քանի մը ընտանիք միայն զերծ կը մնան տեղահանութենէ: 1915–ի ամառէն սկսեալ տարի մը ամբողջ՝ հոնկէ անցան Պոլսէն հաւաքուած եւ խումբ խումբ Անատոլուի խորերը հեռաւոր վտարուած ընտանեզուրկ պատանիներ եւ ուշ ձերբակալուող մէկ քանի մտաւորականներ, անոր ցուրտ բանտին մէջ գիշերելով, ոմանք ալ քաշած տառապանքնին արձանագրելով պատերուն վրայ (Այս տողերը գրողը, բախտակից անոնց, կարդացած է անձամբ այդ արձանագրութիւնները): Նոյն դասէն է եղերաբախտ խմբագիր Պետիկ Քիւրտեան որ հուսկ ուրեմն Մէքքէնէ կնքեց մահկանացուն: Տեղւոյն տըխրահռչակներն էին «միւտիր» Բաշիտ եւ Գարագօլ Գօմանտանի Հիւսէյն Չավուշ: Եկեղեցին Ս. Մինաս՝ որուն բեմը բարձրանալով, սպառաշունչ Թուրքերէն ճամարտակութիւն մը դռռացուցած է ոստիկան մը 1915 տարուան Աստուածածնայ տօնին եւ զէնք ալ պարպած սրբավայրին կամարն ի վեր, ահաբեկելով աքսորի սեմին վրայ գտնուող ժողովուրդը: Կը պաշտօնավարէր

Սամուէլ Քահանայ Այնաճիլեան.– Ծնած 1863 Յունուար 18ին եւ ձեռնադրուած Ստեփանոս Արք.է 1908 Յունիս 15–ին: Վախճանած:

Սապանճացի Հայերը այցելարար կը հովուէր Եալովայի Ջուզուր գիւղի Տ. Աթանագինէ քահանան՝ որուն մասին խօսեցանք իր կարգին:

2. Նոր Գիւղ.– Սապանճայէն կէս ժամ հեռու՝ գիւղակ, 15 հայ տունով, եւ Ս. Լուսաւորիչ մատուռով:

3. Հէնտէկ կամ Խանտէք.– Ջէրքէզաբնակ գիւղ: Հոնկէ կէս ժամ հեռու է համանուն հայ գիւղակը՝ 190 տնւոր, որուն տխրահռչակ «միւտիր»ն էր Բաշիտ: Եկեղեցին Ս. Լուսաւորիչ՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Ներսէս Քահանայ, 80 տարու, աքսորավայրը՝ Գոնիա վախճանած 1916–ին, ծայր աստիճան թշուառ:

Զինադադարէն յետոյ, երբ Հէնտէկի Հայութեան բեկորներ կը դառնան տեղերնին, կ'ունենան իրենց նորընծայ երէցը՝ յանձին

Յովհաննէս Քահանայ Թէքնէճեանի.– Ծնած 1885 Դեկտեմբեր 17–ին եւ ձեռնադրուած աքսորադարձ Ստեփանոս Արքեպիսկոպոսէ 1919 Սեպտեմբեր 8–ին, տարի մը վերջ կրկին իր հօտին հետ նըշաւակ դառնալով Միլլիճիներու շահատակութեանց:

4. Հովիւ Գիւղ.– Հէնտէկէն կէս ժամ հեռու, Թուրք յորջորջմամբ Չօպան Եաթաղը, 150 տուն Հայութեամբ: Եկեղեցին Ս. Կարապետ՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Վրթանէս Քահանայ.– Ծնած 1856 Դեկտեմբեր 8–ին եւ ձեռնադրուած Ստեփանոս Արքեպիսկոպոսէ 1892 Օգոստոս 16–ին: Տրապիզոնէն Նիկոմիդիոյ վիճակը գաղթող եւ այս գիւղը հաստատուող համշէնցի Հայ–Լազերուն երէցը:

Իր հօտին հետ կը տարագրուի մինչեւ Տէր Զօր՝ ուր կը նահատակուին ինք, երիցուհին եւ իւրայինք, Օգոստոսեան կոտորածին:

5. Էլմալը կամ Ալմալու (Պուրտուր ալ ունի համանուն գիւղ, որ տաճկընոց է).– Ատա Փազարէն երկուքուկէս ժամ հեռու՝ հայաբնակ գիւղ, եկեղեցին Ս. Լուսաւորիչ, 80 տնւոր որմէ երեք ընտանիք հազիւ վերադարձած է եւ որուն եղերաբախտ երէցն էր

Խորէն Քահանայ Տէր–Խորէնեան, 50 տարու, քաջահմուտ եկեղեցական երաժշտութեան, որ իր արքենի կարգով՝ կը վայելէր կարիճի համբաւ եւ որմէ կ'ահաբեկէին հարեւան Թուրքեր:

(Շար. 253)

(Տար. Ա. էջէն)

ու հիւպատոսարաններուն վրայ յարձակումներ կը կազմակերպեն. արդէն թիրախ դարձած են Փարիզի, Պերնի, Լոնտոնի Թուրքիոյ հիւպատոսարանները կամ Թրքական օդային գիծերու գրասենեակները։

«ԹԷՐՃԻՒՄԱՆ» օրաթերթը Յուլիս 11–15 թիւերուն մէջ «Զըլտըրի հայկ. կոտորածները» խորագրուած շարքով մը ներկայացուցած է 1918 – 20 թուականներուն այդ վայրին մէջ «Հայերու կողմէ» կատարուած ջարդերը...։ Տարքին հեղինակը Հայերու զոհ Թուրքերու հաւաքական գերեզմաններու բացումի նկարներուն կ'ընկերացնէ «հայկ. սարսափէն» վերապրող ծերունիներու ականատեսի վկայութիւնները։ Ու այս ամբողջ բեմադրութիւնը կ'ըսուի թէ մէկ նպատակ կը հետապնդէ՝ լուսաւորել համաշխարհային կարծիքը։

ԵՐԵՒԱՆ — ՀԵՌԱՏԻՊ — ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՅՈՒԼԻՍ 8 / 12)

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ

Յուլիս 12-ին Գերագոյն Խորհուրդի նախագահը ընդունեցաւ Ֆրանսայի քըրիստոնեայ ժողովրդավարական Միութեան պատուիրակութիւնը, Միութեան գլխաւոր քարտուղար Ժաք Պարոյի գըլխաւորութեամբ։ Պատուիրակութիւնը որ Հայաստան կը գտնուէր իրավիճակին տեղւոյն վրայ ծանօթանալու նպատակով, նոյն օրը ընդունուեցաւ նաեւ վարչապետ Վազգէն Մանուկեանի կողմէ։

«ՆԱՅԻՐԻՏ»Ը ՎԵՐԱԲԱՑՈՒԱԾ

Շուրջ մէկուկէս տարուան դադարէ մը ետք սկսաւ գործել «Նայիրիտ»ը։ Այդ ընթացքին անոր պատճառած վնասը հասած էր 150 միլիոն ռուբլիի։ Հայաստանի Ջրաօդերեւութաբանութեան եւ բնական միջավայրի վերահսկումի վարչութեան պետը ըսաւ որ «Նայիրիտ»ի գործունէութեան նկատմամբ խիստ վերահսկողութիւն սահմանուած է։ Այս ընթացքին քաղաքին մթնոլորտին մէջ միայն անգամ մը քլորի քանակութեան աննշան բարձրացում արձանագրուած է որուն պատճառները անմիջապէս մէջտեղէն վերցուած են։

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ԼՐԱԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ՀԵՏ

Յուլիս 5-ին Լրագրողներու Տան մէջ վարչապետ Վ. Մանուկեան հանդիպում ունեցաւ լրագրողներու հետ որոնց ամփոփ տեղեկութիւն հաղորդեց Կումայրի-Սպիտակ գօտիին վերակառուցման աշխատանքներուն մասին, ապա խօսեցաւ արտասահմանի հետ տնտեսական յարաբերութիւններու զարգացման ու արդիւնաւէտութեան մասին։ Առանձին հետաքըրքրութիւն արթնցուց Սեպտեմբեր 21ի հանրաքուէն։ Վարչապետը պատասխանեց լրագրողներու հարցումներուն։

ՇԱՐԺԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏՆԵՐՈՒ ԴԻՄՈՒՄԸ ԳՈՐԲԱՉՈՎԻՆ

Մոսկուայի շարժարուեստագէտներու Միութիւնը Գորբաչովի ուղղուած նամակով մը իր վրդովումը յայտնեց Ղարաբաղի եւ Ազրպէջանի յարակից շրջաններուն մէջ տեղի ունեցող ողբերգական պատահարներուն առթիւ։ Նամակին մէջ դատապարտուած է Սումգայիթի ցեղասպանութիւնը եւ յայտնուած որ ներկայի ողբերգութիւնն ուապօրինութիւնը կ'արընչուին նախագահի անունին, անոր որ խաղաղութեան միջազգային մրցանակին արժանացած է։ Շարժարուեստագէտները կոչ ուղղած են վերջ տալու Ղարաբաղի մէջ արիւնահեղութեան ու բռնութեան որոնց նպատակն է ամբողջ ժողովուրդին բռնի տարագրումը եւ Լեռնային Ղարաբաղի ինքնավարութեան ջնջումը։

ՊԱՏՄԱԲԱՆԸ ԱՐՑԱԽԻ ՄԱՍԻՆ

Գորբաչովի ու Մութալիբովի վարչակարգերը «Ազգ. – համայնավարական» կ'որակէ Ռուսաստանի երեսփոխան ծանօթ պատմաբան Եուրի Աֆանասիեւ. ան կ'ըսէ որ Մութալիբովի վարչակարգը ձեռնտու է Գորբաչովի որովհետեւ անոր անկումի պարագային Կովկասի բոլոր Հանրապետութիւնները նոյնքան ազատ կ'ըլլան, որքան Հայաստան ու Վրաստան։ Աֆանասիեւ կը յիշեցնէ որ Գորբաչով Լ. Տէր-Պետրոսեանի խոստանալով կարգադրել Ղարաբաղի կնճիռը, հոն զօրք ուղարկեց որոնք ազրպէջանական ՕՄՈՆ-ականներուն հետ սկսան մարդի հայ բընակչութեան ցեղասպանութիւնը։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Սէնթ'Անթուանի Ս. Թադէոս եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղկեպսակի հետեւեալ նուիրատուութիւնները.—

Գեղանոյշ Տէր-Փիլիպոսեանի (ծնեալ՝ Աբրահամեան) մահուան առթիւ՝ Պօղոսեան ընտանիք, Տէր եւ Տիկին Ղազարոս Աստիկեան 100-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Վարդանեան, Տիկին Լուիզա Մոքոսեան, Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Զաղըլասեան 50-ական Ֆր., Տիկին Մարիամ Հայրապետեան, Պ. Խաչիկ Պասմաճեան 100-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Արման Օրթագարակեօզ 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Յակոբ Թիւթիւնճեան 150 Ֆր.։

Մանուշակ Մախտեսեանի (ծնեալ՝ Պօղոսեան) մահուան առթիւ՝ Մահտեսեան ընտանիք 1000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Բիւզանդ Տէվէճեան, Տիկին Տիրատուրեան, Տէր եւ Տիկին Մկրտիչ Տէլիղազարեան 50-ական Ֆր., Մազիքեան ընտանիք, Տէր եւ Տիկին Դաւիթ Պանտիկեան 300-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Պերճ Կարապետեան 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Յովհ. Մխիթարեան 50 Ֆր., Մինասեան ընտանիք 100 Ֆր., Տէրտէրեան Արտաշ եւ Սիլվան – ժամի 100 Ֆր. եւ 100 Համազգայինին, Տէր եւ Տիկին Ժորժ Եուսուֆեան, Տէր եւ Տիկին Վարդգէս Կիւմիւշեան, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Մարտիրոսեան, 100-ական Ֆր., Անդիքաճեան ընտանիք 100 Ֆր. Ս.Օ.Ս.-ին, Ահարոնեան ընտանիք 200 Ֆր.։

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ՄԵԿՆՈՂ ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներէն կը խնդրուի –նախընտրաբար– հասցէի առժամեայ փոփոխութիւնը կատարել իրենց թաղին թղթատարի գրասենեակին միջոցաւ, չծանրաբեռնելու համար «Յառաջ»ի վարչութեան աշխատանքը։

Անկարելիութեան պարագային, կարելի է անշուշտ, դիմել գրաւոր թերթիս վարչութեան, մեկնումի թուականէն 5 – 6 օր առաջ, տալով երկու հասցէները (ընթացիկ եւ նոր) եւ կցել 30 Ֆր.ի դրոշմաթուղթ Ֆրանսայի համար։ Ամրան շրջանի թղթատարական յաւելեալ անկանոնութիւնները պատճառ են, որ արտասահման մեկնողներու հասցէի փոփոխութիւն չըկատարուի։

Արձակուրդի առթիւ, հասցէի փոփոխութիւն չի կատարուիր առկախ հաշիւ ունեցող բաժանորդներուն։

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»ի

FETE CHAMPETRE
DE LA COLONIE DE LA CROIX BLEUE
DANS LE CADRE RENOVE DE LA COLONIE

DIMANCHE 21 JUILLET
A BELLEFONTAINE

La Croix Bleue des Arméniens de France
Section Lyon Villeurbanne
organise un voyage en car

DEPART : 7h30 devant l'église arménienne
40, rue d'Arménie, 69003 Lyon

PRIX DU VOYAGE : Adultes : 80 Frs.

Enfants moins de 5 ans gratuit.

Le nombre de places est limité.

Réservations : Tél : 78. 17. 08. 81
78. 01. 79. 90
78. 76. 31. 11

ՄԻՒՌՈՆԻ ՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ՍՈՒՐԲ ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՄԷՋ

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ

Իր գահակալութեան 36-րդ տարեդարձին առթիւ, Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. ՎԱԶԳԷՆ Ա. Ամենայն Հայոց Վեհափառ Կաթողիկոսը, համաձայն մեր եկեղեցական աւանդական կարգի, Սեպտեմբեր 29-ին, Կիրակի օր, Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի մէջ, ՍՐԲԱԼՈՅՍ ՄԻՒՌՈՆ պիտի օրհնէ։

ՄԻՒՌՈՆՕՐՀՆՈՒԹԵԱՆ շնորհաբեր այս արարողութեան ներկայ գտնուելու առիթ ընձեռելու համար, ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱԿԱՆ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ կը կազմակերպէ ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ մը հետեւեալ կարելիութիւններով.

Սեպ. 26-էն Հոկ. 3, ՓԱՐԻԶ – ԵՐԵՒԱՆ – ՓԱՐԻԶ
ուղիղ թռիչքով, սակ՝ 6950 Ֆր.
Սեպ. 26-էն Հոկ. 10, ՓԱՐԻԶ – ԵՐԵՒԱՆ – ՓԱՐԻԶ
ուղիղ թռիչքով, սակ՝ 8750 Ֆր.
Սեպ. 26-էն Սեպ. 30, ՓԱՐԻԶ – ԵՐԵՒԱՆ ուղիղ թռիչքով
վերադարձ Մոսկուայի ճամբով, սակ՝ 7100 Ֆր.։

Վերոյիշեալ գիները կը պարփակեն օդանաւին տոմսը, առաջին կարգի պանդոկ, demi-pension, յատուկ շրջապտոյտներ, ապահովագրութիւն, վիզա։

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆԸ կը կազմակերպուի Փարիզէն SABERA-TOURS եւ Լիոնէն SEVAN ճամբորդական գրասենեակներու գործակցութեամբ։

ՏԵՂԵՐԸ ՍԱՀՄԱՆԱՓԱԿ ԵՆ։ Վերջին պայմանաժամ՝ Յուլիս 31։

Արձանագրութեան եւ այլ տեղեկութիւններու համար դիմել Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ քարտուղարութեան՝ 15, Ռիւ Ժան-Կուժոն, Փարիզ 8, հեռաձայն՝ 43-59-67-03։

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՌՈՒՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԶԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՀԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻԷ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Peritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ 17

MERCREDI
17 JUILLET
1991

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամերիկեան առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.582 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 66e ANNÉE — No 17.582

ԷՐՔԷՃԻ ՎՐԱՅ ՅԱՐՁԱԿՈՒՄԸ Ի ՎԵՐՋՈՅ ԿԸ ՁԱԽՈՂԻ

ԵՐԿՈՒՍՏԵՔ ԶՈՀԵՐ

ԲՈՒՌՆ ՎԷՃԵՐԷ ԵՏՔ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ ԱՐՑԱԽԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐՈՒՆ ԼԻԱԶՕՐՈՒԹԵԱՆ ԲԱՆԱՁԵՒԸ ՔՈՒԷԱՐԿԵՑ

Յուլիս 15, ժամը 11.30-ին Ազրպէյճանի ՕՄՈՆ-ականները եւ խորհ. զօրքեր ներխուժած են Էրքէճ գիւղը, հրասայլերով եւ զրահակառքերով. Նախնական տեղեկութիւններու համաձայն այս գործողութիւնը իր գաժանութեամբ գերազանցած է Գետաշէնի մէջ տեղի ունեցածը: 11.30-ին է ուրեմն, որ խորհ. բանակի եւ ազրպէյճանական ջոկատներու ստորաբաժանումները զանգուածային յարձակում մը գործած են Շահումեանի շրջանի Էրքէճ հայաբնակ գիւղին վրայ, որու բնակիչներուն նախապէս վերջնագիր տրուած էր (տե՛ս. «Յառաջ» Յուլիս 16): Յարձակումը շատ բուռն եղած է, թնդանօթներով, հրասայլերով, թնդանօթաձգութիւնը՝ սաստիկ, բազմաթիւ տուներ քարուքանդ եղած են:

Յարձակող ստորաբաժանումներու գիւղ մտնելու փորձերը սակայն բախած են զօրաւոր դիմադրութեան տեղւոյն բնակիչներուն կողմէ եւ յարձակողները բռնուած եղած են նահանջել ազրպէյճանական Տողան գիւղը: Հայկ. կողմը կան երկու մեռեալներ -Արգար եւ Ռոզա Զաքարեան- եւ 15 վիրաւոր, որոնց մէջ չորս կին, միւս կողմը՝ երեք մեռեալ:

Երեքշաբթի առտու (Յուլիս 16), երբ կը խօսէինք Երեւանի հետ, հաստատուեցաւ թէ Էրքէճ բոլորովին «ազատագրուած է»: Ապահովութիւն տրուած էր նաեւ թէ յարձակումները կը դադրին, բայց նման ապահովութիւններ բազմիցս տրուած են:

Երկուշաբթի, Յուլիս 15-ին, Գերագոյն Խորհուրդի նիստը շատ երկար տեւած է եւ վիճաբանութիւններն ալ աւելի քան բուռն: Արդէն, վերջին նիստն ալ դղնփակ եղած է:

Վէճը կը վերաբերէր երկու բանաձեւերու քննարկման: Առաջինը, զոր չարադրած էր Իգոր Մուրատեան եւ ներկայացուցած Գերագոյն Խորհուրդի Յուլիս 9-ի նիստին, կ'առաջարկէր Լեռնային Ղարաբաղի պայքարը հռչակել ազգային ազատագրական պայքար: Բանաձեւի քննարկումը կատարուած էր այդ նիստին եւ ելոյթ ունեցած էին կողմնակիցներն ու ընդդիմադիրները: Այդ բանաձեւին թեր էին 59 երեսփոխաններ եւ Հ.Յ.Դ., Հանրապետական կուսակցութիւն, ԱԻՄ, քրիստոնեայ-դեմոկրատ եւ քանի մը համայնավարներ: Ի դէպ ճշդենք նաեւ որ վերոյիշեալ կազմակերպութիւնները հետեւեալ պատկերը կը պարզեն Գերագոյն Խորհուրդին մէջ.- Հ.Յ.Դ.՝ 9, Հանրապետական՝ 1, ԱԻՄ՝ 1, Քրիստոնեայ-դեմոկրատ՝ 1: Այս բանաձեւի գլխաւոր կէտերն են.-

1.- Խորհ. Միութեան եւ Ազրպէյճանի իշխանութիւններու Լեռնային Ղարաբաղում գործողութիւնները որակել որպէս հայ ժողովրդի դէմ ուղղուած ցեղասպանութեան քաղաքականութիւն,

2.- Ինքնապաշտպանութիւնը Լեռնային Ղարաբաղում համարել խորհ. եւ ազրպէյճանական սպառնալիքը կանխելուն ուղղուած հարկադրուած միջոց, զինուած ինքնապաշտպանութեան մասնակիցներին համարելով կոմբատանտներ, որոնց իրաւունքները պաշտպանուում են 1949 թ. Ժընեւեան կոնվենցիայով եւ նրանց կից 3. 06. 1977 թ. արձանագրութեամբ,

3.- Ճանաչել հայ ժողովրդի պայքարը Լեռնային Ղարաբաղում իր սուվերեն իրաւունքների համար ազգային - ազատագրական շարժում,

4.- Դիմել միջազգային կազմակերպութիւններին, միութենական Հանրապետութիւններին, պետութիւններին եւ ՄԱԿ-ին, ճանաչել հայ ժողովրդի ազգային-ազատագրական պայքարը Լեռնային Ղարաբաղում, իսկ նրա ղեկավար մարմինը՝ Լեռնային Ղարաբաղի Ազգային Խորհուրդը ճանաչել միջազգային իրաւունքի սուբյեկտ, եւ ցոյց տալ համապատասխան օգնութիւն եւ աջակցութիւն:

Այս բանաձեւը այդ օրն արդէն (Յուլիս 9) չէր ստացած հարկ եղած մեծամասնութիւնը (միայն 117 ձայն կը ստանար, անհրաժեշտ է՝ 131):

Յուլիս 15-ի նիստին, կրկին քննարկման կը դրուէր այս բանաձեւը, բայց, նաեւ այլ բանաձեւ մը, որ ընդառաջ կ'երթայ Արցախի աշխատաւորական ներկայացուցիչներուն յայտարարութեան (Մայիս 16) ուր պատրաստակամութիւն կը յայտնուի խօսակցելու ազրպէյճանական իշխանութիւններու հետ եւ քաղաքական բանակցութիւններու ճամբով, փոխզիջումներով լուծումներ որոնել խորհ. Սահմանադրութեան օրէնքներու սահմաններուն մէջ: Մէկ խօսքով ընտրութիւնը սա էր՝ պատերազմ կամ բանակցութիւն:

Մայիս 16-ին արցախցի լիազօրներու յայտարարութեան (ստորագրած էին ինչ որ իշխանութիւն մնացած է Ստեփանակերտ, այսինքն՝ քաղխորհուրդ, քաղկոմի բիւրօ, քաղխորհուրդի գործադիր կոմիտէ, եւլն. եւլն.) Յունիս 29-ին յաջորդած էր նոյն ներկայացուցիչներու կողմէ, նոյնիմաստ նամակ մը ուղղուած Գորբաչովի եւ զոր ստորագրած էին լիազօր ներկայացուցիչները.- Հ. Պօղոսեան (երեսփոխան Մոսկուայի Գերագոյն Խորհուրդին), Մ. Միրզոյեան (Ստեփանակերտի քաղխորհուրդի գործկոմի նախագահ), Շ. Պետրոսեան (տեղակալ), Կ. Բաբուրեան, Լ. Մելիքշահնազարեան եւ Կ. Պետրոսեան:

Գերագոյն Խորհուրդի նիստին ծեծուած է այս հարցը: Լ. Տէր-Պետրոսեանի կարծիքը ինչ կը վերաբերի ազգային-ազատագրական պայքարի բանաձեւին, ծանօթ էր, քանի ան, Յունիս 9-ին իսկ, շեշտած էր թէ նման որոշումի մը քուէարկութիւնը ալ աւելի կը սաստկացնէ կացութիւնը, Մոսկուա քանի մը զօրագունդ ղրկելով կրնայ բոլորովին պարպել Արցախը:

Միւս բանաձեւը ընդառաջ կ'երթար Արցախցիներու իսկ բաղձանքներուն:

Ազգային - ազատագրական պայքարի վերաբերող բանաձեւը կը ստանար թեր՝ 32 ձայն, դէմ՝ 31, ձեռնպահ 69 (այս արդիւնքը «թեր» ձայներու հետաքրքրական է, երբ նկատի առնենք որ առաջարկը ստորագրած էին 59 երեսփոխան, առաւել կարգ մը կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչներ):

Երկրորդ բանաձեւը, կը բաղկանայ երկու կէտերէ.-

1.- Հաւանութիւն տալ Արցախի աշխատաւորական լիազօր ներկայացուցիչներուն քաղաքական նախաձեռնութեան պատրաստակամութեան (Մայիս 16ի յայտարարութիւն):

2.- Հաւանութիւն տալ Յունիս 29-ի Գորբաչովի ուղղուած նամակին մէջ ար-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀԱՆԳԻՍՏ ՍԻՈՆ ԱՐՔԵՊՍ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆԻ

Այսօր, խոր վշտով Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնէն տեղեկացանք վախճանման Հայց. Առաքելական Եկեղեցւոյ երախտաշատ հոգեւորական եւ Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդի ատենապետ Տէր Սիոն Արք. Մանուկեանի:

Ստորեւ Վեհափառ Հայրապետի ցաւակցական հեռագիրը.

«Խոր վշտով յայտնում ենք ձեզ որ Յուլիսի 16-ի լոյս առաւօտեան, բարեպաշտօրէն ու խաղաղ ի Տէր հանգեաւ Սիոն Արք. Մանուկեան:

Մայր Աթոռը սուգի մէջ է:

Հանգուցեալը մեր Ս. Եկեղեցուն իր ամբողջ կեանքով նուիրուած ուխտապահ ու անբասիր բարձրաստիճան հոգեւոր սպասաւոր էր, որ հոգին աւանդեց իր պարտքը լիութեամբ կատարած Հայ Եկեղեցու ու ժողովրդի հանդէպ:

Թող Տէրը քաղցրութեամբ ընդունի նրա արդար հոգի երկնային յաւերժական խաղաղութեան աշխարհում:

Տէր Սիոն Արք.ի անշնչացած մարմինը կ'ամփոփուի Ս. Գայեանէի վանքում Հինգշաբթի Յուլիս 18-ին:

Ցիշատակն արդարոց օրհնութեամբ եղիցի: Ամէն:

ՎԱԶԳԷՆ Ա.
Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց»

Երջանկայիշատակ Տ. Սիոն Արք. ծնած էր Վանայ Կերաշէն գիւղը 1906ին: Աւազանի անունով Սարգիս, զաւակն էր Իսաչան եւ Վարդուհի ամոլին:

Սիոն Արք. պաշտօններ վարած էր Երուսաղէմի Սրբոց Յակոբեանց վանքին, Ամերիկայի Արեւելեան Թեմի եւ Հարաւային Ամերիկայի մէջ:

Վերջին տարիներուն, Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածին հաստատուելով, Վեհափառ Հայրապետի կողքին եղած է մինչեւ օրս Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդի ատենապետը:

Սիոն Արք. հեղինակ է բազմաթիւ աշխատութիւններու, որոնցմէ յիշենք «Բըրիտանէական Դաստիարակութիւն»ը, «Բարոզգիրք», «Աւետարանի ճամբով» եւ «Վանական Յուշեր»ը:

Այս Կիրակի, Յուլիս 21, ի ժամու Ս. պատարագի, հոգեհանգստեան մասնաւոր պաշտօն կը կատարուի Ֆրանսայի եւ Արեւմտեան Եւրոպայի բոլոր եկեղեցիներուն մէջ նորոգ վախճանեալ Սիոն Արք. Մանուկեանի համար:

ԴԻՒԱՆ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ

Յուլիս 16

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՀԱՑՈՒՆ ԴԷՄ ՆՈՐԷ՜Ն ՔԻՒՐՏԸ ԹՈՒՐՔԻՆ ԵՂԲԱՅՐ

1980-ի զինուորական հարուածով մէկդի դրուած Թուրք քաղաքական ղեկավարներէն է Ա. Թիւրքէշ որ մինչեւ այդ թուականը կը գլխաւորէր «Ազգայնական շարժում» կուսակցութիւնը ու ծանօթ էր իր ազգայնամոլ կեցուածքով. Ներկայիս իր կուսակցութիւնը կը կոչուի «Ազգ. աշխատանքի կուսակցութիւն», իսկ ինք շատ հազուադէպօրէն կը յայտնուի քաղաքական բեմին վրայ:

Վերջին օրերու ահաբեկչական խերաւյաջորդ դէպքերը պատճառ դարձած են որ ինք քննադատէ Թուրք իշխանութիւններու ներկայի վարքագիծը որ իր արժեւորումով, աչք կը փակէ արեւմուտքի աշխարհակալութեան խաղին («Թէրճիման» Յուլիս 16):

Ահաբեկչութեան նոր ալիքը ան յայտաբար նշան կը նկատէ անջատողական շարժումին աշխուժացման որուն հովանաւորներն են արեւմտեան պետութիւնները: Անոնք կը շարժեն հայկ. եւ յունական կազմակերպութիւններու դերով որոնց նպատակն է մասնատել Թուրքիոյ հողերը: Ա. Թիւրքէշ ակնարկելով Իրաքի Քիւրտերը պաշտպանելու համար կազմուած միջազգային ուժին որ սկսած է բանակիլ Թուրքիոյ Սիլոփիի շրջանը, կ'ըսէ.- «Արեւմուտքը Քիւրտերը Թուրքերէն անջատել ու եղբայրասպան կռիւներու մղել կ'ուզէ մեզ, խամաճիկ քրտական պետութիւն մը հիմնելու համար»: Ա. Թիւրքէշ կ'աւելցնէ. «Արեւմուտքի նպատակն է հիմնուելիք Քիւրտիստանը մէկ կողմէն Արաբներու, միւս կողմէն Թուրքերու յարձակումին թիրախ դարձնել ու հիմնել մեծ Հայաստանը»:

Ապա եւլելով քրտական շահեր պաշտպանողի դիրքէն, Թուրք ղեկավարը հետեւեալ արտայայտութիւնը կ'ունենայ.

«Պէտք է հասկցնենք քրտերէն խօսող ժողովուրդին թէ Քիւրտին բարեկամը միայն Թուրքը կրնայ ըլլալ, թէ զիրենք միայն մենք կրնանք պաշտպանել, Թուրքիոյ տէրերը մենք բոլորս ենք, թուրք - քրտական խտրականութիւն չի կրնար գոյութիւն ունենալ: ...Պէտք է հասկցնենք թէ երբ տէրն են խոշոր Թուրքիոյ, ոչ իրենց, ոչ ալ մեզի համար շահաւոր է որ կծկուին փոքրիկ Քիւրտիստանի մը սահմաններուն մէջ»:

Թուրք - քիւրտ «եղբայրութեան» մասին երբ կան վերջին չուրջ մէկ դարու պատահարները՝ Տէրսիմէն մինչեւ Թուրքիոյ ներկայի բանտախուցերը, ոչ ոքի բան մը կ'ըսեն Ա. Թիւրքէշի «սըրտցաւ» խօսքերը. սակայն հետաքրքրական է իր չեշտակի անկինադարձը երբ որպէս «երկու չարեաց փոքրագոյն» գինակից կ'ընտրէ Քիւրտը Հայուն դէմ:

Ա. Թիւրքէշ նկատի չունենար միայն կէտ մը. այն որ ի վերջոյ Քիւրտն ալ պատմութեան դիրքը կարդալ սորված կրնայ ըլլալ ու երբ պետութեան մը հետանկարը ուրուագծուած է հորիզոնին վրայ, գոնէ տեսականօրէն, կրնայ էջը դարձնել համիտեան հին այդ դասին...:

ՎԵՆԵՏԻԿ
ՄՈՒՐԱՏ-ՌԱՓԱՅԷԼԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ԱՄԱՎԵՐՋԻ ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

ՎԵՆԵՏԻԿ.– Այդ օրը, Մուրատ – Ռափայէլեան վարժարանի ամավերջի այդ հանդէսը, աւանդական ըլլալէ աւելի՛ բան մըն էր, կարծէք, տեսակ մը ազգային ծիսակատարում որ տեղի կ'ունենար Վենետիկ քաղաքի մէջ, 155 տարեկան Մուրատ – Ռափայէլեան վարժարանի փառահեղ, 1700-ական Թուականներու պալատին մէջ: Այսպէս, որովհետեւ կրթա – դաստիարակչական գործունէութեան, անոր վեհութեան եւ նուիրականութեան հաւաստացող մըն եմ: Այո՛, Մուրատ – դաստիարակչական գործունէութեան մը սակայն որ կը գերազանցէ ինքզինք վերածուելու համար հոգեւոր տաճարի մը, ուր Աստուծոյ խօսքը կը բանայ հոգիի ու մտքի դռները տրամադրելով պատանին, ընդունելու իմաստութեան խօսքը, որ գիտէ հիմնաւորել մարդը, բարոյական ու գիտական հաստատ ու լուսաւոր ուղիին մէջ, որպէսզի ան քալէ կեանքի ուղիներէն եւ բարձրանայ դէպի Աղբիւրը լոյսին:

Այս ձեւն էր որ սկիզբ կ'առնէր տառատեան, պատարագի ընթացքին, զոր կը մատուցանէր Հայր Ռափայէլ Անտոնեան, տեսուչը վարժարանին, եւ կը քարոզէր հաւատքի մասին իբր գերազանցումը մտքին, որով ամէն ինչ կը կերպարանափոխուի, կը ստանայ իրաւութիւն եւ կը դառնայ իմաստ, հոգիի ու մտքի պահանջներու տալով գոհացում:

Վարժարանի աշակերտներէն եօթը հոգի կ'աւարտէին իրենց ուսումնական շրջանը եւ պիտի ստանային Մուրատ – Ռափայէլեան վարժարանի վկայականը: Հիմա անոնք յուզումով կը հետեւէին պատարագի խորհուրդին, սրտառուչ էր տեսարանը նաեւ դիտողին համար, որովհետեւ, այսօր տարբեր միւս կիրակիներէն, աշակերտները ունէին իրենց կողքին նաեւ իրենց ծնողքները, եկած եօթը զանազան երկիրներէ. այդ օրը տօն էր իրենց համար ալ. իրենց զաւակները այդ օրը կ'առնէին հասուն ու գիտակից նոր քայլ, առաջին կարեւոր հանգրուանը որով սկիզբ կ'առնէր վաղուան մարդու կեանքը: Հոն էին այդ օրը ծնողքները, քոյրեր եւ եղբայրներ, ամփոփուած խորանին առջեւ, Աստուածամօր նուիրուած այդ խորանին դիմաց, Մանուկ Յիսուսը իր ձեռքերուն մէջ բռնած Աստուածամօր պատկերին դիմաց, ուր ծնրադիր աղօթած էին իրենց զաւակները ամէն օր առաւօտ ու իրիկուն, յանձնելով իրենք զիրենք եւ իրենց ծնողքները Աստուածամօր պաշտպանութեան եւ ահա հիմա նոյն այդ մատուռին մէջ, միացած իրարու, վարժարանի վարդապետներուն հետ, գոհաբանական աղօթք կը բարձրացնէին Աստուծոյ, եւ շնորհակալ կ'ըլլային յաջող ուսումնական շրջանի բոլորումին համար, որուն երախտապարտ պէտք էին ըլլալ իրենց կեանքով: Այսպէս կը խօսէր տեսուչ վարդապետը իր քարոզով եւ կը շեշտէր որ անոնք մնային իրաւ հաւատացողներ Աստուծոյ եւ չարունակէին ապրիլ համաձայն այդ հաւատքին, եւ ցոյց տային միշտ իրենց գործերով եւ կեանքի ապաբէգի ընտրանքով, նոյն այդ հաւատքի բարերար արդիւնքները եւ ստացած քրիստոնէական դաստիարակութեան հաստատ համոզումներով, գիտնան միշտ արժեւորել իրաւ բարին, եւ իրենց կեանքով ըլլալ վկայութիւնը անոր: Պատարագի երգերը, այդ բացառիկ ջերմեռանդութիւն ներշնչող մատուռը, ուր ամփոփուած կը պահուին մասունքները մեր նահատակներուն, բերուած Տէր Զօրի անապատի «Հայոց փոսէն», ձեռամբ Մուրատ – Ռափայէլ վարժարանի նախկին տեսուչ, հոգելոյս Հայր Սերովբէ Ապըլեանի, կ'օծէր պահը ազգային յարութեան յատուկ դրոշմով, եւ կիրակին կը դառնար Հայոց Կիրակին, արդասիքը Քրիստոսի յարութեան, որով կը ջերմանար հոգիները ներկաներուն: Աւարտական եօթը աշակերտները, իրենց համազգեստներու մէջ կարծէք աւելի հասունցած, աղօթողի իրենց արտայայտութիւններով իսկական դերակատարներն էին ազգային ու հոգեւոր այս ծիսակատարութեան. դիտելը զիրենք իսկական հըրճուանք էր. ամէն ինչ այդ օր, իրենց վրայ կեդրոնացած էր եւ իրենցմով ամէն ինչ դեռ աւելի կը ճոխանար: Դեռ աւելին. անոնք եկած էին երէկ, պատանիներ անորոշ ապագայով, եւ ահա այսօր երիտասարդներ, հայութեամբ օծուն, կորովի ու վճռակամ, նետուելու գիտակից ընտրութեամբ իրենց ապագային մէջ:

Պատարագին յաջորդեց աւանդական ճաշը մասնակցութեամբ բոլոր ծնողքներու եւ ժամանող ազգայիններու, յատկապէս Միլանոյէն: Ճաշը տուաւ առիթ ազգային վերումներու, բաժակաճառերու թէ՛ աւարտող դասարանի եւ թէ՛ ազգայիններու ինչպէս նաեւ տեսչութեան կողմէ. աշակերտներէն մին՝ Շանթ Պալըքճեան իր շնորհակալութեան խօսքը մինչ կ'արտասանէր յիշեց նաեւ գնահատանքով Մխիթարեան միաբան Հայր Միքայէլ Վարդապետը, բազմավաստակ եւ կայտառ ծերունին, մեծաւորը Մուրատ – Ռափայէլեան վարժարանի: Նոյն պահուն, վարժարանի նախկին սաներն ու ազգայիններ, խանդավառ վարժարանի գործունէութեամբ, կատարեցին նուիրատուութիւններ, որոնց գումարը հասաւ իտալական 14 միլիոն լիրէթի: Տեսուչ վարդապետը, Հայր Ռափայէլ Անտոնեան գնահատեց նուիրատուները եւ յայտարարեց թէ Մուրատ – Ռափայէլեան վարժարանի նախկին սաները որոշած են միանալ իրարու եւ թիկունք կանգնիլ իրենց վարժարանի տեսչութեան, որպէսզի միացեալ ուժերով դիմագրաւեն ազգային կրթա–դաստիարակչական այժմէական հարցերը որոնք պիտի հետաքրքրեն մօտ ապագային թէ Սփիւռքի եւ թէ Հայրենիքի մեր հայորդիները: Ասոր համար ճիգ ու ջանք պիտի չխնայուի բսաւ, տեսուչ վարդապետը, այժմէականացնելու դե՛ռ աւելի վարժարանի կրթական եւ ուսումնական դիմագիծը, ընդարձակելով անոր գործունէութեան դաշտը թէ՛ դպրոցական մակարդակի բծախնդիր եւ թէ՛ լեզուի ուսուցումի նոր միջոցներու որդեգրումով, ո՛չ լոկ հայերէն լեզուի նկատմամբ այլ նաեւ առհասարակ ամերիկեան ու եւրոպական լեզուներու ուսուցումով: Այս բոլորի կողքին եւ զուգահեռ ստեղծել հայ մշակոյթի կեդրոն, պարբերաբար դասախօսելու գրական, պատմական, իմաստասիրական, լեզուական հարցերու շուրջ, ինչպէս նաեւ երաժշտական ու ճարտարապետական նիւթերու մասին, որուն համար, արդէն իսկ շնորհիւ Օննիկ Մանուկեանի զաւակներու ջանքերուն եւ նպաստին, վերանորոգուեցաւ վարժարանէն ներս շքեղ պալատը Թեմանցայի (աշակերտ Փալլատիոյի ճարտարապետական դպրոցին) եւ որուն հանդիսաւոր բացումը տեղի պիտի ունենար («Զարթօնք»՝ ունեցաւ) Յունիս 29-ին: Ընդմիջելով ծափերու տարափը, տեսուչ վարդապետը յայտարարեց, թէ օրուան այս խանդավառութիւնը պիտի շարունակուի համոտ դադարէ մը ետք:

**

Արդարեւ ժամը 16-ին, վարժարանի հայելազարդ սրահին մէջ խուռն բազմութիւն մը կը սպասէր հանդէսի բացումին: Պաշտօնական անձնաւորութիւններու ժամանումով, տեսչական մարմինը մուտք գործեց սրահէն ներս եւ իտալական փառերգը բացաւ հանդէսը. իտալական քաղաքային իշխանութիւններու ինչպէս նաեւ Ֆրանսայի հիւպատոսուհիին ներկայութիւնը առաւելապէս կը շեշտէր հանդէսի լրջութիւնը ինչպէս նաեւ վկայութիւն Մուրատ – Ռափայէլեան վարժարանի վայելած վարկին: Նամանաւանդ որ տեղական երկու պաշտօնական թերթերը մին Կիրակի օր իսկ միւսը Երկուշաբթի, գովասանքով կը խօսէին, կ'ակնարկէին անոր եզական բը-

մասին կ'ակնարկէին անոր եզական բընոյթին եւ կը հրատարակէին աւարտական դասարանի աշակերտներու խըմբանկարը: Իտալական փառերգէն անմիջապէս ետք, խմբերգը հնչեցուց «Մեր Հայրենիք, ազատ անկախ» երգը, փառերգի ամանակով. եւ երբ խմբերգը հասաւ հետեւեալ բառերուն «Ահա եղբայր քեզ մի դրօշ, զոր իմ ձեռքով հիւսեցի», ներս բերուեցաւ Եռագոյն դրօշը Հայոց, եւ վարժարանի Թիէփոլեան սրահը թնդաց հայորդիներու ծափերով. անակնկալ երեւումը Հայոց Եռագոյնին ստեղծեց խոր յուզում ու ոգեւորութիւն, դրօշը խորհրդանիշ Հայոց պետականութեան եւ տարիներէ ի վեր սպասուած անկախութեան: Պետական զոյգ փառերգներուն յաջորդեց վարժարանի քայլերգը «Քաջաց ցէնքի յաղթութեանց հետ» նուիրուած վարժարանի զոյգ բարերարներու «անմահ Մուրատի եւ Ռափայէլի» որոնց նպաստով հիմնուեցաւ«գիտութեան ու լոյսի» այս տաճարը:

Երբ բոլորը գրաւեցին իրենց տեղերը տեսուչ վարդապետը բեմ բարձրանալով, օրուան ճեմարանական այդ հանդէսին բացման խօսքը ըրաւ իտալերէն լեզուով, ուղղուած գլխաւորաբար ներկայ օտար հիւրերուն. տեսուչ վարդապետը յայտնելէ ետք իր շնորհակալութիւնը պաշտօնական անձնաւորութիւններուն, ցոյց տուաւ վարժարանի կատարած մեծ դերը Իտալիոյ եւ յատկապէս Վենետիկի նման զանազան մշակոյթներով բերրի քաղաքին մէջ, ուր Արեւելքն ու Արեւմուտքը կնքած են մշակութային խաղաղութիւն, համերաշխ կենակցութեան մը վայելումով: Նոյն այս քաղաքին մէջ, Մուրատ – Ռափայէլեան վարժարանը իր գոյութեամբ ու կոչումով, կը պատրաստէ հայորդիներ զոյգ մշակոյթներու տիրապետումով, ազգայինի եւ միջազգայինի իւրացումով առանց խաթարելու հարազատութիւնը մէկուն կամ միւսին: Վարժարանի տեսչութիւնը, ըսաւ տեսուչ վարդապետը, հակառակ կարգ մը յոռետես կեցուածքներու, որոնք ժամանակավրէպ կը գտնեն դպրոցի դերը, այնպէս ինչպէս որ է այսօր, քանի որ կը կրէ ժամանակի եւ միջոցի արդիւնք սահմանափակումներ եւ մշտապէս գերազանցուած առօրեայ գիտական ու ընկերային աշխարհի նուաճումներով, կը պահէ հաստատուն հաւատք աշակերտի բազմատեսակ կարելիութիւններու նկատմամբ եւ կը ջանայ փրկել անոնցմէ իւրաքանչիւրը դրսեւորելով այն ինչ որ դրական է անոնց մէջ եւ իւրայատուկ ամէն մէկուն: Աշակերտը, շարունակեց տեսուչ հայրը, չէ լոկ ընդունարան մը գիտութիւն շտեմարանող, այլ ներգործող միտք եւ կամք: Դպրոցը կը պատրաստէ մարդը, կը բանայ անոր դիմաց մշակոյթի ընդարձակ աշխարհը, ցոյց տալով թէ ինչպէս մշակոյթը կը յաջողի հոգիացնել նիւթը, բարձրացնել մարդկութեան նպատակը, ուր դիմացինին հետ խօսիլը կը դառնայ հեշտ: Մարդու իրաւունքները եւ ժողովուրդներու իրաւունքները, մշակոյթի հասարակ յայտարարով եւ փոխադարձ արժեւորումով, խաղաղութեան հաւասարութեան կ'առաջնորդեն: Ունինք այս, աւելցուց տեսուչ հայրը եզրակացնելով, մանկավարժական եւ դաստիարակչական յաւակնութիւններ ինչպէս նաեւ բարոյական յաւակնութիւններ մեր կրթական առաքելութեան մէջ, որովհետեւ համոզուած ենք թէ ասոնք թէ՛ կ'ամբողջացնեն եւ թէ՛ կ'օրինաւորեն իմացական յաւակնութիւնը մարդուն:

Այս ոգիին ի նպաստ եւ նոյն խորհուրդով ներշնչուած էր նաեւ արտասանութիւններու ընտրութիւնը. այսպէս Խաչատուրեան Քրիսթ յաջող կերպով ներկայացուց իտալացի բանաստեղծ Քուազիմօտոյի «Իմ ժամանակներուս մարդը» բանաստեղծութիւնը, Գրիգորեան Յակոբ՝ Փօլ Էլուարի «Ազատութիւնը», Վահան Մալոյեան՝ Թէքէեանի «Տաղ հայերէն լեզուի» եւ հուսկ Գալուստեան Փիէր՝ Դանիէլ Վարուժանի «Թողէք մեծնամ» նշանակալից բանաստեղծութիւնը որ առանձին կ'ամփոփէր Հայու իմացական ճակատագիրը: Վարժարանի աշակերտներէ կազմուած խմբերգը, ընկերակցութեամբ նախկին սաներու, «Հորիզոն» երաժշտական խումբին, յաջորդաբար ըդգացական իրենց ազդեցութեամբ, մեծապէս ոգեւորեցին ներկաները: «Երեւան Էրեբունի», «Մայրիկիս», «Կեցցէ Զէյթուն», «Հով սարեր, մով սարեր», «Մշեցի մօր երգը», «Ես իմ անոյշ Հայաստանի», եւ հուսկ «Երգ բարեկամութեան» խմբերգները, իսկապէս սրահը լեցուցին հայ ոգիով. օտար հիւրերը կ'ափսոսային որ նման երեւոյթ տեղի չունենար իրենց մօտ: Աշակերտները յաջորդաբար իտալերէն, ֆրանսերէն, անգլերէն լեզուներով կարդացին շնորհակալութեան եւ հրաժեշտի յուզիչ խօսքեր, գնահատանք իրենց վարժարանին եւ հոն գործող ուսուցչական կազմին: Տեղի ունեցաւ նաեւ մրցանակաբաշխում լաւագոյն աշակերտներու: Նուէրներ եկած էին Սուրբ Ղազարի Մխիթարեան ճեմարանէն, տպարանի տեսչութենէն, Հայ Բարեգործական Ընդհ. Միութեան կողմէ Սրապեան ընտանիքէն, Ճիհանեան ընտանիքէն, Միլանոյի Մշակ. Միութեան կողմէ. այս տարի հայերէնի մէջ լաւագոյն աշակերտին Պ. Հրանդ Բամպակեան նուիրեց Հայր Միքայէլ Վրդ. Յովհաննէսեանի «Հայոց բերդերը» պատկառելի հատորը հետեւեալ խօսքերով. «Եղիր տոկուն մեր բերդերուն պէս / բարձրաճակատ մեր լեռներուն պէս / քալէ ճամբադ միշտ ուղղամիտ / Եղիր պարծանք ազգիդ եւ վարժարանիդ»: Ապա աւարտական դասարանի աշակերտները ստացան դպրոցական իրենց վկայականները եւ աշակերտներու հետ բեմին վրայ ծափահարուեցան նաեւ ծնողքները, որոնք իսկապէս արժանի էին գնահատանքի:

**

Ստեղծուած ընդհանուր ոգեւորութիւնը երբ հանդարտեցաւ, պահ մը լռութիւն տիրեց սրահին մէջ. ապա բեմին վրայ, աւարտական դասարանի աշակերտները, վկայականները իրենց ձեռքին, գրաւեցին իրենց տեղերը: Մին անոնցմէ՝ Քէօրքիւնեան Բոժէ, մօտենալով բարձրախօսին կարդաց, բոլորին կողմէ հայերէն լեզուով հրաժեշտի խօսքը, յուզիչ եւ ջերմ արտայայտութիւններով, ցոյց տուաւ թէ որքան երախտապարտ են Մխիթարեան վարդապետներուն եւ թէ այլեւս իրենք անդամ են մխիթարեան մեծ ընտանիքին եւ պիտի գործեն համաձայն այդ պատկանելիութեան հրամայականներուն: Իսկոյն ուրիշ մը, Շանթ Պալըքճեան, քայլ մը յառաջանալով, հայեացքը ուղղած վարժարանի տեսուչ հօր, Հայր Ռափայէլ Անտոնեանի, ըսաւ «Հայր իմ օրհնէ, ժամը հասաւ պիտ' երթամ...» եւ մեծ յուզումով կ'արտասանէր Դանիէլ Վարուժանի բանաստեղծութիւնը, որ հիանալի կը պատշաճէր օրուան խորհուրդին: Դանիէլ Վարուժան ինք եւս նախկին սան ապրած էր ու շնչած Մխիթարեաններու ազգային ոգին, եւ վայելած հայրութիւնը անոնց: Արտասանութեան աւարտին բեմ բարձրացաւ տեսուչ հայրը. նախ դառնալով աշակերտներուն, գնահատեց անոնց կորովը, կամքը, խրախուսեց զիրենք եւ յանձնարարեց մնալ հաւատարիմ ստացած բարոյական ու ազգային սկզբունքներուն եւ համապատասխան պարտականութիւններուն: Ապա դառնալով ժողովուրդին անդրադարձաւ հայ լեզուի եւ մշակոյթի մասին, ներկայացնելով զանոնք իբր անհրաժեշտ միջոց ինքնաճանաչումի: Ապա եզրակացնելով ըսաւ. «այսօր պիտի չխօսիմ ձեզի հայ դպրոցի կարեւորութեան մասին. որովհետեւ դուք արդէն վկաներն էք հայ դպրոցի կատարած վճռական դերին, պատանիի կրթա–դաստիարակչական նուիրական գործի ընթացքին: Այո, այսօր հայ դպրոցը կը ձգտի եւ արդէն իսկ ամէն մակարդակի վրայ ձեռք ձգած է յաջողութիւն: Ոչինչ կը պակսի հայ դպրոցին լաւագոյն կերպով յաջողելու ուսումնական ու կրթական գործին մէջ: Դպրոցներու պատասխանատու տեսչական կազմը գիտակից կը գործէ այս ուղղութեամբ: Մէկ բան, սակայն, անհրաժեշտ է. այսօրուան հայ ծնողքները պէտք է հաստատ համոզուին, ձեզի նման, թէ իսկապէս, հայ դպրոցը միակ վայրն է, ուր իրենց զաւակները կը մնան հայ: Պէտք չէ խաբեն իրենք զիրենք, ըսելով թէ իմ տղաս հայերէն կը խօսի կամ շարաթ օրերը գինքը հայերէն դասի կը ղրկենք: Ո՛չ, այդ բոլորը տեսակ մը սին ինքնարդարացումի փորձեր են: Դուք ալ գիտէք այս բոլորը. բայց ուզեցիք գոհել ձեր պատահական անձնասիրութիւնն ու յաղթել ներքին բարդոյթին, որ օտարինը միշտ լաւ կ'ուզէ տեսնել. դուք ձեր կամքով հաւատացիք թէ հայ դպրոցը եւ միայն հայ դպրոցը կրնայ կազմել վաղուան Հայը իր ամբողջական առումով, այնպէս ինչպէս են ահա հիմա ձեր աղաքը, որոնք չով նուաղ իրենց միւս հասակակիցներէն, բայց աւելի անոնցմէ, հայութեամբ եւ մշակոյթով հասունցած հայութեամբ: Ճիշդ է, ամէն ընտանիք պէտք է ընտրէ իր զաւակին կրթութեան ապարէզը եւ ուղղութիւնը. պէտք չէ սա-

ԱՌԱՆՑ ԲՌՆԱՏԻՐՈՋ ԲՌՆԱՏԻՐՈՒԹԵԱՆ ՄԸ ՓՈՐՁԸ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՄԷՋ

«Մոսկովեան Լուրեր»ու Յուլիս 7-ի թիւը այս խորագրով էջ մը յատկացուցած է Լեռնային Ղարաբաղի ուր լրագրողի իր ինքնութիւնը գաղտնի պահած, այցելութիւն մը տուած է Վլադիմիր Եէմէլեանենկօ:

Ան նախ քանի մը տողով կ'ամփոփէ Ապրիլ 30-ին սկսած յարձակումներու նոր շրջանը. լրագրողին տուեալներով 3500 - 4000 Հայեր տեղահանուած ու հազարի մօտ անձեր անյայտացած են ու աւելի քան հարիւր սպաննուածներ կան:

Եէմէլեանենկօ կը գրէ թէ Ստեփանակերտ խզուած է ամբողջ աշխարհէն ու միակ կապը Երեւանէն հասած օդանաւն է որով ինք եւս հասած է Ստեփանակերտ:

Օդանաւին մէջ ճամբորդները խուզարկութեան համար կը պատրաստեն կարգ, ներածման ապրանք գլանիկներ եւ դրամ. ասոնք ամէնէն ազդու միջոցներն են ՕՄՈՆ-ականներուն կեցուածքը մեղմելու:

Խօջալուի օդակայանը ներքին զօրքերը զէնք գտնելու յոյսով կը խուզարկեն ճամբորդները. գրպաններու պարունակութիւնը կը պարպուի գետինը. ըմպելիներ, գրիչներ, մանրուք դրամ...: Անոնց կը յաջորդեն ՕՄՈՆ-ականները, որոնք կու գան ճամպրուկները քննելու: Այդ միջոցին լրագրողը կը տեսնէ որ հինգ ՕՄՈՆ-ականներ մօրուսաւոր մարդ մը կը ծեծեն. ուրիշ մը գետինը պառկած է: Կումայրեցիներ են, եկած իրենց մէկ ազգականին թաղումին. «աժան ազատեցան» կ'ըսեն միւս ճամբորդները երբ երկուքը կը տեսնեն հանրակառքին մէջ որ զիրենք Ստեփանակերտ պիտի առաջնորդէ: Այդ «աժան»ութիւնը 400 ռուբլի արժած է անոնց: Ղարաբաղի մայրաքաղաքին բնակիչները կրաւորական կեցուածք մը կ'արտայայտեն օդակայանի ծեծերուն ու դրամական կեղեքումին հանդէպ. իրենց հակազդեցութիւնը այն է թէ արդէն տարբեր չէր կրնար ըլլալ, քանի որ ներկայ տնօրէնը Ալիֆ Հաճիեւ որ նաեւ ՕՄՈՆ-ականներու հրամանատարն է, 1985-ին պետական ստացուածքը իւրացնելու ամբաստանութեամբ 10 տարի բանտարկութեան դատապարտուած էր:

Ստեփանակերտ առանց փոխադրամիջոցի քաղաք մըն է. ոչ կառք կայ, ոչ ալ վառելանիւթ: Մինչեւ թուղթի վրայ առատ կ'երեւի այս վերջինը: Փաստաթուղթերու համաձայն Խորհ. Միութեան բոլոր անկիւններէն վառելանիւթ կը ղրկուի հոն ու կը պահանջուի ղրկուած ապրանքին փոխարժէքը: Պաշքիրիան 68.400 ռուբլիի հաշուեցոյց մը ներկայացուցած է չորս բեռնատար վառելանիւթի փոխարէն: Մինսկ 12 դրակտոր ղրկած է որոնց համար 190 հազար ռուբլի պէտք է վճարել, ինչպէս Նիժնի - Նովկորոտ՝ 75 հազար վեց բեռնակառքի համար: Վերջին երկու տարուան ընթացքին պահանջուած գումարները կը հասնին 1,5 միլիոն ռուբլիի: Մինչեւ վերոյիշեալ ապրանքներէն ոչինչ հասած է Լեռնային Ղարաբաղ: Անոնց հետքը կը կորսուի դրացի ազրպէջանական շրջաններուն մէջ, ինչպէս՝ Աղդամ կամ Գանձակ: Ոչ մէկ արդիւնքի յանգած են արտակարգ վիճակի հրամանատար Ժուկովի կատարուած դիմումները:

Մինչ այդ, ձմրան ցորենի պաշարին յատկացուած արտերու 35%-ը չէ սերմանուած. գարնան եղանակէն ի վեր մշակելի հողերու 60%-ը ձգուած է երեսի վրայ: Նոյնն է այգիներուն պարագան: Պահեստարաններուն մէջ միլիոնաւոր ռուբլիի գինի մնացած է: Անասուններուն գրեթէ կէսը գողցուած է. գիւղացիները կը վախնան հօտերը արօտավայրերը տանելու: Պարտադրուած այս անգործութեան ու գողութիւններու պատճառած վնասը 150 միլիոն ռուբլիի կը հասնի:

Մայիսին հաստատուած անձնագրային ստուգումները որոնք զուգադիպած են սերմնացանի եղանակին, գուշակել կու տան թէ աշնան Ղարաբաղ սովի սպառնալիքի մը դէմ յանդիման պիտի մնայ:

1990-էն ի վեր ինքնավար մարզը կազմակերպութեան կոմիտէի մը կողմէ կը կառավարուի. անոր նախագահն է Ազրպէջանի Համայնավար կուսակցութեան կեդր. կոմիտէի բ. քարտուղարը Վ. Պոլիանիչկօ. իր ժամանումէն ի վեր սիվիլ իշխանութեան օղակները քայքայուած են. արգիլուած են ընկ. կազմակերպութիւններն ու կուսակցութիւնները: Տեղական հեռատեսիլը տարիէ մը ի վեր սփռում չի կատարեր: «Անյայտ անձեր» օդը հանած են հեռատեսիլի կեդրոնը: Հայաստանի հեռասփռումները ստանալ այլեւս կարելի չըլլար: Նամակները կը բացուին, անձնական ու վարչական հեռաձայնները բոլորն ալ հրամանատարութեան տրամադրուած են:

Քաղաքին մէջ ուր մարդ ամէն վայրկեան կրնայ անձնագրային ստուգումի ենթարկուիլ, մթնոլորտը ընկճող է. մարդիկ կը խուսափին պահակախումբերէն. «անոնց հանդիպիլ, յաճախ կը նշանակէ անյայտ կորսուիլ» կը բացատրէ քաղաքին արդարադատ ատեանին նախագահը Վալերի Ասրեան, շարունակելով. «Այդպէս անյայտացածներ տասնեակով կան: Յետոյ կ'իմանանք որ նետուած են Բաքուի, Ռոստովի, Ստավրոպոլի կամ Կրասնոտարի բանտերը: Վերադարձողները բախտաւորներն են: Ոչ մէկ ամբաստանութիւն կ'ուղղուի անոնց, բացի լուսարգելը յարգած չըլլալու յանցանքը: Այդպէս էր պարագան օրինակ Վալերի Յարութիւնեանի որ Կրասնոտարի բանտէն վերադարձաւ Յունուար 18-ին, բ. կարգի հաշմանդամ դարձած»:

ԼՂԻՄ-ի արդարադատ ատեաններու գործունէութեան վերջ տրուած է: Կամայականութիւնը առօրեայ երեւոյթ դարձած է: Քաղաքին գլխաւոր հրապարակին մօտակայ փողոցին մէջ է Ներքին գործերու տնօրէնութիւնը ուրկէ Յունիս 2-ին առեւանգուեցաւ հրամանատար Հրաչիկ Շահպազեան: Նոյն օրը անհետ կորսուեցան Սամուէլ Յակոբեան ու Արկադի Բալասանեան որոնք Կրկժանի բնակիչներ էին: Մայիսէն ի վեր 100-115 հոգի այդպէս անհետ կորսուած են:

Հայերը «Ղարաբաղի բանալի»ն կը կոչեն Բերդաձորի հինգ գիւղերը: Հայաստանի սահմանամերձ այս շրջանը ազերի ՕՄՈՆ-ականներու կրակոցներուն մշտական թիրախն է: Սակայն այդ ուժերը կը վախնան հոն ուղղակի բախումներ ունենալէ: Տեղացիները վերջին շրջանին նկատած են որ կրակոցները կը սկսին անմիջապէս որ զինուորականները քաշուին իրիկուան ժամերուն: Առաւօտուն կամ կէսօրին երբ կրակոցները դադրին ու տեղացիները վերադառնան լեռնանցքներէն, զինուորականներն ալ անոնց հետ կը վերադառնան գրաւելու իրենց դիրքերը: Այս երեւոյթը երեք անգամ կրկնուած է Ծաղկաձորի մէջ որ Բերդաձորի երեք գիւղերէն մէկն է ու վերջերս ամբողջովին կրակի տրուեցաւ:

Նոյն բանը պատահեցաւ նաեւ ազրպէջանական Բաղանիս - Այրում գիւղին որ Ծաղկաձորէն հեռու, Ղազախի շրջանը կը գտնուի: «Գիւղը պարպելու հրաման ստացանք, կ'ըսէ գնդապետ Կուարխաչով, այսուհանդերձ, գիշերը հայ զինեալներ եկան ու հրկիզեցին»:

Այսօր Բերդաձորը գոյութիւն չունի այլեւս. Եդուարդ Սաֆարեան անհետ կորսուած է. 54 հայ պատանդներ անյայտացած են Հադրութէն, Շուշիէն եւ Մարտունիէն: Մօտ հազար գիւղացիներ Հայաստան տարուած են: Նոյն բռնագրութիւնը կը կրկնուի Գետաշէնի շրջափակումով: Նախ ներքին զօրքերը առանձին կը ձգեն բնակիչները, յետոյ այս վերջինները ինքզինքնին կը գտնեն հրասայլերով, զրահակառքերով շրջապատուած, «անձնագրային ստուգում»ներու համար: ՕՄՈՆ-ականները այնպէս մը կ'ընեն որ գիւղացիները «իրենց կամքով» լքեն իրենց բնակավայրերը, տուները ու խոյս տան փրկուելու համար:

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ՈՒԱԹԸՐԹԱՈՒՆԻ Հայ Մշակութային եւ Կրթական Կեդրոնի «Յովնանեան» սրահին մէջ, Յունիս 8-ին տօնուած է Հայաստանի անկախութեան հռչակման 73-րդ տարեդարձը, 600 հանդիսականներու ներկայութեան: Ձեռնարկին կազմակերպիչն էր Պոսթընի Հ.Յ.Դ. Սարդարապատ Կոմիտէին կազմած մէկ խառն յանձնախումբը: Բացումը կատարած է Աւօ Պարմաքեան: Գլխաւոր բանախօսը եղած է Թաթուլ Սոնենց: Պաշտօնական բաժինին յաջորդած է խրախճանքը:

**

ՊԷՅՐՈՒԹԻ «Համազգային»ի Վասպուրական սրահին մէջ, Յունիս 30-ին ոգեկոչուած է Մ. Իշխանի յիշատակը, անոր մահուան տարելիցին առթիւ, նախաձեռնութեամբ Համազգայինի Կոմիտաս մասնաճիւղին: Յայտագիրը բաղկացած էր երեք բանախօսութիւններէ: Առաջին բանախօսը եղած է Իշխանի սերընդակից՝ Վահէ Վահեան, որ խօսած է անոր երկու հատորներուն՝ «Տուներու երգը» եւ «Կրակը» գործերուն մասին: Երկրորդ բանախօսը եղած է Գրիգոր Շահինեան, որ «Հայաստան» եւ «Կեանք եւ Երազ» հատորներու ընդմէջէն ներկայացուցած է 1940-էն 45 շրջանի իր ընկերութեան հասած բանաստեղծ Մ. Իշխանի յատկանիշները: Երրորդ բանախօսը՝ Շաղիկ Մկրտիչեան ներկայացուցած է բանաստեղծին վերջին գործերը՝ «Ողջո՜յն քեզ կեանք»էն մինչեւ «Իրիկնալոյս ռումբերու տակ» (լոյս տեսած իր մահէն ետք): Յանուն Կոմիտաս մասնաճիւղին Նորայր Նաճարեան յայտնած է թէ Իշխանի նուիրուած այս առաջին ձեռնարկին, երկու շաբաթ ետք պիտի յաջորդէր երկրորդ ձեռնարկ մը Մ. Իշխանի կիսանդրիին բացման առթիւ:

**

ՔԱՀԻՐ (Պուրճ - Համուտ) խուլերու եւ աչազուրկներու դպրոցի ամավերջի հանդէսը տեղի ունեցած է Յունիս 26-ին հաստատութեան հանդիսասրահին մէջ: Զոյգ վարժարաններէն 5 խուլ եւ երկու աչազուրկ մանուկներ հետեւած էին իրենց համար պատրաստուած յատուկ ուսումնական ծրագրին:

...կայն մոռնալ, որ վաղը անոնք հաշիւ պիտի տան իրենց զաւակներուն: Լաւ գիտցէք սիրելի ծնողքներ եւ ազգայիններ, որ այսօր, երբ պետութիւն ենք արդէն եւ անկախութիւնը կը ծածանի հորիզոնի վրայ, այսօր բոլոր անոնք որոնք հեռու մնացած են ազգային կրթութենէ կ'աւաղեն իրենց անցեալը եւ ծնողք, եւ կ'ուզեն ի գին ամէն զոհողութեան սորվիլ իրենց մայրենի լեզուն ու ծանօթանալ իրենց հարազատ մշակոյթին, որովհետեւ կ'ուզեն ապրիլ եւ ապրիլ իրենց բնածին հունին մէջ»:

Մուրատ - Ռափայէլեան վարժարանը, բացած է իր դռները թէ Սփիւռքի եւ թէ հայրենիքի մեր պատանիներուն համար: Մայր հայրենիքը քաղաքական գետնի վրայ, ինչպէս նաեւ տնտեսական ու շինարարական տեսակէտով կը ստեղծէ հիմքեր, կարենալու համար վեր բռնել ամբողջ գոյութիւնը Հայոց. Սփիւռք եւ հայրենիք մերձեցումի կարեւորագոյն աշխատանքն է, մօտեցնել իրարու նոր սերունդները իրարու, կրթական ու դաստիարակչական ազդակներու միջոցով, որպէսզի վերակառուցումը ըլլայ հոգիի ու մտքի վերակառուցում. այս նուիրական գործին կ'ուզէ սատարել Մուրատ - Ռափայէլեան վարժարանը, ընդունելով մայր հայրենիքի Կիրովական քաղաքէն, 10-12 պատանիներ դպրոցական ամբողջական շրջանի մը համար:

Հանդէսը փակուեցաւ երգով մը որ կը խորհրդանշէ գոյութիւնը Մխիթարեան Միաբանութեան Սուրբ Ղազար կղզին, որուն դերը եղած է միշտ ըլլալ օղակ՝ հայրենիքը զօդող միջազգայինին. երգին բառերն իսկ, գրուած՝ Յովհաննէս Շիրազէն այդ կը պատգամէին «Հայրենիքէդ դուրս / հայրենեաց համար»:

Հ. ՌԱՖԱՅԷԼ ԱՆՏՈՆԵԱՆ

ԳՈՂԳՈԹԱ
ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ
ԹԷՈԴԻԿ

ՀԱՅ ԳԻՒՂՕՐԷՔ ԱՏԱ ՓԱԶԱՐԻ

Կարելի՞ էր միթէ տարբեր ճակատագիր մը խորհիլ այսպիսի վառվռուն եկեղեցականի մը մասին, որուն վրայ կեդրոնացած էին արդէն աչքեր ատելավառ խոլմներու: Եւ տեղահանութենէն ալ առաջ, նոր ժամանակներու ապիրատ Կայիափաներ գլուխ գլխի կու տան իր մահը նօթծելու համար: 1915 տարուան վերջերը, Տ. Խորէն երբ յեղափոխական ձերբակալուելով՝ կ'ուղարկուի Պոլիս, տեղացի 30 ազգայիններով եւ երեք Յոյներով, որոնց մէջ էր Ատա Փազարի կեդրոնականէն փայլուն ընթացաւարտ եւ ուսուցիչ իր քանիմեայ որդին՝ Տաճատ: Եօթնուկէս ամսուան տաժանելի բանտարկութիւն մը կ'ունենան բոլորն ալ եւ կ'ենթարկուին խիստ հարցաքննութեանց, ընկերացած սոսկալի չարչարանքներու, մանաւանդ Տէր Հայրը՝ որուն վրայ կը ծանրանար գիւղին մէջ զէնք բաժնած ըլլալու զրպարտութիւնը: Սեւ վճիռ չուշանար արձակուիլ՝ Պոլսոյ Պատերազմական Ատեանի հայատեաց անդամներու խելապատակէն, եւ 1915 Դեկտեմբեր 28-ին (1916 Յունուար 16) Տ. Խորէն կախաղան կը բարձրանայ, ընկերներէն 12-ին, իր զաւկին եւ 2 Յոյնի հետ միասին:

Ամէնէն աւելի սրտակեղէք տեսարանը կառափնատին առաջքը տեղի ունեցած է, երբ հայր եւ որդի իրենց մէջ բաժնել կ'ուզէին չուանը վիզերնին անցընելու ահռելի առաջնութիւնը, մանաւանդ Տ. Խորէն որ պաղատագին խնդրած է դահիճներէն՝ իր սիրասուն զաւկին մահապատիժը կանխել, անոր հուսկ ջղապրկումներուն ականատես ըլլալու տառապանքէն զերծ մնալու համար գէթ: Հայրական այդ աղերսանքն ընդհակառակն աւելի արծարծած է անոնց կատաղութիւնը: Ի՞նչ դիւային հաճոյք... անմեղ Հայեր դէմ դիմաց աթոռ բարձրացնել եւ խեղդակապերը հանդուցելու արարողութիւնը դիտմամբ ձգձգել: Ահաւասիկ հուսկ բանքը Նահատակ Երէցին, աթոռակին վրայէն յանկարծ Թրքերէն արտասանուած. «Տէ՛ր, մի՛ թողուր սոցա, զի ոչ գիտեն թէ զի՞նչ գործեն: Հա՛յր գթած, բազումողորմ եւ երկայնամիտ, ա՛լ վերջ մը դիր Հայ Տառապանքին ու Կախաղանին, մեր զոհերը բաւ համարէ այլեւս եւ ե՛ս ըլլամ հայ գերեզմաններուն տապանաքարը...»: Բանտակից եղած է իրեն՝ Տիգճէլի Երեմիա Քհնյ. Մէրճանեան:

6. Ֆընտըգլը.—Էյմալըէն մէկուկէս ժամ հեռու՝ խառնակ գիւղակ, 250 տուն Հայ-Հոռոմ եւ 25 տուն Հայ, որոնցմէ առաջինք աքսորէ զերծ կը մնան: Եկեղեցին Ս. Կարապետ՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Սիմէոն Քահանայ Թօղեան.— Ծնած 1870 Մարտ 19-ին եւ ձեռնադրուած Ստեփանոս Արք.է 1908 Փետրուար 24-ին: Տարագրութեան մէջ անհետ:

7. Ֆէրիզլի.— Ատա Փազարէն 3 ժամ հեռու՝ զուտ հայաբնակ գիւղ, շուրջ 200 տուն: Եկեղեցին Ս. Աստուածածին՝ ուր կը պաշտօնավարէին

Պետրոս Քահանայ Մարտիրոսեան. — ծնած 1855 Փետրուար 2-ին եւ ձեռնադրուած Ստեփանոս Արք.է 1891 Փետրուար 24-ին:

Ժողովուրդին հետ աքսորուելով թշուառութեան եւ քաղցի ամիսներ բոլորելէ վերջ, կը վախճանի ժանտատենդէ Մէսքէնէի մէջ:

(Շար. 254)

(Շար. Ա. էջէն)

տայայտուած տեսակէտներուն, ուր սահմանադրական կարգերու վերահաստատման յստակ ծրագիր կայ:

Այս բանաձեւն ալ կը ստանար՝ թեր՝ 124, դէմ՝ 14, ձեռնպահ՝ 25 եւ որովհետեւ առաւելագոյն քուէ ստացող բանաձեւը կրկին քուէարկութեան կը դրուի, այս անգամ ան կը ստանար հարկ եղած մեծամասնութիւնը: Արդարեւ քուէարկութիւնը կու տար հետեւեալ արդիւնքը.– թեր՝ 136, դէմ՝ 10, ձեռնպահ՝ 18:

Որոշուած է որ այս բանաձեւը պիտի ծառայէ որպէս հիմք: Գործադիր, ներկայիս բացակայ ըլլալով երկրէն (Լոնտոն է) կը մնայ սպասել իր վերադարձին նախաձեռնութիւններու անցնելու համար:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԹԷՆՔԻ ՀԻՒՍԻՍԸ, Փալայօ Փսիքիօ, Թրքական դեսպանատան կառքը ահաբեկչական արարքի մը ենթարկուած է Յուլիս 16-ին, Երեքշաբթի առտու եւ մէջը գտնուող երեք անձերը, որոնցմէ մէկը դեսպանատան խորհրդատուն, նաեւ դեսպանին բացակայութեան իր պաշտօնը ստանձնողը՝ Տէնիզ Պէօլիւքպաշը վիրաւորուած են: Ըստ առաջին տեղեկութեանց վիրաւորներէն մէկը ծանր վիճակի մէջ էր: Ժամը 11-ին, երբ թերթը մամուլին կը յանձնէինք, դեռ ոչ ոք տէր եղած էր արարքին, որ կը գործուէր նախագահ Պուշի ժամանումէն 48 ժամ առաջ:

ՍՈՒՐԻԱ իր համաձայնութիւնը տուաւ Միջին – Արեւելքի վերաբերող ամերիկեան ծրագրին, զոր՝ «դրական եւ հաւասարակշռուած» գտաւ նախագահ Ասատ: Պուշի ուղղած իր նամակին մէջ, Սուրիոյ ղեկավարը կը նշէ որ ամերիկեան առաջարկները հիմնուած են ապահովութեան Խորհուրդի թիւ 242 եւ 338 բանաձեւերուն վրայ (մերժուած Իսրայէլի կողմէ) որոնք կը նախատեսեն հողերու փոխանակումը խաղաղութեան փոխարէն: Ասատ կը մատնանշէ նաեւ որ ամերիկեան առաջարկները արժանիքն ունին յատուկ պատասխանատուութիւն մը բաժանելու ալ Միացեալ – Նահանգներուն եւ Խորհ. Միութեան ապահովելու համար ժողովին յաջողութիւնը:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ԵՐԿՍԵՌ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

Այս ծանուցումով բացուած կը յայտարարենք 1991 / 1992 տարեշրջանի արձանագրութիւնները:

Արձանագրութիւններ կը կատարուին մանկապարտէզէն մինչեւ 5-րդ դասարան:

Երթեւեկի լայն սպասարկութիւն (Իսի, Անուվիլ...): Ամսավճարը կը ներառէ ճաշը եւ երթեւեկը: Յառաջիկայ տարեշրջանին՝

ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶԻ ՄԷՋ

– Կ'ընդունուին նախնական կարիքներու համար ինքնաբաւ մանուկներ՝ երկու ու կէս տարեկանէն սկսեալ:
– 4 տարեկանէն սկսեալ հայերէնի եւ ֆրանսերէնի կողքին, անգլերէնի հնչիւնային համակարգի հետ առաջին հանդիպում:

ՆԱԽԱԿՐԹԱՐԱՆԻ ՄԷՋ

– Կրթական Նախարարութեան ծրագրին կիրարկումը (Աքատէմիի հսկողութիւն):
– 6 տարեկանէն սկեալ կը դասաւանդուին անգլերէն եւ տեղեկագիտութիւն (էնֆորմաթիք):
– Նոյնպէս՝ կը կատարուին թատերական, երաժշտական, նկարչական աշխատանքներ:
– Հայերէնի եւ ֆրանսերէնի անբաւարարութեան պարագային՝ (գաղթական ընտանիքներու զաւակներուն) մասնաւոր դասաւանդութիւն:
– Կրթական ծրագրի իրականացման գծով, ամբողջացուցիչ հանգամանքով, ժապաւէններու եւ լսողա-տեսողական միջոցներու օգտագործ:
– Գիտական նիւթերու կիրառական ուսուցումը արհեստանոցի մէջ:
– Արձակուրդի շրջաններուն, գիտելիքներու ամրապնդման եւ իւրացման յատուկ աշխատանք թերացող աշակերտներու հետ:
– Աշխատանքի այս բազմազանութիւնը կազմակերպել հնարաւոր կը դառնայ շնորհիւ՝

- Ուսուցչական լայն կազմին (18 ուսուցիչներ 127 աշակերտներու համար)
- Փոքրաթիւ դասարաններուն (առաւելագոյն՝ 15 աշակերտ)

Յաւելեալ տեղեկութեան համար հեռաձայնել.–
43. 81. 01. 72 թիւին:
Հասցէ՝
1, Bld. du Nord — 93340 Le Raincy
ՏՆՕՐԷՆՈՒԹԻՒՆ

2 CAMIONS POUR L'ARMÉNIE

ESPOIR POUR L'ARMENIE (Opération Vartananк) et SOLIDARITE PROTESTANTE FRANCE - ARMÉNIE ont envoyé deux camions vers l'Arménie le 10 Juillet 1991. Ainsi, 44 tonnes de marchandises ont été expédiées: essentiellement des denrées alimentaires (lait en poudre, huile, pâtes) ainsi que des vêtements neufs et du matériel pour écoles et ateliers. Les deux camions arriveront en Arménie vers le 20 Juillet et seront réceptionnés par l'Eglise Evangélique Arménienne et l'Association de Bienfaisance "Guetoutioun". Plusieurs responsables de France participeront à la distribution sur place en Arménie. Encore un grand merci à tous les donateurs.

Le Président de l'Espoir pour l'Arménie
PASTEUR RENE LEONIAN

«ՅԱՌԱՋ»ի ընթացիկ ազդերու սակագինը

Մահազդ	400	(474,40)
Հոգեհանգիստ	300	(355,80)
Շնորհակալիք	300	(355,80)
Հարսնիք-Նշանտուք	300	(355,80)
Ծնունդ	300	(355,80)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% Թ.Վ.Ա. (տե՛ս փակագծի մէջ ընդհ. գումարը):
Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին:
Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել թերթին Վարչութեան:

ՍՏԻՊՈՂԱԿԱՆ

Երկու փոքր երախաներով երիտասարդ զոյգ մը –ամուսինը կ'աշխատի Քրէթէյլի Henri Mondor հիւանդանոցը– վարձու յարկաբաժին մը կը փնտռէ, 2 սենեակ, յարմարութիւններով, միայն երկու տարուան համար:

Հեռաձայնել.–

43. 95. 08. 36

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ՄԵԿՆՈՂ ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներէն կը խնդրուի –նախընտրաբար– հասցէի առժամեայ փոփոխութիւնը կատարել իրենց քաղին թղթատարի գրասենեակին միջոցաւ, չծանրաբեռնելու համար «Յառաջ»ի վարչութեան աշխատանքը:

Անկարելիութեան պարագային, կարելի է անշուշտ, դիմել գրաւոր թերթիս վարչութեան, մեկնումի թուականէն 5 – 6 օր առաջ, տալով երկու հասցէները (ընթացիկ եւ նոր) եւ կցել 30 Ֆր.ի դրոշմաթուղթ Ֆրանսայի համար: Ամրան շրջանի թղթատարական յաւելեալ անկանոնութիւնները պատճառ են, որ արտասահման մեկնողներու հասցէի փոփոխութիւն չը կատարուի:

Արձակուրդի առթիւ, հասցէի փոփոխութիւն չի կատարուիր առկախ հաշիւ ունեցող բաժանորդներուն:

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»ի

U.G.A.B. COMITÉ SUISSE

SYMPOSIUM A GENEVE
du 7 au 10 NOVEMBRE 1991

LE ROLE DE LA FEMME ARMENIENNE A TRAVERS L'HISTOIRE

Conférenciers :
Dr. Akabie EKMEKDJIAN (Chypre)
Mme Silva GABOUDIKIAN (Arménie) *poétesse*
Mme Anahid PAYANDUR (Arménie)
Dr. Mariam TER-KRIKORIAN (Arménie)
Mme Martine HOVANESSIAN (France)
Dr. Dicran KOUYOUMDJIAN (France-U.S.A.)
Mme Rita BALIAN (U.S.A.)

PARTICIPATION: Prix forfaitaire (compris) 4 jours
Arrivée: 6/11 Départ: 10/11 (conf.-séjour-déjeuner-dîner-dîner gala)
Hôtel 5 étoiles: 1 pers. 1 400 F. suisse — 2 pers. 2 100 F. suisse
Hôtel 3 étoiles: 1 pers. 900 F. suisse — 2 pers. 1 600 F. suisse

IMPORTANT : DATE LIMITE DES INSCRIPTIONS : 15 AOUT

Renseignement : U.G.A.B. Genève/Suisse : Case postale 429
Tél. : 22-735-93-02 (de 14h à 18h)
Fax : 22-786-84-30
U.G.A.B. Paris/France : M. Arto Hampartzoumian. Tél: 40-50-88-09

GRANDE FETE CHAMPETRE DE LA COLONIE DE LA CROIX BLEUE ET «MADAGH»

Inauguration et Bénédiction des bâtiments rénovés

DU CENTRE DE VACANCES DE LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

par Monseigneur Norvan ZAKARIAN

DIMANCHE 21 JUILLET
à partir de 11 heures
à la Colonie Croix Bleue de Bellefontaine
A BELLEFONTAINE

—— VENEZ NOMBREUX ——

La Croix Bleue des Arméniens de France
Section Lyon Villeurbanne
organise un voyage en car

DEPART : 7h30 devant l'église arménienne
40, rue d'Arménie, 69003 Lyon

PRIX DU VOYAGE : Adultes : 80 Frs.

Enfants moins de 5 ans gratuit.

Le nombre de places est limité.

Réservations: Tél: 78. 17. 08. 81
78. 01. 79. 90
78. 76. 31. 11

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ 18

JEUDI
18 JUILLET
1991

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.583 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 66e ANNEE — No 17.583

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ԱՐՑԱԽԻ ՎԵՐԱԲԵՐԵԱԼ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ ԿԸ ՔՆՆԱՐԿԷ ՆԱԽԱԳԱՀԱԿԱՆ ՕՐԻՆԱԳԻԾԸ

Մեր նախորդ թիւով (Յուլիս 17) արձագանգած էինք Գերագոյն Խորհուրդի Յուլիս 15-ի նիստին, որուն ընթացքին բուռն վէճերէ ետք, քուէարկուած էր այն բանաձեւը, որ կը ներշնչուէր Արցախի ալխատաւորութեան ներկայացուցիչներու Մայիս 16-ի յայտարարութենէն, ուր կ'առաջադրուէր բանակցութեան ճամբով փորձել լուծել Արցախի հարցը: Աւելի ամբողջական գաղափար մը տալու համար, ստորեւ նախ կու տանք Մայիս 16ի այդ յայտարարութեան բնագիրը.—

ԼԵՌՆԱՅԻՆ ՂԱՐԱԲԱՂԻ
ԻՆՔՆԱՎԱՐ ՄԱՐԶԻ
ԱՇԽԱՏԱՒՈՐՈՒԹԵԱՆ ԼԻԱԶՕՐ
ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐԻ 1991 Թ.
ՄԱՅԻՍԻ 16ԻՆ ՏԵՂԻ ՈՒՆԵՑԱԾ ԺՈՂՈՎԻ
ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ժողովը նշում է,

որ մարզում տեղի են ունենում ողբերգական իրադարձութիւններ, որոնք ուղեկցւում են բռնութիւններով, թալանով, ապօրինի յարձակումներով, ամբողջ բնակավայրերի, դպրոցների, հիւանդանոցների հրկիզումներով, անօրէն ձերբակալութիւններով, մարդկային արժանապատուութեան ստորացումով եւ իրենց օճախներից խաղաղ բնակչութեան արտաքսումով: Անձնագրային ռեժիմի ստուգման պատրուակով պատժիչ գործողութիւնները անց են կացւում բացառապէս հայ բնակչութեան նկատմամբ:

Ադրբեջանական ՆԳՆ ուժերով, խորհ. ՆԳՆ ներքին զօրքերի ստորաբաժանումների աջակցութեամբ շարունակուող բռնութիւնները, անարգելքութիւնը, թալանը, սպանութիւնները եւ Լեռնային Ղարաբաղի Հայութեան բռնի տեղահանութիւնը ստիպեցին ժողովրդական պատգամաւորների ԼՂԻՄ-ի մարզային խորհրդի գործկոմին միջազգային կազմակերպութիւնների եւ արտասահմանեան պետութիւնների կառավարութիւնների առաջ հարց յարուցել ինքնավար մարզի ամբողջ հայ բնակչութեանը քաղաքական ապաստան տալու մասին:

Յետագայ արիւնահեղութիւնից խուսափելու նպատակով ժողովը յայտարարում է.

- ԼՂԻՄ-ը հաւատարիմ է մնում սահմանադրական կարգ ու կանոնին եւ իր յետագայ լիարժէք գոյութիւնը տեսնում է նորացուած միութենական փեդերացիայի կազմում.

- Դիմում է խորհ. Միութեան իշխանութեան բարձրագոյն մարմիններին, անյապաղ միջամտել եւ ապահովել հայ բնակչութեան կեանքի, արժանապատուութեան եւ տարրական իրաւունքների պաշտպանութիւնը.

- Արտակարգ դրութեան ռեժիմի իրականացումը անհրաժեշտ է ապահովել բացառիկօրէն խորհ. ՆԳՆ զօրքերի կողմից:

Կոչ է անում

- Մարզի ադրբեջանական համայնքին՝ իշխանութեան սահմանադրական մարմինների վերականգնման, երկու համայնքների փոխյարաբերութիւններում ծագած հիմնահարցերի լուծման վերաբերեալ բանակցութիւնների.

- Կոնֆլիկտի մէջ ներքաշուած բոլոր կողմերի բանակցութիւնների հիման վրա վերանայել ԼՂԻՄ-ի վերաբերեալ ընդունուած հակասահմանադրական բոլոր որոշումները:

Ստորագրուած է –
Քաղկոմի բիւրօ
Քաղխորհրդի գործկոմ
Մարզխորհուրդ
Մարզխորհրդի գործկոմ
Կուսակցութեան Մարզկոմի բիւրօ:

Այս յայտարարութենէն ետք, նոյն ոգիով նամակ մըն ալ ուղղուած էր նախագահ Գորպաչովի: Գերագոյն Խորհուրդը, ուրեմն, Յուլիս 15ի իր նիստին մէջ, մեծամասնութեամբ նախընտրութիւն տուած էր վերոյիշեալ յայտարարութեան մէջ արտայայտուած գործելակերպին եւ քուէարկած էր երկու կէտերէ բաղկացած «ՈՐՈՇՈՒՄ» մը, որ հիմք պիտի ծառայէր յետագայ գործունէութեան: Յաջորդ օրուան նիստին, Յուլիս 16ին սակայն, կարգ մը փոքր փոփոխութիւններ կը կատարուէին, այսինքն ՈՐՈՇՈՒՄը կը դառնար՝ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ, առաջին կէտին հաւանութիւնը *(տե՛ս. «Յառաջ» Յուլիս 17, Ա. էջ, Գ. սիւնակ) կը դառնար* պաշտպանում է *եւ կ'աւելցուէր երրորդ կէտ մը:*

Ստորեւ այդ յայտարարութեան լրիւ բնագիրը, որ այլեւս կը կրէ Յուլիս 16ի թուականը.—

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

ԼԵՌՆԱՅԻՆ ՂԱՐԱԲԱՂԻ
ԻՆՔՆԱՎԱՐ ՄԱՐԶԻ
ԱՇԽԱՏԱՒՈՐՈՒԹԵԱՆ
ԼԻԱԶՕՐ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐԻ
ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՆ
ՄԱՍԻՆ

Առաջնորդուելով միջազգային իրաւունքի սահմանուած նորմերով,

հաւատարմութիւն յայտնելով ազգերի ինքնորոշման իրաւունքի եւ մարդու իրաւունքների պաշտպանութեան պարտաւորութեանը,

գիտակցելով ազգամիջեան յարաբերութիւններում քաղաքական լուծումներ որոնելու եւ ուժային միջոցները բացառելու անհրաժեշտութիւնը

եւ ձգտելով դուրս գալ Լեռնային Ղարաբաղի ինքնավար մարզում եւ Ադրբեջանի Շահումեանի շրջանում ստեղծուած ծայրայեղ լարուած իրավիճակից,

Հայաստանի Հանրապետութեան Գերագոյն խորհուրդը.—

1. ՊԱՇՏՊԱՆՈՒՄ է Լեռնային Ղարաբաղի ինքնավար Մարզի աշխատաւորութեան լիազօր ներկայացուցիչների ս. թ. Մայիսի 16ի յայտարարութիւնը, որով մարզային իշխանութեան մարմինները պատրաստակամութիւն են յայտնում քաղաքական բանակցութիւններ սկսել ադրբեջանական իշխանութիւնների հետ եւ փոխզիջումային լուծումներ որոնել խորհ. Սահմանադրութեան եւ օրէնքների շրջանակներում:

2. Հաւանութիւն տալ Լեռնային Ղարաբաղի ինքնավար Մարզի աշխատաւորութեան լիազօր ներկայացուցիչների ս. թ. Յունիսի 29ի՝ ԽՍՀՄ պրեզիդենտ Մ. Ս. Գորբաչովին ուղղուած նամակին, որը ներկայացնում է մարզում սահմանադրական կարգի վերահաստատման յստակ ծրագիր:

3. Ափսոսանք է յայտնում այն առթիւ որ ԼՂԻՄ-ի ինքնավար Մարզի աշխատաւորների լիազօր ներկայացուցիչների քաղաքական նախաձեռնութիւնը արձագանգ չի գտել ԽՍՀՄ եւ ադրբեջանական իշխանութիւնների կողմից, որը պատճառ է հանդիսացել իրավիճակի նոր սրման:

Հայաստանի Հանրապետութեան
Գերագոյն խորհրդի նախագահ՝
Լ. ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ

Հայաստանի Հանրապետութեան
Գերագոյն խորհրդի քարտուղար՝
Ա. ՍԱՀԱԿԵԱՆ

Յուլիս 16, 1991

Յուլիս 16ի նիստին, Գերագոյն Խորհուրդը քննարկած է Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահի ընտրութեան մասին օրինագիծը եւ առաջին ընթերցմամբ ընդունուած: Օրինագիծը, որ կ'ամբողջացուի, Գերագոյն Խորհուրդի յանձնարարութեամբ մշակած էր Սահմանադրական յանձնախումբը, մասնակցութեամբ Գ.Խ.ի անկախ պետականութեան հաստատման եւ ազգային քաղաքականութեան ու իրաւական հարցերու մշտական յանձնախումբերու:

Նախագահի ընտրութեան մասին օրինագիծը այս ձեւով ընդունուած է, ինչպէս ըսինք, բայց, նիստի սկիզբէն բուռն վիճաբանութիւններ տեղի ունեցան, գլխաւորաբար մետասներորդ ժամուն ինչ-ինչ պատճառներով կամ հաշիւներով Հ.Յ.Դ.ի ներկայացուցչութիւնը ստանձնած, մինչ այլ ցանկերու վրայ (Ներառեալ ՀՀՇ) ընտրուած էին, երեսփոխաններու եւ նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի միջեւ: Յայտնուած երեւոյթն այն է որ այդ բանբերները դեռ կը ջանան ջնջել տալ նախագահի ընտրութեան որոշումն իսկ, ինչ որ առնուազն անըմբռնելի է քանի որոշումը տրուած է լայն մեծամասնութեամբ Յունիս 25-ի նիստին (Թեր՝ 154, դէմ՝ 8, ձեռնպահ՝ 11): Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի մեղադրանքն այն է որ Հ.Յ.Դ. կ'ուզէ անխախտական, անկայուն վիճակի մէջ պահել Հայաստանը:

Քննարկուած է նաեւ նախագահի կարգավիճակի հարցը: Երկար վիճաբանութիւններ եղած են այն հարցին շուրջ թէ ո՞վ թեկնածու կրնայ ներկայացնել, ինչ հիման վրայ եւլն. եւլն.: Դրուած հարցերուն փոխառացութեանց տեղի տրուած են եւ նիստը, ի վերջոյ, ընդհատուած է, շարունակուելու համար Երկուշաբթի, Յուլիս 22-ին:

Շահումեանի շրջանը հայ գիւղացիի մը դիակը գտնուած է:

Շրջանի հայաբնակ գիւղերը համեմատաբար խաղաղ օր մը անցուցած էին Յուլիս 16-ին եւ միշտ հանդարտութիւն կը տիրէր Յուլիս 17-ի առաւօտը, երբ կը խօսէինք Երեւանի հետ:

Անգլիոյ Լորտերու ժողովի փոխ-նախագահուհի պարոնուհի Քոքսի գլխաւորած պատուիրակութիւնը Բաքուէն Ստեփանակերտ հասած (տե՛ս. «Յառաջ» Յուլիս 16) ու հանդիպում ունեցած է Ադրբեջանի ղեկավարութեան, զինուորական հրամանատարութեան, մարզի դատախազութեան, Շուշիի շրջանի, Խոջալուի ներկայացուցիչներէն զատ մարզային գործադիր կոմիտէի փոխ-նախագահ Լ. Պետրոսեանի, համայնավար կուսակցութեան մարզային կոմիտէէն Վալերի Գրիգորեանի, քաղաքային կոմիտէի ա. քարտուղար Հրանդ Մելքումեանի հետ:

Ողջոյնի խօսք ուղղելով Լ. Պետրոսեան շնորհակալութիւն յայտնած է հիւրերուն, նշելով որ աշխարհի ոչ մէկ շրջանին մէջ մարդու իրաւունքները այդքան կոպտօրէն ոտնահարուած են, որքան Արցախի: Ձերբակալուածներու ճակատագրին ու ձերբակալման պատճառներուն մասին հարցումներու պատասխանած է ԼՂԻՄ-ի դատախազը Իգոր Պլավսկի: Պատուիրակութեան շրջագայութեան ընթացքին հայկ. կողմը կրցած է պարոնուհիին համար հանդիպում կազմակերպել Բերդաձորէն ու Հադրութէն տեղահանուածներու հետ: Պարոնուհիին յանձնուած է տարագրուած Հայերու ցանկը:

Յուլիս 16ի «Գոլոս Արմէնի» թերթին համաձայն նոյն պատուիրակութիւնը Բաքու փոխադրուած է իբրեւ թէ անդամներու ապահովութիւնը երաշխաւորելու մտահոգութեամբ: Ստեփանակերտի մէջ իրենց աշխատանքը աւարտելու եւ Շահումեանի շրջանը այցելելու անոնց խնդրանքը մերժուած է:

Ստեփանակերտ ժամանած է նաեւ խորհ. Գերագոյն Խորհուրդի ներկայացուցիչներու երեք հոգինոց խումբը, որուն նպատակն է հսկել կացութեան եւ օգնել բանակցութիւններու կազմակերպութեան:

ՄԱՄՈՒԼ

LE QUOTIDIEN DE PARIS
(17 Juillet)

Թերթին Մոսկուայի թղթակիցը բաւական չահեկան յօդուած մը ստորագրած է Ղարաբաղի եւ Շահումեանի հայաբնակ գիւղերու դէմ եղած բիրտ յարձակումներուն մասին: Թղթակցութիւնը խորագրուած է՝ «Կարմիր բանակը կը կրակէ Հայաստան» ինչ որ անշուշտ բուն ճշմարտութիւնը չէ, գոնէ այս օրերուս:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼՈՆՏՈՆԻ եօթները պիտի օգնեն Գորբաչովի, թէեւ միաձայն չեն այդ ուղղութեամբ: Եթէ Գերմանիա եւ Ֆրանսա շուտ եւ շատ տալու պատրաստ են, նոյնը չէ Ճափոնի եւ Միացեալ – Նահանգներու տեսակէտը, Անգլիան ալ կէս ճամբան է: Ձորեքշաբթի կէսօրէ ետքն է որ Գորբաչով դասը պիտի անցընէ, եօթը մեծահարուստներու դատակազմի մը առջեւ քաղաքի մը մէջ ուրկէ ճամբայ ելած է իր երկրին աղէտը, քանի հոն է որ Մարքս գրած է իր «Քափիթալ»ը, հոն ալ թաղուած կը մնայ: Անախընթաց է նման «մուրացկանութիւն» մը, ան ալ ղեկավարի մը կողմէ որ գլուխն է աշխարհի Բ. մեծ Պետութեան: 30 էջնոց նամակ – խնդրագիրով մը Գորբաչով իր դատը կը պաշտպանէ, անդրադառնալով Խորհ. Միութեան բարի կամեցողութեան խառն շուկայի հանդէպ եւ սահմանադրական բարենորոգումներու: Կը չեշտէ որ Միութեան ապագայ ուխտը, որ պիտի ճշդէ Մոսկուայի եւ 15 Հանրապետութիւններուն յարաբերութիւնները գրեթէ պատրաստ է: Մոռնալ գիտել կու տայ որ գիտակցօրէն կ'անգիտանայ որ այդ 15-էն 6-ը՝ (Լիթուանիա, Լատվիա, Էստոնիա, Վրաստան, Մոլդովա, Հայաստան) բացէ ի բաց մերժած են մասնակցիլ իսկ:

ՏԻՒՐԻԻ վերջապէս վերադարձաւ Ֆրանսա: Ծանօթ է որ կառավարութիւնը վերաքննութեան դիմած էր ամբաստա–

(Շար.ը Դ. էջ)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՀԱՐՑԱԶՐՈՅՑԸ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՎԱՐՉԱՊԵՏ ՎԱԶԳԷՆ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆԻ ՀԵՏ

Հ.– Գիտէինք թէ Հայաստանի կառավարութիւնը կազմութեան դժուարութիւններ ունեցաւ ու մինչեւ այսօր արտաքին նախարար նշանակուած չէ. բայց անակնկալ էին Յունիս 18-ի նիստին Վանօ Սիրադեղեանի ելոյթով կատարուած քննադատութիւնները՝ քաղաքականութեան, իշխանութեան պակասի մասին եւլն.: Դուք ձեր պատասխան խօսքին մէջ կրկնեցիք թէ քաղաքականութեան մէջ սխալներ գործուած էին եւ թէ ստիպուած էիք գտնել մարդիկ որոնք *«աշխատած լինէին պետական կառուցուածքներում եւ աղնիւ մարդու համբաւ ունենային»*: Ասկէ կը հետեւի թէ դժուարութիւն կ'ունենաք անհրաժեշտ որակի տէր անձեր գտնելու իշխանութեան բաց պաշտօններուն համար: Իսկապէ՞ս անհրաժեշտ պատրաստութեան տէր մարդոց պակաս կայ, թէ յանձնառութեան բացակայութիւնն է ու յարմար անձեր կը խուսափին պատասխանատուութիւն ստանձնելէ:

Պ.– Դա հիմնականում վերաբերում է մեր երեսփոխաններին եւ պայմանաւորուած էր նրանով որ եթէ նրանք նախարար լինէին, պիտի հրաժարէին երեսփոխան լինելուց. օրէնքը այդպիսին է: Բայց գլխաւոր պատճառը այն է որ իսկապէս մասնագէտներ գտնելը ինձ համար շատ դժուար է. նախ եւ առաջ ասեմ որ ՀՀՇ-ն երբ իշխանութեան գլուխ եկաւ, նա պատրաստուած չէր. եթէ միւս երկրներում մի կուսակցութիւն գալիս է իշխանութեան, նա տարիների ընթացքում արդէն մշակուած իր կադրերը, քադրերը ունի...: Մենք փողոցից մի անգամից եկանք ու նստեցինք իշխանութեան գլուխ. ոչ մի նախապատրաստական աշխատանք չունէինք, մարդկանց չունէինք: Հարց ծագեցաւ, յենուե՞լ այն տղաների վրայ որոնք վերջին շրջանին մեր շուրջը հաւաքուած էին, թէ դիմել փորձ ունեցողների: Տնտեսութեան վիճակը այնքան ահաւոր էր որ յենուել ոչ փորձ ունեցող մարդկանց վրայ սխալ կը լինէր եւ յետոյ ճիշդ ասած, ես մի քիչ վախենում էի դրանից, որովհետեւ վերջին շրջանին մեր շարժումը դառաւ ամբոխական շարժում. եթէ այդ ամբոխը մենք մտցնէինք կառավարութեան կառոյցների մէջ, քաոսը կ'անէին ամբողջութեամբ: Եւ ես գնացի ինչ որ իմաստով շարժման դէմ էլ: Սկսեցի նշանակել եւ զգում էի որ ժողովուրդն էլ վախենում էր որ այդ ամբոխը լցուէր կառոյցների մէջ. ուրեմն ես իմ վրայ հարուած վերցրեցի թեքուելով շատ դէպի աջ. որովհետեւ շատ դէպի ձախ էր գնացել շարժումը:

Մասնագէտների հարցը, մենք հիմա երիտասարդներ ուղարկում ենք. ես համոզուած եմ, մենք մի քանի տարուց յետոյ մասնագէտներ կ'ունենանք. հիմա իսկապէս շատ ծանր է վիճակը: Մասնագէտներ ունենք, լաւ ճարտարագէտներ..., բայց լաւ ճարտարագէտը կարող է չկարողանայ լինել լաւ նախարար: Նորից օրինակ բերեմ. Ֆրանսիայում, ենթադրենք, յանպատրաստից ինձ իշխանութեան գլուխ նշանակէին. ոչ մի կուսակցութիւն չունենայի. ես կը գնայի խոշոր ֆիրմաներին, կը վերցնէի յայտնի մենեճըրներին, կ'առաջարկէի նախարարի պաշտօն. գիտեմ որ իրենք փորձ ունեն, աղնիւ կ'աշխատէին, ամէն ինչ բնականոն կը լինէր: Բայց մեր մօտ մենեճըրների այդ պաշտօններն էլ գրաւեցրել էին համայնավարները որոնց մի զգալի մասը աշխատանքի բնոյթով արդէն վարկաբեկուած էր: Դրա համար քադրային հարցում մեծ դժուարութիւններ առաջացան: Դեռ ես խօսում եմ վերեւի օղակի մասին. դէպի ներքեւ ես չեմ կարող վերահսկել ինչ է կատարւում: Այն ժամանակ կար Կենտկոմ, իր կառոյցով որը ամբողջ քադրային քաղաքականութիւնը վարում էր. լաւ թէ վատ: Հիմա նա էլ չկայ: Այստեղ ես սխալը գտնում եմ գիտէ՞ք ինչ ձեւի, ես մօտեցայ ամերիկեան ձեւով. նշանակում էի նախարար, ասում էի «քեզ վստահում եմ, խումբդ հաւաքի, սկսի աշխատել»: Միացեալ Նահանգներում դա աշխատող ձեւ է, Հայաստանում, որոշ տեղերում, դա ընդհակառակը: Ու ինձ թւում է շատ մարդկանց մենք փոխեցինք, իրականում պէտք էր փոփոխութիւնները աւելի քիչ անել: Ես օրինակ, մի շատ փորձառու նախարարի հետ էի խօսում, թէ քեզ հիմա նախարար նշանակեմ այդ փտած համակարգում ի՞նչ ես անելու, ինձ ասեց. «ես մարդկանց աշխատանքից չեմ հանի. ես մի քիչ կը նայեմ, կը գտնեմ 1–2 արմատները, նրանք կը կտրեմ, մնացածը կ'աշխատեն»: Այսինքն, երբոր դու մարդկանց փոխում ես, նոր մարդ ես նշանակում, համակարգը դրանից չի լաւանայ, ընդհակառակը. նա պիտի փորձ ձեռք բերի եւ դեռ պարզ չէ կաշառակեր կը դառնա՞յ թէ չի դառնայ վերջ ի վերջոյ: Սովոր մարդկանց մէջ շատ անգամ կաշառակեր չեն որովհետեւ իրենց կաշառք չեն առաջարկում, եթէ առաջարկեն կը վերցնեն թէ չէ, պարզ չի:

Կան դժուարութիւններ. եւ որոշ կառոյցներ, որոշ գործողութիւններ երեւի պէտք էր աւելի լաւ մտածել, նոր անել: Կան նաեւ սխալներ որոնք կարելի էր չանել. էդ ես ընդունում եմ:

Հ.– «Իշխանութիւն չկայ»ի քննադատութիւնը դաստիարակութեան, վարժութեան հարց մըն ալ չէ՞. մեր ժողովուրդը ազատութեան պայմաններու մէջ իշխանութեան նուիրապետութիւնը յարգելու վարժութիւն չունի. ասոր օգնեց հաւանաբար ժողովրդավարական լայնախոհութեան սխալ կիրարկում մը որ հեղինակութեան պակաս ստեղծեց:

Պ.– Այստեղ մի քանի հանգամանք կայ. առաջինը՝ իշխանութեան թուլացումը զգացւում է ամբողջ Խորհ. Միութիւնում. որովհետեւ կար մի իշխանութեան համակարգ որը քանդուեց, բայց նորը դեռ տեղը չեկաւ: Ինչ վերաբերում է ժողովրդավարութեանը, մենք շատ ենք դրա մասին խօսում, աշխատում ենք ժողովրդավարական Հանրապետութիւն ստեղծել, բայց այնուամենայնիւ մարդկանց ուղն ու ծուծին մէջ դա չի մտել, դա սովորութիւն չի: Շատերը շփոթում են: Ես կ'ասէի որ ժողովրդավարութիւնը պատասխանատուութիւն է. լիազօրութիւն ու պատասխանատուութիւն: Մարդիկ այդ բանը չեն զգում: Ես յիշում եմ վերջին անգամ որ խօսակցութիւն եղաւ, մէկը ասաց որ Հայաստանում պէտք է բռնատիրութիւն ստեղծել եւ ես ասացի որ եթէ յաջողուենք իսկական ժողովրդավարութիւն ստեղծել, դա այսօրուայ վիճակի հետ համեմատած բռնատիրութիւն կը թուայ: Այդքան մեծ տարբերութիւն կայ իրական ժողովրդավարութեան եւ քաոսի միջեւ որը հիմա կայ: Երկրորդ, Հայաստանում աւելանում է նաեւ նա որ Հայերը սովոր են յարգել, երբ որ դրսից են իշխում իրենց վրայ, ասենք թէ Ռուսաստանը կամ Պարսկաստանը: Երբոր իրենք մնում են իրանց, պետականութիւն երկար ժամանակ չունենալը բերել է նրան որ կորել է նաեւ այդ զգացումը ու դա միայն քարոզով, խօսքով կամ ահաբեկելով չի փոխուի: Դա ժամանակը պիտի կամաց կամաց բերի, տեղը դնի:

Եւ երրորդ, պատճառներից մէկը այն է որ Գերագոյն Խորհրդի եւ կառավարութեան միջեւ կան բնական հակասութիւններ. բնական, որովհետեւ ամբողջ աշխարհում էլ ինձ թւում է օրէնսդիր եւ գործադիր իշխանութիւնների մէջ այդ հակասութիւնները կան: Մեր մօտ այդ հակասութիւնները, քանի որ մենք էլ սովոր չենք այդ աշխատանքին, որոշ հակազդեցութիւնները սկսում են անձնական վիրաւորութիւն որպէս ընդունել, շատ աւելի սուր էին գնում խօսակցութիւնները, քան թելադրում էին դէպքերը. իսկ ժողովուրդը նայելով դրան, սովոր չէ որ կարող է լինել հակասութիւն եւ դրանք դա ընդունում են որպէս իշխանութեան թուլացում եւ համապատասխան ձեւով են արտայայտւում: Բացի դրանից, կան օղակներ որոնք տեսնելով որ երկու գերագոյն ուժ կայ, –Գերագոյն Խորհուրդ եւ կառավարութիւն– սկսում են արանքում յարմարուել: Բայց այն առաջարկութիւնը որ արւում էր 15 հոգինոց մարմին ստեղծել գործադիրն ու օրէնսդիրը միասին, ես կտրուկ դէմ եղայ, որովհետեւ դա իշխանութեան հարցը կարճատեւ ժամանակում կը լուծէր, բայց երբոր վերջանար, մենք նորից նոյն վիճակի մէջ կը յայտնուէինք: Դա լուծում չէ: Ինչքան էլ դժուար լինի, մենք այս ճանապարհով պիտի գնանք, սխալները ուղղելով, օրէնքների միջոցով շտկելով վիճակը:

Յետոյ գիտէ՞ք ինչ, ժողովրդավար ձեւով կարելի է վարել այն դէպքում երբ տնտեսութիւնը մասնաւոր է. երբոր տնտեսութիւնը պետական է, այդ հսկայական կառոյցը չի կարող աշխատել բնականոն, ժողովրդավարական ձեւով. այդտեղ իսկապէս ուժեղ իշխանութիւն է պէտք: Դրա համար երեւի շատ արագ պէտք է պետականից անցնել մասնաւորին, ինչքան էլ տարօրինակ թուայ, դա էլ կը նպաստի իշխանութեան ուժեղացման: Այն օղակները որոնք մնան պետութեան ձեռքում, այնտեղ իսկապէս կարելի է շատ խիստ անել, իսկ դրսի օղակները, արդէն բնական ձեւով կը գան ինչ որ մի իրավիճակի մէջ. այնտեղ պէտք չի լինի ուժեղ իշխանութիւն:

Տեսակցեց՝
Ա. Թ.

(Մնացեալը յաջորդիւ)

ԿԵԱՆՔԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՍԱՀՄԱՆԱՅԻՆ ԳՕՏԻԻՆ ՄԷՋ

ԴԷՊԻ ՈՍԿԵՊԱՐ ԵՒ ՆՈՅԵՄԲԵՐԵԱՆ

1990 *Մայիս: Լիբանան եւ յատկապէս Պէյրութի շրջանը դարձեալ բռնուած էին ռումբերու տեղատարափին փոթորիկին մէջ: Բոլորիս համար կարեւորն ու կենսականը՝ ապահով ապաստանարան մը ունենալն էր. ո՞վ կը մտածէր առօրեայ գործի ու աշխատանքի մասին: Պատերազմի իշխանները ամենայն առատաձեռնութեամբ արձակուրդ տուած էին բոլորիս...:*

Շատերու պէս, ես ալ կը մտածէի թէ կարելի չէ որեւէ նախատեսութիւն կատարել դէպքերու տեւողութեան մասին. քանի՞ շաբաթ, քանի՞ ամիս պիտի տեւէր պարտադիր արձակուրդը...: Եւ ահա՝ գաղափար մը եւ առիթ մը: Ինչո՞ւ չերթալ Հայաստան, մասնակցելու համար (ասպարէզիս բերումով) հայրենիքի ճարտարապետական կոթողներու վերականգնումի աշխատանքներուն: 1986-*ին, իբրեւ ուսուցիչ, առաջին անգամ ըլլալով առիթը ունեցած էի այցելելու Հայաստան եւ գտած էի հետաքրքրութիւններս գոհացնող, զանոնք աւելի եւս գրգռող իրականութիւններ. հայրենի պետութիւնը տարիներէ ի վեր գիտական հիմերու վրայ արդէն հսկայական իրագործումներ կատարած էր այս կալուածին մէջ. Գառնիի անցեալի կոթողը արդէն վերականգնած էր, բայց առիկա դեռ միայն սկիզբն էր: Մեր դարաւոր մշակոյթին մնացորդացը մարտահրաւէր կ'ուղղէր աշխատող սերունդներուն: Ուրեմն, ինչո՞ւ չօգտուիլ Լիբանանի մէջ մեզի պարտադրուող արձակուրդէն եւ չմիանալ այդ աշխատողներուն:*

...1990-*ի Մայիսի սկիզբը, հասայ Հայաստան եւ հոն մնացի մօտաւորապէս մէկ տարի: Այդ ժամանակամիջոցը եղաւ հին երազներու իրականացման մէկ փոքր բաժինը:*

Անկախ՝ ճարտարապետական կոթողներու վերականգնումի աշխատանքներէն, Հայրենիք կեցութիւնս ինծի առիթ տուաւ ունենալու այլ փորձառութիւններ, որովհետեւ նոյն այդ աշխատանքներուս բերումով, յաճախ գիտաշխատողներու խումբերով այցելեցինք սահմանային գիւղեր, եւ ահա, ճիշդ այդ ճամբորդութիւնները զիս քանի մը առիթներով տարին այն գօտիները, որոնք վերջին տարիներուն ու մանաւա՛նդ այս տարեսկիզբէն ի վեր, կ'ապրին ազերիական յարձակումներու առօրեայ վտանգն ու անոնց ստեղծած անձկագին վիճակը:

Ինչ որ պիտի փորձեմ հոս յանձնել թուղթին, անհատական կամ խմբային «արկածախնդրութեան» դրուագներ չեն, այլ՝ այն իրական մթնոլորտն ու պայմանները, որոնց մէջ կ'ապրին մեր հայրենակիցները, հայրենի սահմանները պահող հայորդիներն ու մերօրեայ ֆետայիները: Ընթերցողներուն այսօր անծանօթ չեն Ոսկեպար, Նոյեմբերեան, Գորիս, Մեղրի, Ղափան կամ այլ գիւղերու եւ շրջաններու անունները. անոնց մասին, դեռ երէկ իմացանք մտահոգիչ ու ցաւալի լուրեր, ապրեցանք խռովք ու ընդվզում: Այդ շրջաններու մեր հայրենակիցները տակաւին ամէն օր կ'ապրին այդ ճնշիչ մթնոլորտին մէջ, կ'երթեւեկեն վտանգաւոր ճամբաներէն, որոնցմէ միայն մէկ քանի անգամ անցքն իսկ խոր յուզում եւ անձկութիւն պատճառած է ինծի կամ հայաստանցի ընկերակիցներուս:

ՈՍԿԵՊԱՐԷՆ ՆՈՅԵՄԲԵՐԵԱՆ

Հոկտեմբերի վերջաւորութեան, անձրեւոտ օր մը, հետազօտական այցելութեան մը համար ուղղուեցանք Նոյեմբերեան, շրջանի յուշարձանները ուսումնասիրելու, չափագրելու եւ 1988-*ի երկրաշարժի մնացներուն գնահատումը կատարելու համար: «[illegible] Նախագծային Ինսթիթութ»ի հիմնարկին տնօրէնութեան կողմէ մեզի տրամադրուեցաւ* ՍԹԷՅՇԸՆ *մը ու մենք դուրս եկանք Երեւանէն՝ դէպի Սեւան, անցանք մշտադալար Դիլիջանը, Աղստեւ գետին ափերուն կանաչազարդ բլուրներով օղակուած Իջեւանը, Սեւքարեցի Սագոյին գիւղին քովէն շարունակելով՝ մեր ետին ձգեցինք լեռներն ու բարձունքները, սարեանական տեսարանները, եւ մեր աչքին բացուեցաւ տարածուն հարթավայրերու կանաչին արտին կապոյտ գոյնի Ջողազ ջրամբարտակին պատկերը, Հայաստանը Ադրբէջանէն բաժնող սահմանին վրայ:*

Մեքենավարէն խնդրեցինք որ դանդաղեցնէ, որպէսզի կարենանք նկարել մեր աջեւ պարզուող սիրուն համայնապատկերը, ուր անձրեւի փոխարէն, միայն կանաչ ու կապոյտ կը տեսնուէր, պայթող արեւու մը շողերուն տակ:

– Այստեղ ճանապարհը վտանգաւոր է, ամէն կողմէ բաց ըլլալուն, Ազերիները յաճախ դիմացի գիւղէն կը կրակեն... զոհեր ալ ունեցած ենք, – բացատրեց մեքենավարը: Ան ճամբուն աջին ցոյց տուաւ քարի մը վրայ արձանագրութիւն մը՝ նկարով: Հոն, ադրբէջանական փամփուշտով զոհուած հայ երիտասարդի մը անունն ու պատկերն էր քարի մը վրայ...

Շարունակեցինք ճամբան եւ քիչ ետք ծանուցման տախտակին վրայ կարդացինք ՈՍԿԵՊԱՐ: *Քանի մը հարիւր մեթր եւս եւ մեզմէ քիչ հեռու, ճամբուն աջին, առանձին բլրակի մը վրայ, երեւցաւ գիւղի եկեղեցին Է. դարէն: Ճամբան*

կ'անցնէր անոր առջեւէն. պատրաստեցի խմբրաս, բայց… յաջորդ դարձուածքին, յանկարծ մեր դիմացը գտանք զրահապատներ՝ ճամբեզրի հողերուն վրայ եւ զինուորներ, որոնք սուլելու համար երթեւեկողները, անցարգելով մը հատած էին ճամբան: Ես ակնթարթի մը մէջ փոխադրուեցայ Պէյրութի փողոցները…: Տեղ–տեղ ականուած, փշաթելերը… լեցուն, եւ որոնց մօտէն սանձարձակօրէն կը շրջագայէին հրասայլեր եւ զինեալներ պատերազմի սարսափը սփռելով չորս կողմ: Ակամայ յիշեցի մեր անցքը մասայարներէն եւ արձակազէններու խրդճին ձգուած անապահով ճամբաներէն:

Սթէյշընը չշարունակեց գծուած ճանապարհով ու չանցաւ եկեղեցիին առջեւէն, անցարգելէն քան մեթր առաջ, շեղեցանք սովորական գիծէն ու մտանք փոշոտ դաշտերու ու քարքարոտ ճամբաներու մէջ:

– Անցարգելին ետին, հայկական, բայց Ազերիներով բնակուած գիւղ մըն էր. այժմ դատարկուած է իր բնակիչներէն,– բացատրեց Մէրին՝ բաժնի վարիչս:

– Ազերի գիւղացիները կը յարձակէին ճամբորդներուն ու բեռնատար ինքնաշարժներուն վրայ, սպաննելու եւ կողոպտելու համար: Պէտք եղաւ ապահովութեան համար դատարկել այդ գիւղերը: Ռուս զինուորները երբեմն կու գան ճամբուն հսկելու համար, բայց չենք կրնար վստահիլ իրենց: Կը պատահի որ առեւանգեն ու յանձնեն Ազերիներուն: Իսկ իրենց ներկայութիւնը՝ գիւղին մուտքին, ոչինչով կ'օգնէ մեզի, որովհետեւ ամայութեան մէջ զինեալ տարբեր լքուած տուներէն դուրս կու գան ու անակնկալի կը բերեն ճամբորդները:

Մենք ստիպուեցանք դանդաղեցնել մեր ընթացքը, երկար ծծելով քարերէն ու հողերէն բարձրացող փոշին եւ տասնեակ մը քիլոմեթրներով երկարել մեր Գողգոթան, շրջանցելու համար «վտանգաւոր գօտին: Ալ յստակ էր, թէ ինչո՛ւ երթեւեկը շատ թեթեւ էր: Անհրաժեշտութեան պարագային միայն, տեղափոխութիւններ կ'ըլլային: Այսպէս այս շրջանները կը մնան Երեւանէն խորապէս խզուած:

Մեր գործուղումը տեւեց երեք օր: Այցելեցինք Լճկաձորի եւ Բաղանիսի կիսաւեր եկեղեցիներն ու դամբարանները, Նոյեմբերեան քաղաքի գործօն եկեղեցին (ԺԸ. դար), ինչպէս նաեւ՝ Կոփի կոյս անտառներուն մէջ կորսուած Մշկավանքը (ԺԲ.–ԺԳ. դարեր), վերջերս վերանորոգուած բայց մնասուած՝ երկրաշարժէն: Այցելեցինք սահմանային Բերդաւան գիւղի բլուրներէն մէկուն վրայ վեհօրէն կանգնած Ժ. դարու Բերդաւանի ամրոցը, որուն հրաշալիօրէն վերանորոգուած տեսքը եւ խիզախ ներկայութիւնը՝ հո՛ն, ազերիական գիւղերուն ճիշդ դիմացը, բարձր աղաղակն է «մենք կանք ու կը մնանք»ին…:

…3 օր ետք, յետմիջօրէի ժամը 5ին, մեր ետին թողուցինք, իր բարեխառն կլիմայով՝ Լիբանանը յիշեցնող, դեռ դալարանային գոյներու մէջ լողացող Նոյեմբերեանը: Մեքենավարը նկատել տըւաւ որ բաւականին ուշ էր: Պէտք էր մագլցիլ սարերը ու անոնց փաթթուած ոլորապտոյտ ճամբաները, որոնց վրայ կենդանութեան նշաններ հազուադէպ էին: Արեւուն լոյսին փոխարէն, սթէյշընին լոյսերը կ'առաջնորդէին մեզ՝ կիսամութ ամայութեան մէջէն: Պէտք էր չեղուէինք ու դարձեալ մտնէինք փոշոտ ու հողոտ ճամբաներուն մէջ, բայց այդ չեղումը կարելի չեղաւ գտնել ու մենք շարունակեցինք կուպրապատ ճամբով: Դիմացը, աղօտ լոյս մը տեսնուեցաւ մեզ պատող մթութեան մէջէն. զգուշաւորութեամբ յառաջացանք:

– Մեր տղաքն են, ֆետայիները, – ըսաւ մեքենավարը՝ մեզ հանդստացնելով:

Տկար լոյսի մը տակ, ստուգման կէտի մը առջեւ 2–3 ինքնաշարժ կանգնած էին: Հասկցայ որ մենք կը գտնուէինք վտանգաւոր գօտիին սկիզբը, ու պէտք էր անցնէինք այդ անապահով շրջանէն: Հարկաւոր էր սպասել, որպէսզի ֆետայիները ընկերակցէին կարաւանին: Մեր մեքենավարը անհամբերութեան նշաններ ցոյց տուաւ ու շարունակեց քշել: Ի զուր խնդրեցինք որ զգուշութեամբ միանայ կարաւանին, բայց արդէն վտանգաւոր գօտիին ճամբուն վրայէն կը սահէինք մինակ, սթէյշընին մեծ աղմուկով:

Ճամբուն զուգահեռ, երկու կողմերուն վրայ կը տեսնուէին անմարդաբնակ տուներու շարք մը, քարացած ու անշարժութեան մը համայնապատկերին վըրայ: Օղակաձեւ այս կղզիանման հողը, 20–ական թուականներուն ստալինական ծրագիրներով, կամայականօրէն Ադրբէջանի կցուեցաւ: Սումգայիթի դէպքերէն ետք իրենք դատարկած էին տուները ու հեռացած. լքուած գիւղի մը ուրուագիծը ունէր ան: Ո՛չ մէկ լոյս, ո՛չ մէկ կեանք: Լուսաւորուած էր սթէյշընին առջեւը միայն, մնացեալը՝ մթութեան եւ խոր լռութեան մէջ էր: Ինչպէս մենք՝ սթէյշընին մէջ…

– Ի՞նչ կը վախնաք, մեր հողե՛րն են, մեր հողերուն մէջէն կ'անցնինք, ո՞վ կըրնայ մեզի դպչիլ, – փորձեց քաջալերել մեքենավարը:

Այսպէս մենք ընթացանք սարսափի ու անապահովութեան մէջ, աւելի քան կէս ժամ:

– Ոսկեպար եկեղեցին, – լսուեցաւ մեքենավարին յաղթական ձայնը:

Լուսնի ցոլքին տակ, եկեղեցին, զոր երեք օր առաջ չէի կրցած նկարել, հիմա կանգնած էր հոն, ծանր ու միայնակ, ոեւէ մէկուն հսկողութենէն հեռու: Այժմ խորհրդային զինուորներ չկային անոր ճամբուն վրայ:

Մենք գտանք մեր անդորրութիւնը ու ջնջուեցաւ հոգիիս մէջ վառուած պատերազմի մութ ու դառն անցեալի պատկերները, երբ անցանք Ոսկեպարէն:

ԱՐՓԻ ՄԱՆԿԱՍԱՐԵԱՆ

«Ազդակ», (Յուլիս 8)

(Շար. 1)

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

«ՇԻՇԼԻԻ ՀԱՅՈՑ ԳԵՐԵԶՄԱՆԱՏՈՒՆԸ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ԹԱՆԳԱՐԱՆ Է»

Կ'ԸՍԷ ԹՈՒՐՔ ԼՐԱԳՐՈՂԸ

Թրքական «Սապահ» թերթին մէջ, Ֆիւկէն Իւնալ ներբողը կը հիւսէ Հայոց գերեզմանատան զոր թանգարան կը նկատէ: Ճիշդ է որ յուշարձանի, մահարձանի, շիրիմներու մեծ խնամք տարած ենք: Կը բաւէ պտըտիլ դեռ այսօր Հայաստանի գերեզմանատուները, հաստատելու համար թէ հոն, ոչինչ խնայելով, աւելի ապահով ու տոկուն բնակութիւններ ապահոված ենք մեր մեռեալներուն, քան՝ ըրած էինք եւ կ'ընենք… ողջերուն:

«Այս պատերուն ետին կայ անձայն աշխարհ մը որ Հայոց կը պատկանի: Հայոց գերեզմանատունն է ատիկա: Հաւանաբար անպայման անցած էք այս գերեզմանատան առջեւէն, որ հիմնուած է 1863–ին: Անցած էք, բայց բնաւ այցելա՞ծ էք այդ գերեզմանատունը: Հաւանաբար ոչ, որովհետեւ կամ խելք չըրիք, կամ հոն գործ չունեցաք, եւ կամ խրտչեցաք: Այսուհետեւ սակայն պատճառ մը ունիք այցելելու համար: Եւ ատոր համար ալ պայման չէ որ Հայ ըլլաք: Դռները մինչեւ ետին բաց են:

«Անշուշտ գիտէք, երբ գերեզմանի մասին կը խօսուի, մարդոց սիրտը կը մըթագնի, աչքերը դժկամութիւն կը ցոլացնեն: Զգացումներու այս խառնակութիւնը հաւանաբար ծնունդ կ'առնէ մեր գերեզմաններուն անխնամ եւ լքեալ վիճակի մէջ գտնուելէն: Մեր գերեզմաններուն նայելով կ'անդրադառնանք, որ ամօթահար կը մնանք այդ գերեզմաններուն մէջ ննջող մեր մերձաւորներուն նկատմամբ:

«Մինչդեռ Հայոց գերեզմանատունը իր կանոնաւորութեամբ եւ խնամեալ վիճակով եւ իւրաքանչիւր դամբարանի ճարտարապետական գեղեցկութեամբ բոլորովին տարբեր է գերեզմաններու մասին մեր ունեցած պատկերացումէն, եւ անիկա գերեզմանէ աւելի կը նմանի պատմութեան հին շրջաններու մէկ բնակավայրին մնացորդացին:

«Լռութիւնն ու տխրութիւնը, որուն վարժուած ենք գերեզմաններու մէջ, հոս ալ կայ: Փոքրիկ ու նեղ ճամբաներ հոս ալ իրարու կապուած են առանձնութեան կապերով:

«Բայց ծառերու շուքերն ու ծաղիկներու բուրմունքները կարծես կախարդանք մը ստեղծած են միանալով գերեզմանատան փառաւոր ճարտարապետութեան: Շիշլիի Հայոց Գերեզմանատունը այնքան տպաւորիչ է, որ ուր որ է թանգարան մըն է զոր կարելի է այցելել պարապ ժամանակներու ընթացքին: Դամբարաններու վրայ դետեղուած իւրաքանչիւր քանդակ տարբեր պատմութիւն մը ունի»:

ՍՐՃԱՐԱՆՆԵՐՈՒ ԴԱՆԴԱՂ ՄԱՀԸ

Արդիական կեանքին դէմ մղուած պայքարը կորսնցնելու մօտ են ֆրանսական պիստրոներն ու սրճարանները. այդ անկիւնները որոնք ուսանողներու, բանուորներու, բանաստեղծներու եւ նըկարիչներու ապաստաններն էին, հետըզհետէ կ'անհետանան, ամերիկեան ֆասթ–ֆուտ կոչուած անճաշակութեան ներխուժումին դէմ: Ճիշդ է որ միլիոնաւոր մարդիկ առաւօտեան իրենց կաթով սուրճը կը խմեն թաղին սրճարանին մէջ, սակայն արագ ճաշերու հաստատութիւններ, հեռատեսիլ եւլն., երբեք հարիւր տարուան սրճարաններն ու պիստրոները ժամանակավրէպ բաներու կը վերածեն:

Ա. աշխարհամարտէն առաջ Ֆրանսայի մէջ 510 հազար սրճարան կար. այսօր 180 հազար մնացած է: Վիճակագրութիւններու համաձայն այս թիւը տարեկան 3% համեմատութեամբ կը նուազի:

Ուրիշներ, ֆասթ–ֆուտերու հետ, արդիականացումի փափաք մըն ալ կը նկատեն սրճարաններու պարտութեան որպէս պատճառ, աւելի արդիական, աւելի գրաւիչ ըլլալու ջանքը կը մեռցնէ անոնց ինքնատիպ մթնոլորտը. համալսարանի դասախօս մը գտնուած է որ երեսուն տարիէ ի վեր սրճարանները սկսած են իրարու նմանիլ:

Ֆրանսական աւանդութեան այս գողտր անկիւնները կորուստէ փրկելու նպատակով Կրթական նախարարութիւնը սրճարանի սպասեակներու պատրաստութեան դասընթացքներ հաստատած է:

Գործատէր մը կը գանգատի որ իր ապրած շրջանին մէջ ոչ մէկ սրճարան մնացած է. ան կ'ըսէ թէ առանց սրճարանի գիւղ մը մեռեալ գիւղ մըն է:

ՔԱՂՀԱՆ

ԳՈՂԳՈԹԱ
ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ
ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ
ԹԷՈԴԻԿ

ՀԱՅ ԳԻՒՂՕՐԷՔ ԱՍԱ ՓԱԶԱՐԻ

Պօղոս Քահանայ Փանոսեան. – Ծնած 1864 Մայիս 14–ին: Օծակից Տ. Պետրոսի:

Նոյնպէս ժողովուրդին հետ կ'աքսորուի եւ ոստիկաններու չարչարանքին չկրնալով տոկալ՝ կը վախճանի Կուտինայի մէջ:

8. Թամըրգ կամ Տամըրգ.– Ֆէրիգլիէն կէս ժամ հեռու՝ Ասա Փազարի հիւսիսակողմը, բլրակներու կիսաշրջանակի մը մէջտեղ, զուտ հայաբնակ գիւղ, 70 տուն: Ամարանոց Ասա Փազարի Հայութեան, իր օդաւէտութեան պատճառաւ: Համբաւաւոր է տեղւոյս «Պապուկին աղբիւր»ը: Եկեղեցին Ս. Ստեփանոս՝ ուր կը պաշտօնավարէին

Եսայի Քահանայ Ղազարոսեան.– Ծընած 1876 Մարտ 13–ին. օծակից ատա փազարցի Տ. Երեւումի: Տարագրութեան մէջ անհետ:

Մարտիրոս Քահանայ Միքայէլեան.– Ծնած 1857 Օգոստոս 6–ին եւ ձեռնադըրուած Ստեփանոս Արքեպիսկոպոսէ 1897 Նոյեմբեր 23–ին:

Ճանապարհի ծանօթ տուայտանքներ ինք եւս կրելով, հուսկ ուրեմն կը հասնի Պապ՝ ուր կը վախճանին անսուաղութենէ ինք եւ իւրայինք:

1920 եւ 1921 տարիները նորէն աղէտաբեր դարձան՝ ինչպէս ամբողջ Անատոլուի՝ նոյնպէս եւ այս շրջանի Հայութեան, որ հազիւ թէ վերակերտելու գործին սկսած, պարբերաբար ցիրուցան եղաւ, Միլլիճիներու չահատակութեանց պատճառաւ:

ԿԷՅՎԷ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅՔ

Գ. կարգի գայմագամութիւն, բնակչութեան 100 տունը Հայու: Կեդրոն համանուն գիւղախումբի (նահիէ), Սագարիա գետով ճեղքուած արգաւանդ դաշտավայրով՝ որուն հարաւակողմէն 1 ժամ տարածութեամբ կ'երկարի սախկան երկաթուղիի գիծը: Իր հիւսիս դին կային Հայ եւ Հայ–Հոռոմ գիւղեր՝ որոնցմէ զուտ հայաբնակները թուած ենք ստորեւ:

1. Ագսար կամ Ագ Հիսար.– Կէյվէի դաշտին մէջ, Սագարիայի ձախակողմը, երկաթուղիի գիծին վրայ, խառն բնակչութեամբ (Թուրքերը 1,000, իսկ Հայերը 500 հոգի): 1895 տարուայ Սեպտեմբերին տեղւոյս Հայերը քանի մը տասնեակ զոհ ունեցան բարբարոս խուժանէն: Ակէ ճիշդ 20 տարի վերջ, Հայութեան նշոյլն անգամ չմնաց՝ բռնագաղթի հետեւանօք: Եկեղեցին Ս. Երրորդութիւն՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Ներսէս Քահանայ Քերովբէեան.–Ծնած 1865 Սեպտեմբեր 26–ին եւ ձեռնադրուած Ստեփանոս Արքեպիսկոպոսէ 1901 Մարտ 25–ին: Տարագրութեան մէջ անհետ:

2. Կէօք Կէօզ.– Ագսարէն 1 ժամ հեռու՝ ամբողջ Հայ, մատուռով մը՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Մելքիսեդեկ Քահանայ Թօլեան.– Ծընած 1874 Սեպտեմբեր 18–ին եւ ձեռնադրուած Ստեփանոս Արքեպիսկոպոսէ 1911 Մարտ 27ին: Տարագրութեան մէջ անհետ:

3. Էջմէ կամ Էշմէ.– Կէյվէի դիմաց, քառորդ ժամ, իսկ Միջագիւղէն կէս ժամ հեռու, բլրակի մը վրայ՝ 1866–ին Միջագիւղի բնիկներէն ձեւացած գիւղակ, 180 տուն Հայութեամբ: Մատուռ Ս. Աստուածածին՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Թադէոս Քահանայ Աստուածատուրեան.– Ծնած 1842 Օգոստոս 8–ին եւ ձեռնադրուած Ստեփանոս Արքեպիսկոպոսէ 1886 Յուլիս 27–ին: Իր վերջին աքսորավայրը կ'ըլլայ Պոզէնթի, ուրկէ տարիներ յետոյ վերադարձին՝ կը վախճանի իր ծննդավայրին մէջ:

Գիւղս ունէր Կիւրեղ Քահանայ Սագաեանն ալ (Տես զինք ի Պուսէյրա):

4. Միջագիւղ (Թուրք յորջորջմամբ Օրթաքէօյ, զոր պէտք չէ շփոթել Կէմլէյիկի պատկանող համանուն հայ գիւղին հետ): Մէկուկէս ժամ վերելքով լեռնանիստ աւան 900 տունը (200–ը Հայ, մընացեալը Հայ–Հոռոմ): Եկեղեցին Ս. Աստուածածին՝ ուր կը պաշտօնավարէին

Օհան Քահանայ Մուրատեան.– Ծնած 1865 Մայիս 19–ին եւ ձեռնադրուած ըՍտեփանոս Արքեպիսկոպոսէ 1901 Նոյեմբեր 4–ին: Տարագրութեան մէջ անհետ:

Ղեւոնդ Քահանայ Արզումեան.– Ծնած 1883 Սեպտեմբեր 3–ին եւ ձեռնադրուած Ստեփանոս Արք.էն 1914 Փետրուար 9–ին: Տեղահանութենէն վերջ կը կորսնցնէ երիցուհին: Իր վերջին աքսորավայրը կ'ըլլայ Մուսուլ՝ ուր ապրեցաւ յաւարտ պատերազմի, արդիւնաւոր ծառայութիւններ մատուցանելով տարագիր Հայութեան: Զինադադարէն վերջ վերադարձած էջմէ:

(Շար. 255)

(Շար. Ա. էջէն)

նութեան Սենեակին վճիռին դէմ, որ արգարացի չէր գտած Տիւրքի արտաքսումը «տխրողական» ձեւով:

ՍԹՐԱՋՊՈՒՐԿԻ Թրքական հիւպատոսարանին դէմ քոքթէյլ մոլոտով մը նետուած է Չորեքշաբթի, Յուլիս 17-ի առտուն, նիւթական մնասներ պատճառելով: Փարիզի մէջ ալ, Յուլիս 15ին, հարիւր Թուրքեր գրաւած էին Էմնըսթի Ինթէրնէյշընըլի գրասենեակները, բողոքելու համար Թուրքիա կիրարկուող բռնութեանց դէմ:

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ «Ժողովրդական Ճակատ»ը պառակտուած է ու անկախութեան կողմնակից թեւը կազմած է կոմիտէ մը որ պիտի կազմակերպէ «Ազգ. Ճակատ»ը: Այս թեւին պարագլուխները՝ Մէմէտով, Կազիեւ ու Համիտով քննադատած են «Ժող. Ճակատ»ի ղեկավարութիւնը որ յուռ կը մնայ երկրին կրկին խորհրդային լուծին ենթարկուելուն: Ատրբէջանի Համայնավար կուսակցութեան կեդրոնական կոմիտէն ալ որոշած է Սեպտեմբեր 8ի նախագահական ընտրութեան թեկնածու ցոյց տալ նախագահ Մութալիբովը:

ԷՏԻԹ ՔՐԷՍՈՆ նոյն «վրան-բաց» ձեւով արտայայտուած է Յուլիսի սկիզբը, ամերիկեան ԷՅ – ՊԻ – ՍԻ հեռատեսիլի կայանին տուած հարցազրոյցին ընթացքին: Եւ բստ այդ կայանի աւանդութեան, կը հրապարակուին գլխաւորաբար դդայացնող պարբերութիւնները: Այսպէս, վարչապետուհին կրկին հաչիւր մաքրած է Ճափոնցիներուն (չար լեզուները դիտել կու տան թէ Յուլիս 3-ին կատարուած այս հարցազրոյցը գիպուածով չէ որ հրապարակ կը հանուի Լոնտոնի 7-ներու ժողովին օրը) ըսելով.– «Կ՚աշխատին մրջիւնի պէս: Մրջիւնները շատ կ՚աշխատին: Ո՛չ, չենք ուզեր այդպէս ապրիլ: Ըսել կ՚ուզեմ փոքրիկ յարկաբաժիններու մէջ, 2 ժամ երթալ – գալով աշխատավայր երթալու համար եւ աւելի բարձր գիներով ներսը, քան՝ դուրսը: Կ՚ուզենք պահպանել մեր արձակուրդները, ապրիլ մարդու պէս ինչպէս ապրած ենք»: Էտիթ Քրէսոն կ՚ըսէ թէ մարդոց եւ կիներու սեռային արկածախնդրութիւններով ոչ ոք կը հետաքրքրուի: Նախագահ մը, օրինակ, Թող լաւ նախագահ ըլլայ, մնացեալը չահեկան չէ: Գալով կին նախարարապետուհիի մը նշանակումին, Է. Քրէսոն կը վստահեցնէ որ «ամէն տեղ կարելի է այր մարդ մը փոխարինել բացի անձնական կեանքէն: Միակ տեղն է ուր անհրաժեշտ են»: Կրկին անդրադառնալով միասեռականութեան, կ՚ըսէ.– «միասեռականութիւնը տարբեր է եւ լատինական եւ աւելի տարածուած է անգլօսաքսոն աւանդութեան մէջ քան՝ լատին աւանդութեան»: Կը մնայ սպասել Միթերանի յաջորդ մամուլի ասուլիսին, ուրկէ վերջ ներքողը հիւսէ «յստակ» խօսող իր վարչապետուհիին, որ այս ընթացքով, պատմութեան պիտի անցնի աւելի իր խօսքերով քան իր գործով:

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ «ԷՔԻՓ» թերթը իր վրայ հրաւիրած է թուրք մամուլին շանթերը. Յուլիս 12ի թիւին մէջ ուր տրուած են Միջերկրականեան խաղերու արդիւնքները, Թուրքիոյ անունը փոխանակուած է «Հայաստան»ով: «Միլլիյէթ»ի ներկայացուցած բողոքին պատասխանելով թերթին խմբագրապետը ըսած է թէ սխալ մը գործուած է եւ ներողութիւն խնդրած:

ԵՐԵՒԱՆ — ՀԵՌԱՏԻՊ — ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՅՈՒԼԻՍ 8 / 12)

ՀԱՅԵՒՍԵՐՊԱԿԱՆ ԿԱՊԵՐ

15 տարիէ ի վեր սերպահայ գաղութի եւ Հայեւսերպ մշակ. ու բարեկամական կապերու վրայ կ՚աշխատի լրագրող, թարգմանիչ Բարգէն Սիմոնեան. անոր տուած տեղեկութեան համաձայն, այսօր Եուկոսլաւիոյ մէջ 300 Հայեր կ՚ապրին որոնցմէ վերջին երկու տարուան ընթացքին Հայաստան այցելած են գաղութի ներկայացուցիչներ, գործի մարդիկ, մշակոյթի ու գիտութեան գործիչներ:

**

ՀԱՅԵՒԳԵՐՄԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԿԱՊԵՐ

Վարչապետի տեղակալ Վարդան Ամիրբեկեանի եւ տնտեսութեան պետական կոմիտէի փոխ նախագահ Աշոտ Սաֆարեանի գլխաւորութեամբ պատուիրակութիւն մը Գերմանիա այցելեց ու քննարկեց համագործակցութեան կարելիութիւններ, յատկապէս Հայաստանի մէջ ինքնաշարժերու շինութեան ասպարէզը զարգացնելու նպատակով: Մօտ ժամանակներուն փոխադարձ այցելութեան մը ընթացքին գերման մասնագէտները տեղւոյն վրայ կ՚ուսումնասիրեն Հայաստանի արտադրական կարելիութիւնները:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տիկին Վէնսան Հաթայեան (Ծն. Սեսիլ Թապիպեան), Տիկին Թագուհի Արահամեան եւ զաւակները եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Յուլիս 21-ին, Փարիզի Ս. Յովհ.–Մկրտիչ եկեղեցին իրենց ամուսնոյն, եղբօր, մօրեղբօր եւ ազգականին՝

ՎԷՆՍԱՆ ՀԱԹԱՅԵԱՆ-ի

մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՎԱԼԱՆՍ.– Ա. Քէշիշեան 100 Ֆր. ի դնահատութիւն Սարգիս Պօղոսեանի անոյշ վերապրումներուն:

ՍՏԻՊՈՂԱԿԱՆ

Երկու փոքր երախաներով երիտասարդ զոյգ մը –ամուսինը կ՚աշխատի Քրէթէյլի Henri Mondor հիւանդանոցը– վարձու յարկաբաժին մը կը փնտռէ, 2 սենեակ, յարմարութիւններով, միայն երկու տարուան համար:

Հեռաձայնել.–

43. 95. 08. 36

GRANDE FETE CHAMPETRE
DE LA COLONIE DE LA CROIX BLEUE
ET «MADAGH»

Inauguration et Bénédiction des bâtiments rénovés

DU CENTRE DE VACANCES DE LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

par Monseigneur Norvan ZAKARIAN

DIMANCHE 21 JUILLET
à partir de 11 heures
à la Colonie Croix Bleue de Bellefontaine
A BELLEFONTAINE

—— VENEZ NOMBREUX ——

La Croix Bleue des Arméniens de France
Section Lyon Villeurbanne
organise un voyage en car

DEPART : 7h30 devant l'église arménienne
40, rue d'Arménie, 69003 Lyon

PRIX DU VOYAGE : Adultes : 80 Frs.

Enfants moins de 5 ans gratuit.

Le nombre de places est limité.

Réservations: Tél: 78. 17. 08. 81
78. 01. 79. 90
78. 76. 31. 11

ՄԻՒՌՈՆԻ ՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ
ՍՈՒՐԲ ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՄԷՋ

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ

Իր գահակալութեան 36-րդ տարեդարձին առթիւ, Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. ՎԱԶԳԷՆ Ա. Ամենայն Հայոց Վեհափառ Կաթողիկոսը, համաձայն մեր եկեղեցական աւանդական կարգի, Սեպտեմբեր 29-ին, Կիրակի օր, Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի մէջ, ՍՐԲԱԼՈՅՍ ՄԻՒՌՈՆ պիտի օրհնէ:

ՄԻՒՌՈՆՕՐՀՆՈՒԹԵԱՆ չնորհաբեր այս արարողութեան ներկայ գտնուելու առիթ ընձեռելու համար, ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱԿԱՆ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ կը կազմակերպէ ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ մը հետեւեալ կարելիութիւններով.

Սեպ. 26-էն Հոկ. 3, ՓԱՐԻԶ – ԵՐԵՒԱՆ – ՓԱՐԻԶ
ուղիղ թռիչքով, սակ՝ 6950 Ֆր.
Սեպ. 26-էն Հոկ. 10, ՓԱՐԻԶ – ԵՐԵՒԱՆ – ՓԱՐԻԶ
ուղիղ թռիչքով, սակ՝ 8750 Ֆր.
Սեպ. 26-էն Սեպ. 30, ՓԱՐԻԶ – ԵՐԵՒԱՆ ուղիղ թռիչքով
վերադարձ Մոսկուայի ճամբով, սակ՝ 7100 Ֆր.:

Վերոյիշեալ գիները կը պարփակեն օդանաւին տոմսը, առաջին կարգի պանդոկ, demi-pension, յատուկ շրջապտոյտներ, ապահովագրութիւն, վիզա:

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆը կը կազմակերպուի Փարիզէն SABERA-TOURS եւ Լիոնէն SEVAN ճամբորդական գրասենեակներու գործակցութեամբ:

ՏԵՂԵՐԸ ՍԱՀՄԱՆԱՓԱԿ ԵՆ: Վերջին պայմանաժամ՝ Յուլիս 31:

Արձանագրութեան եւ այլ տեղեկութիւններու համար դիմել Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ քարտուղարութեան՝ 15, Ռիւ Ժան-Կուժոն, Փարիզ 8, հեռաձայն՝ 43-59-67-03:

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ՄԵԿՆՈՂ ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներէն կը խնդրուի –նախընտրաբար– հասցէի առժամեայ փոփոխութիւնը կատարել իրենց թաղին թղթատարի գրասենեակին միջոցաւ, չծանրաբեռնելու համար «Յառաջ»ի վարչութեան աշխատանքը:

Անկարելիութեան պարագային, կարելի է անշուշտ, դիմել գրաւոր թերթիս վարչութեան, մեկնումի թուականէն 5 – 6 օր առաջ, տալով *երկու* հասցէները (ընթացիկ եւ նոր) եւ կցել 30 Ֆր.ի դրոշմաթուղթ Ֆրանսայի համար: Ամրան շրջանի թղթատարական յաւելեալ անկանոնութիւնները պատճառ են, որ արտասահման մեկնողներու հասցէի փոփոխութիւն չըկատարուի:

Արձակուրդի առթիւ, հասցէի փոփոխութիւն չի կատարուիր առկախ հաշիւ ունեցող բաժանորդներուն:

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի

«ՅԱՌԱՋ»Ի
ընթացիկ ազդերու սակագինը

Մահազդ	400	(474,40)
Հոգեհանգիստ	300	(355,80)
Շնորհակալիք	300	(355,80)
Հարսնիք–Նշանտուք	300	(355,80)
Ծնունդ	300	(355,80)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% Թէ.Վէ.Ա. (տե՛ս փակագծի մէջ ընդհ. գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 տող) եւ 1/8րդ մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել թերթին վարչութեան:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՈՒՐԲԱԹ
ՅՈՒԼԻՍ 19

VENDREDI
19 JUILLET
1991

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
Directrice: Arpik Missakian

83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Tél. : 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. Paris 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ՝ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.584 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 66e ANNEE — No 17.584

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ԳՈՐԲԱՉՈՎԻ ՈՒՂՂՈՒԱԾ ՆԱՄԱԿԸ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆՆԵՐՈՒ ԴԻՄՈՒՄԸ

Մեր նախորդ թիւերով, լայնօրէն արձագանգած էինք այն վերջին որոշումներուն, որոնք տրուեցան Ստեփանակերտ թէ Երեւան, նոր լուծում մը գտնելու համար Արցախի հարցին: Յուլիս 18-ին հրատարակեցինք Արցախի աշխատաւորական ներկայացուցիչներու Մայիս 16-ի յայտարարութիւնը եւ Յուլիս 16-ի Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի «Յայտարարութիւնը»: Կը մնար սակայն, Արցախի աշխատաւորութեան ներկայացուցիչներու նամակին (Յունիս 29) բնագիրը զոր կու տանք ստորեւ.

ԽՍՀՄ ՊՐԵԶԻՏԵՆՏ
ԸՆԿ. Մ. Ս. ԳՈՐԲԱՉՈՎԻՆ

Յարգելի Միխայիլ Սերգիյէվիչ,

ԼՂԻՄ-ի հասարակայնութեան բոլոր խաւերի ժողովը, վերլուծելով ստեղծըւած իրավիճակը՝ փաստագրեց, որ բոլոր մակարդակների կառավարման մարմինների բազմաթիւ սխալները Լեռնային Ղարաբաղի հարցը մտցրին փակուղի: Դրան մեծապէս նպաստեց նաեւ փոխադարձ առճակատման քաղաքականութիւնը, երկխօսութիւնից հրաժարուելը:

Ժողովրդական ներկայացուցիչների ժողովը տուեալ փուլում միակ ընդունելին է համարում փոխպայմանաւորուածութիւնների ուղին, Ղարաբաղի հարցի լուծմամբ շահագրգռուող բոլոր մակարդակների, այդ թւում միութենական, հանրապետական (Ադրբեջան, Հայաստան) եւ Լեռնային Ղարաբաղի քաղաքական ուժերի միջեւ բանակցութիւնները:

Առճակատման կուրսից երկխօսութեան ու բանակցութիւնների քաղաքականութեան անցնելու կապակցութեամբ 1991 թ. Մայիսի 16-ին հայկական համայնքի ներկայացուցիչների քաղաքական յայտարարութիւնը յետագայում արտացոլուեց մարզային խորհրդի գործադիր Կոմիտէի ս. թ. Յունիսի 19-ի հմ. 1/63 որոշման մէջ:

Ցաւօք, երկխօսութեան կոչն անտեսուեց ոչ միայն Ադրբեջանի կառավարութեան, այլեւ Միութեան կենտրոնական իշխանութիւնների կողմից:

Մենք դիմում ենք ձեզ խնդրանքով՝ կազմակերպել նզնաժամի վերացմամբ շահագրգռուած կողմերի բանակցութիւնները: Միաժամանակ խնդրում ենք կողմերին սահմանադրական խախտումներ թոյլ չտալու նպատակով միջնորդի դերը յանձնարարել իշխանութեան կենտրոնական մարմիններին:

Իր որոշման մէջ Մարզխորհրդի գործադիր Կոմիտէն հնարաւոր է համարում որպէս բանակցութիւնների հիմնական կոնցեպցիա ընդունել ԽՍՀՄ Գերագոյն խորհրդի 1989 թ. Նոյեմբերի 28-ի եւ ԽՍՀՄ կառավարութեան բոլոր որոշումները:

Բանակցութիւնների ընթացքում անհրաժեշտ ենք համարում լուծել հետեւեալ հարցերը.

1. Իշխանութեան մարմինների ԽՍՀՄ Գերագոյն խորհրդի նախագահութեան 1989 թ. Յունուարի 12-ի որոշմամբ կասեցուած փունքցիաների վերականգնումը, ինչպէս նաեւ բոլոր մակարդակների խորհուրդներում ընտրութիւնների յըստակ ժամկէտների սահմանումը:

2. ԼՂԻՄ-ին զուգահեռ, յարակից ադրբեջանական շրջանների ապառազմականացումը, տեղաբաշխելով ԽՍՀՄ ՆԳՆ ստորաբաժանումները Մարզի սահմանների երկայնքով:

3. ԼՂԻՄ-ի ներքին գործերի վարչութեան փունքիացների վերականգնումն ամբողջ ծաւալով, նրա վրայ դնելով Մարզի տարածքում օրինակարգի պահպանութեան ապահովման պարտականութիւնը:

4. Անյապաղ դադարեցնել քաղաքական նկատառումներով մարդկանց հետապնդումը:

5. Վերացնել բոլոր կողմերի ԽՍՀՄ Սահմանադրութեանը հակասող որոշումները:

6. ԼՂԻՄ-ի շրջակայքում բնակչութեան կենսապահովման օբյէկտների շուրջ ըստեղծել անվտանգութեան գօտիներ:

7. Ապաշրջափակել Ստեփանակերտ-Գորիս աւտօճանապարհը, ապահովելով տրանսպորտային բոլոր միջոցների անվըտանգ տեղաշարժը:

8. Մարզի տարածքից բռնագաղթուած բոլոր քաղաքացիներին վերադարձնել մշտական բնակութեան վայրերը: Վերականգնել Մարզում սահմանադրական *սթաթու-քուօ*ն:

9. Ապահովել Շահումեանի շրջանի բնակչութեան ֆիզիքական անվտանգութիւնը:

10. Կանխել զանգուածային միջոցներում ազգամիջեան կրքերի բորբոքումը:

Լեռնային Ղարաբաղի վերաբերեալ ԽՍՀՄ Սահմանադրութեանը չհակասող ընդունուած որոշումների բոլոր կէտերի անվերապահ կատարումը կարող է կայունացնել իրավիճակը տարածքաշրջանում:

Շուրջ 300ամեակ է Լեռնային Ղարաբաղի հայ բնակչութիւնն իր բախտը կապել է Ռուսաստանի հետ եւ իր գոյութիւնը չի տեսնում ժողովրդավարութեան սկզբունքներով ձեւաւորուած միութենական Ֆետերացիայից դուրս, անկախ ամբողջ Անդրկովկասում ձեւաւորուող իրավիճակից:

Յոյսով ենք, որ խաղաղ բանակցութիւնների հիման վրայ Ղարաբաղի խընդրի ուղղութեամբ ԼՂԻՄ-ի հայկական կողմի բարի կամքի դրսեւորման նախաձեռնութիւնը կ'արժանանայ ձեր հաւանութեանն ու համակողմանի աջակցութեանը:

ԽՍՀՄ ժողովրդական պատգամաւոր՝
Հ. ՊՕՂՈՍԵԱՆ

Ստեփանակերտի Քաղգործկոմի նախագահ՝ Մ. ՄԻՐԶՈՅԵԱՆ

Մարզգործկոմի նախագահի տեղակալ՝
Շ. ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ

Մարզգործկոմի կազմակերպական բաժնի վարիչ՝ Գ. ԲԱԲՈՒՐԵԱՆ

Մարզգործկոմի փախստականների հետ տարուող աշխատանքի բաժնի վարիչ՝ Լ. ՄԵԼԻՔ-ՇԱՀՆԱԶԱՐԵԱՆ

Ստեփանակերտի կոնտանստորների գործարանի բաժնի վարիչ՝
Կ. ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ

*

*Յուլիս 14-ի «Մոսկովեան Լուրեր» շաբաթաթերթը կը գրէ, այս կապակցութեամբ, թէ Յուլիս 4-ին, Գորբաչով Լ. Ղարաբաղի բնակչութեան մէկ պատուիրակութիւնը ընդունած է եւ ողջունած Հ. Պօղոսեանի նախաձեռնութիւնը (յայտարարութիւն եւ նամակ) բանակցելու Ազրպէյճանի հետ, բայց անմիջապէս չեչտած է կեդրոնի միջնորդութեան կարեւորութիւնը: Նոյն իրիկունն է որ Գորբաչով հրովարտակով կը վերցնէր Շահումեանի շրջանի «արտակարգ վիճակ»ի դրութիւնը (հետեւանքները ծանօթ են): Միխայիլ Շեվելյով որ ստորագրած է այս թղթակցութիւնը կը գրէ նաեւ թէ նախագահական այդ հրովարտակին նախօրեակին Արցախի պատուիրակութիւնը հանդիպած էր Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ՝ Լուկիանովի, ներքին նախարար՝ Պուկոյի, պաշտպանութեան նախարար՝ Եազովի: Այս տեսակցութեան ընթացքին, կ'աւելցնէ թղթակիցը. «Դաշ-*նակցային ղեկավարները հասարակաց գաղափար մը յայտնած են. Լ. Ղարաբաղի հարցը կրնայ կարգադրուիլ եթէ Հայաստան խորհ. Միութեան ծոցը մնայ»:

Բաւական սինիք հաստատում մը, երբ գաղտնիք չէ որ 70 տարի է այդ ծոցն ենք եւ այդ ծոցը մտած օրերուն է որ Ղարաբաղը Ազրպէյճանի շնորհուեցաւ:

Ճիշդ է, որ ինչպէս կարգ մը երեսփոխաններ ալ դիտել տուած են Յուլիս 15-ի նիստին, Արցախի այս ներկայացուցիչներուն (ըստ ոմանց բնակչութիւնը զիրենք չի ճանչնար որպէս իրենց ներկայացուցիչները) յայտարարութիւնը, նամակը եւ Մոսկուա երթալը (Գանոսա երթալու պէս բան մը) բաւական նահանջողական ոգիէ մղուած է: Արկադի Մանուչարով որ խօսած է որպէս Արցախի երեսփոխանական խմբակի բանբեր դիտել տուած թէ Արցախի ներկայ վիճակը հետեւանք է Հայաստանի Խորհրդարանին հետեւողական քաղաքականութիւն չունենալուն այդ առընչութեամբ: Այդ ներկայացուցիչները, կ'ըսէ Մանուչարով, անոնք են -կուսակցական մեքենայի նախկին գործօն տարրեր- որոնք համակերպած են Արցախը Ազրպէյճանի թողուլ: Իրեն համար միակ լուծումն է՝ Արցախը յայտարարել ինքնավար Հանրապետութիւն Դաշնակցութեան մէջ: Զիջումի քաղաքականութեան դէմ արտայայտուած է նաեւ Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամ, Գ. Խ.-ի նախկին փոխ-նախագահ՝ Ռաֆայէլ Ղազարեան:

*

Յուլիս 17-ին, կառավարութիւնը պրիֆինկ*ի մը ընթացքին անդրադարձած է Արցախի կացութեան: Ներքին նախարար՝ Աշոտ Մանուչարեան յայտարարած է թէ կացութիւնը շատ լարուած կը մնայ Շահումեանի երեք գիւղերը՝ Բուզլուխ, Էրքէջ եւ Մանաշիթ: Յայտնած է նաեւ թէ Ազրպէյճանցիք խուճապի մատնուեր են ի լուր հայկ. քաղաքացորքերու մարզումին: Աշոտ Մանուչարեան ճշդած է թէ իրար անցնելիք բան մը չկայ, ինչ որ կ'ըլլայ բնական հետեւանքն է վերջին դէպքերու՜ն, դեռ կայ նաեւ պատանդներու պարագան եւ այդ ամբողջը պատճառ են որ Հայերն ալ ձեռնածալ չնըստին:*

*

× Սէ - Տէ - ԷՍ-ի (Ընկերային Դեմոկրատներու Կեդրոն) երեք երեսփոխաններ՝ Ժ. Պառօ, եւրոպական Խորհրդարանի փոխ-նախագահ՝ Նիքոլ Ֆոնթէն եւ Լուառի երեսփոխան Ֆրանսուա Ռոշբլուան, որոնք նոր վերադարձան Հայաստանէն, յայտնած են թէ ֆրանսական կառավարութեան պիտի դիմեն որպէսզի բողոք բարձրացնէ այն կեղեքումներուն համար, զորս հաստատած են տեղւոյն վրայ: 1000 Հայեր տեղահանուած, վռնտուած են իրենց հողերէն Ազերիներու կողմէ, կարմիր բանակին մեղսակցութեամբ: Ազերի բանտի մը մէջ ալ կը գտնուի լրագրող Յովհաննիսեան որ խօսած էր այդ մասին: Երեսփոխանները տեսնուած են տեղահանուած 1000 գիւղացիներուն հետ, որոնք Գորիս են (Հադրութի շրջանէն):

*× Վարդան Յովհաննիսեանի պարագան անտարբեր չէր ձգած, չարաթներէ ի վեր համաշխարհային կարծիքը, բայց...: Նամակներ, դիմումներ Գորբաչովին, զանազան կազմակերպութեանց կողմէ (*ՓԷՆ *Քլէօպ, Լրագրողներու պաշտպանութիւն եւ ուրիշներ):*

Նուվէլ տը Մոսքու *Յուլիս 14-ի իր թիւին մէջ կ'անդրադառնայ՝ «Ձերբակալուած, ապա՝ մոռցուած» խորագրին տակ: Յօդուածագիրն է պուլկար հեռատեսիլի թղթակից՝ Զվետանա Պասկալեւա, որ Յունիս 14-ին արտօնութիւն ըստացեր է քանի մը վայրկեան ներկայ ըլլալու Յովհաննիսեանի մէկ հարցաքննութեան ու կը բերէ իր վկայութիւնը: Իր յօդուածը կ'եզրակացնէ ըսելով թէ գիտակից է այն պարտականութեան զոր ունի անոր հանդէպ, որպէս այն միակ անձը որ զինք տեսած է 45 օրերու իր արգելափակումէն ի վեր եւ փոքր յոյս մը տուած:*

Ազրպէյճանի քննիչ մարմիններու եւ դատախազութեան համաձայն ան կապ պահողն էր Երեւանի ու Զայքէնդի զինեալներուն միջեւ. ապա այս ամբաստանութիւնը եւ առնուեցաւ ու միակ յանցանքը մնաց կեղծ անձնաթուղթերու գործածութիւնը: Ատիկա կրնար մինչեւ երեք տարուան բանտարկութեան դատապարտել տալ զինքը:

Հայկական կողմին բացատրութիւնը այն էր թէ Վ. Յովհաննիսեան գացած էր նկարելու պաշարուած գիւղին մէջ ցանքի աշխատանքը: Հոն հասնելուն յաջորդ օրը Երեւան - Գետաշէն թռիչքները արգիլուած էին ու հայ լրագրողը ստիպուած մնացած էր դէպքերու վայրը:

Ապրիլ 30-ին խորհ. բանակի եւ ազերի ՕՄՈՆ-ի զօրքերը անձնագրի ստուգման պատրուակով յարձակումի դիմեցին Գետաշէնի վրայ. գիւղացիները 14 զինուոր պատանդ առին ու ատիկա խիստ հակադարձութեան սպառնալիք կը նշանակէր: Վ. Յովհաննիսեան բանագնացի դեր կատարեց ու անոր միջնորդութեամբ զին-

(Շար.ը Դ. էջ)

ԵՐԿԻՆՔԷՆ ԿՐԱԿ

Յուլիս 12-ի «Ռուսկայա Միսըլ» շաբաթաթերթը առաջին էջին վրայ տեղ կու տայ կեդրոնական հեռատեսիլէն «Ժամանակ» հաղորդումին որ յատկացուած է Անդրկովկասի մէջ բարի դրացնութեան փոխյարաբերութիւն հաստատելու նիւթին: Հաղորդավարը մինչ կը յայտնէ թէ Ազրպէյճանի տարածքին վրայ ուղղաթիռ մը կրակ առած է, կը ցուցադրուի ուղղաթիռ մը որուն պատուհաններէն զինուորական զգեստաւորումով մարդիկ դէպի վար կը կրակեն: Փոխադրամիջոցը զինուորական չէ, զրահապատ չէ. դետնէն կրակ բանալ անոր վրայ կարելի է, բայց ոչ պարզ հրացանով: Հաղորդավարը կը շարունակէ որ ուղղաթիռին մէջ կան ազրպէյճանական քաղաքացորքէն ու ՊԱԿ-էն զինուորականներ որոնք Բաքուէն ղրկուած են ազրպէյճանական տարածքի հայկական գիւղին մէջ փաստաթուղթի ստուգում կատարելու, քանի որ նախորդ օրը իբրեւ թէ «խումբ մը զինեալ հայ ծայրայեղականներ» ժամանած են հոն:

Նախորդ օրը Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ Լ. Տէր-Պետրոսեան զգուշացուցած էր ՊԱԿ-ի նախագահ Կրիուչկովը թէ Հայաստան այլեւս չի կըրնար հանդուրժել այն ահաբեկչութեան զոր կը կազմակերպէ Ազրպէյճանը իր տարածքին վրայ ապրող Հայերու նկատմամբ, եւ իր պարտքը կը նկատէ պաշտպանել իր հայրենակիցները:

«Ռուսկայա Միսըլ» կ'աւելցնէ թէ հաղորդումը շատ կը նմանէր Նուկոյլաւիոյ այսօրուան տեսարաններուն:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՀԱՐՑԱԶՐՈՅՑԸ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՎԱՐՉԱՊԵՏ ՎԱԶԳԷՆ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆԻ ՀԵՏ

(Բ. եւ վերջ)

Հ.— Ուժերը համախմբելու, քոալիսիոն կառավարութիւն մը կազմելու օգուտին մասին կ'արտայայտուէիք ձեր խօսքին մէջ. ի՞նչ տեսակ համախմբում մը կրնայ կացութեան դարման ըլլալ:

Պ.— Մայիսի դէպքերը բերեցին նրան որ ժողովրդի մօտ առաջացաւ մեծ հիասթափութիւն: Նրանք հիասթափուեցին իշխանութիւններից էլ, որովհետեւ տեսնում էին, — կոպիտ ասած — մեր անճարակութիւնը: Կատարւում էին դէպքեր Հայաստանում, բայց իրենք տեսնում էին որ այդ դէպքերի դէմ որեւիցէ բան անել մենք չենք կարողանում: Ի հարկէ որոշ բաներ արւում էին որոնք ժողովուրդը չէր իմանում եւ ժողովրդին ասելու բան չէր. բայց բացայայտ էլ էր որ շատ բան չենք կարողանում անել: Դա միշտ ներսում բերում է կուսակցական պայքարի սրացման. իրար մեղադրելու: Եւ այդ պայմաններում պէտք է ճիգ անել ոչ թէ իրար դէմ գնալ, այլ պէտք է ճիգ անել համախմբուել: Քոալիսիոն կառավարութիւնը դա մի քիչ ուրիշ բան է. Երբոր Խորհրդարանում կուսակցութիւնները ամէնը իրենց կշիռները ունեն, ըստ այդ կշռի, չի լինի որ մէկը միայն նախարարութիւնների բոլորը վերցնի. իրար մէջ պայմանաւորում են, ստեղծում են: Ես դա կ'անուանէի ոչ թէ քոալիսիոնի, այլ մի գուցէ համերաշխութեան կառավարութիւն: Եւ տարբեր կուսակցութիւններից մարդկանց ներգրաւելով կառավարութեան մէջ, ոչ թէ նպատակ ունէինք փրոֆեսիոնալիզմը բարձրացնել, այլ ես առաջարկում էի օրինակ առեւտրի նախարար նշանակել հանրապետականներից: Առեւտրի նախարարութիւնը սերտօրէն կապուած է Մոսկուայի հետ. Կոմկուսը ամէն ջանք կը թափի որ այդ ասպարէզը լաւ աշխատի: Օրինակ դաշնակցականներին ասէինք որ առողջապահութեան նախարարը դուք առաջարկէք: Իրենց դրսի կապերը եւլն. ունեն եւ արդէն ուրիշ պայքար կը մղեն. քաղաքական պայքարի մը մասը կը ծախսեն առողջապահութեան վիճակը լաւացնելու համար, որովհետեւ իրենց պատիւը դա է: Ռամկավարներին, ասենք թէ կարելի էր Լուսաւորութիւնը տալ: Այդ ձեւով կարելի էր ստեղծել մի կառավարութիւն ուր կուսակցութիւնները արդէն չհակադրդրուած կը լինէին օգնել իրենց ասպարէզներին եւ ոչ թէ ընդհանուր պայքար տանէին իշխանութիւնների դէմ: Ես դա անուանում եմ «համերաշխութեան իշխանութիւն». տուեալ պահին երեւի նշանակութիւն ունի:

Հ.— Ըսիք նաեւ թէ Նախարարներու խորհուրդին եւ Գերագոյն խորհուրդին յարաբերութիւնները լաւ չդասաւորուեցան, ինչո՞ւ:

Պ.— Ամբողջ աշխարհում կայ օրէնսդիրի եւ գործադիրի հարց. մեր մօտ կայ նաեւ օրէնքի հարց: Օրէնքները իսկապէս յստակացած չեն: Կան գործեր, օրինակ երեսփոխաններին թւում է որ իրենք իրաւունք ունեն գալ եւ Նախարարների Խորհուրդի նիստին մասնակցել: Նախարարները կարծում են որ դա պէտք չի որովհետեւ նիստը այդ դէպքում ուրիշ բնոյթ կը կրի. պէտք է ազատ խօսել եւ երեսփոխանների ներկայութիւնը կարող է խանգարել: Յստակացած չէ թէ ինչ իրաւունքներ ունեն երեսփոխանները եւ ինչ իրաւունքներ ունեն նախարարները: Եւ դրա համար էլ են վէճեր առաջանում:

Հ.— Երկրին գլխաւոր մէկ խնդիրն է տնտեսական վիճակը. հակառակ որ ան հասարակաց է ամբողջ Միութեան, կը շահագործուի Հայաստանի իշխանութիւնը քննադատելու որպէս միջոց. միւս կողմէ, կ'ըսուի որ նոյնիսկ արտասահմանեան ապրանք կարելի է գտնել շուկաներու մէջ, ճիշդ է որ տարապայման գիներով: Ո՞ւրկէ կը հայթայթուին անոնք. անոնց գոյութիւնը տնտեսական նորահաստատ դրութեան մը կամ յարաբերութիւններո՞ւ արդիւնք է թէ պատահական երեւոյթներու:

Պ.— Հիմա Խորհ. Միութիւնում նոր հոլովոյթներ են սկսուել. մասնաւոր սեփականութիւն կայ, իշխանութեան պակասից: Շատ տեղերում, ամէն մի Հանրապետութիւն, ամէն մի գաւառ, ամէն մի մարզ փորձում է ինքնուրոյն տնտեսական քաղաքականութիւն տանել յօգուտ իրեն, շատ անգամ մոռանալով որ ասենք, մարզի օգուտը կարող է հակասի Հանրապետութեան օգտին: Այդ տեսակէտից բարենպաստ պայմաններ են ստեղծուած ձեռներէց մարդկանց համար: Հայաստանում էլ, քանի որ մենք մեծ չափով հնարաւորութիւններ ենք տալիս ձեռներէց մարդկանց աշխատելու, — խանութներ ենք վաճառել, վարձակալական իրաւունքով տալիս ենք տարբեր խանութներ — ձեռնարկութիւններ, ձեռներէց մարդիկ կարողանում են ճանապարհներ գտնել եւ Հայաստան բերել ապրանք: Հիմա Հայաստանում մօտ ժամանակներս հարցը ապրանքը չէ լինելու, այլ դրամը. որովհետեւ այնուամենայնիւ ժողովրդի մօտ դրամը քիչ է:

Հ.— Հողի սեփականաշնորհումը որ նոր իշխանութեան դրական մեծագոյն իրագործումն էր, ի՞նչ արդիւնք ունեցաւ այս հարցին մէջ:

Պ.— Դուք գիտէք թէ Խորհ. Միութիւնում հիմա ամենամեծ խնդիրներից մէկը գիւղատնտեսութիւնն է. մարդիկ չեն ուզում աշխատել: Իսկ Հայաստանում զարմանալի բան որ երբ մասնաւոր սեփականութիւն դառաւ, բնտանիքները գնում են աշխատելու: Նոյնիսկ ինձ պատմում են թէ մնում են ամբողջ բնտանիքով դաշտում, քնում են որ առաւօտեան ժամը 4-ին շարունակեն աշխատանքը: Այդքան ոգեւորուած են իրենց աշխատանքով: Ինձ թւում է այս տարուայ բերքը 2-3 անգամ աւելի կը լինի, քան նախորդ տարիների ընթացքում: Շատ մեծ փոփոխութիւն կը կատարուի: Բնական է շուկայի գների վրայ դա կ'ազդի. եթէ բոլոր ճանապարհները բաց լինեն, ազատ լինի առեւտուրը Խորհ. Միութիւնում, դա քչով կ'ազդի. շուկայի գները մի քիչ կ'իջնեն քանի որ ապրանքի առատութիւն կայ, բայց քիչ: Ապրանքի մի մասը կը գնայ Խորհ. Միութեան ուրիշ տեղեր: Բայց քանի որ հիմա ճանապարհները բնական ձեւերով փակուած են, եւ այդ մթերքը շատ դժուար է Հայաստանից դուրս հանել, առատութիւնը կը բերի նրան որ ներսում գները կը սկսեն իջնել:

Հ.— Տնտեսական կացութենէն ժողովուրդին դժգոհութիւնը կրնա՞յ ժխտական ազդեցութիւն մը ունենալ Սեպտեմբեր 21-ի հանրաքուէի արդիւնքին վրայ:

Պ.— Հիմա ենթադրենք տնտեսական ծանր վիճակում ենք. եթէ Սեպտեմբեր 21-ից յետոյ մենք նոյն ձեւով մնանք Խորհ. Միութիւնում, վիճակը նոյնը մնալու է: Եթէ Սեպտեմբեր 21-ին կտրուկ դուրս գանք Միութիւնից, վիճակը կարող է նոյնիսկ վատանալ: Բայց այնուամենայնիւ այդպիսի մօտեցումներ քարոզողները լաւ չեն հասկանում որ Սեպտեմբեր 21-ի մեր հանրաքուէի արդիւնքը չի բերում մեզ Խորհ. Միութիւնից դուրս գալու: Անկախութիւնը դա իսկապէս երկարատեւ, տարիների հոլովոյթ է որտեղ հանրաքուէն կարեւոր, վճռական քայլերից մէկն է, ոչ աւելին. դա պէտք է հասկանանք մենք եւ բաւականին լաւ հիմա հասկանում է նաեւ Կենտրոնը: Ես համոզուած եմ որ Սեպ. 21-ին մեր ժողովուրդը կը պատասխանի «այո». հակառակ դէպքում դա կը նշանակի որ մենք ազգային արժանապատուութիւն ուղղակի չունենք: Որովհետեւ այդպիսի դէպք, ինչքան ինձ յայտնի է, եղել է միայն Փորթօ Ռիքոյում: Համաշխարհային պատմութիւնում եթէ մի ազգին հարցնում են դու ուզո՞ւմ ես անկախ պետութիւն, եւ նա ասի ոչ, ինձ թւում է այդպիսի ազգը իրաւունք չունի ապրելու:

Մեր պատասխանը կը լինի «այո», մենք այդ պատասխանի վրայ հիմնուելով կ'աշխատենք մեղմ, հաւասարաչափ քայլեր անել անկախութեան ճանապարհին. այնպիսի քայլեր որոնք հնարաւոր է դարձնում քաղաքական իրավիճակը Խորհ. Միութիւնում:

Ցաւն այն է որ ժողովուրդին մանրամասն չի բացատրւում հանրաքուէի նշանակութիւնը, նպատակները եւ թէ ինչ հետեւանքներ կ'ունենայ հանրաքուէն: Այն հազարաւոր մարդիկ որոնք զբաղւում են քաղաքականութեամբ եւ դա հասկանում են, իրանց մօտ դա անհանգստութիւն չի առաջացնում. բայց պարզ ժողովուրդը չի պատկերացնում. նրա թւում է որ Սեպտեմբերի 21-ին եթէ ասեն «այո», Սեպտեմբերի 22-ին մի ահաւոր բան է լինելու: Չեն հասկանում որ ինչ որ կայ նոյն ձեւի շարունակուելու է: Բացատրական այդ աշխատանքը պէտք է մի քիչ լաւացնել:

Հ.— Մանաւանդ որ դէմ աշխատանք ալ կը տարուի:

Պ.— Այո, հակառակ աշխատողները լաւ են աշխատում, իսկ կողմ աշխատողները չկան. դա այդպիսի իրավիճակ է ստեղծել:

Հ.— Ձեր ժամանած վայրկեանէն իսկ շեշտեցիք միասնականութեան կարեւորութիւնը եւ ըսիք թէ կ'ուզէիք հանդիպիլ գաղութի բոլոր հոսանքներուն: Հայաստանի ներկայ կացութեան մէջ ի՞նչպէս կ'արժեւորէք Սփիւռքը ուր կան միասնականութեան յայտարարութիւններ, կայ զանգուած մը որ գիտակից է թէ պէտք չէ խանգարել ներկայ իշխանութեան գործը եւ կայ նաեւ թեւ մը որ բացայայտ պայքար կը մղէ:

Պ.— Սփիւռքը մենք ասում ենք մի բառով, բայց Սփիւռքը տարբեր հոսանքների մեծ, խայտաբղէտ մի խճանկար է եւ ընդհանուր Սփիւռքի մասին խօսելը բաւականին դժուար է: Այնտեղ կան քաղաքական կազմակերպութիւններ, որոնց մէջ ներգրաւուած է Սփիւռքի մի չնչին մասը, բայց կան բազմաթիւ ոչ քաղաքական կազմակերպութիւններ, կան անհատներ եւ ընդհանուր իմ շփումը Սփիւռքի հետ բերել է այն եզրակացութեան որ բոլորն ուզում են օգտակար լինել Հայաստանի: Այս, կամ այն ձեւով:

Սփռուած լինելը մեր ճակատագիրն է. ես չեմ մտածում որ երբեւիցէ մենք կը դառնանք մի այնպիսի պետութիւն որ Հայերը բոլորը կը հաւաքուեն Հայաստանում: Մենք համաշխարհային ենք դառել մեր սփռուածութեամբ եւ դա առարկայական մի բան է եւ եթէ մենք կարողանանք համախմբել մեր ուժերը, տասնապատիկ աւելի հզօր ազգ մենք կը դառնանք:

Ինձ թւում է անկախ Հայաստանը Հայութեան կորիզն է. բայց Հայութեան ազգային խնդիրները միայն Հանրապետութեան հզօրութեան միջոցով չէ որ պիտի լուծուեն, այլ ամբողջ Հայութեան համախմբուած հզօրութեամբ: Դա գեղեցիկ է հնչում. դուք որ Սփիւռքում էք ապրում ես գիտեմ որ դուք տեսնում էք այն ճաքերը որ մենք հեռուից չենք տեսնում եւ ձեր մօտ հիասթափութիւն են առաջացնում, բայց երբեմն նկարը աւելի մօտիկից նայելը աւելի չի նպաստում նրա որ նկարը աւելի լաւ է հասկացւում: Այս պատճառով ինձ թւում է որ համաշխարհային ազգ լինելու եւ ուժերը համախմբելու մտքերը հիմք ունեն եւ բոլոր ջանքերը պէտք է այդ ուղղութեամբ թափել: Այստեղ մեծ նշանակութիւն ունի թէ Հայաստանի իշխանութիւնները ի՛նչ դիրքորոշում կ'ունենան քաղաքական տարբեր հոսանքների եւ Սփիւռքի նկատմամբ: Ինձ թւում է պէտք է լինենք շատ հանդուրժողական, շատ համբերատար: Դա դժուար աշխատանք է որը քայլ առ քայլ պէտք է կատարել, իրար հանդէպ վստահութիւնը ամրացնել եւ կարենալ միասին գործ անել:

Հ.— Իշխանութեան դէմ պայքարը որ ընդհանուր ձեւ ունէր, ուղղուած ըլլալով յատկապէս Լ. Տէր-Պետրոսեանի եւ ՀՀՇ-ի դէմ, վերջին օրերուն հետաքրքրական փոփոխութիւն մը կրեց. տարուած պայքարէն ձեր անձը անջատելու երեւոյթի մը վկաները եղանք: Մեր ժամանակակից պատմութեան մէջ շրջան մը բացած «Ղարաբաղ» Կոմիտէի միասնութիւնը պառակտելու այս ջանքին դէմ այն տպաւորութիւնը կ'ունենանք այսօր թէ այդ պայքարի թիրախէն կ'առանձնացուիք ու ընդհակառակն, կը ներկայացուիք որպէս բոլոր առաւելութիւնները համախմբած բացառութիւն. ի՞նչ կ'ըսէք այս մասին:

Պ.— Նախ եւ առաջ ես նոր եմ իմանում դա երեւոյթի մասին: Իմ դժբախտութիւնը ու երջանկութիւնը այն է որ ես հիմա մամուլ չեմ կարդում. իմ օգնականը ինձ բերում է համաշխարհային մամուլից այն տողերը որոնք նշանակութիւն ունեն տնտեսական կամ քաղաքական որոշումներ ընդունելու համար: Դրա համար ես չեմ իմանում ո՛ր կուսակցութիւնը ինչ է գրել, ինչ են գրում թերթերում. եւ դա բերել է նրան որ ես բոլորին լաւ եմ վերաբերւում: Ինձ ասում են թէ իմ մասին այսպէս են գրել կամ այնպէս, բայց ես չեմ կարդում եւ դա իմ մօտ զգացմունքային բան չի առաջացնում:

Առանձնացումը... ի հարկէ «Ղարաբաղ» Կոմիտէն բաղկացած էր տարբեր անհատներէ որոնք համախմբուած էին նոյն գաղափարների շուրջը, բայց անհատական տարբերութիւնները կային: Ամէն մի արհեստական ընդգծումը առանձնայատկութիւնների, ես գտնում եմ որ շատ վատ արդիւնք կարող է ունենալ եւ այն ինչ որ կատարւում է եւ քննադատութիւն, ե՛ւ ինքնաքննադատութիւն, չարժի որ ուրիշները օգտագործեն նոր ճեղքեր առաջացնելու համար:

Ես չեմ գտնում որ Հայաստանում պայքար է գնում իշխանութեան համար:

Ես գտնում եմ որ իշխանութիւնները, որոնց թւում կառավարութիւնը, որի ղեկավարը ես եմ, այս ամիսների ընթացքում ի հարկէ թերութիւններ թոյլ է տուել. բաներ կան, կարելի էր կանխագուշակել, աւելի լաւ անել, չի արուել. բայց ճակատագրական չեն եղել թերութիւնները որովհետեւ չեմ կարծում որ մենք մեր ազգային նպատակները հետապնդելով կարող էինք այնպիսի քայլեր անել որ ճապէս աւելի լաւ վիճակում գտնուէինք:

Հիմա եթէ գանք նախագահական ընտրութիւններին, ես գտնում եմ որ, Հայաստանի համար մեծ նշանակութիւն կ'ունենայ ե՛ւ միջազգային ասպարէզում, ե՛ւ Խորհ. Միութեան ներքին կեանքում, եթէ մենք ունենանք ամբողջ ժողովրդի կողմից ընտրուած նախագահ: Դրա մասին ես չի որ առաջինն եմ ասել, Պ. Հայրիկեանը ասում էր, դա յայտնի միտք էր: Ինձ թւում է որ դա կարելի էր իրականացնել աւելի շուտ: Հիմա արդէն ես վախենում եմ. կը գերադասէի աւելի ուշ իրականացուէր: Ձեր այդ նշած պարագաները ցոյց են տալիս թէ ինչքան վտանգաւոր է այսօր այս պայմաններում ընտրութիւն կատարելը:

Ընտրութեան ժամանակ միշտ ոչ թէ համագործակցութիւն է առաջանում, այլ ընդհակառակը, ցանկացած երկրում առաջանում են ճաքեր: Հիմա երբ բաւականին ծանր վիճակ է ստեղծուել Արցախի հարցում, երբ Խորհ. Միութեան բեկումնալից մի շրջան է սկսուել, եւ երբ քաղաքական պայքարների ինչ որ մի վերջակէտ է դրւում եւ պարզ չէ թէ այդ վերջակէտը ո՛նց կը դրուի, եւ երբ մեր ժողովրդից պահանջւում է աւելի մեծ համախմբուածութիւն, երեւի կարելի էր նախագահի այդ ընտրութիւնները մի քիչ յետաձգել. հիմա պէտք էր ստեղծել համերաշխութեան կառավարութիւն, բոլոր ուժերը համախմբել, անցնել այս բեկումնալից շրջանը, յետոյ նոր գնալ նախագահի ընտրութեան: Իմ կարծիքը դա էր: Ես հիմա վտանգաւոր եմ համարում, թող Աստուած որ սխալուեմ:

Տեսակցեցաւ՝
Ա. Թ.

Այս տեսակցութիւնը կատարուած է Երեքշաբթի, Յուլիս 9-ին, «Յառաջ»ի խմբագրատան մէջ:

ԿԵԱՆՔԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՍԱՀՄԱՆԱՅԻՆ ԳՕՏԻԻՆ ՄԷՋ

ԲԵՐՔԱԲԵՐ ԵԿԵՂԵՑԻԻՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Բ.

Ձմեռ էր. Հայաստանի ձմեռը: Երեւանի մէջ, ամէն կողմ ճերմակ էր: Ջերմաչափը կ'արձանագրէր – 12էն մինչեւ – 20: Բիւրեղացած սառոյց, Արարատէն հասնող ցուրտն ու քամին կ'ընդարմացնէին մեր անդամները եւ անշարժութեան կը մատնէին զանոնք: Սառն օդը կը ծակծկէր մեր թոքերը եւ մեր շունչին գոլորշին, ծխախոտի ծուխի պէս, կը պղտորէր մեր տեսողութիւնը: Դժուարացած էր երթեւեկը՝ քաղաքին սառած ճամբաներուն վրայ: Ձիւնին տակ, երկար կը սպասէինք ինքնաշարժ մը կամ թրոլէպիւս մը գտնելու համար: Իսկ տուներուն մէջ, նո՛յնքան ցուրտ էր, որքան դուրսը: Տաքնալու համար, մէկ միջոց կար... անկողիններուն մէջ գամուած մնալ երկար ժամեր բուրդէ ծածկոցներով փաթթուիլ, տան մէջ աշխատելու պահուն: Ամէնէն ահաւորն՝ նորածիններուն ու փոքրիկներուն վիճակն էր, որոնք առանց ջերմութեան եւ տաք ջուրի, կը սառէին ու կը դողդղային: Ջեռուցման պակասը դպրոցներուն ստիպեց փակել իրենց դուռները ու երախաները զրկել տուն՝ ամբողջ երկու ամիս: Վառելանիւթի տագնապը օր ըստ օրէ կը ծանրանար Հանրապետութեան մէջ:

Ադրբէջան փակած է ճանապարհները:

Շրջափակումէն յառաջացած սառնելու եւ սովամահութեան գաղափարը կը չարչրկէր միտքերը, յուսահատութեան մատնելով բոլորը...

Ձմեռը անցաւ կերպով մը...

Հրաւէր ստացած էինք Իջեւանի Բերքաբեր գիւղին ղեկավարներէն, հոն վերականգնուող եկեղեցիին հսկողութիւն կատարել իր հեղինակներուն կողմէ: Միայն Մայիսին էր որ հիմնարկին մեքենավարը կրցաւ չարչարանքով այնքան մը պենզին գտնել, որ կարենար մեզ հասցնել մինչեւ Բերքաբեր ու վերադարձնել (400 քմ.):

Երեւան դեռ ձիւներու տակ էր, մինչդեռ Իջեւան, ուր թէեւ ծառերը մերկ էին, բայց կլիմայով բարեխառն այս գօտիին մէջ, օդը շատ մեղմ էր ու դաշտերը թեթեւ անձրեւներով թարմացած: Մեր ծրագիրին մէջ կար նախ այցելել Իջեւան քաղաքի ԺԸ. դարու Ս. Փրկիչ բազիլիքատիպ եկեղեցին, ապա, առաւօտուն շարունակել դէպի Բերքաբեր: Անցած 70 տարիներուն, այդ եկեղեցւոյ գմբէթը վար առնուած էր եւ անիկա ծառայած էր իբրեւ... պատկերասրահ եւ պահուած՝ շատ վատ վիճակի մէջ: Շրջանին կառավարիչները կ'ուզէին զայն վերանորոգել ու դարձնել գործօն եկեղեցի: Տախտակը, որ կը կրէր վերականգնուած եկեղեցիին գունաւոր հեռանկարը (փերսփեքթիւ) մեր հետ առինք, տեղւոյն վրայ բաղդատութիւն մը ընելու համար գծուածին ու կանգունին միջեւ:

Փակ «պատկերասրահին» առջեւ, քարէ նստարաններուն վրայ, քանի մը տարեցներ արեւուն ջերմութիւնը կ'ամբարէին: Մօտեցանք եւ դիմեցինք իրենց յիշողութեան, որպէսզի կարենանք մեր հարցերը լուծել ու ամբողջացնել գծագրին վրայ ճակատներուն կարգ մը հարցական ու պակաս կէտերը:

Ցանկարծ ելեկտրական հոսանք մը ցնցուածի պէս՝

– Սա մեր եկեղեցին է, իր գմբէթով, – ըսաւ ծերունի մը ու գնաց 50–60–70 տարի ետ...

– Ճիշդ է, այստեղ կամարներ կային, պատուհանին շուրջ...

– Այստեղ էր աղբիւրը, ճի՛շդ այստեղ, կը մէկտեղուէինք նրա շուրջ...

– Խաչքար մը կար այստեղ, ճիշդ է...

– Էս ի՞նչ լաւ բան ես արել, տղայ ջան, մեռնեմ արեւիդ էս դո՞ւ ես գծել...

Հեղինակ – ճարտարապետին՝ Գագիկին շուրջ հաւաքուեցան թաղին բնակիչները, մէկը միւսը կանչելով, եւ քանի մը վայրկեանի մէջ, եկեղեցւոյ բակը դարձաւ հաւաքատեղի:

Միտքերու մէջ վերականգնուած եկեղեցին հոգի առաւ ու կենդանացաւ: Կոչնակը կը հնչէր արդէն, որպէսզի իջեւանցիք մոռնային նոր ու հին ցաւեր, վերականգնէին իրենց հաւատքը եւ այն ինչ որ զիրենք պիտի մէկտեղէր մէկ գմբէթի տակ, միասնաբար պայքարելու եւ գոյատեւելու համար:

Կը մնար այցելել Ս. Խաչ մատուռը, որուն վերակառուցման նախագիծը ես կը պատրաստէի, եւ չափագծութեան քարտէսներուն վրայ աւելցնել պակաս մնացած չափերն եւ նօթագրութիւնները: Շատ հսկայ ընկուզենիներու ճիւղերուն մէջ կորսուած էր ԺԳ. դարու այս փոքրիկ յուշարձանը: Արձանագրեցինք մեր վերջին նկատողութիւնները եւ մայրամուտին, նոր սկսած մեղմ անձրեւին տակ, արագ քայլերով շտապեցինք շրջկեդրոն: Անձրեւին մեծ կաթիլներուն տակ, 45 վայրկեանէն, կիսաթաթախ, հասանք հիւրանոց: Դիւրին չեղաւ երկու հատ սենեակ ունենալ, որովհետեւ բազմայարկ հիւրանոցը կիսով լեցուն էր... Կիրովապատէն, Սումգայիթէն եւ Պաքուէն հասած գաղթականներով:

Երեկոյեան, պանդոկին հիւրասրահին մէջ, «շէնքի բնակիչներէն» մաս մը մեր շուրջ հաւաքուեցաւ զրուցելու համար, երբ լսեցին արեւմտահայերէն խօսակցութիւնս: «Ձեր երկիրի Հայոց վիճակը ինչպէ՞ս է», եղաւ իրենց կարեւորագոյն հարցումը: Յետոյ, անոնք ցաւով պատմեցին իրենց տառապանքը, արցունքով յիշեցին հարազատներու կորուստը եւ կալուածներու բռնաբարումը՝ երկու տարի առաջ...

Առաւօտուն, պայծառ երկնքի տակ, Բերքաբեր մեզ կը սպասէր: Մօտաւորապէս 20 քմ. Իջեւանէն դէպի հիւսիս, Ադրբէջանի սահմանակից Ջողաս լիճին նայող այս գիւղը ի զուր չեն կոչած Բերքաբեր: Կլիման մեղմ, հողը՝ ջրառատ եւ բերրի, այս փոքրիկ գիւղին պտղատու ծառերուն ծաղիկներուն բուրմունքը կը մատնէր իր բերքին առատութիւնը: Պտուղներու արտադրման գործարանին շատ մօտ, գիւղին ճիշդ կեդրոնը, բլրակի մը վրայ, ԺԸ. դարու եկեղեցիի մը աւերակներուն հետքերով, նոր եկեղեցիին հիմերը դրուած էին արդէն, եւ գետնի մակերեսէն բարձրացած՝ կառուցուելիք սիւներուն երկաթէ ձողերը: Բարձրահայեաց հարթակի մը վրայ խարսխուած իր իւրայատուկ դիրքով եկեղեցին կը տիրապետէր Ադրբէջանի սահմանային հողերուն: Այս դիրքի ընտրութիւնը կը հետեւէր երեք կողմերէն անմատչելի, միայն մէկ անցքով պաշտպանուած, մեր անառիկ կոթողներուն օրինակին, միայն անոր մանրատիպն էր:

Ռազմիկ, հեղինակ «ճարտարապետը» ստուգեց գործին ճշգրտութիւնը եւ շինարար վարպետ Նորայրի հետ լուսաբանուեցան կառուցողական կարգ մը հարցերու շուրջ, յետոյ խօսեցան շինանիւթերու հայթայթման դժուարութիւններուն մասին: Ուրկէ՞ ճարել կրաշաղախը (սիման) նաեւ՝ երկաթը, եւ ի՞նչպէս տեղափոխել զանոնք շինութեան վայրը, շրջափակումի այս դժնդակ պայմաններուն մէջ, երբ վառելանիւթի տագնապը շատ սուր է: Շինարարը բացատրեց թէ կացութեան հետեւանքով, շինութիւնը շատ դանդաղած էր, իսկ այդ քանի մը շաբաթները՝ գրեթէ ամբողջութեամբ կանգ առած: Մեզի միացաւ գիւղխորհուրդի նախագահը, որ նախօրօք տեղեակ պահուած էր մեր այցելութեան:

Աշխատանքի աւարտին, ան մեզ հրաւիրեց իր համեստ սեղանին հիւրերը ըլլալու, նշելու համար եկեղեցիին հիմնադրութիւնը: Ան ցաւ յայտնեց որ, հայկական աւանդութեան եւ սովորութեան համաձայն, պիտի չկարենար մեզ ընդունիլ իր օճախէն ներս, որովհետեւ իր տղուն մահէն ետք, ուխտած էր սգաւորութեան հաւաքոյթներ չունենալ իր երդիքին տակ...: Ան պատմեց թէ Բերքաբերի եւ դիմացի ադրբէջանական գիւղի միջեւ ընդհարումներէ եւ լարուած վիճակէ մը ետք որ յաճախակի երեւոյթ դարձած էր վերջին շրջաններուն, երիտասարդ 20 տարեկան տղան անհետացած է: Քանի մը օր ետք, Ազերիներու կողմէ անոր խոշտանգուած դիակը գտնուած է Ջողաս լիճին մէջ...:

– Մենք պիտի կանգնեցնենք մեր եկեղեցին՝ թշնամիին ճիշդ դիմացը ու կոչնակը հնչեցնենք գիշեր–ցերեկ: Մեզի չի վախցներ ո՛չ Թուրքին փամփուշտը ո՛չ ալ իր լարած ծուղակները: Հայը չի ձգեր – հեռանար իր հողերը: Մեզի համար մեծ նշանակութիւն ունի այս եկեղեցիին ... վերականգնումը, այն իմաստով որ բերքաբերցին, ի տես այս երեւոյթին, կը մնայ կառչած իր հողին, իր պարտէզներուն եւ իր պատուական բերքին: Ան կը մնայ տէրը իր գիւղին եւ եկեղեցիին, աւելի ամրացած հաւատքով ու զօրաւոր կամքով:

Գիւղապետը այսպէ՛ս կ'ուզէր լուծել տղուն վրէժը...

Կը մնայ հարթել շինանիւթ ապահովելու հարցը, որպէսզի աշխատանքները աւելի արագ ընթանային:

Այդ հրաւէրը եղաւ ուխտի հաւաք մը, Իջեւան քաղաքի ճարտարապետը, նաեւ հաւաքական բնակելի շէնքերու կառուցման պատասխանատուն, Բերքաբերի գիւղապետը, եկեղեցիին ճարտարապետը, վարպետ շինարարը եւ իր օգնականները ուխտեցին, ամէն զոհողութիւն յանձն առնելով, «ճարել» պակաս շինանիւթերը եւ իւրաքանչիւրը իր մասնագիտութեան մարզին մէջ տալ իր առաւելագոյնը, ամրացնելու համար գիւղացիին հաւատքն ու կեանքը իր հողին վրայ: Հեղինակները պատրաստ էին հետեւելու աշխատանքին ընթացքին: Ռազմիկ խոստացաւ, վառելանիւթի տագնապը շարունակելու պարագային, ամրան քանի մը ամիսները տեղափոխուիլ Բերքաբեր, մօտէն հսկելու համար շինութեան:

Սկսած տեղւոյն պատասխանատուներէն մինչեւ նախագիծը մշակողը, պատ հիւսողն ու քարտաշը, բերքաբերցին, իջեւանցին եւ երեւանցին, ձեռք ձեռքի, գիտակցութիւն ցուցաբերեցին միասնաբար յանձնառութիւն վերցնելու եւ նուիրուելու այս գործին, որպէսզի հայ գիւղ մը չցրուի եւ մնայ կանգուն ու պատնէշ:

Այսօր, հոն՝ աշխարհին կողմէ մոռցուած այդ անկիւնին մէջ, հայկական գիւղ մը, ափ մը Հայութիւն կը յամառի հաւատաւոր կերպով կառչած մնալ իր պապենական ժառանգութեանց եւ ի՛ր ոճով պայքարիլ ու վրէժ լուծել իր զաւակները առեւանգող ու սպանող զինք ցրուել փորձողներէն...:

ԱՐՓԻ ՄԱՆԿԱՍԱՐԵԱՆ

ՆԱԶԱՐԷԹ ՍԱՆՃԵԱՆԻ ԹԱՐՄ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Քառասուն օր առաջ, մեզմէ յաւէտ հրաժեշտ առաւ Նազարէթ Սանճեանը: Յուլիս 7-ին, Լիոնի Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ մէջ, Կղեմէս Վրդ. Մալճեանի ձեռամբ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուեցաւ իր թարմ յիշատակին, ապա՝ հոգեճաշ մը տեղի ունեցաւ միացեալ կազմակերպութեամբ Լիոնի եւ Վալանսի ՀԲԸՄ-ին: Պատուոյ սեղանին շուրջ էին Նորվան Եպիսկ., Կղեմէս Վրդ., Սանճեան ընտանիքի անդամներ եւ Հ.Բ.Ը.Մ.ի նախագահ՝ Լեւոն Քէպապճեան: Սեղանապետ՝ Անդրանիկ Քէշիշեան, Հ.Բ.Ը.Մ.ի Կեդր. Ֆրանսայի ներկայացուցիչը, հրաւիրեց Նորվան Եպսկ.ը, Կղեմէս Վրդ.ը, Պ. Լ. Քէպապճեանը որոնք ոգեկոչեցին հանգուցեալին յիշատակը: Ինչպէս արդէն Վաղինակ Միսքճեան յիշած էր այս նոյն սիւնակներուն մէջ, ան ամէն առթիւ իր առատաձեռն օժանդակութիւնը բերած է Լիոնի մեր գաղութին հոգեւոր թէ աշխարհական հաստատութեանց և ընդհանրապէս ազգօգուտ բոլոր ձեռնարկներուն: Տիկին Հ. Քէշիշեան երգեց «Կռունկ»ը եւ հաւաքոյթը վերջ գտաւ հոգեւոր հայրերու աղօթքով:

ՄԱՄԲՐԷ ԱԼԹՈՒՆԵԱՆ

ՍՏԱՑԱՆՔ

Բ Ա Զ Մ Ա Վ Է Պ

Հայագիտական – բանասիրական – գրական հանդէս

Թիւ 1 – 2, 1991

Հրատարակութիւն Վենետիկի Մխիթարեան Միաբանութեան:
Ս. Ղազար, Վենետիկ:

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆԻ ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶԻՆ

ԱՄԱՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍԸ

Շաբաթ, Յունիս 22-ին, առաւօտեան ժամը 10.30-ին, կրթարանի սրահին մէջ տեղի ունեցաւ մանկապարտէզի տարեվերջի հանդէսը, բազմաթիւ ծնողքներու ներկայութեան:

Խօսք առաւ, նախ, հանդիսավար Տիկին Արուսեակ Տէմիր, որ ողջունելէ ետք ծնողքները, ըսաւ. «Այսօր բոլորս հաւաքուած ենք այստեղ, միասնաբար վայելելու ամբողջ տարեշրջանի մը ընթացքին մեր ուսուցչուհիներէն կողմէ տարուած աշխատանքին արդիւնքը: Ուրախութիւն է տեսնել աշակերտները եւ մեր զաւակները բեմին վրայ, մայրենի լեզուով կատարուած արտասանութիւններով, երգերով եւ տրամախօսութիւններով»:

Ապա հանդիսավարը հաղորդեց, թէ 1990–91 տարեշրջանին, մանկապարտէզը ունեցած է 81 աշակերտներ, բաժնուած չորս դասարաններու միջեւ եւ թէ, այս տարուան շրջանաւարտներուն թիւը կը հասնէր 25-ի:

Այնուհետեւ սկսաւ գործադրուիլ յայտագիրը: Միլ եւ Բողբոջ դասարանի աշակերտներուն կողմէ կատարուեցան երգեր եւ արտասանութիւններ. «Մանկապարտէզ», «Սիրուն Գարուն», «Հայաստան Աշխարհ». խմբային արտասանութիւններ՝ «Հայաստան», «Հայ Լեզու» եւ «Շատ կը սիրեմ հայ լեզուս»:

Միլ դասարանի աշակերտները ներկայացուցին. «Թիթեռնիկներու Պարը», Կոկոն դասարանի աշակերտները՝ «Ծերամի Պարը» եւ Բողբոջ դասարանի կողմէ՝ «Ուլիկը» տրամախօսութիւնը եւ «Նաւաստիներու Պարը»: Անոնք ֆրանսերէնով երգեցին «Cadet Rousselle», «Colchiques dans les prés», Ծաղիկ դասարանի աշակերտուհիներէն Մարալ Խօզկիւլլիւ եւ Թալին Պալըգճեան ներկայացուցին «Գեղջկուհին ու քաղաքացին» տրամախօսութիւնը, որու ընթացքին իւրաքանչիւրը գովքը հիւսեց յաջորդաբար իր գիւղին եւ քաղաքին:

Ծաղիկ դասարանի աշակերտները հաւաքաբար ներկայացուցին «Վարդանանց Հերոսամարտը» հարց ու պատասխանի ձեւով, գլխաւորութեամբ Թադէ Կարապետեանի՝ «Վարդան Զօրավար» և Փանոս Թորոսօղլուի՝ «Ղեւոնդ Երէց»: Կենդանի պատկեր մըն էր որով մեզի կը ներկայացուէր Վարդանանց դիւցազնամարտը: Հակառակ իրենց փոքր տարիքին, աշակերտները ապրումով արտասանեցին, խօսեցան եւ երգեցին, հաղորդակից դարձնելով ներկաները Վարդանանց խորհուրդին ու արժանացան երկարատեւ ծափահարութիւններու:

Ծաղիկ դասարանէն Թալին Զապունեան շնորհալիօրէն կատարեց հայկական մենապար մը:

Ապա Ծաղիկ դասարանի շրջանաւարտներ բեմ բարձրացան ստանալու իրենց վկայականները: Տպաւորիչ էր անոնց խմբովին կատարած «ուխտը»: «Մենք, –կ'ըսէին անոնք,– կ'ուխտենք լաւ սորվիլ մեր մայրենի լեզուն եւ մեր ազգի պատմութիւնը, բաց պահել մեր հայկական վարժարանները, պայծառ պահել մեր եկեղեցիներն ու մշակութային օճախները, հաւատարիմ մնալ մեզի ժառանգ ձգուած մեր սրբազան աւանդութիւններուն ու ամէն գնով պաշտպանել մեր ազգային արժէքներն ու անժամանցելի իրաւունքները:

Վերջաւորութեան աշակերտները Ալֆորվիլի հոգեւոր հովիւ Ներսէս Ծ. Վրդ. Բապուճեանի ձեռամբ ստացան իցելի իրաւունքները»:

Ան իր փակման խօսքին մէջ նախ իր գնահատանքը յայտնեց մանկապարտէզի ուսուցչուհիներուն, անոնց տարած նուիրեալ աշխատանքին, որուն խօսուն ապացոյցը այսօրուան գեղեցիկ հանդէսն է: Գնահատեց նոյնպէս հոգաբարձութեան եւ կրթական մարմնին տարած աշխատանքը, որոնք ամբողջ տարեշրջանի մը ընթացքին ամենայն բծախնդրութեամբ հսկեցին եւ աշխատեցան Ս. Մեսրոպ Կրթարանի բարօրութեան համար: Ապա ան համառօտ կերպով անդրադարձաւ Ս. Մեսրոպ Մաշտոցի դերին, յիշեցնելով որ ան հիմնադիրը եղաւ «հայ մշակոյթի թագաւորութեան: Թագաւորութիւն մը որ մեզ պահեց պատմութեան մեզի պարտադրած փոթորիկներուն դէմ»:

Հանդէսը փակուեցաւ Պահպանիչով: Ապա տեղի ունեցաւ հիւրասիրութիւնը որ առիթ ընձեռեց ծնողքներուն եւ ուսուցչուհիներուն իրարու հանդիպելու եւ զրուցելու դպրոցի ապագայ ծրագիրներուն մասին:

ՆԵՐԿԱՅ ՄԸ

(Շար. Ա. էջէն)

ուրները ապատեցան: Գիւղը գրաւելէ ետք ՕՄՕՆ-ականները բոլոր եկուորները զինեալ տարր սկսան համարել. իսկ գիւղացիները փորձեցին հայ լրագրողը իրենց հետ գիւղէն հանել, այնպէս ձեւացնելով թէ ան տեղացի Վլադիմիր Կարապետեանն է:

Պուլկար լրագրողուհին Ատրբէջանի իշխանութիւններէն յամառօրէն կը խնդրէ հանդիպում ունենալ իր պաշտօնակիցին հետ ու արտօնութիւն կը ստանայ Յունիս 14ին ներկայ ըլլալու Գանձակի բանտին մէջ անոր հարցաքննութեան: Քննիչներու հսկողութեան տակ տեղի ունեցած հանդիպումին 23ամեայ հայ լրագրողը կը խնդրէ միայն որ անկանխակալ դատավարութիւն կատարուի իր մասին:

Պուլկար լրագրողուհին միջազգային հանրութեան ուշադրութեան յանձնելով Վ. Յովհաննիսեանի պարագան, կոչ կ'ուղղէ իր գործընկերներուն որ զօրավիգ կանգնին անոր, այն համոզումով որ վաղը իրենցմէ ոեւէ մէկը եւս կրնայ նոյն պայմաններուն մէջ գտնուիլ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼՈՆՏՈՆԻ մէջ, Մարքսէն ետք մարքսիզմն ալ թաղուեցաւ, Յուլիս 17-ին, գոնէ այս է Ֆրանսական մամուլին եւ ընդհանրապէս թղթակիցներուն տպաւորութիւնը, Գորպաչովի բրած զիջումներէն ետք: Խորհրդային զեկավարը գոհ վերադարձած է Մոսկուա: Գիտէ որ 7-ները 8 չեղան, այլ միայն՝ 7 առաւել 1, այսինքն ընկերակից անդամ միայն, ոչ լրիւ անդամ: Ինք խոստումներ բրաւ, միւսներն ալ, առայժմ խոստումներ ըրին եւ դրամ չտուին: Համաձայնագիրը վեց կէտերէ կը բաղկանայ: Առաջին չորս կէտերը կը վերաբերին Խորհ. Միութեան անդամակցութեան ԷՖ - ԷՄ -Ի-ի (Ֆոն Մոնէթէռ Էնթէրնասիոնալ) եւ Համաշխարհային դրամատան, ընկերակից անդամի յատուկ կանոնագրով մը, միջազգային չորս հիմնարկներու հետ (ԷՖ - ԷՄ - Ի, Համաշխարհային դրամատուն, Օ - Սէ - ՏԸ - Ը, ՊԵՐՏ) գործակցութեան ամրապնդման, թէքնիք օժանդակութեան զարգացման եւ Խորհ. Միութեան առեւտուրի վերահաստատման Արեւելեան Եւրոպայի իր դրացիներուն եւ արեւմտեան երկիրներու հետ: Երկու վերջին կէտերը կը վերաբերին Լոնտոնի այս ժողովին որոշումներու կիրարկման, այլ խօսքով Եօթները պիտի ստուգեն որ Գորպաչով յանձնառութիւնները կը կատարէ՞: Խոստացած է արագացնել բարենորոգումները եւ ապազինումը: Յուլիսի վերջ Պուշ Մոսկուա կ'երթայ: Լիպերասիոնի մէջ, Ջեխոսլովաքիոյ նախագահը՝ Վ. Հավէլ կը գրէ թէ իրենց օգնելու լաւագոյն ձեւը կը կայանայ Խորհ. Միութեան օգնելուն մէջ:

ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ տնտեսութիւնը շարունակած է իր անկումը 1991-ի առաջին վեցամսեային ըստ վիճակագրութեան պետական Կոմիտէին: Անցեալ տարուան բաղդատմամբ «ազգային զուտ արտադրութիւնը» 10% նահանջ արձանագրած է, ճարտարարուեստը՝ 6,2%, քարիւղ եւ կազ՝ 10-էն 12%, ածուխ՝ 21%, Պետութիւնը պարտաւորուած է 37% զեղչել առեւտրական իր փոխանակութիւնները:

ԱՆՖՈՐՎԻԼ
Ս. Մեսրոպ Կրթարան

Մանկապարտէզի վերամուտը կը կատարուի
ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 12-ին,
ԱՌԱՒՕՏԵԱՆ Ժ. 9-ին,

Արձանագրութիւնները՝ նոյն օրը, առաւօտեան 8-էն սկսեալ:
Յաւելեալ տեղեկութեանց համար հեռաձայնել Ժ. 8-էն սկսեալ
43 - 78 - 92 - 91
43 - 75 - 41 - 47

Պ. Կարպիս Դանիէլեան եւ զաւակները՝ էվ, Սանտրին, Վերոնիք եւ Լիւտովիք,
Տէր եւ Տիկին Արամ Մոզեան,
եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները ցաւով կը ծանուցանեն իրենց հօր եւ մեծհօր՝

ՈՍԿԱՆ ԴԱՆԻԷԼԵԱՆ-ի

մահը, որ պատահեցաւ Յուլիս 16-ին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Ուրբաթ, Յուլիս 19, ժամը 17·30-ին Արնուվիլ - լէ - Կոնէսի գերեզմանատունը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

«ՅԱՌԱՋ»ի
ընթացիկ ազդերու սակագինը

Մահազդ	400	(474,40)
Հոգեհանգիստ	300	(355,80)
Շնորհակալիք	300	(355,80)
Հարսնիք–Նշանտուք	300	(355,80)
Ծնունդ	300	(355,80)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% Թէ.Վէ.Ա. (տե'ս փակագծի մէջ ընդհ. գումարը):
Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին:
Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել թերթին վարչութեան:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՍՏԻՊՈՂԱԿԱՆ

Երկու փոքր երախաներով երիտասարդ զոյգ մը –ամուսինը կ'աշխատի Քրէթէյլի Henri Mondor հիւանդանոցը– վարձու յարկաբաժին մը կը փնտռէ, 2 սենեակ, յարմարութիւններով, միայն երկու տարուան համար:

Հեռաձայնել.–

43. 95. 08. 36

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է Իւղագինի հետեւեալ նուէրները.

Պ. Րընէ Զաքըճեան 300 Ֆր., Տիկին Տէմիրճեան 100 Ֆր., Տիկին Հաճեան 100 Ֆր., Տիկին Քօլէթ Ոսկեան 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Էլիզ Սինանեան 150 Ֆր., Պ. Յարութիւն Քէչեան 5000 Ֆր., Տիկին Նուարդ Սարաֆեան 150, Պ. Վաչէ Թուրնաքըլըեան 100 Ֆր., Պ. Տարօն Սարհատեան 500 Ֆր., Պ. Մարք Զէլվէյեան 700 Ֆր., Տիկին Վալանթին Մուրատեան 200 Ֆր., Պ. Ալեքսանտր Ակոբոֆ 100 Ֆր., Պ. Արամ Աչճեան 100 Ֆր., Պ. Միշէլ Յակոբեան 1·000 Ֆր., Տիկին Թորոսանտէրեան 100 Ֆր., Տիկին Նելլի Գրիգորեան 100 Ֆր., Պ. Փօլ Լէպլէպճեան 200 Ֆր., Պ. Ժիլպէր Պապանեան 150 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ճէյմս Զամիչ 200 Ֆր., Տիկին Մարի Քիւրքճեան 500 Ֆր., Պ. Ա. Գազանճեան 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Արտաշ Զօրյեան 100 Ֆր., Օր. Լիւսի Տաւիտեան 300 Ֆր., Տիկին Անրի Ֆուժըրոււ 100 Ֆր., Օր. Իրէն Յակոբեան 250 Ֆր., Տիկին Վ. Հէքիմեան 100 Ֆր., Պ. Խորէն Գասապեան 250 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Տէր-Արէլեան 500 Ֆր., Պ. Րաֆֆի եւ Տիկին Մաննիկ Տէր-Ստեփանեան 200 Ֆր., Պ. Ռուբէն Ապոյեանց 100 Ֆր., Պ. Փիէռ Արզումանոֆ 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Լ. Խանճեան 200 Ֆր., Տիկին Էօժէնի Մկրտիչեան 200 Ֆր., Տիկին Սիւզան Կիւմրիւքճեան 200 Ֆր., Տիկին Ժոզէֆին Գարայեան 200 Ֆր., Տիկին Ա. Սողոմոնեանց 500 Ֆր., Տիկին Սաթենիկ Սողոմոնեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Քիւրքճեան 200 Ֆր., Պ. Ս. Սարգիսեան 100 Ֆր., Պ. Պէքմէզեան 100 Ֆր., Տիկին Ֆլէռ Խաչիկեան 150 Ֆր.:

SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté
69003 LYON
Tél.: 78.60.13.66 Fax: 78.60.92.26.

SABERATOURS
31, Rue d'Argenteuil
75001 PARIS
Tél.: 42.61.51.13 Fax: 42.61.94.53

VOUS PROPOSENT

Voyages Arménie 91

PROGRAMME

1er jour : ● PARIS - EREVAN (vol direct)
● accueil et transport à l'hotel

2ème au 14ème jour :
● séjour en demi-pension à l'hôtel ARMENIA ou similaire
● 4 excursions guidées : visite de la ville de Erevan, Etchmiadzine et Zvartnotz, Garni et Gueghart, lac Sevan et Haghartzine

15ème jour :
● transfert à l'aéroport; assistance à l'enregistrement.
● envol pour PARIS

PRIX PAR PERSONNE : 8 800 FFR
● supplément chambre individuelle 1 950 FFR
● réduction enfant de 2 à 12 ans partageant la chambre des parents —40 %

NOTRE PRIX COMPREND
● transport aérien par le vol Charter direct PARIS — EREVAN — PARIS
● l'hébergement dans un hôtel de 1ère catégorie, en demi-pension
● les transferts aéroport / hôtel / aéroport
● les visites guidées mentionnées dans le programme
● l'assurance, assistance, annulation

NOTRE PRIX NE COMPREND PAS
● les frais de visa par personne 200 FFR
● les frais de nature personnelle

CALENDRIER DES DEPARTS
Du 08 août au 22 août 1991
Du 29 août au 12 septembre 1991
Du 19 septembre au 03 octobre 1991
N.B.: Départ garanti pour un groupe minimum de 16 participants.

VOL DIRECT EN CHARTER
PARIS - EREVAN - PARIS

DEPART ALLER ET RETOUR : TOUS LES JEUDIS

Nous consulter pour les conditions d'utilisation
PRIX PAR PERSONNE : 4 600 FFR
Réduction enfant de 02 à 12 ans —50% soit 2 300 FFR
Réduction bébé de 0 à 02 ans —90% soit 460 FFR
Frais de visa en supplément

Ce prix (comprenant le vol uniquement) est réservé aux détenteurs de visas d'invitation et de passeport soviétique.

GRANDE FETE CHAMPETRE
DE LA COLONIE DE LA CROIX BLEUE ET «MADAGH»

Inauguration et Bénédiction des bâtiments rénovés
DU CENTRE DE VACANCES DE LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
par Monseigneur Norvan ZAKARIAN

DIMANCHE 21 JUILLET
à partir de 11 heures
à la Colonie Croix Bleue de Bellefontaine
A BELLEFONTAINE

— VENEZ NOMBREUX —

La Croix Bleue des Arméniens de France
Section Lyon Villeurbanne
organise un voyage en car

DEPART : 7h30 devant l'église arménienne
40, rue d'Arménie, 69003 Lyon

PRIX DU VOYAGE : Adultes : 80 Frs.

Enfants moins de 5 ans gratuit.

Le nombre de places est limité.

Réservations: Tél: 78. 17. 08. 81
78. 01. 79. 90
78. 76. 31. 11

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՅՈՒԼԻՍ 20-21
SAMEDI-DIMANCHE
20-21 JUILLET
1991

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E
ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

66րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.585
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
66e ANNEE — No 17.585

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵՈՒԿՈՍԼԱՒ ԲԱՆԱԿԻՆ քաշուելու որոշումը, որ տրուեցաւ Հինգշաբթի, Յուլիս 18-ին, արտակարգ խանդավառութիւն առաջացուց Սլովենիոյ մէջ, որ այդ որոշումին մէջ կը տեսնէ իր անկախութեան առաջին ճանաչումը: Պելկրատի մէջ, այս համաձայնութեան դէմ եկան վեց Հանրապետութիւններու եւ երկու ինքնավար շրջաններու ներկայացուցիչները:

ԼԱ ՀԷԻ մէջ, Յուլիս 18ին ստորագրուեցաւ համաձայնագիր մը Ճափոնի եւ Հարաւային Ծովակային միջեւ փոխանակութեան շուրջ, որ բացական նոր դիւրութիւններ կու տայ Ճափոնի, մանաւանդ կաթի մարզին մէջ: Ֆրանսա կ'ուզէր որ «առեւտրական հաւասարակշռուած փոխանակութիւն» մատնանշուի, բայց, Ճափոն կը նախընտրէր «արդար փոխանակում» բանաձեւումը եւ այդպէս ալ եղաւ (Տիկին Քրէսոն կրնայ նոր հարցադրոյց մը պատրաստել): Ճափոնի առեւտրական փոխանակութեան յաւելուածը Եւրոպայի Համայնքապետութեան հետ արդէն 50% յաւելում կրած է 1991-ի առաջին վեցամսեային:

ՄԻԱՑԵԱԼ - ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ արտաքին նախարարը կրկին ձեռնարկած է Մերձաւոր-Արեւելեան շրջապտոյտի մը: Սուրիոյ նախագահին հետ տեսնուելէ ետք բաւական լաւատես էր եւ կը խօսէր «արտակարգօրէն դրական քայլ»ի մը մասին: «Ուրախ եմ յայտնելու, ըսած է Պէքէր, որ Սուրիա ընդունեցաւ մեր առաջարկները եւ պիտի մասնակցի խաղաղութեան ժողովի մը, հիմնուած ապահովութեան Խորհուրդի 242 եւ 338 բանաձեւերուն վրայ»: Պէքէր, ապա, կ'անցնէր Իսրայէլ, ուր իր գործը աւելի դժուար պէտք է ըլլար:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԵՒ ՆԱԽԻՋԵՒԱՆԻ միջեւ Արաքսի վրայ երկաթուղիի ու ցամաքային ճամբաներու երկու կամուրջ կը կառուցուի. կամուրջներուն բացումը տեղի կ'ունենայ 1992-ի գարնան:

ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻՆ Քաղաքական յանձնախումբին մէջ Կիպրոսի հարցին տեսակցութեան ընթացքին Թուրքիա ծանր ամբաստանութիւններու թիրախ եղած է: Գլոտ Շէսոն հարցը լուծելու համար առաջարկած է ճնշում բանեցնել Թուրքիոյ վրայ որ գրաւած է կղզիին մէկ մասը: Անգլիացի երեսփոխան Քրէմփթըն ալ որպէս ճնշումի միջոց առաջարկած է Կիպրոսի միայն յունական բաժինը անդամագրել Եւրոպայի Համայնքապետութեան. իսկ Եան Ուայթ որպէս Թուրքիոյ անդամակցութեան նախապայման, ըսած է թէ պէտք է հարթուին մարդկային իրաւանց, քրտական, հայկական հարցերը եւ Կիպրոսի կնճիռը:

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ «Ժողովրդական Ճակատ»ը պոյքոթի որոշում տուած է Սեպ. 8-ի Հանրապետութեան նախագահութեան ընտրութեան համար, որուն միակ թեկնածուն ներկայի նախագահ Այազ Մութալիպով է: «Ժողովրդական Ճակատ»ը կոչ ուղղած է Իրանի կառավարութեան

Ե Ր Ե Ւ Ա Ն — Հ Ն Ո Ւ Ա Տ Ի Պ — Փ Ա Ր Ի Զ

Ե Ր Ե Ւ Ա Ն
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» - ՅՈՒԼԻՍ 12 / 18)

ՄԱՄՈՒԼԻ ԱՍՈՒԼԻՍ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ

Յուլիս 17-ին տեղի ունեցաւ միջազգային Սախարովեան խորհրդաժողովին այն խմբակին մամուլի ասուլիսը, որ Բրիտանիոյ Լորտերու ժողովի փոխ-նախագահ պարոնուհի Քոքսի գլխաւորութեամբ ը. անգամ այցելած էր Լեռնային Ղարաբաղի մարզը: Ասուլիսին բացումը կատարեց Է. Պոնէր: Պարոնուհի Քոքս յայտարարեց որ անյապաղ պէտք է դադրին ԼՂԻՄ-ի եւ Շահումեանի բնակչութեան սպանութիւնները, խոշտանգումները, բռնագաղթը եւ Արցախի շրջափակումը:

**

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ՊԱԿ-Ի ՀԵՏ

Յուլիս 15-ին վարչապետ Վազգէն Մանուկեան հանդիպում ունեցաւ ՊԱԿ-ի աշխատակիցներու հետ եւ ընդհանուր գիծերով ներկայացուց երկրին քաղաքական եւ տնտեսական իրավիճակը. ան չեշտեց հետախուզական ծառայութիւններու դերն ու նշանակութիւնը իրաւաքանչիւր պետութեան, յատկապէս անկախութեան ուղին բռնած մեր երկրին կեանքին մէջ: Վ. Մանուկեան յայտնեց թէ կառավարութիւնը վստահութեամբ կը հետեւի ապահովութեան մարմիններու գործունէութեան ու կը յուսայ որ յառաջիկային եւս անոնք կը ծառայեն ազգ. շահերուն:

**

ՔԱՆԴՈՒԱԾ Է ՀՆՈՒԱՏԵՍԻԼԻ ՀԵՌԱՐՁԱԿԻՉԸ

Խորհ. զօրքերու նշանառու կրակոցով քանդուած է Շահումեանի Շամբարապըտուղ բնակավայրին հեռատեսիլի հեռարձակիչը. անոր շնորհիւ տեղացիները կրնային միութենական հեռատեսիլի երկրորդ ծրագիրը դիտել: Այսպէսով շրջանը կը զրկուի Ռուսաստանի հեռատեսիլի հաղորդումներէն եւս, որոնք կու տային ղարաբաղեան իրադարձութիւններու անկողմնակալ պատկերը:

(Շար·ը Դ· էջ)

որ իրանեան Ատրպատականի ժողովուրդին թրքերէն սորվեցնելու համար դպրոցներ բանայ:

ՊՈԼՍՈՅ մէջ, հինգ ռմբափորձեր գործուած են Յուլիս 18-էն 19-ի գիշերը, առանց զոհ պատճառելու, առեւտրական թէ դրամական հաստատութեանց առջեւ: Տէր եղած է ծայրայեղ-ձախ Տեւ-Սոլը: Բողոք մըն է Պուշի այցելութեան նախօրեակին:

ԱՆՏՐԷ ԲՈԼՍ, Պելժիոյ ընկերվարական կուսակցութեան նախկին նախագահը սպաննուեցաւ Յուլիս 18-ին, Լիէժի մէջ: 63 տարեկան, Բոլս ծանօթ դէմք մըն էր, բարձր պատասխանատուութիւններ Դրաւանձնած՝ փոխ-վարչապետ, տնտեսական նախարար եւլն. եւլն.: Հանրային թէ անձնական կեանքը բաւական աղմկալի եղած է: Պատճառները անծանօթ կը մնային մահափորձի վաղորդայնին:

ԻՍՐԱՅԵԼԱՅԻ դատաւոր մը ոստիկանութեան անձեռնհասութեան վերագրեց, Հոկ. 8-ին Լացի պատին առջեւ տեղի ունեցած բախումները, որոնց հետեւանքով 18 Պաղեստինցի սպաննուած էին եւ 150 ուրիշներ ալ վիրաւորուած: Յարդ, պաշտօնական բացատրութիւնը՝ արաբական գրգռութիւն մըն էր բուն պատճառը: Դատաւորը 4000 էջ վկայութիւն կարդացած է, հասնելու համար այն եզրակացութեան որ ամէն ինչ սկսած է երբ ոստիկանութեան մէկ արտաւարեր ձեռնարկումը ինկած է մահմետական կիներու առջեւ:

ԷՏԻԹ ՔՐԷՍՈՆԻ խօսելու «վրան բաց» ոճը կը շարունակէ զբաղեցնել մեկուս, քաղաքական դէմքեր եւ միութիւններ: Այսպէս, ԷՅ - Պի - Սի ամերիկեան հեռատեսիլին տուած հարցազրոյցը սխանակներ կը լեցնէ: Զար լեզուները կ'ըսեն որ Տիկին Քրէսոն այդ ձեւով կ'ուզէ ուշադրութիւնը ցրուել, որպէսզի մարդիկ չանդրադառնան իր (չ)ըրածին: Ճափոնցիներէն ետք Ֆրանսացի միասեռականներու մէկ միութիւնն է՝ «Կէ», որ բուռն բողոք մը կը բարձրացնէ «սեռային մղձաւանջներ» ալ վերագրելով նախարարապետուհիին եւ թելադրելով որ այդ հարցերով չզբաղի: «Ըսել որ միասեռականութիւնը լատին աւանդութիւն մը չէ նոյնքան անհեթեթ եւ վայթակղեցուցիչ է որքան ըսել որ գործակցութիւնը փէթէնական աւանդութիւն մը չէ», կ'ըսուի հաղորդագրութեան մէջ: Այս «լատին աւանդութեան» առընչութեամբ պատմութեան դաս մըն ալ կը տրուի Լիպերասիոնի մէջ, ուր յօդուածագիրը կ'ոգեկոչէ Ֆրանսայի թագաւորները՝ Անրի Գ., Լուի ԺԳ., դէմքեր՝ Քոնտէ, Լիօթէ, գրագէտներ՝ Ժիտ, Փրուսթ, Քոքթօ եւլն. եւլն.: Ամէն պարագայի մէջ, կառավարութիւնն ալ ուրիշ գործ չունի, ըստ երեւոյթին, քանի այս անգամ ալ իր բանբերը՝ Ճէք Լանկ, նախարարաց Խորհուրդի հերթական նիստին տեղեկատուութիւնը «նուիրեց» առաւելաբար Տիկին Քրէսոնի «բաց» խօսելուն, չեշտելով թէ ան «խելացի, պայծառատես, զարգացած կին մըն է, որ յստակ եւ կենդանի լեզու մը կը գործածէ: ... Շատ խօսուեցաւ իր բաց խօսելակերպին մասին, աւելի պէտք է խօսիլ գործելու ձեւին մասին: Ռապըլէի երկիրն ենք, եւ ան ալ կանաչ ոճ մը ունէր»: Անհուսալի անըմբռնելի է որ այսքան անհրաժեշտութիւն ըլլայ գովքը հիւսելու Տիկին Էտիթ Քրէսոնի, քանի պէտք է ամէն մարդ ի վիճակի ըլլայ անդրադառնալու առանց որ ամէն ժամ յիշեցուի: Գալով Ռապըլէի յիշատակումին, առնուազն զարմանալի է Մշակոյթի նախարարի մը կողմէ: Ոչ ոք խորհած էր ժողովրդական այդ գրագէտին յանձնել Ֆրանսայի կառավարութիւնը...:

ՅԱՐՁԱԿՈՒՄ ԳԱՆՁԱՍԱՐԻ ՎՐԱՅ

Յուլիս 19-ի առաւօտը, Փարիզի Մայր Եկեղեցին հասաւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի հետեւեալ հեռատիպը.-

Մեծ ցաւով յայտնում ենք ձեզ որ Յուլիսի 6-ին զինեալ ՕՄՈՆ-ականներ յարձակում գործած են Արցախում Գանձասարի պատմական վանքի վրայ, ահաբեկած են եկեղեցու աշխատողներին եւ տապալած են վանքի շրջափակում գտնուող Ղարաբաղի հայ իշխանների հնադարեան գերեզմանաքարերը զէնք փնտռելու պատրուակով:

Այս անօրէն սրբապղծութեան մասին մեր բողոքի խօսքը ուղղած ենք Մոսկուայի պետական բարձր մարմիններին եւ Եկեղեցիների Համաշխարհային Խորհրդին:

Առ Աստուած աղօթեցէք մեր տանջահար ժողովրդի փրկութեան ու խաղաղութեան համար:

ՎԱԶԳԷՆ Ա.
Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց

ՊԱՊԸ Կ'ՈՂՋՈՒՆԷ ՍՊԻՏԱԿԻ ՓՈՔՐԻԿՆԵՐԸ

ՀՌՈՄ («Յառաջ»).-

Այսօր՝ Յուլիս 10, Յովհ. - Պօղոս Բ. քահանայապետը ընդհանուր ունկնդրութեան ընթացքին ողջոյնի խօսք ուղղեց Սպիտակէն ժամանած 10 հայ փոքրերու:

«Շատ ուրախ եմ, ըսաւ ան հայերէն լեզուով արտասանելով ողջոյնի խօսքը, ողջունելու Սպիտակէն ժամանած խումբ մը փոքրեր: 1988-ի Դեկտեմբերի երկրաշարժի այդ տխուր ժամանակը անցած է եւ ձեր սրտերուն մէջ վերստին զարթնած են կեանքը, ուրախութիւնն ու յոյսը: Կ'ողջունեմ Անարատ Յղութեան Հայ Քոյրերը, որոնց հիւրն էք եւ ձեզի ընկերացողները: Ձեզի կը յանձնարարեմ սիրել զԱստուած, որու անունով կ'օրհնեմ ձեզ, ձեր սիրելիները ու ձեր Հայրենիքը»:

Անցեալ Յունիս 16-ին Սպիտակէն Հռոմ հասան 10 փոքրեր՝ վեց աղջիկ եւ չորս մանչ ընկերակցութեամբ հոգեվարժ Տիկին Անահիտ Թեւոսեանի: Այս խումբը հիւրն է Հռոմի Անարատ Յղութեան Հայ Քոյրերու Միաբանութեան: Հայ փոքրերը կը մնան մէկ ամիս, մինչեւ Յուլիս 17: Կեցութեան նպատակն է ր աշակերտները գնել մանկավարժական, կրօնական, մշակութային ու մարդասիրական յատուկ միջավայրի մը մէջ, ծանօթանալով Հռոմի կեանքին, այցելելով մայրաքաղաքի տեսարժան վայրերը եւ մշակութային ու դրօսաշրջային կեդրոնները:

Առաջին անգամն է, որ Հռոմի մէջ նման ձեռնարկ մը կը կիրարկուի, ձեռնարկ մը որու կազմակերպութեան մէջ Հայաստանի Առողջապահութեան նախարարութիւնը ունի աշխատանքի իր բաժինը:

ԿԵԱՆՔԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՍԱՀՄԱՆԱՅԻՆ ԳՕՏԻԻՆ ՄԷՋ

«ՄԵՆՔ»

Այսպէս խորագրուած է «Հայաստանի Հանրապետութեան» Յուլիս 2-ի թիւին Բ. էջը որ յատկացուած է թերթին նամականիին: Ան կը բաղկանայ ընթերցողներէ հասած նամակներէ կամ նամակներէ պատառիկներու. մտահոգութիւն, պայրոյթ բողոքի տողերու տուն տուած են այդ էջերուն մէջ ուր կը յայտնուի ժողովրդական իմաստութիւնը որուն մէջ այսօր կը տիրապետէ տառապանքին երանգը: Տառապանք, որ կը ծագի հետեւելով Խորհրդարանի նիստերուն ու «ժողովուրդի ներկայացուցիչ»ի հանգամանքը տրուածներու կեցուածքին:

Ընդհանուր առմամբ, մէկ կէտի վրայ կը ծանրանան նամակագիրները. Խորհրդարանին մէջ բազմակարծութիւնը կոյր հակամարտութեան հետ չշփոթելու անհրաժեշտութեան: Աւելին դժուար չէ տպաւորուիլ անձերու համար որոնք արժանի նկատուած են ժողովուրդ ներկայանալու ամէնէն ծանր պատասխանատուութեան. սակայն դժգոհութիւն պատճառող այդ անձերը այնպէս կը թուի որ տակաւին չեն կրցած սահմանազատել իրենց անձն ու ժողովուրդ զանգուածը, յատկապէս երբ սա կամ նա չահն է խնդրոյ առարկայ. ու այդ անխծեալ շփոթը փուշերով ծածկած է անոնց աթոռները. չեն կրնար հանգիստ նստիլ հոն ու երեսփոխանի գործը կատարել ինչպէս որ անկ է:

Երեւանի ուսուցիչներու կողմէ ստորագրուած նամակի մը մէջ կ'ըսուի. «Ամէն գործ թողած հետեւում ենք խորհրդարանի նիստերին եւ շատ բան անհանգստացնում է մեզ: Միշտ չէ որ ականատես ենք լինում ժողովրդական ընտրեալներին յատուկ պահուածքի ու վերաբերմունքի:... Բոլոր ելոյթներում ժողովուրդն է վկայակոչւում, նրա անունից են խօսում, բայց ըստ էութեան ժողովրդի շահերին յարիր քիչ բան ենք տեսնում առանձին պատգամաւորների դիրքորոշման մէջ»: *Երեւանի ուսուցիչներուն նամակը կ'աւարտի արդար պահանջքով մը.* «Մի բան միայն կ'ուզենայինք որ դուք իմանաք՝ ինչ հայեացքների տէր էլ լինէք, ինչ կարծիք էլ ունենաք, խորհրդարանի աշխատանքներում ձեր համերաշխութիւնն է մեզ պէտք, այլապէս անկախութեան երես չենք տեսնի: Իսկ մենք չենք ուզում երբեք տարուայ քրտնաջան աշխատանքից յետոյ կրկին կոտրած տաշտակի առաջ կանգնել···»:

Արդար բողոք պատճառող երեսփոխաններու խմբակին նոյն բանը կ'ըսէ Վեդի աւանէն Էդիկ Մենլումեան, մէկերկու հարցում բանաձեւելէ ետք. «Դուք, յարգարժան մեր ընտրեալներ, մէկ անվստահութիւն էք յայտնում ձեր իսկ ընտրած նախագահին, մէկ հաշուետուութիւն պահանջում նրանից···: Կ'ուզենայի հարցնել թէ դուք ձեր ընտրական պայքարում յաղթանակ տօնելուց յետոյ քանի՞ անգամ էք հանդիպել ձեզ ընտրողների հետ, քանի՞ անգամ էք հաշուետու եղել նրանց եւ մի՞թէ կարծում էք որ ձեր առաջ քաշած տեսակէտները լիովին պաշտպանում են ձեզ ընտրողները:···Ձեր միասնական, նպատակասլաց աշխատանքին ենք սպասում, սա է մեր յաջողութեան միակ ուղին»:

Աշխատանքի վեթերան մը՝ Ստեփան Գաբրիէլեան նոյն մտահոգութիւնը կ'արտայայտէ դիմելով երեսփոխաններու. «Դուք էք այսօր ժողովրդի միասնութիւնը պահող ուժը, եւ ձեր ամէն մի անհամաձայնութիւն, ամէն մի չարդարացուած վէճ կարող է խարխլել այդ միասնութիւնը: ···Ուրեմն այլակարծութիւնը չպիտի պաշտամունք դարձնել որ այն ուղեփակող չդառնայ ամէն մի երջանիկ գաղափարի ճանապարհին»:

Պատմութեան գիտնի աշխատակից Էլմիրա Յովակիմեան նախ կը մատնանշէ երեւոյթ մը որ յաճախ «հայկական» կը կոչենք. «սունկի պէս աճում են կուսակցութիւններն ու կազմակերպութիւնները: Այս ի՞նչ ճակատագրի հետապնդում է. որտեղ երեք Հայ է հաւաքւում, մի նոր կուսակցութիւն է ստեղծւում՝ անպայմանօրէն բոլորին հակադիր»: *Ապա կը դիտարկէ դրեթէ նոյն երեւոյթներէն, ինչպէս նախորդ նամակագիրները.* ··· «Նոյնիսկ նախապէս գիտենք թէ որ պատգամաւորը ինչ տրամադրուածութեամբ է խօսափողին մօտենում եւ ինչ պէտք է խօսի: ···Յոգնել ենք անվերջ վիճաբանութիւններից, անհանդուրժողական ելոյթներից, կարծէք տարիներ երազած դեմոկրատիան վերածւում է անարխիայի»: *Է. Յովակիմեանի ու բազմաթիւ իր նմաններուն համբերութեան յորդած բաժակներով կ'արդարացուի նամակին քիչ մը խիստ վերջաբանը.* «պարտադիր չէ բոլորս գեներալներ լինենք: Երկրին զինուորներ էլ են պէտք···»:

Յաջորդական նամակներու մէջ դժգոհութիւնը մինչեւ իսկ գործածել կու տայ «յուսահատութիւն» եզրը. Վ. Ասլանեան այդ ափէն կը գրէ. «ձեր երկպառակութիւնից մարդ միայն թեւաթափ է լինում, սիրտը պաղում եւ յուսահատութեան գիրկն է ընկնում: ··· ժողովուրդը պէտք է իմանայ եւ հաւատայ որ նոր ծնուած պետականութեան ղեկը իր հարազատ, ուժեղ, տաղանդաւոր որդիների ձեռքերում է»:

Բննադատելի կացութեան ուշագրաւ համառօտ վերլուծում մը կ'ընէ պատմութեան տուեալներու անդրադարձով մը, Վարդգէս Փալանջեան որ Երեւանի 26 կոմիսարներու շրջանային խորհուրդի երեսփոխան է: Ան կը գրէ. «Յիշենք մեր պատմութեան Դ. դարը, երբ իշխանների հակամարտութեան պատճառով Հայաստանը բաժանուեց երկու մասի, մի մասը բաժին ընկաւ Պարսիկներին, միւսը Բիւզանդացիներին: Յիշենք Է. դարը երբ հայ իշխանները չլինելով միաբան, առանց դիմադրութեան յանձնուեցին արաբական լծին, կամ՝ ԺԱ. դարը եւ այսպէս շարունակ: Դա բացատրւում է նախ ներքին հակամարտութեամբ եւ ապա՝ ուժեղ կեդրոնական իշխանութեան բացակայութեամբ:

Երբ դիտում եմ այսօրուայ մեր խորհրդարանի նիստերը, տեսնում պատգամաւորների հակամարտութիւնը, ամբողջ անցեալը աչքիս առաջ է գալիս:

···Պարոնայք պատգամաւորներ, բողէք որ ժողովո՛ւրդը ձեզ փնտռի ու կանչի. իրադարձութիւններից առաջ մի ընկէք: Անկեղծ հայրենասէրի պէս զոհէք ձեր անձնական շահերը յանուն ազգի, յիշէք, թէ ինչ դժուարութեամբ եւ կորուստների գնով ձեռք բերուեց այս օրը, մի՞թէ կ'ուզենայիք այն այդքան հեշտութեամբ վտանգել:

Սխալի կէսից յետ դառնալը քաջութիւն է, փորձէք դա անել եւ այն պատիւ կը բերի ձեզ, հակառակ դէպքում ջուր ենք լցնում մեր հակառակորդի ջրաղացին»:

Տարակարծութիւն, վէճ, նոյնիսկ հակամարտութիւն, անկեղծութեան պակաս, աշխարհի վրայ բնական է որ միայն Հայաստանի Խորհրդարանի ամպիոնը չունին որպէս բեմ. բայց խնդիրը այդ բոլորին դրդապատճառն է որ ինչպէս կը չեշտեն նամակագիր ընթերցողները, կոյր մոլուցքն է, նոյնիսկ երեւոյթները փրկելու մտահոգութիւնը թօթափած. այս բոլորին մէջ տարօրինակը այն է որ այդ երեսփոխանները չեն անդրադառնար թէ ժողովուրդը իրենց քուէ տալու սխալը չի յաւերժացներ ու կ'անդրադառնայ -իրենց կարծածէն ալ արագ- ի աէր հակամարտութեան հակամարտողներու, ամուլ վէճերու ախտաւորներու անպէտութեան:

Տարօրինակէն աւելի ծանրակշիռ է սակայն շրջուած դերերու պատկերը. սովորաբար, երկրի մը ղեկը վարող տարրը միասնութիւն կը պատգամէ իր ժողովուրդին. իսկ մեր մօտ, ինչպէս կը տեսնուի, ժողովուրդն է որ շարք մը երեսփոխաններէ աւելի լաւ կշռադատած կացութիւնը, այդ պատգամը կ'ուղղէ զինք առաջնորդելու կոչուած անձերու:

Այս վերջինները պիտի քարանա՞ն իրենց ներկայի դիրքերուն վրայ, թէ վերջապէս պիտի գտնեն սխալի կէսէն ետ դառնալու քաջութիւնը, եթէ ոչ ի սէր հայրենիքին կամ ժողովուրդին, գոնէ ի սէր իրենց աթոռներուն երկարակեցութեան: Ի վերջոյ, ո՞վ կ'ըլլայ չահաւորը անդրադառնալով որ օտարին ջրաղացով աթոռ պահելու երազը տատանկէ բարձի մը վրայ կը նստեցնէ մարդս···

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՔՐԱՍՆԱՍԵԼՍԿԻ ՇՐՋԱՆԻ ԵԿԵՂԵՑԻՒՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Գ.

Գրասենեկային մեր առօրեայ միօրինակութիւնը խանգարուեցաւ: Հրաժեշտ առացանք, այս անգամ երթալու դէպի Քրասնասելսկի շրջանը, Սեւանի դիմացի ափը, այցելելու ԺԳ. դարու աւերակ եկեղեցի մը, որուն վերականգնման համար չափագրութիւններուն սկսած էին մէկ ու կէս տարի առաջ:

Յաջորդ առաւօտ գարնանային բնութեան գիրկին մէջ օրօրուելով, անցանք Սեւանի կապոյտ ջուրերը երիզող ճամբաներէն, մտանք լեճը չզթայող լայնանիստ սարերուն ետին, ու խորացանք խնամքով հերկուած եւ նոր կանաչցած դաշտերուն մէջ:

Շատ լաւ կարթոֆիլ *(գետնախնձոր) կ'աճի այստեղ. բերքը առատ է ու որակաւոր: Այս դաշտերուն շարունակութեամբ, դիմացի բլուրներուն անմիջապէս ետին, Ազրբէջանն է, բացատրեցին ինծի:*

Թիզ մը իսկ դատարկ եւ անմշակ հող չկար: Ակօսներուն ուղիղ եւ զուգահեռ գիծերը տեղ-տեղ ժայռակոյտեր ու ծառեր շրջանցելու համար կ'ընդհատուէին եւ կը շարունակուէին մինչեւ ճամբուն սահմանները: Քրասնասելսկ գիւղէն վերջ անցանք Գետիկ գետի կամուրջէն:

– Դէպի ձախ պիտի երթանք, բացատրեց Ռազմիկ, ճամբաները լաւ ճանչնալով: – Աջը Արծուաշէն կը տանի, ճանապարհը վտանգաւոր է, որովհետեւ Ազրբէջանի մէջ հայկական կղզիացած շրջան մըն է:

Գետիկի ափերէն հեռանալով, բարձրացանք սարերը ու կորսուեցանք խիտ եւ ստուերոտ անտառներու դարձդարձիկ, նեղ եւ քարքարոտ ճամբաներուն մէջ: Գիւղերէն եւ տուներէն հեռու, կը յառաջանայինք դանդաղօրէն, որովհետեւ հարիւրամեայ հսկայ կաղնիներուն եւ հաճարի ծառերուն տարածուն ճիւղերը այնքան նեղցուցած էին ճանապարհը, որ կը քսուէին ՍԹԷՅՇԸՆԻն *առաստաղին եւ պատերուն, արգելք հանդիսանալով մեր առաջընթացին:*

Աշխարհէն անջատուած ու բոլորովին մեկուսացած ստուերաթաթախ այս անտառներուն մէջ, խաղաղութիւնը կ'ընդհատուէր թռչուններու տարօրինակ կանչերով, որմէ դուրս կեանքի ու շունչի ոչ մէկ հետք կը զգացուէր:

Աղջամուղջային կիսամթութիւն յուլացնող անտառին մէջ, երբեմն միայն նեղ լոյսի ճաճանչ մը կը թափանցէր, հանգչելու համար փայլուն տերեւի մը վրայ, գայն ցայտուն դարձնելով, կամ կորսուելու համար օդին մէջ:

Ճանապարհը յաջորդաբար իրարու կը կապէր անհատնում անտառածածկ բլուրները: Դարձուածքէ մը վերջ ՍԹԷՅՇԸՆը *յանկարծ կանգ առաւ, ցնցելով մեզ բոլորս: Արեւուն լոյսը զօրաւոր պայծառութեամբ շլացուց աչքերս: Ճամբան վերջ գտաւ, եւ մեր առջեւ, ծառերէ մերկացած անտառին այս մասին մէջ բացուեցաւ լուսաւոր հարթակ մը, որուն վրայ սպիտակ եւ լուսափայլ քարեր կ'արտացոլացնէին արեւուն շողերը անոր փայլքը բազմապատկելով:*

– 3000 բեկորնոց ԺԳ. դարու եկեղեցի մըն է, որուն չափագրութեան սկըսանք անցեալ տարի՝ շրջակայքը գտնուող բոլոր բեկորները հաւաքելու եկեղեցիին գաւիթին մէջ կողք կողքի տարածելէ ետք, ըսաւ Ռազմիկ:

Կանաչ խոտերուն մէջ փռուած, գեղաքանդակ այս ճերմակ քարերը, զարդարուած՝ կարմիր կակաչներով, արտակարգ գեղեցկութեամբ եւ իւրայատուկ նաշխերով գորգի մը տպաւորութիւնը կու տային, որուն վրայէն անցանք մեծ ուշադրութեամբ, ոտքերնիս զգուշօրէն քարերը չկոխելու ջանալով: *Աւելի մօտեցանք անոնց. խոտերը հեռացնելու համար եւ զգալու անոնց վրայ նուրբ եւ մեծ ճաշակով քանդակուած նաշխերը, գուրգուրանքով շոյեցինք զանոնք, մեր շունչով ու ձեռքերով ջերմացուցինք եւ մեր պրպտումներուն ընդմէջէն երկար խօսեցանք քարերու լեզուով: Եկեղեցիին մուտքին կանգուն մնացած էին դրան երկու սիւները 150 սմ. բարձրութեամբ, իսկ չորջի պատերը կիսով կորած կանաչներուն մէջ, 80 սմ. բարձրութեամբ: Գետինը ծածկուած էր տապանաքարերով:*

- Քարերուն մեծ մասը սահած եւ գլորած էր, թաղուած հողին մէջ, - բացատրեց Մէրին:

– Անցեալ տարի, մեր սահմանափակ միջոցներով, մեր հնագէտները կատարեցին պեղումներ, որմէ ետք հիմնարկի ճարտարապետները, Ռազմիկն ու Խաչիկը, երեք չորաթ վրանի տակ մնալով, չափագրեցին ի յայտ բերուած քարերէն մաս մը. իրենց գործածելիք ջուրը, հետիոտն կրելով կէս ժամ հեռու ազերիկան գիւղէ մը եւ դժուարին պայմաններու մէջ կատարեցին իրենց ուսումնասիրութիւնները: Խաչիկ նոյնիսկ ճզմեց իր մատը, երբ աշխատանքի ընթացքին փորձեց բռնել բեկոր մը, որպէսզի իյնալով չփշրուի: Զարքաշութիւնն ու գեղի պակասը ստիպեցին որ «եղան լեռու» տերեւը փաթթեն, մատին վէրքը դարմանելու համար: Պարենաւորումը պահանջքը զիրենք ստիպեց, որ ժամանակաւոր կերպով ընդմիջեն իրենց աշխատանքները եւ երթան Երեւան:

«Վերադարձին մեծ զարմանքով նկատեցինք որ չափագրուած քանի մը աչքառու նաշխուն քարեր անհետացած էին: Ժամանակ մը վերջ, երբ Ազերիներ, ուրիշ գիւղերու օրինակին հետեւելով, հեռացան այդ վայրերէն, մենք մեր պրպտումները շարունակելու համար վերադարձանք այդ շրջանը եւ գիւղն ամբողջ մեր կորսնցուցած քարերը գտանք եւ ճանչցանք այդ գիւղի տուներուն ու պարտէզներուն մէջ, անխնայ կերպով գործածուած՝ զանազան նպատակներու համար:

«Անխիղճ գիւղացիները այսքանով չէին բաւարարուած, վնաս հասցնելու համար իր մայր հողին վրայ զիրենք հիւրընկալող Հայուն: Եկեղեցիին բեկորները նկարելէ ետք երբ չքնաղ բնութեան ու կանաչ բլուրներէն մէկուն լանջին այդ լքուած գիւղը մտանք եւ ուզեցինք մեր աշխատանքներուն համար բնակելի տուն մը գտնել, կարճ ժամանակամիջոց մը այնտեղ մնալու նպատակով, աշխատակիցներս ինծի յանձնարարեցին որ շատ զգուշութեամբ մտնեմ տուներէն ներս··· չածխանալու համար: Ազերիները իրենց տուներէն հեռանալէ առաջ, ելեկտրական հոսանքը անցնող թելերը մերկացուցած են, մահացու կերպով վտանգաւոր դարձնելով զանոնք, փոքր հպումի մը իսկ պարագային»:

Մայրամուտին, երբ մեր ետին ձգեցինք եկեղեցիին աւերակները, վայրի բնութիւնն ու անկենդան գիւղերը եւ ՍԹԷՅՇԸՆով *դարձեալ գծեցինք անտառային ոլորապտոյտ ճամբաները, կը մտածէի թէ եկեղեցին փազըլի պէս վերակազմելու համար, իր մասունքներուն քանի՞ տոկոսը վերադարձուած ու վերադարձուած էր: Արդեօք կարելի՞ է ընդունիլ որ խորը կորած գիւղերուն մէջ Հայաստանի հողին իսկ վրայ գտնուող հայկական մշակոյթին, հնամեայ բերդերուն ու եկեղեցիներուն մնացորդները անխնայօրէն քանդուի ու աւերուի մարդկային սեւ ձեռքերուն կողմէ: Բնութեան տարերքին աւրնթեր, եւ այդ ալ՝ 20-րդ դարու վերջաւորութեան···:*

ԱՐՓԻ ՄԱՆԿԱՍԱՐԵԱՆ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԶԷՆՔԵՐԸ ԾԱԽՈՒ ԵՆ

Գուրժէի տարեկան ցուցահանդէսը կը հմայէ զէնքի բոլոր վաճառողները որոնք ամէն բան կ'ընեն ուշադրութիւնը իրենց ապրանքին վրայ կեդրոնացնելու համար: Այս տարի անոնց ամէնէն յաջողածները եղան խորհրդային ներկայացուցիչները:

Առաջին օրը հրեայ պատասխանատու մը բաւած է թէ խորհրդայինները իրենց առաջարկած են ԷՄ 300 հակահրթիռներ ծախել իրենց որոնք ամերիկեաններէն աւելի արդիւնաւէտ են: Չորս օր ետք լրագրողները անակնկալօրէն տեսան որ խորհրդային օդային ճարտարարուեստի նախարարը կը ջանար «ՄԻԿ – 31»եր ծախել Իսրայէլի, այն ապահովութեամբ որ երկիրն ամբողջ պաշտպանութիւնը կ'երաշխաւորուէր երեք «ՄԻԿ-31»ով:

Այս երեւոյթը զարմանք պատճառեց չատերու որոնք գիտէին թէ խորհրդային ապրանքները միշտ ծախուած էր դաշնակից երկիրներու: Միջին – Արեւելքի մէջ անոնց յաճախորդը Արաբներն էին. իսկ Իսրայէլ իր զէնքերը կը հայթայթէր միշտ ամերիկեան պահեստներէն:

Մոսկուա վերադառնալէ ետք խորհրդային պատասխանատուն ուրացած է բրած առաջարկը, իսկ Իսրայէլի պաշտպանութեան նախարարը Ուաշինկթընի մէջ յայտարարած է թէ արդէն այդ օդանաւերը չէին համապատասխաներ իր երկրին ապահովութեան դրութեան:

Այն նկատումը կայ որ հակառակ ուրացումին, խորհրդային պատասխանատուին բուն նպատակը այն էր որ հասկըցնէ թէ տրամադիր են այսուհետեւ որեւէ երկրի զէնք ծախելու: Եւ Իսրայէլի եղած առաջարկը միայն այդ կէտը հասկցնելու միջոց մըն էր:

Այս կացութիւնը ուր դիւանագիտական նկատառումները մէկդի կը դրուին, կը բացատրուի անով որ Մոսկուա Միութիւնը տարադրամի շատ պէտք ունի այսօր երբ ձեռնարկած է տնտեսական բարեփոխումներու, եւ երբ ի վիճակի չէ մրցակցելու արտասահմանեան շուկաներու հետ: Նոյն կարծիքը կը յայտնէ նաեւ Միջին Արեւելքի քաղաքականութեան մասնագէտ մը որուն համաձայն խորհ. զէնքի վաճառքը միմիայն տնտեսական պարզ հարց մըն է:

ԻՆՉՊԷՍ ԿԸ ԳՐԷԻՆ ՈՒ ԿԸ ԳՐԵՆ

Գրելու արարքին համար յարմարագոյն վայրը կը նկատուի ընդհանրապէս գրասեղան մը. սակայն շատ են այն գրողները որոնք տարբեր պայմաններ կը փնտռեն գրելու համար: Կան պառկած վիճակի մէջ գրողներ, ոտքի գրողներ, ծխելով կամ խմելով գրողներ եւլն.:

Պառկած դիրքով գրողներու ամէնէն ծանօթ անուններն են Փրուսթը եւ Իոնէսքոն: Առաջինին կենսագիրը կ'ըսէ. «Ամէն անգամ որ զինքը աշխատանքի վրայ գտած եմ, միշտ նոյն դիրքը ունէր. կէս պառկած կ'ըլլար, ուսերուն տակ բարձեր թխմած, որուն տեսակ մը յենակ կ'ըլլային կռնակին: Գրասեղանի փոխարէն միայն ծունկերը ունէր»:

Ասոնց հակադիր բեւեռին վրայ պէտք է զետեղել Հիւկոն ու Թրուայան որոնք ոտքի գրողներու գլխաւորներն են. Վերջինը կը բացատրէ. «Մինչեւ վերջերս, բոլոր գիրքերս բարձրադիր գրասեղանի մը առջեւ գրեցի. ատով կրնայի ձեռագիրէս պահ մը հեռանալ ու գրասենեակին մէջ քանի մը քայլ առնել, առանց աթոռ մը հետ իրեն պարտաւոր ըլլալու»:

Ծխելով գրողներու ախոյեանն է Ժորժ Սանտ որ կը խոստովանի թէ չի կրնար երեք ժամ առանց ծխելու կենալ. «Նման պարագայի մը անմիտ բան մը կ'ըլլամ ու չեմ կրնար գրել» կ'ըսէ:

Ծխողներուն քով կարելի չէ մոռնալ խմողները. Պալզաքի նախասիրութիւնը սուրճն է. «երբ, կ'ըսէ սուրճը կ'իջնէ ձեր ստամոքսին մէջ, ամէն բան շարժման կ'անցնի. գաղափարները փոթաշարժի կ'ենթարկուին մեծ բանակներու զօրագունդերուն նման ու ռազմադաշտին վրայ պատերազմը կը սկսի»:

Գրելու համար գործածուած թուղթն ու գրիչներն ալ հետաքրքրական պարագաներ կը մատնեն: Հեմինկուէյ կ'ըսէր. «կապոյտ կողքով տետրակ մը, երկու մատիտ ու տաշելիք մը... ահա թէ ինչ է պէտք եղածը: Մատիտին ծայրը երբեմն կը կոտրի տաշելիքին կոնին մէջ, այն ատեն գմելիին ամէնէն նուրբ շեղբը կը գործածէք կոտրած ծայրը հանելու համար տաշելիքէն ու մատիտը կը տաշէք գմելիին ամէնէն զօրաւոր շեղբով...»:

Ժան տ'Օրմէսոն եւս մատիտ կը գործածէ. «պարզ մատիտներով կը գրեմ, կ'ըսէ. եւ երբ անոնցմէ մէկով սկսիմ գրել, կը պահեմ զայն. եթէ կորսնցնեմ, ողբերգութիւն մը կ'ըլլայ ատիկա. ա՛լ չեմ կրնար գրել»:

Անտրէ Պրըթոն, կը պատմուի թէ միայն կանաչ մելանով կը գրէր: Սակայն Պօպուրի ձեռագիրներու ցուցահանդէսին գրուած են նաեւ կապոյտ կամ սեւ մելանով էջեր:

Փրուսթ միմիայն Սերժան – Մաժոր մակնիշով գրչածայրեր կը գործածէր որոնց վրայ փոսիկ մը կաթիլ մը մելան պահելու կը ծառայէր:

Սթէնտալ «Փարմի մենաստանին» տուն տուած է. գրաւոր փաստ մըն ալ կայ այս մասին. իր 27 կտակներէն մէկուն մէջ գրուած է թէ պարտք ունի իր ընդօրինակիչին:

Նման ինքնատիպութիւններու շարքը կարելի է երկարել ծրարի թուղթերու, խաղաքարտերու, մեթրոյի տոմսերու, ճաշարաններու հաշուեցոյցերուն վրայ գրողներու թիւով:

Սէն – Ժերմէնի սրճարաններն ալ ներշնչարան եղած են բազմաթիւ գրողներու, որոնց գլխաւորները եղած են Սարթր ու Պովուար:

ՔԱՂՀԱՆ

ԳՈՂԹՕԹԷ ԳՈՂԹՕԹ

ՆԻՒ – ԵՈՐՔԻ Կիլիկեան թեմի առաջնորդարանին մէջ, Մայիս 29-ին նըշուած է թեմիս առաջնորդ՝ Մեսրոպ Արք. Աշճեանի քահանայական ձեռնադրութեան երեսնամեակը յատուկ ճաշով մը: Աւազանի անունով՝ Հրայր, Մեսրոպ Արք. Քահանայ ձեռնադրուած է 1961 Մայիս 28-ին, ձեռամբ Հոգելոյս Զարեհ Կաթողիկոսի: 1963-ին, Խորէն Կաթողիկոսէ ստացած է վարդապետական աստիճան, աստուածաբանական բարձրագոյն ուսում ստացած է Ֆրանսա, Զուիցերիա եւ Միացեալ – Նահանգներ եւ 1970-ին Փրինսթընի համալսարանէն ըստացած է աստուածաբանութեան մագիստրոսի տիտղոս: Ընտրուած է Իրանահնդկաստանի թեմի առաջնորդ ու մեկնած է Նոր-Ջուղա, ուր ծառայած է մինչեւ 1977 երբ ընտրուած է Ամերիկայի արեւելեան շրջանի եւ Գանատայի թեմի առաջնորդ: 1977 Հոկտեմբերին է որ Գարեգին Բ. Կաթողիկոս զինքը եպիսկոպոս ձեռնադրած է: Ունի գրական եւ բանասիրական գործեր:

**

ԳԱԼԻՖՈՐՆԻՈՅ մէջ, Յունիս 13ին տեղի ունեցած է գինեձօն մը նուիրուած արձակագիր Պօղոս Գուրեղեանի «Ողջոյն յաւերժական Լիբանան» հատորին, նախագահութեամբ Հ. Վարդան Եպիսկ. Աշգարեանի: Հանդիսութիւնը վարած է Յովհ. Ահմարանեան: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը, որու ընթացքին Սեդրակ Պրոնղեան էջեր կարդացած է նորատիպ հատորէն: Ֆերահեան վարժարանի փոխ-տնօրէն Լեւոն Գասպարեան խօսած է գիրքին բովանդակութեան մասին, իսկ Արմէնիըն Օպզըրվըրի խմբագիր Օշին Քէշիշեան ծանրացած է Գուրեղեաններու գաղթական կեանքին վրայ, Իսկէնտէրուն – Պէյրութ ճամբուն վրայ: Հատորին հեղինակն ալ ներկաներուն ցոյց տուած է Գուրեղեաններու «բազմաչարչար» ջութակը 1895-էն ցայսօր:

**

ԹԵՀՐԱՆԻ մէջ, Յուլիս 3-ին, տեղի ունեցած է Հայոց Թեմի արհեստագիտական բաժանմունքի արհեստանոցի բացման արարողութիւնը՝ մասնակցու – թեամբ առաջնորդ Արտակ Արք. Մանուկեանի, երեսփոխան Վարդան Վարդանեանի, թեմական խորհուրդի ներկայացուցիչներու, «Զինիչեան» ֆոնտի վարչութեան անդամներու եւ այլ զանազան անձնաւորութիւններու:

**

ՆՈՐ ՋՈՒՂԱՅԻ Հ.Մ.Մ. «Արարատ» Միութեան սրահը եւ նոյն Միութեան նախաձեռնութեամբ տեղի ունեցած է հայ հերոսներու յիշատակին ձեռնարկ մը, Յունիս 30-ին: Ներկայ եղած են Իրանահնդկաստանի Հայոց Թեմի առաջնորդ Կորիւն Արք. եւ Կիպրոսի Հայոց Թեմի կաթողիկոսական փոխանորդ Եղիշէ Ծ. Վրդ. Մանճիկեան:

**

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ մէջ, Յուլիս 3-ին, բացումը կատարուած է Նորթ – Եորքի Պրայըն վարժարանի սրահին մէջ ՀՕՄ-ի ամառնային ճամբարին: Բացման խօսքը արտասանած է ուսումնական մարմնի կողմէ՝ Մկրտիչ Պօղոսեան: Խօսք առած են նաեւ ՀՕՄ-ի «Ռուբինա» մասնաճիւղի ատենապետուհի Տիկին Տիգրանուհի Քէնտիրճեան, Գանատայի Շրջ. վարչութեան ներկայացուցիչ՝ Սեդա Սեւակեան, Հ.Յ.Դ. «Սողոմոն Թէհլիրեան» կոմիտէի ներկայացուցիչ՝ Արզար Միրաքեան եւ տնօրէնուհի Արփի Ասլանեան: Ճամբարը ունի 165 աշակերտ եւ 20 ուսուցիչ:

**

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ Հայ Կեդրոնի սրահին մէջ, Յունիս 21-ին տեղի ունեցած է ՀՕՄ-ի վարժարանի նախակրթարանի եւ միջնակարգի ամավերջի հանդէսը: Բացման խօսքը արտասանած է վարժարանի տնօրէն՝ Մարգար Շարապխանեան, որ շնորհակալութիւն յայտնած է Պապայեան Հիմնարկութեան, որու նուիրած 30 հազար տոլարին շնորհիւ կարելի եղած է դպրոցին շրջափակին մէջ հաստատել արդիական խաղավայր մը: Շնորհակալութեան խօսքով հանդէս եկած է նաեւ վարժարանի կրթական մարմնի ատենապետ՝ Սահակ Սեթեան: Խօսք առած է նաեւ Հայկ Սելեան: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը գլխաւորաբար աշակերտութեան կողմէ պատրաստուած: Մարգար Շարապխանեան կրկին խօսք առնելով պարզած է վարժարանին միամեայ կեանքին կրթական նուաճումները:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՅԻՍՆԱՄԵԱՅ ՅՈՒՇԱՄԱՏԵԱՆ
Ս. ԹԱԳԱՒՈՐ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ
Ուսումնասիրեց եւ խմբագրեց՝
Տոքթ. ԻԳՆԱ ՍԱՐԸԱՍԼԱՆ
Պոլիս, 1990:

ԳՈՂԳՈԹԱ
ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ
ԹԷՈԴԻԿ

ԿԵՑՎԷ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅՔ

Դաւիթ Քահանայ Սէֆէրեան.– Ծնած 1849 Յուլիս 1-ին եւ ձեռնադրուած նոյն Արքեպիսկոպոսէն 1888 Դեկտեմբեր 25-ին:

Գոնիա քաղաքը կ'ըլլայ աքսորավայր իրեն եւ իրայնոց՝ որոնց հետ կը պատսպարուի ախոռի մը մէջ, ցվերջ պատերազմի: Վերապրող. այժմ Կէյվէ:

5. Գուրտ Պէլէն (թարգմանաբար «Գայլաբլուր», իր դիրքին պատճառաւ այդ կոչումը ստացած).– Գրնճըլարէ 3 ժամ, իսկ Կէյվէի կայարանէն մէկուկէս ժամ վերեւը զուտ հայաբնակ աւան (800 տուն) որ Նիկոմիդիոյ շրջակայ բոլոր վայրերուն մէջէն կը շեշտուի անով որ, Աղէտն առաջին անգամ հո՛ն պայթած է: Այսպէս, քանի մը հարիւր հոգինոց հրոսախումբ մը կը խուժէ հոն եւ կը սկսի իր սխրագործութեանց: Պարագլուխները.– Հրոսապետ Մէհմէտ, Էտհէմ եւ Փէհլիվան Հասան Չավուշներ եւայլն: Տեղահանութիւնը կը գործադրուի մէկ անգամէն եւ ժողովուրդը կը բռնէ ուղղակի Տէր Զօրի ճամբան: Ամբողջէն 20 ընտանիք հազիւ կը վերադառնան եւ կը հաստատուին Ադաբար, համօրէն գիւղն աւերակ դարձած ըլլալուն: Եկեղեցին Ս. Աստուածածին՝ ուր կը պաշտօնավարէին

Խորէն Քահանայ Համբարձումեան.– Ծնած 1830-ին եւ ձեռնադրուած Խորէն Արք. Աշըգեանէ 1874-ին: Հայր՝ Խաչբերդի եղերաբախտ առաջնորդ Պսակ Ծ. Վարդապետի:

Կքած 85 տարիներու բեռին տակ, կ'իյնայ իր հօտին առջեւը, գլուխը բաց, ալեփառ մօրուքը հովէն տարուբեր, խեղճ վիճակի մը անձնատուր: Գիւղէն նոր դուրս ելած, ճամբան հարեւան Թուրքեր կը դիմաւորեն զինք եւ կը բացագանչեն հեգնօրէն. «Ուղուր օլա, Էխթիար, ո՞ւր կը վազես այսպէս հեւիհեւ, մեռնե՞լ ունիս վերջնելիք...»: Եւ գերեզմանին եզրը հասած Գուրտ Պէլէնի այս նահապետը կը խօսէ գլուխը՝ դոչելով. «Այո՛, մեռեր է Աստուած, եւ մենք անոր յուղարկաւորութեա՛ն է որ կը փութանք...»: Ճանապարհի տառապանքին եւ Ադաբարի մէջ սատիկաններու ծեծին հետեւանօք, Հալէպ հասնելէն քիչ յետոյ կը վախճանի 1916 Փետրուար 22-ին:

Ստեփան Քահանայ Մկրեան.– Ծնած 1852-ին եւ ձեռնադրուած նոյն Արքեպիսկոպոսէն, աշխարհական մականուամբ Եուսուֆեան, հայր՝ Տոքթ. Սամուէլի:

Տեղահանութենէն քիչ առաջ կ'աքսորուի Գօչ Հիսար, հոնկէ ալ Դամասկոս՝ ուր կը վախճանի 1918 Յուլիս 22-ին: Օծումը կը կատարէ Եղիշէ Եպիսկ. Չիլինկիրեան:

Եսայի Քահանայ Յարութիւնեան.– Բընիկ, ծնած 1859 Փետրուար 26-ին եւ ձեռնադրուած Ստեփանոս Արքեպիսկոպոսէ 1892 Ապրիլ 25-ին:

Տարագրութեան միջոցին պատահմամբ Գարթալ գտնուելով՝ կը փրկուի աքսորէ: Զինադադարէն վերջ կը մեկնի Ադաբար, բայց 1920 տարւոյ գարնան՝ կը ստիպուի կրկին ապաստանիլ Գարթալ, Միլլի ուժերու շարժման հետեւանօք: Գաղթած Պուլկարիա եւ վախճանած Վառնա 1926 Յուլիսին:

6. Գրնճըլար.– Աղաւաղում «Գանճաճըլար» բառին որ իր ուրոյն պատմութիւնն ունի: Գուրտ Պէլէնէն կէս ժամ հեռու՝ անոր արեւելակողմը բլուրի մը միջամասին վրայ կառուցուած, 500 տնւոր (3,000 անձ) զուտ հայաբնակ գիւղ՝ հիմա քարուքանդ: Անոր կռնակը՝ Ս. Սարգիս ուխտատեղիին վրայ՝ կայ Թրքաբնակ Գրնճըլարն ալ: 1885-ին բնիկներու խումբ մը կ'երթայ հաստատուիլ մերձակայ Տուզ Չամ լերան մօտ՝ Թաշ Օլուգ կոչուած վայրը, կազմելով անջատ գիւղ մը՝ Նոր Գիւղ, ինչ որ Գրնճըլարի ամենահին յորջորջումն էր արդէն: Ժողովուրդն իր քահանաներուն հետ, 1915 Յուլիս 21-ին, Կիրակի օր, մէ՛կ անգամէն դէպի Բաքքա եւ Տէր Զօր աքսորուած: Վերադարձող՝ հազիւ քանի մը տասնեակ հոգի, իսկ բընակելի տուն՝ 5 հատ միայն մնացած: Եկեղեցին Ս. Սարգիս (նոյնպէս քանդուեր), ուր կը պաշտօնավարէին

Առանձար Քահանայ Յովհաննէսեան.– Ծնած 1853 Սեպտեմբեր 13-ին եւ ձեռնադրուած Գում Գափուի Մայր Եկեղեցւոյն մէջ Եղնիկ Եպիսկ. Ապահունիէ 1881 Դեկտեմբեր 25-ին:

(Շար. 256)

(Շար. Ա. էջէն)

ՈՐԱԿԱՒՈՐՄԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

Երեւանի Ասեւտրաարդիւնաբերական պալատին մէջ սկսան Ժէ-Ի-Ա խմբակցութեան կողմէ կազմակերպուած դասընթացքները որոնց նպատակն է որակաւոր գործավարներ պատրաստել: Հայ եւ ֆրանսացի մասնագէտներ կը դասախօսեն ֆինանսի, դրամատուներու, շուկայական յարաբերութիւններու եւ տնտեսական այլ մարզերու նիւթերուն մասին:

**

ՆՈՐ ՆՇԱՆԱԿՈՒՄ

Խորհ. Միութեան փոխ վարչապետ Ստեփան Սիտարեան նախագահ Գորբաչովի հրամանագիրով նշանակուեցաւ միութենական - Հանրապետական տարադրամի Կոմիտէի փոխ նախագահ: Ս. Սիտարեան տնտեսագիտութեան տքթ. փրոֆ. է, ծնած է 1930-ին Ալավերդի: Կը դասախօսէ Մոսկուայի համալսարանին մէջ: Հեղինակ է տնտեսագիտական շարք մը աշխատութիւններու: Կարեւոր պաշտօններ վարած է Ֆինանսներու նախարարութեան եւ խորհ. Պետպլանին մէջ:

**

Ո՞Վ Է ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐԱԳԸ ՈՒՏՈՂԸ

Ջելեպինսկի օդակայանէն Երեւան չէ թռչած ապրանքատար այն օդանաւը որ նոյն քաղաքին կաթնեղէնի միաւորման որոշումով Հայաստան պիտի բերէր 8 թոն կարագ: Այդ թանկարժէք բեռը խլրացուած է տեղի խանութներուն կողմէ. իսկ Բաքու մեկնողներու ճամպրուկներուն ընտուցումով յայտնաբերուած է ընդամէնը... չորս թոն կարագ:

**

ՀԱՅ - ՎՐԱՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

Նախարարպետ Վազգէն Մանուկեան Յուլիս 18-ին ընդունեցաւ Վրաստանի կառավարական պատուիրակութիւնը զոր կը գլխաւորէր նախարարապետի տ. տեղակալ Մուրման Օմանիձէ: Հանդիպման ընթացքին քննարկուեցան երկու Հանրապետութիւններու միջեւ տնտեսական յարաբերութիւններու յետագայ զարգացման, փոխ յարաբերութիւններու ընդլայնումին, ինչպէս նաեւ Վրաստանի երկրաշարժէն տուժած շրջաններուն Հայաստանի կողմէ ցոյց տրուելիք օգնութեան առընչուող հարցեր: Կողմերը անդրադարձան նաեւ Վրաստանի Հայ համայնքը յուզող հարցերու:

**

ՀԱՄԱՏԵՂ ՁԵՌՆԱՐԿ

«Կարեւ» յունահայկական համատեղ ձեռնարկութիւն մըն է որ կը նպաստէ Հայաստանի մէջ վճարովի բուժումի բուպասարկութեան զարգացման: Վերջերս այս ձեռնարկութեան տնօրէնութեան յանձնուեցաւ ձկնորսական նաւ մը. որուն մէկ մասը պիտի վաճառուի Հայաստանի մէջ, իսկ մնացեալին տարադրամի հասոյթը պիտի յատկացուի Երեւանի ախտորոշիչ կեդրոնին:

**

ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ՝ ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

Թատերական գործիչներու Միութեան նախաձեռնութեամբ Երեւանի մնջախաղի պետական թատրոնը բարեսիրական ներկայացում կազմակերպեց Աղուերանի «Անոյշ» հանրակացարանին մէջ ուր Գետաշէնէն եւ Մարտունաշէնէն գաղթականներ կ'ապրին:

**

«ՓԷՆ» ԱԿՈՒՄԲ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Հայաստանի մէջ «Փէն» ակումբ բացուեցաւ որուն նախագահ ընտրուեցաւ Գ. Էմին: Ան աչնան այս կազմակերպութեան հերթական համագումարին մասնակցելով պիտի ներկայացնէ հայ գրականութիւնը:

**

ՈՌՈԳՄԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

Այս տարի ոռոգումի համար Սեւանի լիճէն առնուած ջուրի քանակը նուազած է. եղանակի սկիզբէն ի վեր 35,6 միլիոն խորանարդ մեթր ջուր գործածուած է, անցեալ տարուան 39,34 միլիոնի փոխարէն: Թոյլատրուած էր տարեկան 266 միլիոն խորանարդ ջուր առնել, սակայն որոշուած է 20 միլիոն խորանարդ մեթր պակսեցնել այս քանակը, նուազագոյն անկում պատճառելու համար լիճին մակերեսին:

**

ՊԱՅՄԱՆԱԳԻՐ ԱՆԳԼ. ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ

Վերջերս համատեղ գործունէութեան պայմանագիր ստորագրուեցաւ Երեւանի «Նայիրիտ»ին եւ անգլիական «Պուլմինսս Բէմիքըլ» ընկերութեան միջեւ ու հիմնուեցաւ «Հայ - բրիտանական միջազգային խումբ» ձեռնարկութիւնը: Ան պիտի պատրաստէ զանազան ապրանքներ, ինչպէս օծանելիք, շամփու, լուացող եւ մաքրող միջոցներ. նախատեսուած է նաեւ կարգ մը դեղամիջոցներու արտադրութիւնը:

**

ՀԱՅՐԵՆԱՍԷՐ ՄԱՔՍԱՆԵՆԳԸ

Մաքսանենգութեան յանցանքով մէկուկէս տարուան բանտարկութեան դատապարտուեցաւ Սուրխոյ քաղաքացի Յովհաննէս Մկրտիչեան որուն վրայէն, Զըւարթնոց օդակայանին մէջ, գտնուեցաւ աւելի քան 60 հազար ռուբլիի ոսկեղէն: Ան տարատին ծալքերուն մէջ պահած էր ոսկիի ձուլակներ եւ քանի մը ոսկի մատանի, շուրջ 400 կրամ ծանրութեամբ:

Յովհաննէս Մկրտիչեան Հայաստանի մէջ հայրենասէրի եւ բարեգործի համբաւ կը վայելէր. ան Յունուար 23-ին, երբ յիսուն եւ հարիւր ռուբլինոց թղթադրամները կը փոխանակուէին, 12 հազար ռուբլի նուիրած էր բարեսիրական կազմակերպութեան մը:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Էլիզ Տարօնեան, Տիկին Տընիզ Տարօնեան եւ զաւակը՝ Սիլվէն, Տէր եւ Տիկին Ալէն Տարօնեան 2500 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ի բարգաւաճման իրենց զաւկին, ամուսնոյն, հօր եւ եղբօր՝ Վազգէն - Փիէր Տարօնեանի անմոռանալի յիշատակին, անոր մահուան տարելիցին առթիւ (1990, Յուլիս 21):

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Իսիի Ս. Մարիամ Աստուածածին Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղիկի Զաբուհի Թոքոյեանի մահուան առիթով 1000 Ֆր. Գալուստ Բարեկամեան ընտանիքէն:

ՀՕՄ-Ի 80-ԱՄԵԱԿ

80e ANNIVERSAIRE DE LA CREATION
DES CROIX DE SECOURS ARMENIENNES

DINER DANSANT

avec la participation de

Adiss HARMANDIAN et l'Orchestre NAÏRI de Valence

Samedi 5 Octobre à partir de 19 heures 30

Dans les Salons de l'HOTEL MERIDIEN - PARIS ETOILE

81, Bd. Gouvion Saint Cyr — 75017 Paris

ՍՏԻՊՈՂԱԿԱՆ

Երկու փոքր երախաներով երիտասարդ զոյգ մը —ամուսինը կ'աշխատի Քրէթէյլի Henri Mondor հիւանդանոցը— վարձու յարկաբաժին մը կը փնտռէ, 2 սենեակ, յարմարութիւններով, միայն երկու տարուան համար:

Հեռաձայնել.—

43. 95. 08. 36

«ՅԱՌԱՋ»ի ընթացիկ ազդերու սակագինը

Մահազդ	400	(474,40)
Հոգեհանգիստ	300	(355,80)
Շնորհակալիք	300	(355,80)
Հարսնիք-Նշանտուք	300	(355,80)
Ծնունդ	300	(355,80)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% Թէ.Վէ.Ա. (տե՛ս փակագծի մէջ ընդհ. գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները.

Մանուկեանի մահուան առթիւ՝ Մ. Մանուկեան ընտանիք 300 Ֆր.:

Գուբէլեանի մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Աւետիս Կուտուզեան 200 Ֆր., Եօթնեղբայրեան ընտանիք 100 Ֆր.:

Վարդուհի Մարկոսեանի հոգեհանգստեան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Լիւլճեան (Կափ) 500 Ֆր., Տիկին Անահիտ Աւետեան 500 Ֆր.:

Հայաստանի համար՝ Տիկին Մելինէ Աճէմեան 200 Ֆր., Տիկին Թիրիօն (Կափ) 500 Ֆր.:

Meubles Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél.: 42. 89. 27. 47

“Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն”

LA LIBRAIRIE BOGHOSSIAN

présente

1.- LA FETE DE LA MUSIQUE ARMENIENNE

— Nouveautés de K7 et disques

— Նոր ստացուած ձայներիզներ ու ձայնապնակներ

2.- DES LIVRES «ARMENIENS» en anglais, arménien et français

Անգլերէն, հայերէն ու ֆրանսերէն գիրքեր

3.- ENCYCLOPEDIES ET DICTIONNAIRES

Հանրագիտարաններ ու բառարաններ

4.- LIVRES ET JEUX EDUCATIFS ENFANTS

Մանկական գրքեր ու մանկավարժական խաղեր

et à partir de la rentrée scolaire : «*Le Vidéotzayn*» se met en route avec des cours d'arménien.

Վերամուտէն սկսեալ Հայերէն վիտէօ ժապաւէններ ու Հայերէնի դասեր:

VISITEZ ou ECRIVEZ
à la LIBRAIRIE BOGHOSSIAN

117, avenue Jean-Jaurès, 94110 ARCUEIL
RER — Gentilly ou Laplace

Tél: 47. 40. 81. 32 Fax: 47. 40. 34. 22

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ 23
MARDI
23 JUILLET
1991

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

LE NUMERO : 4,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.586 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 66e ANNÉE — No 17.586

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԷՔԸՐԻ կը մնար, Երկուշաբթի Յուլիս 22-ին, Իսրայէլը համոզել թէ որ ամէնէն դիւրին գործը չէ Միացեալ - Նահանգներու Արտաքին նախարարին համար: Յաջող յաջող առաքելութիւն մը վարած էր արաբական երկիրները, Սուրիային եւք, Եգիպտոս, Յորդանան եւ Սաուտի Արաբիա իրենց համաձայնութիւնը տուած էին ամերիկեան ծրագրին: Սաուտի Արաբիա որոշեց դադրեցնել Իսրայէլի դէմ տնտեսական պոյքոթը, որուն փոխարէն պէտք է դադրի Իսրայէլացիներու տեղաւորումը գրաւեալ հողամասերուն վրայ: Յորդանանի Թագաւորը (որ չահ ունի մոռցնել տալու Իրաքի զօրավիգ եղած ըլլալը Ծոցի պատերազմի առեն) նաեւ սիրով ընդառաջ գնաց Պէքըրի առաջարկներուն: Կը մնար Իսրայէլ, որ միտք չունի համաձայնութիւն տալու, բայց, կզզիացած է այլեւս եւ Ուաշինկթըն - Դամասկոս նոր սիրաբանութիւնն ալ վտանգաւոր է իրեն համար: Ճիշդ է որ Միացեալ - Նահանգներն ու Իսրայէլ տարակարծութեան բազմաթիւ կէտեր ունին (Կոլանի եւ Երուսաղէմի արաբական մասի կցում, Իսրայէլացիներու հաստատում), բայց, Իսրայէլ ալ չի կրնար խզում մը նախատեսել Միացեալ - Նահանգներու հետ:

ՊՈՒՇ Թուրքիոյ կողքին է բոլոր ճակատներու վրայ, նոյնիսկ իրեն հետ գործ չունեցող հարցի մէջ, ինչպէս Թուրքիոյ անդամակցութիւնը Հասարակաց Շուկային: Արդարեւ, Պոլսոյ մէջ, յայտարարեց թէ տասը տարիներու ժողովրդավարութիւնը Թուրքիոյ մէջ, Թուրքիան վերածած է բարձրացող աստղի մը, որ այլեւս պէտք է ընդունուի Եւրոպայի ծոցը: Նախապէս Աթէնք եւ Կիպրոս գացած էր: Կիպրոսի մէջ ալ Պուշ յայտարարեց թէ կողմնակից է Թուրքիոյ առաջարկին չորսերու (Թուրքիա, Յունաստան եւ կղզիին երկու համայնքները) ժողովի մը, որուն, սակայն, Յունաստան իր համաձայնութիւնը չէր տուած տակաւին: Թուրքիոյ մէջ, Պուշ ըսած է նաեւ «Հո՛ս, իմ երկրորդ տունս է»:

ՔԻՒՐՏԵՐԸ կրկին կը ջարդուէին Յուլիս 18-ին, Իրաքի հիւսիսային շրջանը եւ կարելի չէր եղած յստակ գաղափար կազմել թէ ո՞վ եւ ի՞նչպէս սկսած էր ամէն բան: Պաղտատի համար Իրանի գրգռութիւնը կայ, զանազան տարրեր թափանցած ըլլալով սահմանէն անդին, ըստ Իրաքի լրատուութեան նախարարին: Պարզանի «օտար ձեռքեր» կը մեղադրէ, չեշտելով թէ անոնք դէմ են Իրաքի հետ խաղաղ կարգադրութեան մը: Շաբաթավերջին կացութիւնը բարելաւուած էր: Ըստ միջազգային Կարմիր Խաչին, Քիւրտ փեշմէրկաները 1200 իրաքցի զինուորական գերի բռնած են, իրանեան մամուլն ալ 1000 մեռեալի մասին կը խօսի, մինչ ՄԱԿ-ի դէտերը 80-էն 200 կը գնահատեն մեռեալներու թիւը:

ՄԱՐՈՔԻ Հասան Բ. Թագաւորը որ կ'ընդունէր Ֆրանսացի 4 լրագրողներ, հեռատեսիլի Ա. կայանին համար, բառերը չծամծմեց, Ֆրանսան ալ չխնայեց եւ բաւական ինքնավստահ ու ինքնագոհ ոճով մը ջանաց ֆրանսական զարգացում եւ իրաւագիտութիւն «ծախել», հոգ չէ թէ Վիկթոր Հիւկոյի վերագրեց Տանթոնի հանրածանօթ մէկ խօսքը: Ինչ կը վերաբերի Տիւրբիի, պնդեց որ Մարոք ոչ մէկ գործ ունեցած է. «Ֆրանքեւֆրանսական մէշուի մըն է, մարոքեան սխտորով»: Մարոքի մէջ քաղաքական բանտարկեալ չկայ ըսաւ, այլ բարոյազիտութեան (էթիք) եւ բացատրեց թէ ինչ ըսել կ'ուզէ, այդ էթիքը կը վերաբերի հայրենասիրութեան: Տիկին Միթերանի դէմ՝ «բան մը չունիմ» ըսաւ, աւելցնելով թէ Ֆրանսայի Սահմանադրութիւնը միշտ «մորկանական կին» որակած է նախագահին կինը: Դէմ է Միթերանի այն տեսակէտին, թէ գաղթողները պէտք է մասնակցին տեղական ընտրութեանց, ընդհակառակն կողմնակից է fորայի հաստատման, ազգութեան եւ արհեստի սահմանափակումներով, գաղթողներու համար: Կ'առաջարկէ նաեւ որ ֆրանսական սնանկացած գործատէրերը երթան Մարոք հաստատուին, իրենց հետ տանին մաղրեպցի աշխատաւորներ, այս ձեւով թեթեւցուցած ալ կ'ըլլան գաղթողներու թիւը:

ԵԼՑԻՆ նոր հրովարտակով մը կը ջանայ վճռական նախաձեռնութիւններ առնել համայնավար կուսակցութեան նրկատմամբ: Ներկայիս կ'արգիլուին համայնավար կուսակցութեան որոշումներու զուգահեռ ցանցերը, բոլոր մակարդակներու վրայ: Նոր հրովարտակը 14 օրուան պայմանաժամ կու տայ կուսակցական բոլոր բջիջներուն, ուր որ կան (նախարարութիւն, վարչութիւն, հաստատութիւն եւլն.) որ կազմցնին ընեն ու եղլան երթան:

ՕԳՈՍՏՈՍ ՄԷԿԷՆ մեթրոյի եւ հանրակառքի սակերը 5,8% յաւելում պիտի կրեն, ինչ որ շատ աւելի է քան տարեկան դրամահոսութեան տոկոսը (3,3%), բայց, կառավարութիւնը այս ձեւով կ'ուզէ որ փոխադրութեան սակերը «իրական» դառնան, որովհետեւ ցարդ Իլ - տը - Ֆրանսի մէջ պետական նպաստը շատ մեծ է:

ՄԻԹԵՐԱՆԻ և Էտիթ Քրէսոնի ժողովրդականութիւնը կը շարունակէ իր անկումը, մեծ համեմատութիւններու հասնելով: Նախագահը եօթը կէտ եւս կը կորսնցնէ անցեալ ամսուան բաղդատմամբ հասնելով իր երկրորդ 7ամեակին ամենացած արդիւնքին՝ 33%-ով: Գալով Էտիթ Քրէսոնի՝ 18% «գոհերով» Ռեմոն Պառի մրցանիշը կը կոտրէ. ան էր, ցարդ, Ե. Հանրապետութեան ամէնէն անժողովրդական նախարարապետը:

ԱՏՐՊԵՋԱՆԻ նախագահական ընտրութեան համար (Սեպ. 8) նոր թեկնածու մը արձանագրուած է. Ընկերային - ժողովրդավար կուսակցութեան պաշտօնաթերթ «Անկախութեան» խմբագրապետը Ալիպաշէ նոյն կուսակցութենէն թեկնածու առաջարկուած է:

ՏՕԹԸ իր մնաներն ալ ունի, մանաւանդ հոն ուր հանդուրժողութեան սահմանները կ'անցնի, ինչպէս Սպանիա, ուր գրեթէ 40 աստիճանի մօտեցած է եւ վերջին 10 օրերու ընթացքին 121 հոգի մեռած է: Նիւ - Եորք ալ 38 աստիճան է, ինչ որ տասը տարի է չէր պատահած: Ֆրանսա 27-էն (հիւսիս) 35 աստիճանի կը հասնի հարաւը:

ՔԱՏՍԱՖԻ կ'ուզէ Իտալիոյ Հանրապետութեան նախագահ ընտրուիլ եւ Քուպրին ալ տեղափոխել: Լիպիոյ ղեկավարը աշխարհակալական իր ախորժակները կ'արդարացնէ ողեկոչելով Ֆաշիստ Իտալիոյ մէկ հրովարտակը, որ կ'ըսէր «Լիպիացի քաղաքացիները հաւասար էին Իտալացիներուն»:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ԿՐԿԻՆ ՅԱՐՁԱԿՈՒՄ ՇԱՀՈՒՄԵԱՆԻ ԳԻՒՂԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ

4 ՄԵՌԵԱԼ, 12 ՎԻՐԱՒՈՐ

ՆԱԽԱՊԷՍ ԱԼ՝ ՎԱՐԴԵՆԻՍԻ ՎՐԱՅ

Յուլիս 18-ին 50 - 60 զինեալներ ներխուժած ու երեք քմ. խորացած են Վարդենիսի շրջանի Ազատ եւ Նորապատ գիւղերու ամառնային արօտավայրերուն ուղղութեամբ, կրակելով հայկ. գիւղերու մէջ հունձքով զբաղած բնակիչներուն վրայ: Հայկ. քաղաքապահքի ջոկատ մը շրջափակած ու սահմանէն անդին վտարած է յարձակողները: Ձերբակալուած է Ազերի մը որ կը փորձէր 60 գլուխ խոշոր եղջերաւոր անասուն գողնալ:

Նոյն օրը երեկոյեան ադրբեջանական տարածքէն յայտնուած առանց տարբերանշանի ուղղաթիռ մը կրակած է նոյն շրջանի Սօթք գիւղի քաղաքապահքին վրայ ու հակահարուած ստանալով հեռացած է Քելբաջարի շրջանին կողմը:

Յուլիս 19-ին առաւօտեան կանուխ ժամերուն ադրբեջանական Լաչինի ու Քուպաթլըի շրջաններէն կրակ բացուած է Գորիսի Կոռնիձոր, Տեղ, Խոզնավար եւ Վաղատուր գիւղերուն եւ «Սեւ լիճ» կոչուող ամառնային արօտավայրին վրայ: Վնասուած են միայն Կոռնիձոր գիւղին մէջ քանի մը բնակելի տուն. իսկ Յուլիս 20-ին Վարդենիսի վրայ Քելբաջարի շրջանէն բացուած կրակէն սպաննուած է քաղաքապահքէն Կարէն Պողոսսարեանը:

Շաբաթավերջին ալ, Շաբաթ օրուընէ (Յուլիս 20) կրկին բուռն յարձակումներու թիրախ եղած են Շահումեանի Բուզլուխ, Էրքէջ եւ Մանաշիթ գիւղերը, ուր այլեւս միայն այրեր մնացած են: Կին եւ երախայ, առաջին յարձակումներէն իսկ անտառները ապաստանած են: Յուլիս 22-ին, երբ Երեւանի հետ կը խօսէինք կարգ մը մանրամասնութիւններ ալ առինք այս յարձակումներու մասին, որոնց առաջին լուրերը հասած էին մեզի Յուլիս 20-ի գիշերն իսկ Արմէնփրէսի հեռատիպով: Յարձակումները կ'ըլլային խորհ. զօրքին կողմէ եւ գերարդիական զինամթերքով, կատարելագործուած թնդանօթներով, 8-10 հրասայլ եւլն. եւլն.: Յարձակումները, ըստ երեւոյթին, հերթական ձեւով տեղի կ'ունենան ամէն շաբաթավերջին: Սկսած են, այս անգամ ալ, Ուրբաթ գիշեր ուշ եւ վերջ գտած (առաժամապէս, հաւանաբար) Կիրակի, Յուլիս 21, ժամը 13-ի շուրջ: Բուզլուխ եւ Մանաշիթ գիւղերու բնակիչներէն 4 մեռեալ կայ եւ 12 վիրաւոր:

ՎԱՐԴԱՆ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ ԱԶԱՏ ԱՐՁԱԿՈՒԱԾ

Յուլիս 22-ին, ուրախութեամբ տեղեկացանք Երեւանէն, որ Ուրբաթ օր, Յուլիս 19-ին, ազատ արձակուած է լրագրող Վարդան Յովհաննիսեան, որու մասին քանիցս գրած ենք, վերջին անգամ, մանրամասնօրէն Յուլիս 19-ի մեր թիւով:

ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏՆԵՐՈՒ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

ՄՈՍԿՈՒԱ (Յառաջ).-

Մոսկուայի 17-րդ միջազգային շարժանկարի փառատօնը փակուեցաւ Յուլիս 19-ին: Գլխաւոր մրցանակը ստացաւ Կարէն Գէորգեանի «Խատուտիկ շունը որ կը վազէր ծովափի երկայնքին» ժապաւէնը, առնուած Չինկիզ Այթմատովի համանուն վիպակէն: Ժապաւէնին հերոսները Նիվխերն են. շատ փոքրաթիւ (4 հազար) հիւսիսային ազգութեան մը ներկայացուցիչները: Տասնամեայ տղեկ մը հօրը, մեծ հօրը եւ հօրեղբօրը հետ ձկնորսութեան կ'երթայ. բայց երբ ծովուն վրայ խիտ մառախուղ կ'իջնէ, անոնք իրենց ճամբան կը կորսնցնեն ու կը մնան բաց ծովուն վրայ: Երբ ջուրի իրենց պաշարը կը մօտենայ աւարտին, այրերը կ'որոշեն իրենց կեանքի գնով փրկել տղեկը եւ անով իրենց տոհմը: Ժապաւէնը վաւերագրական ճշդութեամբ կը պատկերէ Նիվխերու առօրեայ կեանքը, կենցաղը:

Ժիւրիի յատուկ մրցանակին արժանացաւ Ատոմ Էկոյեանի (Գանատա) «Թէհր խաճըսթըր» ժապաւէնը որուն գլխաւոր դերակատարն է Արսինէ Խանճեան: Իտալիոյ Հիւփէր լաւագոյն դերասանուհիի մրցանակը ստացաւ «Մատամ Պովարի»ի դերով:

ՖՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 54-ՐԴ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

«ԱՐԱՐԱՏ» ԿԸ ՊԱՐՏՈՒԻ ՈՒ ԱՆԿԱՐԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԾԱՅՐ ԿՈՒ ՏԱՆ

Յուլիս 19-ին, Ուրբաթ օր, Հրազդանի մարզադաշտին մէջ, «Արարատ» 0-ի դէմ 1 կէտով կը պարտուէր ԲԿՄԱ-էն, խաղը վերջանալէն 4 վայրկեան առաջ:

Արմէնփրէս կը հաղորդէ որ խաղէն եաք խումբ մը մարզասէրներ, ընդհանրապէս դեռահասներ դժգոհ մնացած խաղին ընթացքէն եւ արդիւնքէն, մարզադաշտին մէջ դանդաղող միջամտութեան շնորհիւ ԲԿՄԱ-էն, (բանակային) մարզիչներէն եւ մարզասէրներէն ոչ մէկը մնաս կրած է: Միլիսի քանի մը անդամներ վիրաւորուած են: Քրէական յանցագործութեան մեղադրանքով 5 հոգի ձերբակալուած է:

ԵՐԵՒԱՆ — ՀԵՌԱՏԻՊ — ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» - ՅՈՒԼԻՍ 17 - 19)

ԱՐՑԱԽ

Յուլիս 17-էն դադրած են դէպի Ստեփանակերտ բոլոր թռիչքները. Երեւանի «Էրեբունի» օդակայանի պետը ներքին գործերու, Պաշտպանութեան միութենական Նախարարութիւններուն և ՊԱԿ-ին ուղղուած իր հեռագրին մէջ թռիչքները դադրեցնելու որոշումը հարկադիր նկատած է: Ադրբեջանական ՕՄՈՆականներուն

(Շար.ը Դ. էջ)

ԱՍՏՐԱԽԱՆԻ ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԸ

Աստրախանի հայ գաղութը եղել է Ռուսաստանի ամենահին եւ (մինչեւ 18-րդ դ. վերջը) ամենամեծ հայկական գաղթավայրը: Հնագիտական եւ գրաւոր աղբիւրները վկայում են, որ հայկական գաղթավայր գոյութիւն է ունեցել Ոսկէ Հորդայի մայրաքաղաք Սարայ-Բերկէում: Հորդայի անկումից եւ Աստրախանի խանութեան կազմաւորուելուց յետոյ հայ վաճառականները եւ արհեստաւորներն երեւան են գալիս Հաճի Թարխան (Աստրախան) քաղաքում:

Աստրախանի խանութիւնը Ռուսաստանին միացնելուց յետոյ Ռուսները քաղաքի տեղը փոխադրեցին Վոլգայի աջ ափից ձախ ափը: 1558 թ. հիմնեցին նոր բերդ, որն սկիզբ է դրել այժմեան Աստրախանին: Շուտով Աստրախանը Ռուսաստանի հարաւ արեւելքում դարձել է մեծագոյն ռազմական, վարչական եւ տնտեսական կենտրոն:

Հայ գաղութի գոյութեանը վերաբերող տեղեկութիւնները պատկանում են արդէն ռուսական Աստրախանի պատմութեան առաջին տասնամեակներին: Որպէս Կասպից ծովի վրայ Ռուսաստանի դարպաս, Աստրախանը դարեր շարունակ եղել է առաջին կէտը, որտեղ ընդունւում էին հայ գաղթականների զանգուածները: Սկզբից Աստրախան էին գնում հիմնականում հայ վաճառականները (գլխաւորապէս Իրանից) որոնք մեծ դեր էին խաղում Վոլգա - Կասպեան առեւտրի մէջ: Արեւելեան առեւտրականների կարեւոր նշանակութեան մասին վկայում է այն հանգամանքը, որ 1630 - 1640-ական թթ. Աստրախանում կառուցուել են հայկական եւ հնդկական իջեւանները: 17-րդ դ. սկզբներից Աստրախանում գոյութիւն է ունեցել նաեւ հայկական եկեղեցի:

Պետրոս Ա.ի պարսկական արշաւանքի հետեւանքով Կասպից Ծովի շրջանում Ռուսաստանի քաղաքական եւ տնտեսական դիրքերի ամրացումը 18-րդ դարում առաջացրեց Ռուսաստանի արեւելեան առեւտրի եւ դրա հետ կապուած արդիւնաբերութեան զարգացումը: Այդ առեւտրի ու արդիւնաբերութեան, ինչպէս նաեւ Աստրախան քաղաքի ծաղկման մէջ կարեւոր տեղ է պատկանում հայկական գաղութին: 17-րդ դարի վերջին - 18-րդ դ. սկզբին գաղութի բնակչութեան քանակը եղել է ոչ աւելի քան 200 հոգի, իսկ 19-րդ դ. սկզբին հասել է արդէն հինգ հազար մարդու, այսինքն՝ աճել է 25 անգամ:

Պարսկաստանից ռուսական ներմուծման կարեւորագոյն յօդուածը եղել է մետաքսը: Ընդ որում մետաքսի առեւտուրը գրեթէ ամբողջովին գտնւում էր Հայերի ձեռքում: Մեծ էր աստրախանահայերի դերը 17-րդ դարում հիմնուած Ջուղայի առեւտրական ընկերութեան գործունէութեան մէջ: Դրանից բացի, աստրախանահայերը Ռուսաստան էին բերում բամպակ, մետաքս եւ բամպակեայ մանուածք, ներկ, թանկարժէք քարեր, բրինձ, չորացած մրգեր եւ այլն: Աստրախանի մետաքսագործութեան եւ բամպակագործական արտադրութիւնը իր գոյութեան ողջ ժամանակաշրջանում գրեթէ ամբողջովին գտնուել է Հայերի ձեռքին: Հայ բնակչութեան զգալի մասը աշխատել է Փաբրիկաներում, որպէս ջուլհակ, ներկարար, կաշեգործ, աշակերտ: Մեծ դեր էին խաղում նաեւ հայ ոսկերիչները, արծաթագործները, կաշեգործները, ներկարարները եւ այլ արհեստաւորներ:

Աստախանի Հայերը ձգտում էին համայնքի ինքնավարութեանը: 1716 թ. Սենատի հրամանգրով թոյլատրուել են հայկական եւ միւս օտար վաճառականների պահանջները՝ պետական հարկերից եւ ծառայութիւններից, ինչպէս նաեւ հարկատու դասի մէջ բռնի գրանցումից ազատուելը, առեւտրով եւ արհեստով զբաղուելու իրաւունքի տրուելը: Նոյն հրամանագրով ստեղծուել է հայկական դատարանը: Դատարանը կազմուած էր երեք դատաւորներից, որոնք վերընտրւում էին ամէն տարի:

Հայկական դատարանը կազմակերպուելուց յետոյ սկսուել է աշխատանքը ինքնուրոյն դատաստանագիրք գրելու ուղղութեամբ: 18-րդ դ. կէսերին կազմուած «Աստրախանի Հայոց դատաստանագիրքը» հայ իրաւունքի արժէքաւոր յուշարձաններից է: Նա ընդունուել է որպէս օրէնսդրութիւն Ղզլարի եւ Մոզդոկի հայկական դատարանների, ինչպէս նաեւ Նոր Նախիջեւանի մագիստրատի համար:

Հայկական դատարանը եղել է ոչ միայն իրաւական, այլ նաեւ վարչական ինքնավարութեան օրգան: Դատարանը տեղարաշխում էր տարբեր տեսակի պետական պարհակներ, քննում էր Հայերի մէջ աշխատանքային վէճերը: Դատարանին ենթարկուել են հայ արհեստաւորականների կազմակերպութիւնները:

Հայերի հիմնական արտօնութիւնները պահպանուել են մինչեւ 19-րդ դարի կէսերը: Հայկական դատարանը գոյութիւն է ունեցել մօտ հարիւր տարի՝ 1747-ից մինչեւ 1841 թուականը: Անդրկովկասը Ռուսաստանին միացնելու հետեւանքով տեղի է ունենում առեւտրական ուղիների փոփոխում, Անդրկովկասում եւ Հիւսիսային Կովկասում երեւան են գալիս նոր տնտեսական կենտրոններ, իսկ Աստրախանը միաժամանակ կորցնում է իր նախկին բացառիկ դերը Ռուսաստանի տնտեսական կեանքում: Այդ պատճառով Աստրախանի հայ բնակչութիւնը անցել է ընդհանուր ռուսական վարչական եւ դատական հիմնարկների իրաւասութեան տակ: Հայերին թոյլատրուել է միայն ներքին վէճերի քննարկում իրենց կողմից ընտրուած միջնորդների միջոցով:

Մեծ է եղել Աստրախանի Հայերի դերը հայ ժողովրդի ազատագրական շարժման մէջ: Երկար ժամանակ Ռուսաստանը եւ Անդրկովկասը կապող ուղին անցնում էր միայն Աստրախանով: Դրա պատճառով Աստրախանը եղել է ոչ միայն տնտեսական, այլ նաեւ քաղաքական կապերի հանգուցակէտը, ռազմական եւ դիւանագիտական միջոցառումների ելակէտը: Մի քանի անգամ Աստրախանով անցել եւ գործունէութիւն են ծաւալել ազատագրական շարժման ականաւոր գործիչներ՝ Իսրայէլ Օրին եւ Յովսէփ Էմինը: Աստրախանցի հայ վաճառական Մովսէս Սարաֆեանը Ռուսաստանի անուանի Հայերի մի խմբի մասնակցութեամբ կազմել է Հայաստանի ազատագրման նախագծերից մէկը:

1917 թ. Աստրախանը դարձել է եկեղեցական նոր թեմի կենտրոն (այդ մեծ թեմը ընդգրկում էր այն ժամանակուայ ամբողջ Ռուսաստանի հայ բնակչութիւնը): Թեմի առաջնորդներից յատկապէս պէտք է յիշատակել Յովսէփ Արղութեան - Երկայնաբազուկին: Նրա հասարակական - քաղաքական անխոնջ գործունէութեան շնորհիւ Աստրախանը 18-րդ դարի վերջից դարձել է հայ հասարակական եւ մշակութային կեանքի կարեւոր կենտրոն:

Աստրախանահայերի տնտեսական եւ քաղաքական գործունէութիւնը վկայում է գաղութում կրթուած ու զարգացած մարդկանց մեծ թուաքանակի մասին: Դրա պատճառով առաջացել է Աստրախանում հայկական ուսումնարան հիմնելու նախաձեռնութիւնը: Նման առաջարկութեամբ հանդէս է եկել մեծ վաճառական Նիկողայոս Աղաբաբեանը: Հաւաքելով մեծ հարստութիւն, նա որոշել է յատուկ միջոցներով պահել իջեւանատուն եւ նրա եկամուտը յատկացնել դպրոցի կարիքների համար: Իջեւանատնից բացի, Ն. Աղաբաբեանը կառուցել է յատուկ դպրոցական շէնք:

Ուսումնարանի պաշտօնական բացումը տեղի է ունեցել 1810 թուականին: Բացի թուաբանութիւնից, Հայոց եւ Ռուսաց լեզուներից, դպրոցական ծրագրի մէջ մտնում էին աշխարհագրութիւնը, վաճառականութիւնը, հաշուապահութիւնը, մուրհակային ու առեւտրական իրաւունքը եւ այլն: Չնայած որ այդ ծրագիրը լրիւ չի իրականացուել, սակայն դա եղել է իր ժամանակուայ առաջաւոր ծրագրերից մէկը: Բոլոր առարկաները կարեւոր էին այնպիսի մասնագիտութիւնների կադրերի պատրաստման համար, որոնք յատուկ էին Հայերին:

Դպրոցում դասաւանդելու համար հրաւիրուած էին լաւ մանկավարժներ: Նրանցից ամէնէն փայլունն է եղել Սերովբէ Պատկանեանը, որը եկել էր Եւրոպայից եւ դարձել 19-րդ դարի հայ մշակոյթի ականաւոր գործիչների տոհմապետը: Աղաբաբեան դպրոցից բացի (որը գոյատեւել է մինչեւ խորհրդային շրջանը), Աստրախանում բացուել են նաեւ մի քանի ուրիշ հայկական դպրոցներ՝ հոգեւորական (1817 թուականից), ծխական (1851 թուականից), իգական ծխական (1870 թ.), թեմական (1906 թ.) եւ մի քանի մասնաւոր:

Աստրախանահայերի հասարակական - մշակութային կեանքում մեծ տեղ էր զբաղեցնում հայկական տպարանը: 1795 թ. Արք. Յ. Արղութեանը Աստրախան է բերել Խալդարեան տպարանը, որը 1780-ական թթ. գործել է Պետերբուրգում, ապա՝ Նոր Նախիջեւանում: Այդ տպարանի շնորհիւ, 1796 - 1800, ինչպէս նաեւ 1818 - 1837 թթ. Աստրախանում հրապարակուել են մի շարք հայերէն գրքեր, որոնք տարածւում էին հայ ուրիշ գաղթօճախներում եւ բուն Հայաստանում: Դրանցից մի մասը դասագրքերի դեր էր կատարում:

19-րդ դ. սկզբներին Աստրախանում հայերէն թերթ ունենալու խիստ պահանջ էր զգացւում: Քաղաքի ռուսերէն թերթի հրատարակիչ գիմնազիայի դասատու Եոսէֆ Ֆոն-Վէյսկհոպֆէնը, որը հասկանում էր Հայերի մեծ դերը քաղաքի տնտեսական եւ հասարակական կեանքում, առաջարկել էր իր «Ռատոչնիէ Իզվեստիա» թերթը լոյս ընծայել նաեւ հայերէն: Նա ձեռնարկել է այդ գործը հայկական ժեզուիտական ուսումնարանի տեսուչ Կրզեմէս Շահվերդեանի աջակցութեամբ: 1816 թ. Յունուարի 5-ին լոյս է տեսել «Արեւելեան ծանուցմունք» շաբաթաթերթի առաջին համարը: Ընդամէնը լոյս են տեսել 27 համար: Շաբաթաթերթը եղել է Ռուսաստանի Հայերի առաջին պարբերական հրատարակութիւնը:

Հայ տպագրութիւնը Աստրախանում վերսկսուել է 19-րդ դ. վերջերին, իսկ 1900-ական թթ. լոյս են տեսել տեղական հայերէն պարբերականները՝ «Լրաբեր» թերթը (1908 - 1909 թթ.), «Մեր կեանքը» (1910 - 1912 թթ.) եւ «Բանբեր» (1915 թ.):

1868 թուականից Աստրախանում գործում էր հայկական թատերական խումբ Թ. Ֆասուլաճեանի ղեկավարութեամբ: Թ. Ֆասուլաճեանը եւ մի քանի պրոֆեսիոնալ դերասաններ տեղացի սիրողների աջակցութեամբ ստեղծել են կոլեկտիւ, որը կարողացաւ մի քանի տարուայ ընթացքում բեմադրել տասնեակ պիեսներ դասական, հայկական եւ ռուսական խաղացանկից: Մեծ թէ փոքր լինելով հայկական թատրոնը մշտապէս գործում էր Աստրախանում մինչեւ 1930 թուականը: Բացի տեղացի ուժերից, մեծ դեր են խաղացել հայ բեմի մեծ վարպետների հիւրախաղերը: 1884 թ. Աստրախանում ելոյթներ է ունեցել մեծ ողբերգակ Պետրոս Ադամեանը, իսկ յետագայում՝ Սիրանոյշը, Վրոյրը, Յ. Աբէլեանը եւ ուրիշներ: Աստրախանում ծնուել են եւ հայ համայնքի մշակութային մթնոլորտում իրենց ստեղծագործական կեանքն են սկսել արուեստի ականաւոր վարպետներ, ինչպիսիք էին Նադեժդա (Յուսիկ) Պապայեանը, Ալեքսանդր Կարատովը (Կարապետեան) եւ ուրիշներ:

1908 թ. յայտնի հասարակական գործիչ Ռոմանոս Աստուածատրեանի նախաձեռնութեամբ Աստրախանում ստեղծուել է Հայ գրականութեան եւ արուեստի սիրողների ընկերութիւնը, որը կազմակերպում էր համերգներ, բեմադրութիւններ, գրական երեկոյթներ, յոբելենական միջոցառումներ եւ այլն: Գրականութիւնը եւ թատրոնը եղել են կարեւոր գործօններ՝ համայնքում ազգային մշակոյթը, Հայոց լեզուն եւ ազգային ինքնագիտակցութիւնը զարգացնելու համար:

Չնայած, որ 19-րդ դարի կէսերից աստիճանաբար նուազում է Աստրախանի բացառիկ քաղաքական եւ տնտեսական դերը, սակայն յետագայում էլ տեղի Հայերը մեծ դեր էին խաղում տնտեսական կեանքում՝ Վոլգա - Կասպեան առեւտրի մէջ, նաւթափոխադրման գործը կազմակերպելու ուղղութեամբ, քաղաքի ներքին առեւտրում: Հայերին պատկանում էին արդիւնաբերական ձեռնարկութիւններ, չատ խանութներ:

Աստրախանի հայ հասարակական գործիչները սերտօրէն կապուած էին բուն Հայաստանի հասարակական մտքի, հայ իրականութեան, ինչպէս նաեւ ռուսական հասարակական շարժումների հետ: 1880-ական թթ. Աստրախանում ապրել է եւ տեղի Հայութեան հետ սերտ շփումներ է ունեցել ռուս մեծ յեղափոխական դեմոկրատ Ն. Գ. Չեռնիշեւսկին, իսկ յետագայում՝ մի քանի անուանի սոցիալ դեմոկրատներ: Աստրախանի հայ հասարակութեան զգալի մասը մտել է ռուսական եւ հայկական քաղաքական տարբեր կուսակցութիւններ եւ ակտիւ գործունէութիւն ծաւալել:

Առաջին համաշխարհային պատերազմի ժամանակ Արեւմտահայերի, իսկ 1918 թ. Բաքուի ջարդերի հետեւանքով այնտեղի Հայերի գաղթի պատճառով նկատելի չափով համալրուել է Աստրախանի հայ համայնքի կազմը: Փետրուարեան յեղափոխութիւնից յետոյ, ինչպէս նաեւ խորհրդային իշխանութեան առաջին տարիներին աշխուժացել է հայ հասարակական - մշակութային, լուսաւորական մարմինների գործունէութիւնը: Սակայն 1920-ական թթ. վերջերից աստիճանաբար վերացաւ Հայերի ազգային կեանքը Աստրախանում, չէր գործում հայկական տպարանը, դադարեցուել է հայ թատերասէրների գործունէութիւնը, իսկ 1935 թ. փակուեց վերջին հայկական դպրոցը: Այլ տեղեր մեկնելու եւ ասիմիլյացիոն գործընթացի հետեւանքով նուազել է հայ բնակչութեան քանակը: Եթէ 1913 թ. Հայերի թիւը Աստրախանում գերազանցել է 7 հազարից, իսկ քաղաքացիական կռիւների տարիներին հասել է մինչեւ 10 հազարի, ապա 1959 թ. մարդահամարի տուեալներով որպէս հայ գրանցուել են միայն հազար աստրախանցի:

Վերջին երկու-երեք տարիների ընթացքում կապուած Ադրբեջանում Հայերի ցեղասպանութեան հետ, աւելացել է Հայերի քանակը Աստրախանում: Հայ ժողովրդի ազգային ինքնագիտակցութեան աճի հետ մէկտեղ դա բարենպաստ պայմաններ է ստեղծում Աստրախանում հայ ազգային կազմակերպութիւնների վերակենդնման համար: Հայ ժողովրդի դարաւոր պատմութեան մէջ պատուաւոր տեղ ունեցող Աստրախանի հայ գաղութը այժմ գտնւում է իր վերածննդի շեմին:

ՎԱՐԴԱՆ ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ

Պատմ. գիտ. թեկնածու

ԿԵԱՆՔԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՍԱՀՄԱՆԱՅԻՆ ԳՕՏԻԻՆ ՄԷՋ

ԴԷՊԻ ՂԱՓԱՆ ԵՒ ՄԵՂՐԻ

Դ.

Փետրուարի սկիզբը Ֆրանսական կառավարութիւնը ներկայացնող Ֆրանսացի հրշէջներ Երեւան ժամանեցին: Անոնք հրշէջներու կազմակերպութեան այն աղատարար խմբակներն էին, որոնք 1988ի Հայաստանի երկրաշարժին եկած էին Կումայրի եւ Սպիտակ, մասնակցելու համար աղէտեալները փրկելու եւ անոնց օգնելու աշխատանքներուն:

Հրշէջներուն առաքելութիւնն էր հետեւիլ Հայաստանի բոլոր շրջաններու եւ բախաններուն եւ դպրոցականներուն, 40 օր բաւարարող Ֆրանսական կաթի բաշխման: Այս նախաձեռնութեան հեղինակն ու առաջնորդն էր Ֆրանսահայ Վարուժան Գրիգորեան:

Խնդրոյ առարկայ հայ ղեկավարներուն, պատասխանատուներուն եւ ժողովուրդին հետ կարենալ հաղորդակցութիւն պահելու համար, երկու լեզուներն ալ գիտցող կամաւորներէ խնդրեցին որ ընկերակցինք իրենց եւ պէտք եղած թարգմանութիւնները կատարենք: Հետաքրքրական փորձառութիւն, որովհետեւ այս աշխատանքը մեզի առիթ տուաւ մինչեւ Հայաստանի հարաւային սահմանները այցելելու, երթալու Գորիս, Ղափան, Մեղրի եւ այլ շրջաններ:

Կարգ մը բարեկամներ զգուշացուցին այս վտանգաւոր ճամբորդութենէն եւ թելադրեցին որ հրաժարիմ, բայց՝ որ Երեւանէն Ղափան տանող ճամբան որոշ շրջաններու մէջ կը քերէ Ադրբէջանի

սահմանները եւ հեռուաւոր, չատ անտառապատ է, ճամբորդները յաճախ անակնկալ յարձակումներու կ'ենթարկուէին Ազերիներու կողմէ: Բայց այս անիծը կարելի չէր կորսնցնել, աւելի լայնատարած ձեւով ծանօթանալու Հայաստանի դաւառալ չրջաններուն:

Փետրուարի վերջաւորութեան, ձմրան, դուրս օրերէն մէկը, կառավարական ներկայացուցիչի մը առաջնորդութեամբ ուղղուեցանք Ղափան: Ամբողջութեամբ ըսպիտակ մասերու ուղեկցութեամբ, Արարատեան դաշտի միապաղաղ հարթութեան դիրկին մէջ երկարող հեղասահ ճամբէն, չեղեցանք խնխուն սատիճանի դարձուածքով մը եւ ուրիչ ճամբով՝ մըտանք բարձրաւանդակներու աշխարհը:

Ֆրանսացիներուն թարգմանեցի որ «եթէ ուղիղ չարունակէինք, Նախիջեւանէն անցնելով, կարելի կ'ըլլար երեք ու կէս ժամէն հասնիլ Մեղրի, իսկ այժմ, երբ Նախիջեւանի ճամբան փակ է, պէտք է լեռնային ճամբաներով 450 քմ. կտրել, այսինքն՝ ճամբուն տարածութիւնը կրկնապատկել»:

Արդէն կը գտնուէինք Հայկական լեռնաշխարհի ձիւնածածկ բարձրաւանդակներուն վրայ եւ օդային ճամբորդութեան մը նման կը սաւառնէինք դաղաթներուն հաւասար սպիտակ բարձրութիւններուն վրայէն: Միայն վերիվայրումներով ճամբուն սեւ գիծը կը գգացնէր, որ մենք կը սահէինք գետնին վրայ եւ հողին հետ կապ ունէինք:

Անցանք բնական ժայռաբուրգերով, քարափոր տուներով ու քարանձաւներով հարուստ խրայատուկ բնութեամբ՝ Գորիսէն: Կիրճեր եւ բարձրունքներ իրարու կը յաջորդէին, ճամբան երբեք ձանձրացուցիչ չէր:

- Մեր անցած տեղը վտանգաւոր է, - թարգմանեցի, - որովհետեւ ճամբան մօտաւորապէս տասնըմէկ քմ. կը գծէ Հայաստան - Ազրբեջան սահմանագիծը:

Ֆրանսացիները, դանդեղօրեան բնութեան գեղեցկութենէն տարուած, առանձնապէս չատ մեծ կարեւորութիւն չընծայեցին բացատրողին տուած մտավախութեան: Անոնք նոյն կեցուածքը ցուցաբերեցին, երբ կ'անցնէինք ազերիաբնակ, բայց այժմ լքուած գիւղի մը մօտէն. իրենց թարգմանեցի թէ անցեալին, մարդիկ ապահով ձեւով չէին կրնար երթեւեկել գիւղին մօտակայ ճամբաներէն, որովհետեւ Ազերիներ անցորդներ հասատելով կ'առեւանգէին զանոնք, բայց այժմ, անոնց մեկնումով, վտանգը ջընջուած էր:

Ղափանի օդակայանին փոքր եւ դատարկ դաշտին քովէն անցնելով, մտանք քաղաք, ուր հետեւեցանք կաթի բաշխման գործողութիւններուն՝, քիչ յետոյ, այս գործով զբաղող Ղափանի պատասխանատուները Ֆրանսացիները հրաւիրեցին եղբայրաբար իրենց հետ բաժնելու կտոր մը հաց, քաղաքին ծայրամասի դաշտերու մէջ կորսուած տուն-ճաչարանի մը մէջ: Սեղանին չուրջ, ղափանցիք աւելի պատմեցին, քան կերան: Անոնք ցոյց տուին պատուհանէն տեսնուող գիւմացի չատ մօտիկ բլուրները՝ երկաթուղագիծին անմիջապէս ետին՝ ազրբեջանական գիւղերը: Պատմեցին ազերի

հարեւաններուն թշնամական կեցուածքին մասին, առեւանգումներու, հօտերու գողութեան, սահմանէն այս կողմ աշխատող անմեղ գիւղացիներուն դէմ գործուած արձակազինութեան, չոգեկառքին վրայ յարձակումներուն, ոռոգման ու ջաղացքին ջուրի հունը փոխելու եւ չատ մը ուրիչ ճնչումներու մասին, որոնք խեղճ ղափանցին կը դնեն ահազանգային վիճակի մէջ, ամէ՛ն ժամ, ամէն վայրկեան: Անոնք կ'ապրին մահուան սուսերին տակ, անհանգիստ, կորսնցուցած՝ ամէն անդորրութիւն ու միչտ զգաստ, որպէսզի մէկն ու մէկը զոհ չերթայ կրանակէն հասնող հարուածի մը:

- Բայց անոնք ի՞նչպէս կրնան ապրիլ այս ձեւով, երբ քսանչորս ժամ քսանչորս ժամի վրայ մարդ անապահովութեան սարսափի մէջ է եւ այս վիճակը մարդուս հոգեբանութեան վրայ կ'ազդէ ու բարոյապէս կը ջախջախէ, եղաւ Ֆրանսացիներէն մէկուն արտայայտութիւնը, երբ անհամեմատելի տարբերութիւն զգաց իրենց եւ ղափանցիներուն ապրելակերպին միջեւ:

- Մենք չենք յուսահատիր, պէտք է ղած տեղն գիտենք պաչտպանել մեր իրաւունքները, առանց տեղի տալու եւ անձնատուր ըլլալու: Մենք ե՛ւ կ'աշխատինք ե՛ւ կը պայքարինք: Պէտք է աշխատինք ապրելու համար եւ պէտք է պաչտպանենք, որովհետեւ մերն է: Հայը միչտ այս վիճակին մէջ եղած է, ամէն տեղ ամէն ժամանակներու մէջ կեանքը միչտ ալ հեչտ չէ եղած մեր մօտ, չարունակեց ուրիչ ղափանցի մը:

Ֆրանսացիները զարմացած կը հետեւէին խօսակցութեան ու հետզհետէ աւելի լաւ կ'ըմբռնէին ու կը բաժնէին ղափանցիներուն մտահոգութիւնը:

Երբ դարձեալ օդակայանին քովէն անցնելով կը վերադառնայինք քաղաքի կեդրոնը, մեր հետ եղող ղափանցիք մեզի հարցուցին.

- Պարզ աչքով կը տեսնէ՞ք ընդացիրները, դիմացը, երկաթուղագիծին ետին, կը տեսնէ՞ք, ինչպէ՛ս կը փայլին արեւուն չողերուն տակ, անոնք ուղղուած են մեզի դէմ եւ երբեմն, երբ սահմաններուն վրայ լարուած մթնոլորտ կը տիրէ, Երեւանի եւ Ղափանի միջեւ թռիչքները կը դադրին, որովհետեւ այդ միջոցին գիւրութեամբ կը կրակեն ինքնաթիռներուն վրայ...:

Անոնք պատմեցին նաեւ հայ-ֆրանսական չատ հին յարաբերութիւններուն մասին, Տը Կօլի օրով, որուն ծնողքը երկար ատեն Ղափանի մէջ պղնձի հանքերու սեփականատէրեր եղած են: Այդ միջոցին Ֆրանսացիք իրենց համար այնտեղ կառուցած են եկեղեցի, ղափանցիք այժմ կը մտածեն զայն տեղափոխել ուրիչ վայր մը, որովհետեւ գտնուելով պարպուած հանքերու չրջանին մէջ, անիկա կրնայ քանդուիլ հողի սահանքին հետեւանքով: Ղափանցիք նոյնիսկ պնդեցին որ Տը Կօլ ծնած է Ղափանի մէջ:

Այս առիթով Ֆրանսացիները յանձնեցին իրենց ծրագիրը. Ղափանը հռչակել Ֆրանսական Տրուա քաղաքին հետ քոյրքաղաք, զայն դարձնելով Տրուայի քոյր-քաղաքը:

ԱՐՓԻ ՄԱՆԿԱՍԱՐԵԱՆ

«ԷՄՆԸՍԹԻ ԻՆԹԷՐՆԷՅՇԸՆԸԼ»Ի ՏԵՂԵԿԱԳՐԷՆ

ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Մարդկային իրաւանց մարզին մէջ գործուած ծանրակչիռ պարագաները նուազած ըլլալ կը թուին այս երկրին մէջ, ըստ 1990-ին դիտարկուած կացութեան: Որպէս դրական երեւոյթ կը յիչուի խորհ. Խորհրդարանին քաղաքացիներուն մարդկային իրաւանց լաւագոյն յարգանքի պայմաններ ստեղծելու աշխատանքը, համայնավար կուսակցութեան առանձնաչնորհումին վերջ տալու որոշումը, խղճի ազատութեան օրէնքը, գաղափարական յանցանքով ամբաստանուած բանտարկեալներու ազատ արձակումը: Այսուհանդերձ, տարեվերջին տակաւին որպէս այս ամբաստանութեամբ 30 պատժուածներու հաւանական թիւ մը կը տրուի: Ազատ արձակուածներու ամէնէն կարեւորներէն է Վ. Օսիպով, Մոլդովայէն, որ մերժած էր զօրակոչի հրամանին հըպատակիլ: Երեք տարուան դատապարտուած էր ու Նոյեմբերին ազատ արձակուեցաւ պատիժի չրջանը լրացնելէ առաջ: Մարտին նոյն լայնախոհութիւնը ցոյց տրուեցաւ լիտուանացի 30 անհնազանդներու որոնք կը մերժէին խորհ. բանակին մէջ ծառայել:

Ազրբեջանի «Ժողովրդական Ճակատ»ի հարիւրաւոր անդամներ ձերբակալուած էին Յունուարին երբ խորհ. զօրքը Բաքու մտաւ ու արիւնալի միջամտութեամբ մը ճնչեց ապստամբութիւնը: Սակայն անոնց մեծ մասը տարեվերջէն առաջ ազատ արձակուեցաւ: Տեղեկագիրը կը նչէ թէ արտակարգ վիճակի հռչակումը եւ լուսարգելը դժուարացուցած են ստոյգ տեղեկութիւններու ձեռքբերումը, այնպէս որ կարելի չէ եղած ճչդել թէ ձերբակալուածները խղճայե՞ս խռովութիւններու մասնակից մարդիկ էին, թէ երկրին պաչտօնական քաղաքականութեան այլախոհներ կը նկատուէին:

Միութեան մէջ վերջ գտած չեն մարդկային իրաւանց գործադրութեան սա կամ նա կարգի պատիժները. օրինակ, Փետրուարին Վալերի Տերեխով անուն Ս. Պետերբուրգցի մը 15 օր «վարչական բանտարկութեան» ենթարկուած է իր քաղաքացիներուն ուղղուած բնտրութիւններուն չմասնակցելու կոչով մը քաղաքին մէջ չրջած ըլլալուն համար: Բանտարկեալներէն մաս մը դանդատած են թէ խոչտանգուած են: Այսպէս է պարագան Լէոնիտ Զէլինինի որ ոչ պաչտօնական հրատարակութիւններ ու ամերիկեան Սահմանադրութեան օրինակներ բաշխելու յանցանքով բանտարկուած էր: Կան նաեւ հոգեբուժարաններու մէջ արգելափակուած անձեր. նուազագոյն վեց եղած է անոնց թիւը:

Հակառակ անոր որ նախորդ տարիներու չափ դաժան պայմաններու մէջ չէին գտնուած գաղափարական յանցաւորները, Ուրալեան չրջանի դաստիարակիչ ճամբարներու բանտարկեալները ըսած են թէ կամայական պատիժներ կը տրուէր իրենց, որովհետեւ կը չարունակէին պաչտպանել իրենց համոզումները: Անոնցմէ Բոկտան Քլիմչաք Յունուարին երկրորդ անգամ կարգապահական խցիկ մը դրուեցաւ որովհետեւ հացադուլով մը փորձած էր բողոքել ազատօրէն թղթակցելու արգելքին դէմ, որուն ենթարկուած էր ամերիկացի խորհրդարանականի մը այցելութիւնը ընդունելէ ետք. մինչդեռ այս վերջինին ապահովութիւն տրուած էր թէ ոչ մէկ հակազդեցութիւն ցոյց պիտի տրուէր այն բանտարկեալներուն որոնք իրենց պարագան պիտի ներկայացնէին իրեն ու նաեւ արգելափակման պայմանները:

Յունուարին Բաքուի մէջ սպաննուած նուազագոյն 30 Հայերու պարագային եւս կ'անդրադառնայ տեղեկագիրը, յիչելով որ խորհ. պաչտօնական լրատու կեդրոնը (ԹԱՍ) հաստատած էր թէ Ազրբեջանի ոստիկանութիւնն ու զօրքը ոչինչ ըրած էին զոհերը պաչտպանելու համար: 1989 Ապրիլին Թիֆլիսի ջարդին մասին խորհրդարանական յանձնախումբին հարցաքննութիւնը յանգած էր այն եզրակացութեան թէ զօրքը թէ զէնքերը եւ թէ թունաւոր կազ գործածած էր ցուցարարներուն դէմ, ինչ որ կանոնազանցութիւն է:

Մահապատիժը ջնջուած չէ հակառակ տարուած աշխատանքներու. 1990-ի աւարտին 159 հոգի մահուան դատապարտուած է որոնց 49-ը գործադրուած է, սակայն տեղեկագրին մէջ կ'ըսուի թէ կարելի չէ ստոյգ թիւեր նկատել տանք, եւ թէ հաւանաբար աւելի բարձր են իրական տուեալները: Հոկտեմբերին մահապատիժի չնորհներու խորհրդարանական յանձնախումբին նախագահ հարցազրոյցի մը ընթացքին հաստատած է թէ մահապատիժներու տարեկան թիւր 360ի չուրջ կ'ըլլայ: Ան ըսած է, թէ իր յանձնախումբը պատիժի թեթեւցում կը յանձնարարէ միայն 3-5% պարագաներու մէջ:

«Էմնըսթի Ինթէրնէյշընըլ» դիմած է խորհ. իշխանութեան խնդրելով որ մահապատիժները աւելի թեթեւ պատիժներով փոխանակուին ու անոնց գործադրութեան ընթացքը չչարունակուի: Կոչ ուղղած է նաեւ որ գաղափարական բոլոր յանցապարտները ազատ արձակուին, ու վերատանան քաղաքացիական իրենց իրաւունքները:

Բաքուի յունուարեան դէպքերուն առիթով ալ կազմակերպութիւնը պահանջած էր որ հետաքննութեան ձեռնարկուի ու ճչդուին այն պատասխանատուները որոնք չէին միջամտած պատահարներու ընթացքին: Մինչեւ տարեվերջ կարելի չէ եղած ճչդել թէ որեւէ քայլ առնուա՞ծ է այս մարզին մէջ:

ԳՈՂԳՈԹԱ
ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ
ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ
ԹԷՈԴԻԿ

ԿԵՑՎԷ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅՔ

Աննկարագրելի են իր քաչածները՝ գանակոծումի, խոչտանգումի, բանտարկութեան եւ քաղցի դիմայեղումներով, մինչեւ Պալ հասնիլը՝ վայն ի վրան գալով: Սակայն ող ջ կը մնայ եւ Զինադադարէն յետոյ բախտաւորութիւնը կ'ունենայ հայրենադարձ ըլլալու:

Կարապետ Քահանայ Տէր-Կարապետեան. Ծնած 1842 Հոկտեմբեր 28-ին եւ ձեռնադրուած Խորէն Արք. Աշըգեանէ ի վանս Արմաշու 1867 Փետրուար 14-ին:

Ծերութեանը պատճառով՝ Աղէտալի թուականէն տարի մը առաջ թէեւ դադրած քահանայագործելէ, կը ստիպուի բռնել հետիոտն աքսորի ուղին: Երէցի հասնելուն, ոստիկաններու սաստիկ ծեծին տակ կ'աւանդէ հոգին եւ անչուք թաղում մը կ'ունենայ. իկ իրենները կը քըչուին աւելի հեռուները:

Գրիգոր Քահանայ Դերձակեան. Ծնած 1860 Յունուար 2-ին եւ ձեռնադրուած Ստեփանոս Արքեպիսկոպոսէ 1895 Մարտ 19-ին:

Բախտակից Տ. Առանձարի եւ Տ. Կարապետի՝ խոչտանգումի տեսակէտով: Հայ տարագրութեան ամենավերջին հանգրուանը՝ Տէր Զօր կը հասնի հեւասպառ, եւ յաջորդ տարին՝ երբ օգոստոսեան ջարդը կը սկսի հոն, ինք եւս կը նահատակուի ամբողջ ընտանեօք:

Գրիգոր Մանուկեան Աւետարանական Հայոց հովիւ վերապատուելի Համբարձում Գէորգեան Աղէտէն առաջ վախճանած ըլլալով՝ քարոզչութիւնը կը վարէր Սարգիս Գրգըլեան ուսած Մարզուան: Կ'աքսորուի Սուլթանիէ ուրկէ կը վերադառնայ Գոնիա: Զինադադարէն վերջ կը հաստատուի Նիկոմիդիա, մինչեւ խուճապի տարին (1921 Յունիսի վերջ), երբ հազարաւոր Հայերու հետ կը ստիպուի ապաստանիլ Պոլիս:

Նիկոմիդիոյ Սանճաքին Գ. կարգի գայմագամութեանց չարքին է Գանտրա կամ Գան Տէրէ գաւառակը, բաժնուած Սամալը, Գայմաս եւայլն «նահիէ»ներու որոնց տեղեկագրութիւնն ու բնակչութիւնը զանց ըրինք մանրամասնել (այդ կողմերուն մէջ Հայու եւ սրբավայրի չըգոյութեան պատճառաւ), եւ որոնք կրկէս դարձան վերջերս Միլլիճիներու չահատակութեանց:

Նիկոմիդիոյ չրջանի քահանայից քաչածներուն մանրամասնութեանց մեծագոյն մասը արդիւնքն է համբերատար պրպտումներուն Ոսկի Քհնյ. Պիպեռեանի, որուն եւս ճակատագրուեցաւ ամէն տեղերէ չկօթակուող խումներամ ամբոխի մը հետ տապլտկիլ աքսորի երկար եւ առապարին ուղիներուն վրայ, մինչեւ Տարսոն, կայանէ կայան սկանատես ըլլալով իր տարաբախտ կարգակիցներուն կրած չարչարանքին եւ ժողովրդեան անվերջ տառապումներուն, - գրչի մէ՛կ հարուածով պատկերացուած դրուագներ՝ որոնց ամբողջութիւնը մէկ պրակն է լոկ արիւնով գրուած այն թանձրահատոր հսկայ հատորին, որ կը կոչուի «Քսաներորդ դարու Թրքահայ Նահատակութիւն»:

ՊՐՈՒՍԱ

Նախկին ոստան Օսմանեան Կայսրութեան, կուսակալանիստ քաղաք եւ Ս. սանճաք Խիւտավէնտիկար վիլայէթի: Սահմաններն են հիւսիսէն Նիկոմիդիա եւ Մարմարա, արեւելքէն Պոլու եւ Գաղատիա, հարաւէն Գոնիա եւ արեւմուտքէն Այտըն ու Գարասի: Փռիւգիոյ լեռնադաշտը կ'իյնայ իր հարաւ դին, իսկ Ողիմպոս՝ հիւսիս: Շրջակաները կան համբաւեալ ջերմուկներ: Բնակչութեան ստուար մեծամասնութիւնը կը կազմեն Թուրքերը, կեսարացիներուն եւ եօզկատցիներուն պէս յոյժ մոլեռանդ, քրիստոնէութեան թշնամի եւ վաղուց հետէ իրենց լեզուն պարտադրած՝ լուծերնուն տակ գտնուող Հայոց, որոնք Աղէտի տարին 1,400 տուն էին հոն (5,900 հոգի լուսաւորչական, 500-ը կաթոլիկ եւ 220-ը բողոքական), եւ որոնցմէ աչքի զարնող այրերուն ամէն կերպ խժդժութիւն եւ բանտային տանջանք կը տրուին՝ Պոլսէն յատկապէս հոն ղրկուած Իթթիհատի ներկայացուցիչ Մէհմէտճէլի, Իպրահիմի, ոստիկանական տնօրէն Նուրէտտինի եւ այլոց կողմէ: Անիրաւ տեղը կախաղան կը բարձրանան Տոքթ. Մելիքսեդեկեան, Ս. Սէֆէրեան, նաեւ աւելի քան 200 Հայորդիներ -քանը քաղաքացի, մնացեալը չրջանակներէն-, 1915 տարւոյ Յուլիսին հրապարակ կ'ըլլան Աթրանոսի մէջ:

(Շար. 257)

(Շար. Ա. էջէն)

խժդժութիւններուն պատճառով փաստօրէն անհնար դարձած է թուրքերը չարունակել: Ադրբեջանական կողմը չի երաշխաւորեր թուրքերու ապահովութեան ընդունուած նորմերը: ՕՄՈՆ-ականները ճամբորդներէն մեծ գումարներ կը չորթեն, զէնքի սպառնալիքով հայկ. անձնակազմին կը պարտադրեն 50-60 յաւելեալ անտոմս ճամբորդներ փոխադրել, վտանգի ենթարկելով օդանաւը:

*

ՄԱՄՈՒԼԻ ԱՍՈՒԼԻՍ

Յուլիս 18-ի երեկոյեան Երեւանի Կամերային երաժշտութեան տան մէջ «Արցախ» հայրենակցական Միութեան եւ ԼՂԽՄ-ի իրաւունքներու պաշտպանութեան ու քաղաքացիներու Ընկերակցութեան կազմակերպութեամբ մամուլի ասուլիս մը տեղի ունեցաւ: Խօսք առին երեսփոխան, Մարդու իրաւունքներու միջազգային Ֆոնտի նախագահ Թեքման Գրգըլեան, զինուորականներու մայրերու խորհուրդի անդամ Լիւբով Քուզնեցովան, նոյն խորհուրդի հայկ. կոմիտէին անդամ Գրետա Միրզոյեան, Գերագոյն Խորհուրդի Արցախի յանձնաժողովի նախագահ՝ Սեյրան Պաղտասարեան, երեսփոխաններ, ականատեսներ ու Մարտունաշէնէն, Գետաշէնէն տեղահանուածներ: Անոնք ընդգծեցին թէ Արցախի մէջ տեղի ունեցածը բացայայտ ահաբեկչութիւն է ամբողջ ժողովուրդի մը դէմ ու նպատակը մարզը ադրբեջանականացնելն է. շեշտեցին Արցախի պայքարին զօրակցելու անհրաժեշտութիւնը:

*

ՀՐԱՇՔ ՄԱՆՈՒԿԸ

Լիլիթ երեք տարեկան է. երաժշտութեան նրբագոյն ընկալումով մը կ՚երգէ Հէնտըլ, Պախ, Վերտի, Քերուպինի...: Կ՚երգէ բնագրին լեզուով: Ան ծնած է երաժիշտներու ընտանիքի մը մէջ. մեծ հայրը ծանօթ երգահան Ստեփան Զըրբաշեանն է, մեծ մայրը արուեստագէտուհի Անժելա Յարութիւնեանը. Լիլիթին կ՚ընկերանայ դաշնակահարուհի մայրը Զարուհի Զրբաշեան:

*

ԳԱՍՊԱՐՈՎԻ ՅԱՂԹԱՆՇԱՆԸ ՎԱՃԱՌՈՒԱԾ

Մոսկուայի մէջ վաճառուած է Գասպարովի թանկարժէք յաղթանշանը: Այդ գումարէն 1300-ական ռուբլի կը տրամադրուի 1990 Յունուարին Բաքուի կոտորածէն ետք բռնագաղթած 3173 թռչակառուներու. նիւթական օգնութիւն կը տրուի նաեւ Խորհ. Միութեան զանազան անկիւնները գաղթածներու եւ Բաքուի մէջ սպաննուածներու ընտանիքներուն:

*

ԿԱՐՕՏ ԵՐԱԽԱՆԵՐՈՒՆ ԱՐՁԱԿՈՒՐԴ

Հայկական եւ ֆրանս. Կարմիր Խաչերը աղէտի գօտիին որբ ու կարօտ, նաեւ Արցախէն տեղահանուած երախաներու համար արձակուրդ կազմակերպեցին: 42 երախաներ կը հանգստանան Արծնիի «Նայիրի» ճամբարին մէջ: Անոնց վճարումը կատարած է ֆրանս. կազմակերպութիւնը:

*

ՄԱՆԿԱԿԱՆ ԱՐՁԱԿՈՒՐԴ

Մանկական Ֆոնտին կողմէ տրամադրուած 52 հազար ռուբլիով «Հաշմանդամ երախաների հանրապետական առեղծագործական Տան» 28 սաներ կարելիութիւն գտան գետի ուղեւորութիւն մը ընելու: Դնեպր գետին վրայ անոնք նաւարկեցին Օդեսայէն Կիեւ:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Իր ամուսնոյն՝
Վաչիկ Տէր-Մինասեանի
մահուան տարելիցին ի յիշատակ (1990, *Յուլիս* 18) *Անահիտ Տէր-Մինասեան - Տրէյեան* 2000 *Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:*

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ՄԵԿՆՈՂ ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներէն կը խնդրուի –նախընտրաբար– հասցէի առժամեայ փոփոխութիւնը կատարել իրենց թաղին թղթատարի գրասենեակին միջոցաւ, չծանրաբեռնելու համար «*Յառաջ*»ի վարչութեան աշխատանքը:

Անկարելիութեան պարագային, կարելի է անշուշտ, դիմել գրաւոր թերթիս վարչութեան, մեկնումի թուականէն 5 – 6 օր առաջ, տալով *երկու* հասցէները (բնթացիկ եւ նոր) եւ կցել 30 Ֆր.ի դրոշմաթուղթ Ֆրանսայի համար: Ամրան շրջանի թղթատարական յաւելեալ անկանոնութիւնները պատճառ են, որ արտասահման մեկնողներու հասցէի փոփոխութիւն չըկատարուի:

Արձակուրդի առթիւ, հասցէի փոփոխութիւն չի կատարուիր առկախ հաշիւ ունեցող բաժանորդներուն:

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի

ՍՏԻՊՈՂԱԿԱՆ

Երկու փոքր երախաներով երիտասարդ զոյգ մը –ամուսինը կ՚աշխատի Քրէթէյլի Henri Mondor *հիւանդանոցը– վարձու յարկաբաժին մը կը փնտռէ,* 2 *սենեակ, յարմարութիւններով, միայն երկու տարուան համար:*

Հեռաձայնել.–
43. 95. 08. 36

«ՅԱՌԱՋ»Ի ընթացիկ ազդերու սակագինը

Մահազդ	400	(474,40)
Հոգեհանգիստ	300	(355,80)
Շնորհակալիք	300	(355,80)
Հարսնիք–Նշանտուք	300	(355,80)
Ծնունդ	300	(355,80)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% Թ.Վ.Ա. (*տե՛ս փակագծի մէջ ընդհ. գումարը*):
Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 *տող*) *մահազդներու պարագային եւ* 1/8*րդ* (12-13 *տող*) *մնացեալին:*
Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել թերթին վարչութեան:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Լիոնի Տիգրան եւ Հռիփսիմէ Փափազեան ամէնօրեայ վարժարանի խնամակալութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները դպրոցի բարգաւաճման համար, Միրէյ - Վարդուհի Դաւիթեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի.– Տէր եւ Տիկին Պերճ Մասլաք (Փարիզէն) 1000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Բարաքեան (Մարսէյլ), Տէր եւ Տիկին Արման Պահատուրեան, Տէր եւ Տիկին Թօրիկեան, Տէր եւ Տիկին Փասքալ Ղազարեան, Տէր եւ Տիկին Մօրիս Ղազարեան 500-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Մարկրիթ Սուրեան, Տէր եւ Տիկին Վաղինակ Միսքճեան 300-ական Ֆր., Տիկին Նուարդ Տէյիրմէնճեան 250 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Կարմիրեան խոմոն, Տէր եւ Տիկին Թորոսեան (Վալանս), Տէր եւ Տիկին Համբարեան (Վալանս), Տէր եւ Տիկին Գէչէճեան (Վալանս), Տէր եւ Տիկին Միշէլ Ղազարեան 200-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Տալիտա Տէմիրքըրան, Տէր եւ Տիկին Կաբրիէլ Բէքմէզեան 100-ական Ֆր.,

ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԴՊՐՈՑԱՍԵՐ ԵՐԿՍԵՌ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

Այս ծանուցումով բացուած կը յայտարարենք 1991 / 1992 *տարեշրջանի արձանագրութիւնները:*

Արձանագրութիւններ կը կատարուին մանկապարտէզէն մինչեւ 5-րդ դասարան:

Երթեւեկի լայն սպասարկութիւն (*Իսի, Անտոնիլի...*): *Ամսավճարը կը ներառէ ճաշը եւ երթեւեկը: Յառաջիկայ տարեշրջանին՝*

ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶԻ ՄԷՋ

– *Կ՚ընդունուին նախնական կարիքներու համար ինքնաբաւ մանուկներ՝ երկու ու կէս տարեկանէն սկսեալ:*
– 4 *տարեկանէն սկսեալ հայերէնի եւ ֆրանսերէնի կողքին, անգլերէնի հնչիւնային համակարգի հետ առաջին հանդիպում:*

ՆԱԽԱԿՐԹԱՐԱՆԻ ՄԷՋ

– *Կրթական Նախարարութեան ծրագրին կիրարկումը* (Աքատէմիի *հսկողութիւն*):
– 6 *տարեկանէն սկսեալ կը դասաւանդուին անգլերէն եւ տեղեկագիտութիւն* (էնֆորմաթիք):
– *Նոյնպէս՝ կը կատարուին թատերական, երաժշտական, նկարչական աշխատանքներ:*
– *Հայերէնի եւ ֆրանսերէնի անհրաժեշտ պարագային՝* (*գաղթական ընտանիքներու զաւակներուն*) *մասնաւոր դասաւանդութիւն:*
– *Կրթական ծրագրի իրականացման դծով, ամբողջացուցիչ հանդամանքով, ժապաւէններու եւ լսողա-տեսողական միջոցներու օգտագործ:*
– *Գիտական նիւթերու կիրառական ուսուցումը արհեստանոցի մէջ:*
– *Արձակուրդի շրջաններուն, գիւղերու ամրապնդման եւ իւրացման յատուկ աշխատանք թերացող աշակերտներու հետ:*
– *Աշխատանքի այս բազմազանութիւնը կազմակերպել հնարաւոր կը դառնայ շնորհիւ՝*

- *Ուսուցչական լայն կազմին* (18 *ուսուցիչներ* 127 *աշակերտներու համար*)
- *Փոքրաթիւ դասարաններուն* (*առաւելագոյն՝* 15 *աշակերտ*)

Յաւելեալ տեղեկութեան համար հեռաձայնել.–
43. 81. 01. 72 *թիւին:*
Հասցէ՝
1, Bld. du Nord — 93340 Le Raincy
ՏՆՕՐԷՆՈՒԹԻՒՆ

U.G.A.B. COMITÉ SUISSE

SYMPOSIUM A GENEVE
du 7 au 10 NOVEMBRE 1991

LE ROLE DE LA FEMME ARMENIENNE A TRAVERS L'HISTOIRE

Conférenciers :
Dr. Akabie EKMEKDJIAN (Chypre)
Mme Silva GABOUDIKIAN (Arménie) *poétesse*
Mme Anahid PAYANDUR (Arménie)
Dr. Mariam TER-KRIKORIAN (Arménie)
Mme Martine HOVANESSIAN (France)
Dr. Dicran KOUYOUMDJIAN (France-U.S.A.)
Mme Rita BALIAN (U.S.A.)

PARTICIPATION: Prix forfaitaire (compris) 4 jours
Arrivée: 6/11 Départ: 10/11 (conf.-séjour-déjeuner-dîner-dîner gala)
Hôtel 5 étoiles: 1 pers. 1 400 F. suisse — 2 pers. 2 100 F. suisse
Hôtel 3 étoiles: 1 pers. 900 F. suisse — 2 pers. 1 600 F. suisse

IMPORTANT : DATE LIMITE DES INSCRIPTIONS : 15 AOUT

Renseignement : U.G.A.B. Genève/Suisse : Case postale 429
Tél. : 22-735-93-02 (de 14h à 18h)
Fax : 22-786-84-30
U.G.A.B. Paris/France : M. Arto Hampartzoumian. Tél: 40-50-88-09

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՌՈՒՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԶԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՀԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԵՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻԷ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ 24

MERCREDI
24 JUILLET
1991

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
Directrice: Arpik Missakian
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Tél. : 47.70.86.60 — Telex : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00.06.70 —
C.C.P. Paris 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.587 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 66e ANNÉE — No 17.587

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ ԵՒ ՆԱԽԱԳԱՀԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆԸ

ՆԱԽԱԳԱ՞Հ ԹԷ ՊՐԵԶԻՏԵՆԴ...

Երկուշաբթի, Յուլիս 22-ին, Գերագոյն Խորհուրդը իբրեւ օրակարգ ունէր նախագահական ընտրութեան յարակից հարցերու քննարկումն ու համապատասխան որոշումները: Նիստը, պարզ է, բուռն եղած է եւ ծեծուած են նախ ընտրութեան դրութեան, այսինքն թեկնածուի պարագան, ապա քուէարկութեան ձեւը:

Երկար վիճաբանութիւններէ ետք որոշուած է որ թեկնածու կրնան ներկայացնել բոլոր հանրային այն կազմակերպութիւնները (կուսակցութիւն), որոնք պաշտօնապէս օրինականացուած են (Հայաստանի բանաձեւումով՝ գրանցուած): Յիշենք որ օրինաւոր կանոնադիր ստացած են ցարդ. Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը, Հայաստանի Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը, Հայաստանի Ռամկավար Ազատական կուսակցութիւնը, Ս. Դ. Հնչակեան կուսակցութիւնը, Յեղակրօններու Կուսակցութիւնը, Յուլիս 15-ին ալ Հայոց Համազգային Շարժումը: Համայնավար կուսակցութիւնը չէր օրինականացուած, զայն օտարի կուսակցութիւն համարելով:

Յուլիս 22-ին, ուրեմն, վճռուած է որ նախագահութեան թեկնածու կրնան ներկայացնել այդ օրինականացուած հանրային կազմակերպութիւնները, ապա նաեւ 500 հոգիի կողմէ ներկայացուած անձ մը, պայմանաւ որ 15 հազար այլ ստորագրութիւններ վաւերացնեն այդ թեկնածութիւնը:

Առաջին շրջանին -Հոկ. 16- կ'ընտրուի այն թեկնածուն, որ ստացած է քուէարկողներու ձայներուն կէսէն աւելին: Երբ ո՛չ ոք այդ պայմանը կը լրացնէ, յաջորդ շրջանին -14 օր ետք- կը մնան այն երկու թեկնածուները, որոնք երկու առաւելագոյն քուէները ստացած են: Երկրորդ շրջանին կ'ընտրուի ով որ քուէարկողներու ձայներուն կէսէն աւելին ստացած է: Այլ խօսքով ջնջուած է այն օրէնքը, ըստ որուն որպէսզի քուէարկութիւնը ի զօրու ըլլայ հարկ էր որ արձանագրուած քուէարկողներու կէսէ աւելին անպայման մասնակցած ըլլար քուէարկութեան:

Բաւական վէճի նիւթ դարձած է նաեւ այն հարցը թէ նախագա՞հ թէ պրեզիտենդ ոակումը պիտի գործածուի: Ի վերջոյ նախագահը յաղթած է, բայց, որոշուած է ռուսերէնի մէջ պրեզիտենդ գործածել եւ ոչ նախագահի համապատասխան ռուսերէն միւս բառը:

Յուլիս 23-ի, Երեքշաբթի օրուան նիստը կը խոստանար շատ աւելի բուռն ըլլալ, քանի քննարկումի կը դրուէր այն նախագիծը որ կը վերաբերէր նախագահին իրաւասութիւններուն: Օրինակ՝ ի՞նք պիտի նշանակէ վարչապետը թէ Գերագոյն Խորհուրդը, ապա, իր պաշտօնին յարակից այլ իրաւասութիւններ: Եթէ երկիրը դէպի նախագահական վարչակարգ կ'երթայ, կա՛ն ֆրանսականը, ամերիկեանը, դեռ լեհականը: Հարկ է որոշել:

**

Խորհրդային լրատուութիւնը եւ ազրպէջանական աղբիւրները Յուլիս 22-ին կը հաղորդէին թէ կիրակիէն Երկուշաբթի լուսնալիք գիշերը (Յուլիս 21-էն 22) Հայերը յարձակում մը գործած են Սիսիանէն Ազրպէջանի Քելբաջար գիւղին վրայ: Ըստ այդ աղբիւրներուն երկու Ազրպէջանցի մեռած է եւ 7 ուրիշներ ալ անհետացած, տարուած կ'ըլլայ նաեւ 20 հազար գլուխ անասուն: Այս կապակցութեամբ Երեւանի իշխանութիւնները յայտնած են թէ քննութիւն բացած են ստուգելու համար պարագաները:

× Լեւոն Տէր-Պետրոսեան Յուլիս 22ին Մոսկուա գացած էր մասնակցելու համար դաշնակցային ժողովի մը:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՊՈՒՇԻ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ ԹՈՒՐՔԻԱ

Միացեալ-Նահանգներու նախագահը գոհունակութեան չեչտուած արտայայտութիւններով աւարտած է Թուրքիոյ այցելութիւնը: Հակառակ բազմաթիւ քաղաքներու մէջ կատարուած բողոքի ցոյցերուն, Թուրք մամուլը գրեթէ միակերպ գոհունակութիւն կ'արտայայտէ այս այցելութեան առթիւ. սիրալիր մթնոլորտի մը մէջ տեղի ունեցած են նաեւ ընդդիմադիր ղեկավարներու հետ անոր հանդիպումները:

Պուշ Թուրքիան իր երկրորդ տունը նկատելէ զատ, մեծ գովեստներով խօսած է երկու երկիրներու աւանդական գործակցութեան, համերաշխութեան մասին: Երկկողմանի տեսակցութիւններու աւարտին յատակացած են հետեւեալ քանի մը կէտերը.

- Ամերիկա ապահովութիւն կու տայ Թուրքիոյ որ նպատակ չունի անկախ Քիւրտիստանի մը հիմնումին:

- Նախագահ Պուշ Կիպրոսի հարցին առընչութեամբ կողմնակից է Թրքական առաջարկին որ կը նախատեսէ չորսերու վեհաժողով մը. Կիպրոսի երկու համայնքներու նախագահներուն եւ յոյն ու Թուրք վարչապետներուն մասնակցութեամբ այս վեհաժողովը հաւանօրէն կը գումարուի Սեպտեմբերին:

- Յունական կողմը կը պահանջէ որ Կիպրոսի մէջ Թուրքերը հողային որոշ զիջումներ կատարեն, որպէսզի կարելի ըլլայ համաձայնութիւն մը գոյացնել: Թուրք ղեկավարները պատասխանած են թէ հողային սակարկութիւնը միայն վեհաժողովին ընթացքին կը կատարուի:

- Զինուորական այն յատուկ ուժը որ հիւսիսային Իրաքի քիւրտ փոքրամասնութիւնը հաւանական յարձակումներու դէմ պաշտպանելու պարտականութիւնը ունի, անջատ համաձայնութեան մը նիւթը եղած է երկու երկիրներուն նախագահներուն միջեւ, թէեւ անոր պայմանները չեն հրապարակուած. կ'ըսուի միայն թէ ամերիկեան գունդը մինչեւ Սեպտեմբեր պիտի մնայ Սիլոփի ու եթէ հարկ ըլլայ պիտի երկարաձգուի անոր գործունէութեան շրջանը:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԽՕՍՔԸ՝ ՇԱՄԻՐԻ կը պատկանի այլեւս եւ Ամերիկացիք ալ վերջնագիրի պէս բան մը տուած են Իսրայէլի, որպէսզի իր պատասխանը տայ մինչեւ Յուլիս 29, Երկուշաբթի: Մեկնելէն առաջ, Յուլիս 22-ի իրիկունը, Ճէյմս Պէքըր մամուլի ասուլիս մը տուած էր Երուսաղէմ, ուր կը յայտնէր թէ Միացեալ-Նահանգները ոչ մէկ ճնշում կ'ընեն Իսրայէլի վրայ, մինչ յաջորդ առաւօտը կը հաստատուէր որ Ուաշինկթըն պայմանաժամ մը տուած էր Շամիրի: Այս վերջինը յատուկ պատասխաններ կ'ուզէ երեք կէտերու վրայ.- ա) ժողովին մասնակցող ՄԱԿ-ի ներկայացուցիչին բուն օրինավիճակը

(Շար.ը Դ. էջ)

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԹՈՒՐՔԻԱ ՄԻՋԻՆ ԱՐԵՒԵԼՔԻ ԵՒ ԱՐԵՒՄՈՒՏՔԻ ՄԻՋԵՒ

«ԵԹԷ ՀԱՅԵՐԸ ՅԱՐՁԱԿՈՒՄԻ ԱՆՑՆԻՆ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՄԷՋ, ԹՈՒՐՔԻԱ ՊԻՏԻ ՄԻՋԱՄՏԷ...»

«Մոնտ Տիփլոմաթիք»ի Յուլիսի թիւը լման երկու էջ յատկացուցած է Թուրքիոյ, ուշադրութիւն հրաւիրելով յատկապէս քաղաքական կնճիռներու վրայ: Թերթին թղթակիցը Ալէն Կրէշ զանազան քաղաքական դէմքերու արտայայտութիւններէն մէջբերումներով կը պատկերացնէ յատկապէս 1980-էն ետքի տասնամեակի Թուրքիան. տնտեսապէս աւելի բարգաւաճ ու հետզհետէ միջազգային քաղաքականութեան մէջ աւելի նկատառելի դիրքի մը տէր:

Ներկայի պատկերին մէջ Թուրքիա կը յատկանշուի քանի մը գործօններով ու իր դիրքաւորումով: Մէկը արաբական աշխարհն է. հակառակ կրօնքի նոյնութեան, Թուրքիա միշտ հեռու կեցած է այդ աշխարհէն որպէս քաղաքական ընկերակից. աւելին, ունի այսօր ժամանակավրէպ նկատուած եւ սակայն անմար վէճեր. օրինակի համար նախագահ Օզալ հակառակ ընդդիմադիր ճակատին բուռն հակադդեցութեան, մինչեւ այսօր կը գգջայ զօրաժողով մը դաշնակից ուժերու կողքին տեղ գրաւած չըլլալուն Ծոցի պատերազմին: Միւս կողմէ ան կ'երազէ հսկայական խողովակաշարքով մը Տիգրիսի ու Եփրատի ջուրերը փոխադրել դէպի Պարսկական Ծոց ու Յորդանան: Թուրքեւարաբական դաշնակցութիւն մը հիմնելու այս փափաքը, փոխադարձաբար, բաւական կասկածներ կը յարուցանէ քէմալական գիծին հաւատարիմ բարձրաստիճան պաշտօնատարներու միջեւ: Կայ Սուրիան որ չէ դադրած Հաթայը պահանջելէ եւ ինչպէս կը նշէ Թուրք լրագրող մը, Սաուտի Արաբիա կը մերժէ մուտքի արտօնութիւն տալ Թուրքերու, իսկ Իրաք վերջին պատերազմին կրակ բացաւ Հաքքարիի վրայ:

Նախագահ Օզալի մեծագոյն նպատակը սակայն, մուտք գործել է համաշխարհային շուկայէն ներս. մինչեւ իսկ Եւրոպական շուկայ մուտքի սիրոյն Կիպրոսի Թրքական շահերը սակարկութեան նիւթ դարձնելու ամբաստանութիւնը կ'ուղղուի անոր:

Ամէնէն անսպասելին անոր քրտական քաղաքականութիւնն էր. դաշնակիցներու օդային յարձակումին ամէնէն բուռն շրջանին Օզալ հակառակելով հանդերձ քրտական պետութեան մը գաղափարին, համամտութիւն կը յայտնէր Իրաքի մէջ Արաբ - Քիւրտ - Թիւրքմէն Դաշնակցութեան մը կազմութեան: Քանի մը շաբաթ ետք ան կ'ընդունէր Իրաքեան Քիւրտիստանի ղեկավարներէն Ճ. Թալապանին: Այդ առիթով Թուրքիա պաշտօնապէս թեկնածու կը ներկայանար Քիւրտերու հովանաւորութեան: Քրտերէնին գործածութեան մարզի արգելքներն ալ վերցնելով Թուրքիոյ նախագահը թէ՛ անձնական վարկի մը հետամուտ եղաւ, եւ թէ կը գինաթափէր մարդկային իրաւանց նիւթին մէջ իր երկրին ուղղուած մեղադրանքները: Այս կարգադրութիւնը անշուշտ բաւական բան կը նշանակէր, սակայն քիւրտ մտաւորականներ այլ նկատումներ ունին. «Ճումհուրիյէթ»ի լրագրող Ալի Սիրմէն գոհունակութիւն յայտնելով հանդերձ կ'ըսէ թէ Քիւրտիստան գաղթավայր մը չէ ու այսօր Թուրքիոյ մէջ բազմաթիւ նախարարներ, դատաւորներ, վճռաբեկի նախագահը Քիւրտ են. ու առաջին անգամն է որ հարց կը ծագի գիտնալու թէ ո՛վ Թուրք է եւ ով Քիւրտ:

Երկրին հարաւ - արեւելեան շրջանին մէջ նորաբարութիւններ նկատելի են. օրինակ կարելի է Տիյարպէքիրէն ուղղակի հեռաձայնել Ուաշինկթըն կամ Փարիզ. սակայն բոլորովին տարբեր է հոն կլիման. սպառնալիքներ ու ճնշումներ յաճախադէպ են ու արտակարգ վիճակը լայն իշխանութիւն տուած է շրջանի նահանգապետին: Այդ շրջանին մէջ է որ զինեալ պայքար կը մղէ Քիւրտ բանուորական կուսակցութիւնը: Հակառակ անոր որ իրաքեան Քիւրտերու կազմակերպութիւնները լաւ յարաբերութիւն չեն մշակեր անոր հետ, զինեալ կազմակերպութիւնը օրէ օր աւելի համակրանք ու նեցուկ կը գտնէ:

Թուրքիոյ քաղաքական հորիզոնին վրայ կարեւոր տեղ մը ունի նաեւ Խորհ. Միութիւնը: Ներկայիս երկկողմանի շահեր խնդրոյ առարկայ են. Թուրքիոյ համար Խորհ. Միութիւնը հետաքրքրական անծայրածիր շուկայ մըն է իսկ այս վերջինս հասկցած է թէ պիտի չկարենայ կայսրութիւնը պահպանել առանց ազգայնական զգացումներէ զիջում ընելու: Այս շրջանակին մէջ կը դիտուին նոյնիսկ Հայաստանի հետ մերձեցումի քայլերը որոնք յայտնուեցան Մայիսին երբ Թուրքիոյ Մոսկուայի դեսպանը Երեւան այցելեց նախագահ Օզալի նախաձեռնութեամբ: Այս մերձեցումը կը գնահատուի նաեւ Մոսկուայի կողմէ: Թրքական «Միլլիյէթ» եւ «Թէրճիւման» թերթերը նաեւ Ազրպէջան լոյս կը տեսնեն ու կարեւոր տարածում ունին: 1988-ին Թուրքիոյ եւ Պաթումի միջեւ բացուեցաւ սահմանային անցքը որ 1937-ին փակուած էր. ծրագրուած է երկրորդ մըն ալ բանալ Նախիջեւանի վրայով: Օդային գիծ մը շաբաթը երկու թռիչք կը կատարէ Պոլիսի եւ Բաքուի միջեւ: Անցեալ Ապրիլին Թուրք ժողովուրդներու համագումարին որոշուեցաւ կիւրեղեան այբուբենը փոխարինել լատինականով, ինչպէս է Թուրքիոյ պարագան. ու այս կէտը Անգարայի մէկ յաղթանակը կը նկատուի Թեհրանի ու Ռիատի դէմ:

Այսուհանդերձ, այս շրջանին անկայուն վիճակը ծանր հետեւանքներ կրնայ ունենալ. «Միլլիյէթ»ի խմբագիր Ճոշքուն Քըրճա կ'ըսէ թէ եթէ Հայերը զանգուածային յարձակումի անցնին Լեռնային Ղարաբաղի մէջ, Թուրքիա պիտի միջամտէ ու այս պարագան տեղեկացուցած է Մոսկուային: Անգարա աւելի ու աւելի հետաքրքրուած է սահմաններէն դուրս իր պատասխանատուութիւններով. Օզալ կը փափաքի որ իր երկիրը տնտեսական ու մշակութային դերը կատարէ կրկնելով արեւմտեան տիպարը:

Թուրքիոյ Հանրապետութիւնը հիմնադիր Մ. Քէմալի սկզբունքով կը ձգտէր միաւորուած ժողովուրդ մը ստեղծել Անատոլուի սահմաններուն մէջ, համաձուլելով Թուրքերն ու Քիւրտերը: Քրտական հարցին ծնունդն ու Թրքախօս ժողովուրդներու զարթօնքը այսօր կը սպառնայ այն հիմերուն որոնց վրայ բարձրացաւ Թուրքիոյ Հանրապետութիւնը Ա. Աշխարհամարտի վաղորդայնին:

ԱՆՏԻՊ ԷՋԵՐ ՕՐԱԳՐԻՑ

ԼԵՌ ԿԱՄՍԱՐ

● Շատ իրաւունք ունի Սերվանթէսը Տոն Քիշոթին չոր, ոսկրացած ձիուն վրայ հանդէս բերելու: Այո, այն բոլոր մարդիկ, ովքեր դուրս են գալիս մարդկային տառապանքներին վերջ տալու աշխարհում, պէտք է անպայման նման ձի հեծնեն:

Քրիստոսն իրաւունք չունէր աւանակի վրայ շրջելու. աւանակը պէտք է յատկացնէր իր Սանչոյին, իսկ ինքը արշաւէր ձիու վրայ: Որովհետեւ մարդկային տառապանքները չտապ օգնութեան կարիք ունէին:

Ես չգիտեմ, թէ ժամանակին Մահմետը, Պուտտան, Կոնֆիշիուսը ինչով են շրջելիս եղել, բայց գիտեմ, որ Լենինը իր միսիան հեռախօսով է կատարել:

Ափսո՛ս: Այս ինդուստրիա Տոն Քիշոթը ինչպէ՞ս չի հասկացել, որ ձիու վրայ կոմունիզմ քարոզելը իր առանձին էֆէկտըն ունի: Փառաւորապէս բազմել Ռուսաստանի վրայ, որպէս Սանչօ իր յետեւում ունենալ Ստալին ու Խրուշչով՝ չաղ, կլորիկ: Այսպիսի յաղթական երթին կապիտալի՞զմ կը դիմանայ...

Սերվանթէսն իր Տոն Քիշոթին, ճիշդ է, օժտեց վսեմ գաղափարայնութեամբ, բայց այդ գաղափարները մասամբ միայն իրականացան: Նա կռուի բռնեց ու ջարդեց ընդամէնը մի երկու անմեղ սափրիչների, իսկ Լենինը միանգամից գետին փռեց 20 միլիոն անմեղ մարդ... . Ահա թէ որտեղ պէտք է փնտռել նման սալետների նուիրագործութիւնը իրենց գաղափարներին եւ տառապեալ մարդկութեանը...

**

Սերվանթէսի Տոն Քիշոթն ու Սանչոն այս բոլէքին ուղենիշ են ծառայում մեր խորհրդային գրողներին: Նրանց իրաքանչիւր վէպում բախւում են տոնքիշոթներ ու սանչոներ եւ պահանջուած կոնֆլիկտը ապահովում գրողին:

Այնտեղ բոլոր դրական տիպերը տոնքիշոթներ են, որոնք քարոզում են գոյութիւն չունեցող, գոյութիւն չունենալիք կոմունիզմի մասին: Իսկ բացասականները հաչուպէտ, մտածող, խոհեմ, աշխատասէր սանչոներ են, որոնք իրենց սեփական այգուց չինած գինին տիկեր լցրած, սեփական ոչխարների միսը խորոված սարքած, սեփական էշի վրայ նստած հետեւում են իրենց քամու դէմ արշաւող ասպետին:

● Աստուած ուզում է գոյութիւն ունենալ, բայց վախենում է ինձանից: Ըսպասում է, որ մեռնեմ՝ նոր գոյութիւն ունենայ: Որովհետեւ գիտի, որ աչքս առաւ իր երեսին, հաշիւ պիտի պահանջեմ իր արած անհաշիւ գործերի համար ու աշխարհի ողջ լուտանքը թափեմ գլխին:

Պիտի ասեմ՝ Աստուած, էս ի՞նչ ես անում. ինձ ստեղծում ես որպէս մարդ, օժտում բոլոր մարդկային առաւելութիւններով, տալիս ես խելք, գատողութիւն, բանականութիւն, սեր ճերմակից գանազանելու կարողութիւն, սիրտս լցնում ես սիրոյ կրակով, աչք ես պարգեւում բնութեան հրաշալիքներով զմայլուելու, յետոյ էլ ստեղծում ես բոլշեւիկին, որ քո տուած այս բոլոր արժանիքները ինձանից խլի, դարձնի ինձ կատարեալ անասո՞ւն:

Ես աշխարհն եկայ երկոտանի՝ դնում եմ չորքոտանի: Այս բոլորից յետոյ կամենում ես երկինք՝ վերջին դատաստանի՞ կանչել ինձ: Կանչիր՝ կը տեսնես քո հալը այնտեղ: Քո բոլոր հարցերին ի պատասխան՝ կամ եզի նման կը բառաչեմ, կամ շան պէս կը հաչեմ, կամ կատուի պէս կը մլաւեմ, կամ էլ էշի նման կը զռամ: Խնդրեմ, արդար դատաւոր, այս իմ ցուցմունքների հիման վրայ դատավճիռ կազմիր ու դժոխք ուղարկիր:

Դժոխքում փից կը դառնամ ու քեզ կնճիթիս վրայ առնելով, եօթերորդ երկինքը կը շպրտեմ, ճանաչո՞ւմ ես ինձ, թէ ով եմ ես:

Ընդամէնը մի կեանք տաս, այն էլ՝ յանձնես Ստալինի տնօրինութեա՞նը. կամենայ՝ ապրեցնի, կամենայ՝ սպանի, ինձ քսան տարով աքսորի հիւսիս, կնոջս ու իմ երեք մանկիկ երեխաներին՝ հարաւ, որ կինս գնեղուռ ընկած մուրայ՝ իր թշուառ որբուկներին պահելու համար: Ու այս բոլորը առանց յանցանքի:

Դու, որ ինձ հռոմէացի դերու նման ձեռքս ու ոտքս կապած Ստալինի ճիրաններին յանձնեցիր կրկէսում, այն ո՞ւմ համար էիր խրախճանքի տեսարան սարքում, չէ՞ որ դու կոյր էիր... Աստ, Աստուած, որ գոյութիւն չունես:

Եթէ գոյութիւն ունենայիր, ես էլ մահուանս մահճում պիտի վերցնէի Պետրոս Դուրեանի սուրը եւ, կռիւ խաբելով, քեզ Աստուած ոխերիմ յօրջորջէի նրա պէս:

Գոյութիւն ունեցիր, է՛. ի՞նչ ես ապշել-կանգնել:

● Մի տարի եղբայրս Գանձակից Երեւան եկաւ եւ ուզում էր տուն առնել: Տունը գտաւ շատ մեծ դժուարութեամբ, բայց առնել չյաջողուեց եղբօրս: Ինչո՞ւ: Որովհետեւ առնողն ու ծախողը իրար չէին վստահում: Եղբայրս ասում էր. նախ տան թափուն ինձ վրայ դարձրու՝ նոր փողը վճարեմ, իսկ տնատէրը ուզում էր նախապէս փողն առնել՝ նոր թափուն դարձնել:

Ես-դու, ես-դու անելով էլ բանը վերջացաւ, առուծախը գլուխ չեկաւ:

Ժընեւի զինաթափման կոմիտէն, որ անվերջ նիստեր է գումարում, ճիշդ եղբօրս տուն առնելու օրին է ընկել: Ամատ աշխարհի պետութիւնները Ռուսաստանին ասում են՝ առաջ դու զինաթափուիր, նոր մենք: Ռուսաստանն ասում է՝ առաջ դուք զինաթափուէք, նոր՝ ես:

Բայց Ժընեւի զինաթափման կոմիտէն եթէ ցանկանայ՝ կան համաձայնութեան գալու հնարաւորութիւններ:

Հնդկաստանը ոչ մի ռազմական բլոկի չմիացած չէզոք Պետութիւն է, կողմերը կարող են իրենց զէնքերը տալ Հնդկաստանին պահ, զինաթափման պայմանագիր կնքելուց յետոյ գան իրենց զէնքերը... հետ ստանան:

● Նկատում էք. քանի աշխարհի վախճանը մօտենում է՝ այնքան ես լրբանում եմ:

Այդպէս էլ պէտք է: Ափսոսում՝ եմ պարկեշտ վիճակում հողն իջնել:

Ոչ թէ ես, այլ բոլորը պէտք է ինձ պէս վարուեն: Աշխատելու է այնպէս անել, որ կեանքի ոչ մի արժանիք հող չիջնի: Ինչ-որ վայելելու է՝ պէտք է վայելել, ինչ չի կարելի վայելել՝ ոչնչացնել, եւ հող մտնել բոլոր մարդկային առաքինութիւններից մերկացած:

Այնպէս, ինչպէս բաղնիք են մտնում:

Փողոցում մարդ ու կին ազատ կարող են փաթաթուել իրար, առանց վախենալու, թէ յանկարծ կարող է աշխարհը չկործանուի եւ իրենք ամօթով մնան: Կը կործանուի: Էս է Մայիսի 16-ին չորս Պետութիւնների ղեկավարների հանդիպում տեղի կ'ունենայ, որից յետոյ՝ մնաս բարով, կեանք, երկրագնդի վրայ:

Փիլիսոփաները, որոնք կքել են իրենց ունեցած գիտութեան ծանր բեռան տակ, պէտք է դէն շպրտեն վերջապէս ու մի պահ յիմարանալով, ազատ շունչ քաշեն:

Կոմունիստը պէտք է մեռնելուց առաջ գէթ մի անգամ... իր գլխով մտածի:

Խրուշչովը ազատ կերպով կարող է յայտարարել՝ ես այս բոլորն անում եմ ոչ թէ սոցիալիզմի համար, այլ իմ փառքի ու վայելքի:

Եւ թող չվախենայ. այն աշխարհում ոչ ոք նրանից հաշիւ չի պահանջի:

Իսկ եթէ, բան է, յանկարծ պատերազմ չծագի, եւ մենք ողջ մնանք՝ ինչ վնաս, այսպէս էլ չարունակենք անկեղծ ապրել: Անպայման պէտք է աշխարհը կործանուի՞ անկեղծ լինելու համար:

**

Ճիշդ այսպիսի դրութիւն ապրեց Ռուսաստանը 1917 թուին, Հայաստանը՝ 1921-ին, երբ նրանք խորհրդային դարան:

Կեանքն սկսեց իր ճանապարհն դէպի ետ: Մարդիկ, որ մինչ այդ միայն հարստութիւն էին կուտակում, յանկարծ դռները բացին ու իրենց հարստութիւնը փողոց թափեցին: Տեղական կովեր, պարարտ ոչխարներ անտէր թափառում էին փողոցներում, եւ ոչ մէկը սիրտ չէր անում այդ ոչխարներից մէկը մորթել ուտել:

Այնպիսի դրութիւն էր, որ ո՞ւմ բկից բան տակ կ'երթար...

Բոլշեւիկներն իրենց գալստեան մասին նախապէս յայտարարած չլինելով, ժողովուրդը չկարողացաւ ժամանակին էվակուացնել իր մարդկային արժանիքները, ու մարդիկ մնացան իրենց լիակատար արժանիքներով: Քաջերը քաջ մնացին, իմաստունները՝ իմաստուն: Ծերմարտախօսները ժամանակ չունեցան մեռնելուց առաջ գէթ մի փոքրիկ սուտ խօսել, կամ իրենց երկու երեսներից մէկ երեսը յարմարեցնել եկողներին՝ նրանց քծնելու համար:

Երկրում այլեւս մարդկայնութիւն չմնաց: Հիւր պատահելիս արտասահմանից էին մարդկութիւն բերում, էլի վերադարձնում:

17 - 19 Մարտի, 1960 թ.

(Մնացեալը յաջորդով)

ՆԻՒՎԱՏԻ՝ ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ԾԱՅՐԱՄԱՍԻ ՎԵՐՋԻՆ ՀԱՅ ԳԻՒՂԸ

Ե.

Գիշերեցինք Ողջի գետին երկայնքին, նեղ ու խորունկ կիրճին, թեք լանջերուն վրայ զարմանալի կերպով մագլցող Ղափանի մէջ: Կանուխ առաւօտուն, ուղեցի, նկարել քաղաքին կեդրոնը, Դաւիթ Բէկի արձանին մօտ, երկու լանջերը իրարու կապող եռակամար կամուրջը: Դեռ արեւը չծագած, մայրիկ մը, չոր ցախաւել մը ձեռքը, կը մաքրէր փողոցը: Լուռ ու ծանր հառաւ ինծի, աւելց չուրջս, առանց նոյնիսկ զգալու որ այնտեղ, պատին վրայ նստած, ձեռքս տետրը, գինք կը դիտէի: Ան կը թուէր խորասուզուած ըլլալ մտածումներու մէջ:

- Բարի լոյս, մայրիկ, ի՞նչպէս ես, - հարցուցի՝ զինք արթնցնելու չէշտով:

- Վրադ ձամթէ արեւի լոյս...ը, - չատրտած ձայնը խեղդուեցաւ ու արցունքները լեցուցին աչքերը:

- Էսօր Փետրուարի քանուէ չէ՞նք. ճիշդ երկու տարի առաջ, ջահել տղես զոհուեց Սումգայիթում. ես ու աղջիկս բախտով ազատուեցինք կոտորից: Նա Լենինականում է, Փառք Տիրոջ, երկրաշարժից ազատուեց, թոռս երեխայ է ունեցել: Ես էլ բստեղ կ'աշխատեմ: Էսօր ճիշդ երկու տարի կ'անի տղես զոհուելուն. ո՞նց լինեմ, աղջի՛ ջան... - ու ճերմակ մաքուր լաթ մը հանեց գրպանէն, աչքերը չորցուց:

Աչքերուն մէջ վիշտ ու թախիծ կար...

Քանի մը ժամ ետք, Մեղրիի ճամբան բռնեցինք: Մեր ինքնաշարժը Ողջիի կիրճէն շատ հեռու, կը մագլցէր լեռնային ոլորապտոյտ ճամբաները: Լեռնաշղթային ամէնէն բարձր անցքի սառած մասէն անցանք պզուշաւորութեամբ, զոհ չերթալու համար ցից բարձունքներէն թաւալող ձիւնակոյտերուն: Թմահաճ քամիին աներեւոյթ ձեռքերուն մէջ, մեր ինքնաշարժը ուժգնօրէն կը շարժէր ու կ'օրօրուէր: Ճամբուն մէկ կողմը ձիւնով ծածկուած ցուցատախտակ մը՝ երեք - չորրորդով խրած ձիւնին մէջ, մեզի կու տար ձիւնին թանձրութենէն գաղափար մը: Իսկ ճամբուն միւս կողմը տեսնուեցան տնակ մը՝ թանձր մառախուղին մէջ կորսուած, եւ երկու սահմանապահներ, որոնք ձիւն քերթող եւ մաքրող շղթայակապ անիւներով հսկայ ինքնաշարժ մը կ'աշխատցնէին: Մեքենավարը երբ տեղեկութիւն ուզեց ճամբուն վիճակին մասին, անոնք սիրայօժար ուղեկցեցան մեզի, մինչեւ որոշ տեղ մը, ապահովելու համար մեր անցքը:

- Այս մասը ամէնէն բարձր կէտն է. ասկէ վերջ պիտի սկսինք իջնել, - բսաւ մեքենավարը, եւ բաժնուեցանք մեր առաջնորդներէն:

Հետզհետէ մշուշը անհետացաւ, ձիւնին հետքերը նուազեցան ու երկինքը պայծառացաւ:

Ֆրանսացիները Մեղրիի օրրանոցէն տեղեակ ըլլալով, ուզեցին այցելել որբերուն: Առանց հօր եւ մօր, քառասուն երախաներ Սումգայիթէն եւ աղէտի գանազան շրջաններէն հաւաքուած էին Մեղրի քաղաքէն 20 քմ. առաջ որբանոցի մը մէջ: Ֆրանսացիները հետաքրքրուեցան պզտիկներով եւ որբանոցին կարիքներով, յետագային մարդասիրական օգնութիւն մը կատարելու նպատակով: Իսկ տեղւոյն վրայ բուժ-քրոջ յանձնեցին դեղեր ու նուիրեցին ինքնաշարժ մը:

Քիչ ետք, մենք արդէն կը քալէինք հին Մեղրիի նեղ, դարձդարձիկ եւ ոլորապտոյտ ծածկուած պատեր փողոցներէն, ցածրայարկ տուներու քարէ պատերով պաշտպանուած եւ փայտեայ պատշգամներով զարդարուած նրբանցքներով:

Մեղրիի «Գթութիւն» բարեսիրական կազմակերպութեան ներկայացուցիչն՝ Գ. Սենիկի հետ մագլցեցանք բնական լեռնաշղթաներով պատսպարուած Մեղրիի բերդի (ԺԱ. դար) վեց աշտարակներէն մէկը, ուրկէ տեսնուեցաւ Զանգեզուրեան կտրտուած լեռնաշխարհին խորունկ կիրճերուն եւ հովիտներուն սրտին նստած, մեղմ արեւով բարեխառն Մեղրիի սքանչելի համայնապատկերը՝ իր մեծ ու փոքր թաղերով:

Երեկոյեան, մեծ թաղին կեդրոնի պարտէզի 200ամեայ հսկայ «խանութ. ծառ»ին մօտ, լուսնի եւ փողոցի լուսամփոփներու խորհրդաւոր լոյսին տակ, երբ փոքրիկ տղաք եւ աղջիկներ, մանկական համերգէ մը ետք խումբով կ'անցնէին, երաժշտական գործիքները ձեռքերնին, մեզի համար անգամ մը եւս երգեցին ու նուագեցին, գիշերային զով անդորրութեան մէջ հնչեցնելով հայ երգը՝ «Հայ Ֆիդայի, Ջան Ֆիդայի, Մենք Ձեզի Մեռնենք...»:

Առտուն, կարենալ հետեւելու համար Մեղրիի եւ իր շրջակայքի մէջ կաթի բաշխման գործողութեանց, պէտք էր այցելել Մեղրիի գիւղերու դպրոցները եւ մթերային խանութները ու կիրարկումի հսկողութիւնը կատարել: Մեզի միացաւ, իբրեւ կամաւոր առաջնորդ՝ Գ. Սենիկը եւ առաջարկեց սկսիլ Մեղրիի հարաւը գտնուող Հայաստանի ամէնէն վերջին գիւղէն Նիւվատիէն, ուրկէ վերջ, Ատրպէջանը կը սկսի: Դեռ չըլլկեդրոնէն դուրս չէինք եկած, երբ Գ. Սենիկ ինքնաշրժէն բարեւեց երեք անձեր, որոնք քաղաք կը շտապէին: Սենիկ մեքենավարին առաջարկեց որ կանգ առնէ:

- Մենք էլ ձեր գիւղը կը գայինք, - ըսաւ ան: - Արի՛ վերադարձիր մեզ հետ:

Անոնց մէջէն համեմատաբար տարեցը, ձեռքի թուղթերը տուաւ իր քովիններուն, անոնց յանձնարարութիւններ ըրաւ ու բարձրացաւ Սենիկի կողքին: Իմանալէ ետք Ֆրանսացիներուն ինքնութիւնը ներկայացուց իր անձը:

- Ես Նիւվատի գիւղին առաջին բնակիչն եմ. բնիկ երեւանցի եմ եւ տնտեսագէտ, բայց երեք տղոցս հետ եկեր եմ Մեղրի ու այժմ բնակութիւն հաստատեր Ազերիներուն կողմէ լքուած այս շատ չքնաղ բնակավայրին մէջ: Անոնք, գիւղը դատարկելէ առաջ, քանդեցին տուները, աւերեցին երդիքներն ու փճացուցին

ինչ որ գեղեցիկ էր: Այժմ, մենք ենք տէրը մեր հողերուն եւ մեր սիրուն լեռներուն. պիտի արթնցնենք այս անզուգական բնութիւնը եւ մեր աշխատանքով պիտի կանաչցնենք զ այն: Արաքսի ափին երկարող այս շրջաններուն հողերը շատ բերրի են ու մենք այս պարարտ հողով ու գոյն սփռող արեւով պիտի մրցինք աշխարհի ամէնէն ընտիր խաղողին ու նուռին հետ: Խնդրեմ թարգմանեցէք Ֆրանսացիներուն, թող իմանան որ մենք լաւ գիտենք մեր բնութեան ու արեւուն արժէքը: Այս շրջաններուն մէջ տափարակ դաշտեր չկան կամ հարթ տափաստաններ չունինք, ինչ որ ունինք, միայն քար է ու ժայռ, մենք կը կոտրենք այս լեռներուն քարերը, կը փշրենք, զանոնք հողի կը վերածենք ու ցից սարերուն վրայ կանաչ պարտէզներ կը մշակենք, եւ մերկ լեռը կը կանաչնայ: Ափսոս որ եղանակը գարուն չէ. գարունը մեր մօտ շատ սիրուն է: Մեր սարերուն ամրացած այդ պարտէզներուն գոյն-գոյն ծաղկած նռենիները եւ դեղձենիները գեղեցկութիւն կը բուրեն:

Այս ամբողջը կ'ըլլան մեր ձեռքով ու փոքր գործիքներով, որովհետեւ այդ ժայռերը մեծ մեքենաներու համար մատչելի չեն. կ'աշխատինք առանց յուսահատելու, որովհետեւ գիտենք թէ այս հիանալի հողը ինչպէ՛ս պիտի հատուցանէ մեզ ու ի՛նչ միրգեր պիտի քաղենք անկէ:

Այդ երկու տղաքը, որ տեսաք քիչ առաջ, իմ տղաքս են. եկեր-հասեր էինք Մեղրի, քալելով, քաղխորհուրդի նախագահը տեսնելու եւ իրեն մեր պահանջները ներկայացնելու: Ելեկտրականութիւն է պէտք մեզի, ոռոգելու ջուրի խողովակներ, փոքր մեքենաներ ու ճամբաներ են պէտք: Նիւվատիէն մինչեւ Մեղրի քալելով կ'երթանք ու կու գանք, այսինքն օրական նուազագոյնը 35 քմ. քարքարոտ ճամբաներով կը քալենք, ամէն անգամ որ Մեղրի երթալ պէտք ըլլայ:

Մենք դանդաղեցուցինք ընթացքը եւ թուեցաւ թէ ճամբան այդտեղ վերջ գտաւ:

Արաքսը կ'անցնէր մեր դիմացէն...:

Հսկայական հողագոյն ալեկոծուած դանդուած մը տեղաշարժի մէջ էր, տեղտեղ փրփրելով եւ հոսանքի բռնուած սողուող ջուրերով:

- Երթանք աջ, դէպի Ագարակ գիւղը, վերը կը դառնանք Նիւվատի, - հրահանգեց մեր նիւվատեցի նոր առաջնորդը.

- Արաքսի դիմացի ափի պարսկական լեռներն ու գիւղերն ալ մերը եղած են. այժմ գետին մօտենալ իսկ չենք կրնար. անոր անմիջապէս կից ափերուն երկայնքին, փշալարուած շատ բերրի տըղմոտ հողերը, որ դուք կը տեսնէք, մեզ ջուրէն կը բաժնեն: Չենք կրնար վարել ու հնձել: Անոնք մեզի համար, այս քարքարոտ աշխարհին մէջ, թիզ մը հողն անգամ շատ կարեւոր է. չենք կրնար հրաժարիլ անկէ:

Մենք քալեցինք Արաքսի ջուրերուն վազքին հետ հարաւային սահմանէն մինչեւ վերջին գիւղը՝ Ագարակ, ու վերադարձանք իր ջուրերուն հակառակ, բայց

ՄԱՀ
ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՂՈՒԿԱՍԵԱՆԻ

«Գրական Թերթ»ի Յուլիս 12-ի թիւէն կը տեղեկանանք թէ մահացած է արձակագիր, բանաստեղծ Յովհաննէս Ղուկասեան 72 տարեկանին:

Ծնած էր 1919-ին Թաւրիզ, ուր եւ ըստացած էր միջնակարգ կրթութիւն, աւարտելով Ատրպատականի Հայոց կեդրոնական դպրոցը: Սկսած էր գրել կանուխէն ու 1946-ին երբ ներգաղթեց Հայաստան, արդէն ձեւաւորուած բանաստեղծ էր. 1947-ին դարձաւ Խորհ. Գրողներու Միութեան անդամ: Իր ընթերցողները մեծապէս տպաւորած ինքնատիպ գործեր եւ անոր «Փոքրիկ վրիժառուները», «Անհանգիստ պատանեկութիւն» ու «Ոսկան Երեւանցի», «Բոգդան Սալթանով» պատմավէպերը:

միշտ իրեն ամուր կպած ճամբով, մինչեւ միւս սահմանին վերջին գիւղը՝ Նիւվատի: Բացատրութեան փոխարէն, այս անգամ ես կը թարգմանէի մեր նոր հըրամանատարին կողմէ զգացմունքով արտասանուած բանաստեղծի մը քանի մը տողերը:

- Կը տեսնէ՞ք իմ բնակավայրիս մէջ գետին զուգահեռ այդ պարարտ դաշտերու երիզը: Անոնք չունին փշաթելեր, մենք քաշեցինք-հանեցինք ամէն արգելք, որ մեզ կը բաժնէ մեր արտէն, մեր հունձքէն, մեր ջուրէն: Ո՛չ ոք իրաւունք ունի արգիլելու իմ ջուրս գործածելու, իմ հողս վարելու, իմ բերքս քաղելու: Այս ամբողջ հողերը մաքրած ենք, քարերը հեռացուցած, հերկած ու անոնք պատրաստ ենք ցանուելու: Պիտի տնկենք և աճեցնենք ամէնէն ընտիր պտուղները եւ ապշեցնենք աշխարհը: Մեզի ոչ մէկ բան պէտք է: Նուէրներ, ողորմութիւն, օժանդակութիւն պէտք չեն: Մեր բնութիւնը հրաշք-բնութիւն է եւ ունինք արեւ, ջուր եւ հող. կ'ունենանք աշխատող ձեռքեր եւ արդէն մեզի բաւարար է: Մեզի՝ աշխատանքին հաւատացողներ ու գործին մասնակցողներ են պէտք. ով մէկ կու տայ, 10 կ'առնէ: Ով պատրաստ է, թող գայ ու սկսի մեզի հետ:

Ցոյց տալով Արաքսէն ծնած ու մինչեւ մեզի հասնող հերկուած հողաշերտերը, նիւվատեցին կը խօսէր այդ հողերուն տիրութիւնը ու խնամքը ստանձնող նախաձեռնութեան ոգիով կառավարիչի մը ինքնավստահ ոճովը: Ան կը բացատրէր իր ծրագիրներն ու նպատակը եւ կը խօսէր ոգեւորուած եւ անընդհատ, առանց յոգնելու եւ առանց ինծի դադար տալու:

Ճամբան աւելի նեղցաւ: Այդ ամայի բնութեան մէջ, փայտէ ցանկապատեր երեւցան ու շուներու հաչոց լսուեցաւ:

- Այստեղ կա՛նգ առ, - հրամայեց ան մեքենավարին:

- Այստեղ է իմ տունս: Կրնաք իջնել:

- Արիվէ (հասած ենք), - ըսի:

ԱՐՓԻ ՄԱՆԿԱՍԱՐԵԱՆ

ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅ ԴԱՌՆ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

ԵՐԲ ՄԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ ԱՂԲԱՄԱՆՆԵՐԸ ԿԸ ՆԵՏՈՒԻ

«Ամէն ծերունիի մահ՝ գրադարանի հրկիզումի մը կը նմանի» կ'ըսէ ժողովրդական առածը: Որքան աւելի իրական է այս խօսքը սփիւռքեան մեր պայմաններուն մէջ ուր մեր լեզուն, մեր մըշակոյթը մեր աւանդութիւնները եւ բարքերը օրէ օր աւելի ու աւելի կը մաշին: Այս անհաւասար կռուին մէջ, մենք կ'ապրինք ուրիշ դժբախտութիւն մը. մեր բարքերուն եւ մեր մշակոյթին հետ կ'անհետանան նաեւ մեր ամենամօտիկ պատմութեան վկաները որոնք «Մեծ Ոճիր»ին կենդանի փաստերն էին: Անոնց հետ կ'անհետանան նաեւ իրենց հաւաքած քանի մը վիրքերը, նամակները, նկարները եւ երբեմն ալ գրաւոր անտիպ բայց շահեկան վկայութիւններ որոնք իրենց հեղինակին մահէն յետոյ յաճախ աղբաման կը նետուին...:

Վերջերս Լիոնի Հայոց եկեղեցիին պահարանի մը մէջ կը հանդիպինք նկար մը եւ անոր հետ նամակ մը որուն բովանդակութիւնը կ'ուզենք յայտնել առանց իսկ բառ մը փոխելու կամ աւելցնելու:

Սիրելի Օրիորդ...

Ներեցէք ինձ, քիչ մը իմ ցաւալի խնդրովս խլել Ձեր թանկագին վայրկեանները: Կը յիշեմ այն օրը որ եկեղեցի եկայ բերելու համար իմ փոքրիկ մասնակցութիւնս, Գարապաղի խնդրոյն համար: Այսօրուայ գրած քանի մը տողերս, ինձ համար մեծ ցաւ կը պատճառեն: Բաժնուիլ այս սուրբ հօր նկարէն որը տրուած էր իմ ամուսնուս (*):

Երկար տարիներ տնօրինելէ վերջ Հ. Բ. Ը. Մ.ի որբանոցները ուր ես ալ պատիւը ունեցայ իր որբուհիներէն մէկը ըլլալ: Այժմ, սրտի խորին ցաւով ստիպուած եմ բաժնուիլ այս արժանաւոր եւ մեծայարգ անձնաւորութեան նկարէն: Տարիքս չափազանց իր չափը անցած է: Այո. ունիմ երկու զաւակներ որոնք ամուսնացած են օտարներու հետ, որով վստահ եմ որ այս նկարը գտնուի փողոցի մը անկիւնը:

Ցֆ.. Վախճանած է երկար տարիներ Եգիպտոսի ընդհանուր հոգեկան (հովուոր) կառավարչութեան վերջ (**):

Յարգանօք՝
Ե. Մ.

Առանց մեկնաբանութեան:

Ս. ՍՈՒՔԻԱՍԵԱՆ

(*) Մամբրէ Վարդապետ Սիրունեանի (յետոյ եպիսկոպոս) նկարն է:

(**) Մամբրէ Եպիսկ. Սիրունեան Եգիպտոսի Հայոց թեմի առաջնորդն էր:

ԿՈՉ
ՀԱՅ ԱՒԵՏ. ԳՈԼԷՃԻ ՇՐՋԱՆԱՒԱՐՏՆԵՐՈՒՆ

1992-93-ին կը զուգադիպի Հայ Աւետ. Գոլէճի 70ամեակը: Այս առթիւ լոյս պիտի ընծայուի 1987-էն ի վեր պատրաստուեթեան մէջ եղող Յուշամատեան Ալպոմ մը, ուր ի միջի այլոց պիտի երեւնան լուսանկարները եւ կենսագրականները Հայ Աւետ. Գոլէճի 1927-էն սկսեալ անխտիր բոլոր շրջանաւարտ - շրջանաւարտուհիներուն: Այս առթիւ կոչ կ'ընենք մեր բոլոր շրջանաւարտ - շրջանաւարտուհիներուն իրենց անցագրային չափի մէկ լուսանկարին հետ միատեղ, իրենց ամփոփ կենսագրական գիծերը ղրկել, չէշտը դնելով կենսագրական տուեալներու, ուսման, ասպարէզի, ընտանեկան վիճակի, ազգային ու հանրային ծառայութեան, եւլն. թուականէս մինչեւ 6 ամիս, այսինքն 1991 Դեկտեմբեր 31, Հայ Աւետ. Գոլէճի Յուշամատեանի Յանձնախումբին, հետեւեալ հասցէին, ապահովագրեալ օդային թըղթատարով..

Armenian Evangelical College
P. O. Box 11-3672
Beirut — LEBANON

Մահացած շրջանաւարտներու պարագային կը խնդրուի իրենց հարազատներէն իրենց կենսագրական տուեալներն ու նըկարները ղրկել:

Հ.Ա.Գ.Ի ՅՈՒՇԱՄԱՏԵԱՆԻ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ

ՀԱՅԿ. ՌԱՏԻՈՅԻՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆՆԵՐԷՆ

– Ինչո՞ւ կանանց բանակ չեն տանում:
– Նրանք «պառկե՛լ» հրամանը ճիշդ չեն հասկանում:

**

– Կեանք կա՞յ արդեօք այլ մոլորակների վրայ:
– Չէ, այնտեղ էլ չկայ:

**

– Ինչո՞ւ մեզ մօտ չի պլանաւորւում մանկածնութիւնը:
– Որովհետեւ արտադրութեան միջոցները մասնաւորի ձեռքում են:

**

– Ինչո՞ւ է աքաղաղը ողջ կեանքում երգում:
– Որովհետեւ բազմաթիւ կանայք ունի, բայց ոչ մի զոքանչ:

**

– Ինչո՞ւ են ոմանք գէր, ոմանք էլ՝ նիհար, եթէ նոյն մակարոնն են ուտում:
– Որովհետեւ ոմանք երկարութեամբ են ուտում, ոմանք էլ՝ լայնութեամբ:

ԳՈՂԳՈԹԱ
ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ
Թ Է Ո Դ Ի Կ

Պ Ր Ո Ւ Ս Ա

Ածրանոս կը գտնուի Պրուսայէն 10 ժամ անդին. ահաւասիկ հոդ սպաննուողները՝ Խոսեռ Պէյազեան (Պոլսէն տարագիր), Անդրանիկ Խանճեան, Օննիկ Պալթայեան, Աբրահամ Նալպանտեան, Յակոբ Գարուճեան, Գառնիկ Փէքմէզեան, եղբայրը՝ Թորոս (առեւտրական թաղական խորհուրդի), Ստեփան եւ Լեւոն Տինկիլեան (բողոքական), Լ. Լութֆեան, Մինաս Քէօլէեան, Հրանտ Արապեան, Աղնիւ եւ Օննիկ Ֆիլիպէլեան, Գարբիէլ Մօզիկեան, Լափաճեան հայր եւ որդի, Սինէմ եւ Պետրոս Շամամեան, Մինաս Ֆնտըգլեան, փաստաբան Յարութիւն Ուզունեան, ուսուցիչ Միհրան Լութֆեան, Յարութիւն Եազըճեան, Ստեփան Հիսեան, Միքայէլ Խանճեան, Արամ Գամպուրեան, Կարապետ Էպլէեան, Գրիգոր Անտոնեան, Սարգիս Մջիկեան, Բիւզանդ Մօրուքեան, Գառնիկ եւ Կարապետ Փաչաճեան, Սալիմ Գըլըճեան, Թեւոնեան, գեղագործներ՝ Յարութիւն Լութֆեան եւ Արմենակ եւայլն եւայլն: Ամբողջ խումբէն տխրիկցի Սաքել միայն վերապրող, սպանեալ կարծուած եւ դիակներու կոյտէն բաժնուելով գաղտագողի քաղաք դարձած:

Իսկ տեղւոյն բանտին մէջ երկար ատեն կը հեծեն շրջակայ գիւղերու 200 Հայեր: Ամբողջ Հայութիւնը Օգոստոսի սկիզբը 5 կարաւանով տեղահան՝ Գոնիա - Էրէյլի - Կոտինա եւայլն: Կուսակալ Ալի Օսման պարագլուխը կը ներկայանայ չարաչահութեան գործին. աղուոր տուն ունեցող աքսորուողները կը ստիպէ որ մնացած գիներով իրե՛ն ծախեն կալուածներնին, փոխանցման գործողութիւնները կը կատարէ կայծակի արագութեամբ եւ քիչ յետոյ բռնի ետ կ'առնէ վճարած դրամները. ժողովրդեան մեկնումէն վերջ, ի՛նչ է դարձեալ անոնց գոյքերը իւրացնողը:

Վիճակիս նորընտիր առաջնորդն էր

Պարգեւ Ծ. Վարդապետ Դանիէլեան.. Ծնած է Հասքէօյ (Կ. Պոլիս) 1881-ին, աշխարհական անունը Հայկ: 1899 Սեպտեմբերին Արմաշու Դպրեվանքը մտնելով՝ 6 տարի վերջ վարդապետ կը ձեռնադրուի Դուրեան սրբազանէ: Քարոզիչ Նիկոմիդիոյ 1906-1907, յետոյ առաջնորդ Կոտինա-Աֆիոն Գարահիսարի, իսկ 1914ի վերջերը՝ տեղապահ Պրուսայի, ողբացեալ Օտապաշեան Վարդապետի առաջնորդական պաշտօնով Երզնկա մեկնումին առթիւ: Աշխատակցած «Լոյս» եւ «Տաճար» կրօնաթերթերուն:

Պրուսայի Թաղապետական ընտրութեանց առեն, իթթիհատականաց կողմը չըլլալուն՝ անոնց զայրոյթը կը հրաւիրէ իր վրայ. եւ երբ Աղէտի օրերուն Առաջնորդարանը կը կոխուի, Պոլիս տպեալ սովորական գիրքերու եւ լրագիրներու՝ դիտմամբ «մնասակար»ի գոյն տալով, իբր յեղափոխական կը ձերբակալեն, կը բանտեն ու կը դատապարտեն զինք 15 տարուան: - Ո՞չ ապաքէն Թուրքը մատանջող երկու յատկութիւն կը մարմնացնէր յինքեան, Երիտասարդութիւն եւ Զարգացում. բարդեցէ՛ք վրան երրորդ մը՝ Առաջնորդութիւն, այդ երկուքով ա՛լ աւելի ահաւոր երեւցող: Նոր որոշում, եւ որոշման հետ արագ գործադրութիւն. կը հանեն զինք բանտէն եւ Առաջնորդարանի վաղեմի քարտուղար Սուքիաս Տիւլկէրեանի հետ կ'աքսորեն Տէր Զօր: Տաժանագին է իրենց ընթացքը մինչեւ հոդ, զոհ երթալով երկուքին մէկ բծաւոր ժանտատենդի, օգոստոսեան կոտորածը չտեսած:

Յառաջ բերենք հիմա՝ Պրուսայէն Պետրոս Փափազեանի մեզ ղրկած գրութենէն քանի մը հատուած, ուր կը պատկերանան տարաբախտ Արմաշականին եւ այդ շրջանի կարգ մը ազգայնոց բանտէ բանտ դեգերումներն ու ցականքը. «Պարգեւ Վարդապետ, Սուքիաս եւ ժամկոչ Վարդերես, նաեւ պրուսացի Օննիկ Պալթայեան, Աբրահամ Նալպանտեան եւ Յակոբ Գափուճեան՝ հէք ընկերներուս եւ ինձ նման կը գտնուէին Պրուսայի եւ Պանտըրմայի բանտերը: Ասոնցմէ առաջին երեքը (վարդապետ, դրագիր եւ ժամկոչ) բերդարգելութեան դատապարտուելէ յետոյ՝ 1916 Ապրիլ 26-ին ճամբայ հանուելով Տէր Զօր ղրկուած եւ անհետացած են, իսկ վերջին երեքը Պրուսայի արգելանոցէն Ածրանոս տարուելով ջարդուած են բազմաթիւ ազգակիցներու հետ...:

(Շար. 258)

(Շար. Ա. էջէն)

ի՞նչ պիտի ըլլայ։ Ծամիր կ'ուզէ որ միայն լուռ վկայի դերին անդին չանցնի. բ) ժողովին հերթականութեան մասին ճշգրիտ տեղեկութիւններ կ'ուզէ. տարին մէ՞կ անգամ, երկո՞ւ անգամ, չո՞րս անգամ. գ) հուսկ, պաղեստինեան պատուիրակութեան կազմը պէտք է ճշդուի։ Իսրայէլ միայն գրաւեալ հողամասերու բնակիչներէ կազմուած պատուիրակութիւն մը կ'ընդունի, հոն, ո՛չ պաղեստինեան Սփիւռքէն մարդ պէտք է ըլլայ, ոչ ալ արեւելեան Երուսաղէմէն, զոր, Իսրայէլ վերջնապէս կցած է։ Պէքըր, որ ուխտաւորի գաւազանն ի ձեռին, յամառօրէն եւ յարատեւօրէն կ'երթայ երկրէ երկիր լուծում մը գտնելու համար, յոգնած վերադարձաւ Ուաշինկթըն, բայց՝ լաւատես։

ՆՈՒԿՈՍԼԱՒԻՈՅ մէջ կացութիւնը շատ ծանր է եւ Յուլիս 22-ին Խրուաթներու եւ Սերպերու միջեւ բախումներ տեղի ունեցած էին եւ 20 մեռեալի խօսք կար։ Եուկոսլաւ ղեկավարներու բոլոր ջանքերը ի դերեւ ելան եւ Յուլիս 23-ին ալ մթնոլորտը չէր հանդարտած։ Պելկրատէն վերադարձող Ֆրանսացի երեսփոխաններու համաձայն, քաղաքացիական պատերազմ մը անկարելի չէ եւ որուն հետեւանքներն ալ ճակատագրական կրնան ըլլալ ամբողջ Եւրոպայի համար։

ԿԻՊՐՈՍ մերժեց Պուշի առաջարկները չորսերու ժողով մը կազմակերպելու (Յունաստան, Թուրքիա, կղզիին երկու համայնքները), որ ինչպէս գրեցինք մեր նախորդ թիւով, Թրքական ծրագիրն էր։

ԵՐԵՒԱՆ — ՀԵՌԱՏԻՊ — ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» - ՅՈՒԼԻՍ 17 / 22)

ԶՕՐԱԿՑԱԿԱՆ ՀԵՌԱԳԻՐ

Անթիլիասի Կաթողիկոս Գարեգին Բ. Հայաստան կատարած այցելութենէն (Յունիս 8-12) վերադարձին շնորհակալութեան ու սրտակցութեան հեռագիր մը ուղղած է Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ Լ. Տէր-Պետրոսեանի։ Գարեգին Բ. կը մաղթէ «Աստուած ձեզ եւ ձեր գործակիցները զօրացնէ, իմաստութեան եւ արիութեան առաքինութիւններով զօտեպնդէ, որպէսզի միասնական կամքով յառաջ տանիք ձեր բարձրագոյն պատասխանատուութիւններն ու պարտաւորութիւնը Հայաստանի Հանրապետութիւնը ազատագրական եւ յառաջդիմական ընթացքով հասցնելու համար անկախութեան այն վիճակին որ մեր ժողովուրդի գերագոյն կամքն է»։

**

ՕԳՆՈՒԹԻՒՆ ԳԵՏԱՇԷՆՑԻՆԵՐՈՒՆ

Դիլիջանի երգահաններու ստեղծագործական Տան մէջ կատարուած բարեսիրական համերգին ամբողջ հասոյթը յատկացուեցաւ Գետաշէնէն տարագրուած ընտանիքներու որոնք ներկայիս առժամապէս հոդ կը բնակին։ Անոնք նիւթական, գլեստեղէնի օգնութիւն կը ստանան ու ենթակայ են յատուկ ուշադրութեան։

**

ԴԻՄՈՒՄ ԵՕԹՆԵՐՈՒ ԺՈՂՈՎԻՆ

«Ժողովրդական Ռուսաստան» շարժումէն խումբ մը անդամներ դիմում մը գրկած են «Եօթներ»ու լոնտոնեան ժողովին, անոնց ուշադրութիւնը Ազրպէջանի հայ բնակչութեան ցեղասպանութեան ու տեղահանութեան վրայ հրաւիրելու նպատակով. դիմումին մէջ հակահայ պատահարներու մեքենայութիւնները պարզելով, ստորագրողները կ'ըսեն թէ իրադարձութիւնները համաշխարհային հանրութեան անյապաղ հակազդեցութեան պահանջքը ունին։ Դիմումը ստորագրած են խորհրդային եւ Ռուսաստանի երեսփոխաններ՝ փրոֆ. Աֆանասիեւ, Գ. Ստարովոյտովա, Ա. Մուրաշով, գնդապետ Վ. Սմիռնով, Վ. Դմիտրիեւ, փրոֆ.ներ Լ. Պոնոմարեով, Ա. Շարաղ, Հայր Գլեբ Եակունին։

**

ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐ,
ՅԱՓՇՏԱԿՈՒՄՆԵՐ

Ստեփանակերտի մէջ Ազրպէջանի քաղաքապահին զինեալները ձերբակալեցին Կառլէն եւ Լեւոն Հայրումեան եղբայրները, անոնց երեք որդիները, Կիմ Յարութիւնեանը, Ասկերանի Լեռնաւան գիւղէն Նելսոն Մարտիրոսեանը, Ջոն Առաքելեանը եւ Արմէն Բարխուդարեանը եւ տարին անորոշ ուղղութեամբ։ Ձերբակալուեցաւ նաեւ Կարօ Յարութիւնեան որ հետաքրքրուած էր եղբօրը ճակատագրով։ Կ'ենթադրուի որ գիրենք տարած են Շուշիի բանտը։ Մարտունի - Ճարտար ճամբուն վրան ալ ազրպէջանցի քաղաքապահի մարդիկ դաժանաբար ծեծեցին վարորդ Սերգէյ Աղաջանեանը ու խլեցին ինքնաշարժը։

**

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

Խորհ. ժողովուրդներու 10-րդ ամառնային ախոյենութեան մրցումներուն մինչեւ Յուլիս 15 հայ մարզիկները շահեցան վեց ոսկի, երեք արծաթ եւ 12 պրոնզ մետալ։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Վազգէն Կիւրճեան, Շաքէ Մութէն - Թիւթիւնճեան եւ Լարա Մութէն կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Յուլիս 28-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ եկեղեցին

ԼԱՒԻԿ ԿԻՒՐՃԵԱՆ-ի
(ծնեալ Թիւթիւնճեան)

մահուան Բ. տարելիցին ի յիշատակ։
Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ Ազգային Միութեան վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները եկեղեցւոյ պայծառութեան համար.-

Միրէյ-Վարդուհի Դաւիթեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի Տիկին Շաքէ Այանեան 500 Ֆր.։

Պ. Ռընէ Զաքարեան, Մանուկեան ընտանիք 2000-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ներսէս Թիւթիւնճեան, Տէր եւ Տիկին Վաղինակ Միսքճեան 1000-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Վարուժան Մակարեան 2500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Տէրտէրեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Միսաք Թօփալեան, Օրիորդ Գլատիս Շահպազեան 300-ական Ֆր., Տիկին Սօնիա Գէփենէքեան 250 Ֆր., Տիկին Նեվրիկ Պասմաճեան 200 Ֆր., Տիկին Միքայէլեան, Պ. Օգիւլտ Խաչատուրեան 100-ական Ֆր.։

Բաբգէն Տէյիրմէնճեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի Տէր եւ Տիկին Վարդգէս Զալըքեան 100 Ֆր.։

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ
ՄԵԿՆՈՂ ՄԵՐ
ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներէն կը խնդրուի –նախընտրաբար– հասցէի առժամեայ փոփոխութիւնը կատարել իրենց թաղին թղթատարի գրասենեակին միջոցաւ, չծանրաբեռնելու համար «Յառաջ»ի վարչութեան աշխատանքը։

Անկարելիութեան պարագային, կարելի է անշուշտ, դիմել գրաւոր թերթիս վարչութեան, մեկնումի թուականէն 5 – 6 օր առաջ, տալով երկու հասցէները (ընթացիկ եւ նոր) եւ կցել 30 Ֆր.ի դրոշմաթուղթ Ֆրանսայի համար։ Ամրան շրջանի թղթատարական յաւելեալ անկանոնութիւնները պատճառ են, որ արտասահման մեկնողներու հասցէի փոփոխութիւն չըկատարուի։

Արձակուրդի առթիւ, հասցէի փոփոխութիւն չի կատարուիր առկախ հաշիւ ունեցող բաժանորդներուն։

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՁՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՓՈՆ - ՏԸ - ՇԷՐԻ.- Տիկին Միսաք Գրիգորեան 200 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին, ի յիշատակ իր ամուսնոյն, անոր մահուան 14-րդ տարելիցին առթիւ։

**

Գեղամ Գափաֆեան 200 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին իր մեծ-մօր՝ Տիկին Մարիամ Սելթէկեանի յիշատակին։

ԹՈՒԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

ՊՈՌՆ.- Տիկին Հայկանոյշ Յովակիմեան 300 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին Տիկին Էլմաս - Արշալոյս Ալթունեանի մահուան առթիւ։

ՎՐԻՊԱԿ

Յուլիս 23-ի «Յառաջ»ի Ա. էջ, Դ. սիւնակ, Փութպոլի լուրին մէջ տող մը սխալմամբ նետուած ըլլալով, նախադասութիւնը անհասկնալի դարձած է։ Բ. պարբերութեան 5-րդ տողէն պէտք է ըլլայ.- «...Մարզադաշտին մէջ, զանգուածային անկարգութիւններու ձեռնարկած են, միլիսի ազդու ելն. ելն.»։

ՍՏԻՊՈՂԱԿԱՆ

Երկու փոքր երախաներով երիտասարդ զոյգ մը –ամուսինը կ'աշխատի Քրէթէյլի Henri Mondor հիւանդանոցը– վարձու յարկաբաժին մը կը փնտռէ, 2 սենեակ, յարմարութիւններով, միայն երկու տարուան համար։

Հեռաձայնել.–
43. 95. 08. 36

«ՅԱՌԱՋ»Ի
ընթացիկ ազդերու
սակագինը

Մահազդ	400	(474,40)
Հոգեհանգիստ	300	(355,80)
Շնորհակալիք	300	(355,80)
Հարսնիք–Նշանտուք	300	(355,80)
Ծնունդ	300	(355,80)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% Թ.Վ.Ա. (տե՛ս փակագծի մէջ ընդհ. գումարը)։
Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին։
Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան։

ՄԻՒՌՈՆԻ ՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ
ՍՈՒՐԲ ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՄԷՋ

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ

Իր գահակալութեան 36–րդ տարեդարձին առթիւ, Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. ՎԱԶԳԷՆ Ա. Ամենայն Հայոց Վեհափառ Կաթողիկոսը, համաձայն մեր եկեղեցական աւանդական կարգի, Սեպտեմբեր 29–ին, Կիրակի օր, Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի մէջ, ՍՐԲԱԼՈՅՍ ՄԻՒՌՈՆ պիտի օրհնէ։

ՄԻՒՌՈՆՕՐՀՆՈՒԹԵԱՆ շնորհաբեր այս արարողութեան ներկայ գտնուելու առիթ ընծեռելու համար, ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱԿԱՆ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ կը կազմակերպէ ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ մը հետեւեալ կարելիութիւններով.

Սեպ. 26–էն Հոկ. 3, ՓԱՐԻԶ – ԵՐԵՒԱՆ – ՓԱՐԻԶ
ուղիղ թռիչքով, սակ՝ 6950 Ֆր.
Սեպ. 26–էն Հոկ. 10, ՓԱՐԻԶ – ԵՐԵՒԱՆ – ՓԱՐԻԶ
ուղիղ թռիչքով, սակ՝ 8750 Ֆր.
Սեպ. 26–էն Սեպ. 30, ՓԱՐԻԶ – ԵՐԵՒԱՆ ուղիղ թռիչքով
վերադարձ Մոսկուայի ճամբով, սակ՝ 7100 Ֆր.։

Վերոյիշեալ գիները կը պարփակեն օդանաւին տոմսը, առաջին կարգի պանդոկ, demi-pension, յատուկ շրջապտոյտներ, ապահովագրութիւն, վիզա։

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆԸ կը կազմակերպուի Փարիզէն SABERA-TOURS եւ Լիոնէն SEVAN ճամբորդական գրասենեակներու գործակցութեամբ։

ՏԵՂԵՐԸ ՍԱՀՄԱՆԱՓԱԿ ԵՆ։ Վերջին պայմանաժամ՝ Յուլիս 31։

Արձանագրութեան եւ այլ տեղեկութիւններու համար դիմել Փարիզի Ս. Յովհաննէս–Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ քարտուղարութեան՝ 15, Ռիւ Ժան–Կուժոն, Փարիզ 8, հեռաձայն՝ 43–59–67–03։

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՌՈՒՑԻԿ,
ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ
ԶԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ
(ՀԱՍՑԵԳՐԵԱՅ ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ,
ՊԱՀԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS,
PROSPECTUS,
DIVERS TRAVAUX DE VILLE
(TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES,
ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI,
DE 14 à 18 h. 30
SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ,
ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30
ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻԷ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ 25

JEUDI
25 JUILLET
1991

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.588 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 66e ANNÉE — No 17.588

ԳՈՐԲԱՉՈՎ ԿԸ ՅԱՅՏԱՐԱՐԷ.–

«ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԿԸ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԻ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՈՒԽՏԸ ՍՏՈՐԱԳՐԵԼՈՒ»

Գրած էինք մեր նախորդ թիւով թէ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան Մոսկուա մեկնած էր Երկուշաբթի, մասնակցելու դաշնակցային ժողովին, որ գումարուած էր Մոսկուայի մօտ՝ Նովօ-Օկարեւօ:

Չորեքշաբթի առտու, Յուլիս 24ին, երբ կը խօսէինք Երեւանի հետ (ուր ժամը 8-ի մօտ էր), Լեւոն Տէր-Պետրոսեան չէր վերադարձած եւ իր մասին եղած միակ տեղեկութիւնն այն էր թէ նախորդ օրը, կէսգիշերը անց դեռ չէր վերադարձած ժողովէն, որ կը տեւէր ինը ժամէ ի վեր:

Քիչ ետք էր, որ Ա-ԷՖ-ՓԷ, ֆրանսական ժամով 7.43-ին, հեռագիր մը կը ղրկէր Մոսկուայէն ուր կ՚ըսուէր բառ առ բառ.– «Գորբաչով յայտարարեց, Նովօ-Օկարեւոյի ժողովէն ետք, որուն կը մասնակցէին Հանրապետութեանց նախագահները, ներառեալ Հայաստանի նախագահը, որ Հայաստան կը պատրաստուի Միութեան Ուխտը ստորագրելու»:

Առ այժմ, ոչ մէկ մանրամասնութիւն կրնանք տալ այս մասին:

Երեւան, Յուլիս 23-ին, կատարուած է Շահումեանի շրջանէն փոխադրուած 4 զոհերէն երեքին թաղումը:

Նոյն օրը, ինչպէս կը նախատեսուէր, Գերագոյն Խորհուրդի նիստը շատ փոթորկալից եղած էր: Օրակարգը, ինչպէս գրած էինք կը վերաբերէր նախագահի կարգավիճակին: Երկու նիստերու ընթացքին, վէճերը այնքան բուռն եղած են, որ հարկ եղած է ընդհատել մինչեւ յաջորդ օրը (Յուլիս 24), որպէսզի սահմանադրական յանձնաժողովը եւ երեք գործակից յանձնախումբերը նոր նախագիծ մը ներկայացնեն, ուր նկատի առնուած ըլլան եւ համադրուած՝ եղած առաջարկները:

Գերագոյն Խորհուրդի երկու երեսփոխաններ՝ Պետրոս Ղազախեան եւ Վարդան Պետրոսեան յայտարարած են թէ այլեւս կը ներկայացնեն ՀՌԱԿ-ը (Հայաստանի Ռամկավար Ազատական Կուսակցութիւն):

Թուղթի տագնապը մեծ համեմատութիւններու հասած է եւ արդէն երեք օր է «Երեկոյեան Երեւան» չէր ղրկուեր բաժանորդներուն: Վախ կար որ Յուլիս 24-ին լոյս չտեսնէին նաեւ «Հայաստանի Հանրապետութիւն»ը եւ այլ օրաթերթեր: «Հայաստանի Հանրապետութիւն»ը Երկուշաբթի արդէն յայտնած էր թէ միայն երեք օրուան թուղթ կար: Ներկայիս թուղթի թոնը, որ 700 ռուբլի էր, հասած էր 7000-էն 8000 ռուբլիի եւ ուրեմն թերթ կը հրատարակեն անոնք որոնք ի վիճակի են նման գումարներ տրամադրելու:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Յուլիս 24-ին, Չորեքշաբթի Երեւանի ժամով 12-ին, հեռաձայնային նոր կապ մը հաստատեցինք, տեղեկանալու համար թէ ինչ հակադրեցութիւն կայ Երեւան: Այդ ժամուն դեռ չկար: Նախորդ օրը, Գերագոյն Խորհուրդի նիստին յայտարարուած էր թէ Լ. Տէր-Պետրոսեան գացած էր ծանօթանալու ուխտին պայմաններուն: Թէեւ, քաղաքական շրջանակներու մէջ, այն տպաւորութիւնը կը տիրէր թէ Լ. Տէր-Պետրոսեան գացած էր մասնաւորաբար Շահումեանի կացութեան համար: Արդարեւ, այդ երեք գիւղերուն մէջ, Էրքէջ, Բուզլուխ եւ Մանաշիդ բախումները շատ ծանր են տակաւին եւ կին ու երախայ անտառները կը մնան անընդունելի պայմաններու տակ:

Պայմանագրին առընչութեամբ յիշենք որ Յուլիս 18-ին տեղի ունեցած է Գ.Խ.ի նախագահութեան նիստ, ուր քննարկուած է Նովօ-Օկարեւօ Յուլիս 23-ին գումարուելիք միութենական նոր Ուխտի (կամ պայմանագրի) վերջնական տարբերակի մշակման նպատակով կոմիտէի նիստին Հայաստանի մասնակցութեան հարցը: Մեկնելով այն տեսակէտէն որ միայն Սեպ. 21-ին է, որ Հայաստանի հանրաքուէն կը ճշդէ Միութեան հետ մեր յարաբերութիւններու բնոյթը, որ միութենական պայմանագրի հանդէպ վերաբերումի հարցը արդէն իսկ մտած է Գ.Խ.ի յառաջիկայ նիստի օրակարգին Խորհրդարանի վերջնական դիրքորոշումը ճշդելու համար, միաժամանակ նկատի առնելով որ նոյնիսկ «9 փլիւս 1» համաձայնագիրն ստորագրած առաջին Հանրապետութիւններ պայմանագրի քննարկումը յետաձգած են մինչեւ Սեպտեմբերի կէսերը, Գ.Խ.ի նախագահութիւնը որոշեց առայժմ ձեռնպահ մնալ կոնկրէտ գործողութիւններէ:

Այս էր Արմէնփրէսի տեղեկատուութիւնը այդ մասին: Մինչ, Չորեքշաբթի, առաջին հաղորդումէն ետք, Ա-ԷՖ-ՓԷ կ՚աւելցնէր թէ Գորբաչով «դոհունակութեամբ» յայտարարած էր թէ Հայաստան կը պատրաստուի ստորագրելու:

Կը մնայ սպասել, տեղեկանալու համար թէ ի՞նչ անցած դարձած է եւ ի՞նչ խոստացած է Գորբաչով համոզելու համար Հայաստանի Գ.Խ.ի նախագահը:

ԹԱՂՈ՞ՒՄ ՄԱՐՔՍ-ԼԵՆԻՆԻԶՄԻ

Խորհ. Միութեան համայնավար կուսակցութիւնը կրնայ վերջնապէս հրաժարիլ մարքս-լենինիզմէն եւ անիկա կատակ չէ: Գորբաչովի ներկայացնելիք «համայնավար կուսակցութեան ծրագիրը» չի կրնար, կ՚ըսեն մասնագէտները, յանդիլ ուրիշ բանի քան հերձուածի մը կուսակցութեան ծոցը, քանի հաւանական չի թուիր որ պահպանողականները համակերպին: Գորբաչովի այս ծրագիրը 6-րդն է իր տեսակին մէջ, շարադրողն է իր անձնական խորհրդատուն՝ Կէորկի Շահնազարով եւ լոյս տեսած է Նեզավիսիմայա Կազետա-ի մէջ: Ինչ որ կ՚առաջադրուի շատ նման է արեւմտեան դասական տեսակի սոսիալ-ժողովրդավարութեան մը, լքումովը մարքս-լենինիզմի: Լրագրողները ծաղկաքաղ մը կատարած են եւ կը ներկայացնեն: Այսպէս կարելի է հետեւեալ բանաձեւումները գտնել.–

- «Կուսակցութիւնը ընդմիշտ կը բացառէ այն սկզբունքը, ըստ որուն նպատակը կ՚արդարացնէ միջոցները»:

- Գաղափարական գետնի վրայ, մարքսիզմը կը սահմանուի որպէս.– «արդիական ընկերվարական տեսարանութեան աղբիւրներէն մէկը» եւ ո՛չ միակը: «Կան նաեւ հիւմանիզմ այլ ըմբռնումներ աշխարհի եւ Խորհ. Միութեան մէջ»:

- Կրօնքը կը դադրի ժողովուրդին հաշիշն ըլլալէ: «Համայնավար կուսակցութիւնը բաց է հաւատացեալներուն ինչպէս անհաւատներուն»:

Կուսակցութեան լիակատար նիւթի նախօրեակին, մթնոլորտը լարուած է: Պահպանողականներու խումբ մը, բաղկացած զօրավարներէ, գաղափարապաշտներէ եւ գինուորներէ, կոչ մը բրած է, գրեթէ ամբաստանութեան մը ընդդէմ՝ -«ազաներուն, ուրացողներուն, կծծիներուն դէմ, որոնք կը ծնրադրեն անդրծովեան իրենց պաշտպանին առջեւ, Հայրենիքին փրկութիւնը ապահովելու համար եւ մաքրելու մեր տան հրդեհը: Այլեւս ջուր չէ որ պէտք է, այլեւ մեր արցունքները եւ մեր արիւնը»:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ արտաքին նախարարը յայտարարեց.– «Զինակից ուժերը որոնք Թրքական հողամասին վրայ հաստատուած են, որեւէ պարագայի պիտի չօգտագործեն Թրքական հողը, օդային տարածութիւնը եւ ջուրերը Իրաքի վրայ յարձակողական գործողութեան մը համար առանց Թրքական կառավարութեան բացայայտ հաւանութեան»: Այս իմաստով նամակ մըն ալ ղրկուած է Միացեալ-Նահանգներու, Ֆրանսայի, Իտալիոյ, Պելժիոյ եւ Հոլանտայի, որոնց զօրքերը Սիլոփիի շրջանը տեղաւորուած են: Թրքական փոքր զօրագունդ մըն ալ ձգած է իրենց միանալու, արգելք հանդիսանալու համար, ըստ Թրքական աղբիւրներու, հիւսիսային Իրաքի բնակչութեանց աքսորին կրկնութեան:

ԱՆՏՐԷ ՏՕԹԷԼ, գրագէտը որ հեղինակ է աւելի քան 50 հատորներու (վէպ, ուսումնասիրութիւն եւ էսէ) մեռաւ Փարիզի Պուսիքօ հիւանդանոցը 91 տարեկանին: Մտերիմ էր Շահան Շահնուրի, որ իրեն եւ իր գրչեղբայրներուն համար Ամէնէն Լիւպէնն էր, այսինքն ֆրանսագիր գնահատուած բանաստեղծը: Երկար տարիներ ունեցած են խիստ շահեկան թղթակցութիւն մը եւ 1974, Օգոստոս 23-ին չէր փարանած իր Առտէնններէն Փարիզի Հայոց Եկեղեցին փութալ ներկայ ըլլալու համար Շահնուրի յուղարկաւորութեան: Ծնած Առտէններ 1900 Սեպ. 1ին, Տօթէլ իր ասպարէզը սկսած է որպէս դասատու փիլիսոփայութեան 1924-էն պաներպմ, Ֆրանսա եւ Աթէնք: Իր մանկութենէն պահած էր բնութեան եւ բուսաբանութեան սէրը: Մեծ հիւպող մըն էր Ոէնպոյի, զոր իր հայրը ճանչցած էր: 30 տարեկանին է միայն որ սկըսած է հրատարակել իր գործերը: Իր ծանօթ հատորներն են.– «Nulle part», «Les chemins du long voyage», «Pays natal ou l'enfant qui disait n'importe quoi», բայց «Le pays où l'on n'arrive jamais»ն է որ իր համբաւը պիտի հաստատէր:

ԳՈՐԲԱՉՈՎ յայտարարած է Կիպրոսի առընչութեամբ.– «Կողմնակից ենք միջազգային ժողովի մը, որ արագօրէն կարգաւորուի Կիպրոսի շուրջ եւ որ գոհացում տայ Կիպրացիներուն, Յոյներուն եւ Թուրքերուն»: Ծանօթ է որ Կիպրոս դէմ է Ուաշինկթընի չորսերու ժողովի առաջարկին, որ Թրքական տեսակէտն էր:

ՆԱԽԱԳԱՀ ՊՈՒՇԻ Թուրքիա այցելութեան օրերուն, Թ. Էօզալի հետ խօսակցութեան մը ընթացքին նիւթը առընչըւած է նաեւ Հայաստանի: Պուշ հարցուցած է թէ մինչեւ ուր կրնան երթալ Հայերը. Էօզալ պատասխանած է. «չեմ կարծեր որ երթան մինչեւ անկախութիւն. հաւանական է որ աւելի ճկուն դաշնակցային դրութեան մը անցնին»:

ԵՐԵՒԱՆ ՀԵՌԱՍՏԻՊ ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ («ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» - ՅՈՒԼԻՍ 18 / 23)

ՅԱՐՁԱԿՈՒՄ ՇԱՀՈՒՄԵԱՆԻ ՎՐԱՅ

Յուլիս 22-ին, լրագրողներու հետ հերթական հանդիպումին, ներքին նախարար Աշոտ Մանուչարեան նշեց որ Ազրբէջանի իշխանութիւնները յենլով կեդրոնի աջակցութեան կը շարունակեն տեղահանման քաղաքականութիւնը: Շարաթավերջին յարձակման ենթարկուած է Շահումեանի Վերիշէն գիւղը, բայց ինքնապաշտպանական ջոկատները ղանոնք ետ մղած են: Յարձակումին մասնակցած են խորհ. գինեալներ: Կովկասի զինուորական ջոկատներու հրամանատար Պատրիկէեւ ըսած է որ գործողութիւններու ընթացքին վիրաւորուած է խորհ. ռազմօդային ուժերու օդաչու մը:

ԱՐՑԱԽ

Լեռնային Ղարաբաղի ինքնավար մարզի խումբ մը ղեկավարներ հանդիպում ունեցան Ազրբէջանի նախագահ Մութալիբովի հետ: Հայկ. կողմը ընդգծեց թէ յետագայ բանակցութիւններու մասնակից կրնան ըլլալ միայն մարզին սահմանադրական մարմինները. ուրեմն, պէտք է լուրջ չփումներէ առաջ վերականգնուին մարզային խորհուրդն ու անոր գործադիր կոմիտէին լիազօրութիւնները: Նշուեցաւ նաեւ որ որպէսզի բանակցութիւնները յաջող ելք ունենան, անհրաժեշտ է դադրեցնել իրարու հանդէպ ուժի գործադրութիւնը եւ քաղաքական շարժառիթներով, ըստ ազգ. պատկանելիութեան անհիմն ձերբակալութիւնները:

ԳԱՄՍԱԽՈՒՐԴԻԱՅԻ ՄԵՂԱԴՐԱՆՔԸ

Վրաստանի նախագահը մեղադրած է Ազրբէջանի շարք մը շրջաններու տեղական իշխանութիւնները թէ ոտնահարած են հոն ապրող Վրացիներու իրաւունքները: Ազրբէջանի նախագահին ուղղուած նամակի մը մէջ ան ըսած է թէ վրացի բնտանիքներու տուներուն վրայ յարձակումներ կ՚ըլլան ու անոնց պարտէզները կ՚աւերուին: Գամսախուրդիա կը պնդէ նաեւ որ տեղական իշխանութիւնները յաճախ կը շրջափակեն այդ շրջանները որպէսզի Վրաստանէն մեկուսացնեն:

ԲԱՑ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

Նորաստեղծ բաց համալսարանը ընդունելութիւն յայտարարած է 1991-92 դասաշրջանին համար: Ռեկտորը՝ փրոֆ. Լորիս Ղալաշեան կը բացատրէ թէ համալսարանը ինքնաբաւ բարձրագոյն ուսման հաստատութիւն է որուն նպատակն է մասնագիտական եւ լեզուական խոր գիտելիքներով, գործնական հմտութիւններով օժտուած երիտասարդներ պատրաստել: Չորս տարուան ընթացքին ուսանողները կը ստանան քաղաքագիտութեան, խորհրդարանային գործունէութեան, միջազգային իրաւունքի, միջազգային լրագրութեան, գործավարութեան եւլն. մասնագիտութիւն: Հոն կը դասաւանդեն Հայաստանէն, խորհ. այլ Հանրապետութիւններէն ու արտասահմանէն բարձրորակ մասնագէտներ: Համալսարանը վճարովի է. արտասահմանցիներու համար 3000 տոլար է սակը, տեղացիներու համար 6500 ռուբլի: Ընդունելութիւնը կ՚ըլլայ անհատական հարցազրոյցի ձեւով:

ԱՆՏԻՊ ԷՋԵՐ ՕՐԱԳՐԻՑ

ԼԵՌ ԿԱՄՍԱՐ

(Բ. եւ վերջ)

● Լսեցէք, պատմեմ ձեզ այսօր մի սափրիչի կեանք:

Առաջին ներգաղթողներից էր, անունը Մանուէլ: Այս Մանուէլը մի խանութ ունէր Երեւանի Կոնդ թաղամասում եւ մարդկանց սափրելով իր հանապազօրեայ հացն էր հայթայթում:

Հասաւ Ստալինի յիսունամեակը: Քաղաքը զարդարուեց: Միլիցիան մտաւ Մանուէլի խանութը, թէ՝ տանդ ինչ զարդ ունես, բեր խանութիդ պատերը զարդարիր: Մանուէլը ընդամէնը ունէր մի պատի գորգ՝ իր մեծադիր լուսանկարը վրան կախած: Բերեց մարդն իր ունեցած այդ զարդարանքը եւ խանութի պատին փակցրեց:

Տօնի օրը, երբ ստուգելու համար միլիցիան դարձեալ խանութը մտաւ ու տեսաւ Մանուէլի նկարը գորգին եւ ոչ Ստալինի, անմիջապէս բանտարկեց Մանուէլին՝ Ստալինի յոբելեանը ծաղրանքի ենթարկելու մեղադրանքով: Զթողնելով, որ իր յաճախորդի մէկ երեսը սափրելուց յետոյ միւսն էլ սափրէր:

Դատարանը, քննելով գործը, հաստատեց ու տասնըհինգ տարով Սիբիր տաժանակիր աշխատանքի դատապարտեց:

Տասնըհինգ տարուց Մանուէլը թոքախտով վերադարձաւ ծանր հիւանդ ու մեռաւ:

Սիրուած մարդ էր, բարեկամները բոլորն էլ պսակ բերին: Թաղման թափօրը կազմելիս, բարեկամները խորհուրդ տուին հանգուցեալի կնոջը Մանուէլի նկարը դուրս հանել՝ թափօրի առաջից տանելու համար:

- Ամա՛ն, ձեր ոտքը պաչեմ, այդպիսի բան չանէք, - սարսափած խօսեց կինը, - մի անգամ այդ նկարը փորձանք բերեց գլխներիս, կ'ուզէք կրկնե՞լ այն: Ստալինի նկարը տարէք դագաղի առջեւից...

Թափօրը դեռ փողոց չելած, յանկարծ ափերը չրխկացնելով կինը հորդառատ արտասուքներով [sic]: Հրամայեց դագաղը գերեզմանոց քշել, իսկ կնոջը ձերբակալելով Զեկա տարան:

- Դու մեր առաջնորդին մեռցնե՞լ կ'ուզես, - ատամները կրճտացնելով ասաց կոզքի չեկիստը, - հիմա քո հայը կը տեսնես:

Կինը, անշուշտ, իր «հայը տեսաւ», բայց նրա բարեկամներից եւ ոչ մէկ նրան այլեւս չտեսաւ, էն գնալն էր, որ գնաց:

Նրանց միակ որդին՝ Սեդրակը, ապագայում նման զուլումի չենթարկուելու համար վերցրեց մէջտեղից ե՛ւ իր հօր, ե՛ւ Ստալինի նկարները:

Խե՜ղճ Սեդրակ...

Ի՞նչ իմանար տղան, որ Ստալինի նկարը ամէն տան համար պարտադիր է կախել, եւ այս հրամանը չկատարողը կը դատապարտուի տասը տարուայ բանտարկութեան...

Սեդրակը էժան պրծաւ:

Ինձ քսան տարուայ դատապարտեցին, որովհետեւ ես համ Ստալինի նկար չէի կախել պատից, համ էլ ոչ մի հատոր Լենինի գրուածքներից չունէի գրադարանումս...

● Այն կապակցութեամբ, որ քաղաքում թոյլ չի տրւում կով կամ էշ պահել, իմ կատուն ինձ կատարեալ գաղափար է տալիս չորքոտանի կենդանու մասին:

Թէ ինչո՞ւ պետութիւնն այս չորքոտանիներին հալածեց քաղաքից՝ չիմացայ: Միգուցէ նրա՞ համար, որ երկոտանի անասունները արդէն փոխարինում են նրանց:

Բիմիական արդիւնաբերութեան ներկայ զարգացած շրջանում, երբ ապակուց թել են պատրաստում եւ քարից՝ կաուչուկ, ինչ դժուար բան է մարդուց անասուն պատրաստելը: Եւ զարմանալին այն է, որ մարդուց պատրաստուածը աւելի անասուն է դառնում, քան բնականից ստեղծուածը:

Բնական անասունը, օրինակ՝ իմ կատուն, ունի սեփական զատողութիւն, սեփական ճաշակ եւ սեփական կամք: Ջուրի ափխակուցը չի ուզում, անպայման դեղնուցը պիտի տաս: Թանում նստում է գլխիս, որը նշան է, թէ արհամարհում է իմ կարծիքը, չի ընդունում իմ կոնցեպցիաները:

Մարդն իրաւունք ունի՞ թռչել Լենինի գլխին եւ նրա որեւէ մտքին համակարծիք չլինել: Ո՛չ:

Աստուած մարդուն լեզու տուել է միայն Լենինին կրկնելու համար:

Այս՝ կուսակցականների մօտ:

Իսկ անկուսակցականը, որ չի կրկնում, խելի չի էլ իմանում, թէ ինքը լեզու ունի՞, թէ՞ ոչ:

Քերականութիւնն ասում է. «Նախադասութիւնը միտք է՝ արտայայտուած բառերով»:

Խորհրդային մարդուն երբ իրաւունք չի տրուած մտածելու, իր ի՞նչն արտայայտի բառերով...

Ես դեռ խօսելը չեմ մոռացել, բայց վերջին շնչումն եմ:

Առաւօտ արթնանալով կնոջս ասում եմ.

- Ի՞նչ կայ ուտելու:

Այնուհետեւ օրուայ քանչորս ժամում երկու շատ երկար «դաաաաա՛ա» եմ բաց թողնում բերնիցս, որը եթէ թարգմանենք կովերէն՝ նշանակում է «բաաա՛»...

● Գախանութում բերանքիսվայր դրուած էր մի շատ հաստափոր գիրք: Ձեռքս վերցրի՝ իմանալու համար, թէ ինչ գիրք է դա, ու կարդացի կողին. «Սովետական Միութեան կոմունիստական կուսակցութեան պատմութիւն»: Անմիջապէս տեղը դրի այդ գրակեղտը եւ տուն գալով սկսեցի ձեռքերս լուանալ անուշահոտ օճառով ու հակենեխել:

Այդ դէպքից արդէն անցել է մի շաբաթ, բայց ես զգուշանում եմ ճաշել աջ ձեռքով՝ վախենալով, որ վարակը կարող է անցնել ստամոքսս:

Այդքան էլ անդարեխիղճ պրավաճա՞ռ: Իր խանութի դուռն ու պատուհանը ներկելիս զգուշացնում է յաճախորդներին չըքսուել ներկին, իսկ այսպիսի գրքեր ազատ թողնում է դարակի վրայ, որ յաճախորդն ապականուի...

Նման գրականութիւն խանութ բերող բեռնակիրը պէտք է պոռայ իր ամբողջ ձայնով.

- Խարարդա՛, կոմունիստական գիրք է չալակինս:

Այս բեռնակիրները, հետաքրքիր է իմանալ, կոմունի՞ստ են, թէ՞ ոչ:

Որովհետեւ այս գաղափարը աւելի շատ կռնակից է ներս մտնում մարդու մէջ, քան գլխից...

● Հնում մարդիկ երբեք հիւանդութիւնից չէին մեռնում, եւ այն ժամանակները հիւանդութիւն գոյութիւն չունէր:

Աստուած նայում էր իր ստեղծածների ցուցակը, ում օրհասն եկել էր, Գաբրիէլ հրեշտակապետին կանչում էր, թէ գնա այսինչի հոգին առ:

Հիմա՞ է, որ մինչեւ մի տասնըհինգ հիւանդութիւն չունենաս, իրաւունք չունես մեռնելու:

Եւ այդ ունի իր հիմնական պատճառները:

Մեր բժշկական համալսարանները ամէն տարի հարիւրաւոր ընթացաւարտներ են տալիս, դրանց էլ հիւանդութիւններ են հարկաւոր, որ մարդկանց մեռցնեն: Ի՞նչ անեն, որ իրենց համար հիւանդութիւններ չճարեն: Նրանց մէջ մի ուրիշի հնարած հիւանդութեամբ մեռցնելը հեղինակութեան դէմ է համարւում: Մի հանգամանք, որ ստիպում է ամէն բժշկին իր առանձին հիւանդութիւնը յօրինել եւ իր մօտ եկած բոլոր հիւանդներին միայն այդ հիւանդութեամբ մեռցնել:

Այդ պատճառով էլ ստեղծուել է մի անծայրածիր հիւանդութիւնների ցուցակ, եւ ճաշարանների կերակրացանկերի նման դնում են առաջդ. որն՛ կամենաս՝ նրանով կը մեռնես:

Կինս, չգիտեմ որտեղից, այդ ցուցակը ձեռք է ձգել ու ամէն օր մի հիւանդութեամբ «մեռնում» է՝ մեր տունը դարձնելով կատարեալ գերեզմանոց:

- Ի՞նչ անեմ, Աստուած, ի՞նչ չանեմ, գործերս մի կողմ թողած, գերեզմանափոր դարձայ, - ասում եմ:

...Մի օր էլ նրա բարձի տակից կամացուկ հանեցի այդ ցուցակը: Վեր կենալով, կինս զարմացած յայտնեց.

- Այսօր ես առողջ եմ:

Մենք, նրա առողջութիւնը երբեք չտեսած ընտանիքի վեց անդամներս, յանկարծակիի եկած շուտափոյթ օգնութիւն կանչեցինք՝ պարզելու նրա այս անսպասելի առողջութեան պատճառը, եւ եթէ հնար է՝ բուժել նրան այս առողջութիւնից...

Այստեղ էր ահա, որ միտք ծագեց մէջս Հայաստանում կառուցել նաեւ մի առողջութեան բժշկանոց՝ նման դէպքերում ժողովրդին օգնելու համար:

Մենք ապրում ենք մի երկրում, ուր նախ բանտում են մարդկանց գնդակահարում, յետոյ քննելով նրա գործը՝ արդարացնում: Այս ճանապարհով երեսունհինգ տարուայ մեռածները արդարանում եւ դուրս... չեն գալիս իրենց գերեզմաններից:

Պէտք չէ՞ր հապա մի «բժիշկ» որ գնդակահարութիւնից առաջ յայտնաբերէր նրա արդարութիւնը, եւ չպատահէր այնպէս, որ մարդը գերեզմանոցում լինէր, իսկ նրա արդարութիւնը չորորալով ման գար հրապարակներում՝ ի ցոյց մարդկանց...

Սրանով ես չեմ ժխտում, ի հարկէ, որ կարելի է մարդուն մեռցնել, առանց նրա գործը քննելու...

Ռուսաստանի երկու հարիւր միլիոն բնակչութիւնը պէտք է իր եօթ միլիոն կոմունիստներին կանգնեցնի հրապարակում եւ քարկոծի ներկայացուցչական քարերով: Այսինքն՝ ով մէկ զոհ է տուել նրանց՝ մէկ քար արձակի, ով հինգ զոհ է տուել՝ հինգ քար:

Տեսնենք այն ժամանակ Քսերքսեսը կը չարունակի՞ պարծենալ, թէ իմ զինուորները եթէ մէկական քար նետէին, բլուր կը գոյանար:

Քսերքսեսը բլուրից է խօսում, որովհետեւ գաղափար չունի Հիմալայեան լեռնաշղթայից...

● Ոչ միայն հիւանդութեամբ, այլեւ մարդկային արժանիքներով էլ հին մարդը տարբեր է նորից:

Հնում մարդը, որպէս լուսատու ջահ, իր ձէթը միշտ իր հետն էր ման ածում. որտեղ ուզենար՝ կը վառուէր, ուր կամենար՝ կը հանգէր:

Խորհրդային երկրում ջահ չես ճարի:

Բոլոր այդ ջահերը ելեկտրական «տոկով» են վառւում եւ «տոկի» բանալին էլ գտնւում է միայն Մոսկուայում:

Մոսկուան բանալին աջ ոլորեց՝ կը վառուես, ձախ ոլորեց՝ կը հանգես:

Այս դարձդարձեկից է կախուած ե՛ւ քո կեանքը, ե՛ւ քո մահը, ե՛ւ քո արժանիքը որպէս մարդ:

Ռուսաստանն էլ իր հերթին լայնածաւալ երկիր է, իսկ Հայաստանը ծայրամաս, որի հետեւանքով տեղի են ունենում բազմաթիւ անյարմարութիւններ:

Օրինակ: Մոսկուան քո մահավճիռը տուել է արդէն իսկ դու դեռ ապրում ես:

Մոսկուան քեզ Հայաստանի վարչապետ է նշանակել, իսկ դու դեռ համբալ ես: Մինչեւ մէջքիդ փալանը վար առնելը, մինչեւ իշխանութեան գաւազանը ձեռքդ առնելը ահագին ժամանակ է անցնում:

Դու ի սպառ անդրագէտ՝ մէկ էլ տեսար Մոսկուայից հրաման եկաւ քո՝ Հայաստանի ամենամեծ բանաստեղծ լինելու մասին:

Մինչեւ այր, մինչեւ բեն՝ դու երկար անգրագէտ ես մնում եւ չես դառնում «անուանի բանաստեղծ»:

Եւ որովհետեւ Մոսկուայումն էլ այդ վառուող ու մարուող ջահերի բանալին մի մարդու ձեռքի՛ն է լինում, նրա բացակայութեամբ իր չարաճճի երեխաները բռնում են բանալին աջ ու ձախ դարձնել՝ ամբողջ երկրում լոյս ու մութ անելով ու խողտացնելով նայողի աչքերը:

Այս հանգամանքում շատ սովորական է խնդրագրեր յղել Մոսկուա՝ զանազան շնորհքներ ունենալու արտօնութիւններ ձեռք բերելու համար:

Այսպէս՝

- Իմ ընտրած աղջիկը ինձ չի հաւանում, աղաչում եմ ինձ իրաւունք տալ գեղեցիկ լինելու: Առանց նրան անկարող եմ ապրել:

Կամ՝

- Ի՞նչքան աշխատում եմ՝ չեմ կարողանում ինձ առաջարկուած թուաբանութեան խնդիրը լուծել ճիշդ: Խնդրում եմ կարգադրել, որ իմ ստացած բոլոր պատասխանները ճիշդ համարուեն...

Հայաստանի պէս այսպիսի տասնըվեց հանրապետութիւն գոյութիւն ունեն Խորհրդային Միութեան մէջ, որոնք խորհրդաւոր բարբառով կոչւում են «ինքնավար հանրապետութիւններ»...

17 - 19 Մարտի, 1960 Թ.

ԿԵԱՆՔԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՍԱՀՄԱՆԱՅԻՆ ԳՕՏԻԻՆ ՄԷՋ

ՆԻՒՎԱՏԻԻ ԲԴԵՇԽԸ՝ ՄՆԱՑԱԿԱՆ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ

Գ.

Ֆրանսացիները, որոնք մինչ այդ լուռ հետեւած էին խօսակցութեան, չատսպեցին իջնել, իրենց բազմապատկուած հետաքրքրութեան գոհացում տալու համար: Հսկայ շուն մը մեզ դամեց դուրսի դրան առջեւ:

- Գայլս, իմ հիւրերուս ճանապարհ տուր: Արի՛ մօտ՛ք, ան գիտէ որու վրայ յարձակիլ: Այս ձմեռ երկու արջերու դէմ կռուեցաւ ու հեռացուց զանոնք. բայց նաեւ հարուածներ ստացաւ...:

Ու ցոյց տալով «գայլ»ին ձեւափոխուած կողը, անոր գլուխը շոյելով բսաւ. «հերոսս»: Յետոյ բարձրաձայն դուրս կանչեց տան անդամները՝ իրենց անուններով, որպէսզի անոնք մեզ դիմաւորեն:

- Բարով էք եկեր իմ օճախը: Ես Մըմացական Կարապետեանն եմ: Այս իմ փոքր տղաս է, այս իմ պառաւական հարսս է, ա՛յս ալ իմ տունս ու պարտէզս է:

Միայն այդ պահուն կարելի եղաւ մօտէն ծանօթանալ Մնացականին: Փոքրածաւալ և «ամփոփ» մարդ մըն էր ան: Բաց շագանակագոյն մօրուքով, թաւ յօնքերուն բաւերին մէջ ինկած հայու պայծառ, խաժ ու խորունկ աչքերով, լուրջ բայց չ էն ու տաքարիւն նայուածքով: Երեսին շրջագիծը ներդաշնակօրէն կ'ամփոփուէր սրճագոյն կաշիէ որսորդական նեղ երիզով գլխարկին տակ: Մութ հողագոյն կաշի բաճկոնով, ձիւսորի լայն տափատով որուն ներքին մասը կ'ամփոփուէր ու կը սեղմուէր ոտնամաններուն մէջ: Մնացականը լեռնային մարտիկներու հրամանատարի մը տիպարն էր: Դէմքէն ու երեւոյթէն կարելի չէր ենթադրել 30°, 40° թէ 50 տարեկան...

Մենք մեր ձեռքերով նորոգեցինք այս տան կիսաքանդ պատերը, շինեցինք երդիքը ու զայն վերածեցինք բնակարանի, ունեցանք անզուգական համով ջուր, իմ իսկ պարտէզիս մէջ 17 մեթր խորութեամբ հոր մը փորելով: Ունեցանք հաւեր, երկու ոչխար եւ շնորհիւ Սենիկին՝ երկու կով: Հիմա որ ջուրս, կաթս, մածունս ու պանիրս ապահովուած են, կը մնայ այս աւանը շէնցնել, Սենիկն ու ես մտածեցինք հոս բերել Մեղրիի որբանոցէն հինգ պատանիներ, որոնք տարիքի բերմամբ ձգած են որբանոցը ու այժմ կը յաճախեն Ագարակ գիւղի արհեստից վարժարանը: Թող գան ու ապրին մեզի հետ, վայելեն ընտանիքի ջերմութիւն, մեզի հետ աշխատին հողին վրայ, մշակեն զայն, կապուտին անոր ու սորվին սիրել հողը: Թող անոնք գիտնան հայրենի հողը գնահատել ու արժեւորել, շինեն նոր տուներ ու շէնցնեն այս գիւղը: Մենք ամրանալով այստեղ՝ հարաւային Հայաստանի ծայրագոյն գիւղին մէջ, անմիջապէս Ադրբեջանի սահմանին վրայ, պատնէշ կը կանգնինք թշնամիին դէմ եւ առաջին կուրծք դնողը կ'ըլլանք ամէն վտանգի եւ սպառնալիքի դէմ:

Պարտէզին մէջ ան մեզի հպարտօրէն ցոյց տուաւ 5 օրուան իր նորածին հորթուկը: Քիչ ետք, իր համեստ սենեակին մէջ, որ միաժամանակ թէ ննջարանեակ էր, թէ ճաշարան եւ թէ ննջարան, Մնացականին հարսը մեզ հիւրասիրեց թարմ կաթով: Մեզի այնպէս թուեցաւ,

թէ այդ բաժակ մը կաթը այնքա՜ն համեղ էր, որքան ախորժաբեր բուրումներով համադամ ճաշերն ու խորտիկները:

Մնացականը շարունակեց պատմել ու խնդրեց որ Ֆրանսացիներուն թարգմանեմ իր խիզախ ու քաջասիրտ հարսին մասին, հայ կնոջ մասին, որ ինք եւս իր առկունութեամբ եւ քաջութեամբ, բարոյական եւ ֆիզիքական պայքար կը մղէր այդ մարդոց կողքին, հեռու, բոլորովին միայնակ այդ գիւղին մէջ: Ան ցոյց տուաւ երիտասարդուհիին թեւերուն վրայ թանաքոտուած յառաջացած սպիները, վկայելով անոր չարքաշութիւնը եւ համբերատարութիւնը:

Երբ մենք դուրս եկանք Մնացականին բնակարանէն, մեզմէ 15 մեթր հեռու, Արաքսի հայկական կողմի ափին վրայ, կիսաւեր պատերու եւ մեծ ծառերու շուքին, կանգնած էր շոգեկառքը եւ կը պատրաստուէր շարժելու:

Այս գնացքը կու գայ Ատրպէյճանէն, Արաքս գետի եզերքով, կը կտրէ ամբողջ Հայաստանի հարաւային սահմանը եւ կը մտնէ Նախիջեւան: Անցեալի երկու տարիներուն, Նախիջեւանի Ազերիներէն դատարկուելէ ետք, գնացքը գիւղի կայարանը կանգ չէր առներ եւ կ՚անցնէր անմեղելով դայն: Հիմա, ճիշդ է որ գիւղը ամայի եւ անմարդաբնակ է, ճամբորդներ չկան տակաւին, բայց ես եւ տղաքս մեծ աշխատանք տարինք, որպէսզի իրենք օրինաւոր կայարան, անիկա վերագտնէ իր նախկին աշխուժութիւնը եւ կատարէ իր դերը: Ուստի, հիմա գնացքը պարտադրաբար քանի մը բոպէ կանգ կ՚առնէ կայարանին փլած պատերուն առջեւ ու յետոյ կը շարունակէ իր ընթացքը:

Հպարտօրէն այսպէ՛ս արտայայտուեցաւ, այդ սահմաններուն վրայ գտնուող հայ գիւղերուն եւ լեռներուն կամաւոր հսկողութիւնը կատարելու ինքնիրեն պաշտօն տուած այս արիասիրտ Հայը, Նիւվադիի բդեշխը, Մնացականը, մնայո՛ւնը:

Մենք մոռցանք որ կը գտնուէինք սահմանային անկայուն, հետեւաբար՝ շատ զգայուն գօտիի մը մէջ, որովհետեւ կը վայելէինք բդեշխին հովանաւորութիւնը:

Երբ մենք Մնացականին հետ ճամբայ ելանք, մեզի վստահուած՝ կաթի բաշխումի պարտականութիւնը կատարելու եւ հանդիպելու ուրիշ գիւղեր, իրեն առաջարկեցի որ մեզի հետ շրջի: Ան հրամայեց.

- Ձիս այստեղ վար դրէք, դուք գացէք ձեր գործին: Ես կը հասնիմ Մեղրի. ժամանակ չունիմ կորսնցնելու: Ո՞վ խոտ պիտի քաղէ կովերուս եւ ոչխարներուս համար: Անոնք զիս կը սպասեն:

Հայաստանը Պարսկաստանէն բաժնող Արաքսի ափին, վիթխարի եւ ծեր լեռներուն գիրկը, նորաստեղծ ու փոքր հիւղակ մը ծգեցինք մեր ետին, ապահով ձեռքերու մէջ, որ վաղուան նոր եւ հզօր բնակավայրի մը ծնունդը պիտի տայ:

Ամիս մը ետք, Մնացականը տեսայ Երեւան, Նախարարութեան շէնքի մուտքին, եկած էր նոր ծրագիրներ առաջարկելու եւ իր խնդրանքները ներկայացնելու Նիւվադիի բարգաւաճման համար:

ԱՐՓԻ ՄԱՆԿԱՍԱՐԵԱՆ

«ԷՄՆԸՍԹԻ ԻՆԹԷՐՆԷՅՇԸՆԸԼ»Ի ՏԵՂԵԿԱԳՐԷՆ

ԹՈՒՐՔԻԱ

Մարդկային իրաւանց ամենածանր բռնաբարումները արձանագրուած են հակաքիւրտ պայքարին մէջ: Մեծ է նաեւ քաղաքական բանտարկեալներու եւ գաղափարական յանցապարտներու թիւը: Այս վերջիններուն մաս կը կազմեն այն գրողները կամ հրատարակիչները որոնք քիւրտ փոքրամասնութեան, անոր իրաւունքներուն մասին կը գրեն կամ հատոր կը հրատարակեն:

Համայնավար կուսակցութեան երկու պարագլուխները որոնք ձերբակալուած էին 1987-ին, ազատ արձակուած են, բայց իրենց դատավարութիւնը կը շարունակուի:

Նոյեմբերին տասը հոգի որոնք «Նուրծու» ազանդին հիմնադիրին ոգեկոչման արարողութեան կը մասնակցէին, ձերբակալուեցան: Հարիւրաւոր քաղաքական բանտարկեալներ բանտարկութեան ու մահապատիժի դատապարտուած են զինուորական ատեաններու կամ պետական ապահովութեան ատեաններուն կողմէ որոնց գործընթացը չէր համապատասխաներ միջազգային չափանիշներու: Այս ատեանները չեն քննարկած չարչարանքի ենթարկուողներու մեծ մասին գանգատները. մինչդեռ բանտարկեալները զանազան չարչարանքներու ենթարկելու երեւոյթը շատ տարածուն բնոյթ ունի. զոհերը չարչարանքի իրերանման տեսարաններ կը պատմեն. բանտարկեալներու աչքերը կը կապուին, կը մերկացուին, հարուածներու տակ կը մնայ անոնց ամբողջ մարմինը, սառած ջուր կը լեցուի վրանին, ելեկտրական հոսանք կը տրուի անոնց մարմնին եւ ամորձիքները կը ճզմուին:

Կը չարչարուին յատկապէս այն բանտարկեալները որոնք քիւրտ զինեալներու օգնած ըլլալու յանցանքով դատապարտուած են. այսպէս է պարագան երկրին հարաւ-արեւելեան շրջաններու բազմաթիւ բնակիչներու: Անոնցմէ մէկն է կնամ մը, ձերբակալուած Սեպտեմբերին. կը պատմէ թէ աչքերը կապուած, ձեռքերը ձեռնակապով պահուած է շարունակ, առանց ջուրի ու սնունդի: Պարտադրուած է երկար ատեն ոտքի մնալու կամ պառկելու արտաքնոցներու քարէ յատակին. ամբողջովին մերկացուցած են զինք ու հարուածած սեռային գործարանները. պապ անոր կրօնական հաւատալիքներուն հանդէպ իրենց արհամարհանքը արտայայտելու համար ստիպած են ողելից ըմպելի խմելու: Դատարան ներկայացուած է չարչարանքի հետքերը մարմնէն անհետանալէ ետք միայն:

Պատահած է որ բանտարկեալներ մահանան իրենց ենթարկուած չարչարանքին տակ: Դիւանութիւնը կը յատկացնէ այս պարագաները, սակայն պատասխանատուները շատ անհամեմատ պատիժներ միայն կը ստանան:

Տրուած մահավճիռներու թիւը տարեվերջին 315-ի կը հասնէր: Անոնց ջնջումին կամ թեթեւացումին համար դիմում կատարուած է բոլոր կարելի ատեաններուն ու ընելիք բան չէ մնացած. այդ վճիռները կը գործադրուին երբ Թուրքիոյ Ազգ. մեծ ժողովը վաւերացնէ զանոնք:

«Էմնըսթի Ինթէրնէյշընըլ» ամբողջ տարին դիմած է Թուրք իշխանութիւններու որպէսզի գաղափարական յանցապարտները ազատ արձակուին, ընդունելի ժամանակամիջոցներու մէջ տեղի ունենան անոնց դատավարութիւնները եւ որպէսզի վերջ տրուի չարչարանքի կիրարկումին ու մահավճիռին: Կազմակերպութիւնը նաեւ խնդրած է Թուրք կառավարութենէն որ քիւրտ ապաստանեալներն ու միւս իրաքցիները չպարտադրէ Իրաք ետ դառնալու: Պատասխան տրուած է թէ ոչ ոք պիտի բռնադատուի Իրաք վերադառնալու: Թուրք իշխանութիւնները նկատի առած են նաեւ չարչարանքի մասին ձեւակերպուած գանգատները. կարգ մը պարագաներու համար յայտնած են թէ հարցաքննութիւնը կը շարունակուի, իսկ ուրիշներու մասին ըսած են թէ բժշկական պաշտօնական տեղեկագիրներով հերքուած են չարչարանքի պնդումները:

«Էմնըսթի Ինթէրնէյշընըլ» հարկաւոր փաստաթուղթերով ՄԱԿ-ի ուշադրութեան յանձնած է Թուրքիոյ մէջ մարդ. իրաւանց հարցին բռնաբարումին պատճառած մտահոգութիւնը:

ԳՈՂԳՈԹԷ ԳՈՂԳՈԹ

ՓԱՍԱՏԻՆԱՅԻ «Աղաճանեան» սրահին մէջ, Յունիս 30-ին, ոգեկոչուած է Պայազիտի 20 կախաղաններու յիշատակը նախաձեռնութեամբ Հնչակեան կուսակցութեան Արեւմտեան Ամերիկայի վարիչ մարմնին: Բացումը կատարուած է Հ. Մ. Մ.-ի սկաուտներու եւ արենոյշներու դրօշակի արարողութեամբ, որմէ ետք ունկնդրուած է «Հեռաւոր երկիրը» «Սիփան» երգչախումբի կողմէ: Օրուան հանդիսավարը՝ Գրիգոր Գոնտուրալեան, բացման խօսքին մէջ, ոգեկոչած է քսան կախաղաններու կորուստը, որ զրկած է Պոլսոյ Հնչակեան կուսակցութիւնը իր ղեկավարութենէն: Ելոյթ ունեցած է օրուան բանախօսը՝ տոքթ. Յարութիւն Սաղըրեան որ մեկնաբանած է քսաններու նահատակութեան քաղաքական իմաստը: Գեղարուեստական պատշաճ բաժին մը ամբողջացուցած է երեկոյթին յայտագիրը:

ԿԼԷՆՏԷՅԼ եւ Հուվըր հայ սքուլներու շրջափակներուն եւ մարզադաշտերուն վրայ, Յուլիս 4-7 տեղի ունեցած են Հ. Մ. Ը. Մ.-ի 16-րդ Նաւասարդեան մարզախաղերը: Աւարտական մրցումները կ՚ընդգրկէին պասքէթպոլի, վոլէյպոլի, ֆութպոլի, թեթեւ մարմնամարզութեան, փինկփոնկի, թէնիսի եւ լողի մարզատեսակներ: Յուլիս 6-ին, «Սէնչըրի փլազա» պանդոկին մէջ, աւելի քան 2000 հանդիսականներու ներկայութեան տեղի ունեցած է «Ցաղթանակի» պարահանդէսը: Օրուան հանդիսավարը եղած է Շրջ. Վարչութեան փոխ-ատենապետ Զարլի Կալեան: Թեմին առաջնորդ՝ Տաթեւ Արք. իր օրհնութեան խօսքը արտասանած է: Հ. Յ. Դ. Արեւմտեան Ամերիկայի Կեդր. Կոմիտէի անունով Նաւասարդեան 16-րդ մարզախաղերը ողջունած է Գէորգ Սանդիկեան: Խօսք առած են նաեւ եղբ. Կալեան, Գոգօ Պալեան: Ձեռնարկը վերջ գտած է ազգային - յեղափոխական երգերով: Մարզախաղերուն արդիւնքները հետեւեալ պատկերը պարզած են.- պասքէթպոլ՝ ա.- Կլէնտէյլի «Աարարատ»ը, քէթպոլ՝ ա.- Կլէնտէյլի «Արարատ»ը, պոլ՝ Կլէնտէյլի «Արարատ»ը եւ Հուվըրի «Մասիս»ը, թեթեւ մարմնամարզութիւն՝ Կլէնտէյլի «Արարատ»ը, փինկ-փոնկ՝ Կլէնտէյլի «Արարատ»ը, լող՝ Կլէնտէյլի «Արարատ»ը. ընդհանուր դասաւորում՝ ա) «Արարատ» (Կլէնտէյլ), բ) «Մասիս» (Հուվըր), գ) «Սեւան» (Սան Տիէկօ):

ԿԼԷՆՏԷՅԼԻ Սբբոց Ղեւոնդեանց եկեղեցւոյ մէջ, Յունիս 9-ին տեղի ունեցած է դաշնակահար Կոնստանդին Սիրունեանի նուագահանդէսը:

ԹԵՀՐԱՆ ժամանած է, Յուլիս 10-ին, Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան ընդհ. փոխանորդ՝ Արտաւազդ Արք. Թըրթըռեան: Օդակայանին պատուոյ դահլիճին մէջ, յայտնած է թէ եկած է պատասխանելով Ատրպատականի թեմի նոր նշանակուած կաթողիկոսական փոխանորդ՝ Հ. Նշանի հրաւէրին: Եկած էր նաեւ յաջորդ օրն իսկ մասնակցելու Ս. Թադէի ուխտագնացութեան եւ հոն ալ պատարագելու:

Ս. ԹԱԴԷԻ աւանդական ուխտագնացութիւնը տեղի ունեցած է Յուլիս 11-ին: Առաւօտեան ժամը 4-ին հազարաւոր ուխտաւորներ ճամբայ ելած են Թաւրիզէն եւ Ուրմիայէն դէպի վանքը: Ուխտաւորները 14 մեծ եւ 4 փոքր հանրակառքերով եւ շուրջ 100 անձնական կառքերով հասած են վանք, ուր պատարագած է Արտաւազդ Արք., որ նաեւ քարոզած է փոխանցելով Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոս Գարեգին Բ.-ի հայրական օրհնութիւնները: Յետ պատարագի վանքին շրջափակը կատարուած է Թափօրի արարողութիւն: Կէսօրէ ետք կատարուած են 12 մկրտութիւններ: Ուխտաւորները վերադարձի ճամբան բռնած են իրիկուան 6-ին:

ԹԵՀՐԱՆԻ Հայոց Թեմի 11-րդ պատգամաւորական ժողովը Յուլիս 10-ին աւարտած է իր աշխատանքները: Ժողովը սկսած էր Յուլիս 2-ին: Կատարուած է Թեմական Խորհուրդի լրացուցիչ ընտրութիւնը: Փակման խօսքը արտասանած է Թեմին առաջնորդը՝ Արտակ Արք., որ ծանրացած է գլխաւորաբար դպրութի մտահոգութիւններուն վրայ՝ եկեղեցական եւ ազգային կառոյցներու պահպանում, սերունդներու ազգ. դաստիարակութիւն, մարդուժի պակաս եւլն. եւլն.:

ՓԻՐԷԱՅԻ (Յունաստան) «Վէաքիօ» բացօթեայ թատրոնին մէջ Յուլիս 10 եւ 11-ին Երեւանի Ֆիլհարմոնիայի նուագախումբը, ղեկավարութեամբ Լորիս Ճըգնաւորեանի, երկու նուագահանդէսներ տուած է մեծ խանդավառութիւն ստեղծելով:

ՍԿԻՒՏԱՐԻ Մուրատատոււ Ս. Կարապետ եկեղեցւոյ մէջ տեղի ունեցաւ Վարդավառի աւանդական արարողութիւնը, նախագահութեամբ պատրիարքական ընդհանուր փոխանորդ Շահան Եպիսկոպոսի: Տեղատարափ անձրեւէն ետք, սիրոյ սեղաններ սարքուած են եկեղեցւոյ կից պարտէզներուն մէջ: Խօսնակի դերը կատարած է երաժիշտ, տնօրէն եւ ուսուցիչ՝ Յարութիւն Զիլինկիրեան, որ խօսքը տուած է Ցերտինան Մանուկեանի: Ան տուած է տարեկան հաշուետուութիւնը: Ապա, գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը, երգերով եւ արտասանութիւններով, խանդավառ մթնոլորտ մը ստեղծուած է: Հուսկ բանքը արտասանած է Շահան Եպիսկ. որ բացատրած է պայծառակերպութիւնը:

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ ԹԷՈԴԻԿ

ՊՐՈՒՍԱ

Միշտ աչքիս առջեւ կը ներկայանան այն երեք գիշերները զորս մենք անցուցինք Գարաճա Պէյի զնտանին մէջ, Պանտըրմայէ մեր երկրորդ վերադարձին, երբ արդէն մահուան վճիռները հաղորդուած եւ դատապարտեալներ էինք. Բարունակ Անէմեան, մուրատճացի Գասպար Քահանայ Անտոնեան, ուսուցիչ Յովսէփ Գըզըլեան եւ Հայրապետ Պագըրճեան Պանտրմա կախաղան հանուած էին, մանաւանդ այս վերջինը որ Պրուսայի բանտին մէջ կը գտնուէր, հեծելոտն ու ծեծուելով տարուած էր մինչեւ Պանտըրմա, ուր խկոյն կառափնատ բարձրացած: Գարաճա Պէյի զնտանին մէջ հետերնիս էր Պարգեւ Վարդապետ: Երբ գիշերները, կանթեղի մը աղօտ լոյսին տակ, ծունկ չոքած կ՚աղօթէինք կախուող մեր ընկերներուն հոգւոյն ի հանգիստ, նաեւ կախուելիքներուն ի փրկութիւն, տեսարանն այնչա՛փ սրտաճմլիկ էր որ, Թուրք ոճրագործներն իսկ զգացուած մեր պաշտամունքի մրմունջներէն՝ յոտին կանգուն եւ բազկատարած կը ճայնակցէին մեզ: "Մեծ եւ ողորմա՛ծ է Աստուած" կը հծծէր լուսահոգի Հայր Սուրբը, սրտապնդիչ խօսքեր ուղղելով իր բանտակից եղբայրներուն: Սակայն, երբ մահուան վճիռները հաղորդուեցան, ա՛լ բան մը չարտասանեց. ինքն ալ վհատած էր՝ տեսնելով կախուիլը կարգ մը անմեղներու որոնք իրենց տան մէջ հայկական քարտէս մը, երգի թուղթ մը եւ կամ "քարթ փոսթալ" մը պահելու ոճիրը գործած էին...»:

Պարգեւ Վարդապետ կեանքը կարեւոր գումարով մը ապահովագրած էր ի նպաստ Արմաշու դպրեվանքին:

Քաղաքին եկեղեցին էր Ս. Աստուածածին (ընդհանուր տեղահանութենէ յետոյ ամբողջովին դատարկուած տաճարակապուտ ձեռքերէ), ուր պաշտօնավարող երէցներէն մին՝

Միքայէլ Քահանայ Նահապետեան, 78 տարու, վախճանած էր Աղէտի նախընթօրին, չտեսնելով իր ծննդավայրին հայ բնակչութեան ահաւոր խաչակրութիւնը: Միւսներն էին

Մեսրոպ Ա. Քահանայ Մարկոսեան, բնիկ, ծնած 1841 Փետրուար 1ին, աշխարհական անուամբ Յովսէփ, ուսած տեղւոյն Ս. Պօղոսեան դպրոցը, պահ մը ուսուցիչ, 1869 Մարտ 16-ին ձեռնադրուած Բարթողիմէոս Եպիսկ. Զամչեանէ, լուսարարապետ, անդամ դաւառական եւ կրօնական ժողովոց:

Աքսորի ցուպը տակաւին ձեռք չառած, այրիացեալ այս ծերունազարդ տէրտէրը կը հանգչէր ի Տէր յանկարծական մահուամբ, դաւկին՝ Աթրանոսի մէջ խըժդուժ կերպով սպաննուելու փոյթը լսելով:

Վահան Քահանայ Գամպուրեան.- Ծընած 1856 Օգոստոսին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Արիստակէս, ուսած տեղւոյն Ս. Գէորգեան դպրոցը, 1897 Մարտ 2-ին ձեռնադրուած Գուզկունճուգի Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցին՝ Գրիգորիս Արք. Ալէաթճեանէ, անդամ կրօնական եւ դատաստանական ժողովոց:

(Շար. 259)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՓԱՐԻԶ.– Տիկին Սիլվի Նշանեան եւ Ֆրեդերիք Նշանեան 500 Ֆր. կը նուիրեն Լիոնի Տիգրան եւ Հռիփսիմէ Փափազեան վարժարանին (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ 200 Ֆր. «Յառաջ»ին, Միրէյլ Դաւիթեանի մահուան առթիւ:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՍԻԱԿԻ

Ռոպէր Պալեանի մահուան առթիւ Պ. Շաւարշ Մարտիրոսեան 300 Ֆր. կը նուիրէ Դպրոցասէր Վարժարանին (ստանալ «Յառաջ»էն):

ԱՆՖՈՐՎԻԼ
Ս. Մեսրոպ Կրթարան

Մանկապարտէզի վերամուտը կը կատարուի
ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 12-ին,
ԱՌԱՒՕՏԵԱՆ Ժ. 9-ին,

Արձանագրութիւնները՝ նոյն օրը, առաւօտեան 8-էն սկսեալ:
Յաւելեալ տեղեկութեանց համար հեռաձայնել Ժ. 8-էն սկսեալ

43 - 78 - 92 - 91
43 - 75 - 41 - 47

A. I. A. O. A.

COMMUNIQUE

L'Association pour la Reconnaissance Politique des Droits Nationaux du Peuple Arménien Azadakroutioun et l'Association Internationale d'Aide Odontologique à l'Arménie font savoir que ces deux associations ont envoyé par voie de terre (camion affrété par le Conseil Régional PACA), l'équivalant de 150.000 Francs Français de marchandises en Arménie.

Ces marchandises sont :

— Du matériel médico-dentaire

(145.000 FF)

— Des habits

(5.000 FF. — Lots invendus de la loterie de la soirée du 24/11/90).

L'ensemble de cet envoi sera remis au Docteur Mihran Nazaretian, ministre de la santé de la République d'Arménie par Jean Kéhayan et sa délégation.

Azadakroutioun et l'AIAOA tiennent à remercier particulièrement Monsieur Ohanessian et l'Institut D.C.H., la Société D.D.U., ainsi que les Docteurs Alain Motta et Antoine Caillol.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Լիոնի Տիգրան եւ Հռիփսիմէ Փափազեան Ամէնօրեայ Վարժարանի խնամակալութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները դպրոցի բարգաւաճման համար.– Միրէյ - Վարդուհի Դաւիթեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի դպրոցին՝ Տէր եւ Տիկին կին Արմենակ եւ Սոնիա Ներկիզեան 1000 Ֆր., Լիոնի Բարեգործականի երիտասարդները 500 Ֆր.:
Տիկին Օպէր 250 Ֆր.:
Շառլ - Փասքալ Ղազարեան 5000 Ֆր. Եկեղեցւոյ:

«ՅԱՌԱՋ»ի
ընթացիկ ազդերու սակագինը

Մահազդ	400	(474,40)
Հոգեհանգիստ	300	(355,80)
Շնորհակալիք	300	(355,80)
Հարսնիք–Նշանտուք	300	(355,80)
Ծնունդ	300	(355,80)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18.60% Թ.Է.Վ.Է.Ա. (տե՛ս փակագծի մէջ ընդհ. գումարը):
Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին:
Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել թերթին վարչութեան:

ԱՐՑԱԽԻ ՄԷՋ ՄՆԱՑՈՂ ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Արցախի մէջ մնացող մեր բաժանորդներէն կը խնդրուի – նախընտրաբար – հասցէի անմիջապէս փոփոխութիւնը կատարել իրենց քաղին թղթատարի գրասենեակին միջոցաւ, չծանրաբեռնելու համար «Յառաջ»ի վարչութեան աշխատանքը:

Անկարելիութեան պարագային, կարելի է անշուշտ, դիմել գրաւոր թերթիս վարչութեան, մեկնումի թուականէն 5 – 6 օր առաջ, տալով երկու հասցէները (ընթացիկ եւ նոր) եւ կցել 30 Ֆր.ի դրոշմաթուղթ Ֆրանսայի համար: Ամրան շրջանի թղթատարական յաւելեալ անկանոնութիւնները պատճառ են, որ արտասահման մեկնողներու հասցէի փոփոխութիւն չըկատարուի:

Արձակուրդի առթիւ, հասցէի փոփոխութիւն չի կատարուիր առկախ հաշիւ ունեցող բաժանորդներուն:

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»ի

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

U.G.A.B. COMITÉ SUISSE

SYMPOSIUM A GENEVE
du 7 au 10 NOVEMBRE 1991

LE ROLE DE LA FEMME ARMENIENNE A TRAVERS L'HISTOIRE

Conférenciers :
Dr. Akabie EKMEKDJIAN (Chypre)
Mme Silva GABOUDIKIAN (Arménie) *poétesse*
Mme Anahid PAYANDUR (Arménie)
Dr. Mariam TER-KRIKORIAN (Arménie)
Mme Martine HOVANESSIAN (France)
Dr. Dicran KOUYOUMDJIAN (France-U.S.A.)
Mme Rita BALIAN (U.S.A.)

PARTICIPATION: Prix forfaitaire (compris) 4 jours
Arrivée: 6/11 Départ: 10/11 (conf.-séjour-déjeuner-dîner-dîner gala)
Hôtel 5 étoiles: 1 pers. 1 400 F. suisse — 2 pers. 2 100 F. suisse
Hôtel 3 étoiles: 1 pers. 900 F. suisse — 2 pers. 1 600 F. suisse

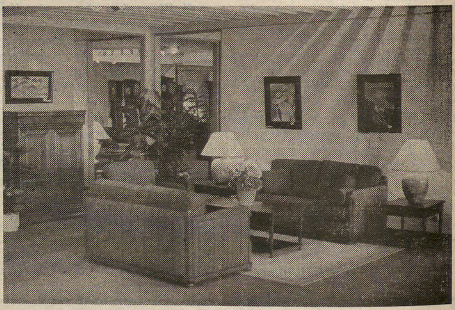
IMPORTANT : DATE LIMITE DES INSCRIPTIONS : 15 AOUT

Renseignement : U.G.A.B. Genève/Suisse : Case postale 429
Tél. : 22-735-93-02 (de 14h à 18h)
Fax : 22-786-84-30
U.G.A.B. Paris/France : M. Arto Hampartzoumian. Tél: 40-50-88-09

Meubles Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

“Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն”

ՀՕՄ-Ի 80-ԱՄԵԱԿ

80e ANNIVERSAIRE DE LA CREATION
DES CROIX DE SECOURS ARMENIENNES

DINER DANSANT

avec la participation de

Adiss HARMANDIAN et *l'Orchestre NAÏRI de Valence*

Samedi 5 Octobre à partir de 19 heures 30
Dans les Salons de l'HOTEL MERIDIEN - PARIS ETOILE
81, Bd. Gouvion Saint Cyr — 75017 Paris

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՌՈՒՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԶԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՀԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻԷ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

ՈՒՐԲԱԹ
ՅՈՒԼԻՍ 26

VENDREDI
26 JUILLET
1991

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.589 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 66e ANNEE — No 17.589

ԳՈՐԲԱՉՈՎԻ ԽԱՆԴԱՎԱՌՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՆԽԱՀԱՍ ԷՐ

Լ. ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ ՈՉ ՄԷԿ ՅԱՆՁՆԱՌՈՒԹԻՒՆ ՍՏԱՆՁՆԱԾ Է ՌՈՒՍՏԻՆ ՆԿԱՏՄԱՄԲ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԲՈՒԺՆ ՅԱՐՁԱԿՈՒՄ ՎԵՐԻՇԷՆԻ ԵՒ ՀԱՅ ԲՈՐԻՍԻ ՎՐԱՅ

Մեր նախորդ թիւով (Յուլիս 25) կարելի արձագանգը տուած էինք այն «ըղձական» լուրին մասին, զոր արեւմտեան գործակալութիւնները սկսած էին սփռել, արձագանգելով Գորբաչովի մէկ յայտարարութեան, ըստ որուն Հայաստան կը պատրաստուէր ստորագրելու միութենական Ուխտը: Լուրը միայն այդ աղբիւրը ունէր եւ նոյն օրը Երեւանէն կարելի չէր ստուգել քանի Լեւոն Տէր-Պետրոսեան չէր վերադարձած:

Յուլիս 24-ին, սակայն Երեւանի ժամով 19-ին, հեռաձայնով հեռապատճէնը կը ստանայինք.–

ԵՐԵՒԱՆ, Յուլիս 24, («Ազգ»).– «Կարելի է ըսել, թէ խորհրդային նոր պայմանագրի նախագիծի մշակման աշխատանքը աւարտած է», յայտարարեց երէկ գիշեր ԽՍՀՄ-ի նախագահ Մ. Գորբաչով Նովօ Օկարեւոյի մէջ տեղի ունեցած հանդիպման աւարտին, հոն հաւաքուած թղթակիցներուն: Ան աւելցուց, որ ամէնէն բարդ մասը պայմանագրի մշակման՝ վերջին բաժինն էր, ուր կը քննարկուէին կեդրոնին եւ Հանրապետութիւններու միջեւ մաքսային հարցերը:

Բոլոր մասնակիցներու եւ նոյնիսկ Գորբաչովի համար այս հանդիպման գլխաւոր նորութիւններէն մէկը Հայաստանի Խորհրդարանի նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի ներկայութիւնն էր: Այս մասին, լայն ժպիտ մը դէմքին, Գորբաչով յայտարարեց. «Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահին ներկայութիւնը այստեղ՝ ցոյց կու տայ հայ ժողովուրդին ցանկութիւնը՝ շարունակելու իր համագործակցութիւնը մեր խորհրդային բոլոր ժողովուրդներուն հետ»:

Ժողովին մասնակիցներէն շատեր, մեկնաբանութիւններ կատարելով Լ. Տէր-Պետրոսեանի ներկայութեան մասին, նշեցին, թէ վերջերս դրական միտումներ կը նկատուին Ազրպէյճանի եւ Հայաստանի ղեկավարներուն մօտ՝ խրախուսուած, ինչ որ կը խոստանայ բարելաւել յարաբերութիւնները երկու ժողովուրդներուն միջեւ: Անոնք փափաք յայտնեցին, որ ԽՍՀՄ-ի նախագահը օժանդակէ այդ դրական գործընթացին:

Ներկայ լրագրողները ժողովէն ետք յայտնեցին, թէ Լ. Տէր-Պետրոսեան լուռ էր ամբողջ հանդիպման ընթացքին.

Հայաստանի Խորհրդարանի նախագահը Երեւան կը վերադառնայ այս գիշեր եւ վաղը առաւօտ կը մասնակցի Խորհրդարանի նիստին, ուր հինգերորդ օրն է արդէն, որ կը քննարկուի Հայաստանի պապայ նախագահի ընտրութեան մասին օրէնքի նախագիծը:

Մեր կողմէ աւելցնենք, որ պայմանագիրը պիտի կնքուի Սեպտեմբերի երկրորդ կէսին, ինչպէս կը պահանջէ Ուկրանիան:

Նոյն երեկուան Մոնտը, աւելի թէական ձեւով կու տար լուրը, գրելով (ագրիերը՝ Ռօյթըր)՝ «Պ. Լեւոն Տէր-Պետրոսեան, առաջին անգամ ըլլալով մասնակցեցաւ խօսակցութեանց եւ ըստ Պ. Գորբաչովի, տրամադիր եղած կ՚ըլլայ Ուխտը ստորագրելու»:

Այս էր մեր ունեցած տեղեկութիւնները Չորեքշաբթի (Յուլիս 24) իրիկուն: Յաջորդ առաւօտ է միայն, Յուլիս 25-ին, որ կրնայինք ստոյգ լուրեր առնել Երեւանէն, ուր Լեւոն Տէր-Պետրոսեան վերադարձած էր հազիւ քանի մը ժամ առաջ:

Մեր հարցումին ի պատասխան, անմիջապէս կ՚ըսուէր.– «Սուտ է եւ Լ. Տէր-Պետրոսեան անմիջապէս հերքում տուած է, Մոսկուա իսկ, արեւմտեան մամուլին, Ֆիկառօ եւլն.»:

Կը հաստատուէր ուրեմն որ Գորբաչով չկարենալով զսպել իր խանդավառութիւնը Լ. Տէր-Պետրոսեանի ներկայութեան պատճառով, աճապարած էր: Մնաց որ Գորբաչով ալ նման յայտարարութիւն չէր ըրած եւ մեկնաբաններու հապճեպ լրատուութիւնէն ծագած էր թիւրիմացութիւնը: Արդէն Ֆիկառօն ալ, Յուլիս 25-ին, հակառակ իր խորագրին՝ «Հայաստանը պատրաստ՝ Միութեան Ուխտը ստորագրելու», կու տար Գորբաչովի բուն ըսածը, որ սա է.– «Եթէ դատենք ըստ հայ ժողովուրդի տրամադրութիւններուն, այդ ժողովուրդը Միութեան ծոցը կ՚ուզէ մնալ հաւասար գետնի վրայ միւս ինքնիշխան Հանրապետութիւններու հետ, ստորագրել Միութեան Ուխտը եւ լիիրաւունքով անդամ ըլլալ այդ Միութեան»:

Բուն ճշգրիտ լուրը, Յուլիս 25-ին, կարելի էր միայն Լիպերասիոնի մէջ գտնել, ուր ըսուածը կը համապատասխանէր իրականութեան, որ մեզի պարզուեցաւ նոյն առաւօտը, երբ կը խօսէինք:

Լ. Տէր-Պետրոսեան վերադարձած էր, ինչպէս ըսինք քիչ վերը, քանի մը ժամ առաջ եւ զինքը դիմաւորող պատասխանատուներուն յայտնած թէ ի՞նչ անցած դարձած էր: Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի միակ ըսածը, Նովօ-Օկարեւոյի այդ 12 ժամուան նիստին, այն էր որ Հայաստան այդ Ուխտին մասին, իր դիրքորոշումը կը ճշդէր Սեպ. 21-ի հանրաքուէի վաւերագրին: Անկէ առաջ՝ ոչ մէկ որոշում: Եւ այս ճշդումը ըրած էր Մոսկուա օտար թղթակիցներուն: Ինչ կը վերաբերի այդ Ուխտին, կը նախատեսուին արդէն զանազան ձեւեր: Կարելի է գործակցութեան մանաւանդ տնտեսական գետնի վրայ. կարելիութիւններու ընթացք տալ, «մի՞ջնորդ անդամ»ի դեր մը ստանձնել եւլն. եւլն.: Ամէն պարագայի մէջ, ինչ որ յստակ է, այն է որ Լ. Տէր-Պետրոսեանի այս առաջին ներկայութիւնը այս ժողովին, պատճառ եղած է որ յոյներ ծագին: Իր դիրքը չէ փոխուած: Հայաստան Սեպ. 21էն ետք է որ կրնայ որոշել իր դիրքը եւ՝ վերջ:

Այս նիստի ընթացքին խօսք եղած է նաեւ Շահումեանի շրջանի անընդունելի դէպքերուն մասին: Ելցին ալ զօրավիգ եղած է Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահին այն առաջարկին որ պէտք է անմիջապէս վերջ տալ անձնագրային այդ ստուգումներու դրութեան, որու պատրուակով ինչե՞ր կը կատարուին: Ոչ միայն Գորբաչով այլեւ Մութալիբով համաձայն եղած են: Բայց, երբ Լ. Տէր-Պետրոսեան Յուլիս 24-ի գիշերը կը հասնէր Երեւան, կը տեղեկանար Վերիշէնի եւ Հայ Բորիսի վրայ եղած յարձակումներուն, եւ որու չէին մասնակցեր Ազերիները: Արդարեւ, Յուլիս 24-ին, գնդակոծութիւնը չէ դադրած Վերիշէնի եւ Հայ Բորիսի վրայ: Վերիշէնի բարձունքը իջած են 12 վայրաշուներ: Ազրպէյճանի ներքին նախարարն ալ հաստատած է որ իրենք չեն մասնակցիր այդ գործողութիւններուն, որոնք կը կատարուին միայն խորհ. բանակի ստորաբաժանումներու կողմէ եւ որոնք իբրեւ թէ կը փնտռեն խորհ. զինուորը սպաննած յանցագործները: Հակառակ սաստիկ կրակոցներուն, որու մասնակցած են նաեւ զինուորական թռաններ, Վերիշէնի շրջակայքը ինքնապաշտպանութեան ջոկատներ ետ մղած են յարձակումները: Իրիկունը հասած լուրերու համաձայն զոհ չկար:

Տեղեկանալով այս կացութեան, Երեւան հասած պահուն, Լ. Տէր-Պետրոսեան հեռաձայնած է Գորբաչովի, որ ապահովութիւն տուած է (քանիերո՞րդը...) թէ ամէն ինչ վերջ կը գտնէ, հրահանգները դեռ չէին հասած, երբ պատահած են այդ դէպքերը: Այս ամբողջը կը մատնեն թէ մեր գլխուն խաղ մըն է որ կը խաղցուի եւ ի՛նչ խաղ:

Յիշենք թէ Վերիշէն 4814 բնակիչ ունի, Հայ Բորիս՝ 930:

**

Անդրադառնալով կրկին մամուլին, մանրամասնենք նախ Լիպերասիոնի (Յուլիս 25) տեղեկատուութիւնը, որ ամէնէն ճշգրիտն է: Ան կը գրէ.– «Առաջին անգամ ըլլալով, հայ անկախապաշտ նախագահը՝ Լ. Տէր-Պետրոսեան կը մասնակցէր նիստին: Ժպտադէմ Գորբաչով մը, գիշերն իսկ, ձգեց ժողովը յայտարարելու համար որ Հայաստանի Հանրապետութիւնը, ցարդ ըմբոստ, պատրաստ է միանալու Միութեան իր Ուխտին»: Քիչ անդին, թերթը կ՚աւելցնէ.– «Չորեքշաբթի օրուան ընթացքին Հայաստանի ղեկավարները քիչ մը սրբագրեցին նախագահ Գորբաչովի խանդավառ մեկնաբանութիւնը: Հայ ժողովուրդը Սեպ. 21-ին նախատեսուած, անկախ հանրաքուէին առեն կ՚որոշէ, հաստատեց Մոսկուայի Հայաստանի ներկայացուցիչը՝ Ֆելիքս Մամիկոնեան: «Ուժերը շատ տարակարծիք են Հայաստանի անկախութեան մասին» բացատրեց հայ ներկայացուցիչը: «Եթէ Լ. Տէր-Պետրոսեան մասնակցեցաւ ժողովին՝ տեղեկանալու եւ խորհրդակցութեանց մասնակցելու համար էր» ճշդած է իր բառերը: Անկէ մը ի վեր արդէն, հայ ղեկավարները «գործնականապաշտ» մօտեցում մը կ՚առաջադրէին, փափաք յայտնելով, ի միջի այլոց, մաս կազմելու խորհ. տնտեսական համանական միութեան մը:

Նաեւ ճշգրիտ պատկեր մը կու տար Յուլիս 25-ի Ֆայնանշիըլ Թայմզը, որ կը գրէր.– «Նիստին առաջին անգամ կը մասնակցէր Լեւոն Տէր-Պետրոսեան...»: Այն հարցումին թէ «ինը առաւել մէկը» կը վերածուի «տասը առաւել մէկ»ի, Գորբաչով պատասխանեց որ կանխահաս է, բայց, Հայաստանի նախագահին ներկայութիւնը կը փաստէ որ դրական յառաջդիմութիւններ կան: «Ուխտը բաց թողուլ» ռազմավարութիւն մըն է որ կը նշանակէ թէ Հանրապետութեանց ներկայացուցիչները, միայն երէկ ծանօթացան բնագրին, կարելիութիւնն ձգելով գայն շարադրողներուն վերջին պահուն փոփոխութիւններ եւ յաւելումներ ընելու եւ հրապարակելու բնագիր մը որ ի վերջոյ վաւերացուի Հանրապետութեանց Գ.Խ.ներուն կողմէ»:

Ֆիկառօ, Ինթէրնէշընըլ Հէրըլտ եւս կ՚անդրադառնային:

Հայաստանի լուրերը վերջացնելէ առաջ, աւելցնենք թէ շատ բուռն վէճերով կը շարունակուին Գ.Խ.ի նիստերը, որոնց նիւթն է նախագահական իրաւասութիւններու հարցը: Հեռուէն իսկ, այն տպաւորութիւնը կայ որ մինչ երկիրը տագնապալի օրեր կ՚ապրի -եւ դեռ չմոռնանք Արցախ ու Շահումեանը- խօսելու մարմաջէն բռնուած մեր երեսփոխանները կը սիրեն ջուր ծեծել:

Յուլիս 24-ին, կարելի եղած է որոշել փոխ-նախագահի մը պաշտօնին ստեղծումը: Նախագահը պիտի վայելէ վեթոյի իրաւունք, այսինքն կրնայ իր վեթօն դնել Գերագոյն Խորհուրդի քուէարկած մէկ օրէնքին, եւ նման պարագայի մը, կարելի է կրկին ներկայացնել Գերագոյն Խորհուրդին, պայմանաւ որ այս անգամ երկու երրորդ համեմատութեամբ մեծամասնութիւն ապահովէ:

ՄԱՄՈՒԼ

«ՇՐՋԱՓԱԿՄԱՆ» ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ

Այս խորագիրով, «Մոսկովեան Լուրեր»ու Յուլիս 21-ի թիւը կ՚անդրադառնայ Շահումեանէն Հայերու արտաքսումին, զայն յար եւ նման նկատելով Մայիսին Գետաշէնի մէջ կատարուածին. միակ տարբերութիւնը այն եղած է որ շրջափակող օղակը բաց ձգուած է, ազատ պահելով գիւղէն ելքը: Անմիջապէս որ անձնագրային ստուգումի յայտարարութիւնը կատարուած է, գիւղի բնակչութիւնը բռնած է Բուզլուխի եւ Մանաշիդի ճամբան:

Շաբաթաթերթը ապա կը յիշեցնէ որ շահումեանցիները արդէն երեք տարիէ ի վեր անտեսական շրջափակումի մէջ կ՚ապրէին. ոչ ջուր ունէին, ոչ ելեկտրականութիւն: Սակայն ներկայիս ՕՄՈՆ-ականներու հետ հանդիպումի մը վախը խուճապի ու դառնութեան տեղի կու տայ: Զօրքին ու ներքին ուժերու հանդէպ բոլոր յոյսերը փուլ եկած են: Ոչ ոք կը հաւատայ Գորբաչովի կամ Ելցինի: Շրջանը գերյագեցած է զինամթերքով. կան մարդիկ որոնք պատրաստ են զանոնք գործածելու: Շահումեանցիները կ՚ըսեն թէ ՕՄՈՆ-ականներուն դիմադրելու ի վիճակի են, պայմանաւ որ քաղաքացիական ուժերը անոնց նեցուկ չկանգնին: «Պէտք է սլաւական արիւն հոսի. պէտք է զինկէ դագաղներ ղրկուին Ռուսաստան. այն ատեն իրենց զինուորները ալ չենք տեսներ հոս»: Այս զարհուրելի արտայայտութիւնը յաճախակի դարձած է Շահումեանի մէջ:

Կատարուածը ազերի իշխանութեան համար տեսակ մը փոխադարձութիւն է. անոնք կ՚ըսեն թէ մինչ Հայաստանի մէջ ոչ մէկ Ազերի մնացած է, Ազրպէյճանի մէջ 100 հազար Հայեր կ՚ապրին: Եթէ շրջափակումը շարունակուի, այդ թիւէն ոչ մէկ Հայ պիտի մնայ, ինչ որ կը նշանակէ կացութեան յանկարծակի վատթարացում մը որուն պիտի ընկերանայ աննախընթաց բռնութիւն մը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՇԱՄԻՐ «Այո, բայց...»երով պիտի յաջողի չյաջողցնել Պէքըրի նախատեսած ժողովը եւ ի դերեւ հանել անոր լաւատես հեռանկարները: 76ամեայ Նախարարապետը, միշտ խնդրոյ առարկայ ընելով պաղեստինեան պատուիրակութեան կազ-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՇԱՀՈՒՄԵԱՆՑԻՆԵՐԸ ՈՐՈՇԵԼ ԵՆ ՊԱՇՏՊԱՆԵԼ ԻՐԵՆՑ ՀՈՂԸ

ԽՄԲ.- Յուլիս 14-ին, Շահումեանէն Երեւան վերադարձած էր երեսփոխանական այն խումբը, որ Գերագոյն Խորհուրդի որոշումով գացած էր տեղւոյն վրայ քննելու կացութիւնը: Յուլիս 16-ի «Հայաստանի Հանրապետութիւն»ը հրատարակած է խումբին մաս կազմող Ալպէր Պաղտասարեանի տուած մանրամասնութիւնները թերթին թղթակիցին: Հակառակ անոր որ շրջանին իրադարձութիւնները ամէն օր նոր բնոյթ կը ստանան, շահեկան նկատեցինք հրատարակումը այս տեղեկագրութեան, որ աւելի հարազատ պատկեր մը կու տայ:

- Ինչպէս արդէն յայտնի է, Յուլիսի 6ին ադրբեջանական ՕՄՈՆ-ը յստակ տեղեկութիւն ունենալով, որ Շահումեանի շրջանում չկան այսպէս կոչուած «հայ գրոհայիններ», որոնք կ'իրականացնէին հայ ազգաբնակչութեան ինքնապաշտպանութիւնը. համոզուած լինելով նաեւ, որ տեղի բնակչութիւնը ի վիճակի չէ դիմադրել իրենց նկրտումներին, այն է՝ տեղահանել Շահումեանի շրջանը եւս, առաւօտեան մօտաւորապէս ժամը հինգին, փորձեցին ներխուժել Բուզլուխ, Մանաշիդ, Էրքէջ հայաբնակ գիւղերը: Բայց քանի որ այդ բանը սպասւում էր եւ կազմակերպուած էր ինքնապաշտպանութիւն, ուղեկալների ազդանշանով գիւղերի ժողովուրդը անմիջապէս իմացաւ ու Ադրբեջանցիների համար անակնկալ, հզօր պատասխան տուեց: Ասեմ, որ ադրբեջանական ՕՄՈՆ-ի հետ գործողութիւններին մասնակցում էին նաեւ Կիրովաբադի միլիցիայի գումարտակի մարտիկները, որոնք ստանալով հակահարուած, տեղացիների վկայութեամբ, տալով 40 զոհ եւ նոյնքան էլ վիրաւոր, իսկ ըստ իմ գնահատման՝ 7-11 զոհով եւ 20-30 վիրաւորով, նահանջել էին:

Մեր պատուիրակութիւնը նոյն օրը երեկոյեան ժամը 18-ին արդէն Շահումեանում էր, եւ այս նկարագրութիւնը տեղացիների պատմածների հիման վրայ է ներկայացւում:

Այնուհետեւ եկաւ յարաբերական խաղաղ իրավիճակ: Ադրբեջանական կողմը հասկանալով, որ սեփական ուժերով չի կարող իրականացնել հայաթափման իր ծրագիրը, արդէն լուրջ կերպով սկսեց նախապատրաստել գետաշէնեան ծրագիրը, ինչը, բնականաբար, պէտք է իրականացնէին խորհրդային զօրքի հետ միասին: Այդ ընթացքում եղան փոխհրաձգութիւններ: Էրքէջի դիմաց գտնուող ադրբեջանական գիւղերից կրակոցներ եղան հրազէնի տարբեր տեսակներից՝ աւտոմատներից, գնդացիրներից, այսպէս կոչուած, «Ալազան» տիպի հրթիռներ արձակուեցին, որի պայթումից առանձնապէս վնասներ չեղան, եթէ չհաշուենք մէկ վիրաւորուածին: Հրթիռներից երկուսը չէին պայթել, իսկ դրանց մի քանիսի պոչերը իր հետ վերցրեց Շահումեանում գտնուող Մոսկուայի քաղխորհրդի ներկայացուցիչը՝ որպէս փաստացի ապացոյց: Այդ ընթացքում ադրբեջանական կողմը չէր կարող ակտիւ գործողութիւնների դիմել, իսկ հայկական կողմը նպատակադրուած էր վճռական պաշտպանութեան:

Յուլիսի 12-ի լոյս 13-ի գիշերը, ժամը երկուսից սկսած, լսուեցին տանկերի, զրահամեքենաների, այլ տեսակի զրահատեխնիկայի ու բեռնատար աւտոմեքենաների շարժիչների հնչիւններ: Ես գտնւում էի Էրքէջում: Կիրովաբադի կողմից գիւղի տարածք մուտք գործեցին եւ այնտեղ բազաւորուեցին թւով 8 «ԶԻԼ - 131» ծածկած բեռնատարներ, որոնք տեղափոխում էին ՆԳ ստորաբաժանումներին, երկու տանկ, երեք զրահամեքենայ եւ այսպէս կոչուած «Գրադ» հրթիռանետ, որը համարւում է զանգուածային ոչնչացման զէնք: Բացի դրանից ահարկու հնչիւն էր գալիս սարերի հակառակ կողմից, ուր կուտակուած զրահատեխնիկան առաւօտեան ժամը չորսի կողմերը դիրքեր գրաւեց Թողան գիւղի դիմացը գտնուող հարթավայրում, որը նոյնպէս մտնում է Էրքէջի տարածքի մէջ: Այստեղ տեղադրուած էր եղել գիւղի հակակարկտային հրանօթը, որը նախկինում պայթեցուել էր ներքին զօրքերի ստորաբաժանումների կողմից, իսկ այս անգամ դիրքեր գրաւելիս, տանկային երկու կրակոցով նրանք յօդս ցնդեցրին հրանօթի սպասարկողների համար նախատեսուած շէնքը՝ նպատակ ունենալով սարսափ տարածել բնակչութեան շրջանում:

Առաւօտեան ժամը եօթին գիւղին մօտեցաւ բարձրախօսով մի զրահամեքենայ, որից յայտարարուեց բառացիօրէն հետեւեալը. «կենտրոնական իշխանութիւնների որոշմամբ, այսօր ձեզ մօտ անցկացուելու է անձնագրային ռեժիմի ստուգում: Ադրբեջանական ՕՄՈՆ-ը չի մասնակցելու այդ ստուգումներին: Կրկնում ենք ադրբեջանական ՕՄՈՆ-ը չի մասնակցելու ստուգումներին: Այն անցկացուելու է բացառապէս ՆԳ ստորաբաժանումների ուժերով: Բոլոր բնակիչներին խնդրւում է գտնուել իրենց տըներում: Անձնագրային ռեժիմի ստուգումից յետոյ ժողովուրդը կ'անցնի իր խաղաղ աշխատանքին: Զինուած դիմադրութիւն ցոյց տալու դէպքում զինուորական ղեկավարութեան կողմից կտրուկ միջոցառումներ կը ձեռնարկուեն, ընդհուպ մինչեւ կրակակէտերի լրիւ ոչնչացումը»: Յայտարարութիւնը արւում էր վարժ ռուսերէնով, ստոյգ է, որ հեղինակները ներքին զօրքերի ստորաբաժանումների ներկայացուցիչներ էին: Այդ պահին մենք գտնւում էինք Էրքէջի մօտակայ անտառներում, ուր յստակ լսւում էին նաեւ Մանաշիդում արուող նմանատիպ յայտարարութիւնները: Մէկ ժամ տրուեց, որպէսզի ժամը ութին տեղական իշխանութեան ղեկավարները եւ գիւղի ծերունիների ներկայացուցիչները գնան բանակցութիւնների՝ զինուորականների հետ որոշելու անձնագրային ռեժիմի անցկացման մեխանիզմները: Վերոյիշեալ յայտարարութիւնը կրկնւում էր իւրաքանչիւր հինգ րոպէն մէկ եւ ներկայացւում էր վերջնագրային ձեւով. «Ձեզ մնում է տաս րոպէ... Ձեզ մնում է հինգ րոպէ... Ձեր ժամանակը սպառուած է...»:

Այդ բանակցութիւնների ժամանակ պարզուեց, որ նրանք ունեն մանրամասն տեղեկութիւններ, թէ ովքեր են գիւղում, ում մօտ ինչ տեսակի զէնք կայ: Այսինքն, գիւղերում կան ինֆորմացիա տուողներ: Խօսակցութեան ժամանակ խօսքը գնացել է ոչ թէ անձնագրային ռեժիմի անցկացման մանրամասների շուրջ, այլ զինաթափման մասին: Նրանց ունեցած տեղեկութիւնների համաձայն Էրքէջում գտնւում էին հարիւրից աւելի հայ գրոհայիններ, եւ իմ համոզմամբ հէնց այս էր պատճառը, որ Ադրբեջանցիները նախորդ օրերին ցանկութիւն չունեցան գիւղ մտնելու:

Վերջնագրի յայտարարութեանը զուգահեռ երկնքում պտըտւում էին երկու «ՄԻԳ - 24» ուղղաթիռներ՝ իրենց ողջ ռազմական հանդերձանքով, կրակահերթեր էին բաց թողնում: Փաստօրէն տանկային եւ ուղղաթիռային հզօրութեան զգալի մասը ուղղուած էր Էրքէջի վրայ, քանզի այստեղի ռազմարդիկ վճռական որոշում էին ընդունել, դիմադրել՝ նոյնիսկ զօրքին:

Այնուհետեւ բարձրախօսը սկսեց յայտարարել մէկ այլ բան, թէ մինչեւ ժամը 16-ը պահանջւում է յանձնել այն զէնքերը, որը պայմանաւորուել են ծերունիների խորհրդի եւ տեղի ղեկավարների հետ: Եթէ մինչեւ ժամը 16-ը չյանձնուի զէնքը եւ գիւղը չդատարկուի, ապա իրենք կը սկսեն օպերացիան:

Գնդակոծութիւնը անընդմէջ շարունակւում էր, ուղղաթիռները ահաբեկում էին բնակչութեանը, եւ չես մեղադրի նրանց, ովքեր իրենց ունեցուածքի մի մասը բարձելով աւանակներին սկսեցին թողնել գիւղը: Սակայն այստեղ մնացին երիտասարդները, որոնք կազմել էին ինքնապաշտպանական ջոկատներ:

Ժամը 16-ին յայտարարուեց. «Ձեր ժամանակը սպառուել է, դուք դեռեւս ունէք ժամանակ, որպէսզի զէնքը յանձնէք»: Պարզ էր, որ նրանք ոչինչ չէին ձեռնարկելու: Ամբողջ օրը, մինչեւ երեկոյ անձրեւ էր տեղում: Այդպէս էլ տանկերը մնացին բարձունքի վրայ: «Գրադը» իր տեղում, իսկ գիւղում տեղադըրուած բանակի մի մասը անցաւ բլուրի յետեւը:

Յուլիսի 14-ի առաւօտեան նրանք դարձեալ վերադարձան, եւ այս անգամ կ ային նաեւ մօտ 30 ՕՄՈՆ-ական: Բնական է, վերջիններս անելիք չունէին եւ եկել էին միայն ՆԳ ստորաբաժանումների սկսած գործին աւարտական վերջակէտ դնելու:

Ժողովուրդը արդէն դուրս էր եկել. Մանաշիդ եւ Բուզլուխ գիւղերից՝ բոլորը, իսկ Էրքէջում դեռեւս մնացել էին ծերունիների մի մասը եւ մի քանի ընտանիքներ՝ իրենց կանանց եւ երեխաների հետ միասին: Տեղի երիտասարդութեան ոգին շատ բարձր է: Նրանք պատրաստ են իրենց հայրենի գիւղը պաշտպանելու:

Մանաշիդ եւ Բուզլուխ գիւղերը դատարկելուց յետոյ այստեղ են մտել ՕՄՈՆ-ականները, որոնց դիմադրութիւն ցոյց չի տրուել, քանի որ յայտնի չէր, թէ զինուորականութիւնը ինչ դիրք կը բռնի: Սրանց յաջորդել է ադրբեջանցի խուժանը, որը սկսել է Մանաշիդի թալանը:

Յուլիսի 15-ի ժամը 12-ի դրութեամբ Ադրբեջանի ՕՄՈՆ-ը փորձել է մտնել Էրքէջ, բայց դարձեալ հանդիպել է յամառ պաշտպանութեան: Բանակը չի միջամտել:

Աւելացնեմ մի բան: Իմ անձնական կարծիքով, Ադրբեջանցիները նշուած գիւղերում չեն կարող հաստատուել: Դրա համար կը պահանջուի, որպէսզի զօրքը բան ու գործ թողած այնտեղ զբաղուի Ադրբեջանցիների անվտանգութեան ապահովմամբ, քանզի տեղի ռելիեֆը բաւական բարենպաստ է, որպէսզի բնակչութիւնը իր կամքը դրսեւորի եւ թոյլ չտայ իրենց գիւղերը գրաւելու: Էրքէջի օրինակը ինձ ցոյց է տալիս, որ այդ բանը լրիւ իրագործելի է:

Շահումեանի ժողովուրդը որոշել է պաշտպանել իր հողը:

ԿԵԱՆՔԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՍԱՀՄԱՆԱՅԻՆ ԳՕՏԻԻՆ ՄԷՋ

ԴԱՐՁԵԱԼ ԴԷՊԻ ՂԱՓԱՆ

Է.

Երեւանի եւ ընդհանուր առմամբ Հայաստանի մէջ, այլ սննդեղէններու շարքին, կաթնեղէնի տագնապը եւս օրըստօրէ աւելի կը շեշտուէր: Առաւօտ, շատ կանուխէն, կաթ ու մածուն ծախող խանութներուն եւ կրպակներուն առջեւ, երկար հերթեր կը կազմուէին, մինչեւ անոնց բացուիլը, որմէ ետք, քիչեր կրնային մեծ դժուարութեամբ քանի մը շիշ կաթ կամ մածուն ապահովել այն ալ իրենց փոքրիկներուն համար: Շրջափակումը՝ մէկ կողմէն, երկրի կաթնամթերքի անբաւարարութիւնը՝ միւս կողմէն, պատճառ կը դառնային որ հայ երախային օրական չհասնի բաժակ մը կաթ:

Այս միջոցին, Ֆրանսացի հրշէջներու երկրորդ եւ երրորդ խմբակները յաջորդաբար շարունակեցին դասաւորել Ֆրանսական կաթի բաշխումը՝ գիւղերուն եւ շրջաններուն մէջ, մայրաքաղաքին առընթեր: Աւարտելու համար Ֆրանսական այս առաքելութիւնը, Ապրիլ ամսու սկիզբը, վերջին անգամ մը եւս երրորդ խմբակին հետ ուղղուեցանք դէպի Ղափան, որմէ ետք նախատեսուած էր հասնիլ մինչեւ Մեղրի:

Նախորդ խումբին տպաւորութիւններէն խանդավառուած՝ հինգ հրշէջները կը նախատեսէին երեք օր տրամադրել այդ ուղեւորութեան: Մենք բաժնուեցանք երկու խումբի եւ տեղաւորուեցանք երկու ինքնաշարժներու մէջ: Ընդամէնը 10 հոգի՝ մեքենավարներով:

Հայաստանի գարունն էր:

Օրը Կիրակի էր:

Երեւանէն դուրս եկանք: Բնութիւնը կը վերանորոգուէր Արարատեան դաշտին մէջ, ուր Խոր Վիրապի վանքը խորհրդաւոր կը հանդչէր սպիտակագագաթ Արարատի փէշերուն:

Միայն մէկուկէս ամիս առաջ անցած էի այդ ճանապարհէն, երբ ամէն բան թաղուած էր ձիւնին ճերմակ սաւանին տակ, իսկ այժմ բարի պարիկին կախարդական գաւազանը անցած էր այդ ամէնուն վրայէն...

Բնութիւնը, մեղմ ու փասթէլ գոյներու մէջ, ամբողջութեամբ կերպարանափոխուած, նոր տեսարանի մը տպաւորութիւնը տուաւ. ինծի այնպէս թուեցաւ, թէ առաջին անգամ ըլլալով կ'անցնէինք այդ ճանապարհէն...

Ֆրանսացի ուղեկիցներուս կու տայի տեղեկութիւններ՝ որոնք փոխանցուած էին ինծի՝ անցեալի ճամբորդութիւններուս ընթացքին եւ թարգմանած էի նախորդներուն:

ՄԻՋԱԴԷՊ՝
ՇՈՒԽՈՒՆՈՒԽ ԳԻՒՂԻՆ ՄՕՏ

Գորիսի լեռներուն լերկ ու քարքարուտ լանջերը մէկ ամսուան մէջ հագած էին կանաչ թաւիշ ու վերածուած՝ արօտավայրերու: Այդ դալար բլուրներուն վրայ, ոչխարի հօտեր դանդաղօրէն կը տեղափոխուէին. ամէն րոպէ տարբեր ձեւաւորում մը ստանալով, ինչպէս քամիէն քշուող ամպեր՝ երկինքին մէջ:

Ճամբուն վրայ, երթեւեկող ինքնաշարժներու հազուադէպօրէն կը հանդիպէինք:

Մօտցած էինք այդ վտանգաւոր գօտիին մէջ երկարող 11 քմ. անապահով ճամբուն, որուն մասին շատ բան լսած էինք, բայց անձնապէս վտանգի չէինք հանդիպած:

Անցած էինք անցեալի Ադրբեջանցիներով բնակուած եւ այժմ լքուած գիւղէն եւ կ'ըմբոշխնէինք հրաշք բնութիւնը: Մեր նախատեսութիւններով, 50 վայրկեանէն պէտք էր հասնէինք Ղափան:

Բայց ահա ... ճամբուն վրայ չորս մը կանգնած ինքնաշարժներ փակած էին ճամբան: Քանի մը վայրկեան սպասելէ ետք, պէտք եղաւ վար իջնել, իմանալու համար թէ ինչ պատահած էր: Քիչ մը առջեւ, խումբ մը սահմանապահ ջոկատներ, զէնքերը ձեռքերնին, կ'երթեւեկէին, կը խորհրդակցէին ու կը փորձէին որոշումներ տալ:

- Չէք կրնար անցնիլ, ճանապարհը փակ է: Մի քիչ սպասէք:

Հասկցանք որ Ազերիները մէկ օր առաջ սպաննած էին քաջարանցի ընտանիքի մը երեք զաւակներուն հայրը՝ այդ կէտին վրայ, եւ անկէ ի վեր, ճամբուն ապահովութիւնը խախտած էր: Այժմ ճակատում տեղի կ'ունենար հայ սահմանապահներուն եւ Ազերիներուն միջեւ:

Կարճ սպասումէ ետք, սահմանապահները ուղեկցեցան մեր կարաւանին եւ իմանալով, որ սպասող ինքնաշարժներուն մէջ կը գտնուէին Ֆրանսացի հրշէջները, երկու սահմանապահներ իրենց զէնքերով տեղաւորուեցան մեր քով, ետեւի նստարանին վրայ: Իրենց գնդացիրները ցցեցին դուրս եւ ուղղուած՝ դէպի Ազերիներուն կողմը, մեր համր ու դանդաղ կարաւանը քալեց մօտ 5 վայրկեան: Ֆրանսացիները կատարուածը ընդունեցին շատ թերահաւատ ձեւով: Անոնք ոչ միայն չհաւատացին իրենց լսածին, այլ համոզուած էին, որ «թատերգութիւն» մը պատրաստուած էր ու կը բեմականացուէր:

Աւելի երկար կարելի չեղաւ յառաջանալ: Կրակոցներ լսուեցան ձորին մէջէն. կարաւանը կանգ առաւ Շուռնուխ գիւղին սկիզբը: Հայ սահմանապահները ճամբորդներուն թելադրեցին, որ վերադառնան Գորիս, կամ քանի մը ժամուան համար ապաստանին գիւղին խորքի մառանին մէջ, ուր նուազ վտանգ կը սպառնար անոնց: Անոնք, Ֆրանսացիները, նկատելով Հայաստանի հիւրերը, մեզ առաջնորդեցին իրենց պաշտի կեդրոնը, համեմատաբար աւելի հանգիստ եւ ապահով

ՄԵԾԱՐԱՆՔ ԼՈՒԴՎԻԿ ԲԱԶԻԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՎԱՒԵՐԱԳՐԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆԻ ՇԷՆՔԻՆ ԲԱՑՄԱՆ ԱՌԹԻՒ - ՎԵՆԵՏԻԿ

Շաբաթ, Յունիս 29-ին, երեկոյեան ժամը հինգին, Լուդվիկ Բազիլի յիշատակին նուիրուած համերգով մը բացումը կատարուեցաւ Մուրատ Ռափայէլեան վարժարանի պարտէզին ծայրը գտնուող, հիմնովին վերանորոգուած «Լոճճիա տէլ Թէմանցա» երկյարկանի շէնքին (*):

Սոյն լոճճիան, ծագումով վերոնացի՝ Ծէնոբիօ տոհմի (Մ. Ռ. վարժարանի պալատին նախկին տէրը) պատուէրով շինուած է 18-րդ դարու 70-ական թուականներուն, ճարտարապետ Թոմմազօ Թէմանցայի կողմէ (1705 - 1789), որպէսզի պարտէզի բաց տարածութեան մէջ ներդաշնակ դասականութեամբ ամբողջացնէր պալատի երեւոյթը: Շէնքը պիտի ծառայէր նաեւ որպէս գրադարան մօտաւորապէս 6000 հատորի հասնող, Ծէնոբիօ տոհմին պատկանող ձեռագիրներուն, վաւերաթուղթերուն եւ գիրքերուն:

Նախքան Տոքթ. Յակոբիկ Մանուկեանի բացման ամբողջական զրոյցին անցնիլը, որ կատարելապէս կը պարզէ վերականգնումի հիմնական նպատակները եւ հանդէսի իմաստը, հարկ է յիշել թէ համերգը, որուն իրենց մասնակցութիւնը բերին Թրեւիզոյի լարային քառեակը (Անդրէա Փէքօլօ եւ Էնրիքօ Բակայյօ, Ա. եւ Բ. ջութակներ, Ռոպէրթա Ճէմին՝ ջութ եւ Անդրէա Պէլլաթօ՝ թաւ ջութակ) եւ Միւնիխէն՝ անուանի թաւջութակահարուհի՝ Իրմինկարդ Սիման, կազմակերպուած էր Ազօլօ Մուզիքա - Վենեթօ Մուզիքա հաստատութեան աջակցութեամբ:

Թրեւիզոյի լարային երիտասարդ քառեակը կազմուած է 1989-ին Սինֆոնիէթթա Վենեթա նուագախումբի անդամներէն, իսկ այժմ կը հետեւի Վենետիկի Ֆոնտացիոնէ Լէվի եւ Վենեթօ Մուզիքա հաստատութեանց կազմակերպած, սենեկային երաժշտութեան համերգային մասնագիտական դասընթացքներուն: Արդէն իսկ զանազան մրցոյթներու դափնեկիր այս երիտասարդ մենակատարները, որպէս քառեակ, մեծ գնահատանքը եւ ճանաչումը կը վայելեն ղեկավարներ՝ Քլաուտիօ Ապպատոյի եւ Սերճիօ Չէլլիպիտաքի: Մեծ յաջողութեամբ եւ արուեստագիտական վարժութեամբ մեկնաբանեց Բազիլի երրորդ (1976) եւ Լոնտոնի Չիլլինկիրեան քառեակին ձօնուած վեցերորդ (1987) քառեակները: Թէեւ բոլորովին անծանօթ ըլլալով հայ մշակոյթին եւ Բազիլի գործերուն, այս առաջին առիթով Թրեւիզոյի քառեակը չէր կրցած անոնց խորքը թափանցել, ինչ որ հասկնալի է: Բայց շատ մեծ փափաք յայտնեցին այլ առիթներով աւելի մօտէն կարենալ ճանչնալու Բազիլի եւ հայ երաժիշտներու գործերը: Արդ, նոյն քառեակը, 1991 Յուլիս 25-ին, մասնակցելով Վենեթօ Մուզիքայի կողմէ կազմակերպուած «Մուզիքա նէլ Մուզէի» - Երաժշտութիւնը թանգարաններու մէջ - ժամանակակից երաժշտութեան նուիրուած փառատօնին, Ֆելթրէի մէջ գտնուող 11-րդ դարու «Սանթուարիօ տէի Սանթի Վիթթորէ է Քորոնա» վանքին ներքնագաւիթին մէջ, այլ երաժիշտներու շարքին պիտի նուագէ Բազիլի թիւ 6 լարային քառեակը:

Սքանչելի էր Իրմինկարդ Սիմանի, միայն թաւ ջութակի «Իմմաճինի» (1980) բաւականին դժուար գործի մեկնաբանութիւնը: Աւելորդ է անշուշտ իր անձին մասին խօսիլը, որովհետեւ արդէն իսկ եւրոպահայ եւ ամերիկահայ երաժշտասէրներուն ծանօթ դէմք մըն է: Տարիներ շարունակ աշխատակցած ըլլալով Բազիլի հետ եւ մաս կազմած ըլլալով Բազիլի հիմնած Մուզիքամ Թրիոյին, ոչ ոք աւելի լաւ քան Սիմանը կրնար Լուդվիկի ներկայութիւնը զգալի դարձնել:

Միջանկեալ խօսք առնելով նաեւ Վենեթօ Մուզիքայի գեղարուեստական բաժնի վարիչ՝ Ճիօրճիօ Պէնաթի, նախ անդրադառնալով Բազիլի գործին, զայն շատ հաճելի անակնկալ եւ մեծ երեւոյթ համարեցաւ. ապա շարունակելով ըսաւ թէ հաստատութիւնը 1988-էն ի վեր, սորբայրեալս ղեկավարութեամբ, հայկական երաժշտութեան նուիրուած փառատօններ եւ համերգներ կը կազմակերպէ Վենետիկի մէջ. անդրադարձաւ նաեւ հաստատութեան ընդհանուր քարտուղար՝ Պ. Աթթիլիօ Ծամփերոնիի, արտաքին յարաբերութեանց պատասխանատու՝ Տիկին Վէրա Փիանքա Շուլթէի եւ ատրպրեալս Փետրուարին Հայաստան կատարած այցելութեան մասին, ուր 1991-ի Սեպտեմբերին կազմակերպուելիք Մուզիքարմենիա փառատօնին մանրամասնութիւնները ուսումնասիրուեցան, աւելցնելով հասկ, որ նոյն հաստատութեան անոքէնութիւնը միշտ աւելի զգայուն կը դառնայ հայ արուեստին ու երաժշտութեան:

Համերգի աւարտին խօսք առաւ նաեւ Մխիթարեան Միաբանութեան Մեծաւոր՝ Հայր Ներսէս Վրդ. Տէր-Ներսէսեան, որ խորապէս ազդուած ստեղծուած մթնոլորտէն մեծ ներշնչումով արտայայտուեցաւ, մօտէն ծանօթացած ըլլալով, Տոքթ. Օննիկ Մանուկեանի եւ Լուդվիկ Բազիլի անձերուն ու գործին:

Շէնքի վերանորոգութեան առթիւ, Տիկին Փինին Մանուկեանի խմբագրական համադրութեամբ, լոյս տեսաւ նաեւ շքեղ եւ պատկերազարդ 40 էջնոց գրքոյկ մը, որու նախաբանին մէջ Տոքթ. Յակոբիկ Մանուկեան կը բացատրէ վերանորոգութեան նշանակութիւնը եւ նպատակը, ապա բաւական ճոխ մատենագիտական բաժնով, Փրոֆ. Ճիուլիօ Իէնի շէնքին պատմականը կը կատարէ, եւ վերջապէս գլխաւոր ճարտարապետ՝ Ճիօրճիօ Թոտեսքինի մանրամասն բացատրութիւններով վերանորոգութեան բարդութիւններու եւ զանազան լուծումներու մասին կը խօսի: Հազար տպաքանակով այս վաւերագրական գրքոյկի տպագրութիւնը աւարտած է 1991 Յունիսին Ս. Ղազարու Մխիթարեան տպարանին մէջ:

Ստորեւ թարգմանաբար կու տանք Տոքթ. Յակոբիկ Մանուկեանի բացման խօսքը.-

«Այս գրքոյկը կ'ուզէ վաւերագրել բազմաթիւ անձերու աշխատանքը, որոնք տարիներով, խնամքով եւ ձեռնհասութեամբ ջանացին այս փոքրիկ կառոյցը վերադարձնել Վենետիկ քաղաքին, սեփականատէր Մ. Ռափայէլեան վարժարանին, եւ բոլոր անոնց որոնք պիտի ուզեն օգտագործել զայն որպէս ուսումնասիրութեան եւ մշակութային պատրաստութեան կեդրոն: Բոլոր այս մարդոց պիտի ուզէի անկեղծ շնորհակալութիւն յայտնել, եւ աւելցնել կէտ մը որ անկասկած հաճելի պիտի ըլլայ անոնց. գիտնալ այսինքն որ այս վերանորոգումը ինքնին վերջին նպատակ մը չէ. չէր բաւեր անշուշտ քայքայումը կասեցնել, այլ վերականգնումը միայն նախապատրաստական քայլն է այս ապաւէնին սատար գործածութեան: Այս գաղափարը սրտին կը խօսէր յատկապէս Տոքթ. Օննիկ Մանուկեանին, որու յիշատակին նուիրուած է վերանորոգութիւնը:

Իր գաղափարները կարելի է թթխմորի հին փոխաբերութեամբ համադրել. փոքր եւ գործօն տարր մը որ, այլապէս անշարժ նիւթի հսկայական քանակ մը կրնայ գրգռել: Երբեմն շարժում մը, նշան մը բաւարար կ'ըլլայ որպէսզի կեանքի մը, կացութեան մը տարբեր եղանակ կամ կորով տրուի:

Այս շէնքը որ յառաջիկայ ամիսներուն ամբողջապէս պիտի կահաւորուի, հայկական մշակոյթի կեդրոնի պիտի վերածուի: Հին գաղափար մը որ այսօր կ'իրականանայ: Վենետիկի մէջ ունենալ վայր մը ուր աշակերտներ կամ հետաքրքրուողներ կարելիութիւն ունենան, դիմելով, այս մշակոյթին մօտենալու: Հետեւաբար, առաջին հերթին, պրպտումի մասնագիտացած մատենադարան մը պիտի ըլլայ: Այս առաձին կեդրոնական կորիզը պիտի կազմէ Հայկական Մշակոյթի Վաւերագրային Կեդրոնը որ յառաջիկայ ամիսներուն Միլանոյէն հոս պիտի փոխադրուի, ուր աւելի քան քսան տարի է կը գործէ: Նոյն կեդրոնն է որ պիտի մատակարարէ շէնքը, պատասխանատու դառնալով սեփականատէր Մխիթարեան Միաբանութեան առջեւ: Բայց մեր փափաքը պիտի ըլլար որ այս առաձի կողին, որ յատկապէս կը վաւերագրէ ճարտարապետութեան եւ արուեստի պատմութիւնը, աւելցուին այլ նիւթեր, ինչպիսին են երաժշտականը, գրականը եւ այլք...

Այս գործածութենէն անկախ, որ հաւատարմօրէն կը հետեւի Ծէնոբիօ տոհմի կողմէ յղացած եւ Թէմանցայի կողմէ իրագործուած ծրագրին, այս վայրը կրնայ ըլլալ նաեւ յենակէտը բոլոր այն մշակութային հաստատութեանց որոնք արդէն Վենետիկի մէջ կը գործեն, եւ կամ այն նախաձեռնութեանց որոնք ուղղակի կամ անուղղակի հայ մշակոյթի հետ որեւէ կապակցութիւն ունին:

Այս առաջին քայլ մըն է, շէնքին դէպի աւելի յորդորական վերստացումը, եւ իր դարաւոր կոչումին՝ մշակոյթի, պատրաստութեան եւ հանդիպումի կեդրոն մը ըլլալու: Բայց այս բոլորին համար յաւելեալ ուժերու եւ կորովի կը կարօտի:

Կ'ուզէի այժմ կանգ առնել այն հարցին վրայ թէ՝ ինչո՞ւ այս բացումը կը զուգադիպի Լուդվիկ Բազիլի մեծարանքի համերգին:

Ոչ իսկ տարի մը առաջ, երբ տակաւին ոչ ոք Բազիլի հիւանդութեան ծանրութեան կը կասկածէր, Միւնիխի մէջ Լուդվիկին բացատրած էի այս վենետիկեան ծրագիրը եւ խնդրած որ ինքը, իր երբեակով միասին բացումը կատարէր այս շէնքի նոր գործածութեան: Գաղափարին շատ հաւնած էր, եւ անմիջապէս խոստում մը գոյացած էր որ դժբախտաբար, այսօր առանց Լուդվիկին կ'իրականանայ: Որովհետեւ Լուդվիկը յանկարծակիօրէն մեզմէ հեռացաւ, ճիշդ համանուագի մը կէսին որ մասամբ տակաւին պէտք է յօրինել: Այն ինչ որ այսօր պիտի ըլլար միայն ուրախ առիթ մը, իր ծանօթներուն համար տխուր, խոհուն եւ ներաշխարհով լի եղելութեան մը կը վերածուի: Ներաշխարհ մը որ իր երաժշտութեան տիրող նկարագիրներէն է. ներաշխարհ մը որ ան կը գտնէ ու կ'որակէ իր ժողովուրդի երաժշտութեան ամբողջ աւանդութեան ներքեւ: Աւանդութիւն մը որու մէջ երաժշտութիւնն ու ձայնը մարդկային զգացումներուն ամենաբարձր արժէքները արտայայտող գործիքներն են: Աւանդութիւն մը որու ներքեւ երաժշտութիւնը, պահ՝ հոգեւոր ձգտումի, աղօթք է:

Հայկական երաժշտութեան ծագումներու իր հետազօտութիւնը, կը մղէ զինք գտնելու մեղեդիական կորիզներ եւ երաժշտական ինքնատիպ ձեւեր. այս էական տարրերուն վրայ ան իր երաժշտական տեղը, իր տարբերակները կը կառուցէ ու կ'արտաբերէ:

Իր երաժշտութիւնը, ինչպէս այն հինը որ իր ժողովուրդին կը պատկանի, կը յառաջխաղայ հորիզոնական երկար գիծերով, տարածուն մակերեսներով որոնք վրայէ վրայ դրուելով կը յաջորդուին էական ամբողջականութեան մը մէջ, ուր կեանքը երկար կշռոյթով կ'աճի, եւ կ'անտեսէ ճարտարարուեստական չափընթացի կշռուոր բաբախումը:

Իր երաժշտական խօսքին մէջ, յանկարծ անսպասելի բռնութիւններ, գրեթէ տրամաթիկ, սեղմ ձայնային հարուածներ կը ծագին, ուր ամէն ինչ կը խառնայ եւ միաժամանակ կը ցրուի: Յանկարծական խառնաձայնութիւններ, բեկումներ որոնք առանց շարունակականութեան լուծումի կը յաջորդուին աւելի տարածուն հնչականութեան պահերու, որոնք ունկնդրողին խոր հնչականութիւններ, տրամաթիկ կամ կարօտագին յիշատակներ կը թախանձեն: Գոնէ անձնական փորձառութեամբ, զարմանալի կապակցութիւններ կը գտնեմ ընդմէջ այս հնչականութեանց եւ այն ապրումներուն որոնք կը զգացուին Հայկ. հողամասերէ անցնելով, կամ Հայոց երկար պատմութիւնը աչքէ անցընելով: Խորունկ եւ նուրբ կապակցութիւններ են, որոնք չեն բաւարարուիր ժողովրդական երաժշտութեան ըներգի մը կարճ մէջբերումով, կամ հնամենի երաժշտական ըներգի մը արտաբերումով: Ըստ իս կապուած են բազմադարեան պատմութեան մը ոգիին և զգայնութեան որ մարդկային պատմութեան աւելի ընդհանուր նիւթին կը միանայ:

Լուդվիկի մէջ կայ նաեւ այս արժանիքը. իր հետազօտութիւնը ազգայնական չէ: Իր այժմէականութիւնը, իր նորարար զգայնութիւնը կը կայանայ յատկապէս, համաշխարհային ժամանակակից երաժշտութեան ամբողջականութեան մէջ եւ իր ժողովուրդի երաժշտականութիւնը կարենալ ներկայացնելուն մէջ:

Խօսեցայ վերանորոգումի, Օննիկ Մանուկեանի, Լուդվիկ Բազիլի եւ Հայկական երաժշտութեան մասին:

Ի՞նչ յարաբերութիւն կայ այս անձերուն եւ իրադարձութեանց միջեւ: Բազմաթիւ. առաջին՝ գրական: Իր գրութիւններուն եւ մտածումներուն մէջ, այս ճեմարանը կերտող ճարտարապետը, բազմիցս կ'անդրադառնայ երաժշտական կառոյցին եւ ճարտարապետական կառոյցին կապակցութեան: 18-րդ դարու մէջ գտնուելով, դասականութեան նշանակով աւելի հասկնալի կը թուի այս դիպակցութիւնը: Բայց նոյն համեմատութիւնը, նիւթ մը եւ հետազօտութիւն մը կառուցելու ձեւին մէջ, անսպասելիօրէն կը վերագտնեմ նաեւ այսօր յիշուած երկու անձերու գործին ու անձին մէջ:

Այնպէս կը թուի ինծի որ իրարմէ բոլորովին տարբեր կեանքեր ապրած այս երկու անձերուն միջեւ, զիրար խորապէս միացնող բան մը ըլլայ. գաղափարն է այն, "բան մը կերտելու", կառուցուածք մը որ պարզ տարրերու մշակումէն կը մեկնի: Տարրեր որոնց վրայ տարիներով, յարատեւութեամբ, պեղելով, աւելցնելով, յապաւելով կ'աշխատցուի, մինչեւ էականի գիւտը, վերայայտնումը»:

ՄԻՆԱՍ ԼՈՌԵԱՆ

Մուզիքարմենիա փառատօնի վարիչ

(*) Լոճճիա տէլ Թէմանցայի վերանորոգութիւնը կը կատարուի շնորհիւ Վենետիկի յատուկ օրէնքի տնտեսական օժանդակութեան, ամբողջացած Մանուկեան ընտանիքի կողմէ տրամադրուած նիւթական օժանդակութեան:

ՄԱՆՈՍԿԻ ԵԿԵՂԵՑԻՆ ԵՒ

ԳԱՌԶՈՒԻ «ՅԱՅՏՆՈՒԹԻՒՆԸ»

Յուլիս 12-ի մեր թիւով թարգմանաբար տուած էինք Գառզուի խել գրիչով ներկայացուած իր «յայտնութիւնը»: Գրած էինք նաեւ որ պաշտօնական բացումը կը կատարուի Սեպտեմբեր 20-ին: Այս առընչութեամբ, Յուլիս 13-ի Լը Մեռիտիոնալը կը տեղեկացնէ «L'apocalypse de Carzou» est entrée dans la nef խորագրին տակ, թէ եկեղեցւոյ բանալիները հանդիսաւոր կերպով յանձնուած են «Գառզու Հիմնարկ»ի նախագահ Տոքթ. Նիէլի եւ այդ յանձնումը կը նշէր հանրութեան ներկայացուիլը մեծ աշխատանքի մը, որ ութ տարի տեւած էր: Ի՞նչ են ութ տարիներ, կը գրէ լրագրողը, ծնունդով հայ այս նկարիչին հսկայ տեսիլքին կողքին: Տեսիլքն է յայտնութեան մը, որ գլել անցնելով Ս. Յովհաննէսի տեսիլքը, կը պատկերացնէ մարդկութեան մեծ փորձութիւնները՝ պատերազմներ, ցեղասպանութիւններ, աւերումներ, որոնք կը կազմեն մեր դարու եւ 2000-ի մեծ վախերը, նախքան բացուիլը մաքրութեան յաղթանակին վրայ, նոր աշխարհի մը կառուցումը՝ «Երկնային Երուսաղէմը», վերագտնուած դրախտը:

պայմաններու մէջ սպասելու համար ձեռք առնուելիք միջոցառումներուն: Մեր սահմանապահ տղաքը, շատ լարուած, կը հետեւէին հրահանգներու եւ երբեմն կը փոխանցէին անհրաժեշտ տեղեկութիւնները: Զգացինք որ վիճակը շատ լուրջ էր: Հակառակ իրենց ասպնջական ոգիին, անոնք չկրցան աւելի երկար զրուցել իրենց հիւրերով: Անոնցմէ երկուքը միայն շատ արագ խորոված պատրաստեցին ու առանց յաւելեալ ձեւականութեան մեզ հրաւիրեցին սեղան:

Այդ միջոցին, երբ աւելի մանրամասն ծանօթութիւններ խնդրեցինք իրենցմէ, անոնք բացատրեցին թէ անցեալ շաբթուան ընթացքին, Ազերիները յարձակած էին հայկական արօտավայրերու մէջ արածող հօտերուն վրայ ու գողցած՝ 1250 ոչխար: Իսկ առաւօտուն, ճամբուն այդ մասին վրայ ապահովութիւնը ստուգելու համար, հայ ջոկատներուն մէկ բափը (փիք ափը) այդ գիծէն անցած պահուն Ազերիներու գնդակներուն թիրախ դարձած է: Թշնամիին համար սովորութիւն դարձած է ամէն գարնան անցնիլ սահմանը եւ կողոպտել հայ գիւղացիին նորոգուած հօտերն ու նախիրները, երբ անոնք իրենց նորածին գառնուկներով կը տարածուին Հայաստանի դաշտերուն ու բլուրներուն մէջ:

ԱՐՓԻ ՄԱՆԿԱՍԱՐԵԱՆ

(Շար. Ա. էջէն)

մը (արեւելեան Երուսաղէմէն՝ ոչ ոք, ըՍփիւռքէն՝ ոչ ոք...)։ Ֆրանսա կը փորձէ միջամտել։

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻՆ մէջ օրակարգի բերուած է Թուրքիոյ անդամակցութեան հարցը։ Պիւտճէի յանձնախումբէն Տ. Սամլէր որ Թուրքիոյ հարաւ-արեւելեան շրջանը այցելած է տեղւոյն վրայ կացութիւնը քննելու համար, շատ ժխտական տեղեկագիր մը ներկայացուցած է. հոն կ'ըսուի. «շրջանի բնակչութիւնը ամէնէն հիմնական ժողովրդավար իրաւունքներէն զրկուած է. ընկերա-տնտեսական վիճակն ալ անել մը կը ներկայացնէ»։ Երեսփոխանը եզրակացուցած է թէ այնքան ատեն որ Թուրքիոյ մէջ փոքրամասնութեանց իրաւունքները չընդունուին ու տնտեսական հաւասարակշռութիւն չապահովուի, Թուրքիա չի կրնար անդամակցիլ Եւրոպական Խորհրդարանին։

ԹՈՒՐՔԻՈՅ իրաքեան սահմանը հաստատող զինակից ուժերու ֆրանսական բաժինը կը բաղկանայ 250 զինուորէ, 8 միրաժէ եւ 50 զինուորական փոխադրակառքէ։

ԷՏԻԹ ՔՐԷՍՈՆ արտասահմանեան իր առաջին այցելութիւնը կատարեց, Յուլիս 24-ին, Փորթուկալ։ Ֆրանսա աշխատող Փորթուկալցիներու համար, Ֆրանսայի վարչապետը յայտնեց թէ շատ լաւ համարկուած են, Եւրոպացիներ են որոնք Ֆրանսա կ'աշխատին։

ՄԻՔՐՕ-ՕՆՏ փուռերը կրնան վտանգաւոր ըլլալ եւ այս առընչութեամբ եւրոպացի երեսփոխան մը (անգլիացի աշխատաւորական) եւրոպական Յանձնախումբին դիմած է որպէսզի քննութիւն բացուի։ Գիտական քննութեան մը արդիւնքն այն եղած է որ այդ փուռին ալիքներու արտածումը զանազան վնասներ կը բերէ առողջութեան.- ժամանակաւոր ամլութիւն այրերուն, աչքի հարցեր, այրուցք եւլն.։ Կը վնասեն նաեւ սնունդին։ Ներկայիս այս փուռը շատ տարածուած է. Ֆրանսայի մէջ բնակչութեան 30%ը կը գործածէ արդէն։

ՄԻԼՈՒՈՔԻԻ (Միացեալ-Նահանգներ) կրթեալ ու հանդարտաբարոյ մարդու մը բնակարանին մէջ, ոստիկանութիւնը 18 գլխի գտած է։ Յայտնաբերումը եղած է դրացիներու բողոքներու իբրեւ հետեւանք. անոնք կը գանգատէին հոտէն։ Կը թուի որ միասեռական պատմութիւններ են, քանի զոհերը, կտրտուած, անդամահատուած եւլն. եւլն. բոլորն ալ այրեր էին։

ԱՎԻՆԵՈՆԻ ՓԱՌԱՏՕՆ

LE CHANT D'ARARAT

Ինչպէս գրած էինք ատենին, Ավինեոնի այս տարուան փառատօնին կը մասնակցին Նորա Արմանի եւ Ժիրայր Փափազեան «Արարատի երգը» ներկայացումով։

Ֆրանսերէն այս ներկայացումը, առաջին անգամ մաս կազմած է Քաթրա - յայտագրին։ Յուլիս 2-էն մինչեւ Օգոստոս 2 կը տրուին ներկայացումները եւ յարդ եղած արձագանգները կը հաստատեն թէ ներկայացումը լաւ ընդունելութիւն գտած է։

Յուլիս 25-ի Քօթիտիէն տը Փարին գրեթէ ամբողջ էջ մը նուիրած է, ուր կան արուեստագէտներուն կենսագրականը, յարդ տուած ներկայացումներն ու ծրագիրները։ Այս փառատօնի աւարտին, Նորա Արմանի Լոս-Անճըլըս կը վերադառնայ Փարիզէն անցնելով, Ժիրայր Փափազեան ալ Վենետիկի համալսարանէն հրաւիրուած է ֆիլմ մը դարձնելու համար, ապա, աշնան՝ երկուքն ալ Երեւան կ'երթան։

ԵՐԵՒԱՆ — ՀԵՌԱՏԻՊ — ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» ՅՈՒԼԻՍ 19 / 23)

ԹՇՆԱՄԱՆՔԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ

ԱՐՑԱԽ

Մարտունիի շրջանի Ննգի եւ Հաղորտի գիւղերուն միջեւ դաւադրաբար սպաննուած է 33ամեայ Հայ մը. անոր մարմինը այրած են խարոյկի վրայ։ Կ'ենթադրուի որ մարդասպանները ազրպէյճանական դրացի Կարադաղլու գիւղէն են։

ԿԱՊԱՆ

«Հայաստանի Հանրապետութիւն» թերթին թղթակից Գագիկ Դաւիթեանի հաղորդումին համաձայն, ազրպէյճանական կողմը խորհ. մունջ զօրքին ներկայութեան կը շարունակէ ռմբակոծել Կապանի տարածքն ու շրջակայքը։ Ուժանիս գիւղը ազերի վեց զինեալներ յայտնուած են գիւղին դաշտը ու ստիպած որ դադրին դաշտային աշխատանքները։ Գորիսի Խընածախ գիւղը դաշտէն քշելով տարած են 1500 գլուխ ոչխար. թուրք յելուզակները սպաննած են երկու հովիւ. Գաւրուշա Սիմոնեանն ու Միշա Կիմիչեանը։

**

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ԴԱՇՆԱԳԻՐ ՉԵՆ ՍՏՈՐԱԳՐԵՐ

Ռուսաստանի երեսփոխաններու համագումարի «Ժողովրդավարական Ռուսաստան», «Արմատական ժողովրդավարներ» խորհրդարանական խմբակցութիւններն ու «Սոսիալ-դեմոկրատներ» երեսփոխանական խումբը միացեալ յայտարարութեամբ մը Ռուսաստանի դաշնակցութեան համար անթոյլատրելի կը համարէ դաշինք կնքել Ազրպէյճանի հետ որ մարդկային իրաւանց շեշտուած ոտնահարումով հանդէս կու գայ։ Վերոյիշեալները դաշնագրին ստորագրումը կը պայմանաւորեն Հայաստանի եւ Ազրպէյճանի կնճիռը հարթելու մասին պայմանագրի մը կնքումով, բռնի տեղահանութեան դադրեցումով. այդ կարգին կ'ըսուի որ տեղահան հայ բնակչութիւնը անարգել պէտք է վերադարձուի իր բնօրրանը, պէտք է ապահովութեան երաշխիքներ ստեղծուին ու բոլոր բանտարկեալները յանձնուին միութենական մարմիններու։

Ռուսաստանի եւ միւս Հանրապետութիւններու խորհրդարաններուն ուղղուած նման դիմում մըն ալ ընդունած է խորհ. Գիտութեան Ակադեմիայի ընտրողներու ակումբը։ Այդ դիմումով կ'ըսուի որ ցեղասպանութիւնը որպէս պաշտօնական քաղաքականութիւն կիրարկող պետութեան հետ դաշինք կնքել ընդունելի չէ եւ չի կրնար արդարացուիլ որեւէ գործնական նկատառումով։ Ռուսաստանի Խորհրդարանը, մտաւորականութիւնը, ամբողջ ժողովրդավար հանրութիւնը պէտք է գիտակցին որ պետութեան մը ժողովրդավար կոչուելու իրաւունքը կախում ունի նաեւ անոր կողմէ կնքուող դաշինքներու բնոյթէն։

**

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան Յուլիս 20-ի նիստին զոր կը վարէր Լ. Տէր-Պետրոսեան, քննարկուեցաւ «Հայաստանի պաշտպանութեան անհրաժեշտ միջոցառումներու ծրագիր»ին նախագիծը. նախագահութիւնը որոշեց հաւանութիւն տալ ծրագրին ու յանձնարարել Նախարարներու Խորհուրդին որ փաստաթուղթին մէջ նշուած ժամանակամիջոցին դիմէ համապատասխան միջոցառումներու։

Իսկ Գերագոյն Խորհուրդի Յուլիս 22-ի նիստին քննարկուեցան նախագահական ընտրութեան օրէնքի նախագիծին մասին կատարուած առաջարկութիւնները. անոնք գլխաւորաբար կ'առընչուէին նախագահ ընտրուելու համար 10 տարի Հայաստանի մէջ բնակած եւ Հայաստան ծնած ըլլալու պայմանին։ Հակառակ անոր որ երկրորդին մասին գրաւոր առաջարկ ներկայացուած չէր յանձնաժողովին, Լ. Տէր-Պետրոսեանի պահանջով քուէարկութեան դրուեցաւ ծննդավայրի պարագան եւս ու Խորհրդարանը մերժեց այդ պահանջքը, արդարացիօրէն կարելիութիւն տալով ժողովուրդին Սփիւռքի մէջ ծնած հատուածին եւս, ընտրուելու այդ բարձրագոյն պաշտօնին, Հայաստանի մէջ առնուազն տասնամեակ մը ապրելէ ետք։ Վէճի նիւթ եղան նախագահի պաշտօնավարութեան, տարիքի եւ այլ հարցեր։ «Ոչ ոք չի կարող ընտրուել նախագահի պաշտօնում աւելի քան երկու անգամ» նշումին աւելցուեցաւ «անընդմէջ» բառը։ Օրէնքի նախագիծը ամբողջութեամբ ընդունելու ի նպաստ քուէարկեց 136 երեսփոխան, դէմ՝ երեք, եւ 13 հոգի ձեռնպահ մնաց։

**

ԴԻՄՈՒՄ ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԻՐԱՒԱՆՑ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԷՆ

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի Մարդկային իրաւունքներու եւ ազգութիւններու հարցերու յանձնաժողովը յայտարարութեամբ մը յիշեցնելով կեդրոնի ազրպէյճանամէտ քաղաքականութեան ազրպէյճանական հայաբնակ շրջաններուն եւ Հայաստանի սահմանամերձ շրջաններուն մէջ պատճառած զոհերն ու մեծ վնասը, որոշած է դիմել նոր միութեան կազմին մէջ մտնելու տրամադիր ու նաեւ անկախութեան ուղին ընտրած Հանրապետութիւններու մարդկային իրաւանց յանձնաժողովներուն։ Առաջիններուն կ'առաջարկուի սթափ գնահատել դաշինքի բնոյթը, դաշնակից երկիրներու շահերն ու հեղինակութիւնը. երկրորդներուն կոչ կ'ըլլայ գործնական համագործակցութեան։

**

ՆԱԽԱՐԱՐՆԵՐՈՒ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

Յուլիս 20-ին Վ. Մանուկեանի նախագահութեամբ Նախարարներու Խորհուրդը քննարկեց այս տարուան առաջին կիսամեակին երկրին ընկերա-տնտեսական ծրագրին փաստացի կատարման ընթացքը. որոշուեցաւ մինչեւ Օգոստոս 1 ունկնդրել բոլոր Նախարարութիւններու, գերատեսչութեան ղեկավարներուն հաշուետուութիւնը։

Նոյն օրուան Նախարարներու Խորհուրդի նախագահութեան նիստին քննարկուեցաւ բարձրագոյն եւ միջնակարգ մասնագիտական ուսումնարաններու ընդունելութեան կեդրոնացած քննութիւնները կազմակերպելու եւ կատարելու հարցը. տրուեցան համապատասխան որոշումներ։ Ընդունելութեան քննութիւններու ծախքին համար կառավարութիւնը 1,3 միլիոնի յատկացում կը կատարէ հանրապետական պիւտճէէն։ Բարձրագոյն կրթութեան եւ գիտութեան պետական կոմիտէն յանձնարարեց նաեւ բարձրագոյն ուսման վճարումը առաւելագոյն չափով սահմանել 4000 ռուբլի։

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՆԻՍԻ Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆԸ

ի գիտութիւն կը ծանուցանէ՝

ա.- Պարսամեան Ամէնօրեայ Մանկապարտէզի եւ Նախակրթարանի Ա. դասարանի արձանագրութիւնները տեղի կ'ունենան Օգոստոս 15-էն Օգոստոս 31, 1991 - 1992 տարեշրջանի համար։

բ.- Նիսի եկեղեցւոյ Կրօն. Ընկերակցութեան Վարչութիւնը կը կազմակերպէ Ճաշ - Պարերեկոյթ մը, Ուրբաթ, Օգոստոս 9, ժամը 21-ին, Օփերա Փլաժի վրայ, մասնակցութեամբ հանրածանօթ երգիչ՝ ՄԱՐԹԷՆ ԵՈՐԿԱՆՑ-ի եւ իր խումբին, յօգուտ Պարսամեան Վարժարանին։ Հեռ.- 93 - 44 - 44 - 03։

գ.- ՈՒԽՏԻ ՕՐ... ՎԵՐԱՓՈԽՈՒՄՆ Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻ ՏՕՆԻՆ ԱՌԹԻՒ

- Շաբաթ Օգոստոս 17, ժամը 15-ին՝ ժամերգութիւն եւ մատաղի պատրաստութիւն.
- Կիրակի Օգոստոս 18, ժամը 9.30-ին ժամերգութիւն եւ ապա՝ պատարագ կը մատուցանէ Տարօն Ծ. Վրդ. Ճէրէճեան.
- Մատաղի եւ խաղողի օրհնութիւն՝ ժամը 12-ին.
- Ուխտաւորի սեղան, ժամը 13-էն մինչեւ ուշ երեկոյեան։

Երաժշտութիւն եւ խորոված։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Սէն-Մորիսի «Անահիտ» մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները.- Լուիզ Պաղտասարեանի մահուան առթիւ Վարդուհի Ուզունեան 100 Ֆր. փոխան ծաղկի։ Տիկին Շուշան Կանդարեան 100 Ֆր. դպրոցին, Տիկին Խաթուն Յովհաննէսեան 300 Ֆր. իր ապաքինման առթիւ։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Վաղգէն Կիւրճեան, Շաքէ Մութէն. Թիւթիւնճեան եւ Լարա Մութէն կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Յուլիս 28-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ եկեղեցին

ԼԱԼԻԿ ԿԻՒՐՃԵԱՆ-ի
(ծնեալ Թիւթիւնճեան)

մահուան Բ. տարելիցին ի յիշատակ։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Իսիի «Տ. Սէրէնկիւլեան» մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է Տիկին Մարիձա Տէրտէրեանէ 1000 Ֆր. իր մօր՝ Իսկուհի եւ իր եղբօր՝ Լեւոն Գույումճեանի յիշատակին։

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ՄԵԿՆՈՂ ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներէն կը խնդրուի –նախընտրաբար– հասցէի առժամեայ փոփոխութիւնը կատարել իրենց թաղին թղթատարի գրասենեակին միջոցաւ, չծանրաբեռնելու համար «Յառաջ»ի վարչութեան աշխատանքը։

Անկարելիութեան պարագային, կարելի է անշուշտ, դիմել գրաւոր թերթիս վարչութեան, մեկնումի բաւականէն 5 – 6 օր առաջ, տալով երկու հասցէները (ընթացիկ եւ նոր) եւ կցել 30 Ֆր.ի դրոշմաթուղթ Ֆրանսայի համար։ Ամրան շրջանի թղթատարական յաւելեալ անկանոնութիւնները պատճառ են, որ արտասահման մեկնողներու հասցէի փոփոխութիւն չըկատարուի։

Արձակուրդի առթիւ, հասցէի փոփոխութիւն չի կատարուիր առկախ հաշիւ ունեցող բաժանորդներուն։

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՅՈՒԼԻՍ 27-28
SAMEDI-DIMANCHE
27-28 JUILLET
1991

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ ; 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.590 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 66e ANNÉE — No 17.590

ԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀԻ ՎԵՐԱԲԵՐՈՂ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐԸ ՔՈՒԷԱՐԿՈՒԱԾ ԵՆ

ՄԻՇՏ ԾԱՆՐ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆ ՇԱՀՈՒՄԵԱՆԻ ՇՐՋԱՆԸ

ԼԵՒՈՆ ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ ՀԱՐՑԱԶՐՈՅՑԸ «ՄՈՆՏ»Ի ՀԵՏ

ՊԱՅՄԱՆԱԴԻՐ ՎՐԱՍՏԱՆԻ ՀԵՏ

Յուլիս 25-ին, Հինգշաբթի օր, Լեւոն Տէր-Պետրոսեան, որ նախորդ գիշերը, ուշ, վերադարձած էր Մոսկուայէն, նախագահեց նիստին եւ նախքան օրուան օրակարգին անցնիլը զեկուցում տուաւ Նովօ - Օկարեւոյի ժողովին իր մասնակցութեան մասին: Այս առընչութեամբ, ան շեշտած է գլխաւորաբար, որ երկրի եւ միութենական Հանրապետութիւններու հետ հանդիպումի այդ առիթը, ինք առաւելաբար օգտագործած է Հայաստանի Գ.Խ.ի հաւանութեան արժանացած Արցախի բանաձեւին գիրենք հաղորդակից պահելու: Գորբաչովի առաջարկով, այդ փաստաթուղթերը տարածուած են որպէս պաշտօնական տուեալներ եւ ուշադրութեան արժանացած: Գորբաչով ընդգծած է, որ խրախուսիչ է հարցերը խաղաղութեամբ լուծելու փորձերու երեւոյթը: Արդիւնքի մասին անդրադառնալով, Լ. Տէր-Պետրոսեան նշած է, որ ներկայիս Արցախ եւ Շահումեան պէտի ՕՄՈՆ-ականները չեն մասնակցիր այլեւս այսպէս կոչուած «անձնագրային դրութեան բատուգման»:

Նիստը, ապա, շարունակած է գրաղիլ իր օրակարգի նիւթերով, այսինքն նախագահի պաշտօնի իրավիճակի գանազան հարցերով:

Այսպէս, նախ հարցը վերաբերած է նախարարապետի նշանակումին: Քուէարկուած է այն որոշումը, ըստ որուն Հանրապետութեան նախագահը կը նշանակէ նախարարապետը (ի դէպ, անոր անուանումը կրնայ ըլլալ՝ կառավարութեան պետ, առաջին նախարար կամ կաբինեթի ղեկավար. այս կէտը դեռ չէ ճշդուած), Գերագոյն Խորհուրդը կրնայ մերժել 131 ձայնով (Գ.Խ.ի անհրաժեշտ մեծամասնութիւնն է, քանի երեսփոխաններու թիւը -թէեւ չէ ամբողջացած տակաւին- պէտք է 260 ըլլայ), բայց, եթէ նախագահը պնդէ, այս անգամ Գերագոյն Խորհուրդը միայն ձայներու երկու երրորդ համեմատութեամբ եւ ոչ պարզ մեծամասնութեամբ կրնայ մերժել: Այս որոշումին յանգելէ առաջ, վիճաբանութիւնները շատ բուռն եղած են:

Երկրորդ կարեւոր հարցը կը վերաբերէր Սահմանադրական Դատարանի (ինչ որ, Ֆրանսա, Սահմանադրական Խորհուրդ կ'անուանուի), որ կը կազմուի հետեւեալ սկզբունքին վրայ.- Նախագահը կ'առաջարկէ եւ Գերագոյն Խորհուրդը 131 ձայնով կը հաստատէ: Այս Սահմանադրական Դատարանի դերն է հսկել որ նախագահը խախտումներ չընէ, այլապէս նկատուած այդ խախտումներու հիման վրայ Գերագոյն Խորհուրդը ձայներու երկու երրորդ մեծամասնութեամբ կրնայ պաշտօնանկ ընել նախագահը: Բայց, կը ծագի ուրիշ հարց մը՝ ի՞նչ պատճառներու կրնայ վտարել նախագահը իր պաշտօնէն կամ աւելի ճիշդ՝ ի՞նչ ըլլալու են այդ խախտումները: Հոս ալ վէճերը շատ բուռն եղած են, Հինգշաբթի, ամբողջ օրը (Յուլիս 25): Նախ, հրապարակ հանուած է երդման խախտումի պարագան, բայց, այս աւելի բարոյական բնոյթ ունենալով, նախընտրուած է այլ պարագայ որ՝ պետական ծանր յանցագործութիւնն է, օրինակ՝ Սահմանադրութեան խախտում: Այսինքն բացառուած է բարոյական մասը: Այս ալ քուէարկուած է (138 ձայն):

Գերագոյն Խորհուրդի յաջորդ նիստին, որ տեղի կ'ունենայ Երկուշաբթի, Յուլիս 29-ին, նախագահի վերաբերող ընդհ. նախագիծը կը ներկայացուի եւ յօդուած առ յօդուած կը քննարկուի, բայց այլեւս քուէրկութեան չեն դրուիր նախապէս քուէարկուած հիմնական յօդուածները, այլ միայն երկրորդական կէտերը:

ՇԱՀՈՒՄԵԱՆ

Վերիշէնի եւ Հայ Բորիսի շուրջ կացութիւնը միշտ լարուած կը մնայ, կռակոցները չեն դադրած ամբողջ օրը (Հինգշաբթի Յուլիս 25): Զինուորականները ժողով ըրած են բնակիչներուն հետ յայտնելով թէ չեն կրնար զիրենք պաշտպանել եւ բնակիչներն ալ պատասխանած են, շատ տրամաբանականօրէն, որ թող իրենք մեկնին, պաշտպանութեան պէտք չըլլար:

Ի դէպ, Յուլիս 25-ին, Արմէնֆրէս մեզի կու տար հետեւեալ տեղեկութիւնները եւս: Հակառակ անոր որ Նովօ - Օկարեւօ, Լ. Տէր-Պետրոսեանի Մութալիբով խոստացած էր որ ազրբէջանական ՕՄՈՆ-ը վերջ կու տար ինքնութեան այդ «ստուգումներուն», Շահումեանի շրջանէն կըրկին տագնապալի լուրեր կը հասնէին եւ այս անգամ աղբիւրն ալ Ռուսաստանի դաշնակցային Հանրապետութեան Գերագոյն Խորհուրդի երեսփոխան Անատոլի Շարապն էր: Կրցեր է, Յուլիս 24-ին, հեռագիր մը ղրկել Վերիշէնէն, նախագահ Բ. Ելցինի, ուր կ'ըսէ թէ 4-րդ բանակի զօրամասերը ամբողջ օրը կրակ տեղացուցած են գիւղի շրջակայքը, Վերիշէն երեք ռումբ պայթած է, բնակիչները «հոգեկան ահաբեկչութեան» ենթարկուած են եւ սկսած են հեռանալ իրենց տուներէն: 23-րդ զօրաբաժնի գրահապատ մեքենաները եւ հետեւակը Գանձակէն կենդրոնացած են բարձունքներուն վրայ եւ պատրաստ են յարձակման: Զոհեր անխուսափելի են, ըստ երեսփոխանին: Յուլիս 25-ին, այս նոյն հարցերու վրայ, ուշադրութիւն հրաւիրած է ռուս մարդկանց իրաւունքի Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամ Կիրիլ Ալեքսեյեւսկի, որ նաեւ դէպքերուն ականատես եղած է: Վնասուած է ջրմուղը, որ կը մատակարարէր Հայ Բորիս գիւղն ալ: Յուլիս 25-ի իրիկունը, ինչպէս Ուրբաթ առտու (Յուլիս 26) մեր խօսակիցը կը հաստատէր Երեւանէն, յարձակումը այս անգամ թնդանօթով իսկ չէ եղած այլ՝ օդանաւով: Ներկայիս Վերիշէն կայ բնակչութեան (4814) 80 տոկոսը եւ Էրքէջ, Մանաշիդ եւ Բուզլուխէն բռնագաղթած Հայերը:

Շահումեան կը գտնուին Շարապի հետ, Ալեքսեյեւսկին եւ չեխ լրագրող՝ Եանէքը:

*

Լ. ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ
ԵՒ
«ԼԸ ՄՈՆՏ»

Թերթին լուսանկարչական աշխատակցուհին (ռուսախօս) Սոֆի Շիհապ, որ Մոսկուա կը գտնուի կերր. Կոմիտէի լիակատար նիստին առթիւ, հարցազրոյց մը ունեցած է Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի հետ, ուր ան հարկ եղած ճշգումները կ'ընէ նախորդ օրուան սարեղծուած թիւրիմացութիւնները փարատելու համար: Այն առաջին հարցումին թէ Գորբաչով, Նովօ - Օկարեւօ իր ներկայութեան մէջ նըշան մը տեսած էր, որ Հայաստան կը պատրաստուի Միութեան Ուխտը ստորագրելու, Լ. Տէր-Պետրոսեան յստակ կը պատասխանէ.- «Այդպէս բան չկայ: Հայաստան, որ ընտրած է խորհ. Սահմանադրութեան ճշդած ուղին անկախութեան անցնելու համար, իբրեւ սկզբունք ունի մասնակցելու բոլոր ժողովներուն, ուր կը ծեծուի Միութեան ճակատագիրը: «9+1»ի առաջին ժողովին, Ապրիլ 23, այն վեց Հանրապետութիւնները, որոնք մերժած էին խորհրդային հանրաքուէն, հրաւիրուած չէին: Յաջորդին՝ Մայիս 24, Ֆրանսա էի: Երրորդին՝ Յունիս 2, բացակայ էի բողոքելու համար Մոսկուայի դիրքին դէմ Լ. Ղարաբաղ: Այս անգամ եկայ որպէս դիտ: Երբ հարց եղաւ թէ ի՞նչ է Հայաստանի դիրքը Միութեան պայմանագրին նկատմամբ, ըսի որ, պատասխանը չի կրնար տրուիլ Սեպ. 21-ի Հայաստանի հանրաքուէէն առաջ: Ուկրանիոյ ներկայացուցիչները, արդէն, նըմանօրինակ պատասխան մը տուին: Հայաստանի համար, կը խորհիմ որ պատասխանը չի կրնար երկդիմի ըլլալ, ժողովուրդը անկախութիւն կ'ուզէ, նոյնիսկ եթէ կ'ուզէ նաեւ պահպանել, ի հարկին զարգացնել տնտեսական կապերը խորհ. Միութեան միւս ժողովուրդներուն հետ: Եւ շեշտեցի, որ ինչպէս Մոսկուա կ'ուզէ, անկախութեան ձգտող Հանրապետութիւններուն առեւտրական փոխանակութեանց անձնապստ պայմաններ պարտադրել, բռնաբարումն իսկ է խորհ. օրէնքներու: Բ. Ելցին զօրավիգ էր ինծի այս կէտին շուրջ»:

Այն միւս հարցումին, որ հետզհետէ աւելի մեծ է թիւը անոնց որոնք կը խորհին թէ, ի վերջոյ շահաւէտ է Միութեան մէջ մնալ, Լ. Տէր-Պետրոսեան կ'ըսէ թէ պարագան է կարգ մը կուսակցութեանց (Համայնավար, Հ.Յ.Դ.) եւ Հայաստան ապրող Ղարաբաղցի Հայերու խումբերու: Կը խորհին որ մնալով Միութեան մէջ, Ղարաբաղը ձեռք կը ձգուի ու Լ. Տէր-Պետրոսեան կ'անդրադառնայ Գ.Խ.ի Յուլիս 16-ին քուէարկած «յայտարարութեան», որ իր գործակցութիւնը կը յայտնէր Ղարաբաղի ներկայացուցիչներու Մայիս 16-ի յայտարարութեան եւ Յունիս 29-ին Գորբաչովի ուղղուած նամակին: Վերջին հարցումը ծանօթ մեղադրանքն է, որ կ'ըլլայ առնէ մը ի վեր.- «Ձեր հակառակորդները կ'ամբաստանեն ձեզ, որ հիմա երբ իշխանութեան գլուխն էք, լքեցիք այն՝ որուն համար պայքարեցաք երեք տարի...»: Ու Լ. Տէր-Պետրոսեան կ'ըսէ.- «Այո՛, բայց, ոչ մէկ փոխ-առաջարկ ունին ներկայացնելիք»: Ու Գ.Խ.ի նախագահը կ'ոգեկոչէ ինչ որ ըսած է Նովօ - Օկարեւօ եւ որուն արձագանգեցին այս լրատուութեան սկիզբը:

Մոնտի այս հարցազրոյցին կ'արձա-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԿՈՎԿԱՍ ՆՈՐ ՇՐՋԱՆԻ ՄԸ ՆԱԽՕՐԵԱԿԻՆ

«Մոսկովեան Լուրեր»ու Յուլիս 21-ի թիւին մէջ Ալեքսանդր Մինքեւ մեկնելով համագործակցութեան ու բարի դըրացնութեան վրացեւազրբէջանական դաշնագրէն, կը վերլուծէ շրջանի կացութիւնը: Վրաստան այդ գօտիի միակ Հանրապետութիւնն է որ միջհանրապետական բացայայտ բախումներ չունի: Իր հարցերը ներքին բնոյթ ունին. անոնք կը կոչուին Աբխազիա, Ախարթա, Հարաւային Օսեթիա:

Շրջանի գլխաւոր կնճիռը հայեւազրբէջանական է. կարելի չէ այս երկու Հանրապետութիւններէն մէկուն մօտենալ, առանց միւսին հետ յարաբերութիւնները անելի մատնելու: միայն համբերատար մօտեցումով մը կովկասեան եռանկիւնը կրնայ ամրապնդուիլ: Պատմական ու աշխարհաքաղաքական տեսանկիւնէն Վրաստան կրնար որեւէ ուրիշէ մը աւելի յուսալ այդ առաքելութիւնը կատարել. յաջողութեան պարագային մը պիտի ամրապնդուէր նաեւ վրացական իշխանութեան վարկը որ լուրջ տկարացում կրած էր Հարաւային Օսեթիայի պատահարներուն ընթացքին: Արդարեւ 1991-ի գարնան Գամսախուրդիա կը յայտարարէր թէ կը յուսար հաշտեցնել Հայաստանն ու Ազրբէջանը:

Ապրիլէն վրացի միջնորդներու ջանքը արդիւնք չտուաւ ազերի իշխանութեան մօտ. Մայիսին խորհ. զօրքերու մասնակցութեամբ Ազրբէջանի հայկ. գիւղերու տեղահանութիւնը ցոյց տուաւ թէ Ազրբէջան միայն ուժի դիրքերէ տրամադիր էր խօսելու Հայաստանի հետ. ուժ, որուն աղբիւրը կը նկատուէր «9+1» համաձայնութիւնը:

Նովօ - Օկարեւոյի հանդիպումէն ետք Աբխազիա կրնայ նոր դաշնակցութեան յարելու տրամադրութիւն յայտնել. իսկ Վրաստան կեդրոնին կատաղօրէն հակադրուելուն պատճառով իր ինքնավար հողատարածքներէն մէկը կորսնցնելու չօշափելի հեռանկարին առջեւ կը գտնուի: Յունիսի վերջաւորութեան Գորբաչովի հետ հանդիպում մը ունենալու Զ. Գամսախուրդիայի փորձերը ոչ մէկ արդիւնք տուին:

Համայնավար Ազրբէջանը այսպէսով միակ կամուրջը կը մնայ Կովկասի ու Կրեմլինի միջեւ: Վրաստանի հետ դաշնագրի ստորագրութեան արարողութեան ընթացքին երկու նախագահները ճառեր արտասանեցին. Մութալիբով ըսաւ թէ շրջանին մէջ կայուն պայմաններ ստեղծելու նախաձեռնութիւնը կը պատկանէր Գամսախուրդիայի. իսկ այս վերջինս դաշնագիրը նկատեց նոր ժամանակաշրջանի մը սկզբնակէտը, աւելցնելով որ կ'առաջարկուէր նման դաշնագիր ստորագրել նաեւ Հայաստանի հետ:

Աւելա կը պատահէր Յուլիս 12-ին, երբ սկսած էր Շահումեանի հայ բնակչութեան տեղահանութիւնը: Հայաստանի Ներքին Նախարարութեան ուժերը զօրաշարժի ենթարկուած էին: Իսկ Յուլիս 14-ին ՔԱ - Կէ - Պէ-ի նախագահը Վլ. Կրիւչկով հեռաձայնելով Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի կ'ըսէր թէ «հանդարտ էր» Շահումեանի շրջանը:

ՃԱՏԱԽՕՍ ՃՇՈՒԿՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Հայաստանի առանց այդ ալ ծանրաբեռն քաղաքական կեանքին, ինչպէս ծանօթ է, վերջերս աւելցաւ նոր տագնապ մը զոր կարելի չէ ամէնէն աւելորդը եւ սակայն ամէնէն ծանրակշիռը չնկատել: Երեք տարի առաջ յայտնուած միաւանականութեան բացառիկ ոգին, ճակատագրական հանգրուաններ նուաճելու մեր մեծագոյն գրաւականին իջած ամէնէն վճռական հարուածն է այդ տագնապը, որուն միակ դրական կողմը բնականին կշռաքարը բերելն էր խանդավառութիւններու, անկարելի երազներու դիմաց. այդ խանդավառութիւնը յետադաս ժամանակաշրջանին ճիշդ է որ բաւական բան կորսնցուցած էր առաջին ամիսներու խըտութենէն, բայց մինչեւ սա վերջին ճեղքը, կարելի էր արտաքին դրդապատճառներով, կացութեան արտակարգ պայմաններով բացատրել զայն: Երկրին օրէնսդիր ու գործադիր մարմիններուն միջեւ օրէ օր խորացող հակադրութիւնը, այսօր, այլեւս տեղ չի ձգեր արտաքին կամ կողմնակի ազդակներու նեցուկին, խուսափելու համար դառն մատնանըշումներէ: Պահ մը իսկ չմոռնալով հանդերձ թէ հակառակ իր բազմազան հարցերուն, ի վերջոյ միւսներուն նման երկիր մըն է Հայաստան, դժուար է քաղաքական կեանքի հերթական ու սովորական երեւոյթ մը նկատել ծագած հակադրութիւնը. երբ մանաւանդ հետզհետէ անոր արժեւորումները կը կեդրոնանան իշխանութեան հարցին շուրջ:

Այս վերջին պարագան կը հետեւի տագնապին մօտէն առընչուած երկու անձնաւորութիւններու արտայայտութիւններէն: Անոնցմէ առաջինը գործադիր իշխանութեան գլխաւոր դէմքն է, Հայաստանի վարչապետը՝ Վազգէն Մանուկեան, իսկ երկրորդը՝ ՀՀՇ-ի նախագահը՝ Վանօ Սիրադեղեան:

«Անդրադարձ» շաբաթաթերթի Յուլիս 17-ի թիւին մէջ «Մէկ հարց, երկու պատասխան» խորագիրով տրուած են երկու ղեկավարներու խօսքերը: Հարցումը կը վերաբերի ՀՀՇ-ի վարչութենէն վերջերս հեռացուած անդամներու պարագային. անոնց մէջ է Վ. Մանուկեան. թերթին խմբագրութիւնը կը հարցնէ. «Դո՞ւք էք հրաժարուել ձեր գաղափարախօսութիւնից, թէ՞ ՀՀՇ-ն է հրաժարուել իր գաղափարախօսից»:

Վ. Մանուկեանի պատասխանը բաւական լայնածիր պտոյտ մը կը կատարէ հարցումին շուրջը. ան որ առաջին անուններէն է «Ղարաբաղ Կոմիտէ»ին ու անով ստեղծուած ճակատագրական հոլովոյթին, ինք իր արտայայտութիւններուն իսկ հակասող հաստատումներ կ'ընէ. նախ կ'ըսէ թէ «ամէն մի շարժում որը տրամաբանական անհրաժեշտութիւն է, դառնում է կուսակցութիւն»: Յետոյ անմիջապէս կ'աւելցնէ թէ իրեն համար «կուսակցական պատկանելիութիւնը երբեք նշանակութիւն չունի»: Այս դիրքորոշումը բաւական վարկաբեկող շեշտով մըն ալ կ'արտայայտուի երբ կը շարունակէ. «Թոյլերը սիրում են համախմբուել՝ դառնալ վոհմակ: Ես թոյլ մարդ չեմ եղել եւ երբեք անհրաժեշտութիւն չեմ ըզգացել վոհմակների մէջ լինել»: Այս հաստատումին կը յաջորդէ յուսախաբութիւն մը. ՀՀՇ-ն երբ կը ստեղծուէր, «երբ նրա գաղափարախօսութիւնը գրում էինք ... մենք երազում էինք թէ դա մի շարժում կը լինի որի մէջ կը ներգրաւուեն բոլոր կուսակցութիւնները, աշխարհի ողջ հայութիւնը», կ'ըսէ Վ. Մանուկեան, ապա գանգատելով որ «վերջ ի վերջոյ դա նեղացաւ, դարձաւ մի վարչութիւն: Իսկ ազգ. գաղափարախօսութիւն, այդպիսի կազմակերպութիւն ստեղծելու խնդիրը մնաց, այն կառոյցն ստեղծելու խնդիրը որ մենք ամբողջ աշխարհի հայութիւնն ենք»:

Այսուհանդերձ Վ. Մանուկեան քիչ մը անուղղակի կը բացատրէ թէ ոչ թոյլ մարդու իր կառոյցը չէր կրնար հանդուրժել նպատակէն շեղած համախմբումի մը մաս կազմելու, եւ հետեւաբար հեռացած է ՀՀՇ-ի վարչութենէն, թէեւ այս վերջին պարագան լռելեայն կը հետեւի, քանի որ վարչապետը իր երկար պատասխանին մէջ այս մասին բան չըսեր: Թեթեւակի քննադատութենէ մը ետք ալ ուղղուած՝ ներկայիս կիրարկուող քաղաքականութեան, կ'աւարտէ ըսելով.- «չգիտեմ, մի գուցէ ձեր հարցից շեղուեցի»:

Պատասխանին Բ-ը աւելի համառօտ է, բայց աւելի ուղղակի: «Վազգէ՞ն Մանուկեա՞նն է հրաժարուել իր գաղափարախօսութիւնից, թէ՞ ՀՀՇ-ն է հրաժարուել իր գաղափարախօսից» հարցումը Վ. Սիրադեղեանի ճշդրտել կու տայ յստակ հարցը. «այն պահից սկսած երբ նախագահ ընտրուեց Լ. Տէր-Պետրոսեանը, վարչապետի գործողութիւններն ու յայտարարութիւնները մի նպատակի են ուղղուած եղել. գրոյի վերածել այդ պաշտօնի դերը, քաղաքական ասպարէզից հանել այն օրէնսդիր մարմինը որը գլխաւորում է Լեւոն Տէր-Պետրոսեանը»:

Առանց անուանապէս անձ մատնանշելու, ան կը բացատրէ թէ Խորհրդարանը առանց նեցուկի ձգելու մտադրութեամբ ՀՀՇ-ի դէմ հանուեցաւ գործադիր իշխանութեան մեքենան: Շարժումին ամենածանր հարուածը կը տրուէր եթէ պետական համակարգին մէջ ոչինչ փոխուէր ու կաշառակերութեամբ, խնամիական կապերու յարգանքով ամէն բան անփոփոխ մնար: Եթէ ժողովուրդը հիասթափէր ՀՀՇ-էն, այլեւս ընելիք շատ բան չէր մնար: Ատիկա էր այսօր կատարուածը:

Վ. Սիրադեղեան եւս ուղղակի չի պատասխաներ հարցումին, որ Վ. Մանուկեանէ զատ կ'առընչուէր նաեւ Արշակ Սադոյեանի, Աշոտ Մանուչարեանի եւ Դաւիթ Վարդանեանի հեռացման եւս: Միայն կ'ըսէ թէ «Արշակ Սադոյեանի խնդիր գոյութիւն չունի», իսկ Ա. Մանուչարեան դուրս եկած է «ՀՀՇ-ից, Գերագոյն խորհրդի օրինապահ մարմինների ապաքաղաքականացման մասին օրէնքի համաձայն»:

Մեզի հասած չափով, այս հրապարակումը առաջինն է որ տեղ կու տայ տագնապի մը բացայայտումին, նպատակ ունենալով դիւրացնել անոր գոնէ ընկալումը: Ինչ որ կ'եզրակացուի երկու պատասխաններէն, նախ այն է թէ ստեղծըւած կնճիռը բաւական խոր արմատներ ունի քան ինչ որ կը կարծուէր, կամ փափաք կար կարծելու առաջին օրերուն: Որոշ է այլեւս որ հակամարտութիւնը առանց հետք ձգելու պիտի չսպառի. հիմնականն այն է որ այս աւելորդ տագնապին փոխարժէքը վճարողը նորէն ժողովուրդը կամ երէկ այնքան հպարտութիւն պատճառող նոր ժողովրդավար համակարգը չըլլայ: Մնացածը -իշխանութեան դժուարամարս տենչեր, կամ նոյնիսկ գաղափարախօսական վրիպումներ ու յուսախաբութիւններ- ոչ աննախընթաց է ոչ ալ տարօրինակ. այս բոլորը կային ու պիտի ըլլան, ինչպէս ժողովրդական իմաստութիւնը որ ուշ կամ կանուխ ամէնէն անսխալ դատումով կ'արժեւորէ ամէն բան ու ամէն ղեկավար:

**

ՀՀՇ-ի վարչութենէն հինգ անդամի անդամութիւնը կասեցնելու լուրը արձագանգ գտած է նաեւ նոյն օրուան «Ազգ» եռօրեային մէջ. անոր խմբագրութիւնը որպէս լրատուական պարտականութիւն, հարցին լուսաբանութիւն խնդրած է նոյն վարչութեան անդամ Աշոտ Ոսկանեանէն. հոն վարչութենէն հեռացուած անուններու ցանկը կը տարբերի «Անդրադարձ»ին մէջ տրուածէն. կը յիշուին Ռաֆայէլ Իշխանեանի, Ռաֆայէլ Ղազարեանի, Պարոյր Հայրիկեանի, Տիգրան Պասկեւիչեանի եւ Աշոտ Մանուչարեանի անունները:

Ա. Ոսկանեան հետեւեալ բացատրութիւնները կու տայ.- «Տ. Պասկեւիչեանի, Ռ. Ղազարեանի ու Ռ. Իշխանեանի հարցում գաղափարական որեւէ խնդիր չըկայ, հարցը եղել է միայն կարգապահական: Նրանցից երկուսը, ընդհանրապէս, երբեւիցէ չեն մասնակցել վարչութեան նիստերին: Պասկեւիչեանն էլ միայն երկու անգամ է ներկայ եղել...: Ինչ վերաբերում է Ա. Մանուչարեանին, քանի որ նա աշխատում է իրաւապահ մարմիններում, այն էլ ղեկավարի պաշտօնում, համաձայն գործող օրէնսդրութեան, չի կարող լինել որեւէ կուսակցութեան անդամ: ...իսկ Հայրիկեանը ըստ կանոնադրութեան, չպէտք է լինէր ՀՀՇ վարչութեան անդամ, քանի որ նրա ղեկավարած ԱԻՄ-ը չի մտնում ՀՀՇ-ի մէջ»:

«Ազգ» ապա հարցումներ կ'ուղղէ Տ. Պասկեւիչեանի. ան կ'ընդունի Ոսկանեանի բացատրութիւնը. ինք Հեռատեսիլ-ձայնասփիւռի պետական կոմիտէի փոխնախագահն է ու չի կրնար ՀՀՇ-ի վարչութեան նիստերուն մասնակցիլ. ատիկա հակադրուելու պարագայի մը առընչըւած բան չէ, քանի որ կը բացատրէ «ես ՀՀՇ-ի կողմնակից էի եւ հիմա էլ եմ ընդունում նրա գաղափարախօսութիւնը»: Իսկ իր արժեւորումը կատարուածին, կը հաստատէ այդ կեցուածքը. «իրեն յարգող ցանկացած կազմակերպութիւն պիտի վարուէր այս դէպքում այնպէս, ինչպէս վարուեց ՀՀՇ-ն յանուն կարգապահութեան»:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՑԵԱՆ

ԿԵԱՆՔԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՍԱՀՄԱՆԱՅԻՆ ԳՕՏԻԻՆ ՄԷՋ

ՇՈՒՌՆՈՒԽԷՆ ԽՈՒՍՏՈՒՓ ԼԵՌ՝ ՎՏԱՆԳԱՒՈՐ ԵՒ ԱՆՁԿԱԼԻՑ ՈՒՂԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Բ.

Նեղ սենեակին մէջ, սեղանը որուն շուրջ, կէս կանգնած կէս նստած, արագ պատառ մը հաց պիտի ուտէինք, պատրաստ էր, երբ երկու զինուորներ ներս մտան եւ հարցուցին.

- Ուզում էք հասնել Ղափա՞ն, թէ ուզում էք յետ դառնալ:

Խորհեցանք որ այս բոլորէն վերջ, Ֆրանսացիները պիտի որոշէին վերադառնալ ու մենք երեք թարգմանողներս իրարու նայելով՝ կը պատրաստուէինք «այո, կ'ուզեն վերադառնալ» ըսել, երբ հրշէջները ըսին.

- Ոչ, ոչ, պէտք է Ղափան երթալ:

- Ապրի, գնում ենք, - ըսին հայ զինուորները, - շտապեցէք, ձեզ ենք սպասում:

Տեսակ մը խուճապային վիճակ ստեղծուեցաւ: Առանց կարենալ հասկնալու թէ ի՞նչ կը կատարուէր մեր շուրջը, վախի խոր զգացում մը կը նեղէր հոգիս:

Զինուորները դանակի արագ հարուածով, երկու քառանկիւն եւ ուռուցիկ, ցորեն բոլորող, ոսկեգոյն հայկական հացը պարպեցին իր միջուկէն, զայն լեցուցին խորոված կտորներով ու՝

- Առէք ձեզ հետ, ճանապարհը երկար է, սոված մի մնաք, կէսօրը շատոնց անցել է...

Մի՛շտ ձորին մէջէն կրակոցներ կը լսուէին:

Մենք մեքենայականօրէն տեղաւորուեցանք ինքնաշարժներուն մէջ, բայց զինուորները հրահանգեցին, որ բոլորս տեղափոխուինք դեղին զրահապատի մը մէջ, որ արդէն իսկ շարժելու նշաններ ցոյց կու տար: Զրահապատը մեծ ինքնաշարժ մըն էր, նեղ ու երկար պատուհաններով, որոնց քով նստան մեր հայ սահմանապահները, հրացանները ուղղուած դէպի ճամբուն ձախը, դէպի ազերիական հողերը: Մենք ընդամէնը 8 հոգի էինք. մեր ապահովութեան համար, մեզի կ'ընկերակցէին 8 զինուոր, իսկ մեր խեղճ մեքենավարները ակամայ մեզի կը հետեւէին:

Կարելի չեղաւ հասկնալ թէ Ֆրանսացիները քաջութի՞ւն եւ անտարբերութի՞ւն ձեւացուցին, քօղարկելով իրենց զգացած վախը, թէ թերահաւատութիւնն էր որ զիրենք պահեց այդքան պաղարիւն... բայց մենք թարգմանիչներս 10 վայրկեան մեծ յուզում եւ անձկութիւն ապրեցանք, մանաւանդ ես, երբ արդէն շատ մօտիկ անցեալին, հոգիս ցնցուած եւ դրոշմըւած էր Լիբանանի մէջ արեան գոյնի պատերազմի արհաւիրքով:

Երբ զրահապատը կանգ առաւ եւ զինուորները հրահանգեցին որ իջնենք վար, դուրսը, մեզ պատող տխուր թեթեւ մըշուշին մէջ մենք չգտանք մեր մեքենավարները. հաւանաբար ապահովութեան համար ետ ղրկուած էին. մեր եւ Ֆրանսացիներուն պայուսակները մնացած էին ինքնաշարժներուն մէջ: Մեզի կը սպասէին 2 վիլիսներ (ճիփեր) որոնց մէջ ձեւով մը տեղաւորուեցանք եւ ճամբայ ելանք դէպի անյայտ ուղղութիւն:

Հարթ ճամբաներէն շատոնց շեղած՝ մենք կը յառաջանայինք քարքարոտ եւ հողոտ տեղերէ: Իջանք վայրէջք մը եւ բարձրացանք բլուր մը, հասանք դաշտ մը եւ կանգ առինք. յստակ էր որ կարելի չէր շարունակել, որովհետեւ բլուրին ետին, անդունդ մը պէտք էր ըլլար: Մեքենավարը՝ սահմանապահ հայորդի մը, վար իջաւ եւ կորսուեցաւ կիսաւեր քարաշէն պատերու ետին. լսուեցան թռչունի կանչին նմանող ձայներ, որոնց հեռուէն տարբեր սուլոցներով փոխադարձեցին. քանի մը վայրկեան վերջ, երկուքով վերադարձան. ընկերակցող երիտասարդը ունէր արձագոյն հողի գոյնով ներկուած մեծ ձեռքեր. երբ ան տեղ գտաւ մեր վիլիսին մէջ, մեր քիթին հասաւ Թուրքի զօրաւոր «բոյր»: Ան այդ շըրջանի սահմանապահ գիւղացի զինուորներէն էր:

- Այսպէս ուղիղ շարունակէ, - ձեռքով ցոյց տալով մեր առջեւ սկսող պարապութիւնը: Ու մեծ զարմանք պատճառելով մեզի՝ մեր ճիփը սկսաւ գագաթին անմիջապէս ետին՝ ցից զառիվարէն իջնել, որմէ վերջ.

- Աջով գնա՛, - լսեցինք գիւղացի սահմանապահին ձայնը: Ոչ մէկ հարթ ճամբայ կը տեսնուէր: Մենք կը յառաջանայինք շեղակի, բլուրներուն լանջին:

- Միշտ դէպի աջ, ձախ չգնաս եւ գետակից վերջ ձախ բարձրացիր: Սահմանապահ գիւղացին իր վերջին ցուցմունքը ըրաւ մեզի ու յաջողութիւն մաղթեց. մեր ետին էր երկրորդ ճիփը:

Մեքենավար զինուորը մեզ հանգըստացնելու նպատակով ըսաւ.

- Մեր հողերէն կ'անցնինք. Հայոց սարերն են: Թարգմանեցէք թող չվախնան...

Ան ճիփը կը վարէր մեծ ճարտարութեամբ եւ լարախաղացի ճկունութեամբ: Մենք կորսնցուցինք գետակը, ստոստեցինք քարոտ եւ ժայռոտ բնութեան ընդմէջէն, ուր ալ կրակոցներ չլսուեցան, կամաց-կամաց մութը կը գրկէր մեզ իր թեւերուն մէջ: Կը՛ յառաջանայինք նեղ բայց համեմատաբար աւելի հարթ գետինի մը վրայ, որ չկպրապատուած ճամբու մը տպաւորութիւնը կու տար:

- Շատ եմ ծարաւել: Այսօր առաւօտից ջուր չեմ խմել, - ըսաւ զինուորը:

Ջուրի փոխարէն, առաջարկեցինք ... խորոված:

- Հայ ֆետային միայն Թուրքին միսը կը ծամէ, - ըսաւ խիստ ոճով մը...

Պլպլացող լոյսեր երեւացին, անոնց մէջէն մենք անցանք քիչ մը աւելի արագ,

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱԽԱՌԷՆ

ՓՈՆ ՏԸ ՇԷՐԻԻ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ

Ֆրանսայի ազգ. տօնին օրը, Յուլիս 14, զարձեալ ազգ. տօն մը Փոն տը Շէրիի փոքր գաղութին համար: Այս ամբողջը, հասնաբար, պէտք է վերագրել տեղւոյն Ազգ Միութեան երկարամեայ նախագահ՝ Արիս Խաչատուրեանի տարած տքնաջան աշխատանքին: «Ապրիլ 24 Հրապարակ», Հայկ. եկեղեցի, Պահատուրեան սրահ, Հայկ. Հոգաժաս արդիւնք են այդ աշխատանքին: Ծիպրայէլ Պահատուրեանի առատաձեռն օժանդակութիւնն ալ թոյլ տուաւ եղած ծրագիրներուն իրականացումին:

Այդ դաշտահանդէսին օրը խոկական հայաչունչ մթնոլորտի մը մէջ ապրեցանք: Հայկ. երգ, նուագ, պարեր, երիտասարդ- երիտասարդուհիներով, ընկերակցութեամբ՝ Անի Նուազախումբին, խանդավառութիւն ստեղծեցին: Այսօր, հաճոյք է հաստատել թէ երէկուան տարագիր Հայը, որ Վիէննէն Փոն տը Շէրի կամ Փոն տը Շէրիէն Վիէն պատառ մը հացի համար կ'երթար աշխատանք ճարելու, դարձած է բարեկեցիկ:

Ջերմ մթնոլորտի մէջ վերջ գտաւ այս դաշտահանդէսը եւ բազմաթիւ ներկաները ժամադրուեցան գալ տարուան:

ՄԱՄԲՐԷ ԱԼԹՈՒՆԵԱՆ

ԵՐԵՍՓՈԽԱՆ ՇԱՌԼ ԷՌՄԱՆԻ ՅՈՐԴՈՐԸ «ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅԵՐԸ ՊԱՐՏԻՆ ՕԳՆԵԼ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ»

Ինչպէս ատենին «Յառաջ» արձագանգեց, Ֆրանսայի վեց երեսփոխաններէ բաղկացեալ խորհրդարանական խմբակ մը մասնաւոր առաքելութեամբ Հայաստան գացած էր Յունիսին, տեղւոյն վրայ պետական ղեկավարներու հետ տեսակցելու եւ սահմանային աւերեալ շրջանները այցելելու նպատակաւ:

Ալփ-Մառիթիմի երեսփոխան Պ. Շառլ Էռման, որ մաս կազմած էր այդ խմբակին, փափաքելով իր տպաւորութիւնները հաղորդել Նիսի հայ գաղութին անդամներուն, հարցազրոյց մը կազմակերպեց ամսոյս 11-ին, Պարսամեան Համալիրին մէջ:

Պ. Էռման (Ehrmann, եւ ո՛չ թէ Hermann) իբր Նիսի քաղաքապետի կցորդ ու երեսփոխան, մօտ բարեկամ մըն է Հայութեան, եւ անպակաս՝ տեղւոյս հայկական հաւաքոյթներէն, ուր կը սիրէ խօսք առնել, ներկայանալով իբր Պ. Էռմանեան: Միշտ կը ճշդէ թէ ինքզինքը բախտակից կը նկատէ Հայութեան, քանի որ կը պատկանի Ալզաս տեղահանուած հաւաքականութեան մը: Յետոյ, ըլլալով պատմութեան ուսուցիչ, մօտէն տեղեակ է Հայոց պատմութեան տխուր էջերուն: Այս բոլորը ինք կրկին յիշեցուց, բացատրելու համար դրդապատճառը իր ուղեւորութեան, եւ պատմելու համար այն ինչ որ տեսած ու լսած էր ի Հայաստան:

Պատմածները մեզի համար նորութիւն չէին անշուշտ: Բայց ինչ որ նորութիւն էր, Պ. Էռմանի այն ազդու յորդորն էր, զոր իբր վերջաբան ուղեց ուղղել Սփիւռքահայերուն, որպէսզի կազմակերպեալ ու ամբողջական օգնութիւն մը հասցնեն Հայաստանի, անյապաղ:

Շրջանի մը, երբ ամէն գիտակից ըՍփիւռքահայ պարտականութիւն կը նկատէ խրատ եւ ուղղութիւն տալ Հայաստանի պետական ղեկավարներուն, մասնաւոր իմաստ կը ստանան Պ. Էռմանի խրատները, ուղղեալ՝ նոյնինքն ըՍփիւռքահայերուն, եւ զորս կարելի է ամփոփել մօտաւորապէս հետեւեալ բառերով.–

«Հայաստանի ժողովուրդը մեծամասնութեամբ ընտրած ըլլալ կը թուի անկախութեան ուղին, որուն համար ալ պիտի պարտաւորուի դիմագրաւել չափազանց մեծ դժուարութիւններ: Անկերեւ է որ իր սեփական միջոցները բաւարար չըլլալով, կը կարօտի արտաքին օժանդակութեան: Դժբախտաբար, քաղաքականութեան մէջ ո՛չ մէկ ժողովուրդ ուրիշ ժողովուրդի կ'օգնէ առանց շահու եւ անհատոյց: Այդ բանը կրնայ ընել միա՛յն Սփիւռքահայութիւնը, իբր հրամայական պարտք՝ հանդէպ Հայաստանի իր եղբայրներուն:

«Խօսքս մասնակի օժանդակութիւններու մասին չէ, այլ՝ ամբողջական ու կազմակերպեալ օժանդակութեան: Կ'ակնարկեմ այն հսկայական օգնութեան, զոր աշխարհի բոլոր հրեայ գաղութները կ'ապահովեն Իսրայէլի, եւ առանց որուն Իսրայէլ չի կրնար պահպանել իր գոյութիւնը: Կ'ակնարկեմ նաեւ այն տնտեսական զոհողութեան, զոր Արեւմտեան Գերմանիա յանձն առաւ, կարգի դնելու համար Արեւելեան Գերմանիոյ տնտեսութիւնը:

«Ձի՛ բաւեր որ խրախճանքին պատահական բան մը ընէք ի նպաստ Հայաստանի: Պէտք է կազմակերպուիք միջազգային գետնի վրայ եւ ստեղծէք համաշխարհային զօրեղ հայկական կազմակերպութիւններ, իրէական կազմակերպութիւններու օրինակով: Հայաստան, խորհ. Միութեան միակ երկիրն է որ հոծ, ուժեղ եւ հարուստ Սփիւռք մը ունի: Անհրաժեշտ է որ այդ Սփիւռքը իր ուժերը համախմբէ, կարգաւորէ, համադրէ ու ի սպաս դնէ Հայաստանի:

«Բայց ամէն բանէ առաջ պէտք է անհրաժեշտօրէն ստեղծէք հայկական հաւաքական ոգի մը, որ փարի Հայաստանի իր եղբայրներուն ոգիին եւ օգնէ իրեն: Այս բանը պէտք է ձեզի համար դառնայ հանապազօրեայ հաւա՛տք, տեսակ մը կրօնական երկիւղած պաշտամունք: Ձեր կրօնաւորները մասնաւորաբար այս հաւատքն է որ պէտք է ստեղծեն, ա՛յս խէալին պաշտամունքն է որ պէտք է քարոզեն, ինչպէս հրեայ րաբբունիները դարեր շարունակ քարոզեցին, ամէն տարի վերջացնելով «Գալ տարի Երուսաղէմ» ուխտով:

«Ա՛յս է իմ տալիք միակ պատգամս: Ֆրանսայի Հայերը լաւ կը ճանչնամ: Բոլորդ ձեռներէց, խելացի ու բազմակարող մարդիկ էք եւ միջոցները ունիք այս բանը իրագործելու, եթէ ուզէք»:

Պ. Էռմանի խօսքերը ստեղծեցին որոշ վրդովում, եւ ունկնդիրներէն ոմանք պէտք տեսան զանազան պատճառաբանութիւններով արդարացնել թէ ինչո՞ւ համար Հայերը տարբեր են Հրեաներէն, թէ ինչո՞ւ մեր անմիաբանութիւնը բնական երեւոյթ մըն է, եւ թէ ինչո՞ւ մենք մեզ լիովին Ֆրանսացի նկատելով հանդերձ, կ'ուզենք մնալ հոգիով Հայ, պատրաստ ըլլալու մեծ զոհողութիւններ, եթէ պարագաները թոյլատրեն, եւլն. եւլն...:

Պ. Էռման որոշակի սրտնեղած, պէտք տեսաւ ընդհատել յորդառատ պատճառաբանութիւնները ամենաբեղուն տրիբուներուն, յայտարարելով կտրուկ կերպով.– «Բարեկա՛մ, այդ բոլորը խօսք են միայն: Եթէ կ'ուզես իրապէ՛ս բան մը ընել, ա՛ռ անցագիրդ, ա՛ռ ճամպրուկդ, եւ վաղն իսկ գնա՛ Հայաստան, եւ ջանա՛ հոն որեւէ բանի օգտակար ըլլալ: Ես ճանչցայ Ամսթերտամցի միլիառատէր Հրեայ գոհարավաճառներ, որոնք իրենց ունեցածը ձգելով գացին հաստատուիլ Իսրայէլ, զարկ տալու համար երկրին տընտեսութեան: Նման օրինակներ կրնամ յիշել հազարներով: Հետեւեցէ՛ք անոնց օրինակին, եղէ՛ք գործնական»:

*

Աւա՜ղ, այս բոլորը լսելու եկած էին հազիւ 30 Հայեր միայն, սրահի մը մէջ ուր սովորաբար 300 հոգի կը համախմբուին ճաշկերոյթներու առիթով: Այսքանը չէ՞ր բաւեր միթէ, տեսնելու համար թէ ըՍփիւռքահայերը ինչ չափով կը չահագրգռուին Հայութեամբ եւ Հայաստանով:

Գալով հոգեւոր, կրօնա - բարոյական գետնի վրայ կատարուած աշխատանքին, Հրեաներու հետ մեր տարբերութիւնը ըմբռնելու համար կը բաւէ նկատի առնել այն իրողութիւնը թէ, մինչ Ֆրանսայի 650.000 Հրեաները կը պահեն 300 սինակոկներ, իբր հրէականութեան հոգեւոր օճախ, Ֆրանսայի 350.000ի հասնող հայ համայնքը ունի 22 աղօթատեղիներ միայն, որոնք յաճախ կը մնան թափուր: Թուաբանական համեմատութիւնը պիտի պահանջէր որ այսօր Ֆրանսայի մէջ ունենայինք 160 հայ եկեղեցիներ...:

ՏԻԳՐԱՆ ՀԱՃԵԱՆ
Նիս

ՆՈՐ ՕՐԵՐՈՒ ՍՊԱՌԱԶԷՆԸ՝ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱՑԻՆ

Խորհրդային շուկային վրայ ուր ամէն տեսակ ապրանքի նեղութիւն կայ, գրեթէ միակ բացառութիւնը կը կազմեն զէնքերը: Կարելի է առանց դժուարութեան զանազան մակնիշի ու չափի զէնքեր ունենալ. միակ անորոշ կէտը այն է թէ անոնցմէ որոնք օրինաւոր են եւ որոնք չեն: Ներքին նախարարութեան տեղեկութեան համաձայն ներկայիս 15 հազար զէնք կորսուած է, որոնց 150-ը գնդացիրներ են: Զէնքի սեւ շուկայ մը ստեղծուած է որ երկրի որեւէ մէկ անկիւնի գնորդին ուզածը կրնայ հայթայթել:

Բնակչութիւնը գինուած է մտահոգութիւն պատճառելու աստիճան: Ցատկապէս այն շրջաններուն մէջ ուր կացութիւնը լարուած է: Նախագահին հրովարտակին ու խիստ միջոցառումներ չեն կրցած արգելք ըլլալ որ մարդիկ չարունակեն պահել ապօրինի զէնքեր:

Զէնքերու հակակշիռի օրէնքը եթէ ընդունուի, նախ՝ պաշտօնատարները պիտի փոխուին, յետոյ նոր կանոնագրութիւն մը պիտի պատրաստուի այս մարզին համար: Միւս կողմէ, նախատեսուած է որ 16 տարեկանէն վեր ամէն քաղաքացի կարենայ յատուկ վաճառատուներէ գնել ինքնապաշտպանութեան առարկաներ, ինչպէս՝ թոյներ կամ արտասուաբեր ռումբեր:

Զէնքերու առատութիւնը չէ միակ հարցը. կացութիւնը ցոյց կու տայ որ ոստիկանութիւնը անզօր է քաղաքացիներու ֆիզիքական պաշտպանութիւնը ապահովելու: Եւ եթէ օրէնքը ընդունուի, անով ամէնէն քիչ խանդավառուողները ոստիկաններն ու չարժավարները պիտի ըլլան: Ի՞նչ պէտք է ընէ օրինակ, զինեալ ոստիկան մը երբ կռիւի մը ընթացքին ինքզինքը գտնէ ատրճանակով մը զինուած երիտասարդի մը դիմաց: Ժամանակ պիտի ունենա՞յ կրակելէ առաջ ստուգելու թէ իրեն ուղղուած զէնքը միայն կազով լեցուած է:

Գալով թաքսիներու, նոյնիսկ երբ մարդ երկու ձեռքին մէջ կաղի երկու ատրճանակ ունենայ, ոչինչ կրնայ ընել իսկական փամփուշտով զէնքի մը դէմ: Մասնագէտները կ'առարկեն նաեւ թէ չափազանց մեծ միջոցներ պէտք են կազով զէնքերու արտադրութեան անցնելու համար:

Իսկ եթէ օրէնքը չընդունուի ... ոչինչ կը փոխուի: Արտասուաբեր ռումբ մը նորէն 400-500 ռուբլի պիտի արժէ սեւ շուկային մէջ եւ լաւ տեսակի ատրճանակ մը 5000-6000 ռուբլի: Բայց մարդիկ պիտի շարունակեն գնել ու պահել զանոնք իրենց պայուսակին մէջ կամ գրպանը, քանի որ ոչ ոք ինքզինքը պիտի կրնայ պաշտպանել ամայի փողոցի մը կամ սորդեռնեայ անցքի մը մէջ յարձակումի ենթարկուելու պարագային: Քաղաքացորքը պիտի մնայ զանգատներու տարափի մը տակ ու զօրութիւն, բռնաբարումի բազմաթիւ դէպքեր անպատիժ պիտի մնան: Զէնքերու թիւը պիտի չնուազի ու քաղաքացորքի աշխատողներու, դատաւորներու կացութիւնը պիտի վատթարանայ:

Այս պայմաններուն մէջ յաւագոյնը կ'ըլլայ հաւանօրէն ինքնապաշտպանութեան իրաւունքն ու միջոցները տալ քաղաքացիներու, նոյնիսկ եթէ ատիկա կազի զէնքերով կարելի ըլլայ: Այս լուծումը բնականոն կը նկատուի եթէ մարդիկ գիտակցին թէ տարբեր ապրելակերպ մը ու պատասխանատուութեան այլ մակարդակ մը խնդրոյ առարկայ է այսուհետեւ:

ՔԱՂՀԱՆ

կրրապատ ճամբաներով: Գիւղեր սկսան իրարու յաջորդել:

- Ղափան մտանք, - ըսաւ մեքենավարը:

Մութին մէջ օդակայանը չէր երեւեր: Անցանք Ղափանի սկիզբը գտնուող փապուղիէն եւ քիչ ետք, մենք մեզ գտանք քաղաքին կեդրոնի հիւրանոցին առջեւ, բոլորովին գինովցած երեք ժամ տեւած այս չարչարալից ու դժուար ճանապարհորդութենէն: Աւելի ուշ միայն, Ֆրանսացիները անդրադարձան թէ իրենց պայուսակները եւ իրենց հարկաւոր պիտոյքները մնացած էին Շուռնուխի մէջ:

Գիշերը հիւրանոցին պիւվէթին մէջ Ֆրանսացիները հանդիպեցան Հայաստանի զանազան շրջաններէն համագումարի մը համար Ղափան ժամանած երիտասարդներու, որոնցմէ մէկ քանին ուրախութեամբ յիշեցին եւ երգեցին ֆրանսական քայլերգը՝ Ֆրանսացիներուն հետ: Անոնք պատմեցին թէ համագումարը աւարտած ըլլալուն՝ առաւօտեան փորձած էին վերադառնալ իրենց շրջանները, բայց ճամբաները փակ գտած ու հարկադրուած էին սպասել:

Առաւօտեան, Խուստուպ լերան ստորոտը, գարնան ամչկոտ կանաչը հագած Ղափանը շատ տպաւորեց Ֆրանսացիները:

Այցելեցինք դպրոց մը, որուն ճաշարանին մէջ փոքրիկները մեծ հաճոյքով բաժակ մը կաթ կը խմէին: Յետոյ գացինք կաթի գործարանը. ֆրանսական կաթը արդէն հասած էր նախատեսուած թուականին եւ այս ձեւով, հրչէջներուն առաքելութիւնը վերջացած:

Բայց քաղաքին կաթնամթերքի վիճակը շատ մտահոգիչ էր եւ կաթի գործարանի տնօրէնը՝ Ալան Ասատուրեան, կը փորձէր մեծ դժուարութիւններով նոր միջոցառումներ ի գործ դնել, յառաջիկայ ամիսներուն, խորհրդային միւս հանրապետութիւններէն ղափանցի երախաներուն կաթ ապահովելու համար: Գործարանին պատասխանատուներուն կողմէ մեզի հրամցուած նախաճաշէն ետք, Ֆրանսացիները կշռեցին իրադարձութիւններուն լրջութիւնը եւ շրջանին մէջ ծանր կշռող պատերազմական վիճակը, ցաւով որոշեցին հրաժարիլ Մեղրիէն եւ Նռվաձոր բերդէն՝ Մնացականէն, որուն մասին նախորդ խումբի անդամները տեղեկացուցած էին իրենց:

Մենք տեղաւորուեցանք գործարանին ատէկսի (արէնջրնին) մէջ եւ ճամբայ ելանք, Երեւան վերադառնալու նպատակով:

ԱՐՓԻ ՄԱՆԿԱՍԱՐԵԱՆ

ԿԻԻՄՐԻԷՆ

ՊՈՂՈՋ ՏԸ ՄՈՒԿՈՒՉ

Պօղոզ Մուկուչը գնում է Ֆրանսիա:

Նրան ծանօթացնում են անուանի մի գրողի հետ:

– Օնորէ տը Պալզաք, – ձեռքը մեկնում է գրողը:

– Պօղոզէ տը Մուկուչ, – պատասխանում է կիւմրեցին:

ՓԱՍՏԱՐԿ

Մի անգամ կիւմրեցի յայտնի սրամիտ Պօղոզ Մուկուչին հարցրին.

– Ասա իմանանք, էս աշխարհքն է լաւ, թէ՝ էն.

– Էնիդ.

– Ինչի՞ց իմացար:

– Էնիդ որ պէչ էղնէր, գնացողներից մէկը ետ կու գար:

ՄԱՐԴԸ Ե՞ՐԲ Է ԿՈՒՇՏ ՈՒՏՈՒՄ

Երկար վիճելուց յետոյ հարեւանները գնացին Պօղոզ Մուկուչի մօտ.

– Ախպեր Մուկուչ, մարդը ե՞րբ է կուշտ ուտում:

– Հարուստը երբ ուզենայ, քասիբը՝ երբ ունենայ, – պատասխանեց Մուկուչը:

(Շար. Ա. էջէն)

ղանկէն յաջորդ առաւօտն իսկ (Յուլիս 26) Ֆիկառօ, Քոթխիէն տը Փարի (որ կը խորագրէր՝ Arménie : Gorbatchev avait pris ses désirs pour des réalités...):

Շաբաթ, Յուլիս 27-ին, պատուիրակութիւն մը, զոր կը գլխաւորէ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան Թիֆլիս կը մեկնի ստորագրելու համար Հայաստան - Վրաստան պայմանագիր մը, որ յետագային պէտք է անշուշտ վաւերացուի երկու Խորհրդարաններու կողմէ, որմէ ետք վերջնական ստորագրութիւնը տեղի կ'ունենայ Երեւան: Կը վերաբերի գլխաւորաբար տնտեսական, առեւտրական ներկայացուցչական յարաբերութիւններու:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳՈՐԲԱՉՈՎ սկսած է համայնավար կուսակցութեան հանդիսաւոր թաղման ձեւակերպութիւնները, կեդրոնական կոմիտէի լիակատար նիստին, որ բացուեցաւ Յուլիս 25-ին: Հակառակ անոր որ ինք չուզեր այդ ձեւով ընդունիլ, յստակ է որ կուսակցութիւնը կը տանի դէպի ընկերային - ժողովրդավարութիւն մը (սոցիալ - տեմոքրասի): Նախ վերջ կու տայ դասակարգային պայքարին, որ մարքս - լենինիզմի այբուբենն է:

ՄԵԾՆ - ԲՐԻՏԱՆԻՈՅ ծօտրըլ Պէնք համալսարանի աստղագէտներու խումբ մը, զոր կը ղեկավարէ փրոֆ. Անտրիու Լայն, յայտնաբերած է նոր մոլորակ մը, կամ աւելի ճիշդ մոլորակի նմանող բան մը, արեւային դրութենէն դուրս, երկրէն 30 հազար լոյս-տարի հեռու: Ծաւալը երկրին տասն անգամը կը նկատուի:

ԱՆԳԱՐԱՅԻ զինուորական բեկանիչ ատեանը, 20 տարի ետք, անպարտ արձակեց Թուրքիոյ յառաջդիմական սենտիքաներու համադաշնակցութիւնը (ՏԻՍՔ) լուծուած սենտիքաները եւ այն ղեկավարները, որոնք հետապնդուած էին 1980 Սեպ. 12-ի պետական հարուածին վաղորդայնին:

ԻՍԱՀԱԿ ՊԱՇԵՎԻՉ ՍԻՆԿԸՐ, հրեայ վերջին գրագէտներէն մէկը որ դեռ կը յամառէր հրէերէն գրել, մեռաւ 87 տարեկանին Ֆլորիտա: Երբ իրեն հարց տրուէր թէ ինչո՞ւ կը գրէ լեզուով մը որ մահամերձ է, կը պատասխանէր քանի մը բառով միայն: «Նախ, որովհետեւ, կը սիրեմ ուրուականներու պատմութիւններ գրել եւ ոչինչ աւելի լաւ կը յարմարի ուրուականներու պատմութեան մը քան մահամերձ լեզու մը: Ցորչափ լեզուն մեռած է, այնքան կենդանի է ուրուականը: Ուրուականները շատ կը սիրեն հրէերէնը, բոլորն ալ կը խօսին: Ապա՝ որովհետեւ կը հաւատամ յարութեան, վստահ եմ, որ Մեսիան ի մօտոյ պիտի գայ եւ թէ հազարաւոր դիակներ, որոնք հրէերէն կը խօսին, դուրս պիտի ելլեն իրենց գերեզմաններէն եւ իրենց առաջին հարցումը պիտ ըլլայ.- հրէերէն նոր գիրք կա՞յ»: Գրագէտը Նոպէլ մրցանակին արժանացած էր 1978-ին: Իր գործերուն թարգմանութիւնը կատարուած է անգլերէնէն անցնելով:

ԵՐԵՒԱՆ — ՀԵՌԱՏԻՊ — ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» - ՅՈՒԼԻՍ 20 / 25)

ՄԱՄՈՒԼԻ ԱՍՈՒԼԻՍ

Յուլիս 24-ին Մոսկուայի հայկ. ներկայացուցչութեան մէջ արտասահմանեան եւ խորհ. լրատուական բազմաթիւ գործակալութիւններու թղթակիցներուն, ժողովրդավարական մամուլի ներկայացուցիչներուն մասնակցութեամբ տեղի ունեցաւ մամուլի ասուլիսը Վարդան Յովհաննիսեանի, որ նոր ազատ արձակուեցաւ ադրբեջանական բանտէն: Ան միակ արհեստավարժ լրագրողն է որ ականատես եղած է Գետաշէնի արիւնոտ յարձակումին, Հայերու բռնի տեղահանութեան: Այս բոլորին մասին ալ ան պատմեց ներկաներուն: Ելոյթ ունեցաւ պուլկար հեռատեսիլի լրագրողուհի Ս. Պաուքալեւան որ զգալի աւանդ ունեցաւ հայ լրագրողը ազատելու գործին մէջ: Իսկ Է. Պոնէր «Նորութիւններ» գործակալութիւնը մեղադրեց որ իր աշխատակիցին ճակատագրին հանդէպ անտարբեր գտնուած է:

ԿԱՐԿՈՒՏ ՏԵՂԱՑ

Արագածի ու Ապարանի շրջաններուն մէջ Յուլիս 23-24-ին զօրաւոր կարկուտ տեղաց, զգալի վնաս հասցնելով ցանքին: Ըստ օդերեւութաբանական կանխատեսումներու տեղումները կրնան շարունակուիլ յառաջիկային եւս:

ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ ԼՂԻՄ-Ի ՄԱՍԻՆ

Պարոնուհի Քոքսի գլխաւորած յանձնախումբը Յուլիս 13-16-ին Հայաստան ու Ադրբեջանի տուած այցելութենէն ետք հրապարակած է փաստաթուղթ մը ուր տագնապալի կացութեան չորս հիմնական պատճառ նկատուած են.- Հայ բնակչութեան բռնի տեղահանութիւնները, անհիմն ձերբակալութիւնները, քաղաքացիներու հանդէպ դաժան վերաբերումը եւ ազերի ՕՄՈՆ-ականները: Կը յանձնարարուի որ Գորբաչով, Ներքին նախարար Պուկօ եւ Մութալիբով անյապաղ հրամանագիր հրապարակեն տեղահանութիւնը, զինեալ յարձակումները դադրեցնելու, անհիմն ձերբակալութիւններուն եւ ԼՂԻՄ-ի շրջափակման վերջ տալու մասին: Տեղեկագիրը անհրաժեշտ կը նկատէ որ իշխանութիւնները ապահովեն միջազգային իրաւապաշտպան կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչներուն անարգել մուտքը ԼՂԻՄ-ի ամբողջ տարածքը:

«ՆԱՅԻՐԻՏ»Ի
ԱՐՏԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

Գործատան կաուչուկի արտադրամասը օրական 90 թոն ապրանք կ'արտադրէ: Բնապահպանական խիստ քննութեան տակ ջըրային թափօնները յատուկ արտադրամասի մէջ կը չէզոքացուին. այսուհետեւ գործատան թափօնները պիտի այրուին ծախանէն գնուած սարքաւորումներու միջոցով, մթնոլորտը թունաւոր նիւթերէն զերծ պահելու համար: Մինչեւ տարեվերջ կ'արտադրուի 20 հազար թոն կաուչուկ, իսկ յաջորդ տարի Նայիրիտը կը գործէ լրիւ կարողութեամբ (տարեկան 50 հազար թոն): Արտադրուած կաուչուկին մէկ մասը կ'արտածուի, տարադըրամ ձեռք ձգելու համար, ինչ որ անհրաժեշտ է երկրին:

ՕԳՆՈՒԹԻՒՆ
ԶՈՀԵՐՈՒ ԸՆՏԱՆԻՔՆԵՐՈՒՆ

Նոյեմբերեանի Ոսկեվան գիւղի բնակիչները դրամատուն հաշիւ բացին օգնելու համար քաղաքագործքի այն աշխատակիցներուն ընտանիքներուն որոնք սպաննուեցան Մայիսին Ոսկեպարի յարձակումներու ընթացքին:

ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆ
ՎՐԱՑԱԿԱՆ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ

Լ. Տէր-Պետրոսեան ընդունեցաւ վրացական պատուիրակութիւնը զոր կը գլխաւորէր վարչապետի ա. տեղակալ Մուրման Օմանիձէ: Քննարկուեցան հայեւվրացական բազմաբնոյթ յարաբերութիւնները պետական մակարդակով կարգաւորելու առընչուող հարցեր:

ՕԳՆԵԼ ԶՕՐԱՀԱՒԱՔԻՆ

Ներքին նախարարութիւնը դիմած է բնակչութեան, հիմնարկ - ձեռնարկութիւններու, կոոպերատիւներու, որպէսզի նիւթական օգնութիւն ցոյց տրուի զօրահաւաքի դժուարութիւնները յաղթահարելու համար: Այդ նպատակով բացուած է պաշտպանութեան պետական կոմիտէի հիմնադրամ մը:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տէր եւ Տիկին Անդրանիկ Սարգիսեան, ի յիշատակ իրենց հօր՝ Մարգար Սարգիսեանի մահուան քառասուներորդ տարելիցին (1. 02. 1951) եւ մօր՝ Ազնիւ Պօղոսեանի մահուան չորրորդ տարելիցին (25. 07. 1987) առթիւ, 200 Ֆր կը նուիրեն «Յառաջ»ին:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Պանեօ-Քաշանի Հ. Իսահակեան մասնաճիւղը իր ցաւակցութիւնները կը ներկայացնէ Եւա Կուրպէթեանի եւ Տէր եւ Տիկին Ժաք Կուրպէթեանի իրենց հօր՝ Գրիգոր Կուրպէթեանի մահուան առթիւ:

SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté
69003 LYON
Tél.: 78. 60. 13. 66 Fax: 78. 60. 92. 26.

SABERATOURS
31, Rue d'Argenteuil
75001 PARIS
Tél.: 42. 61. 51. 13 Fax: 42. 61. 94. 53

VOUS PROPOSENT

Voyages Arménie 91

PROGRAMME

1er jour :
- PARIS - EREVAN (vol direct)
- accueil et transport à l'hotel

2ème au 14ème jour :
- séjour en demi-pension à l'hôtel ARMENIA ou similaire
- 4 excursions guidées : visite de la ville de Erevan, Etchmiadzine et Zvartnotz, Garni et Gueghart, lac Sevan et Haghartzine

15ème jour :
- transfert à l'aéroport; assistance à l'enregistrement.
- envol pour PARIS

PRIX PAR PERSONNE : 8 800 FFR
- supplément chambre individuelle **1 950 FFR**
- réduction enfant de 2 à 12 ans partageant la chambre des parents —40 %

NOTRE PRIX COMPREND
- transport aérien par le vol Charter direct PARIS — EREVAN — PARIS
- l'hébergement dans un hôtel de 1ère catégorie, en demi-pension
- les transferts aéroport / hôtel / aéroport
- les visites guidées mentionnées dans le programme
- l'assurance, assistance, annulation

NOTRE PRIX NE COMPREND PAS
- les frais de visa **par personne 200 FFR**
- les frais de nature personnelle

CALENDRIER DES DEPARTS

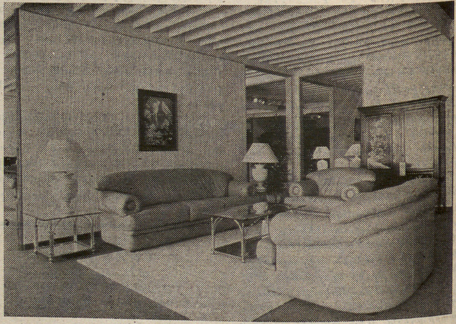
Du 08 août au 22 août 1991
Du 29 août au 12 septembre 1991
Du 19 septembre au 03 octobre 1991
N.B.: Départ garanti pour un groupe minimum de 16 participants.

VOL DIRECT EN CHARTER
PARIS - EREVAN - PARIS
DEPART ALLER ET RETOUR : **TOUS LES JEUDIS**

Nous consulter pour les conditions d'utilisation
PRIX PAR PERSONNE : 4 600 FFR
Réduction enfant de 02 à 12 ans —50% soit **2 300 FFR**
Réduction bébé de 0 à 02 ans —90% soit **460 FFR**
Frais de visa en supplément

Ce prix (comprenant le vol uniquement) est réservé aux détenteurs de visas d'invitation et de passeport soviétique.

Meubles Ghazarian
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

“Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի ընթերցողներուն”

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ 30

MARDI
30 JUILLET
1991

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.591 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 66e ANNEE — No 17.591

Ո՞ՒՐ ԵՍ ԼԵՆԻՆ...

Գորպաչով նախատեսուած դժուարութիւնները չունեցաւ ընդունել տալու համար կուսակցութեան իր ծրագիրը, գոնէ սկզբունքի գետնին վրայ: Յատուկ համագումար մը վերջնապէս պիտի վաւերացնէ: Կը մատնանշուին Գորպաչովի կարգ մը բանաձեւումները, ինչպէս. - «Պէտք է վերջ տալ անսահման հաւատքին գաղափարաբանական ընդունուած ճշմարտութեանց հանդէպ»: «Համայնավար կուսակցութեան գաղափարաբանական հիմքը պէտք է դեմոկրատ եւ ընկերվարական մտքին ամբողջ հարստութիւնն ըլլայ մեր մօտ եւ դուրսը եւ ո՛չ միայն մարքս - լենինիզմը», դեռ խօսելով գըլխաւորաբար համայնավարութեան մասին, Գորպաչով կ'ըսէ. - «Մեր փորձառութիւնը եւ ոչ միայն մերը թոյլ չի տար այդ հեռանկարը իբրեւ խակապէս մատչելի նախատեսելի ապագայի մը համար»... (ո՞ւր ես, Լենին...): Այս ամբողջը վերջնական ձեւ պիտի առնէ 29-րդ համագումարին, Հոկտեմբերին կամ Նոյեմբերին եւ այլեւս աւելի քան հաւանական կը թուի մարքս - լենինիզմի վերջնական թաղումը: Բարեբախտաբար, Ֆըրանսայի համայնավարները կը մնան (չխօսինք Հայերուն մասին...), որոնք դեռ յամառօրէն կառչած կը մնան սնանկացած վարչակարգի մը: Կը բաւէ կարդալ Յուլիս 27-ի Իւմանիթէի խմբագրականը՝ «Neuilly, Auteuil, Moscou» համոզուելու համար այդ ուղղութեամբ: Ռլօտ Քապանն կը բացատրէ որ Ֆրանսացի լրագրողներն են որ ամէն բան սխալ կը հասկնան եւ սխալ ալ կը մեկնաբանեն: Դասակարգերու պայքարը կը շարունակուի, կը գրէ ան, ինչպէս 2+2 չորս կ'ընէ, Մարքսի աչքը միշտ կը վառի գերեզմանին մէջ...: Լիպերասիոն դիպուկ ծաղրանկար մը լոյս ընծայած էր նոյն օրը (Յուլիս 27), ուր կը տեսնուի ոստիկան մը, թրանզիսթոր մը ձեռքը եւ որ կը բացագանչէ. - «Il s'est barricadé avec "Le Capital" et dit s'appeler Marchais... Georges...»:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԿԱԳԱՆՈՎԻՉ մեռած է Մոսկուայի իր բնակարանը, 98 տարեկանին: 1917-ի Հոկտեմբերեան յեղափոխութենէն ի վեր մինչեւ 50-ական թուականներու վերջը, բազմաթիւ բարձրաստիճան պաշտօններ վարած էր: Մտերիմ գործակիցը եղած է Ստալինի: 1957-ին, Մոլոտովի եւ Մալենկովի հետ, ղեկավարներէն մէկն էր «հակակուսակցական խումբին», որ պայքարեցաւ Խրուշչովի դէմ եւ 20-րդ համագումարի ոգիին: Այն ատեն արտաքսուեցաւ Կեդր. Կոմիտէէն: 1962-ին, 22-րդ համագումարին, ամբաստանուեցաւ որպէս գործօն մէկ դերակատարը ստալինեան ոճիրներուն: Արտաքսուեցաւ կուսակցութենէն եւ իր բազմաթիւ դիմումները կրկին անդամակցելու ի դերեւ ելան:

ՖՐԱՆՍԱ, անգամ մը եւս, իր խիկ մըրցանիշը կոտրեց գործազրկութեան մարզին մէջ: Գործազրկութիւնը օրական 1000-ով կ'աւելնայ եւ ապագան ալ մութ է: Պաշտօնական տուեալներու համաձայն յաւելումը 31.700 եղած է Յունիսին, ինչ որ 2 միլիոն 720.600-ի կը բերէ գործազուրկներու թիւը:

ՃԱՓՈՆ ապատօրէն կրնայ ողողել այլեւս Եւրոպան իր կառքերով, շնորհիւ իր եւ Եւրոպայի 12-ներու միջեւ ստորագրըւած համաձայնագրին: Ֆրանսայի եւ Իտալիոյ դիմումին ընդառաջելով, Ճափոն հաւանած է սահմանափակել Եւրոպայի իր վաճառքները մինչեւ 1999-ի վերջ: Փէօժոյի տնօրէնը՝ Քալվէ բուռն բողոք բարձրացուց, նոր գործազրկութիւններ նախատեսելով:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ հողամասը հաստատուած միջամտութեան զինակից ուժը (5000 հոգի, 6 տարբեր ազգերէ կազմուած) դըրւած է ամերիկացի՝ Ճէյմս Ճէմըրսթըն եւ Թուրք՝ Տորալիմ Ուշանըք զօրավարներու հրամանատարութեան տակ:

ԹԱԼԱՊԱՆԻ, Պոլսոյ մէջ, տեսնուած է Թուրք նախագահութեան բանբերին հետ եւ յայտնած թէ Իրաքի Քիւրտերը կը նախընտրեն ժողովրդավարութիւն մը, ինչպէս Թուրքիոյ մէջ, քան ինքնավարութիւն:

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ընդդիմադիր շրջանակները օրէ օր աւելի բուռն կերպով կը բողոքեն վարչապետ Քոհլի ներկայութեան դէմ Փոցտամի հանդիսութեանց Մեծն Ֆրետերիքի եւ իր հօր աճիւններու վերադարձին առթիւ: Քոհլ ճշդած էր թէ Փըրուսիոյ թագաւորներու նախկին բնակավայրը կ'երթայ միայն անձնական հանգամանքով, ինչպէս հարիւր հազար զբօսաշրջիկներ (Սան - Սուսի, Օգոստոս 17-ին), բայց, չյաւեց, մանաւանդ երբ Տէր Շփիկըլ ալ օրը գտած է յիշելու թէ 1933, Մարտ 21-ին, Հիթլեր գացած էր խոնարհելու մառեշալ Հինտընպուրկի առջեւ, նշելով այդպէս, ըստ նացիական տեսութեան Բ.-էն Գ. Ռայխի անցքը:

ԴՐՈՇՄԱԹՈՒՂԹԸ պիտի սղէ Օգոստոս 19-էն սկսեալ: 2 Ֆր. 30-էն կ'անցնի 2 Ֆր. 50-ի նամակներուն համար եւ 2 Ֆր. 10-էն 2 Ֆր. 20-ի ոչ-առնպողական նամակներու:

ԹՈՒՐՔ ԼՐԱԳՐՈՂՆ ԻՍԿ ԿԸ ԶԱՐՄԱՆԱՅ...

Մարմարա, Յուլիս 19-ի իր թիւով կ'արձագանգէ նոյն օրուան «Կիւնէշ»ի մէկ գրութեան, որ կ'անդրադառնայ ցաւոտ հարցի մը, Ս. Փրկիչ Հիւանդանոցին վերաբերեալ: Թուրք լրագրողն ալ չի հասկընար այս անարդար վերաբերումը:

«Կիւնէշ» թերթի աշխատակից Էլիֆ Թուրքայ այսօր կ'արտայայտուի Ս. Փըրկիչ Ազգային հիւանդանոցի մասին եւ կը գրէ որ այս հաստատութիւնը փակուելու վտանգին հետ դէմ յանդիման կը գտնուի, որովհետեւ տուրքէ զերծ չի կացուցուիր: Հակառակ անոր որ նմանօրինակ 129 վազըֆներ տուրքէ զերծ կացուցուած են, Հայոց Հիւանդանոցին կը մերժուի այդ շնորհը, որովհետեւ կը պնդուի թէ այդ հաստատութիւնը հիմնըւած է Հանրապետութեան հռչակումէն առաջ: Ելմտական նախարար Ատնան Գահվէճի յայտնած է որ սկսած է քննել հայկական վազըֆներու կացութիւնը, բայց շատ ալ յոյս չունի անոնց ի նպաստ:

Հիւանդանոցի հոգաբարձութեան ատենապետ Փիլօ Աթան կը բողոքէ ու կ'ըսէ որ հաստատութիւն մը տուրքէ զերծ կացուցանելու համար կարեւոր չէ նայիլ անոր հիմնարկութեան թուականին, այլ կարեւոր է նայիլ անոր գործունէութեան: Մենք հանրային սպասարկութիւն կը կատարենք, պետութեան ուզածէն ալ աւելի լաւ ծառայութիւն կը բերենք:

Փիլօ Աթան դիտել կու տայ որ ծերանոցի 300 պատսպարեալներէն 200-ը ձրիօրէն կը խնամուին:

Թղթակիցը կը նշէ որ 1990 Փետրուար 15 թուակիր պաշտօնաթերթով 129 վազըֆներ տուրքէ զերծ կացուցուեցան, բայց անոնց մէջ մէկ հատ իսկ հայկական վազըֆ չկայ:

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

«9+1» ԹԷ՞ «8+2»

Մոսկուայի «Նեզավիսիմայա գազետա»ն (Անկախ թերթ) Ելցինի բարձրացումին որպէս հետեւանք կը ներկայացնէ վերի տարազը: Ռուսաստանի նախագահը այլեւս Կրեմլինի բնակիչ մըն է Գորպաչովի հետ: Այս վերջինին սահմանուած աշխատասենեակներուն վրայ զետեղուած է նաեւ «Բ. Ելցին» անունը: Այս նորութիւնը կարեւոր փոփոխութիւններու նախանշան կը նկատուի. անոնք կը վերաբերին նախ եւ առաջ 9+1 տարազին, քանի որ Պետութեան ներկայի կազմին մէջ կան երկու ղեկավարներ, թէեւ անոնցմէ մէկը Միութեան, միւսը՝ Ռուսաստանի ղեկավարն է: Այս կացութիւնը նոյնիսկ կրնայ «8+1+1»ի վերածել տարազը: Երկու ղեկավարները կը ներկայացնեն «1+1»ը. անոնց միութիւնը ժամանակաւոր ու պայմանական բան մըն է, ինչպէս այն երկու դրացիներու միութիւնը որոնք կը պայքարին իրենց հասարակաց տունէն վտարելու համար ութ կատուներու տէր խելագար մը: Անոր մեկնումէն ետք դրացիներէն իւրաքանչիւրը պիտի ջանայ ոչ միայն պարպուած սենեակը ձեռք անցընել, այլ նաեւ պիտի անդրադառնայ որ ամբողջ տունը գրաւելու համար միակ քայլ մը ընել կը մնայ: Երկու ղեկավարները նոյն յարաբերութիւնները չունին «ութ»երուն հետ. մինչեւ վերջին շրջանը Ելցին միւս նախագահներուն հետ հաւասար դիրքի վրայ էր: Այսօր տարբեր է կացութիւնը ու Ելցինի քաղաքական կշիռը շարունակ կ'աւելնայ. իսկ Միութեան նախագահը կրնայ քաղաքական հաւասարակշռութեան երաշխաւորը նկատուիլ: Տարբեր է նաեւ երկու ղեկավարներուն յարաբերութիւնը այն վեց նախագահներուն հետ որոնք կը մերժեն ստորագրել Միութեան նոր դաշինքը: Այս վերջինները սովորութիւն դարձուցած ըլլալով Ելցինի դիմել, Միութենէն խզումի իրենց պայքարը կեդրոնի իշխանութիւնը դըժելու ձեւը առած է: Ռուսաստանի նախագահին ընտրութիւնը կերպով մը կեդրոնի տարբաղադրում կը նշանակէ: Ելցին Գորպաչովէն աւելի հաւանականութիւն ունի Միութիւնը հին ձեւով պահպանելու, նոյնիսկ եթէ անոր կերպը պէտք է փոխուի: Անցած գացած է Միութեան նախագահութեան կառքը ուր 15 ճամբորդներ կային: Սակայն Ելցին յաջողեցաւ տոմս մը ճարել. կը մնայ տեսնել թէ պիտի գործածէ՞ զայն: Մեծ Հանրապետութիւններու ղեկավարները որոնք կրնային իրեն հետ ստեղծել «15+1» համաձայնութիւնը, դժուար դիրքի մը մատնուած են:

ՄԵՐ ԸՆԹԵՐՑՈՂՆԵՐՈՒՆ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Երեքշաբթի օրուան թուականը կրող «Յառաջ»ը, սովորաբար կը հրատարակուի նախորդ օրը, ցերեկին, այս պարագային՝ Երկուշաբթի Յուլիս 29-ին: Այդ օրը սակայն, աշխատանքներու հետեւանքով, Ելեկտրականութեան տեղւոյն տնօրէնութիւնը որոշած ըլլալով կտրել հոսանքը Յուլիս 29, ժամը 8-էն 17, այս թիւը հրատարակեցինք Շաբաթ, Յուլիս 27-ին: Այդ պատճառաւ, պակսին -թերեւս- վերջին պահու թարմ լուրեր:

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ ՀԵՌԱՏԻՊ ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» - ՅՈՒԼԻՍ 20 / 26)

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ԼՐԱԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ՏԱՆ ՄԷՋ

Զուիցերիոյ Սոսիալ - դեմոկրատ կուսակցութեան զբօսաշրջիկներու խումբը որ այցելեց Հայաստան, հանդիպում ունեցաւ մամուլի ներկայացուցիչներու հետ: Հիւրերը ողջունեց Լրագրողներու Միութեան նախագահ Է. Արաքսման - Մանուկեան: Ատկէ ետք «Հայաստանի Հանրապետութիւն» եւ «Աւանգարդ» թերթերու աշխատակիցները պատասխանեցին հիւրերու բազմաթիւ հարցումներուն:

ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

Գերմանացի երգահան Լատիսլաս Կուպկովիչ 1988-ին շրջած է Արեւմտահայաստանը եւ ուսումնասիրած բնակավայրերն ու ճարտարապետական կոթողները: Անոր լուսանկարները ցուցադրուեցան Երեւան, ապա Էջմիածին: Հայաստանէն ցուցահանդէսը մեկնեցաւ Ս. Պետերբուրգ, իսկ ներկայիս զայն կը հիւրընկալէ Ռիգայի Նկարիչներու Տունը:

ՍՓԻՒՌՔԻ ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏԸ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Ֆրանսաբնակ կիթառահար Յովհաննէս Տէմիրճեանի սիրայօժար դասերը մեծ խանդավառութիւն արթնցուցած են երաժշտութեան Երեւանի երիտասարդ ուսանողութեան մօտ: Ան յայտարարած էր թէ Երեւան կեցութեան շրջանին կիթառի դասեր տալու տրամադիր է փափաքողներու: Պատասխանելով «Արմէնփրէս»ի թղթակիցին հարցումներուն, Յ. Տէմիրճեան կը բացատրէ թէ զինք մեծապէս տըպաւորած է «Կոմիտաս» երաժշտանոցի դասախօս Արթիւր Շահնազարեանը որ նոր մեկնաբանութիւն կու տայ Կոմիտասի գործին:

ԵՐԱԽԱՆԵՐՈՒ ԱՐՁԱԿՈՒՐԴ

100 երախաներ որոնց մէջ կան աղէտի գօտիէն որբեր ու Հայաստանի սահմանամերձ շրջաններու բախումներուն զոհուածներու զաւակներ, ամառնային արձակուրդի մեկնեցան Քէսապ: Այս նըպատակին իրագործումին նպաստած են Հալէպի կաթողիկէ Եկեղեցիին առաջնորդը Պետրոս Արք. եւ «Սուրիահայ Օգնութեան Խաչ»ը:

ԳԻՏԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

Երեւանի անասնաբուծական - անասնաբուժական Հիմնարկին մէջ ստեղծուեցաւ գիւղատնտեսական գիտութիւններու տոք-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՏԵՂԱՆՈՒՆՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

ԽՄԲ.– Վերջին շրջանին շատ կը պատահին քաղաքներու, գիւղերու թէ աւաններու անուանափոխութիւններ: «Հայաստանի Հանրապետութիւն» օրաթերթի այս յօդուածը կը բացատրէ այդ փոփոխութիւններուն տուն տուող սկզբունքները.–

Տեղանունը ժողովրդի պատմութեան ու յիշողութեան, նրա կենսագրութեան մի էջն է, քաղաքակրթութեան որոշակի արտայայտութիւն: Իր հազարամեայ ճանապարհին հայ ժողովուրդն ստեղծել է ազգային տեղանուանակերտութեան ինքնատիպ սկզբունքներ: Մեր հները ջանացել են Հայաստանը այնպիսի տեղանուններով զարդարել, որ տեղանուանախմբերը տարբերակուեն իրարից: Նահանգները (աշխարհները), գաւառները, քաղաքները, գիւղերը, լեռները, գետերն ու լճերը ունեցել են տեղանուանակազմութեան ուրոյն ձեւոյթներ կամ բաղադրիչներ: Լեռանն ուրիշ անուն են տուել, գաւառին՝ ուրիշ, գետին՝ ուրիշ: Եւ ամէն կերպ խուսափել են մեր ազգային ոգուն անյարիր նմանութիւններից ու նմանակումներից: Ինչ-որ չափով անաղարտ մնացած մեր տեղանունների մէջ ծալքծալք պատմութիւն, վաղնջահայերէնի ծուէններ, հայրենի բնութեան հանդէպ պաշտամունքի հետքեր կան:

Հայկական տեղանուանակերտութեան բարձր համակարգը համաշխարհային մշակոյթի ոսկէ օղակներից է: Օտարաշուրթ իշխողները դարեր շարունակ եղծել են Հայաստան աշխարհի տեղանուանական բնական դիմագիծը: Այդ եղծումը շարունակուել է նաեւ խորհրդային բռնապետութեան տարիներին: Ինչ խաղ ասես, որ չեն խաղացել մեր տեղանունների հետ: Կոմունիստական համահարթեցումը աւերածութիւններ է կատարել նաեւ այս բնագաւառում: Արհամարհուել են հայկական դասական անուանակազմութեան կանոններն ու սովորոյթները, ծնունդ են առել արտաքուստ քաղցրահունչ թուացող, բայց իրականում կամայական, չինծու, երբեմն էլ քաղցր-մեղցր անուններ, առանձին տեղանուններում էլ «անմահացել են» այսպէս կոչուած բոցաշունչ յեղափոխականները, եղբայրական ժողովուրդների երեւելիները: Հայաստանի քարտէզը դարձել է ինտերնացիոնալիստական ճամբար: Ամէն ինչ արուել է արմատներից կտրելու, հայկական դիմագիծը խաթարելու, նրան սոցիալիստական կերպարանք տալու համար: Օրէնքի ուժ է ստացել ամէն ինչ նոյն անունով կոչելը՝ քաղաք լինի թէ մարզ, գիւղ լինի թէ շրջան: Եւ հասել ենք անհեթեթութեան: Դէ եկ ու ասա, որ այինչ մարդը ծնուել է Պարոյր Սեւակում (խօսքը Արարատի շրջանի Պարոյր Սեւակ գիւղի մասին է): Կամ՝ ես գիշերեցի Պարոյր Սեւակում:

Այժմ Հայաստանի Հանրապետութիւնն ունի 978 բնակավայր, որից 103-ը՝ նոյնանուն: Զուգանունների թւում են կոմունիստական կարգախօսների երանգաւորում ունեցող 2 Լենուղի, 2 Կույբիշեւ, 2 Յաղթանակ, 2 Լուսագիւղ, 2 Լուսակերտ, 2 Լուսաղբիւր, 2 Մայիսեան, 2 Մուսայէլեան, 2 Նոր Կեանք, 3 Շահումեան, 2 Սպանդարեան, 2 Սովետաշէն:

Մեր նախնիները խուսափել են բաղադրեալ տեղանուններից եւ ջանացել մէկ անունով կոչել այս կամ այն բնակավայրը: Բաղադրեալ՝ երկու կամ աւելի մասերից կազմուած տեղանունը, ոչ միայն դժուար արտասանելի է, այլեւ գրութեան սխալների տեղիք է տալիս: Հայաստանի Հանրապետութեան այսօրուայ բաղադրեալ տեղանունների մեծ մասը հայկական չեն ու շնորհք չունի: Ահաւասիկ դրանցից մի քանիսը.– Ախթալա սանատորիայի կից աւան (Թումանեանի շրջանում), Անի երկաթգծի կայարանին կից աւան (Անիի շրջանում), Մայիսեան երկաթգծի կայարանին կից աւան (Ախուրեանի շրջանում): Յայտնի է, որ հայերէնի օրինաչափութեամբ բաղադրեալ կազմութեամբ բնակավայրի բնակիչը իր որտեղացի լինելը ցոյց տալու համար պարտաւոր է բաղադրեալը դարձնել բարդ: Բայց արի ասա կամ գրիր մայիսեաներկաթգծիկայարանինկիցաւանցի...

Հայկական 100-ից աւելի տեղանուանակերտ ձեւոյթների մի մասն այնպէս է թաքնուել բառերի խորքում, որ ի յայտ բերելը գիտահետազօտական լուրջ հմտութիւն է պահանջում: Այդ ձեւոյթների մի մասն այսօր գրեթէ անվերծանելի է: Մենք պարտաւոր ենք օգտագործել իրենց կենսունակութիւնը պահպանած ձեւոյթները, որով ոչ միայն մեր արմատներին կը մօտենանք, այլեւ ինքներս մեզ: Բայց դա չի նշանակում, թէ կարելի է չարաշահել առանձին ձեւոյթների գործածութիւնը: Այսպէս, Հայաստանի Հանրապետութեան 978 բնակավայրերից 62-ը կազմուած է ւան ձեւոյթով: Ինչո՞ւ ենք այս բառի ուսերին դրել միւս ձեւոյթների բեռը: Սա ինքնաղքատացում է: Վաղուց անհրաժեշտութիւն է զգացւում չափաւորելու ւան-ի կիրառութիւնը:

Իւրաքանչիւր տեղանուն Հայոց տան մի որմնաքար է, որի վրայից պէտք է քերել օտարահունչ խծբծանքները եւ լոյսին դէմ տալ անուան բնական, հայկական փայլը:

Հայաստանի Հանրապետութեան բնաաշխարհագրական, վարչատարածքային միաւորների եւ բնակավայրերի անուանումների եւ վերանուանումների աշխատանքը կազմակերպելու, հայկական տեղանուանակերտութեան գործը պատշաճ կարգաւորելու նպատակով գործում է Հայաստանի Հանրապետութեան Գերագոյն Խորհրդի տեղանուանական յանձնաժողովը:

Յանձնաժողովը քննարկում է բնակավայրերի անուանումների եւ վերանուանումների վերաբերեալ նախագծերն ու առաջարկութիւնները եւ ընդունում համապատասխան որոշումներ: Որպէս լեզուական գործառութեան ամենակայուն ու անհրաժեշտ բաղադրիչներ եւ ժողովրդի պատմութեան կարեւոր աղբիւրներ՝ տեղանունները փոփոխութեան ենթակայ են միայն ամենաանհրաժեշտ դէպքերում: Մասնաւորապէս փոփոխութեան ենթակայ չեն այն տեղանունները, որոնք գործածուում են ամենահին ժամանակներից սկսած եւ մեծ մասամբ վկայուած են պատմական աղբիւրներում: Նոր անուանումների կամ վերանուանումների ժամանակ յանձնաժողովը ելնում է հետեւեալ սկզբունքներից.

Տեղանուան պատմական ստոյգ վկայութեան առկայութիւնը եւ միաւորի տրուեալ անուանմամբ կոչելու պատմական հիմնաւորուածութիւնը, ինչպէս նաեւ տեղանուան լայն գործածականութիւնը,

տեղանուան աշխարհագրական հիմնաւորուածութիւնը՝ համապատասխանութիւնը նրա բնաաշխարհագրական բնութագրերին.

տեղանուան լեզուական հիմնաւորուածութիւնը՝ հայեցի բնոյթը, գիտական հիմնաւորուած ստուգաբանութիւնը, գրական հայերէնի բառակազմական, հնչիւնական եւ քերականական կանոններին համապատասխանութիւնը, բարեհնչիւնութիւնն ու կարճութիւնը:

Յանձնաժողովը խուսափում է գործիչների անձնանուններով տրուող անուանումներից: Այս դէպքում բացառութիւն կարող է լինել միայն խիստ հազուադէպ՝ պատմականօրէն հիմնաւորուածութիւնը: Մենք խուսափում ենք անունների կրկնութիւնից եւ ջանում ենք ըստ հնարաւորին փոխել կրկնուող անունները:

Տեղանուանական յանձնաժողովի առաջարկութեամբ Գերագոյն Խորհուրդը որոշել է Աշտարակի շրջանի Զորափ գիւղը վերանուանել Աղցք: Կարող է ոմանց թուալ, թէ Զորափն աւելի բարեհունչ է, քան Աղցքը: Դա այդպէս չէ: Աղցքը Հայոց պատմութեան բնական, խօսուն, վաւերական յուշարձան է: Այս գիւղում հնամենի զարդաքանդակներով մի դամբարան կայ, որի մէջ ամփոփուած են հեթանոս ու քրիստոնեայ Հայ Արշակունի թագաւորների աճիւնները: Բայց ինչպէս է պատահել, որ Ամբերդ ձորի աջ լանջին գտնուող այդ գիւղը դարձել է թագաւորական դամբարանատուն: Չորրորդ դարի կէսերին Պարսից Շապուհ Երկրորդ արքան ասպատակում է Հայոց աշխարհը, հասնում Անի-Կամախ, բացել տալիս այնտեղ թաղուած հայ թագաւորների գերեզմանները, նրանց աճիւնները լցնում կառքերի մէջ եւ մտադրում փոխադրել Պարսկաստան: Պարսիկների արածը զարմացնում է մարդկանց: Նրանց ինչի՞ն է պէտք Հայոց մեռած տիրակալների ոսկորները: Հարցին պատասխանում է այս իրողութիւնը մեզ աւանդող պատմիչ Փաւստոս Բիւզանդը. Որովհետեւ նրանք, ըստ իրենց հեթանոսական կրօնի՝ ասում էին՝ "Սրա համար ենք մենք Հայոց թագաւորների ոսկորները մեր աշխարհը տանում, որ այս աշխարհի թագաւորների փառքը, բախտն ու քաջութիւնը այստեղից թագաւորների ոսկորների հետ մեր աշխարհը փոխադրուեն": Եւ ահա լուրը Հայոց աշխարհի մի ծայրից թեւածում է միւսը. Պարսիկները գերի են տանում Հայոց թագաւորների ոսկորները: Հէնց այդ ժամանակ քաջակորով սպարապետ Վասակ Մամիկոնեանը Հայոց այրուձիով հասնում է թշնամուն եւ Արարատեան դաշտում մարտի բռնւում նրա հետ: Վասակ Մամիկոնեանը յաղթում է Պարսիկներին, նրանցից խլում Հայոց թագաւորների աճիւնները եւ դրանք բերում ու թաղում այս գիւղում: Գրաբարում աղց նշանակում է պէտք, կարիք, անհրաժեշտութիւն, ներքին պահանջ: Այդ անունը հաւանաբար տուել է Վասակ Մամիկոնեանը, որի իմաստն այն է, թէ ժամանակն է ստիպել իրեն, որ հայ թագաւորների ոսկորները թաղեն այդտեղ, թէ դա անխուսափելի անհրաժեշտութիւն էր:

Տասնհինգ դար շարունակ գիւղը կոչուել է Աղցք, 19րդ դարի վերջին եւ 20րդ դարի սկզբին աղաւաղուել ու դարձել է Հախս, 1949 թուականին էլ Հայոց պաշտօնեայ այրերը, փոխանակ վերադառնալու արմատներին, Հախսը վերանուանել են Զորափ: Այժմ մենք ուղղել ենք այդ սխալը եւ բնակավայրին վերադարձրել իր բուն հայկական անունը:

Աշտարակի շրջանի Նազրեան գիւղը վերանուանուել է Ղազարաւան, որովհետեւ այս բնակավայրի մօտ հնում պատմիչ Ղազար Փարպեցու անունով վանք է եղել, որի համար էլ բնակավայրը կոչուել է Ղազարաւան: Յետագայում այս անունը աղաւաղուել է եւ օտար հնչերանգով դարձել Նազրեան: Վերանուանուելով Ղազարաւան՝ բնակավայրը ոչ միայն վերստանում է իր իսկական անունը, այլեւ յիշատակի իւրովի յուշարձան է դառնում նշանաւոր պատմիչի համար:

ՀԱՅԿ ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ
Արձակագիր,
Հայկական Հանրագիտարանի
պատ. քարտուղար,
ՀՀ Գերագոյն Խորհրդի
տեղանուանական յանձնաժողովի անդամ

(Մնացեալը յաջորդով)

ԿԵԱՆՔԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՍԱՀՄԱՆԱՅԻՆ ԳՕՏԻԻՆ ՄԷՋ

ՏԱՆՋԱԼԻՑ ՎԵՐԱԴԱՐՁ՝ ՂԱՓԱՆԷՆ ԵՐԵՒԱՆ

Թ. եւ վերջ

Մեր ետին ձգեցինք Ղափանը եւ վաղուան ծանր ու լուրջ հոգերով բեռնաւորուած ղափանցին: Այժմ բոլորովին անպաշտպան ղափանցի Հայը, ամբողջովին խզուած էր Երեւանէն եւ համայն աշխարհէն եւ շրջափակման ենթարկուած Հայուն մշակոյթը եւ քաղաքակրթութիւնը չյարգող ու անոր բարգաւաճման ու զարգացման «աչք տնկող» հարեւաններու կողմէ:

Մեր ետին մնաց նաեւ Մնացականը, հարաւային սահմանի կամաւոր պահակը, Նիկոլի այդ մնայուն զինուորը, որ ըսած էր. «Եթէ նոյնիսկ ոչինչ կարենամ ընել իմ լեռներուս մէջ եւ միայն արձանի պէս կանգնիմ այստեղ, այս հողերուն վրայ, նորէն օգուտ մը կրնամ ունենալ, հո՛ղը կը պահեմ...»:

Մենք Ղափանէն վաղուց դուրս եկած էինք եւ կ'անցնէինք օձակաձեւ բլուրներուն յատակը, կիրճին խոր ամփոփուած, արուեստական դեղին-կանաչ հսկայ լիճէն շատ բարձր ճամբաներէն: Այդ խորունկ հովիտին մէջ, կը հաւաքուէին Քաջարանի, քարերու գործարանի յղկուած եւ լուացուած ազնիւ քարերուն ջուրերը, որոնց կանաչ մրուրը իբրեւ արմէքաւոր նիւթ, կը գործածուի ճարտարարուեստի մէջ:

Պղտոր եւ կայուն մակերեսով լիճը, հազիւ ամբողջութեամբ կորսուեցաւ իրարու յաջորդող բլուրներու ետին, երբ մեր ռաֆը (սթէյշընը) կանգ առաւ ինքնաշարժներու երկար շարքի մը վերջաւորութեան. ճամբեզրի մարգագետիններուն վրայ, տեղ-տեղ մարդիկ ծառերու շուքին տակ կը զրուցէին. ոմանք ինքնաշարժներուն դուռները բացած՝ կը զովանային սպասողական դիրքի մէջ:

Ղափան - Երեւան ճամբան միշտ կը մնար փակ: Ռաֆին մէջ երկար կարելի չեղաւ սպասել: Արեւը մեր գլխուն վերեւն էր, եւ ինքնաշարժէն ներս հեղձուցիչ տաք էր: Դուրս եկանք մեր «տուփ»էն եւ մեր շուրջը երեւցող սահմանապահ զինուորներուն իմաց տուինք որ մեր հետ էին պետական հիւրեր՝ Ֆրանսացի հրշէջները, որոնք կ'ուզէին Երեւան հասնիլ: Զինուորները մեզի տեղեկացուցին, թէ շուտով հայ - ազերի բանակցութիւնները պիտի սկսէին եւ յոյսով էին, որ քանի մը ժամէն ճամբան բացուէր: Մենք ալ միացանք մարգագետնին վրայ համբերութեամբ սպասողներուն: Այնտեղ, երախաներով ընտանիքներ մեզի պատմեցին թէ նախորդ օրը եւս փորձած էին Երեւան երթալ ու եկած - հասած նոյն տեղը՝ Կարմրաքար, Ղափանէն 20 քմ. հեռու, բայց սահմանապահները անցքը արգիլած էին, որովհետեւ կռիւները կը շարունակուէին:

Մեր ճամբուն սեւ գիծը ճիշդ մէջտեղէն կը կիսէր Կարմրաքարի ամառնային հանգստարանի մարգագետինները, որոնք ճամբուն աջին, հորիզոնին կը միանային խաղաղ եւ դեռ անկենդան տուներու շարքերով ու անտառներով:

Հոն, այդ կանաչ խոտերուն վրայ, մենք հաւաքաբար, քանի մը ժամ անցուցինք, այդ միջոցին, Ֆրանսացիք եւ հայ զինուորները Ֆութպոլի խաղերով ճնշիչ մթնոլորտը քիչ մը մեղմացուցին:

Թեթեւ ճերմակ մշուշը իրեն հետ զովութիւն մը բերաւ եւ մեղմացուց արեւուն տաքութիւնն ու լոյսը:

Ժամը 3-ը կ'անցնէր, բայց եւ այնպէս, ոչ մէկ ինքնաշարժ հրաժարեցաւ շարքէն, Ղափան վերադառնալու համար:

Անգամ մը եւս դիմեցինք սահմանապահներուն, տեղեակ ըլլալու համար վերջին նորութիւններուն եւ կողմնորոշուելու համար: Պաղը յաջորդեց զովութեան. մեր վերարկուները չկային, ուրեմն աւելի երկար չէինք կրնար սպասել այդ ամպոտած երկինքին տակ: Մեզի մինչեւ Կարմրաքար ուղեկցող ռաֆը շատոնց վերադարձած էր կաթի գործարան, մեզ յանձնելով հայ սահմանապահներու հոգածութեան:

Բաժնուելով սպասող ինքնաշարժներուն երկար կարաւանէն, որոնք յաջորդ օրը անգամ մը եւս պիտի փորձէին անցնիլ այդ ճամբէն, եթէ բանակցութիւնները խաղաղ ձեւով աւարտէին եւ այդ շրջանին ապահովութիւնը հաստատուէր, մենք շեղած էինք մայրուղիէն դէպի ձախ եւ կը խորանայինք դարձդարձիկ ու քարքարոտ ճամբաներով:

Յստակ էր որ վարորդ զինուորը շատ վարժ էր այդ նեղ ու թէք ճամբաներուն, որուն վրայ առնուազն օրը մէկ անգամ կ'երթեւեկէր, իրենց ռազմական կարիքներուն համար: Այդ հողոտ ճանապարհները իրարու կը կապէին բլուրներ, անտառներ, մեզ կ'իջեցնէին ձորերու մէջ, կը կամրջէին կիրճեր ու դարձեալ մեզ կը բարձրացնէին վեր՝ մինչեւ անտառոտ գագաթները: -

Անցանք բնութեան հսկայութեան մէջ կորսուած փոքր գիւղերէ, ուր բնակիչները հողաշերտերու իրենց բաժինները ստացած, մեծով-փոքրով, կինով եւ տր-

ցայով մէջքէն դէպի հողը ծռած, կը տընկէին եւ կը ցանէին անամպ մայրամուտի վերջին շողերուն տակ:

Այսպէս, երկար ժամեր մենք ընթացանք լուռ ու գինով՝ բնութեան գեղեցկութենէն եւ նաեւ յոգնութենէն: Որքան մեծ կը թուէր ըլլալ Հայաստանը, եւ բնութիւնը որքա՛ն հմայիչ:

Ոչ մէկ կրակոց կը խանգարէր Հայոց լեռներուն խաղաղութիւնը: Երբեմն միայն՝ նեղ ճամբուն վրայ կը հանդիպէինք զինուորական վիլիսի (ճիփ) մը, որ կը շտապէր զինուորական հրահանգ մը կատարելու. փոշիի մեծ ամպ մը թողելով իր ետին:

Այժմ, խորունկ վիհ մը մեզ կը բաժնէր դիմացը՝ հեռուն, բարձր կանաչ սարերէն: Իսկ մեր կողմի սարերուն լանջերուն փաթթուած՝ յենարան պատերը, որոնք ճանապարհը կը դրկէին, եկած միացած էին կլոր աշտարակներով՝ պարսպապատ համալիրի մը պատերուն: Հնաւանդական ժայռերու կատարներու վրայ նստած՝ տեղ-տեղ նեղ պատուհաններով այդ քարաշէն բարձր պատերը այն տպաւորութիւնը կը ձգէին, թէ պարիսպը ծնունդ կ'առնէր անդունդին խորքէն ու կը դրկէր գմբէթներու միաւորում մը:

Զրահապատը, որուն նեղ ու երկար պատուհաններէն յափշտակուած կը դիտէի այս կախարդական բնութիւնը, յանկարծ կանգ առաւ եւ վարիչն ու իր օգնական զինուորը դուրսի կողմէն բացին դուռը եւ ըսին. «Տաթեւի համալիրն է, հարցուցէք Ֆրանսացիներուն, եթէ կ'ուզեն տեսնել զայն»:

Մեր այցելութիւնը տեւեց շատ կարճ, որովհետեւ արեւը շատոնց մարը մտած էր եւ Ֆրանսացիք կը շտապէին Գորիս հասնիլ, խորհելով որ նոյն գիշերն իսկ կրնային Երեւան վերադառնալ:

Տաթեւի վանքէն թելի մը բարակութեամբ երեւցող օձաձեւ ճամբաներով իջանք մինչեւ Որոտանի կիրճը, անցանք «Սատանի կամուրջ»ի հանքային աղբիւրներու աւազանին մօտէն ու դարձեալ բարձրացանք դիմացի սարերը եւ ազրպէջանական սահմաններէն հեռու, աւելի խորացանք Հայաստանի բարձրաւանդակներուն մէջ, Գորիսի ուղղութեամբ: Հասանք Գորիս - Երեւան մայրուղիին վրայ հայ զինուորներուն ստուգման կէտին առջեւ՝ Գորիսէն 7 քմ. հեռաւորութեան վրայ: Զինուորները, իմանալով մեր պատմութիւնը, առաջարկեցին մեզի, որ հասնելով Գորիս, դիմէինք քաղաքի ապահովութեան գործերով զբաղող փաշտին: Երեկոյեան ժամը 8-ին, մտանք Գորիսի փաշտին կեդրոնը: Այդ ուշ ժամէն վերջ, զրահապատը պիտի վերադառնար կարմրաքար. ստիպողական վիճակը կը պահանջէր որ զրահապատը դառնուէր կռուի գօտիին մօտ:

Փաշտին ղեկավարները մեզ ընդունեցին իրենց կեդրոնատեղիին մէջ, ուր սպասեցինք ժամէ մը աւելի: Երբ իրենց ներկայացուցինք մեր խնդրանքը, անոնք արդէն տեղեակ էին Ղափանէն մեր վերադարձին մասին եւ գիտէին թէ մեր մեքենավարները կը գտնուին Շուռնուխ գիւղի զինուորական կեդրոնատեղիին մէջ: Հրացանները իրենց ուսին, զինուորական զգեստներով Հայ զինեալներ մտահոգ վիճակի մէջ կը հետեւէին սահմաններուն վրայ կատարուող գործողութիւններուն, եւ կայծակի արագութեամբ կը կատարէին իրենց մեծաւորներուն հրահանգները: Երկու վիրաւորներ փոխադրուած էին Գորիսի հիւանդանոցը, որոնց մօտ երթալու հրահանգ տրուեցաւ: Ըստ երեւոյթին, մինչեւ այդ ժամը ոչ մէկ բանակցութիւն կայացած էր Հայերու եւ Ազերիներու միջեւ, այլ Հայերը կը փորձէին տակաւին պաշտպանողական իրենց դիրքերը ամրացնել՝ Ազերիներուն յարձակողականին դիմաց: Բոլոր ներկաներուն դէմքերը շատ լուրջ եւ վճռակամ արտայայտութիւն մը ունէին: Անոնք գրեթէ մոռցած էին իրենց Ֆրանսացի հիւրերուն գոյութիւնը, որոնք երկու օրուան անհանգիստ ճամբորդութենէ մը ետք, չսանտրուած եւ չկոկուած երեւոյթով, սպառած կերպարանք մը ունէին: Հրշէջները, անդրադառնալով վիճակի ծանրութեան, ոչ մէկ շարժում կամ պահանջ կը կատարէին: Միայն տեղն-տեղն աչքերով մեզմէ բացատրութիւն կը սպասէին: Վերջապէս, երկու տղաք մտան սրահ ու փաշտին գլխաւորին լսելի ձայնով փսփսացին.

- Ամէն տեղ փակ է. գնացինք, նայեցանք, ո՛չ մի ճաշարան բաց է քաղաքում. հիւրանոցի սենեակները կարգադրուեցին, բայց ոչ մի տեղ ոչ մի բան չկայ ուտելու:

Թարգմանեցինք թէ տղաքը այդ նեղ կացութեան մէջ զրկուած էին մեզի համար պէտք եղած յարմարութիւնները ստեղծելու, բայց թէ ստիպողական վիճակ ըլլալուն՝ ամէն կողմ փակ էր: Մինչ այդ փաշտին գլխաւորը խնդրեց մեզմէ հետեւիլ երկու զինուորներուն եւ յաջողեց, թէ յաջորդ առաւօտ ժամը 9.30-ին, մենք հիւրանոցին մուտքին կը գտնենք մեր մեքենավարները:

Այդ իրիկուն, կասող տղոցմէ մէկուն յանպատրաստից հիւրը եղանք: Հիւրընկալող հայ տան տիկնոջ սեղանը, քանի մը վայրկեանէն պատրաստ էր, ճաշակ եւ խնայող տնտեսութիւն ցուցաբերելով: Սեղանին շուրջ ներկաները խօսեցան Ազերիներուն թշնամական արարքներուն մասին, ինչ որ միշտ զգաստ եւ պրկ կեցուածք մը կը պարտադրէ Հայուն: Անոնք ցոյց տուին Գորիսի մէջ իրենց իսկ կողմէ շինուած հրացաններ, որոնք կը ծառայէին Հայուն ինքնապաշտպանութեան: Անոնք զգուշանալով թշնամական կեցուածք ունենալէ, շուրջի Հանրապետութիւններուն հետ, միշտ ալ զէնքը նկատած են ինչքերու ու անասուններու պահպանման եւ հաւաքական ապահովութեան միջոց: Սրատ այս տղաքը ցոյց տուին տեղական պատրաստութեամբ՝ բոլորովին նոր զէնքեր, որոնց ճշգրտութիւնը կը հասնէր մինչեւ 2 քմ.ի:

Իրիկուն մը եւս անցուցինք, այս անգամ Գորիսի մէջ, առանց մեր պայուսակներուն, որոնց մէջ ունէինք մեզի անհրաժեշտ պիտոյքներ:

Առաւօտուն, երբ արթնցանք հիւրանոցին մէջ, Ֆրանսացի հրշէջները Սագոյի սենեակին մէջ կը նախաճաշէին: Սագօն Ֆրանսացիներուն բաժին հանած էր ամէն ամիս իրեն բաժին ինկած ուտեստեղէններու փոքր պարկի տուփեղէններէն ու կարագէն: Յետոյ, անոնք մտան սափրիչին մօտ ու կարգով կոկեցին իրենց երեւոյթը, որ երեք օրուան ստիպողական վիճակին ապացոյցն էր...

Երբ ժամը 10-ին փաշտին կեդրոնատեղին գացինք, մեր մեքենավարները նոր հասած էին: Ֆրանսացիները մարդկային զգացումներով ողջագուրուեցան մեր վարիչներուն հետ, որոնք վերադարձի ճամբուն վրայ, պատմեցին իրենց արկածախնդրութիւնները՝ Շուռնուխ գիւղին մէջ: Անոնք ամբողջ երկու գիշեր անցուցած են ձեռնառումբերու եւ հրացանաձգութեան ահռելի ձայներու մէջ: Ազերիները յարձակումներ կատարած են ու Հայերը փոխադարձած: Գիւղերը բռտխպուած իրենք եւս զէնք վերցուցած են ինքնապաշտպանութեան համար, երբ զինուորները մեկնած են փոխ յարձակումի համար: Իսկ մինչ այդ, բանակցութիւնները մնացած էին ապարդիւն, որովհետեւ ազերի բանակցողները զանազան պատրուակներով չէին ժամանած:

Հետեւաբար, Ղափան - Երեւան ճանապարհը փակ էր: Ֆրանսացիք մեծ հետաքրքրութեամբ մտիկ ըրին վարորդներուն արկածախնդրութիւնները ու համոզուեցան, որ շատ ծանր դէպքեր պատահած էին այդ երեք օրուան ընթացքին, Հայաստանի այդ շրջաններուն մէջ:

Երբ հայկական լեռնաշխարհէն դուրս եկանք Արարատեան դաշտ, գարուն աւետող, Հայուն արագիլը տեսայ բարձր սիւներու վրայ, զոյգ-զոյգ, իսկ տեղ-տեղ ալ իրենց ձագերով: Անոնք եկած, ունեցեալ տարուան իրենց տեղը գտած, իրենց բոյնը նորոգած ու այնտեղ ամրացած էին:

Հայրենի բնութեան մէջ ամէն բան խաղաղ էր ու արագիլը վերադարձեր էր իր բոյնը...

ԱՐՓԻ ՄԱՆԿԱՍԱՐԵԱՆ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԿԱՅԱՆԻ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ ՎԵՐԱՆՈՐՈԳՈՒԱԾ ՇԷՆՔԻՆ ՄԷՋ

Կիրակի, Յուլիս 21-ը Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի տարեգրութեանց մէջ յիշատակելի օր մը պիտի մնայ քանի տեղի ունեցաւ հանդիսաւոր բացումը եւ օրհնութիւնը Պէլֆոնթէնի կայանի վերանորոգուած եւ բարեկարգուած շէնքերուն: Ֆրանսայի հայաշատ քաղաքներէն, զանազան վայրերէն ժամանած էին մանուկներու ծնողքներ, համակիրներ եւ ընդհանրապէս Կապոյտ Խաչի այս գործունէութիւնը գնահատող ազգայիններ:

Երէկուան համեստ, փոքր շէնքը, գիւղական ագարակը այսօր վերածուած է ընդարձակ, գեղեցիկ, շատ մը յարմարութիւններով օժտուած, սարքաւորուած ամբողջութեան մը: 1970-ական թուականներուն կառուցուած մեծ շէնքը որ կը պատասխանէր օրուան պահանջքներուն, այսօր ներքնապէս արդիականացուած, աւելի գործածելի դարձած եւ մանաւանդ արտաքին տեսքով լաւագոյնս պատշաճեցուած է բնութեան, շրջապատին, ծիւղայի տուներու ոճին:

Այս իրագործումը ութ երկար տարիներու մաս առ մաս կատարուած աշխատանքի մը արդիւնքն է: Մէկէ աւելի շրջանային վարչութիւններ, նորոգութեան յանձնախումբեր, ինչպէս նաեւ Շրջանային Վարչութեան նախագահուհին՝ Էլէն Մերճանեան, ծրագրեցին, տքնեցան, միջոցներ եւ կարելիութիւններ ստեղծեցին ներկայանալի դարձնելու համար այս բոյնը: Բոյն մը, որ սակայն քար առ քար, նիւթապէս եւ բարոյապէս հարըստացուցին բոլոր անոնք որոնք տարիներու երկայնքին ծառայեցին անսակարկ, համոզումով եւ նուիրումով: Այս առիթով կը գնահատենք Շրջանային Վարչութիւնները, Նորոգութեան յանձնախումբի անդամներ՝ ՊՊ. Թորոսեան, Մելքոնեան, Մատոյեան, Փափազեան եւ ուրիշներ, բայց նաեւ չենք մոռնար անունները առանց որոնց չի բացատրուիր ներկան: Յիշենք ի մէջ այլոց՝ Որ. Փափազեան, Հուրի Իփէկեան, Հ. Գազազեան, Նուպար Նիկողոսեան, Աստղիկ Առաքելեան, Պետրոս Զպուքճեան, եւ հաւանաբար ուրիշներ, որոնց դերը եւ վաստակը մեծ է Կապոյտ Խաչի Պէլֆոնթէնի կայանի արձանագրած ժողովրդականութեան եւ յաջողութիւններուն մէջ:

**

Օրուան պաշտօնական արարողութիւնները սկսան ժամը 11.30ին: Կայանի տնօրէնուհին՝ Մատլէն Մելքոնեան բոլոր բանակողները հաւաքեց կայմերուն շուրջ, ներկայացուց խմբավարները իրենց առաջնորդներով եւ ապա կատարուեցաւ դրօշակներու (հայկական եւ ֆրանսական եռագոյններն ու Կապոյտ Խաչի զինանշանը) պարզումը, «Մեր Հայրենիք»ի մեկնաբանութեամբ: Աւարտին, մանուկները ձգեցին իրենց ձեռքի եռագոյն գնդակները որոնք երկնքի մէջ, պահ մը ծածանեցին հայկական գոյները: Աւելցնենք որ, «մոնիթէօր»ները փունջ մը ծաղիկ նուիրեցին իրենց տնօրէնուհիին՝ Մատլէն Մելքոնեանին, ինչ որ յարգանքի, համարումի, եւ գնահատանքի գեղեցիկ եւ ազնիւ արտայայտութիւն մըն է:

Ժամը 12-ին, Նորվան Եպիսկ. Զաքարեան օրհնեց մատաղը, աղն ու ջուրը: Արարողութեան ընթացքին, աւանդութիւնը պահելու համար, աքլոր մը զոհուեցաւ: Ապա, կտրուեցաւ ժապաւէնը եւ Եպիսկոպոսը մուտք գործեց երկու շէնքերը միացնող բաժնին մէջ ու մաս առ մաս կատարեց օրհնութիւնը կայանին: Հոգեւական ջոհունակութեան, վերացումի պահ մը, որուն հետեւեցաւ ներկայ բազմութիւնը:

Ապա, ընդարձակ դաշտին մէջ, ժողովուրդը սկսաւ ճաշել: Կեդրոնական Ֆրանսայի Կապոյտ Խաչի անդամուհիները պատրաստած էին հայկական համեղ ճաշեր: Բաշխուեցաւ նաեւ մատաղը, ոչխար եւ «փիլաֆ»: Օրը գեղեցիկ ըլլալով, արեւ եւ ջերմութիւն, հաճոյք մը եղան բոլորին համար կէսօրուան ժամերը, դաւաթի մը կամ պնակի մը շուրջ հաւաքուելու եւ զրուցելու: Պէլֆոնթէնի այս դաշտահանդէսը տարեկան ժամադրութիւն մըն է շատ շատերու համար:

Ժամը 15.30-ին, սկսաւ դաշտահանդէսի գեղարուեստական բաժինը պատրաստուած բանակողներու կողմէ: Խմբերգ, երգ, արտասանութիւն, պար կազմեցին յայտագիրը: Գնահատելի են ջանքերը մանուկներուն եւ իրենց առաջնորդներուն, որոնք օրուան «հաճոյք»ին հետ նաեւ կ'աւելցնեն «օգտակար»ը այսինքն հայկական բաժինը, որ կու տայ Կապոյտ Խաչի Կայանին իր իւրայատուկ նկարագիրը: Խօսք առնելով Նորվան Եպիսկ. Զաքարեան, շնորհաւորեց Կապոյտ Խաչը իր ազգանուէր գործունէութիւններուն համար, ընդգծեց Կայանի կարեւորութիւնը որպէս հայկականութեան ջերմ բոյն մը եւ ապա աւելցուց՝ «շէնքերը բարեզարդուեցան, հարկ է բարեզարդել նաեւ ներքին հայկական կեանքը, որպէսզի այս օճախը մնայ միշտ շէն ու վառ»: Իր կարգին, Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Շրջանային Վարչութեան նախագահուհին՝ Էլէն Մերճանեան նախ կարդաց համակրանքի հեռագիր մը որ ղրկուած էր Էմմա Ջամալեանի կողմէ, աղջիկը Արշակ Ջամալեանի, որ կը պատկանի Կապոյտ Խաչի հիմնադիրներու, ռահվիրաներու փաղանգին: Ապա, վերյիշեց այն աշխատանքը որ կատարուեցաւ այս վերջին տարիներուն Կայանը ընդարձակելու, գեղեցկացնելու եւ գործածելի դարձնելու: Թուեց պետական մարմինները որ իրենց նպաստը բերին, ինչպէս նաեւ բարերարուհի Տիկին Զարուհի Տէմիրեանը: Նորոգութիւններու ընդհանուր ծախքերը բարձրացած են եօթը միլիոն Ֆրանքի: Էլէն Մերճանեան յայտարարեց.- «Այսօր հպարտ եւ ուրախ ըլլալու օր է բոլորիս համար, եւ այդ ուրախութիւնը կ'ուզենք բաժնել բոլոր անոնց հետ որոնք փորձնապէս նպաստեցին մեր ծրագրի իրականացման: Շնորհակալութիւն ընծայուած բոլոր կարելիութիւններուն: Մենք պիտի շարունակենք հայապահպանման մեր աշխատանքը, միշտ թիկունք ունենալով մեր ժողովուրդը»: Այս խօսքերէն յետոյ, նորոգութեան յանձնախումբի անդամներէն Հրայր Թորոսեան տուաւ բացատրութիւններ, մանրամասնութիւններ: Ապա, եղան ինքնաբուխ նուէրներ, ապագայ աշխատանքներու եւ մանաւանդ խաղավայրեր ստեղծելու համար:

**

Նկատի առնելով որ դպրոցական հաստատութիւնները իրենց դռները փակեցին Յուլիս 6-ին միայն, Կայանի Ա. շրջանը սկսաւ Յուլիս 8-ին եւ կը վերջանայ Օգոստոս 4-ին:

Կը հաշուէ 156 երախայ, որոնց վրայ կը հսկեն 28 «մոնիթէօր»: Տնօրէնուհին է Մատլէն Մելքոնեան, օգնական ունենալով՝ Յարութ Մարտիրոսեանը: 26 հոգինոց անձնակազմ մը կը զբաղի մատակարարական, մաքրութեան եւ այլ գործերով:

Օրուան յայտագիրն է՝ զարթում 7.30-ին եւ մինչեւ 9.30 արդուզարդ եւ նախաճաշ: 9.45-ին դրօշակներու պարզում. 10-ին ձեռային աշխատանքներ. 11.30-ին՝ «էվէյ»ի գործունէութիւններ, մանաւանդ հայկական՝ երգ, լեզու, պատմութիւն եւ այլն: 12.30-ին ճաշ եւ ապա մինչեւ ժամը 15 ազատ ժամանակ եւ հանգիստ: Ժամը 15-ին՝ պտոյտ: 19.30-ին վերադարձ, եւ դրօշակներու իջեցնում եւ ապա ընթրիք: Ժամը 21-ին՝ հսկում:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՊԻՔՖԱՅԱՅԻ (Լիբանան) Դպրեվանքի Բրաքիոն Տումանեան հանդիսասրահին մէջ, Յուլիս 3-ին, տեղի ունեցաւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան Ջաբեհեան Դպրեվանքի 61-րդ կրթական տարեշրջանի ամավերջի հանդէսը եւ վկայականներու բաշխումը: Ժամը 18.15-ին Գարեգին Բ. առաջնորդուեցաւ հանդիսասրահ, որ արդէն լեցուն էր: Բացումը կատարուեցաւ Դպրեվանքի քայլերգով: Այս տարուան հանդէսին համար պատրաստուած էր Հայոց պատմութեան կարեւոր հանգրուանները նշող խմբական արտասանութիւն մը, երգախառն, որ կատարուեցաւ Դպրեվանքին երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ Գէորգ Գանտահարեանի: Ապա, Արշաւիր Ծ. Վրդ. Գարուճեան կարդաց տեսչական տեղեկագիրը, որու յաջորդեց Մուշեղ Սրկ. Ադրաբեանի ուղերձը յանուն շրջանաւարտ սարկաւագներուն: Վկայականներու բաշխումը կատարեց Գարեգին Բ., ապա վերլուծումը կատարեց գեղարուեստական բաժնի բովանդակութեան: Հանդիսութիւնը փակուեցաւ «Կիլիկիա»ով եւ Կաթողիկոսին պահպանիչով:

**

ՀՈԼԻՎՈՒՏԻ «Սողանալեան» սրահը, կազմակերպութեամբ Համազգայինի Լոս-Անճըլըսի մասնաճիւղին «Արշիլ Կորքի» կերպարուեստի միաւորին, Յունիս 28-ին բացումը կատարուած է Վարդան Ասատուրեանի գործերուն ցուցահանդէսին: Վ. Թըթոեան ներկայացուցած է արուեստագէտին կենսագրականը՝ Պէյրութէն Երեւան, հուսկ՝ Լոս-Անճըլըս:

(Շար. Ա. էջէն)

Թէօրի գիտական աստիճանը շնորհող մասնագիտական խորհուրդ: Ան կը նըպաստէ հայ գիտական մտքին զարգացման ու արտասահմանեան նման հաստատութիւններու հետ կապեր հաստատելու:

**

ՕԺԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԷՆ

Կումայրիի մէջ կառուցուող բուժարանին համար զանազան սարքաւորումներով բեռնաւոր Իլ - 78 ռազմական օդանաւ մը Գերմանիայէն հասաւ Հայաստան: 30 թօն բեռը կազմուած էր շինութեան զանազան ապրանքներէ որոնք գնուած են երկրաշարժէն տուժածներու օգնութեան Ֆոնտին Գերմանիոյ մայրաքաղաքին բընակիչներուն կատարած նուիրատուութիւններով:

**

ՎԱՆԵՑԻ ՆԿԱՐԻՉԻՆ ԳՈՐԾԵՐԸ

Երեւանի գեղարուեստաթատերական Հիմնարկի 73-ամեայ դոցենտ Վարդգէս Ստեփանեանի անհատական ցուցահանդէսը բացուեցաւ Լրագրողներու Տան մէջ: Արուեստագէտը նկարած է Վանի ինքնապաշտպանութիւնը, հին Երեւանը եւլն.: Դրուատիքի արտայայտութիւններ ունեցան նկարիչներ Գրիգոր Աղասեան, Վահրամ Խաչիկեան, պատմաբաններ Գէորգ Ղարիբջանեան, Հայկազ Պօղոսեան եւ ճարտարապետ Վարազդատ Յարութիւնեան:

**

ՍՊԻՏԱԿԻ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ԿԵԴՐՈՆԸ

Սպիտակի մէջ բացուեցաւ մշակոյթի կեդրոնը. այդ առիթով տեղի ունեցող տօնակատարութիւնը սկիզբ առաւ Շիրակամուտ (երկրաշարժի վերնակեդրոն) գիւղէն եւ տարածուեցաւ շրջանով մէկ. համերգները, ցուցահանդէսներն ու հանդիպումները անցան դաշտերու մէջ, շինարարական հրապարակներու վրայ, հիւանդանոցներու մէջ, Սարամէջ, Հարթագիւղ, Ջրաշէն, Արեւաշող, Ծաղկաբեր եւ Գողարան գիւղերը:

**

ԱՅՎԱԶՈՎՍԿԻԻ ԵՐԿՈՒ ՊԱՍՏԱՌՆԵՐԸ

Այվազովսկիի պաստառ մը յայտնաբերուած է Լոնտոնի մէջ. այս մասին «Գոլոս Արմէնի» թերթին թղթակիցին տեղեկացուցած է Ազգ. պատկերասրահի տնօրէնը Շ. Խաչատրեան: «Սեւանայ լիճը» պաստառը գտնուած է Ի. Կիմիւշեանի տան մէջ: Երկրորդ պաստառ մը Շ. Խաչատրեան գտած է Վլատիվոստոկի պատկերասրահին մէջ, ուր բացումը կատարելու գացած էր «Սարեան ու իր ժամանակակիցները» ցուցահանդէսին: Հայաստան հասած են նկարիչին Արման Համերի նուիրուած «Լուսնակ գիշերը Ղրիմի մէջ» գործը ու այլ բարերարի մը կողմէ Ամերիկայի մէջ Տիկին Գորբաչովի նուիրուած «Տեսարան Պետերբուրգէն» պաստառը:

ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Ս. Մեսրոպ Վարժարան

Մանկապարտէզի վերամուտը կը կատարուի

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 12-ին, ԱՌԱՒՕՏԵԱՆ Ժ. 9-ին,

Արձանագրութիւնները՝ նոյն օրը, առաւօտեան 8-էն սկսեալ:

Յաւելեալ տեղեկութեանց համար հեռաձայնել Ժ. 8-էն սկսեալ

43 - 78 - 92 - 91
43 - 75 - 41 - 47

ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԴՊՐՈՑԱՍԵՐ ԵՐԿՍԵՌ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

Այս ծանուցումով բացուած կը յայտարարենք 1991 / 1992 տարեշրջանի արձանագրութիւնները:

Արձանագրութիւններ կը կատարուին մանկապարտէզէն մինչեւ 5-րդ դասարան:

Երթեւեկի լայն սպասարկութիւն (Իսի, Առնուվիլ...): Ամսավճարը կը ներառէ ճաշը եւ երթեւեկը: Յառաջիկայ տարեշրջանին՝

ՄԱՆԿԱՊԱՏԷԶԻ ՄԷՋ

– Կ'ընդունուին նախնական կարիքներու համար ինքնաբաւ մանուկներ՝ երկու ու կէս տարեկանէն սկսեալ:
– 4 տարեկանէն սկսեալ հայերէնի եւ ֆրանսերէնի կողքին, անգլերէնի հնչիւնային համակարգի հետ առաջին հանդիպում:

ՆԱԽԱԿՐԹԱՐԱՆԻ ՄԷՋ

– Կրթական Նախարարութեան ծրագրին կիրարկումը (Աճատէմիի հսկողութիւն):
– 6 տարեկանէն սկեալ կը դասաւանդուին անգլերէն եւ տեղեկագիտութիւն (էնֆորմաթիք):
– Նոյնպէս՝ կը կատարուին թատերական, երաժշտական, նկարչական աշխատանքներ:
– Հայերէնի եւ ֆրանսերէնի անբաւարարութեան պարագային՝ (գաղթական ընտանիքներու զաւակներուն) մասնաւոր դասաւանդութիւն:
– Կրթական ծրագրի իրականացման գծով, ամբողջացուցիչ հանդամանքով, ժապաւէններու եւ լսողա-տեսողական միջոցներու օգտագործ:
– Գիտական նիւթերու կիրառական ուսուցումը արհեստանոցի մէջ:
– Արձակուրդի շրջաններուն, գիտելիքներու ամրապնդման եւ իւրացման յատուկ աշխատանք թերացող աշակերտներու հետ:
– Աշխատանքի այս բազմազանութիւնը կազմակերպել հնարաւոր կը դառնայ շնորհիւ՝

● Ուսուցչական լայն կազմին (18 ուսուցիչներ 127 աշակերտներու համար)

● Փոքրաթիւ դասարաններուն (առաւելագոյն՝ 15 աշակերտ)

Յաւելեալ տեղեկութեան համար հեռաձայնել.–

43. 81. 01. 72 թիւին:

Հասցէ՝

1, Bld. du Nord — 93340 Le Raincy

ՏՆՕՐԷՆՈՒԹԻՒՆ

LA LIBRAIRIE BOGHOSSIAN

présente

1.- LA FETE DE LA MUSIQUE ARMENIENNE

— Nouveautés de K7 et disques

— Նոր սատացուած ձայներիզներ ու ձայնապնակներ

2.- DES LIVRES «ARMENIENS»
en anglais, arménien et français

Անգլերէն, հայերէն ու ֆրանսերէն գիրքեր

3.- ENCYCLOPEDIES ET DICTIONNAIRES

Հանրագիտարաններ ու բառարաններ

4.- LIVRES ET JEUX EDUCATIFS - ENFANTS

Մանկական գիրքեր ու մանկավարժական խաղեր

et à partir de la rentrée scolaire : «*Le Vidéotzayn*» se met en route avec des cours d'arménien.

Վիտէօձայնէն սկսեալ հայերէն վիտէօ ժապաւէններ ու հայերէնի դասեր

VISITEZ ou ECRIVEZ
à la LIBRAIRIE BOGHOSSIAN

117, avenue Jean-Jaurès, 94110 ARCUEIL
RER — Gentilly ou Laplace

Tél: 47. 40. 81. 32 Fax: 47. 40. 34. 22

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզի և Շրջակայից Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Կրօնական Ընկերակցութիւնը շնորհակալութեամբ ըստացած է հետեւեալ նուէրները.

Եկեղեցւոյ պայծառութեան՝ Պ. Նուպար Շիշմանեան 100 Ֆր., Տիկին Սրբուհի Աչճեան 500 Ֆր., Պ. Յակոբ Ճիրօղլու 1000 Ֆր., Տոքթ. Հերմինէ Արխեան 1000 Ֆր., Պ. Միշէլ Կոհերեան 400 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Կէօլեան 500 Ֆր., Տիկին Ամիրխանեան 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Համբարձումեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Միքայէլ Յակոբեան 10.000 Ֆր., Տիկին Էլիզ Բէքէն 400 Ֆր.:

Փոխան ծաղկեպսակի՝ Պ. Վահրամ Մոսափչեան, Տոքթ. Փաթրիք Խուպէսէրեանի մահուան առթիւ 500 Ֆր., Պ. Ռընէ Զաքըճեան Նշան Հայթայեանի մահուան առթիւ, 200 Ֆր.:

Մկրտութեան առթիւ.- Տէր եւ Տիկին Ժոզէֆ Գասարճեան իրենց աղջկան՝ Աննա-Մարիայի մկրտութեան առթիւ 10.000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Սերժ Հովելեան, իրենց զաւկին՝ Հայկ-Ալեքսանտրի մկրտութեան առթիւ 1000 Ֆր.:

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ՄԵԿՆՈՂ ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներէն կը խնդրուի –նախընտրաբար– հասցէի առժամեայ փոփոխութիւնը կատարել իրենց քաղին թղթատարի գրասենեակին միջոցաւ, չծանրաբեռնելու համար «Յառաջ»ի վարչութեան աշխատանքը:

Անկարելիութեան պարագային, կարելի է անշուշտ, դիմել գրաւոր թերթիս վարչութեան, մեկնումի թուականէն 5 – 6 օր առաջ, տալով երկու հասցէները (ընթացիկ եւ նոր) եւ կցել 30 Ֆր.ի դրոշմաթուղթ Ֆրանսայի համար: Ամրան շրջանի թղթատարական յաւելեալ անկանոնութիւնները պատճառ են, որ արտասահման մեկնողներու հասցէի փոփոխութիւն չըկատարուի:

Արձակուրդի առթիւ, հասցէի փոփոխութիւն չի կատարուիր առկախ հաշիւ ունեցող բաժանորդներուն:

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»ի

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE VILLEURBANNE

126, avenue Roger Salengro
69100 Villeurbanne

Tout comme l'an passé, aux beaux jours, la MCA de Villeurbanne a renoué avec la tradition des repas-kebab du samedi soir. Chaque samedi, vers 20 h une repas vous est proposé en plein air. dans une ambiance arménienne chaleureuse. Repas à partir de 30 F. Réservation au 78. 94. 37. 36, après-midi.

Venez en famille ou entre amis, vous serez servis !

●

L'activité chorale de la MCA Villeurbanne va prochainement débuter. Nous vous proposons d'explorer ensemble le répertoire classique et traditionnel arménien. L'encadrement prévu est à la hauteur de vos ambitions. Si vous êtes intéressés, veuillez nous contacter au plus vite au 78. 94. 37. 36 après-midi.

●

La MCA de Villeurbanne recherche sur la base d'un Contrat Emploi Solidarité (ex TUC), une jeune femme 20/25 ans pour effectuer diverses tâches ménagères à mi-temps (20 heures). Veuillez prendre contact au 78.94.37.36 après-midi.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է Տիկին Ժանէթ Կալոնէ եւ Պ. Անրի Կալոնէ 500 Ֆր., Տիկին Ծնունդ Մաղաքեանի մահուան առթիւ:

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՌՈՒՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՁԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՀԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻԷ

Խնամուած աշխատանք — *Travail soigné*

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ 31
MERCREDI
31 JUILLET
1991

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

66րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.592
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
Directrice: Arpik Missakian
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Tel.: 47.70.86.60 — Telex : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48.00.06.70 —
C.C.P. Paris 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66e ANNÉE — No 17.592

ՄԱՄՈՒԼ

«LE QUOTIDIEN DE PARIS»

ԹՈՒՐՔԻԱ՝ ԵՐԱԶՆԵՐ ԵՒ ԽՐՈՎՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՄՈՌՆԱ՞Լ 1915-Ը

Յուլիս 29-ին, Քոթիտիէն տը Փարի երկու էջ նուիրած էր Թուրքիոյ, վերոյիշեալ ընդհանուր խորագրին տակ, բայց առանձին եւ տարբեր յօդուածներով: Անոնցմէ մէկը որ կը վերաբերի Կովկասի առաւելաբար կը շահագրգռէ մեզ, թէեւ բոլորն ալ շահեկան բնոյթ ունին: «Բացուիլ դէպի Կովկաս» գրութիւնը ստորագրած է Անթուան Կոտլէր: Սկիզբէն կը նկատէ որ եթէ բացառուին Նորվեկիոյ քանի մը սառած մղոնները, Թուրքիա միակ երկիրը կը մնայ Ատլանտեան Ուխտին որ սահման ունենայ Խորհ. Միութեան հետ: 80-ական թուականներէն ի վեր, Թուրքիա առանձնաշնորհեալ վկան եղած է Կովկասի բոլոր ցնցումներուն: Հետաքրքրութեամբ եւ յաճախ մտահոգութեամբ, Թուրքիա հետեւած է 1988-89-ի Ղարաբաղի բախումներուն, 1989 Ապրիլի Վրաստանի սանձումին խորհրդային բանակին կողմէ, Վրաստանի եւ Հայաստանի ընտրութիւններուն: Պաշտօնապէս, Թուրքիա կը խուսափի կրակին վրայ իւղ լեցնելէ, բայց, անպաշտօն, Անգարայի ղեկավարները չեն ծածկեր իրենց նախընտրութիւնները եւ յառաջ կը քշեն ցեղային եւ կրօնական համախոհութիւնը: Դիւանագէտներ պաշտօնն ունին ուղերձ մը փոխանցելու, գաղտնաբար. - «Ազերիները մեր եղբայրներն են: Բնական է որ տկարութիւն մը ունենանք իրենց հանդէպ»: Հարց չի կրնար ըլլալ, սակայն, մամուլի մէկ հատուածի մը ծայրայեղ դիրքերուն հետ նոյնանալ, որ ամէն մեծ աղմուկի առեն «հայ աւազակները» կը դատապարտէ:

Եթէ Անգարայի մէջ, սովորութիւն է բողոքել արտասահմանի Հայերուն «լոպի»ներուն դէմ, որոնք 1915-16-ի վայրագութեանց ճանաչման պատրուակին տակ, սահմաններու փոփոխութիւններ կուզեն, Թուրկութ Էօզալ, ինք, շատ աչալուրջ է: Եւրոպական իր փառամոլութիւնները կը ստիպեն որ նկատի առնէ արեւմտեան հանրային կարծիքը: Հայ ժողովուրդի ցեղասպանութեան ճանաչումը 1987 Յունիս 18-ին Եւրոպական Խորհրդարանին կողմէ, ճիշդ երկու ամիս ետք Թուրքիոյ մէկ նոր դիմումէն Համաքակաց Շուկային, որպէս ապդարարութիւն ծառայեց իրեն: Եւ եթէ նոյնիսկ, թրքական դիւանագիտութիւնը ճարպիկութեան հնարքներ կը սպառէ ուրանալու համար Ա. Աշխարհամարտին գործուած ջարդերուն ծաւալը, Անգարա միշտ կը մերժէ շատ բացայայտ կերպով ազերի դատը պաշտպանել: 1988 Դեկտեմբերին, Թուրքիա, նոյնիսկ, իրար անցաւ եւ օգնութեան խումբեր ղրկեց Հայաստանի երկրաշարժէն ետք:

Գրութեան երկրորդ մասը ունի ենթախորագիր մը՝ Մոռնա՞լ 1915-ը ու կը գրէ.- «Այսօր, նոր կացութիւնը՝ ստեղծուած Վրաստանի եւ Հայաստանի անկախութեան հռչակումներով, նոր հեռանկարներ կը բանայ թուրք դիւանագիտութեան եւ տնտեսութեան: Այս Հանրապետութիւնները կ'ուզեն ժամ առաջ շրջադարձել խորհրդային տնտեսական նախկին ցանցերը եւ չեն ծածկեր իրենց շահեկանութիւնը Եւրոպայի դրան հետ փոխանակումներու ամրապնդման»:

Նորութիւնը, յօդուածագրին համար, Հայաստանի հետ յարաբերութեանց մէջ կը կայանայ: Անշուշտ, կ'ըսէ մեծ հաշտութիւնը դեռ օրակարգի վրայ չէ: Հայերը չեն մոռցած 1921-ի մեծ բաշխումը խորհրդայիններու եւ քէմալականներու միջեւ որ վերջ դրաւ 1918-ի իրենց անկախ Հանրապետութեան: Բայց, իրապաշտութիւնը անհրաժեշտ է: Թուրքերն ալ գոհ կը թուին ներսի Հայերուն հետ այս չփումէն, որ ի չգոյէ քաղաքական համաձայնութիւններու, պէտք է յանգի ամէն տեսակի փոխանակութեանց: Բայց, առաւելաբար մեծ յոյսեր կը դնեն Ազրպէջանի Սեպտեմբերի նախագահական ընտրութիւններուն վրայ, որոնք իրենց թոյլ պէտք է տան աւելի արդիւնաւէտ գործակցութիւններ նախատեսելու: Առայժմ, փոխանակութիւնները մշակութային եւ համալսարանական են, բայց, Պոլսոյ եւ Տրապիզոնի ելմտագէտները, արդէն իսկ աչք տնկած են ազերի ստորերկրեայ հարստութեան:

Անդրկովկասի հետ տնտեսական յարաբերութիւններու զարկ տալու այս նոր փափաքը, առանց դիրք ճշդելու պաշտօնապէս, Հանրապետութիւններու միջեւ գոյութիւն ունեցող հարցերուն, չի կրնար չմտահոգել մոսկովեան, խորհրդային եւ ռուս ղեկավարները: Կովկասեան համաբարդաւաճման այս նոր տարածքը կը վտանգէ մահամերձ օսմանեան Կայսրութեան 19-րդ դարու նուաճումներու ժառանգութիւնը: Անգարայի իշխանութիւնները գիտակից են ատոր: Այս իսկ պատճառով, կը նախընտրեն չգրգռել հիւսիսի մեծ դրացին, զօրավիգ կենալով թրքախօս փոքրամասնութեանց պահանջներուն եւ հանդարտութեան մթնոլորտի մը կը ձգտին, մէջտեղ դնելով Սեւ Ծովու հասարակաց Շուկայի մը գաղափարը, որ շրջանի բոլոր Պետութիւնները համախմբէ: Երկար ատեն սարսափին ըլլալէ ետք, Թուրքիա, վաղը, կրնայ Կովկասի մեծ խաղաղարարն ըլլալ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՃԱԿԱՏ

– ՁԵՆՔԵՐՈՒ ՅԱՆՁՆՈՒՄ
– ՀԱՅ-ՎՐԱՑԱԿԱՆ ԴԱՇԻՆՔ
– ԲԱԽՈՒՄՆԵՐ՝ ՎԱՐԴԵՆԻՍ, ՄԵԿ ԶՈՀ
– ՊՈՒՇ ՃԱՇԻ ՀՐԱՒԷՐՅ ԼԵՒՈՆ ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԸ

Կիրակի գիշերուընէ սկսեալ (Յուլիս 28) ֆրանսական ձայնասփիւռը եւ ընդհանրապէս բերանացի թէ գրաւոր մամուլը «զգայացունց» բնոյթ տուին Հայաստանի պաշտպանութեան Կոմիտէի մէկ կոչին, զայն վերածելով ընդհանուր զօրակոչի, զոր հրահանգած կ'ըլլայ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան: Դեռ Երեքշաբթի իսկ, Յուլիս 30-ին, Քոթիտիէն տը Փարի կը խորագրէր. - «L'Arménie mobilise», Մոնտ ալ նախորդ իրիկունը նոյնիմաստ լուր մը կու տար, շեշտելով, չակերտի մէջ՝ «Հայրենիքի պաշտպանութեան համար»: Երկուշաբթի (Յուլիս 29) առտու իսկ պէտք եղած լուսաբանութիւնները առած էինք Երեւանէն, բայց, ինչպէս բացատրեցինք մեր նախորդ թիւով, ելեկտրական հոսանքի չգոյութեան պատճառով, թերթը նախապէս հրատարակած էինք:

Ուրեմն ճշդենք որ եղածը սա է: Պաշտպանութեան կոմիտէն կոչ մը ըրած է բոլոր ռազմական զէնքերը յանձնելու որպէսզի հաշուառուին: Յայտարարութեան մէջ կ'ըսուի նաեւ թէ յանձնողները կրնան իրենք ալ մասնակցիլ այդ հաշուառման կամ յայտնել եթէ տրամադիր են գրագելու կոմիտէի պաշտպանութեան հարցերով: Ճիշդ է, որ կոմիտէն կը յայտնէ նաեւ թէ Խորհ. Միութիւնը եւ Ազրպէջանը չյայտարարուած պատերազմ կը մղեն հայ ժողովուրդին դէմ եւ այլեւս կարելի չէ հարցերը լուծել միայն քաղաքական միջոցներով: Եւ որովհետեւ պաշտպանութեան կոմիտէն կը գտնուի Լ. Տէր-Պետրոսեանի հովանաւորութեան ներքեւ, լուրը արագօրէն կը դառնայ՝ «Լ. Տէր-Պետրոսեան զօրակոչ կը յայտարարէ», մինչ նման նախաձեռնութեան մը համար, թերեւս աւելորդ չէ որ Պետութիւնը նախ բանակ ունենայ:

Այս առընչութեամբ արդէն, Յուլիս 30-ին «Արմէնփրէս» հետեւեալ ճշգումը կը հաղորդէր.-

«"Արմէնփրէս"ը լիազօրուած է յայտարարելու, որ Հայաստանի Հանրապետութիւնում որեւէ զօրակոչ չի անցկացւում: Այդ կարգի հարցերի վերաբերեալ որոշում ընդունելու իրաւասութիւնը պատկանում է Հայաստանի Գերագոյն խորհրդին, այլ ոչ թէ Հանրապետութեան պաշտպանութեան կոմիտէին:

Տեքստի ոչ ճիշդ մեկնաբանման հետեւանքով աղաւաղուել է պաշտպանութեան կոմիտէի դիմումի իմաստը: Խօսքն բստ էութեան վերաբերում էր այն անձանց ցուցակագրմանը, որոնք, անհրաժեշտութեան դէպքում, պատրաստ են կամաւորութեան հիմունքով մտնել ինքնապաշտպանութեան ջոկատներ»:

Յուլիս 30-ին, այս հարցին եւ հայեւվրացական դաշինքին կ'անդրադառնային Քոթիտիէն եւ Իւմանիթէ:

Արդարեւ, ինչպէս գրած էինք (Յուլիս 27 / 28), Շաբաթ օր, պատուիրակութիւն մը գացած էր Թիֆլիս եւ Յուլիս 27-ին պայմանագիր ստորագրուեցաւ Հայաստանի ու Վրաստանի միջեւ պետական փոխյարաբերութիւններու հիմնական սկզբունքներուն մասին, Լ. Տէր-Պետրոսեանի ու Զ. Գամսախուրդիայի կողմէ: Թիֆլիսի օդակայանը որ հայկ. եւ վրացական դրօշներով զարդարուած էր, հայկական պատուիրակութիւնը դիմաւորած է նախագահ Զ. Գամսախուրդիա: Լ. Տէր-Պետրոսեանի կ'ընկերանային փոխ վարչապետ Գէորգ Վարդանեան, Արտ. յարաբերութիւններու յանձնախումբի նախագահ Դաւիթ Վարդանեան, արտ. նախարարի տեղակալ Աշոտ Եղիազարեան ու պաշտօնական այլ անձնաւորութիւններ: Դաշինքին ստորագրութենէն առաջ հայկ. պատուիրակութիւնը զրոյց ունեցած է Վրաստանի նախագահին հետ, իսկ ստորագրութենէն ետք երկու նախագահները առանձին. ապա տեղի ունեցած է մամուլի ասուլիս: Այս դաշինքը բաղկացած է եօթը կէտերէ, ուր ընդգրկուած են փոխադարձ գերիշխանութեան եւ հողային տարածքներու ամբողջականութեան ճանաչումը, մէկ երկրին միւսին ներքին գործերուն չմիջամտելու սկզբունքը, առեւտրական փոխանակութիւններու հարցերը եւլն. եւլն: Կը մնայ վաւերացումը երկու երկիրներու Խորհրդարաններուն կողմէ, ապա Սեպ. 15-ի շուրջ վրացական

(Շար.ը Դ. էջ)

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՄՈՍԿՈՒԱ - ԵՐԵՒԱՆ - ՊԱՔՈՒ ԸՍՏ Հ. ԱԼԻԵՒԻ

Հայտար Ալիեւ բրեժնեւեան շրջանի ազերի այն ղեկավարն է որ անգամ ընտրուած է Պոլիտպիւրոյին: Ան վերջին տարիներու նորաբարութեան հովերով մէկդի դրուած ու գրեթէ մոռցուած անուն մըն էր երբ Յուլիս 19-ին հրաժարելով Համայնավար կուսակցութենէն կրկին ուշադրութիւնը կեդրոնացուց իր վրայ: Թրք. «Հիւրրիյէթ» թերթին Մոսկուայի թղթակիցը Ալիեւի հետ հարցազրոյց մը կատարած է որ հրատարակուած է Յուլիս 28-ի թիւին մէջ. հոն Ալիեւ բաւական խստօրէն կը քննադատէ Մոսկուայի խառնակիչ դերն ու իր երկրին նոր ղեկավարութեան վարած քաղաքականութիւնը: Անոր արժեւորումով Մոսկուա Հայերն ու Ազերիները իրարու կոտորել կու տայ, իսկ Ազրպէջանի Համայնավար կուսակցութիւնը այդ քաղաքականութեան գործիք կ'ըլլայ: Ալիեւի համար բաժակը յորդեցնող կաթիլը եղած է խորհ. զօրքին 1990 Յունուար 20-ին Պաքուի արիւնալի ճնշումը: Ան կ'աւելցնէ թէ «Միութեան նոր դաշնագիր» կոչուած ոչնչաբանութեան ալ չի հաւատար: Կը պատմէ թէ Ղարաբաղի խնդիրը ծագելուն, Մոսկուայի կեդր. կոմիտէն ոչինչ ըրաւ զայն հարթելու համար, իսկ Հայաստանի ազգայնական ուժերն ու Ազրպէջանի համայնավարները իւղ լեցուցին կրակին վրայ:

Ալիեւ դառնութեամբ կ'աւելցնէ թէ հակառակ որ Գորբաչով ու ներկայի ղեկավարութիւնը «լճացման շրջան» կը կոչեն իր պաշտօնավարութեան տարիները, ինք երբեք պիտի չյօժարէր իր ժողովուրդը կոտորել տալու: «Այսօր Պաքուի մէջ տակաւին ի զօրու է արտակարգ վիճակը ու 20-25 հոգի երբ տեղ մը հաւաքուին, անմիջապէս Պաքուի հրամանատարը զինուոր կը ղրկէ ու ցրուել կու տայ. այս ձեւով չըլլար Ազրպէջանի անկախութիւնը» կ'ըսէ ան: Թղթակիցը կ'աւելցնէ թէ նախկին ղեկավարը այսօր ամէն պերճանքէ զրկուած, նոյնիսկ ինքնաշարժ մը չունի իր տրամադրութեան տակ: Երբ իրեն կը յիշեցնէ այն օրերը ուր Ալիեւ կը վայելէր ղեկավար մարդու առանձնաշնորհները, ան ափսոսանքով կը պատասխանէ. «այդ տարիներուն վարդագոյն երազներու մէջ թաղուած, անկարող էի պատուհանէն դուրսը տեսնելու»:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՏԵՂԱՆՈՒՆՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

(Բ. եւ վերջ)

Մասիսայի շրջանի Բայթար գիւղը վերանուանուել է Հովտուն, որ նշանակում է հովարան, ամառանոց, զովատուն: Այդ անունը համապատաշաճ ու գեղեցկայարմար է Հովտուն գիւղի տեղանքին: Իջեւանի շրջանի գիւղերից մէկն էլ վերանուանուել է Հովք, որ նոյնպէս նշանակում է հովարան, ամառանոց:

Հայերէնի տեղանուանակերտ ընտիր ձեւոյթներից է տափ բառը, որ նշանակում է տափարակ տեղ, հարթավայր, ընդհանրապէս՝ գետին, հող, դաշտ: Ժամանակակից գրական լեզուն չի պահել այդ բառի առանձին գործածութիւնը: Այն պահպանուել է միայն Արցախի բարբառում: Տափ ձեւոյթով են կազմուած մեր պատմական նշանաւոր տեղանուններից շատերը: Առաւել նշանաւորը Տուարածատափի դաշտն է (այժմ կոչւում է Կարաճաղի), որը գտնւում է Արաքս գետի վերին հոսանքի շրջանում, Բիւրակն եւ Այծպտկունք լեռնագանգուածների միջեւ: Այդ դաշտի անունով Տուարածատափ կամ Տմարածատափ է կոչուել Մեծ Հայքի Տուրուբերան նահանգի գաւառներից մէկը: Տափերական է կոչուել Հայոց հին մայրաքաղաք Արտաշատում Արաքսի վրայով գցուած կամուրջը: Հաւանաբար, հնում Տափերական էր կոչւում Արարատեան դաշտի մի հատուածը (հէնց Արտաշատի Տափերական կամրջի շրջակայքում): Ահա այս ամէնը հաշուի առնելով, Արարատի շրջանի Կիրովի անուան խորհտնտեսութեանը կից աւանը վերանուանուել է Տափերական, որը համապատասխանում է տեղանքին, նոյն շրջանի Շիրազլու գիւղը՝ Ոսկետափ, որ նշանակում է բարեբեր, ընտիր հող, Իջեւանի շրջանի Չիչակբուլաղ գիւղը՝ Գեղատափ, որ նշանակում է գեղեցիկ հողադաշտ:

Դրախտ բառացի նշանակում է ծառաստան, պարտէզ: Այսպէս է կոչուել աստուածաշնչեան երանաւէտ վայրը՝ այն հրաշագեղ պարտէզը, որտեղ ապրում էին Ադամն ու Եւան: Միաժամանակ հայերէնում դրախտ է կոչւում ընդհանրապէս ծառաստանը կամ պարտէզը: Մինչեւ 19-րդ դարի վերջը ծառաստան իմաստով դրախտը գործածական էր որպէս առանձին բառ: Մեր հին տեղանուններում ծառաստան իմաստով դրախտը պահպանել է Տարօնի հնագոյն սրբատեղերից մէկը՝ Աշտիշատից ոչ հեռու գտնուող Հացեաց դրախտ անտառապուրակը: Նոյն իմաստով դրախտ անունը պահպանել է ԼՂԻՄ-ի Հադրութի շրջանի այժմեան Դրախտիկ գիւղը: Ժամանակին Դրախտիկ է կոչուել նաեւ Կրասնոսելսկի շրջանի Թոխլուջա աւանը, որն այժմ վերստացել է իր անունը՝ Դրախտիկ: Այս աւանն, իրօք, գտնւում է անտառապատ վայրում:

Հայերէնի բակ բառը գաւիթ, բակ իմաստից բացի, նշանակում է նաեւ գիւղ, աւան, շէն, բնակավայր: Կոտայքի շրջանում այդ ձեւոյթով կազմուած մի գիւղ կայ, որ սկզբում կոչուել է Տաճարաբակ, այսինքն՝ տաճար ունեցող գիւղ: Յետոյ Տաճարաբակը աղաւաղուել է, դարձել Թէջրաբակ: Իրենց արմատներով չհետաքրքրուող կոմունիստ ղեկավարները այս անունը համարել են օտարաշունչ եւ 1946 Թուականին գիւղը վերանուանել Զորաղբիւր: Դա սխալ վերանուանում էր, բնակավայրը պարզապէս պէտք է վերստանար իր նախկին Տաճարաբակ անունը: Բակ բաղադրիչով տեղանուններ ենք ունեցել յատկապէս Սիւնիքի Սոթք (այժմեան Վարդենիսի շրջանն ու Կրասնոսելսկի շրջանի մի մասը) գաւառում: Ստեփանոս Օրբելեանը յիշատակում է Սոթք գաւառի 75 գիւղանուն, որոնցից 15-ը կազմուած են բակ ձեւոյթով: Տեղանուանական յանձնաժողովը վերանուանել, աւելի ճիշտ վերականգնել է այդ գիւղերից երեքի անունները. Կրասնոսելսկի շրջանի Ջայքենդ գիւղն այժմ կոչւում է Դպրաբակ, այսինքն՝ դպիրների, գրիչների (ձեռագիր ընդօրինակողների) բնակավայր, Վարդենիսի շրջանի Ադիբլու գիւղը Նորաբակ, նոյն շրջանի Ղայաբաշ գիւղը Գեղամաբակ, այսինքն՝ Գեղամի գիւղ:

Կրասնոսելսկի շրջանի Օրջոնիկիձէ գիւղն այժմ կոչւում է Վահան: Սա անձնանուն չէ: Այս դէպքում վահան նշանակում է պաշտպանական զրահ, թշնամուն դիմակայող ամրոց: Մասիսի շրջանի Ջահմէթ գիւղը վերստացել է իր նախկին հայկական անունը՝ Խաչփառ: Սկզբում այս գիւղը կոչուել է Խաչափարախ, որ կազմուած է խաչ եւ փարախ արմատներից: Փարախն այս բառաբարդութեան մէջ փոխաբերական իմաստ ունի եւ նշանակում է՝ եկեղեցին հաւատացեալների հօտի ապահով հանգրուանն է: Աւելի պարզ ասած՝ խաչափարախ նշանակում է ապաւինել խաչին: Ժողովուրդը Խաչափարախը սեղմել ու դարձրել է Խաչփառ, որն էլ ընդունուել է տեղանուանական յանձնաժողովի կողմից:

Ասացինք, որ Լուսակերտ անունով երկու բնակավայր կայ, մէկը՝ Արթիկի, միւսը՝ Նայիրիի շրջանում: Կրկնութիւնները չափաւորելու նպատակով վերականգնուել է Նայիրիի շրջանի Լուսակերտ աւանի նախկին անունը Արգելը: Հնում այս աւանի շրջակայքը եղել է արքունի որսատեղիներ, մի տեսակ արգելանոցներ: Հաւանաբար, այդ ժամանակներից է բնակավայրն ստացել Արգել անունը: Այդ հնաբոյր անուան խորքում հայրենի բնաշխարհի պատմութեան մասնիկ-է թաքնուած:

Նոյեմբերեանի շրջանի Շաւարշաւան գիւղը վերստացել է իր հին՝ Կոթի անունը: Ուսումնասիրողներից ոմանք կոթ բառն արտածում են կոթող բառից: Հաւանաբար այստեղ կոթող է եղել, որի պատճառով բնակավայրն սկզբում կոչուել է Կոթողի շէն, յետոյ դարձել Կոթի շէն, ապա սեղմուել ու ստացել Կոթի անունը:

Սիսիանի շրջանի Զոմարդլու գիւղը, Թանահատ վանքի անունով վերանուանուել է Թանահատ, որ նշանակում է թան խմելն ընդհատողներ: Հանգամանալից ստուգաբանութիւնը տալիս է Ստեփանոս Օրբելեանը՝ գրելով. «Այն ժամանակ սուրբ եւ անպատմելի կարգով ծաղկում էր հրաշափառ ու հռչակաւոր Թանահատի վանքը, որը գտնւում է Վերին Սիւնիքի մի լերան ստորոտի բարձրադիր տեղում, անտառի մէջ: Այնտեղ կային մշտապէս աղօթող նուիրեալ կրօնաւորներ՝ հեռացած ամէն տեսակի փափուկ կերակուրներից, միայն ցամաք հացով ու լոկ ջրով էին յագեցնում իրենց քաղցն ու ծարաւը, այն էլ օրը մէկ անգամ, երեկոյեան դէմ: Լուռ ու մունջ, անվրդով, որպէս վառ կանթեղներ կախուած էին աղօթքի համար գիշեր ու զօր, եւ նրանց պաշտամունքային արարողութիւնները գիշեր-ցերեկ երբեք չէին դադարում: Սպասաւորներից բացի, վանքի դռներից ոչ ոք դուրս չէր գալիս: Թէեւ շատ անգամ Սիւնեաց իշխանների ու եպիսկոպոսների կողմից ստիպուեցին, բայց չհամաձայնեցին կերակրները թան, պանիր կամ ձուկ ճաշակել, միայն բաւարարւում էին բանջարեղէնով ու ընդեղէնով: Այդ պատճառով էլ Թանահատներ կոչուեցին»:

Հայաստանում Բարձրաւան անունով երկու բնակավայր կայ. մէկը Գորիսի, միւսը՝ Սիսիանի շրջանում: Զուգանունները նուազեցնելու նպատակով Սիսիանի շրջանի Բարձրաւանը վերանուանուել է իր հին՝ Մուցք անունով: Մեր օրերի հեռաւորութիւնից դժուար է ստուգաբանել միջնադարեան այդ հայաշունչ անունը: Հնարաւոր է, որ այն կոչուած լինի Մուրցք, որը նշանակում է մրցանք, մրցատեղի:

Բաղադրեալ տեղանուններում Նոր-ը հանդէս է գալիս որպէս առանձին բառ (Նոր Խարբերդ), բարդ տեղանուններում ձեւոյթ՝ (Նորաւան): Այս Նորը ե՛ւ որպէս բառ, ե՛ւ որպէս ձեւոյթ շատ է շռայլւում: Այստեղ անհրաժեշտ է նշել հետեւեալը: 1920-ական Թուականներից մինչեւ այսօր մեր Հանրապետութիւնում ջանում են ինչ-որ չափով վերակենդանացնել Արեւմտեան Հայաստանում եւ Կիլիկեան Հայաստանում կորցրած մեր տեղանունները: Բայց ի՞նչ ենք ուզում հաստատել դրանով, որ հաշտւում ենք մեր ճակատագրի հետ ու սեղմո՞ւմ: Իսկ չէ՞ որ այսօրուայ Հայը չի հաշտուել, ոչ էլ վաղուայ Հայն է հաշտուելու իր պապենական հայրենիքի կորստի հետ: Եթէ ինչ-որ տեղ կարելի է արդարացնել Երեւանի առանձին փողոցներ Արաբկիրի, Զէյթունի, Մալաթիայի, Սեբաստիայի անուններով կոչելը, ապա տեղին չի եղել Հանրապետութեան մի քանի բնակավայրեր Անի, Արմաշ, Արտամէտ, Բալահովիտ, Մուսալեռ, Սիփան անուններով անուանելը: Դրանով կորցրած հայրենիքի կարօտին դարման չես անի: Իրականում մենք չփոթ ենք ստեղծում եւ Հայ մարդու համար դժուարացնում ճանաչելու 400 հազար քառակուսի կիլոմետր տարածք ունեցող պապենական բուն բնօրրանը եւ նրա մի փոքրիկ հատուած Հայաստանի Հանրապետութիւնը: Աւելի ճիշդ է, երբ այդպիսի բնակավայրեր կոչելիս կցում ենք Նոր բառը եւ տեղանունը դարձնում բաղադրեալ, Նոր Արտամէտ, Նոր Հաճըն (Նայիրիի շրջանում), Նոր Ամանոս, Նոր Եդեսիա (Աշտարակի շրջանում), Նոր Կեսարիա (Հոկտեմբերեանի շրջանում): Այս հայեցակէտից ելնելով, Վայքի շրջանի Գիւլատան գիւղը, որտեղ բնակութիւն են հաստատել Նախիջեւանի ԻԽՍՀ Բաբեկի շրջանի Ազնաբերդ հայկական գիւղից եկած փախստականները, անուանուել է Նոր Ազնաբերդ:

Վարդենիսի շրջանի Գինաշլի գիւղը վերստացել է իր հին անունը՝ Կուտական, որ նշանակում է բազմամարդ, կուտակուած, խմբուած, նոյն շրջանի Կզըլքենդը՝ Ծափաթաղ, այսինքն՝ ափին գտնուող գիւղ (բաղադրամասերն են. (ծ)+ափ+թաղ), Շիշկայան՝ Գուկատիճ, այսինքն՝ Գուկի գիւղ (ատիճ կամ ատինջ նշանակում է գիւղ), Ենիքենդը՝ Տրետուք, այսինքն՝ Հայոց դպրութեան Տիր կամ Տրէ աստուծու տուած, Սովետքենդը՝ Կախակն, այսինքն՝ կախուած աղբիւր, Նարիմանլուն՝ Շատուան, որ նշանակում է բազմամարդ բնակավայր կամ ուրախութեան բնակավայր, Ղոշաբուլաղը՝ Շատջրէք, այսինքն՝ Ջրառատ, Ջառքենդը՝ Կութ, այսինքն՝ այգեկութ, բերքահաւաք, Մասիսի շրջանի Ջանգիլար գիւղը՝ Զորակ, որն իր մէջ ունի զօրաւոր իմաստը, Կրասնոսելսկի շրջանը Ամրխեր գիւղը՝ Կալաւան, այսինքն՝ կալեր կամ շատ հացահատիկ ունեցող գիւղ:

Պատմիչ Ստեփանոս Օրբելեանը Սոթք գաւառի անունը ստուգաբանում է այսպէս. սոթը ուժեղ, մրրկաշունչ քամի է Սեւանայ լճի վրայ, որի ժամանակ նաւագնացութիւնն անկարելի է դառնում: Ահա այդ քամու անունով գաւառը կոչուել է Սոթք կամ Սոդք: Դրա համար էլ Վարդենիսի շրջանի Զոդ բնակավայրը վերանուանուել է Սոթք:

Հայաստանը հնուց ի վեր հռչակուած է եղել որպէս հացահատիկի, յատկապէս ցորենի երկիր: 1915-ից առաջ Հայկական լեռնաշխարհում կար աւելի քան 60 հազար ջրաղաց: Չնայած մեր ժամանակների Հայը գրեթէ զրկուել է ջրաղացից, բայց չի մոռացել այն, քանզի ջրաղացի մէջ Հայոց ստեղծարար աշխատանքի հազարամեայ հեւք կայ: Հաշուի առնելով այդ հանգամանքը, վերականգնուել է Վարդենիսի շրջանի Սարիեաղուբ գիւղի նախկին անունը՝ Ջաղացաձոր: Սա մի բնակավայր է, որտեղ ժամանակին շատ ջրաղացներ են գործել:

Պարոյր Սեւակի ծննդավայրը՝ Արարատի շրջանի Սովետաշէն (Զանախչի) գիւղը վերանուանուել է Զանգակատուն, որի մէջ կայ մեծ բանաստեղծի «Անլռելի զանգակատուն» պոէմի անուան հիմնամասը եւ այն իմաստը, որ Պարոյր Սեւակի ծննդով այս բնակավայրը դարձաւ հայ քնարերգութեան մի զանգակատուն, որտեղից ղօղանջեցին եւ յաւերժի ուղեկիցներ դարձան Հայոց մեծերից մէկի քերթութիւնները:

ՀԱՅԿ ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ

«ԷՄՆԸՍԹԻ ԻՆԹԷՐՆԷՅՇԸՆԸԼ»Ի ՏԵՂԵԿԱԳՐԷՆ

ԳԱՆԱՏԱ

Կարմրամորթներու հետ հողային վէճ մը գլխաւոր պատճառն է որ Գանատա եւս տեղ գրաւէ մարդկային իրաւանց ոտնահարման պարագաներով հարուստ տեղեկագրին մէջ:

Յուլիսին սկիզբը ծայր առաւ խնդիրը որ հակադրեց երկրին իշխանութիւններն ու կարմրամորթները: Այս վերջինները զէնքի դիմեցին ու պատնէշներ կանգնեցին Մոնրէալի մօտակայ Օքա քաղաքին մէջ, արգիլելու համար կոլֆի թաղապետական դաշտ մը ընդլայնելու ծրագիրը, որ կը տարածուէր իրենց ցեղախումբին կողմէ պահանջուած հողերուն վրայ: Դէպքերը ողբերգական ընթացք առին երբ շրջանային ոստիկանութիւնը փորձեց զէնքի ուժով խորտակել պատնէշները ու արտասուաբեր կազ գործածեց. բախումը պատճառ եղաւ ոստիկանի մը մահուան:

Յաջորդական շաբաթներուն բազմահարիւր Մոհաուքներ ապաստանեցան պատնէշներու ետին ու բանակցութիւններ բացուեցան դաշնակցային իշխանութեան եւ շրջանային կառավարութեան միջեւ: Առաջինները խոստացան կարմրամորթներուն հաշւոյն գնել վիճայարոյց հողերը ու Օգոստոսի վերջաւորութեան պատնէշներուն մեծ մասը քակուեցաւ:

Մոհաուքներէ շատեր որոնք ձերբակալուած էին դէպքերու ընթացքին, տեղեկացուցին թէ դէշ վարմունք տեսած էին ու անոնցմէ ոմանց արտօնուած չէր անմիջապէս փաստաբան մը ունենալ: Կարմրամորթներու խումբ մըն ալ բանտարկուած էր զինակայանի մը մէջ. անոնք գլխաւորաբար ամբաստանուած էին առանց արտօնութեան զէնք ունենալու եւ ըմբոստութեան մասնակցած ըլլալու յանցանքով: Մեծ մասը առաջին հարցաքննութենէ մը ետք պայմանաւոր կերպով ազատ արձակուեցաւ:

Կարմրամորթներու այս պարագայէն զատ, մահապարտի մը կացութիւնը պատճառ եղած է որ «Էմնըսթի Ինթէրնէյշընըլ» հետաքրքրուի այս երկրով: Լի Ռապըրթ Ֆլորիտա ետ զրկուելու սպառնալիքին ենթակայ է. հոն ոճրագործութեամբ ամբաստանուած է ու այդ նահանգին օրէնքներուն համաձայն, վախ կայ որ մահուան դատապարտուի: 1990-ին 313 բանտարկեալի համար նոյն վախը կար Ֆլորիտայի մէջ ուր 1976-էն 1990 Դեկտեմբեր 25 հոգիի մահավճիռը գործադրուած է:

«Էմնըսթի Ինթէրնէյշընըլ» Ապրիլին դիմում կատարած է Գանատայի Արդարադատութեան նախարարութեան, խնդրելով որ Լի Ռապըրթ Ֆլորիտա չղրկուի, այնքան ատեն որ այդ նահանգին իշխանութիւնները ապահովութիւն չտան որ ան մահուան պիտի չդատապարտուի: Արդարադատութեան նախարարը պատասխանած է թէ իր արտաքսումէն առաջ պիտի վերաքննուին Լի Ռապըրթի թղթածրարին բոլոր փաստաթուղթերը:

ՓՐՈՖ. ՎԱՀԱԳՆ ՏԱՏՐԵԱՆԻ ՆՈՐ ՄԷԿ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

ԼՈՆՏՈՆ (Սեփական թղթակցութիւն)..

Մանչէլ անգլիական հրատարակչականը Յունիս ամսուան մէջ հրապարակ հանեց ցեղասպանութեան ընդհանուր նիւթին նուիրուած իր Բ. հատորը, որուն առաջինը լոյս տեսած էր երեք տարի առաջ: Այս 432 էջերէ բաղկացած լայնածաւալ գործը կը պարփակէ կարգ մը ամերիկացի եւ հրեայ հեղինակներու գործերը որոնք աղերս ունին ցեղասպանութեան դրժումին, իրաւաբանական հանգամանքին, կրթական եւ դաստիարակչական հրամայականին ,արհեստավարժնե-

...րու այդ ոճրատեսակին մէջ ունեցած դերին եւ ոճիրին ապագայի հետանկարներու պէս հարցերու հետ։ Ամէն մէկ երկասիրութիւն ունի երկու բաժին, ընդհանուր նկարագրական եւ վերլուծում, եւ յետոյ ատոր աղբիւրները՝ նիւթին մատենագրական բաժինը, որ կը համապարփակէ այդ յատուկ նիւթը շօշափող բոլոր կարեւոր գործերու ծանօթագրական ցանկը, հեղինակներու անունով, գործերու մակդիրներով, հրատարակչական տուեալներով ինչպէս եւ նշուած գործերու բովանդակութեանց կարճ ամփոփում. գրական այս մասերը, որքան փոքրատառ, այնքան լայնածաւալ են իրենց բովանդակութեամբ։

Ինչպէս գործին գլխաւոր խմբագիր փրոֆ. Զարնի՝ Թէլ Ավիվի համալսարանէն՝ կը շեշտէ իր ներածականին մէջ, փրոֆ. Վահագն Տատրեանի երկասիրութիւնը, որ գրքին ամենածաւալուն մասը կը կազմէ, հոյակապ գործ մըն է իր տարողութեամբ, խորքով եւ նշանակութեամբ որովհետեւ, ըստ Զարնիի, «Վահագն Տատրեան, այս քաջ ակադեմականը, որ իր ողջակիզուած ազգին բողոքի աղաղակը կ'արձագանգէ, յաջողած է մտնել առիւծներու իսկ որջը, հոնկէ կորզելով ցեղասպանութեան վաւերական փաստերը, այսինքն թրքական աղբիւրներ»։ Արդարեւ, Տատրեանի գործին մակդիրն է. Հայկական ցեղասպանութեան փաստարկումը թրքական աղբիւրներու միջոցաւ (The Documentation of the Armenian Genocide in Turkish Sources): Երեսուն տարիէ ի վեր հաւաքուած բազմահարիւր այս թրքական փաստերը ոչ միայն աղբիւրագիտական տեսակէտէ անըզգիւտ նպաստ մըն են հայագիտութեան, բայց նոյնքան եւ թէ ոչ աւելի կարեւոր, հայ դատի արդիւնաւոր հետապնդման համար անգնահատելի կռուան մը կը հանդիսանան։ Գործին մէջ կը վկայեն Թուրքերու՝ վաւերագիրները ի սպառ անհետացնելու բազմաթիւ ջանքերու փաստերը։ Թուրք պատերազմական ատեանի հաւաքած եւ Երուսաղէմի ինչպէս եւ Փարիզի Նուպարեան Մատենադարանի մէջ կուտակուած անհամար վաւերագիրներէ եղած են փաստագրական մէջբերումներ, ինչպէս եւ գերմանական եւ աւստրիական պետական արխիւներու մէջ ցարդ պահ դրուած թրքական խոստովանանքներ եւ յայտնաբերումներ։

Գործին ամէնէն արժէքաւոր մասը, ուր բազմատեսակ վկայութիւններ զիրար կը հաստատեն այն է որուն էջերուն մէջ թուրք զօրավարներու (Մահմուտ Քեամիլ եւ Վէհիպ փաշաներ՝ 3-րդ բանակի զօրայոյն հրամանատարները, Հալիլ Քութ՝ 6-րդ բանակի հրամանատար, Ալի Իհսան Սապիս՝ նոյնպէս 6-րդ բանակի հրամանատար, Սիւլէյման Ֆաիք, Խարբերդի հեծելազօրքի հրամանատար եւ նոյն նահանգի փոխ-կառավարիչ եւլն) բրած խոստովանանքները կը վկայեն. յատկապէս Վէհիպ փաշայի պատերազմական ատեանին մատուցած վկայագրութիւնը։ Տատրեան զարմանալի համբերութեամբ եւ ինչպէս յայտնի կ'ըլլայ յամառ եւ տոկուն հետեւողականութեամբ հետապնդած է փաստային ամէն հետք՝ Պերլինէն մինչեւ Վիէննա, Լոնտոնէն Փարիզ, Պէյրութէն մինչեւ Թեհրան, Երուսաղէմէն մինչեւ Ուաշինկթըն, առեղծելով փաստագրական վիթխարի ամբոց մը, որ ինչպէս կ'երեւայ, իր նմանը չունի դեռ՝ ո՛չ մայր հայրենիքի, ո՛չ ալ ըսփիւռքի մէջ։

Իր այս վերջին գործին մէջ ցայտուն կերպով ի յայտ կու գան Թալաաթի, Ճէմալ եւ Էնվէր փաշաներու կողմէ եղած կամայ եւ ակամայ խոստովանանքներու չարայարութիւն մը։ Ցոյժ ուշագրաւ են նոյնպէս Մուսթաֆա Քէմալ Աթաթիւրքի բրած կարգ մը խոստովանանքները եւ յայտնութիւնները՝ օտարներու ինչպէս ամերիկացի զօրավար՝ Հարպորտի, ֆրանսացի լրագրող՝ Մորիս Փրաքսի եւ զուիցերացի արուեստագիտուհի - թղթակից՝ Էմիլ Հիլտէպրանտի։ Նուազ կարեւոր չեն Թուրք երեսփոխաններու, նախարարներու եւ յատկապէս շարք մը պաշտօնական պատմաբաններու հաստատումը թէ տեղահանութեան թաքուն նպատակը հայկական հարցը արմատապէս լուծել էր Հայերու մաքրագործումով։ Այս առթիւ յիշուած են Տողան Ավճըօղլու, Ահմէտ Էմին Եալման, Մէհմէտ Հօճաօղլու եւ լրագրող - խմբագիր Եունուս Նատի, Ճումհուրիյէթ օրաթերթի հիմնադիրը։ Գործին մէջ լայն տեղ տրուած է Յատուկ Կազմակերպութեան (Teskilati Mahsusa)ի ոճրապարտ դերի փաստարկման, թուրք երեւելիներու իսկ վկայութեամբ, որոնց մէջ կը գտնուին զօրավար Ալի Ֆուատ Էրտէն, 4-րդ բանակի հրամանատար, Ճէմալ փաշայի սպայակոյտի պետը, Ֆալիհ Ռըֆգը Աթայ, նոյն բաժանմունքին մէջ՝ Ճէմալ փաշայի անձնական քարտուղարը, եւ Ահմէտ Ռէֆիք Ալթընայ, օսմանեան սպայակոյտի բ. բաժնի սպաներէն, որ հակահայկական հետախուզական եւ լրտեսական գործերով կը զբաղէր։

Կը լսենք որ այս գործը արդէն այս ամիս հրատարակուած է Ամերիկայի մէջ Ֆաքթս ան Ֆայլ հրատարակչականին կողմէ, որ նոյնպէս կը հրատարակէ Տատրեանի այս ուսումնասիրութիւնը՝ իբրեւ առանձնատիպ (ռիփրինթ)։ Մենք կը փակենք այս հակիրճ տեղեկագրութիւնը, միանալով առաջնակարգ ակադեմական եւ ցեղասպանութեան նիւթի ուսումնասիրութեան մէջ առաջնակարգի դեր կատարած փրոֆ. Լէօ Քուփըրի, որ իր նախաբանին մէջ կը ծանրանայ Տատրեանի այս վերջին գործին վրայ զայն որակելով «գիտական առաջնակարգ գործ մը, որ իր 1989-ին հրատարակած խուսարան միւս ուսումնասիրութեան հետ, կը ներկայացնէ մեծ նպաստ մը թրքական ուրացումները մերկացնելու աշխատանքին կապակցութեամբ»։

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ԼՈՒՍԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Կարդալով Ա. Յովհաննիսեանի ստորագրած «Յետադարձ հայեացք» գրութիւնը «Յառաջ» թերթի 1991, Յուլիս 3-ի թիւով, կը փափաքիմ մեր ներկայացման՝ «Կայան Արարատեան»ին մասին ճշգում մը կատարել։ Խօսքս բնականաբար չի՛ վերաբերիր Ա.Յ.ի ներկայացումներ ընկալելու կարողութեանց։ Գեղարուեստական ըմբռնումները կը տարբերին եւ ամէն ոք ազատ է իր կարծիքն ունենալու։ Սակայն Յովհաննիսեանը մեզ կ'այպանէ ըսելով թէ ներկայացման հայերէն տարբերակը գոյութիւն ունենալով հանդերձ, Երեւանի մէջ մենք խաղացած ենք անգլերէն լեզուով։ Թէ ինչքան այպանելի եւ գայթակղեցուցիչ է այդ, չեմ գիտեր... Երեւի այդ մէկը պէտք է հարցնել Երեւանի Թատերասէր հասարակութեան...։ Միայն այսքանը ըսեմ որ «Կայան Արարատեան»ը երբեք չէ՛ խաղացուած հայերէն լեզուով, ո՛չ մէկ ատեն։ Ստեղծուած է յատկապէս Էտինպուրկի միջազգային փառատօնին առթիւ 1986-ին, անգլիախօս թատերասէր հասարակութեան համար, եւ այնտեղ վայելած իր բաձառիկ յաջողութեան շնորհիւ մինչեւ հիմա խաղացուած է 200 անգամէն աւելի անգլիական, ամերիկեան, գանատական եւ աւստրալական բեմերու վրայ (միշտ ու միշտ օտար թատերասէրներու համար, անգլերէն լեզուով)։ Իսկ գանատական ֆրանսական թատրոնի մը յատուկ մէկ պատուէրով, պատրաստուած է նաեւ ֆրանսական տարբերակը։ Ա՛յսքան։

Բնականաբար Նորան (Արմանի) եւ ես, կրնայինք ուրի՛շ ներկայացում մը խաղալ հայերէն լեզուով, ինչպէս որ ըրինք նոյն շրջանին Կիրովականի Պետ. Թատրոնին մէջ, որովհետեւ այնտեղ ընկալուչներով զուգընթաց թարգմանութեան միջոցներ չկային։ Սակայն առ ի գիտութիւն աւելցնեմ որ Հայաստանի Թատերական գործիչներու միութեան պատասխանատուները, գիտնալով հանդերձ մեր ներկայացման անգլերէն լեզուով ըլլալը, մեզմէ յա՛տկապէս ա՛յս ներկայացումը, «Կայան Արարատեան»ը խնդրած էին, նըկատի առնելով անոր վայելած միջազգային յաջողութիւններն ու մրցանակները եւ գնահատելով մեր դրականութիւնն ու մշակոյթը օտար հասարակութեան ներկայացնելու մեր աշխատանքը։

ԺԻՐԱՅՐ ԲԱԲԱԶԵԱՆ

Ավինեօն, Յուլիս 21

ԳՈՂՈՒԹԷ ԳՈՂՈՒԹ

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ Համազգայինի կերպարուեստի յանձնախումբը օգտուելով ծանօթ նկարիչ՝ Յակոբ Յակոբեանի ներկայութենէն, մտերիմ զրոյցի եւ ծանօթացման երեկոյթ մը կազմակերպած է Յուլիս 10-ին, Հայ Կեդրոնի Համազգայինի դրադարանի սրահը, շուրջ 100 հոգիի ներկայութեան։ Յանձնախումբին նախագահը՝ Գալուստ Պապեան բարի գալուստի խօսքէն ետք, ներկայացուցած է արուեստագէտը, որ իր կարգին խօսք առնելով պարզած է Հայաստանի ներկայ կացութիւնը եւ արուեստի ճամբով Հայաստանի ծառայելու իր ծրագիրները։ Եղած են բազմաթիւ հարցումներ, որոնց սիրով պատասխանած է Յակոբ Յակոբեան։

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ «Պաս Լէյք» շրջանին մէջ է, որ այս տարի տեղի ունեցած է ՀՄԸՄ-ի տարեկան ամառնային բանակումը, որու բացումը կատարուած է Յուլիս 10-ին։ Յուլիս 13-ին ալ, Շաբաթ գիշեր, տեղի ունեցած է աւանդական խարուկահանդէսը, ներկայութեամբ 100 հիւրերու։ Խօսք առած է Հ. Մ. Ը. Մ.ի վարչութեան ատենապետ՝ եղբ. Յակոբ Արթինեան։

ՍԷՆԹ - ՔԱԹՐԻՆԶ (Գանատա) քաղաքի Փարքուէյ Ին պանդոկին ժողովասրահին մէջ տեղի ունեցած է Հայ Օգնութեան Միութեան Գանատայի շրջանի անդրանիկ պատգամաւորական ժողովը, որու բացումը կատարած է տեղւոյն Արազ մասնաճիւղի ատենապետուհի՝ Անի Խաչերեան, որու յաջորդած է Գանատայի Շրջ. Վարչութեան ատենապետուհի՝ Վանուհի Իսաջանեան։ Ան ողջունած է Գանատայի եօթը մասնաճիւղերուն 33 պատգամաւորները, հիւրերը եւ Կեդր. Վարչութեան ներկայացուցիչ՝ Մարօ Ֆրունճեանը։ Հ.Յ.Դ.ի խօսքը բերած է ընկ. Միրաքեան։ Եռօրեայ աշխատանքներէ ետք, ժողովը փակուած է կազմակերպչական նոր ծրագիրներով։

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՈՒԽՐ, ՎԱՀՐԱՄ

Հեղինակ՝ ՅԱԿՈԲ Յ. ԱՍԱՏՈՒՐԵԱՆ

Թենըֆլայ, Նիւ - Ճըրզի, 1990։

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ

ԹԷՈԴԻԿ

ՊՐՈՒՍԱ

Հակառակ ծանրապէս հիւանդ՝ անկողնոյ ծառայելուն, տարագրութեան բռնադրոյն հարկը զինքն ալ կը նետէ դժպհի ճամբաներուն վրայ, մինչեւ սոսկալի հոգեվարքով մը իր վախճանումը Գալըը Քէօյի մէջ, ուրկէ մարմինը սայլով Աֆիոն Գարահիսար փոխադրել կու տայ երէցուհին։ Թաղումը տեղի կ'ունենայ առանց արարողութեան։

Զաւէն Քահանայ Փափազեան.. Ծնած 1862 Յունիս 15-ին Հասքէօյ (Կ. Պոլիս), աշխարհական անունով Գրիգոր, շրջանաւարտ տեղւոյն Ս. Ներսէսեան վարժարանէն՝ ուր 15 տարի ուսուցիչ։ Կրթական առաքելութեամբ կ'անցնի Պրուսա։ Օծակից Տ. Վահանի։ Անդամ գաւառական, կրօնական եւ դատաստանական ժողովոց, պահ մը փոխ-առաջնորդ։

Կը տարագրուի Գոնիա՝ ուր կը վախճանի յետին թշուառութեան մէջ, Զինադադարէն քանի մը ամիս առաջ։

Մովսէս Քահանայ Տէր-Մովսէսեան.. Ծնած 1848 Յունուար 15-ին, բնիկ, աշխարհական անունով Կարապետ, ուսած անդ, 1897 Յուլիս 13-ին ձեռնադրուած Պոլսոյ Մայր Եկեղեցին՝ Մեսրոպ Արք. Սուքիասեանէ, գաւառական, կրօնական եւ դատաստանական ժողովոց անդամ։

Տաժանագին ուղեւորութենէ մը վերջ՝ հուսկ ուրեմն կը ժամանէ Տէր Զօր, ուր կը խողխողուի չարաչար։

Իգնատիոս Քահանայ Քիլիմլեան.. Ծընած 1882-ին Ֆէնէսէ (Կեսարիա), աշխարհական անունով Յովհաննէս, ուսած անդ, երաժիշտ ուսուցիչ, բայց մանաւանդ ատամնաբոյժ, Պրուսա անցած եւ 1910 Դեկտեմբեր 19-ին ձեռնադրուած Յովհաննէս Եպիսկ. Արշարունիէ։

Գոնիայի աքսորավայրէն ծպտեալ կ'ուղեւորի դէպ առաջ, քաշելով շատ մը դժուարութիւններ եւ որեւէ միջոցաւ պատսպարելով Դամասկոս՝ ուր աշխարհականութեան արուեստը կը սկսի ի գործ դընել եւ ապրեցնել իրենները։ Զինադադարէն յետոյ Պրուսա վերադառնալով՝ կը նուիրուի վերստին Աստուծոյ Տան պաշտաման։

Յովնան Քահանայ Կէօքպաշեան.. Ծնած 1878 Դեկտեմբեր 4-ին Եդոկիա, աշխարհական անունով Օհանիկ, ուսած Պրուսա՝ ուր ապա գրագիր եւ լուսանկարիչ, ձեռնադրուած Ստեփանոս Արք. Յովակիմեանէ 1914 Փետրուար 2-ին։

Մէկուկէս տարուան քահանայագործութենէ մը վերջ, ինք եւս կը ճաշակէ չկօթակի դառնութիւնները, նախատինք, ծեծ ու քաղց։ Ինթիլլի հասնելուն, արդէն մերկացած եկեղեցական տարազէն, ուրիշներու պէս կը մտնէ Երկաթուղային Շինութեանց Ընկերութեան մէջ՝ իբր բանուոր։ Կառավարութիւնը տարագիր Հայուն դրասառնակ այդ կեանքն ալ շատ կը տեսնէ -չէ՞ որ Ցեղը կ'ապրէր դեռ- եւ «Գործաւորական Բանակ»ի կեավուրներն ամբողջ կը քշէ դէպի Միջագետք։ Մէջերնին էր այս երէցն ալ։ Ֆըրնըզճալի լերան մօտ, 800 հոգինոց իրենց խումբը կը կեցուցուի յանկարծ եւ բիրտ ուժով դրամ կը պահանջուի բոլորէն։ Ժանտարմաները գիտէին թէ նախկին քահանայ մըն էր Յովհաննէս՝ զոր սուինահար ըսպաննելէ վերջ՝ կտոր կտոր կ'ընեն մարմինը, վասնզի դժկամակած էր իր հօտէն սաւկ ժողվելով անոնց դրպանը լեցնելու առաջարկին։ Նոյն խումբէն 525 հոգին՝ իրեն վկայակից (մազապուրծ ազատողներու շարքին է Արամ Նասիպեան պըրուսացին, հիմա Պոլիս՝ Եարըմ Պանի գուռը խոհարար)։

Պրուսայի Աւետարանական Հայոց հովիւներն էին

Վերապատուելի Յակոբ Ֆիլեան.. Ծնած Անթիոք 1851 Յունուար 28-ին։ Մարզուանի Աստուածաբանական Ճեմարանէն 1877-ին ընթացաւարտ, նոյն տարիէն ըսկըսեալ երկար ատեն վարած է քարոզչական պաշտօններ Եոզղատ, Մունճուսուն, Գասթէմոնի, Վէզիր Գէօփրիւ, Ադրիանապոլիս, Նիկոմիդիա, Սթանոզ, Սէօլէօզ, Եէնիճէ եւ հուսկ ուրեմն Պրուսա։ Ադրիանապոլսոյ հովուութեան ատեն (որուն ժողովարանը նորոգած էր յետոյ, նաեւ Վէզիր Գէօփրիւի եկեղեցին կառուցած), 1884-ին երէց կը ձեռնադրուի Կ. Պոլսոյ մէջ եւ ցմահ կը շարունակէ իր եռանդուն գործունէութիւնը, մեծապէս օգտակար հանդիսանալով զանազան վայրերու բողոքական հասարակութեան։

Իր տարիքին խնայուելով՝ թէեւ զերծ կը մնայ տարագրութենէ, բայց քաղաքներս ու դուրս տեղի ունեցող կեղեքմանց եւ նախճիրներուն ականատես՝ սրտին ցաւէն կը կնքէ մահկանացուն։

(Շար. 260)

(Շար. Ա. էջէն)

պատուիրակութիւնը կու գայ Երեւան եւ դաշինքը վերջնական բնոյթ կ'առնէ։

— Շաբաթավերջը համեմատաբար հանդարտ էր Շահումեանի շրջանը, թէեւ հակառակ լուրեր կային, ինչ կը վերաբերի Երքէջի, ուր կարգ մը բնակիչներ փորձած կ'ըլլան վերադառնալ եւ հանդիպած ՕՄՈՆ-ականներուն։ Անխուսափելի կ'ըլլան բախումները եւ չորս ՕՄՈՆ-ական կը սպաննուին։

Երկուշաբթի յարձակում եղած էր Վարդենիսի վրայ եւ մէկ հայ մեռեալ կար։

— Յուլիս 30-ին, Լեւոն Տէր-Պետրոսեան Մոսկուա կ'երթար, ի պատասխան հրաւէրին զոր նախագահ Պուշ ըրած էր յաջորդ օրուան համար եւ որու պիտի մասնակցէր նաեւ Ելցին։

— Յուլիս 29-ին, Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը զբաղած էր կարգ մը առկախ հարցերու ճշդումներով եւ լրացումներով (հողերու բաշխում եւլն. եւլն), որովհետեւ Նախագահին վերաբերող օրինագիծը, որ ամբողջական ձեւով պէտք է ներկայացուէր, պատրաստ չէր։ Հաւանաբար ան ներկայացուի օրերս եւ անոր քուէարկութենէն ետք, Գերագոյն Խորհուրդը իր աշխատանքները կ'ընդմիջէ մինչեւ Օգոստոս 26։

Յուլիս 28, ժամը 20·25-ին Երեւանի ջերմաէլեկտրակայանին մէջ տեղի ունեցած պայթումի մը հետեւանքով դադրած է աշխատանքը։ Վիրաւորներ ու զոհեր չկան։ Կառավարական յանձնաժողով մը սկսած է աշխատիլ պարզելու համար արկածին պատճառներն ու վնասին ծաւալը։ Կ'ենթադրուի որ ելեկտրակայանին վերանորոգումը կը տեւէ 6-7 ամիս։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊՈՒՇԻ Մոսկուա ժամանած օրն իսկ, Ռուսաստանի նորընտիր նախագահը՝ Բ. Ելցին պաշտօնապէս ճանչցաւ Լիթուանիոյ անկախութիւնը, անգամ մը եւս նեղը դնելով Գորպաչովը։ Ելցին եւ Լանտսպերկիս բոլորին ուշադրութիւնը հրաւիրած են իրենց վրայ այդ յայտարարութեամբ։

ԵԱԿՈՎԼԵՒԻ հրաժարիլը Գորպաչովի անձնական խորհրդատուի իր պաշտօնէն, շաբաթավերջի գլխաւոր լուրն էր, խորհրդային ճակատին։ Մինչ կը կարծուէր որ Կեդր. Կոմիտէի լիակատար ժողովէն գրեթէ ամբողջովին յաղթական ելած էր, Գորպաչովի այս մտերիմին, որ պերեստրոյկայի «կնքահայր»ն ալ կը նկատուի քաշուիլը, կրկին կը փաստէ կացութեան երկդիմի բնոյթը։ Մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին (ժողովրդավար բարենորոգումներու Շարժումի հիմնադիրներուն), Եակովլեւ պարզած է իր դիրքը, չեշտելով թէ ամէն ինչ պէտք է փոխել, հիմնովին։ Ըստ իրեն, Գորպաչով պիտի չըքաշուի ընդհ. քարտուղարի իր պաշտօնէն կուսակցութեան մը գլուխը, որու ղեկավարները, կ'ըսէ.– «պատրաստ են որեւէ ծրագիր ընդունելու, պայմանաւ որ իրենց աթոռն ու առանձնաշնորհումները ապահովուին»։

2000 ԹՈՒԱԿԱՆԻՆ Ֆրանսա աշխատող ձեռքի չգոյութենէն պիտի տառապի, իբրեւ հետեւանք Ֆրանսայի «ծերացման» եւ ծնունդներու նուազումին։ Իբրեւ դարման հարկ պիտի ըլլայ կրկին խնդրոյ առարկայ ընել հանգստեան կոչուելու տարիքը (60 է, 1982-էն ի վեր), զարկ տալ կանացի աշխատանքին եւ ի հարկին տարեկան նուազագոյն 100 հազար գաղթող աշխատաւոր բերել։

ԵՐԵՒԱՆ	ՀԵՌԱՏԻՊ	ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» - ՅՈՒԼԻՍ 24 / 28)

ՄԱՅԱԿՈՎՍԿԻԻ ԱՂՋԻԿԸ
ՀԱՅԿ. ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑՉԱԿԱՆ
ԳՐԱՍԵՆԵԱԿԻՆ ՄԷՋ

Միացեալ - Նահանգներէն Մոսկուա ժամանեց Վլ. Մայակովսկիի աղջիկը ու այցելեց Հայաստանի ներկայացուցչութեան մէջ բացուած ցուցահանդէսը ուր կը ներկայացուին նկարիչ Եւկենի Համափիլոփ աշխատանքները։ Ան Մայակովսկիի Մոսկուայի տուն-թանգարանի նախագիծին հեղինակն է։ Հանդիպումին ընթացքին եղոյթ ունեցաւ Մոսկուայի սենեկային երգչախումբը։

**

ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆ

Յուլիս 27-ին Լ. Տէր-Պետրոսեան ընդունեցաւ Պելժիոյ խորհ. դեսպանը որ Երեւան կը գտնուէր։ Նոյն օրը զայն ընդունեցաւ նաեւ վարչապետ Վ. Մանուկեան։

**

ԴԻՄՈՒՄ՝
ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ

Խորհ. երեսփոխան, գնդապետ Սմիրնով Յուլիս 27-ին երեսփոխանական հարցապնդումով դիմած է պաշտպանութեան նախարար Եազովի։ Ան կը պնդէ թէ Շահումեանի շրջանի հայկ. գիւղերէն զօրքը դուրս հանելու հրամանը նախարարին կողմէ արձակուած չէ ու կը խնդրէ անկէ որ երթայ դէպքերու վայրը ցեղասպանութիւնը կանխելու եւ անհրաժեշտ միջոցներու ձեռնարկէ որպէսզի տեղահանուած Հայերը իրենց գիւղերը վերադառնան։

**

ԴԻՄՈՒՄ ԵԼՑԻՆԻ

«Դեմոկրատական Ռուսաստան» շարժումին համակարգումի խորհուրդը Ելցինի ուղղուած դիմում մը ընդունած է որով պահանջուած է անհրաժեշտ բոլոր վճռական քայլերուն ձեռնարկել Ազրպէջանի եւ Հայաստանի միջեւ ռազմական գործողութիւնները կանխելու համար։ Դիմումը կը պահանջէ նաեւ որ լրիւ օգտագործուին Նոլո - Օկարեւոյի բանակցութիւնները որպէսզի կանխուի խորհ. 4-րդ բանակի ռազմական արարքներուն միջոցով Ազրպէջանէն հայ բնակչութեան տարագրութիւնը։

**

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ՃԱՏՐԱԿ

Խորհ. ամառնային 10-րդ ախոյենութեան Հայաստանի արական խումբը գրաւեց Բ. կարգը։ Առաջինը Ուկրանացիներն էին։

Վարշաւայի 50 երկիրներու պատանիներու կողմէն 14 տարեկան էլինա Դանիէլեան իր տարիքի խմբաւորումին մէջ 7,5 կէտով 3-րդ հանդիսացաւ։

ԹԵԹԵՒ ՄԱՐՄՆԱՄԱՐԶ

Հեռացատքի ծանօթ ախոյեան Ռոպէր Էմմիեան ութ մեթր արդիւնքով պրոնզ մետալ շահեցաւ։

ԸՄԲՇԱՄԱՐՏ

Ջեխոսլաւաքիա կատարուած յունահռոմէական ըմբշամարտի երիտասարդական առաջնութեան ախոյեան հռչակուեցաւ կումայրեցի Ստեփան Սարգարեան։

ՍԵՂԱՆԻ ԹԷՆԻՍ

Երեւանի Ֆիզկուլտուրայի հիմնարկի սեղանի թէնիսի խումբը Կրասնոտարի համամիութենական ուսանողական մըրցաշրքին յաղթեց Ս. Պետերբուրգի խումբին (5 - 2)։ Հայ մարզուհիները նուաճեցին ախոյեանի կոչումը։

ՀԵԾԱՆԻՒ

Միացեալ - Նահանգներու Քոլորատօ Սփրինկս քաղաքին մէջ կատարուած ախոյենութեան ոսկի մետալը արժանացաւ երեւանցի Մեսրոպ Շապոյեան։ Ան 18 տարեկան է ու Ֆիզկուլտուրայի հիմնարկի Բ. դասարանի ուսանող։ Ախոյեանի տիտղոսին հետ անոր շնորհուեցաւ նաեւ միջազգային կարգի մարզական վարպետի կոչում։

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՌՈՒՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՋԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՏՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՀԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»

83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻԷ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

Տէր եւ Տիկին Պետրոս Խաչատուրեան,
Ռոտոլֆ, Ալեքսանդր եւ Ուիլյամ,
Տէր եւ Տիկին Ժաք Տիւրան,
Նաթալի
զաւակները եւ թոռները
ընտանեկան բոլոր պարագաներն ու բարեկամները
ցաւով կը ծանուցանեն

ԽԱՉԱՏՈՒՐ ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ-ի
Պատերազմական նախկին գերի,
Սթալակ 13 Բ.
մահը, որ պատահեցաւ 83 տարեկանին, Յուլիս 28-ին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Հինգշաբթի, Օգոստոս 1, ժամը 15·30-ին Իսիի Ս. Մարիամ Աստուածածին եկեղեցին, 6, ավընիւ Պուրկէն։

Ոչ ծաղիկ, ոչ ծաղկեպսակ, այլ փոխան ծաղիկի նուէրներ Հայաստանի համար՝
Fondation de France
N° 60.08.07 SFEA
27, Rte des Gardes
92190 Meudon (France)

21, Rue de Meudon
92130 Issy-les-Moulineaux

M. et Mme Bédros Hatchadourian
Rodolphe, Alexandre et William,
M. et Mme Jacques Durand
Nathalie
ses enfants et petits-enfants,
la famille, les alliés,
les amis
ont la tristesse de vous faire part du décès de

M. HATCHADOUR HATCHADOURIAN
Ancien prisonnier de guerre
Stalag XIII B
à l'âge de 83 ans.

La cérémonie religieuse aura lieu le Jeudi 1er Août à 15 h 30, en l'église Apostolique Arménienne Sainte-Marie Mère de Dieu, 6, Avenue Bourgain à Issy-les-Moulineaux.

Ni fleurs, ni couronnes,
mais des dons pour l'Arménie
Fondation de France
N° 60.08.07 SFEA
27, Rte des Gardes
92190 Meudon (France)

21, Rue de Meudon
92130 Issy-les-Moulineaux

ՎԱԼԱՆՍ.–

Այրի Տիկին Մարգրիտ Սարգիսեան,
Տէր եւ Տիկին Յակոբ Տէր-Սարգիսեան,
Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Խրիմեան (Երեւան),
Այրի Տիկին Լուիզ Խաչատուրեան (Վիէն),
Տէր եւ Տիկին Անանիկեան (Պուա. Քոլոմպ),
Տէր եւ Տիկին Յովհ. Տէր-Սարգիսեան (Ալֆորվիլ),
իրենց զաւակներն ու թոռները,
Օր. Ալիս Տէր-Սարգիսեան
խոր կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ-մօր՝

ՄԱՐԻԱՄ ՏԷՐ-ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ-ի
յանկարծական մահը, որ պատահեցաւ Յուլիս 27-ին, 86 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ, Երեքշաբթի, Յուլիս 30, ժամը 14·15-ին Վալանսի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցին։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ՄԱՐՍԷՅԼ.– Պ. Յովհաննէս Տէր-Փիլիպպոսեան կը ծանուցանէ թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Օգոստոս 4-ին, Սէն Թ'Անթուանի Ս. Թադէոս եկեղեցին
ՏԻԿԻՆ ԳԵՂԱՆՈՅՇ ՏԷՐ-ՓԻԼԻՊՊՈՍԵԱՆ-ի
մահուան քառասունքին առթիւ։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Լիոնի «Արաքս» մասնաճիւղի բոլոր ընկերուհիները իրենց խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնեն Կարապետեան, Կիւլիւզեան, Գալուստեան, Պօնն - Պուշ - Բէյն ընտանիքներուն եւ ընտանեկան բոլոր պարագաներուն՝ իրենց մօր՝ Արշալոյս Ալթունեանի մահուան առթիւ։ Ինչպէս նաեւ Պ. Ժ. Դաւիթեանի եւ ընտանեկան բոլոր պարագաներուն իրենց կնոջ և ազգականին՝ Միբէյ Դաւիթեանի մահուան առթիւ։

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ՄԵԿՆՈՂ ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներէն կը խնդրուի –նախընտրաբար– հասցէի առժամեայ փոփոխութիւնը կատարել իրենց թաղին թղթատարի գրասենեակին միջոցաւ, չծանրաբեռնելու համար «Յառաջ»ի վարչութեան աշխատանքը։

Անկարելիութեան պարագային, կարելի է անշուշտ, դիմել գրաւոր թերթիս վարչութեան, մեկնումի բաւական 5 – 6 օր առաջ, տալով երկու հասցէները (ընթացիկ եւ նոր) եւ կցել 30 Ֆր.ի դրոշմաթուղթ Ֆրանսայի համար։ Ամրան շրջանի թղթատարական յաւելեալ անկանոնութիւնները պատճառ են, որ արտասահման մեկնողներու հասցէի փոփոխութիւն չը կատարուի։

Արձակուրդի առթիւ, հասցէի փոփոխութիւն չի կատարուիր առկախ հաշիւ ունեցող բաժանորդներուն։

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»ի

Imprimé sur les Presses du Journel «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55835
SIRET : 51027317 A R.C. Paris